

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Журнал заснований у 1918 році

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Журналістика

Том 35 (74) № 5 2024

Частина 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Головний редактор:

Досенко Анжеліка Костянтинівна – кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцентка, завідувачка кафедри журналістики, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського (головний редактор).

Члени редакційної колегії:

Бикова Ольга Миколаївна – кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцентка, доцентка кафедри міжнародної журналістики факультету журналістики, Київський університет імені Бориса Грінченка;

Гадомський Олександр Казимирович – доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет, Ополье, Польща;

Маркова Мар'яна Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри романської філології та компаративістики, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка;

Свенцицька Еліна Михайлівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської та романо-германської філології, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Ткаченко Тетяна Іванівна – доктор філологічних наук, доцент;

Юксель Гаяна Заїрівна – кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри журналістики, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
(протокол № 4 від 07 листопада 2024 року)**

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського». Серія: Філологія. Журналістика» зареєстровано відповідно до Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1136 від 11.04.2024 року.

Мови видання: українська, англійська, польська, німецька, французька, словацька, румунська, італійська.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») зі спеціальностей 035 – Філологія, 061 – Журналістика відповідно до Наказу МОН України від 17.03.2020 № 409 (додаток 1)

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

**ISSN 2710-4656 (Print)
ISSN 2710-4664 (Online)**

© Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2024

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА

Дзира І. Я.

МОВНІ КЛІШЕ В «ПАКТАХ ТА КОНСТИТУЦІЯХ ЗАКОНІВ
І ВОЛЬНОСТЕЙ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО» 1710 РОКУ..... 1

Дзюбак Н. М., Морараш Г. В., Сидоренко Л. М.

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІЛОВОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ..... 6

Колоіз Ж. В.

ЗЕВГМА ЯК ЛІНГВІСТИЧНИЙ ФЕНОМЕН.....15

Кондратенко Н. В.

ЕТНОНІМИ ЯК МАРКЕРИ НЕГАТИВНО ОЦІННОЇ ІНФОРМАЦІЇ
В СЕМАНТИКО-ТЕКСТУАЛЬНІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ..... 21

Коць Т. А.

СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ТЕКСТ У ВИМІРІ ДИНАМІЧНОЇ
СТАБІЛЬНОСТІ ЛІТЕРАТУРНОЇ НОРМИ..... 26

Кухарук Х. В.

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ЕКСПЛІКАЦІЇ СУЇЦИДУ І ВБИВСТВА В РОМАНІ
ОЛЕСЯ УЛЬЯНЕНКА «ЖІНКА ЙОГО МРІЇ».....32

Павлова Л. В., Полякова Т. Л., Самаріна В. В.

УКРАЇНСЬКОМОВНА СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ЛІНГВОАКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ..... 39

Пахненко І. І., Телєтова С. Г.

ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МОВНОЇ ГРИ В ЕРГОНІМАХ.....46

Похилюк О. М., Касіяненко О. М.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ В ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ
МИХАЙЛА КАМЕНЮКА.....52

Русаченко Н. П.

ТИПОЛОГІЯ МОВНИХ ПОМИЛОК У ТЕКСТАХ ЗОВНІШНЬОЇ РЕКЛАМИ КИСВА.....60

Середницька А. Я.

ЗІСТАВЛЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ЗООМЕТАФОР
ЯК ДЕМОНСТРАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ
МЕТАФОРІЧНОЇ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ СВІТУ67

Сковронська І. Ю.

ЮРИДИЧНА КОМУНІКАЦІЯ: СТРУКТУРА І ЗАСОБИ..... 74

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

Масло О. В., Волкова І. В., Кондратенко Л. О.

ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНА ПАРАДИГМА ФЛороНОМЕНІВ
У ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ ТА ПОЛЬСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ..... 80

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Aliyeva V. S.

THE EVOLVING ROLE OF ACADEMIC ENGLISH IN HIGHER EDUCATION:
CHALLENGES AND PECULIARITIES..... 89

Бондарчук Н. І., Гдуля В. В.

СПОЛУЧУВАНІСТЬ СЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОГОДИ
В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ “BRITISH NATIONAL CORPUS”)..... 95

Бугрій Н. Р.

СУЧАСНА ВОЄННА МЕТАФОРА В ПОЛІТИЧНОМУ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ
ДИСКУРСІ: СПРОБА ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ.....101

Варлакова А. В.

ПРОСОДИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛІЙСЬКОГО МОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ
СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....106

Нрыbinyk Yu. I., Halai T. M.

WORD-FORMATION AND STRUCTURAL FEATURES OF TERMINOLOGICAL UNITS
IN THE ENGLISH GEODETIC TERMINOLOGICAL SYSTEM.....112

Дружб'як С. В., Рій А. В.

МЕТАФОРИЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ZEIT (ЧАС) У РОМАНІ ГЕРМАНА ГЕССЕ
«ГРА В БІСЕР»117

Ісакова Є. П.

ВІДТВОРЕННЯ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ
ФІНАНСОВО-РИНКОВИХ ТЕРМІНІВ У МОВІ ПЕРЕКЛАДУ.....122

Колісник В. Ю., Литвиненко В. Ю.

ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В РОМАНІ ДЖЕЙН ОСТІН
«ГОРДІСТЬ ТА УПЕРЕДЖЕННЯ».....127

Корнєлаєва Є. В.

ФУНКЦІОНУВАННЯ АНГЛОМОВНИХ НЕОЛОГІЗМІВ У СФЕРІ БІЗНЕСУ
(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ОНЛАЙН ЖУРНАЛУ “THE ECONOMIST”).....133

Котвицька В. А., Лазєбна О. А., Лазєбний В. М.

ЩОДО СТРУКТУРИ ТЕРМІНІВ ГАЛУЗІ ЕЛЕКТРОНІКИ
ТА ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙ.....138

Кульчицький В. І., Стрільчук А. І.

СЛОВОСКЛАДАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ СПОСІБ ПОПОВНЕННЯ СЛОВНИКА
ШВЕДСЬКОЇ МОВИ143

Лисенко Н. Є.

ЕВФЕМІЯ ЯК ЧИННИК СВІТОТВОРЕННЯ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ПОСТМОДЕРНІЙ
МАЛІЙ ПРОЗІ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАНЬ БЕРНАРА ВЕРБЕРА).....148

Міщенко Т. В., Петренко О. А.

АНГЛОМОВНА ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЯ ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО
НА ПЛАТФОРМІ TWITTER: ДИСКУРСИВНИЙ АСПЕКТ.....155

Nikonova V. H.

METAPHORICAL REALIZATION OF THE CONCEPT
OF *WAR* IN ENGLISH MEDIA TEXTS.....161

Прохоров М. Г.

АНГЛІЙСЬКОМОВНІ ЕПОНІМІЧНІ ТЕРМІНИ СФЕРИ АЛЬПІНІЗМУ
ТА СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....167

Романова Н. В. СИМПАТІЯ НА ТЛІ НІМЕЦЬКОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ.....	172
Соколова О. В. ПРАГМАСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИСКУРСУ ОФІЦІЙНИХ ПРОМОВ: ДО ПИТАННЯ ПРО МЕТОДОЛОГІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	177
Talibova S. A. THE EVOLUTION OF SEMANTIC DEVELOPMENT IN WORD CREATION (DURING THE INDEPENDENCE ERA).....	184
Томчаковський О. Г. ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПОЛІКОДОВИХ ТЕКСТІВ	190
Ускова Т. О., Карабітська Н. О., Ель Кассем О. В. ПОЛІТИЧНІ ВИСТУПИ: МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОМОВ КІРА СТАРМЕРА ТА РІШІ СУНАКА.....	196
Шерстюк О. І. СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ МОРСЬКИХ ІДІОМ	203
ТЮРКСЬКІ МОВИ	
Челік К. С. ЕКСТРАКЦІЯ СТІЙКИХ СЛОВЕСНИХ КОМПЛЕКСІВ З ТЕКСТІВ СУЧАСНОГО ТУРЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ДИПЛОМАТИЧНОГО ДИСКУРСУ.....	209
ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО	
Максимова А. Я. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ АМЕРИКАНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ.....	220
ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО	
Грабар О. В., Чіжова Н. В., Петренко М. В. ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПОЕЗІЇ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ.....	225
Karachova D. V., Myroshnychenko V. M., Pilhui N. M. USE OF MULTIMEDIA TECHNOLOGIES IN TRANSLATION CLASSES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	231
Миргород В. О. ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ДІАЛЕКТНОГО МОВЛЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ К. СТОКЕТТ «ПРИСЛУГА» ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ).....	236
Мосієвич Л. В. ЛІНГВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ КІБЕРБЕЗПЕКИ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	242
Панченко О. І. ВИКОРИСТАННЯ МОДУЛЯЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ А. КОНАН ДОЙЛЯ «СКАНДАЛ У БОГЕМІЇ»).....	248
Сеітяг'яєва Т. Р. ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ ТВОРІВ З КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ.....	254
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	259

CONTENTS

UKRAINIAN LANGUAGE

Dzyra I. Ya.

LANGUAGE CLICHES IN THE “PACTS AND CONSTITUTIONS OF THE LAWS AND FREEDOMS OF THE THE ZAPOROZHIAN HOST” OF 1710.....1

Dziubak N. M., Morarash H. V., Sydorenko L. M.

THE FORMATION OF UKRAINIAN BUSINESS LANGUAGE IN THE CONTEXT OF NATIONAL IDENTITY.....6

Koloiz Zh. V.

ZEUGMA AS A LINGUISTIC PHENOMENON.....15

Kondratenko N. V.

ETHNONYMS AS MARKERS OF NEGATIVE EVALUATED INFORMATION IN SEMANTIC-TEXTUAL LINGUISTIC EXPERTISE.....21

Kots T. A.

CONTEMPORARY UKRAINIAN SCIENTIFIC TEXT IN MEASUREMENT DYNAMIC STABILITY OF THE LITERARY NORM.....26

Kukharuk Kh. V.

LINGUOSTYLISTIC MEANS OF EXPLICATION OF SUICIDE AND MURDER IN OLES ULYANENKO’S NOVEL “THE WOMAN OF HIS DREAM”32

Pavlova L. V., Poliakova T. L., Samarina V. V.

UKRAINIAN-LANGUAGE SOCIAL ADVERTISING UNDER THE WARTIME CONDITIONS: LINGUISTIC ASPECT.....39

Pakhnenko I. I., Teletova S. G.

PRAGMATIC POTENTIAL OF THE LANGUAGE GAME IN ERGONYMS.....46

Pokhyliuk O. M., Kasiiianenko O. M.

REPRESENTATION OF SINGLE-SYLLABLE SENTENCES IN MYKHAIL KAMENIUK’S POETICAL DISCOURSE.....52

Rusachenko N. P.

TPOLOGY OF LANGUAGE MISTAKES IN THE TEXTS OF OUTDOOR ADVERTISING OF KYIV.....60

Serednytska A. Ya.

COMPARISON OF ENGLISH AND UKRAINIAN ZOOMETAPHORS AS A DEMONSTRATION OF NATIONAL AND CULTURAL PECULIARITIES OF METAPHORICAL WORD CONCEPTUALIZATION.....67

Skovronska I. Yu.

LEGAL COMMUNICATION: STRUCTURE AND MEANS.....74

SLAVIC LANGUAGES

Maslo O. V., Volkova I. V., Kondratenko L. O.

THE ARTISTICALLY-VIVID PARADIGM OF FLORONYMS IN THE TEXTS OF UKRAINIAN AND POLISH FOLK SONGS.....80

ROMANIC AND GERMANIC LANGUAGES

Aliyeva V. S.

THE EVOLVING ROLE OF ACADEMIC ENGLISH IN HIGHER EDUCATION:
CHALLENGES AND PECULIARITIES..... 89

Bondarchuk N. I., Hdulia V. V.

UNDERSTANDING COLLOCATIONS IN ENGLISH: A STUDY OF WEATHER-RELATED
WORDS (BASED ON THE BRITISH NATIONAL CORPUS)..... 95

Buhrii N. R.

MODERN MILITARY METAPHOR IN THE POLITICAL ENGLISH-UKRAINIAN
DISCOURSE: AN ATTEMPT AT PRAGMALINGUISTIC ANALYSIS.....101

Varlakova A. V.

PROSODIC CHARACTERISTICS OF ENGLISH SPEECH OF UKRAINIAN STUDENTS
OF TECHNICAL SPECIALITIES.....106

Hrybinyk Yu. I., Halai T. M.

WORD-FORMATION AND STRUCTURAL FEATURES OF TERMINOLOGICAL UNITS
IN THE ENGLISH GEODETIC TERMINOLOGICAL SYSTEM.....112

Druzhibiak S. V., Rii A. V.

METAPHORIZATION OF THE CONCEPT OF ZEIT (TIME) IN HERMANN HESSE'S
NOVEL "THE GLASS BEAD GAME".....117

Isakova Ye. P.

REPRODUCTION OF STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF FINANCIAL
AND MARKET TERMS IN THE TARGET LANGUAGE.....122

Kolisnyk V. Yu., Lytvynenko V. Yu.

PECULIARITIES OF DIALOGICAL SPEECH IN THE NOVEL
"PRIDE AND PREJUDICE" BY JANE AUSTEN.....127

Korneliaieva Ye. V.

FUNCTIONING OF ENGLISH-LANGUAGE NEOLOGISMS IN THE AREAS
OF BUSINESS (BASED ON THE ENGLISH-LANGUAGE MAGAZINE
"THE ECONOMIST").....133

Kotvytska V. A., Lazebna O. A., Lazebnyi V. M.

ON THE STRUCTURE OF TERMS IN THE FIELD OF ELECTRONICS
AND ELECTRONIC COMMUNICATIONS.....138

Kulchytskyi V. I., Strilchuk A. I.

WORD-COMPOSITION AS AN IMPORTANT WAY OF REPLENISHMENT
OF THE SWEDISH VOCABULARY.....143

Lysenko N. Ye.

EUPHEMISM AS A FACTOR OF WORLD CREATION IN FRENCH POSTMODERN
SHORT FICTION (BASED ON BERNARD WERBER'S SHORT STORIES.....148

Mishchenko T. V., Petrenko O. A.

VOLODYMYR ZELENSKYI'S ENGLISH-LANGUAGE ONLINE COMMUNICATION
ON TWITTER: DISCURSIVE PERSPECTIVE.....155

Nikonova V. H.

METAPHORICAL REALIZATION OF THE CONCEPT OF *WAR* IN ENGLISH MEDIA TEXTS...161

Prohorov M. H.

ENGLISH-LANGUAGE EPONYMIC TERMS OF THE SPHERE OF MOUNTAINEERING
AND WAYS OF THEIR TRANSLATION INTO THE UKRAINIAN LANGUAGE.....167

Romanova N. V. SYMPATHY ON THE BACKGROUND OF GERMAN LEXICOGRAPHY.....	172
Sokolova O. V. PRAGMATIC AND STYLISTIC FEATURES OF OFFICIAL SPEECH DISCOURSE: ON THE ISSUE OF RESEARCH METHODOLOGY.....	177
Talibova S. A. THE EVOLUTION OF SEMANTIC DEVELOPMENT IN WORD CREATION (DURING THE INDEPENDENCE ERA).....	184
Tomchakovskiy O. H. APPROACHES TO THE STUDY OF POLYCODE TEXTS.....	190
Uskova T. O., Karabitskova N. O., El Kassem O. V. POLITICAL SPEECHES: LINGUISTIC FEATURES OF KIRK STARMER AND RISHI SUNAK'S SPEECHES.....	196
Sherstiuk O. I. SEMANTIC FEATURES OF ENGLISH NAUTICAL IDIOMS.....	203
TURKIC LANGUAGES	
Celik K. S. EXTRACTION OF STABLE VERBAL COMPLEXES FROM THE TEXTS OF MODERN TURKISH-UKRAINIAN DIPLOMATIC DISCOURSE	209
GENERAL LINGUISTICS	
Maksymova A. Ya. THE COMPARATIVE ANALYSIS OF AMERICAN PHRASEOLOGISMS.....	220
TRANSLATION STUDIES	
Hrabar O. V., Chizhova N. V., Petrenko M. V. LEXICAL AND STYLISTIC PECULIARITIES OF POETRY TRANSLATION FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN.....	225
Karachova D. V., Myroshnychenko V. M., Pilhui N. M. USE OF MULTIMEDIA TECHNOLOGIES IN TRANSLATION CLASSES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	231
Myrhorod V. O. FEATURES OF REPRODUCING DIALECTAL SPEECH (BASED ON KATHRYN STOCKETT'S NOVEL <i>THE HELP</i> AND ITS TRANSLATION INTO UKRAINIAN).....	236
Mosiyevych L. V. LINGUAL PECULIARITIES OF CYBERSECURITY TERMS AND THEIR IMPACT ON TRANSLATION INTO UKRAINIAN.....	242
Panchenko O. I. MODULATION IN TRANSLATION OF ARTISTIC TEXT (BASED ON "SCANDAL IN BOHEMIA" BY A. CONAN DOYLE).....	248
Seitiahiaieva T. R. FEATURES OF LITERARY TRANSLATION OF WORKS FROM THE CRIMEAN TATAR LANGUAGE INTO UKRAINIAN.....	254
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS.....	259

УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 811.161.2'37«1710»

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.1/01>**Дзира І. Я.**

Київський національний університет технологій та дизайну

МОВНІ КЛІШЕ В «ПАКТАХ ТА КОНСТИТУЦІЯХ ЗАКОНІВ І ВОЛЬНОСТЕЙ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО» 1710 РОКУ

У статті вперше зроблено спробу дослідити мовні кліше, що вживаються в тексті визначної пам'ятки українського конституціоналізму – «Пактах та конституціях законів і вольностей Війська Запорозького» 1710 р. Залежно від функціональних особливостей виокремлений масив мовних кліше поділено на три групи. Оскільки поряд із загальними нормативними приписами Конституція також містила правове регулювання окремих аспектів суспільних взаємин, то в ній найчисленнішу групу становлять загальногалузеві, міжгалузеві та галузеві кліше. Залучені в порівняно невеликій кількості рамково-відсильні кліше різними способами позначали складові частини документа, забезпечували його композиційну єдність, а також пов'язували з іншими юридичними актами Української гетьманської держави. Поодинокі акціоноально-імперативні кліше відіграють важливу роль у позначенні інституційних дій, спрямованих як на окремі статті Конституції, так і на її текст у цілому.

Загалом клішовані сполуки виконували в документі узагальнювальну, оцінно-характеристичну, виділювальну, сполучну, стилетворчу та інші функції. Про їхнє тривале побутування в офіційно-діловому стилі староукраїнської мови свідчать зафіксовані випадки заміни стрижневого або нестрижневого компонента синонімом, а також приклади генералізації або конкретизації семантики. Попри те, що розлогі мотивувальні частини нормативних положень нерідко мають художньо-публіцистичний характер, використані укладачами клішовані сполуки завдяки своєму офіційному забарвленню відіграють роль своєрідних маркерів, які підтверджують належність тексту документа до офіційно-ділового стилю. Задіяні в Конституції клішовані мовні засоби переконливо свідчать про спадкоємність традицій модельного укладання юридичних текстів, дотримання формальних і змістових норм організації викладу матеріалу документів у справочинстві Гетьманщини наприкінці XVII – на початку XVIII ст.

Ключові слова: документ, мовні кліше, офіційно-діловий стиль, стійке словосполучення, юридичний текст.

Постановка проблеми. Поряд із законодавчою термінологією однією з невід'ємних жанрово-стильових особливостей юридичного тексту є наявність стандартних словесних зворотів (кліше). Їхнє широке використання в юридичних документах є наслідком тривалої еволюції офіційно-ділового стилю української мови та свідчить про дотримання усталених традицій та правил викладу правової думки. З огляду на це всебічне вивчення понятійно-термінологічного апарату юридичного тексту набуває особливої ваги. А втім, на відміну від законодавчої термінології, юридичним кліше вітчизняні лінгвісти приділяють набагато менше уваги.

На сьогодні проблема функціонування мовних кліше в законодавчих актах виглядає актуальною,

оскільки вона безпосередньо пов'язана з однозначним тлумаченням змісту та забезпеченням якості мови ділових паперів. Її дослідження в діахронічному аспекті дозволить пролити світло на формування офіційно-ділового стилю української мови, зокрема з точки зору успадкування й передачі книжно-традиційних зв'язків, познайомити зі стародавньою організацією справочинства. Крім цього, результати вивчення законодавчих кліше можна успішно залучати до практики викладання спецкурсів з юридичного документознавства й культури ділового мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Поглибленню інтересу до типових мовних зворотів офіційно-ділового стилю сприяли праці

М. А. Жовтобрюха, А. П. Коваль, Л. І. Мацько, Н. М. Сологуб тощо. На сучасному етапі клішовані одиниці в контексті граматичної специфіки мови українського законодавства студіює О. І. Білоусова [1]. Стійкі словосполучення в дипломатичних текстах стали об'єктом наукових зацікавлень О. М. Мацько [7]. Фразеологію офіційно-ділового стилю на матеріалі документів першої половини ХІХ ст. досліджує О. І. Сушко [10]. Структурні, семантичні та прагматичні особливості фразеологізмів офіційно-ділового стилю в загальних рисах висвітлює О. О. Мунтян [8]. Вагомим внеском в історичну фразеологію є монографія І. Черевко, частина якої присвячена системному аналізу семантики, структури та продуктивності фразеологічних одиниць в офіційно-діловому стилі української мови ХVІ–ХVІІ ст. [11]. На жаль, використання мовних кліше в пам'ятках справочництва Гетьманщини ХVІІІ ст., як правило, залишається поза увагою вітчизняних науковців.

Постановка завдання. Мета запропонованої розвідки полягає в аналізі мовних кліше, вміщених до «Пактів та конституцій законів і вольностей Війська Запорозького» 1710 р. Автор поставив завдання охарактеризувати основні види мовних кліше, а також визначити особливості функціонального прояву цієї категорії стійких словосполучень у тексті пам'ятки. Об'єктом дослідження є зафіксовані в офіційному документі мовні кліше.

Враховуючи вплив лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів на процес укладання нормативно-правових актів, у статті використано описовий та статистичний методи з прийомами спостереження, узагальнення, класифікації, а також залучено жанрово-стилістичний, контекстуальний та інтерпретаційний підходи.

Джерелом дослідження стала визначна пам'ятка національної та європейської політичної думки ХVІІІ ст. – «Пакти та конституції законів і вольностей Війська Запорозького» 1710 р. (далі Конституція – І. Д.).

Виклад основного матеріалу. Прийнятий 16 (5) квітня 1710 р. на козацькій раді в Бендерах нормативно-правовий акт встановлював державний устрій Гетьманщини, виборчу систему, визначав принципи організації й діяльності органів влади, основні права та обов'язки окремих станів суспільства.

Конституція складається з назви документа, інвокації, преамбули, 16-ти статей та присяги новообраного гетьмана Пилипа Орлика. До назви, крім жанрового визначення законодавчого акта,

входить найменування сторін договору, а також інформація про час і місце його укладання.

Текст документа починається з інвокації – молитовного звернення про захист до Отця, Сина, Святого Духа та Святої Трійці: «*Во имя Отца и Сына и Святого Духа, Бога во Троице Святой славимого*» [3, с. 155]. Подібна вступна релігійна формула протягом ХVІ–ХVІІІ ст. була обов'язковим реквізитом такого виду приватних (особистих) документів, як заповіт. Наступне речення: «*Нехай станеться на вѣкопомную Войска Запорожского и всего народа малороссийского славу и паматку*» [3, с. 155], в тлумаченні М. П. Василенка, наголошувало на тому, що «договір має не тимчасове, скороминуще значення, а вічне, є основним актом» [2, с. 142]. Розлога преамбула містить стислий виклад історії українського народу, легітимізує існування козацького стану, висвітлює юридичну сутність українсько-московських і українсько-шведських взаємин.

Перші три статті Конституції визначали державну релігію, державні кордони, а також союзницький характер стосунків із Кримським ханством. Стаття 4-та обумовлювала політико-правовий статус Війська Запорозького Низового, а 5-та окреслювала територіальні межі його володінь. У статтях 6-й – 10-й здійснена спроба шляхом юридичного оформлення статусу, повноважень і обов'язків гетьмана й козацької старшини узаконити взаємини між основними суб'єктами політичної системи Української держави. Про права міщанства, купецтва й селянства йшлося у статтях 12-й і 14-й. Стаття 13-та підтверджувала привілейований статус Києва та інших міст із магдебурзьким правом. Решта статей унормували ряд соціальних, фінансових та економічних питань, актуальних для суспільного життя Гетьманщини кінця ХVІІ – початку ХVІІІ ст.

До основного тексту додана присяга Пилипа Орлика, у якій новообраний гетьман зобов'язується дотримуватися та втілювати в життя положення всіх статей Конституції й «*непремѣнно исполняти милость, вѣрность и печаловитое ку отчизнѣ Малороссийской, матцѣ n[a]шой*» [3, с. 166]. За припущенням М. П. Василенка, під час складання Конституції козацької старшини могли взоруватися на формальну схему *роста conventa* польських королів [2, с. 142].

Сучасні лінгвісти потрактовують кліше як регулярно відтворювані нетермінологічні мовні засоби, що мають цілісне значення, зберігають стійку або відносно стійку семантику та структуру й виконують текстоутворювальну, номінативну,

інформативну, інтерпретаційну, виділювальну та сполучну функції. Усі дослідники сходяться на тому, що мовні кліше виступають маркером певного стилю або комунікативного акту. Наприклад, до енциклопедії «Українська мова» вміщено таке визначення базової дефініції: «Кліше... – мовний засіб, стандартний зворот, регулярно повторюваний у певних умовах і контекстах... К. є конструктивними одиницями мовлення, що відображають у свідомості часто повторювані явища дійсності, зберігають свою семантику і виразність, служать ознаками певного стилю чи певної ситуації...» [9, с. 237].

Спираючись на запропонований М. В. Батюшкіною функціональний підхід до класифікації матеріалу, із загального масиву вміщених до Конституції стандартних засобів законотворчості можна виокремити три основні групи. До першої належать як загальногалузеві й міжгалузеві кліше, що забезпечують виклад універсальної інформації для правового регулювання суспільних відносин (*права и волности войсковые поламати* [3, с. 156]; *совѣтовати обовязани будут* [3, с. 161]; *пактами... стверженных* [3, с. 158]; *вѣчне отданы и пактами обварованы zostали* [3, с. 158]; *упросити... такого трактату* [3, с. 158]; *праволомство и утеменжене учинило* [3, с. 159]; *обыклымъ порадкомъ* [3, с. 160]; *во всѣхъ правах и привилеях слушне наданых, непорушимо жебы захованы были* [3, с. 164] тощо), так і галузеві (аспектуальні), пов'язані з окремою сферою суспільних відносин (*явные... знаки доводы и початки* [3, с. 156]; *мѣеть и повинень будетъ... старатися и крѣпко застановлятися* [3, с. 157–158]; *владгою своею, долженъ будет оное искореняти* [3, с. 158]; *всѣ стараня ложити* [3, с. 158]; *должностію уряду своего обовязанъ будетъ* [3, с. 159]; *привлацивши себѣ неслушне и безправне самодержавную владгу* [3, с. 160]; *моцны будут волными голосами* [3, с. 161]; *персональный пожитокъ* [3, с. 162]; *приватною своею владгою* [3, с. 160]; *на судъ войсковый енералный такуюю справу чи то криминальную, чи ли некриминальную повинень будетъ здати* [3, с. 162]; *якіе до чіею чину и повинности будут належати* [3, с. 162]; *до жадныхъ справъ, докладовъ и дѣлъ войсковыхъ не повинни интересоватися* [3, с. 162]; *тилое и неусыпное мѣти око* [3, с. 163] тощо). Поширеність обох різновидів кліше даної групи обумовлена природою пам'ятки, що поряд з нормативними приписами загального характеру містить також певні «частковості, хоча й продиктовані життєвими обставинами, тому й важливі в життєвому побуті» [2, с. 147].

Другу групу складають акціонально-імперативні кліше, що позначають інституційні дії, спрямовані на окремі положення, статті або текст Конституції в цілому. По-перше, «Ці формули виступають кожного разу як сигнал певного типу інформації» [6, с. 53], а по-друге, є засобом тлумачення правових норм: *Теды и тепер таковий порадокъ общимъ договоромъ устанавлиється и непремѣнно узаконяется, абы* [3, с. 162]; *Тое жѣ право должны будутъ и полковники заховати* [3, с. 163]; *повагою сего акту елекціалного постановляється* [3, с. 164]. Крім цього, акціонально-імперативні кліше використовувалися для імплементації Конституції в правове поле Української гетьманської держави. Так, уже в назві документа зазначається, що *«Договоры и постановленя... с полною з обоихъ сторонъ обрадою утверженныя и при волной елекції формальною присягою от... ясневелможного гетмана потверженныя...»* [3, с. 155]. А наприкінці статейного переліку й присяги Пилипа Орлика подибуємо стереотипні фрази про засвідчення, що надавало документів юридичної сили й підтверджувало відповідальність гетьмана за дотримання його положень: *договоры засѣ сїи и постановленя... его велможность не тылько подписомъ руки своей, лечь и формальною присягою и притисненемъ печати войсковою изволил потвердити* [3, с. 165]; *А тое все подписомъ руки моею власной и печатю войсковою ствержаю* [3, с. 166]. Через несприятливі політичні обставини Конституція не змогла стати діючим законом. Окремі її положення набули чинності в межах тієї частини Правобережної України, на яку в 1711 і 1713 рр. поширювалася влада П. Орлика. З огляду на це до Конституції не вносилися зміни та доповнення, а тому в ній відсутні акціонально-імперативні кліше, призначені для забезпечення трансформації тексту.

Третю групу утворюють рамково-відсылні кліше, що словесним або словесно-цифровим способом позначають складові частини пам'ятки й дають змогу різними способами оформити відсилання до тексту документа або його структурного компонента. Відповідні стійкі словосполучення сприяють зовнішньому вираженню композиційної будови Конституції, формують ієрархію її структурних одиниць, акцентують увагу на необхідності самостійного розгляду кожного позначеного елемента, допомагають уникати невиправданих повторів. Також використані відсилання забезпечують зв'язок між окремими положеннями Конституції й різними юридичними актами єдиного законодавчого простору Української гетьманської держави.

Внутрішні рамково-відсильні кліше представлені в пам'ятці одиничними прикладами: *всѣхъ тутъ послѣдующихъ пунктами изображенныхъ* [3, с. 157]; *присягаю... сіє договори и постановленія тутъ описанные... во всѣхъ пунктахъ, комматахъ и періодахъ непремѣнно исполняти* [3, с. 165–166]; *теды в первомъ сѣмъ пунктѣ о вѣри с[вя]той православної восточного исповѣданія дѣло надлежитъ начати* [3, с. 157]. Третє з наведених відсилань є конкретним, оскільки складається з порядкового й видового позначення структурного компонента та маркувального вказівника його змісту.

Незначну продуктивність демонструють зовнішні узагальнені рамково-відсильні кліше, утворені поєднанням маркувального вказівника й зауваги з невизначеною семантикою без вказівки на конкретні норми чи закони: *ведлугъ давныхъ правъ и привилегевъ* [3, с. 160]; *ведлугъ давныхъ правъ и волностей* [3, с. 160]; *ведлугъ артикуловъ правныхъ* [3, с. 166] тощо. Скажімо, на початок XVIII ст. поняття «прав і вольностей» хоча вже й увібрало в себе юридично визначені принципи соціально-економічних і правових прерогатив, проте представники кожного стану чи прошарку суспільства продовжували по-своєму тлумачити його зміст [4, с. 268–269]. Більше конкретики спостерігаємо натомість у такому прикладі: *Прето... помянутая станція повинна быти отставлена и весьма зпесена* [3, с. 165]. Адже тут ідеться про скасування зафіксованих спеціальними стаційними ресстрами натуральних поборів, які стягувалися з податних станів Гетьманщини на утримання найманого війська.

Однією з ознак розглянутих кліше є варіативність, що досягається за рахунок розширення або звуження їхнього значення. Іншим шляхом реалізації варіативності є заміна синонімом стрижневого або нестрижневого компонента під час побудови стійкого словосполучення. Пор.: *формальною присягою... потверженные...* [3, с. 155]; *присягою стверженьныхъ* [3, с. 155]; *собою потверженьныхъ* [3, с. 156]; *собою поприсяженьныхъ* [3, с. 157]. Введені до складу стійких словосполучень додаткові (факультативні) лексичні елементи конкретизують їхній зміст, ускладнюють традиційну структуру. На відміну від двокомпонентних, багатоконпонентні кліше можуть виступати смисловими репрезентаторами окремих внутрішньо замкнених фрагментів тексту документа, передусім абзаців.

Як правильно підмітила О. Л. Доценко, «Кожний постулат Конституції має досить розлогу мотивувальну частину, яка часто має не правовий, а художньо-публіцистичний характер, виконуючи замість імперативно-констатувальної, функцію емоційно-експресивного впливу [5, с. 120–121]. Та попри це текст документа характеризується офіційністю, лаконізмом, прагненням до стандартизації, точності та обмеження емоційності. Залучені до викладу матеріалу готові стійкі словосполучення, так само як і в інших ділових паперах, слугують ефективним засобом «скорочення невиправданої інформаційної надлишковості», «пришвидшують процес укладання документа», а також «відзначаються інформаційною місткістю» [6, с. 52–53]. Завдяки своєму офіційному забарвленню клішовані сполуки відіграють роль своєрідних маркерів, які засвідчують належність тексту Конституції до офіційно-ділового стилю. Щоправда, впливи живої народнорозмовної стихії позначилися на окремих стійких словосполученнях, надавши їм певного образно-експресивного відтінку (*пильное и неуспынное мѣти око* [3, с. 163]).

Висновки. Таким чином, нетермінологічні стійкі словосполучення брали активну участь у формуванні офіційного характеру Конституції. Частота їхнього використання свідчить про чітко позначену тенденцію до уніфікації тексту документа, у якому вони виконували узагальнювальну, оцінно-характеристичну, виділювальну, сполучну, стилетворчу та інші функції. Враховуючи нормативно-правову природу пам'ятки, її укладачі для вираження волевиявлення передусім послуговувалися загальногалузевими, міжгалузевими й галузевими мовними кліше. Значно рідше трапляються в ній рамково-відсильні кліше, а акціонально-імперативні кліше взагалі репрезентовані поодинокими прикладами. Задіяні в Конституції клішовані мовні засоби переконливо свідчать про спадкоємність традицій модельного укладання юридичних текстів, дотримання формальних і змістових норм організації викладу матеріалу документів у справочинстві Гетьманщини наприкінці XVII – на початку XVIII ст. Перспективи подальших досліджень убачаємо в характеристиці комплексу юридичних кліше з тих правових джерел, що були покладені в основу Конституції.

Список літератури:

1. Білоусова О. І. Граматична специфіка мови українського законодавства: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпропетровськ, 2010. 20 с.
2. Василенко Н. П. Конституція Филиппа Орлика. *Академічна юридична думка* / укладачі: І. Б. Усенко, Т. І. Бондарук; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Ін Юре, 1998. С. 135–153.
3. Вовк О. Б. Конституція Пилипа Орлика: оригінал та його історія. *Архіви України*. 2010. № 3–4. С. 145–166.
4. Дзира І. Я. Козацьке літописання 30-х – 80-х рр. XVIII ст.: джерелознавчий та історіографічний аспекти: [монографія]. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2006. 567 с.
5. Доценко О. Л. Історія мови українського справочинства: навч. посіб. 2-ге вид., допов. / за ред. С. М. Гусарова. Київ: Альфа Реклама, 2010. 300 с.
6. Коваль А. П. Культура ділового мовлення. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Вища школа, 1977. 296 с.
7. Мацько О. М. Мовні формули в дипломатичних текстах сучасної української мови (функціонально-стилістичний аналіз): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2001. 21 с.
8. Мунтян О. О. Фразеологія офіційно-ділового стилю української мови. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2024. Вип. 74. Т. 2. С. 178–183.
9. Сологуб Н. М. Кліше. *Українська мова: енциклопедія* / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. Київ: Українська енциклопедія, 2000. С. 237.
10. Сушко О. І. Фразеологія офіційно-ділового стилю української мови (на матеріалі документів першої половини XX століття): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Слов'янськ, 2006. 19 с.
11. Черевко І. Фразеологія пам'яток української мови XVI–XVII століть: семантика, структура, стиль: [монографія]. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2013. 236 с.

Dzyra I. Ya. LANGUAGE CLICHES IN THE “PACTS AND CONSTITUTIONS OF THE LAWS AND FREEDOMS OF THE THE ZAPOROZHIAN HOST” OF 1710

Along with the legislative terminology, one of the essential genre-stylistic features of the juridical text is the presence of standard verbal turns (clichés). Their wide use in juridical documents is a consequence of the long-term evolution of the formal business style of the Ukrainian language and indicates adherence to established traditions and rules of presentation of legal opinion. The study of linguistic clichés in a diachronic aspect will shed light on the formation of the formal business style of the Ukrainian language, in particular from the point of view of the inheritance and transmission of book-traditional ties, and introduce the ancient organization of clerical work.

The purpose of this article is to analyze the language clichés contained in the «Pacts and Constitutions of Laws and Freedoms of the Zaporozhian Host» of 1710. The author set the task of characterizing the main types of language clichés, as well as to determine the features of the functional manifestation of this category of stable word units in the text of the document.

Depending on the functional features, the isolated massif of linguistic clichés is divided into three groups. Since, along with general regulations, the Constitution also contained legal regulation of certain aspects of social relations, the largest group in it is field-wide, inter-field and field clichés. Included in a relatively small number of scope-reference clichés, they marked the constituent parts of the document in various ways, ensured its compositional unity, and also connected them with other juridical acts of the Ukrainian hetman state. Individual action-imperative clichés play an important role in marking institutional actions aimed at both individual articles of the normative-legal act and its text as a whole.

In the article, for the first time, an attempt is made to investigate linguistic clichés used in the text of the remarkable monument of Ukrainian constitutionalism – «Pacts and Constitutions of Laws and Freedoms of the Zaporozhian Host» of 1710.

In general, clichéd units performed summarizing, evaluative and characteristic, distinguishing, connecting, style-creating and other functions in the document. Their long existence in the formal business style of the Old Ukrainian language is evidenced by the recorded cases of replacing a core or non-core component with a synonym, as well as examples of generalization or specification of semantics.

Key words: document, language clichés, formal business style, stable phrase, juridical text.

Дзюбак Н. М.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Морараш Г. В.

Приватний вищий навчальний заклад «Буковинський університет»

Сидоренко Л. М.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний університет імені Ігоря Сікорського»

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІЛОВОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У статті досліджено процес формування української ділової мови в контексті національної ідентичності, особливо в умовах сучасної незалежної України. Мова виконує важливу роль не лише як засіб комунікації, але і як інструмент консолідації суспільства, зміцнення національної свідомості та культурної ідентичності. Актуальність теми посилюється в умовах війни, що вимагає переосмислення ролі мовної політики в збереженні національної єдності. Метою статті є вивчення лексико-семантичних трансформацій, що відбуваються в українській діловій мові під впливом національних і соціокультурних чинників, а також аналіз сучасних дискурсивних практик, які сприяють зміцненню національної ідентичності через ділову комунікацію. В дослідженні застосовано методи лексико-семантичного аналізу, дискурсивного аналізу та контент-аналізу наукових джерел.

Основними результатами роботи є виявлення ключових змін в українській діловій мові, як-от адаптація запозичень, відновлення національних мовних конструкцій та їх активна інтеграція в наявні терміносистеми. Значну увагу приділено дослідженню ролі мовної політики у впровадженні цих змін та її впливу на стандартизацію мови в різних сферах, включаючи управління, освіту та право. Виявлено, що лексико-семантичні зміни відображають як національну самобутність, так і глобальні тенденції, що сприяє адаптації української мови до сучасних викликів.

У висновках підкреслено необхідність продовження роботи над удосконаленням мовної політики та термінологічних стандартів, зокрема в умовах посилення глобалізаційних процесів та війни. Наголошено, що існує потреба в розробленні спеціальних мовних стандартів для кризових ситуацій та в подальшому вивченні впливу війни на мовні процеси. Перспективи майбутніх досліджень включають глибший аналіз впливу глобалізації на українську ділову мову, дослідження нових сфер застосування мови в умовах цифрових трансформацій, а також розроблення освітніх програм для підготовки фахівців з ділової української мови, що сприятиме зміцненню національної ідентичності та підвищенню якості професійної комунікації.

Ключові слова: лексико-семантичні трансформації, дискурсивні практики, культурний код, мовна політика.

Постановка проблеми. Формування української ділової мови є важливим чинником у становленні національної ідентичності, особливо в умовах подій сучасної незалежної України. Мова виступає не лише засобом комунікації, але й ключовим елементом національної свідомості, що об'єднує суспільство навколо спільних цінностей та історії. У науковій площині важливим завданням є вивчення процесів розвитку української ділової мови, її стандартизації та розширення функціоналу для забезпечення ефективної

комунікації у сферах управління, права, освіти та інших галузях. Особливо актуальним це питання стає в контексті сучасної війни, яка загострила потребу в зміцненні національної ідентичності та посиленні ролі української мови у всіх сферах суспільного життя. Важливо не тільки відзначати здобутки, але й досліджувати виклики, з якими стикається розвиток української ділової мови, що є невід'ємною частиною ширшого процесу національної консолідації та захисту від зовнішніх загроз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження мовних особливостей української ділової мови, зокрема її формування в контексті національної ідентичності, охоплює широкий спектр аспектів. Вивчення стандартів та перспектив розвитку ділової мови є важливим для її подальшої адаптації до сучасних умов. В. Зінченко, Г. Морараш та К. Риженко аналізують процеси стандартизації та перспективи розвитку української ділової мови, підкреслюючи її значення для професійної комунікації [1].

В. Птуха, В. Кухта та О. Дуб вивчають вплив англіцизмів на сучасну українську мову, звертаючи увагу на їх внесок у розвиток лексики та граматики [2]. П. Костючок, О. Шевченко і С. Кандюк-Лебідь досліджують процеси глобалізації, їх вплив на збереження і розвиток мовної ідентичності, що є актуальним у контексті формування національної ідентичності [3].

Особливе значення мають дослідження усталеності мови в умовах війни. Т. Клочко та О. Росса висвітлюють формування мовної стійкості здобувачів вищої освіти, що є важливим для збереження національної ідентичності [4].

О. Мунтян підкреслює роль колективного обговорення професійних проблем як складової частини ділової мови, що сприяє розвитку комунікативних навичок [5]. Л. Семак розглядає комунікативний підхід до викладання ділової мови в закладах вищої освіти, наголошуючи на важливості інтерактивних методів для підготовки фахівців [6].

Дослідження стандартів мовної освіти також відіграють ключову роль у формуванні мовної компетентності. Зокрема, А. Богуш, Т. Корольова та О. Попова аналізують освітні стандарти у викладанні іноземних мов, що має безпосередній вплив на розвиток української мови в професійній сфері [7]. О. Царик, Т. Паничок і Ж. Максимчук досліджують мовну культуру в бізнес-комунікаціях, наголошуючи на важливості культурних аспектів у міжнародному діловому спілкуванні [8].

Окремо варто зазначити роботи, присвячені історичним аспектам і тенденціям розвитку мови. Т. Видайчук вивчає роль української мови як засобу формування національної ідентичності та історичної пам'яті [9]. М. Заверющенко, М. Лухіна та Н. Писарська досліджують фразеологію офіційно-ділового стилю, аналізуючи ключові тенденції її розвитку [10]. С. Ковтюх висвітлює потреби та перспективи функціонування державної української мови, зокрема в офіційно-діловому стилі [11].

У міжнародному контексті важливими є дослідження мовної стандартизації та маніпуляцій у діловій комунікації. А. Kukarina та N. Holubenko досліджують лінгвістичні маніпуляції в кризовій комунікації [12]. N. McLelland аналізує стандартизацію та мовні ідеології в багатомовних контекстах, що може бути корисним для розуміння процесів стандартизації ділової української мови [13].

Незважаючи на велику кількість праць, потребують додаткового вивчення такі питання, як: дослідження лексико-семантичних трансформацій, що відбуваються в українській діловій мові під впливом національних та соціокультурних чинників; роль дискурсивних практик у формуванні та утвердженні української ділової мови як елемента національної ідентичності; вплив мовної політики на процеси стандартизації української ділової мови в різних суспільних сферах.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження процесу формування української ділової мови в контексті національної ідентичності, а також аналіз впливу мовної політики та культурного коду на сучасні дискурсивні практики.

Завдання статті:

1. Провести аналіз лексико-семантичних трансформацій, що відбуваються в українській діловій мові під впливом національних та соціокультурних чинників.

2. Дослідити роль дискурсивних практик у формуванні та утвердженні української ділової мови як елемента національної ідентичності.

3. Вивчити вплив мовної політики на процеси стандартизації української ділової мови в різних суспільних сферах.

4. Оцінити культурний код як важливий чинник у формуванні ділової мови, що сприяє збереженню та зміцненню національної ідентичності.

5. Розробити рекомендації щодо вдосконалення мовної політики та підтримки ділової мови через інтеграцію сучасних лексико-семантичних та дискурсивних практик.

Виклад основного матеріалу. Формування української ділової мови в контексті національної ідентичності є складним і багатовекторним процесом, який передбачає аналіз як зовнішніх впливів, так і внутрішніх соціокультурних чинників. Лексико-семантичні трансформації в українській діловій мові відбуваються під впливом різних аспектів, зокрема мовної політики, процесів глобалізації та культурного контексту, що спрямовані на збереження національної самобутності. В основі цих трансформацій лежить інтеграція традиційних українських мовних конструкцій

у сучасний діловий контекст, що включає адаптацію та модернізацію термінології.

Лексико-семантичні зміни в українській діловій мові відбуваються на декількох рівнях. По-перше, це семантичне розширення наявних слів, які в контексті сучасних умов набувають нових значень, що відповідають сучасним викликам глобального економічного простору. По-друге, це поява нових термінів, що відповідають реаліям цифрової економіки та новітніх технологій. По-третє, це повернення або реінтерпретація українських термінів, які раніше були витіснені з ділового вжитку іншомовними запозиченнями [14].

Для кращого розуміння цих процесів важливо проаналізувати конкретні приклади трансформацій у сфері ділового мовлення. У таблиці 1 проілюстровано основні лексико-семантичні зміни в сучасній українській діловій мові.

Загалом, українська ділова мова, реагуючи на зміни в економічному, політичному та соціокультурному середовищі, поступово інтегрує національну самобутність у свою лексичну систему. Трансформації відбуваються як на лексичному, так і на семантичному та функціонально-стилістичному рівнях мовної системи. Така модернізація сприяє утвердженню національної семантики ідентичності, збагаченню мовної культури та створенню умов для більш ефективної ділової комунікації в професійній та державній галузях.

До трансформації ділової мови широко використовувалися запозичені терміни, зокрема російські та англійські, такі як «менеджмент» чи «інно-

вація». Після змін пріоритет надано адаптації цих запозичень або поверненню українських відповідників, наприклад, «управління» замість «менеджменту» і «новаторство» замість «інновації». Такі зміни відображають прагнення зберегти національну ідентичність і підкреслити зв'язок з українською культурою.

Щодо ділових зворотів, раніше часто використовувалися клішовані або кальковані висловлювання, як-от «нести відповідальність» (замість «відповідати за») або «заклучити договір» (замість «укласти договір»). У сучасній практиці комуніканти все частіше обирають оригінальні українські висловлювання, що відповідають національній культурі та мовним стандартам.

У стилістичному плані ділова мова зазнала помітних змін: від тенденції до офіційного і знеособленого стилю («було вирішено», «наказано виконати») до більш гнучкого та персоналізованого підходу, як-от «ми прийняли рішення» чи «рекомендуємо виконати». Це надає комунікації більш антропоцентричного та національно орієнтованого характеру.

Щодо термінів технологічного розвитку, трансформація була спрямована на створення або адаптацію нових термінів, що краще відповідають українським реаліям. Наприклад, раніше терміни калькувалися з інших мов, як-от «менеджмент проєктів», але тепер використовуються українські аналоги на зразок «управління проєктами», що відображає національні інтереси та тенденції розвитку.

Таблиця 1

Основні лексико-семантичні зміни в сучасній українській діловій мові

Категорія	Стан до трансформації	Сучасний стан після трансформації	Пояснення щодо змін
Запозичені терміни	Широке використання російських та англійських запозичень	Адаптація запозичень або повернення українських відповідників	Повернення термінів, що базуються на українських коренях, або часткова адаптація іноземних термінів
Ділові звороти	Використання клішованих або калькованих висловлювань з інших мов	Формування власних національних ділових зворотів, зокрема з українськими мовними елементами	Поява оригінальних українських висловлювань, що відповідають національній культурі та стандартам комунікації
Стилістичні особливості	Тенденція до офіційного та знеособленого стилю	Більш гнучке використання мови, з акцентом на національні стилістичні традиції	Додається культурна ідентичність та гнучкість у використанні мови, що сприяє кращій комунікації
Терміни технологічного розвитку	Відсутність специфічної національної термінології	Адаптація термінології цифрових технологій до українських реалій	Створення або адаптація нових термінів, що відображають розвиток технологій у контексті національних інтересів

Джерело: власна розробка авторів

Формування української ділової мови як елементу національної ідентичності нерозривно пов'язане із сучасними дискурсивними практиками, що включають зміни в мовних стандартах та адаптацію до нових соціокультурних реалій. Важливим аспектом цього процесу є вплив війни та потреба в чіткій комунікації у державних структурах, професійній діяльності, освіті, що веде до зміцнення національної ідентичності через мову. Дискурсивні практики відіграють роль в утвердженні української мови як єдиного офіційного засобу комунікації, що сприяє консолідації суспільства та опору зовнішнім впливам (табл. 2).

Дискурсивні практики стають важливим інструментом не лише для стандартизації мови, але й для її активної адаптації до умов війни. Це сприяє посиленню національної ідентичності через повсякденне використання української мови в різних сферах життя, зміцненню суспільної єдності та державних інституцій [15].

Вплив мовної політики на стандартизацію української ділової мови, особливо в контексті офіційних документів, наказів та адміністративних актів, є критичним етапом у формуванні національної ідентичності та уніфікації мовних стандартів. Основні зміни в цій сфері були закріплені в такому важливому нормативно-правовому акті, як Закон України «Про забезпечення

функціонування української мови як державної», який набув чинності 14 липня 2019 року [16]. Цей закон регламентує використання української мови як обов'язкової в усіх сферах суспільного життя, включаючи державне управління, професійну діяльність та освіту. Він передбачає, що всі офіційні документи, включно з державними та адміністративними актами, повинні складатися тільки українською мовою, а використання інших мов можливе лише в чітко визначених випадках, що відповідає міжнародній практиці. Важливим попередником цього закону був Закон України «Про засади державної мовної політики» від 03.07.2012 р. № 5029-VI, який став початковою основою для подальших мовних реформ [17].

Зміни також торкнулися стандартів офіційного листування і договорів. 22 травня 2019 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 437 «Питання українського правопису» [18], якою схвалив нову редакцію «Українського правопису», що регулює вимоги до використання української мови в наукових працях і документах в освітній сфері, створюючи єдину мовну базу для академічного середовища. Крім того, Правописні та стилістичні рекомендації Національної комісії зі стандартів державної мови, затверджені у 2024 році [19], уточнюють правила застосування української мови в офіційних документах,

Таблиця 2

Дискурсивні практики та їх приклади в сучасних умовах

Дискурсивна практика	Опис процесу	Приклад
Лексико-семантична адаптація	Перегляд та оновлення термінології, зокрема запровадження нових українських відповідників замість іноземних або застарілих термінів	Процес стандартизації термінології в державних установах, коли російські терміни були замінені на українські (наприклад, у Мінфіні)
Стилістичне оформлення текстів	Встановлення офіційно-ділового стилю для ведення документації, що включає персоналізовані звертання, чітке структурування інформації та уникнення штампів	Підготовка та впровадження стандартів ділового листування в державних установах, що поліпшило точність і формальність комунікації
Упровадження стандартів	Введення чітких регламентів у використанні мови для різних типів документів, включно юридичні, фінансові та адміністративні тексти	Укази та розпорядження уряду, які встановлюють норми української мови для документації в державному секторі
Вплив соціокультурних чинників	Використання національно-орієнтованих термінів та фразеологізмів у діловому спілкуванні, що сприяє зміцненню національної ідентичності	Використання таких термінів, як «державотворення» в публічних промовах лідерів під час важливих національних заходів
Мовна політика	Встановлення обов'язкових норм для використання української мови в державному та професійному спілкуванні, особливо в умовах посилення впливу російської агресії	Законодавчі зміни, які передбачають використання лише української мови в офіційних комунікаціях державних органів

Джерело: власна розробка авторів

особливо в контексті загальнонаціональної стандартизації, що є важливим кроком для уніфікації ділового мовного середовища.

Подібні стандарти прийнято й для бізнесу: наказ Міністерства фінансів України 2016 року [20] встановлює обов'язкові норми щодо ведення податкової звітності та фінансових документів українською мовою, забезпечуючи прозорість і зрозумілість у ділових операціях. Крім цього, ДСТУ 4163:2020 [21] визначає вимоги до оформлення організаційно-розпорядчої документації, що забезпечує єдині підходи до структури та змісту офіційних документів на державному рівні.

Також на рівні професійного спілкування відбувається постійна адаптація термінології для різних типів документів. Наприклад, введення єдиних стандартів для контрактів, технічних умов і специфікацій у таких галузях, як ІТ, фінанси та право, допомагає уникнути лексичних варіацій, які були поширеними внаслідок багаторічного впливу російської мови. Такі стандарти полегшують укладання договорів з міжнародними партнерами, оскільки термінологія є зрозумілою та прозорою, а її вживання регламентується на законодавчому рівні.

Стандартизація в освітній сфері зосереджена на створенні єдиних вимог до викладання, складання освітніх програм, документів, що забез-

печують організацію та провадження освітнього процесу у закладах освіти різних рівнів, а також наукових публікацій.

Вимога до обов'язкового використання української мови в освітньому процесі зумовлює формування фахівців, здатних працювати в професійному середовищі, орієнтованому на національні мовні стандарти. У закладах освіти активно переглядаються освітні матеріали, що відповідають вимогам нової мовної політики, зокрема у сфері юридичних, економічних та соціальних наук, де раніше часто використовувалися терміни іншомовного походження. Ця політика сприяє єдності мовного простору країни, закріплюючи українську як домінуючу мову в усіх суспільних процесах.

Культурний код як сукупність цінностей, норм, символів та ідей, які характеризують певну націю або суспільство, є важливим чинником у формуванні ділової мови. Він впливає на лексико-семантичні, стилістичні та дискурсивні особливості мови, закріплюючи культурні та національні традиції в професійному спілкуванні. Культурний код впливає не лише на вибір слів чи термінів, але й на побудову дискурсу, що охоплює стиль, риторику та формулювання в документах. Він сприяє збереженню національних цінностей і традицій в умовах глобалізації та впровадження міжнародних стандартів (табл. 3).

Таблиця 3

Вплив культурного коду на формування української ділової мови та її роль у збереженні національної ідентичності

Аспект культурного коду	Прояви в українській діловій мові	Приклади практичного застосування
Національна самобутність	Використання термінів, які підкреслюють національну ідентичність, збереження культурної спадщини в мові офіційних документів	Наприклад, термін «соборність» активно використовується в державних актах, що символізує єдність нації та держави
Історична пам'ять	Використання формулювань, які підкреслюють історичну тяглість та зв'язок із минулим	Офіційні промови і документи включають національно-патріотичні висловлення, як «героїзм наших предків», «свобода та незалежність», що апелюють до історичних подій і постатей
Патріотичне виховання	Підтримка лексики, яка сприяє національній свідомості та патріотичній мотивації	Наприклад, «захисник України», «відданість державі», які часто використовуються в нормативних актах та законах
Духовність та моральні цінності	Інтеграція понять духовного та морального виховання в мовні практики державних установ	Висловлення «моральна відповідальність», «громадянська свідомість» активно впроваджуються в законодавчі та адміністративні акти
Традиції громадського життя	Відображення демократичних традицій та принципів самоврядування	Терміни «громадянська відповідальність», «волонтерська діяльність» стали невід'ємною частиною ділової документації
Повага до державних символів та інститутів	Використання слів-символів, що підкреслюють державну суверенність і повагу до державних інститутів	У договорах та документах активно використовуються такі формулювання, як «на благо держави», «державний інтерес»

Аспект культурного коду	Прояви в українській діловій мові	Приклади практичного застосування
Національна самобутність	Використання термінів, які підкреслюють національну ідентичність, збереження культурної спадщини в мові офіційних документів	Наприклад, термін «соборність» активно використовується в державних актах, що символізує єдність нації та держави
Історична пам'ять	Використання формулювань, які підкреслюють історичну тяглість та зв'язок із минулим	Офіційні промови і документи включають національно-патріотичні висловлення, як «героїзм наших предків», «свобода та незалежність», що апелюють до історичних подій і постатей
Патріотичне виховання	Підтримка лексики, яка сприяє національній свідомості та патріотичній мотивації	Наприклад, «захисник України», «відданість державі», які часто використовуються в нормативних актах та законах
Духовність та моральні цінності	Інтеграція понять духовного та морального виховання в мовні практики державних установ	Висловлення «моральна відповідальність», «громадянська свідомість» активно впроваджуються в законодавчі та адміністративні акти
Традиції громадського життя	Відображення демократичних традицій та принципів самоврядування	Терміни «громадянська відповідальність», «волонтерська діяльність» стали невід'ємною частиною ділової документації
Єдність суспільства та його інтересів	Терміни, що закріплюють концепти єдності та спільної роботи на благо суспільства	Наприклад, «спільна відповідальність», «загальносуспільні цінності», що відображають прагнення національної єдності
Героїчні наративи в сучасній культурі	Поширення термінології, яка відображає героїчність та боротьбу за незалежність	У військових контрактах та державних указах використовуються терміни «героїзм», «жертвовність», «відвага»
Символи боротьби та відновлення	Використання в мові слів-символів, що підкреслюють силу народу та його здатність до відновлення	Термінологія типу «відновлення держави», «захист батьківщини» активно використовується в офіційній комунікації
Мова, що підкреслює соціальну згуртованість	Використання формулювань, що сприяють соціальній згуртованості в умовах кризи або військових конфліктів	Наприклад, «співпраця в умовах війни», «єдність перед лицем небезпеки», що відображає єдність суспільства у складних умовах

Джерело: власна розробка авторів

Так, наприклад, лексика пов'язана з національною героїкою та боротьбою за незалежність, використовується для формування позитивного образу держави та її захисників. Цей підхід допомагає забезпечити не лише формування єдиного мовного простору, але й підтримку національної єдності у складні періоди. Культурний код в умовах війни виконує також функцію збереження національних традицій та підтримки моральної стійкості. Мова, що базується на національних символах та історичній пам'яті, не лише забезпечує ефективну комунікацію у професійній сфері, але й сприяє підсиленню патріотичних настроїв, що особливо важливо для збереження та зміцнення національної ідентичності під час кризових явищ.

Незважаючи на значні зрушення, в останні роки мовна політика України зіштовхується з низкою викликів, які впливають на формування та

розвиток української ділової мови. Основні проблеми полягають у недостатній адаптації мовних стандартів до сучасних викликів, включаючи глобалізаційні тенденції, вплив англіцизмів, а також необхідність підтримки мови в умовах війни та кризових комунікацій. Крім цього, існують труднощі у стандартизації термінології в нових сферах, як-от цифрові технології, фінанси та юриспруденція. Важливим аспектом є недостатня координація між урядовими установами, бізнесом та освітнім сектором у впровадженні мовної політики. Потреба в постійному моніторингу й оновленні мовних стандартів також залишається актуальною, оскільки з'являються нові реалії, що вимагають динамічної мовної адаптації (табл. 4).

Застосування цих рекомендацій дозволить покращити мовну політику України та підвищити ефективність використання ділової української

Рекомендації щодо вдосконалення мовної політики та підтримки ділової мови

Проблема	Рекомендація	Очікуваний результат
Вплив англіцизмів і нерегульована інтеграція іноземної лексики	Створення спеціальних мовних комісій для адаптації іноземної лексики в українську ділову мову та розроблення відповідних глосаріїв	Зниження використання некоректних іноземних термінів, забезпечення більшої лексичної чистоти в офіційних документах
Недостатня адаптація мовних стандартів до нових технологічних галузей	Оновлення мовних стандартів у сферах ІТ, фінансів та цифрових технологій для більш точного відображення нових процесів і продуктів	Підвищення ефективності комунікації у цих сферах, зниження ризиків непорозуміння в офіційних документах
Недостатнє врахування мовної політики в кризових комунікаціях, особливо під час війни	Розроблення спеціальних мовних стандартів для кризових ситуацій, що містять стандартизовані висловлення та терміни для державної та адміністративної комунікації в умовах воєнних дій	Підвищення ефективності та швидкості передавання інформації в кризових умовах
Відсутність стандартизації термінології в міжсекторальних комунікаціях (уряд, професійна сфера, освіта)	Впровадження єдиної термінологічної бази, яка охоплюватиме ключові сфери діяльності та стандартизацію ділових термінів	Підвищення ефективності комунікацій між різними секторами
Недостатня підготовка фахівців з ділової мови в освітніх закладах	Інтеграція курсів з ділової української мови в програми вищої освіти, зокрема в бізнес-школах та школах державного управління	Підвищення рівня володіння мовою в майбутніх фахівців, що сприятиме покращенню державного управління та професійної діяльності
Відсутність регулярного оновлення мовної політики	Створення постійних робочих груп для моніторингу та оновлення мовних та галузевих стандартів з огляду на сучасні виклики	Забезпечення постійного оновлення мовних та галузевих стандартів, адаптація до змінних умов суспільства

Джерело: власна розробка авторів

мови в різних сферах. Розроблення спеціальних глосаріїв і термінологічних баз сприятиме зменшенню хаосу у використанні іноземних запозичень, а оновлення мовних стандартів у технологічних та цифрових галузях забезпечить чіткість і ефективність комунікацій у цих сферах.

Розвиток компетенції з ділової мови через освітні програми дозволить підвищити загальний рівень професіоналізму в державному управлінні, бізнесі та інших галузях. У кризових умовах, як-от війна, впровадження спеціальних мовних стандартів забезпечить злагодженість та швидкість передавання інформації, що критично важливо для ефективного функціонування державних установ та військових структур.

Висновки. У статті встановлено, що формування української ділової мови є важливим чинником у зміцненні національної ідентичності, особливо в умовах сучасної незалежної України та кризових явищ. Мова виконує не лише комунікативну функцію, але й слугує засобом консолідації суспільства, захистом від зовнішніх загроз та важливим елементом у державному управлінні, професійній діяльності та освіті. Основні про-

блеми полягають у недостатній адаптації мовних стандартів до нових сфер, як-от цифрові технології, фінанси, юриспруденція, а також у відсутності координації між урядовими структурами, бізнесом та освітніми закладами. Військовий конфлікт загострив ці виклики, підкреслюючи потребу в чіткій мовній політиці для кризових комунікацій.

Рекомендації зосереджено на створенні спеціальних комісій для адаптації іноземної лексики, розробленні єдиних мовних стандартів для нових технологічних сфер, упровадженні стандартів кризових комунікацій та посиленні підготовки фахівців у закладах освіти. Це дозволить покращити координацію між секторами суспільства та забезпечити високу ефективність комунікацій.

Перспективи подальших досліджень включають необхідність детального аналізу впливу глобалізації та англіцизмів на українську ділову мову, дослідження впливу війни на мовні процеси, а також розвиток освітніх програм для майбутніх фахівців, зокрема через інтеграцію сучасних лексико-семантичних та дискурсивних практик.

Список літератури:

1. Зінченко В., Морараш Г., Риженко К. Мовні особливості української ділової мови: стандартизація та перспективи розвитку. *Вісник науки та освіти*. 2024. Вип. 8(26). С. 217–235. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-8\(26\)-217-235](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-8(26)-217-235)
2. Птуха В., Кухта В., Дуб О. Роль англіцизмів в сучасній українській мові та їх вплив на розвиток лексики та граматики. *Вісник науки та освіти*. 2024. Вип. 8(26). С. 366–377. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-8\(26\)-366-377](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-8(26)-366-377)
3. Костючок П., Шевченко О., Кандюк-Лебідь С. Вплив процесів глобалізації на збереження і динамічний розвиток мовної та національної ідентичності. *Вісник науки та освіти*. 2024. Вип. 7(25). С. 333–344. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-7\(25\)-333-344](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-7(25)-333-344)
4. Ключко Т., Росса О. Формування мовної стійкості здобувачів вищої освіти в умовах війни. *Молодий вчений*. 2023. Вип. 1.1(113.1). С. 23–26. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-113.1-6>
5. Мунтян О. Колективне обговорення професійних проблем як складова ділової української мови. *Філологічні студії*. 2023. Вип. 89. С. 15–25. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.1.15>
6. Семак Л. Комунікативний підхід до викладання ділової української мови в закладі вищої освіти. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. 2023. Вип. 1. С. 40–45. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.1.6>
7. Bogush A., Korolova T., Popova O. Foreign Language Education Standards: Ukrainian Dimension. *Universal Journal of Educational Research*. 2020, Vol. 8, No. 4. P. 1261–1272. DOI: <https://doi.org/10.13189/ujer.2020.080417>
8. Tsaryk O., Panychok T., Maksymchuk Zh. Peculiarities of Speech Culture in Business Communication. *Mountain School of Ukrainian Carpaty*. 2023. Vol. 28. Pp. 36–40. DOI: <https://doi.org/10.15330/msuc.2023.28.36-409>
9. Видайчук Т. Аспекти історії української мови як засобу формування національної ідентичності та історичної пам'яті. *Український педагогічний журнал*. 2022, 2: 48–63. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/41373/>
10. Заверющенко М., Лухіна М., Писарська Н. Фразеологія офіційно-ділового стилю: ключові тенденції розвитку. *Вісник науки та освіти*. 2024. Вип. 6(24). С. 144–154. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-6\(24\)-144-154](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-6(24)-144-154)
11. Ковтюх С. Нагальні потреби та перспективи функціонування державної української мови. *Філологічний часопис*. 2023. Вип. 1. С. 67–77. DOI: <https://doi.org/10.31499/2415-8828.1.2023.281357>
12. Kukarina A., Holubenko N. Linguistic Manipulation in Crisis Communication: A Case Study of Balenciaga's Apology Strategies. *Modern Philology: Theory, History, Methodology: Scientific Monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing. 2024. P. 469–484. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-425-2-22>
13. McLelland N. Language Standards, Standardisation and Standard Ideologies in Multilingual Contexts. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 2021. Vol. 42, No. 2. Pp. 109–124. DOI: <https://doi.org/10.1080/01434632.2019.1708918>
14. Дьолог О. С. Лексико-семантичні особливості іншомовних запозичень у галузі найменувань модної індустрії. *Закарпатські філологічні студії*. 2022, Т. 1, Вип. 21. С. 45–49. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/21/part_1/7.pdf
15. Онуфрієнко Г. Маркери маніфестації патогенності тексту в сучасному професійно-діловому дискурсі. *Вісник науки та освіти*. 2023. Вип. 7(13). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7\(13\)-240-254](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7(13)-240-254)
16. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 16.07.2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 20.09.2024)
17. Про засади державної мовної політики : Закон України від 03.07.2012 р. № 5029-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text> (дата звернення: 16.09.2024)
18. Питання українського правопису : Постанова Кабінету міністрів від 22 травня 2019 р. № 437-2019-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.09.2024)
19. Правописні та стилістичні рекомендації Національної комісії зі стандартів державної мови, 2024. URL: <https://mova.gov.ua/> (дата звернення: 20.09.2024)
20. Про затвердження форм та Порядку заповнення і подання податкової звітності з податку на додану вартість : Постанова Міністерства фінансів України від 28.01.2016 р. № z0159-16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0159-16#Text> (дата звернення: 19.09.2024)
21. ДСТУ 4163:2020. Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів, 2020. URL: https://zakon.help/article/nacionalnii-standart-dstu-41632020-derzhavna?menu=82#google_vignette (дата звернення: 20.09.2024)

Dziubak N. M., Morarash H. V., Sydorenko L. M. THE FORMATION OF UKRAINIAN BUSINESS LANGUAGE IN THE CONTEXT OF NATIONAL IDENTITY

The article examines the process of formation of the Ukrainian business language in the context of national identity, especially in the context of modern independent Ukraine. Language plays an important role not only as a means of communication, but also as a tool for consolidating society, strengthening national consciousness and cultural identity. The relevance of the topic is enhanced in times of war, which requires a rethinking of the role of language policy in preserving national unity. The purpose of the article is to study lexical and semantic transformations taking place in the Ukrainian business language under the influence of national and socio-cultural factors, as well as to analyze modern discourse practices that contribute to strengthening national identity through business communication. The study uses the methods of lexical and semantic analysis, discourse analysis, and content analysis of scientific sources.

The main results of the work are the identification of key changes in the Ukrainian business language, such as the adaptation of borrowings, the restoration of national language constructions and their active integration into existing terminology. Considerable attention is paid to the role of language policy in the implementation of these changes and its impact on language standardization in various fields, including government, education, and law. It is found that lexical and semantic changes reflect both national identity and global trends, which contributes to the adaptation of the Ukrainian language to modern challenges.

The conclusions emphasize the need to continue work on improving language policy and terminological standards, in particular in the context of intensifying globalization processes and war. It is emphasized that there is a need to develop special language standards for crisis situations and to further study the impact of war on language processes. Prospects for future research include a deeper analysis of the impact of globalization on the Ukrainian business language, research into new areas of language use in the context of digital transformation, as well as the development of educational programs for training specialists in business Ukrainian, which will help strengthen national identity and improve the quality of professional communication.

Key words: *lexical-semantic transformations, discursive practices, cultural code, language policy.*

Колоїз Ж. В.

Криворізький державний педагогічний університет

ЗЕВГМА ЯК ЛІНГВІСТИЧНИЙ ФЕНОМЕН

У статті осмислено поняття «зевгма» як мовний феномен, що потребує комплексного й усебічного дослідження. Репрезентовано незаперечні набутки в науковому просторі, який оприявнює давно сформовані погляди й певні лінгвістичні традиції, що беруть свій початок, найімовірніше, від Феофана Прокоповича. Представлено першу лексикографічну кодифікацію лексеми «зевгма» і її потрактування, зумовлене, найочевидніше, зарубіжним впливом. З іншого боку, окреслено низку дискусійних моментів зевгматичної теорії. Акцентовано на потребі критичного осмислення й удосконалення окремих її фрагментів, що, на жаль, привертаять увагу науковців здебільшого у проєкції лексикографування. Систематизовано відомості про зевгматичні конструкції з наявних наукових доробків, що дало змогу констатувати: наразі відсутня однаковість у сприйнятті й потрактуванні відповідного явища, у виокремленні принципів систематизації, диференціації й найменуванні тих чи тих класифікаційних різновидів. Зіставлено різні дефініції аналізованого й дотичних до нього понять, зосереджено увагу на інтегральних і диференційних характеристиках, установлено точки перетину й розходження в найменуванні й потрактуванні відповідного і суміжного з ним явищ. Установлено суперечності, пов'язані з відсутністю єдиного підходу до випрацювання критеріїв систематизації зевгматичних зразків, зокрема й тих, що їх пов'язують зі створенням гумористичного ефекту через граматичну, семантичну різнорідність або несумісність поєднаних одиниць. Констатовано, що найбільша кількість спірних питань стосується дефініції зевгми, виокремлення її диференційних ознак, що спричинило уналежнення одного й того ж різновиду до різних класифікацій, надання одним і тим же зразкам різного лінгвістичного статусу.

Ключові слова: зевгма, зевгматична конструкція, фігура, синтаксична фігура, риторична фігура, силепс.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки спостерігаємо зацікавлення вивченням проблем експресивного синтаксису. Це значною мірою зумовлено як зростанням ролі науки в житті суспільства, так пошуками нових підходів до дослідження засобів вираження думки, передачі інформації і способів та інструментів впливу. Попри значні зусилля щодо розбудови теоретико-методологічних засад синтаксичних експресивів, попри появу великої кількості відповідних праць, що репрезентують певні лінгвістичні аспекти, чимало тих чи тих теоретичних питань висвітлено лише принагідно. З-поміж них, гадаємо, на окрему увагу науковців заслуговують проблеми так званих зевгматичних конструкцій. Україністика потребує комплексного дослідження таких одиниць, їх ґрунтового й усебічного вивчення загалом та в системі української граматики зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади дослідження зевгми як зображально-виражального засобу, стилістично-риторичного і синтаксичного явища ґрунтовані на кількостолітньому досвіді. Різно-

жанрові праці, виконані на матеріалі різних мов, репрезентують авторитетні здобутки, засвідчують давно сформовані погляди і випрацьовані лінгвістичні традиції. Вибудована теорія здебільшого не викликає принципових заперечень, хоч подекуди й залишається ряд дискусійних моментів як щодо з'ясування сутності відповідного явища, так і стосовно його систематизації. І поміж зарубіжних, і серед вітчизняних науковців (М. Вінтонів, У. Гринишин, І. Гулей, В. Домбровський, А. Загнітко, І. Лаухіна, Л. Мацько, О. Побережник, Л. Попова, О. Селіванова, Л. Станіславова, Н. Швець та ін.). відсутня однаковість у потрактуванні як поняття «зевгма», так і у визначенні статусу такого мовного феномену.

Розбіжність позицій зумовлена, з одного боку, бажанням розбудовувати традиційну теорію синтаксичних фігур, з іншого, – розширити науководослідницькі пошуки, що передбачає вихід за межі експресивного синтаксису. Здебільшого зевгму розглядають у граматичному плані, витлумачуючи її як відсутність повтору, зумовлену прагненням до економії. У потрактуванні поняття «зевгма» граматичний і стилістичний підходи досить тісно

пов'язані, взаємодіють, увиразнюють і доповнюють один одного. Акценти почасти модифікують (*експресивна синтаксична конструкція / стилістична фігура / стилістичний прийом* тощо) відповідно до мети і завдань, окреслених у тому чи тому науковому доробку [19]. Пор.: *зевгма* – 1) стилістична фігура мовлення, синтаксично однорідне поєднання семантично різнорідних слів чи сполук [15, с. 164]; 2) експресивна синтаксична конструкція, що складається з ядерного слова та залежних від нього однорідних членів речення, рівноцінних граматично, але семантично різнопланових, у результаті чого в багатозначному ядерному слові одночасно актуалізуються мінімум два різні значення або відтінки [1, с. 144–145]. Наразі очевидно є потреба критичного осмислення й удосконалення окремих аспектів зевгматичної теорії, що певним чином сприятиме розв'язанню спірних моментів стосовно окремих положень термінологічного апарату, дефініцій, класифікаційних підходів і т. ін.

Сучасні українськомовні монографічні праці, які безпосередньо актуалізують проблеми зевгми, на превеликий жаль, відсутні. Зевгматичні конструкції потрактовують здебільшого принагідно чи то й узагалі залишають поза увагою, навіть у спеціальних доробках, де комплексно розглядають особливості реалізації стилістичного потенціалу на граматичному (синтаксичному) рівні.

Постановка завдання. Мета дослідження – наукова інтерпретація поняття «зевгма», окреслення основних підходів до кваліфікації й систематизації зевгматичних конструкцій, виявлення дискусійних моментів, що потребують більш прискіпливої уваги мовознавців задля розбудови зевгматичної теорії.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні досить складно встановити місце і точну дату появи терміна «зевгма». Проте з упевненістю можна констатувати, що на початку XVIII століття в українському (хоч і неукраїнськомовному) науковому обігові вже з'являється така одиниця: нею послуговується Феофан Прокопович у праці «Про риторичне мистецтво» («De arte rhetorica»), де репрезентує класифікацію риторичних засобів, іменованих мовними фігурами, що сприяють красномовству, і диференційованих «згідно з постійним завданням оратора, тобто (що було вже сказано на своєму місці): вчити, веселити, зворушувати» [14, с. 270]. З-поміж повчальних фігур вирізняє й *антизевгменон*, який автор не лише дефініціює («те саме, що зевгма і виступає тоді, коли до того самого слова належать більше слів

або синтагм»), але й окреслює його функційне навантаження: «прикладні є всюди і вони легкі», «робить розповідь короткою», «слово, до якого стосуються інші, могло стосуватися до кожного з них, якщо вони вживалися б окремо» [14, с. 271]. Окрім того, Феофан Прокопович робить окремий акцент на фігурі, протилежній до *антизевгменона*, для якої використовує суголосне найменування – *діазевгменон*, або роз'єднання (коли багато слів, що могли б належати до одного дієслова, наділені кожне своїм).

На осмислення відповідного поняття натрапляємо у праці Р. Меєра «Deutsche Stilistik» (1906), де зевгмву (§62) розглянуто крізь призму порушення концептуальних зв'язків. Німецький філолог апелює, за його ж словами, до загальноприйнятого витлумачення, згідно з яким так звана звичайна зевгма (Eigentliches Zeugma), протиставлювана незвичайній (Uneigentliches Zeugma), – це «зв'язок або поєднання двох речень або іменників через дієслово, яке стосується лише однієї особи» [22, с. 55].

Перша лексикографічна кодифікація терміна «зевгма» в українськомовному просторі, найімовірніше, представлена у словнику З. Кузеля та М. Чайковського («Словар чужих слів» (1910)). Пор.: «*зевгма*, гр. синтаксичне сполучення двох імен з одним дієсловом, котре надає ся лише од одного з імен (грам.)» [16, с. 125]. Реєстрове слово супроводжуване ремарками, що вказують на походження (грецьке (гр.)) і сферу функціонування (граматика (грам.)).

У праці «Українська стилістика і ритміка» (1923) В. Домбровського зевгму, або ж ярмо, уналежнено до синтаксичних фігур, що «охоплюють формальні зміни у складні речень», і кваліфіковано як таку, що «творюється об'єднанням двох підметів одним присудком (ніби спряжені в одному ярмі), хоч синтаксично цей присудок належить тільки до одного з них», наприклад: *Затихло все... Тільки дівчата / Та соловейко не затих* [4, с. 134]. На подібні потрактування натрапляємо й у низці сучасних лексикографічних праць, як-от: *зевгма* (гр. *zeugma* – зв'язок, ярмо) – стилістична фігура, яка виникає при об'єднанні однорідних членів, переважно підметів, одним дієслівним присудком, який стосується тільки до одного з цих членів [18, с. 445; 10, с. 391]. За такого потрактування не викликає принципових заперечень ілюстративний матеріал на зразок *Стоїть сторожтерзаний Київ і двістірозп'ятий я* (П. Тичина), де присудок, виражений дієсловом *стоїть*, корелює, по суті, лише з підметом, вираженим іменником

Київ, і, так би мовити, уявлений іншим, вираженим особовим займенником першої особи однини *я*. Пор.: *Стоїть сторожтерзаний Київ і [стюю] двістірозп'ятий я*.

Згідно з позицією авторів «Літературознавчої енциклопедії», до зевгматичних зразків можна уналежнювати й мовний період, «коли в реченні з однорідними членами на початку цього періоду зазначений присудок у дієслівній формі, а надалі він лише береться до уваги» [10, с. 391], як-от: *Людина родиться для щастя, / Як птах для польоту. / Як птах... / Як індик, / Як півень, / Як деркач на болоті? / Як страус. / Як ему, / Чи як марабу?* (О. Ірванець). Упадає в око те, що «одним дієслівним присудком» об'єднані однорідні члени, що не є однорідними підметами, на чому здебільшого акцентовано у традиційних витлумаченнях аналізованого терміна.

Така позиція оприявлена й у лінгвістичних, зокрема стилістичних, доробках, де, окрім кваліфікації на зразок «синтаксична фігура», «стилістична фігура», зевгма подекуди отримує і статус «риторична фігура» з відповідною модифікованою дефініцією, наприклад: *зевгма* – риторична фігура, ґрунтована на побудові тривалого мовного періоду таким чином, що в реченні з однорідними підрядними частинами підмет або присудок представлений на початку, а далі мається на увазі [12, с. 438]. Пор.: *Далека красо моя! Щасливий я, що народився на твоєму березі, що пив у незабутні роки твою м'яку, веселу, сиву воду, ходив босий по твоїх казкових висипах, слухав рибальських розмов на твоїх човнах і казання старих про давнину, що лічив у тобі зорі на перекинутому небі, досі, дивлячись часом униз, не втратив щастя бачити оті зорі навіть у буденних калюжах на життєвих шляхах* (О. Довженко). І в попередніх, і у крайньому потрактуванні актуалізовано поняття «однорідності», однак, як бачимо, дефініції є неоднозначними, демонструють розбіжність думок, засвідчують спірний характер і складність природи відповідного мовного феномену. Адже, без жодних сумнівів, не можна безапеляційно прив'язувати зевгматичні конструкції лише до «мовного періоду». Тим паче, що лексикографічні праці різного ґатунку свідчать не на користь зевгмі, «ґрунтованій на побудові тривалого мовного періоду». Пор.: **ЗЕВГМА**, *и, ж., лінгв.* Стилістична фігура, що виникає внаслідок об'єднання однорідних членів речення, переважно підметів або додатків, спільним словом, переважно дієслівним присудком, який стосується одного з цих членів [17]. Автори

такого тлумачення, по-перше, надають зевгмі лінгвістичного статусу; по-друге, розширюють сферу її з'яви за рахунок об'єднання не тільки однорідних підметів, але й додатків, конкретизуючи певну синтагму (чи то пак – синтагми) прислівником (прислівниками) *переважно*. У такому разі виникають цілком слушні запитання: чи варто уналежнювати до зевгматичних конструкцій речення, у якому: 1) «ніби спряжені в одному ярмі» однорідні обставини?; 2) спільним словом, яке стосується одного з однорідних членів є іменний присудок або головний член односкладного речення? тощо.

Варто, вочевидь, зауважити, що деякі витлумачення є не просто дискусійними чи то суперечливими, але й розхитують загальноприйняті підходи щодо розуміння тих чи тих мовних явищ, як-от: *зевгма* – підпорядкування слів, словосполучень одному узагальнюючому слову (пор. з однорідними членами речення), наприклад: *Так як не загинув ні на війні, ні від звіря, ні від води, ні з коня падаючи, так і з вас ніхто не може скалічитись чи забитись, коли не буде Божого повеління* [13, с. 108]. Справа в тому, що термінологічне словосполучення «узагальнювальне слово» має установлену, давно апробовану дефініцію, згідно з якою в наведеній ілюстрації таке мовне явище відсутнє. Тим паче, що крайнє тлумачення репрезентує актуалізовану «риторичну» категорію в суто граматичному плані. Пор. також: *зевгма* – фігура мови, у якій слово використовують для зміни чи керування двома чи більше словами, хоч воно підходить лише для одного з них або має різне значення для кожного, як у реченні *Містер Піквік взяв капелюх і пішов* (Чарльз Діккенс) [21].

За такого диференціювання в науковому обігові з'являється поняття на зразок «зевгматичне перелічення», ілюстроване конструкціями, де встановлені семантичні відношення між однорідними членами та спільним для них присудком, «накладаються відтінки значення дієслова-присудка, які співвідносні з усіма однорідними підметами, що в межах синтагматичного ряду номінують і матеріальні речі, і абстрактні екзистенційні концепти» [2, с. 12]. Почасті актуалізовано також і поняття «семантично ускладнена зевгма» (подекуди зевгма набуває статусу й «семантичної фігури»), яке, згідно з позицією деяких дослідників, «передбачає реалізацію широкого спектру стилістичних характеристик, що охоплюють усі відтінки комічного» [1, с. 143]. Щоправда, жодна з наведених вище ілюстрацій не містить тих чи тих «відтінків комічного».

Натомість у наукових доробках (здебільшого у статтях) усе частіше постулюють думку про те, що до зевгматичних конструкцій варто уналежнювати такі експресивні зразки, у яких наявні різні відхилення від загальноприйнятих норм, пов'язані з синтаксичним поєднанням семантично неоднорідних членів речення, що займають однакові синтаксичні позиції. У зв'язку з цим з'являються і більш лаконічні потрактування, як-от: «зевгма полягає у використанні двох семантично непеєднаних слів стосовно третього» [20, с. 137]. Найчастіше такі твердження проілюстровані прикладами, де присудок, виражений дієсловом, керує двома додатками, кожен із яких актуалізує різні значення опорного слова. Така конструкція, що є цілком прийнятною з граматичного погляду, засвідчує суперечність у семантичному плані, що, своєю чергою, і забезпечує комічний ефект. Наприклад: *Коньяк розширяє не лише судини, але і зв'язки; Ніщо так не красить жінку, як чоловіча увага і гарна помада; Прийшов на побачення з букетом троянд і радісною посмішкою; Офіціант довів відвідувача до столика і до істерики; Армію, поліцію і зятя голодом не лікують* тощо. Зевгматичні конструкції передбачають наявність опорного компонента та залежних від нього здебільшого граматично рівноцінних, але семантично різнопланових членів речення, поєднаних між собою сурядним зв'язком (паратактичного ряду). У такому разі багатозначний опорний компонент переважно актуалізує одночасно кілька різних значень або смислових відтінків. Такий підхід до кваліфікації зевгми має понадстолітню історію: його репрезентовано в уже згадуваній праці Р. Месра й проілюстровано висловленням Г. Гейне на зразок *Місто Геттінген знамените своїми ковбасами та університетом*.

Саме таку зевгму, що її пов'язують зі створенням гумористичного ефекту через граматичну, семантичну різнорідність або несумісність поєднаних одиниць, зараховують до стилістичного різновиду і протиставляють синтаксичному, витлумачуючи крайній як «синтаксичний прийом економії мовних засобів, у якому слово, що створює однотипні сполуки з кількома різними словами, фігурує у висловленні тільки один раз – на початку (протозевгма), всередині (мезозевгма або в кінці (гіпозевгма))» [3, с. 225]. Пор.: *гіпозевгма* – різновид зевгми, якій притаманне розташування спільного елемента будови у наступному реченні, наприклад, *Мокрий дощу, а голий розбою не боїться* [6, с. 157–158]. До того ж явище, ґрунтоване на використанні ефекту невиправданого

сподівання, на семантичній неоднорідності синтаксично однорідних членів, позначають термінологічним словосполученням «структурно-семантичні конвергенції» [8, с. 153]. За такого підходу зазвичай апелюють, як-от, наприклад, О. Калита, до однорідного зв'язку тих чи тих елементів, використання несумісних понять в одному ряду, одночасної реалізації кількох значень полісемічного слова, які мають різну сполучуваність. Пор.: *У сусідній кімнаті я отримав військовий квиток та наказ вимітатися геть* (О. Сушко). Конструкціями на зразок *Їсти кананки з маслом і задоволенням; Приходьте завтра і не один* і т. ін. ілюструють явище під назвою *акоп'ойну* ((грецьк. *аро коїну* – «від загального»), яке отримує таку дефініцію: конструкція з двома семантично неоднорідними додатками або обставинами (пов'язуються як однорідні) до одного стрижневого слова [6, с. 163]. Ілюстрування по-різному кваліфікованих мовних явищ схожим фактичним матеріалом певним чином розхитує підвалини теорії зевгматичних конструкцій.

До того ж іноді зевгматичні конструкції розглядають і чи то як зевгматичні моделі еліптичних речень [9, с. 165], чи то як різновид еліптичних зразків [6, с. 329]. Так, скажімо, на думку А. Загнітка, зевгма є різновидом еліпсису в тому разі, коли в кількох компонентах складносурядного речення, за винятком одного, здебільшого – першого, опускається спільний член: *Петрик взяв книгу, Марійка – зошит, а Василько – ручку* [6, с. 329]. Окрім того, науковець вважає термін «зевгма» полісемійним, оприявнює й інші його значення, як-от: 1) підпорядкування одному члену речення цілому ряду інших, з яких за смыслом йому може підпорядковуватися тільки один: *Ніколи не біжить за відправленим автобусом та жінкою, що пішла, – через дві-три хвилини ще підійдуть!;* 2) сполучення багатозначного слова одночасно з двома або більше іншими словами – з кожним у різному смислі: *Дружба гріє душу, плаття – тіло, а сонце і пічка – повітря* [6, с. 328]. Така позиція не викликає принципових заперечень, хоч містить певні суперечності, які спонукають до наукової дискусії. Це стосується передовсім зевгматичних конструкцій різновиду еліпсису. Адже сам автор підтримує загальноприйняту дефініцію еліптичного речення, витлумачуючи його як «речення з повною інформативною семантикою, але неповне формально, за виявом структурної схеми, речення, у якому уява про пропущений член речення безпосередньо встановлювана із власного змісту та будови, а не з контексту

й обставин мовлення», наприклад: *Батько відразу на вулицю; Гості до нас з Києва* [7, с. 186]. За такого підходу конструкцію на зразок *Петрик взяв книгу, Марійка – зошит, а Василько – ручку*, яку дослідник використовує для ілюстрації зевгми еліптичного різновиду, зокрема другу і третю її предикативні частини варто кваліфікувати як такі, що співвідносні з контекстуально неповним реченням, де пропущені присудки встановлюються з попереднього контексту.

Варто, вочевидь, зупинитися ще на одному дискусійному моменті теорії зевгматичних конструкцій, що стосується співвідношення понять «зевгма» та «силепс». Попри наявність різних дефініцій й окремишнього місця, наприклад, у лексикографічних доробках на практиці досить важко провести чітку диференційну межу між цими явищами. Тим паче, що приклади (*Ішов дощ і два студенти*), які використовують для ілюстрації силепса, схожі до тих, які супроводжують інформацію про зевгму.

Лексема «силепс», або «силепсис», як і «зевгма», має грецьке походження (*sylepsys*): у буквальному потрактуванні означає «захоплення чогось», що згодом почали доповнювати, конкретизувати й лексемою «поєднання». З огляду на те, що іменник *поєднання* утворений від дієслова *поєднати*, яке може актуалізувати й переносне значення «одночасно сполучати, пов'язувати у взаємній відповідності», аналізовані термінологічні поняття тісно взаємопов'язані, без жодних сумнівів, мають певні точки дотику, тісно переплетені. Пор.: **зевгма** (грец. ζεύγμα – «зв'язок, поєднання») – фігура, яка полягає в тому, що слово, яке в пропозиції утворює однотипні синтаксичні поєднання з іншими словами, вживається тільки в одному з цих сполучень, в інших – опускається, тобто відбувається об'єднання одним словом кількох слів або речень [5, с. 206].

У потрактуваннях терміна «силепсис» також натрапляємо на певні суперечливі моменти, як-от: 1) стилістична фігура, що полягає в поєднанні неоднорідних членів речення і підпорядкуванні їх одному складнику [11, с. 388]; 2) стилістично зумовлене порушення правил узгодження,

риторичну фігуру або змішаний троп, що полягає в неправильному узгодженні підмета і присудка [12, с. 449]; 3) об'єднання однорідних членів речення, що розрізняються граматичною формою [7, с. 265]. Автор крайньої дефініції, репрезентуючи випадки вираження силепса, відсилає читача й до словникової статті з речтословом «зевгма», тим самим стверджуючи, що ці явища досить тісно взаємопов'язані. Окрім того, виокремлює ситуацію, згідно з якою при силепсі наявне «віднесення слова або словоформи до кількох слів без сполучуваності зі всіма ними семантично: *Врятовані пасажери пароплава були оточені увагою, турботою та медичною допомогою* [7, с. 265]. Такі зразки, вочевидь, важко відмежувати від тих, які інші науковці уналежнюють чи то просто до зевгматичних конструкцій, чи то до зевгматичного перелічення, чи то до семантичної зевгми і т. ін. Беззаперечним залишається те, що наявні суперечності не сприятимуть розбудові ні теорії експресивного синтаксису, ні теорії синтаксичної стилістики. А це, своєю чергою, спонукає до подальших пошуків шляхів розв'язання окресленої проблеми, зокрема й щодо більш чіткої диференціації актуалізованих понять, виразнішого виокремлення розрізнявальних ознак.

Висновки. Узагальнюючи зауважимо: зевгма – унікальне й оригінальне мовне явище, що привертає до себе увагу своєю незвичністю, своєрідністю, оскільки має специфічні особливості, які наразі не є всеохопно опрацьованими, осмисленими. На сьогодні залишається чимало дискусійних моментів у визначенні статусу зевгматичних конструкцій, порушені проблеми потребують серйозних наукових дискусій задля того, аби довести / спростувати доцільність функціонування в термінологічному апараті наявних дефініцій поняття «зевгма» / «зевгматична конструкція», виокремлення принципів, що лягли в основу їх побудови, репрезентувати чітку диференціацію суміжних із зевгматичними зразками мовних явищ, запропонувати їх типологію, з'ясувати семантичні, морфологічні, синтаксичні особливості. Це, власне, і є перспективою подальших досліджень.

Список літератури:

1. Вінтонів М. О., Вінтонів Т. М., Мала Ю. В. Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2018. 336 с.
2. Гринишин У. Функціонально-стилістичне навантаження конструкцій з переліченням. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2014. Вип. 721. С. 11–15.
3. Гулей І. Відтворення синтаксичної зевгми в українському перекладі твору Джані Родарі “Сірліно”. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. Херсон : ХДУ, 2013. Вип. 20. С. 225–228.

4. Домбровський В. Українська стилістика і ритміка. Українська поезика. Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження», 2008. 488 с.
5. Енциклопедичний словник класичних мов / Л. Л. Звонська, Н. В. Корольова, О. В. Лазер-Паньків та ін. 2-ге вид. випр. і допов. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2017. 552 с.
6. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 1: А – Й. 402 с.
7. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 3: П – С. 426 с.
8. Калита О.М. Засоби іронії в малій прозі (кінець ХХ – початок ХХІ століття) : монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. 238 с.
9. Лаухіна І. С., Паладьєва А. Ф. Синтаксичні конструкції з пропущеним присудком у сучасній французькій мові. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Т. 31 (70). № 2. Ч. 1. С. 164–169.
10. Літературознавча енциклопедія : у 2-х томах / уклад. Ю. І. Ковалів. Т. 1. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 608 с.
11. Літературознавча енциклопедія : у 2-х томах / уклад. Ю. І. Ковалів. Т. 2. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 624 с.
12. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови : підручник. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
13. Риторика : навч. посіб. / упоряд. Т. К. Ісаєнко, А. В. Лисенко. Полтава : ПолтНТУ, 2019. 247с.
14. Прокопович Т. Філософські праці. Вибране. Київ : «Дніпро», 2012. 615 с.
15. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. С. 164.
16. Словар чужих слів : 12000 слів чужого походження в українській мові / З. Кузеля, М. Чайковський. Чернівці, 1910. 365 с. URL: <https://archive.org/details/chsliv/page/n145/mode/2up>
17. Словник української мови : у 20-и томах. URL : <https://sum20ua.com/?wordid=0&page=0>
18. Словник іншомовних слів / уклад. Л. О. Пустовіт та ін. Київ : Довіра, 2000. С. 445.
19. Станіславова Л. Зевгма як стилістичний прийом у романі «Чотири броди» Михайла Стельмаха. *М. П. Стельмах і сучасність* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Хмельницький : ХМЦНТІ, 2012. С. 154–166.
20. Швець Н. В. Адекватність репрезентації зевгми в українському перекладі серії романів про Гаррі Поттера. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2020. № 45. Т. 1. С. 137–140.
21. Collins dictionary. URL : <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/zeugma>
22. Meyer R. M. Deutsche Stilistik. Muenchen : C. H. BECK'sche VERLAGBUCHHANDLUNG OSKAR BECK, 1906. 237 с.

Koloiz Zh. V. ZEUGMA AS A LINGUISTIC PHENOMENON

The article considers the concept of “zeugma” as a linguistic phenomenon that requires complex and comprehensive research. Indisputable achievements in the scientific space are presented. Long-established views and certain linguistic traditions, most likely originating from Feofan Prokopovich, have been made public. The first lexicographic codification of the lexeme “zeugma” is presented, its interpretation, which is determined, most obviously, by foreign influence. On the other hand, a number of debatable points of the zeugmatic theory are outlined. Emphasis is placed on the need for critical understanding and improvement of individual fragments, which, unfortunately, attract the attention of scientists mostly during lexicographic work. Systematized information about zeugmatic constructions from existing scientific works. This made it possible to state: currently there is no unanimity in the perception and interpretation of the corresponding phenomenon, in the identification of the principles of systematization, differentiation and naming of certain classification varieties. Various definitions of the analyzed and related concepts are compared. Attention is focused on integral and differential characteristics, points of intersection and divergence in the naming and interpretation of the corresponding and adjacent phenomena are established. Contradictions have been established, which are connected with the lack of a unified approach to the development of criteria for the systematization of zeugmatic constructions, in particular, those associated with the creation of a humorous effect due to grammatical, semantic heterogeneity or incompatibility of combined units. It was established that the largest number of controversial issues concerns the definition of zeugma, the identification of its differential features, which led to the inclusion of the same variety in different classifications, and the granting of different linguistic status to the same samples.

Key words: *zeugma, zeugmatic construction, figure, syntactic figure, rhetorical figure, syllepsis.*

Кондратенко Н. В.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ЕТНОНИМИ ЯК МАРКЕРИ НЕГАТИВНО ОЦІННОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СЕМАНТИКО-ТЕКСТУАЛЬНІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗИ

Статтю присвячено дослідженню лексичних маркерів репрезентації негативно оцінної інформації в тексті, що є актуальним для проведення семантико-текстуальних лінгвістичних експертиз. У центрі уваги постали експертні дослідження, спрямовані на визначення ознак розпалювання національної ненависті та ворожнечі, що передусім зафіксовано на лексичному рівні в семантиці мовних одиниць. Метою статті є аналіз етнонімів як лексичних маркерів негативно оцінної інформації в публічному дискурсі з погляду семантико-текстуальної лінгвістичної експертизи. Під час аналізу визначено поняття етнонімів та окреслено їхні експресивні вияви; проаналізовано нейтральні та експресивні українські етноніми на позначення представників різних етносів і національностей; виявлено специфіку використання етнонімів під час спілкування в публічному просторі соціальних мереж як маркерів негативно оцінної інформації. Об'єктом аналізу є публічний дискурс соціальних мереж у світлі лінгвоекспертних досліджень, а предметом – оцінно марковані лексичні одиниці в лінгвістичній семантико-текстуальній експертизі. Матеріалом для аналізу слугували запити на проведення лінгвістичних експертиз та матеріали з відкритих соціальних мереж Facebook та YouTube за 2015–2024 роки. Доведено, що в публічному дискурсі, зокрема в дописах і коментарях у соціальних мережах використовуються етноніми – як нейтральної семантики, так і негативно оцінної. Основним лексичним маркером наявності негативно оцінної інформації щодо певної особи або групи осіб за національною або етнічною ознакою є етноніми та етнофобізми. Визначено етноніми як закріплені в словниках номінації осіб за етнічним чи національним походженням, що набувають оцінного значення у відповідному контексті. Схарактеризовано етнофобізми – номінації, що виходять поза межі літературної мови і містять негативну оцінку безпосередньо у структурі значення, а також віддзеркалюють стереотипне уявлення та упередження щодо представників інших етносів чи національностей. Перспективи дослідження полягають у подальшому виробленні критеріїв розмежування фактичних тверджень та оцінних суджень, що містять етноніми та етнофобізми.

Ключові слова: лінгвістична експертиза, семантико-текстуальне дослідження, негативна оцінка, етнонім, етнофобізм, публічний дискурс, соціальна мережа.

Постановка проблеми. Семантико-текстуальна лінгвістична експертиза, скерована на аналіз тексту за різними аспектами, зокрема наявністю в ньому негативно оцінної інформації, насамперед передбачає дослідження лексичних мовних одиниць. Навіть питання щодо об'єктивного змісту тексту вирішуються спочатку через аналіз лексичних значень компонентів висловлювань з опертям на лексикографічні джерела, а вже потім експерти розглядають загальний зміст тексту та лінгвопрагматичні аспекти його витлумачення. Саме лексичний рівень стає тим підґрунтям, на яке спираються більшість фахівців, відповідаючи на питання щодо наявності інформації, що принижує честь і гідність, завдає моральної шкоди, містить образи та звинувачення. Одним із важливих аспектів таких досліджень є виокремлення негативно оцінної інформації щодо певної особи за національною

та етнічною ознаками. У таких випадках комунікативна мета мовця полягає в тому, щоб образити чи принизити співрозмовника не на підставі його поведінки чи певних дій, а саме з огляду на його належність до певної національності чи етнічної групи. Мовними засоби, що використовуються з такою метою, передусім стають етноніми – як семантично нейтральні, так і експресивні. Фіксація в тексті етнонімів та визначення їхньої семантики за тлумачними словниками не завжди є достатніми для правильної інтерпретації намірів мовця, тому потребує ґрунтовного вивчення проблеми в аспекті передачі етнонімами негативно оцінної інформації щодо певної особи.

Постановка завдання. Мета дослідження – проаналізувати етноніми як лексичні одиниці, що виражають негативну інформацію в тексті з погляду семантико-текстуальної лінгвістичної експер-

тизи. Мета зумовила розв'язання таких завдань: визначено поняття етнонімів та окреслено їхні експресивні вияви; проаналізовано нейтральні та експресивні українські етноніми на позначення представників різних етносів і національностей; окреслено специфіку використання етнонімів під час спілкування в публічному просторі соціальних мереж як маркерів негативно оціненої інформації.

Об'єктом аналізу є публічний дискурс соціальних мереж у світлі лінгвоекспертних досліджень, а **предметом** – оцінювані лексичні одиниці в лінгвістичній семантико-текстуальній експертизі.

Матеріалом для аналізу слугували запити на проведення лінгвістичних експертиз та матеріали з відкритих соціальних мереж Facebook та YouTube за 2015–2024 роки.

Методи дослідження ґрунтуються на поєднанні традиційного функційного аналізу з лінгвопрагматичним, зокрема використано метод компонентного аналізу і метод аналізу словникових дефініцій для визначення особливостей семантики етнонімів та структури їхнього значення; лінгвопрагматичний метод – для виявлення комунікативних інтенцій мовця в разі подання негативною інформації на адресу співрозмовника. Також залучено загальнонаукові методи опису, класифікації та узагальнення для структурування матеріалу та отримання висновків.

Ступінь розроблення проблеми в лінгвістиці. Витоки досліджень етнонімів сягають перших студій з національної свідомості та самосвідомості Й. Гердера, В. фон Гумбольдта, О. Потебні, Е. Сепіра та ін. У сучасному мовознавстві дослідження етнонімів належать до прерогативи лінгвокультурології (В. Жайворонок, В. Кононенко, Р. Кісь та ін.), етнолінгвістики (Н. Данилюк, М. Жуйкова, Т. Космеда, О. Левченко та ін.) та лінгвокогнітології (А. Загнітко, М. Кочерган, Л. Лисиченко, В. Манакін, О. Селіванова та ін.). Лінгвісти визначають етноніми, з одного боку, як окрему лексему. Так, Н. Мельник наголошує, що етнонімом є «будь-який неописовий (однослівний) номінант, що позначає людей за національною ознакою або за їх державною приналежністю» [5, с. 72]. З іншого боку, фіксуємо ширше трактування цього поняття, вже не пов'язане виключно з лексичним рівнем. В. Манакін вважає, що етнонім – це «назва етносу (народу, племені, народності, нації тощо), яка може функціонувати як самоназва і «зовнішня» назва етносу» [4, с. 272]. В обох випадках етнонім розуміють як певну номінацію особи або групи осіб за націо-

нальною чи етнічною ознакою. Не заглиблюючись у розмежування понять «етнос», «нація» і «національність», погоджуємось з позицією Н. Мельник щодо того, що «термін етнонім також правомірно вживати і для позначення осіб за їх національною приналежністю. При зіставленні понять етнічна група і нація перше пов'язується з культурним аспектом, друге – з аспектом політичної організації, з існуванням, реальним або потенційним, своєї власної держави» [5, с. 72].

Етноніми використовують не лише як прямі номінації, а й як експресиви. Зокрема, вони стають маркерами вербальної агресії і мови ворожнечі. Л. Ажнюк зазначає: «Когнітивним підґрунтям мови ворожнечі є здавна сформована практика соціальної стигматизації (соціального таврування) – аксіологічного протиставлення соціальних груп за певною ознакою. На підставі стигматизації формуються негативні соціальні стереотипи, які в подальшому породжують упереджене ставлення й дискримінацію» [1, с. 15]. Закріплені в масовій свідомості етнічні стереотипи зумовлюють використання етнонімів для вираження ксенофобських поглядів. Утім, В. Манакін вважає, що в «Україні загалом панує міжнаціональна толерантність, хоча історично міжетнічні відносини українців з росіянами, циганами, євреями, поляками та іншими національностями не завжди відзначалися взаємною приязню» [4, с. 42]. Однак представлений для аналізу матеріал, зокрема дописи і коментарі пересічних носіїв мови в соцмережах свідчать про те, що явища вербальної агресії на національному ґрунті, на жаль, ще мають місце. З метою приниження співрозмовника за національною або етнічною ознакою здебільшого вживають стилістично знижені та експресивно марковані номінації, що отримали назву етнофобізмів (існують також інші терміни на позначення цих лексичних одиниць – національне прізвисько, етнофолізм) – це «особливий розряд екзоетнонімів, позначених переважно пейоративною конотацією (...) й належних до експресивних етнонімів» [6, с. 225]. Ми розглянемо як нейтральні етноніми, так і експресивно марковані, релевантні для лінгвоекспертних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Лінгвістична семантико-текстуальна експертиза одним із завдань має встановлення у змісті тексту інформації позитивного або негативного характеру щодо певної фізичної або юридичної особи та наявності в тексті, повідомленні, промові висловлювання образливого характеру щодо певної особи [3]. Наявність відповідної методики [7] визначає

алгоритм дій лінгвіста-експерта, утім, не виключає певних труднощів під час інтерпретації окремих понять, зокрема, коли йдеться про негативну інформацію за національною чи етнічною ознакою. Поширеним є використання з цією метою етнонімів різного стилістичного забарвлення, тобто як нейтральної семантики (*француз, українець, англієць, італієць* тощо), так і є негативно маркованих (*жабоїд, макаронник, хохол, лях* тощо).

Вживання етнонімів нейтрального характеру є поширеним у текстах різних типів, проте вони можуть набувати різної конотації у відповідному контексті. Насамперед це стосується лексеми «єврей», що за тлумачним словником має значення: «Загальна назва народностей, які живуть у різних країнах і об'єднані спільністю походження від давньоєврейського народу, що населяв Палестину до перших століть нашої ери» [8, Т. 2, с. 494]. Семантично нейтральна лексема отримує додаткові значення завдяки контексту і прагматичній настанові мовця, напр.: *Це євреї в Умані. Якщо продати цим тварям це і нашу землю, що тоді тут українцям робити?* Контекстуальний аналіз дає змогу простежити ототожнення етноніма «євреї» з іменником «тварь» (росіянізм – укр. тварина), що за словником в переносному значенні має позначку «просторічне, презирливе» та є номінацією негідної людини, тобто вживається як інвектива. На противагу нейтральній назві «єврей» етнонім «жид» має експресивно марковане переносне значення в словнику як «1. заст. Те саме, що євреї. 2. Образлива назва євреїв» [8, Т. 2, с. 528]. У другому значенні словник фіксує образливу семантику вже в дефініції, тому вживання цієї лексеми в тексті або висловлюванні свідчить про негативну інформацію та образу за національною ознакою, напр.: *Це євреї, яких краще назвати жидами, все не нажруться; Значить, ресурси у нас всі приватні, кредити особистісні, але війна народна! Непогано жиди влаштувались на нашій шії!* Відмінності у походженні, конотаціях і дериваційному потенціалі лексем «жид» і «єврей» наводить у своїй статті Т. Гуцуляк, яка зазначає: «Образно-дериваційний потенціал етноніма жид (жиди) розвинувся на тлі низки етнокультурних чинників – стереотипних уявлень українців про цю етнічну спільноту, більшу культурну опрацьованість саме лексеми жид в ХІХ – на початку ХХ ст. на противагу слову єврей; її закріплення без образливого змісту в складі прислів'їв, приповідок, комічних розповідей у народнорозмовному мовленні та в лексикографічних працях» [2, с. 32].

У соціальних мережах вживання лексеми «жид» має негативно оцінену семантику і підпорядковано інтенції образи, напр.: *Жид вова приїхав до жиди дуди анджея; Жиди окупували Україну.* У таких випадках лінгвіст-експерт, спираючись на закріплену в словнику експресивну маркованість лексеми, визначає наявність у висловлюванні як негативної інформації та скерування тексту на образи певних осіб.

У випадку нейтральних номінацій ситуація потребує ґрунтовнішого пояснення. Так, етнонім «циган» не має в словнику жодних оцінних конотацій: «Цигани – народність індійського походження, що живе невеликими групами майже в усіх країнах світу; особи, які належать до цієї народності» [8, Т. 11, с. 208]. Це підтверджує й аналіз етноніма у фразеологічних одиницях, проведений Д. Якимович-Чапран: «Назагал, якщо розглядати аксіологічний компонент конотацій лексеми циган (...), то слід відзначити, що виразно негативно забарвлених оцінок практично немає, за винятком хіба сем 'неохайність' та 'неправдомовність', але вони представлені поодинокими стійкими одиницями» [9, с. 314]. Проте на лінгвопрагматичному рівні фіксуємо наявність оцінного компонента, оскільки останнім часом здійснюється заміна цього колись усталеного етноніма іншим – «роми», що підтверджує певну експресивну маркованість етноніма «цигани». Зважаючи на це, вживання лексеми «циган» в негативно оціненому контексті надає етноніму негативної семантики, напр.: *Начальник слідства тут у мусарні циган, який взагалі нічого не робить; Цигани – роми ніколи не хочуть працювати!!! Жебратство, крадіжки, торгівля наркотиками, кіднепінг, перетворюють вокзали і парки в місця, куди страшно пускати дітей, кути сміття, антисанітарія...* У наведених висловлюваннях актуалізовано стереотипне уявлення про ромів як про нероб, тому вживання лексеми «циган» підпорядковано інтенції мовця висловити образу на адресу відповідної особи. У соціальних мережах етнонім набуває негативно оціненого значення саме в контексті, тому що мовці надають представникам цього етносу негативних рис, напр.: *Це цигани, паразити на нашій землі які ніякої користі не приносять!!!; Цигани – злодії, аферисти, конокради. Вони користуються державою, нічого в неї не вкладаючи.* Попри семантичну нейтральність лексеми в словнику наведені контексти містять негативну інформацію щодо осіб відповідної етнічної групи, що актуалізовано за допомогою оцінної лексикографічної як характерологічної для циганського етносу.

В експресивно маркованих етнонімах – етнофобізмах – негативна оцінка закладена безпосередньо в семантиці лексем, напр.: *хохол, укр, укруп, піндос, пшек, фріц, чурка, айзер* і под. Переважно це стилістично знижена або жаргонна лексика, напр.: *Але піндоси сказали, і всі все підхопили; Дивні ці піндоси, нічого не розуміють в економіці. У цьому випадку давній етнонім (первинно ним позначали греків) отримав переносне значення і вживається як стилістично знижена та образлива номінація американців. Такі лексеми не лише є стилістично зниженими та експресивно маркованими, а й не належать до української літературної мови, тому не зафіксовані в тлумачних словниках. Доцільно в цих випадках послуговуватися не терміном «етнонім», а «етнофобізм» на позначення такої лексики. Використання етнофобізмів підпорядковано висловленню загальної негативної оцінки представників певної етнічної або національної групи осіб, напр.: *Айзери, які вчора вночі вбили ДАШника, пробують уникнути відповідальності; Чим ближче до кордону тим на думці ті «пшеки», за всі ті «пани» що знуцалися над нашим народом; Замість танків і ракет америкоси дали статуетку.**

Етнофобізми мають відповідниками нейтральні етноніми в літературній мові: *айзери – азербайджанці, пшеки – поляки, америкоси – американці* тощо. На нашу думку, етнофобізми виражають стереотипні уявлення про представників іншого етносу або національності, тобто є вербалізацією негативно маркованих гетеростереотипів. Коли мовець має ксенофобні погляди, то в його мовленні етнофобізми фіксуються у великій кількості щодо представників різних етносів, напр.: *Навіть якщо допустити що Україною керують жиди, то це виключно тому, що їх обрали хохли, які думають, що Україною керують жиди; Пшеки і кацапи – дві сторони однієї медалі.* Етнофобізми є однозначним маркером наявності в тексті інфор-

мації негативного характеру, скерованої на розпалювання національної ворожнечі.

Серед етнофобізмів наявні й лексеми, що містять негативно оцінну інформацію щодо українців, напр.: *Поки хохли ховаються, і шукають виправдання собі, та собі подібним, страждають та гинуть наші діти; Я молюсь, щоб всі укрити сиділи вдома, і ніхто не ліз с героїзмом; Укруп прилетіло.* В останньому випадку висловлювання містить лексему-фітонім «укруп», вжиту як зневажливу назву українців. Переважно це фіксуємо в текстах проросійської пропаганди, що загалом наповнені оцінними судженнями. Проте лексеми *укрити, укруп, хохли* використовуються і з метою глорифікації українців, в такому випадку комунікативною інтенцією мовця є іронія.

Висновки. У публічному дискурсі, зокрема в дописах і коментарях у соціальних мережах використовуються етноніми – як нейтральної семантики, так і негативно оцінної. В останньому випадку це мовленнєві акти, що містять образу за національною ознакою, тому їх доцільно аналізувати в семантико-текстуальних експертизах, скерованих на виявлення в тексті ознак розпалювання національної ворожнечі. Основним лексичним маркером наявності негативно оцінної інформації щодо певної особи або групи осіб за національною або етнічною ознакою є етноніми та етнофобізми. Етноніми – це закріплені в словниках номінації осіб за етнічним чи національним походженням, що набувають оцінного значення у відповідному контексті. Етнофобізми виходять поза межі літературної мови і містять негативну оцінку безпосередньо у структурі значення, а також віддзеркалюють стереотипне уявлення та упередження щодо представників інших етносів. Перспективи дослідження полягають у подальшому виробленні критеріїв розмежування фактичних тверджень та оцінних суджень, що містять етноніми та етнофобізми.

Список літератури:

1. Ажнюк Л. Мова ворожнечі й політкоректність у сучасній суспільно-політичній комунікації. *Мовознавство*. 2024. Вип. 3. С. 9–23.
2. Гуцуляк Т. Є. Образно-дериваційний потенціал етнонімів в українській мові. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2019. Вип. VII (60). № 204. С. 29–33.
3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 року № 53/5, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 03.11.1998 року за № 705/3145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 01.08.2024).
4. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація : навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 288 с.
5. Мельник Н. Етноніми та способи їх репрезентації у сучасній лінгвістиці. *Лінгвостилістичні студії*. 2020. Вип. 39. С. 70–82.

6. Пономаренко В. П. Експресивні етнімічні назви у сучасних європейських мовах: соціолінгвістичні аспекти. *Мова і культура*. 2014. Вип. 17. Т. VII (175). 2014. С. 224–230.
7. Свиридова Л. В., Фраймович Л. В., Дідушок Н. Я. Методика лінгвістичних досліджень висловлювань образливого характеру у писемному мовленні Харків : ХНДІСЕ, 2016. 16 с.
8. Словник української мови в 11 томах. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
9. Якимович-Чапран Д. Етнокультурні конотації етноніма ЦИГАН (на матеріалі українських фразем і паремій). *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка*. Серія філологічна. 2018. Вип. 68. С. 307–318.

Kondratenko N. V. ETHNONYMS AS MARKERS OF NEGATIVE EVALUATED INFORMATION IN SEMANTIC-TEXTUAL LINGUISTIC EXPERTISE

The article is devoted to the study of lexical markers of the representation of negative evaluated information in the text, which is relevant for conducting semantic-textual linguistic expertise. Expert research aimed at identifying the signs of inciting national hatred and enmity, which is primarily recorded at the lexical level in the semantics of linguistic units, became the focus of attention. The purpose of the article is to analyze ethnonyms as lexical markers of negative information in public discourse from the point of view of semantic-textual linguistic expertise. During the analysis, the concept of ethnonyms was defined and their expressive manifestations were outlined. Analyzed neutral and expressive Ukrainian ethnonyms to designate representatives of various ethnic groups and nationalities. The specificity of the use of ethnonyms during communication in the public space of social networks as markers of negatively evaluated information has been revealed.

The object of analysis is the public discourse of social networks in the aspect of linguistic expert research. The subject of the study is evaluated lexemes in linguistic semantic-textual expertise. Requests for linguistic examinations and materials from public social networks Facebook and YouTube for the years 2015–2024 served as material for the analysis. The article proves that ethnonyms are used – both with neutral semantics and negatively evaluated – in public discourse, in particular, in posts and comments on social networks. The main lexical marker of the presence of negatively evaluated information about a certain person or group of persons based on national or ethnic characteristics are ethnonyms and ethnophobia. Ethnonyms are defined as nominations of persons of ethnic or national origin fixed in dictionaries, which acquire an evaluative value in the relevant context. It is characterized by ethnophobia – nominations that go beyond the limits of the literary language and contain a negative assessment directly in the structure of meaning. They also reflect stereotypes and prejudices against representatives of other ethnic groups or nationalities. The prospects of the research consist in the further development of criteria for distinguishing factual statements and evaluative judgments containing ethnonyms and ethnophobia.

Key words: *linguistic expertise, semantic-textual research, negative evaluation, ethnonym, ethnophobia, public discourse, social network.*

Коць Т. А.

Інститут української мови Національної академії наук України

СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ТЕКСТ У ВИМІРІ ДИНАМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ЛІТЕРАТУРНОЇ НОРМИ

Стаття пропонує осмислення теоретичних питань літературної норми в проєкції на лексико-семантичні й граматичні процеси в сучасних українських наукових текстах. Актуалізовано важливі для мовного функціонування поняття мовна норма, літературна норма, стильова норма, наголошено на визначальних в умовах сьогодення внутрішніх і зовнішніх критеріях унормування літературного стандарту, його символічному і прагматичному вимірах в сучасному українському просторі. Термін літературна норма під впливом демократизації набуває вже не імперативного, а аксіологічного виміру. Аксіологічність літературної норми уможливує вибір автором тексту широкого спектру мовних засобів, але за умови збереження засад стильової диференціації. Українські мовознавчі напрацювання порушують не лише внутрішні передумови творення тексту, а й мають вихід на широкий європейський контекст. Аналіз наукових і науково-популярних видань показує, що нагальною є і досі проблема дистанціювання від російської мови, орієнтація на формування власного інтелектуального наукового словника і граматичної будови.

Тенденції наукового стилю простежено в двох аспектах – літературно-нормативному, який висвітлює загальні природні зміни в межах усіх функціональних стилів, які мають вплив на літературний стандарт, і функціонально-стильовому, що є наслідком посиленої міжстильової взаємодії, зокрема невластивих для наукового тексту явищ експресивізації та орозмолення. Серед визначальних лексико-семантичних процесів у межах літературної норми проаналізовано: 1) розвиток внутрішнього потенціалу української мови (реактивацію застарілої лексики, розширення семантики лексем, реалізацію словотвірного потенціалу), 2) вияви глобалізації, інтернеціоналізації, цифровізації в сучасних наукових і науково-популярних текстах. Функціонально-стильові зміни детерміновані психологічно-складними умовами російсько-української війни та загальносвітовими масштабами міжстильової взаємодії, впливом публіцистичного стилю на інші функціональні різновиди літературної мови.

Ключові слова: літературна норма, стильова норма, науковий текст, лексико-семантичні процеси, публіцистичний словник, міжстильова взаємодія.

Постановка проблеми. Демократичні процеси, активізовані в Україні зі здобуттям незалежності у 1991 році, з одного боку – стимулювали реалізацію внутрішньомовних потенційних можливостей мови, а з іншого – на тлі загальнослов'янських процесів глобалізації та цифровізації інтенсифікували зміни в межах функціонально-стилістичної диференціації літературної мови, пов'язані передусім із посиленою міжстильовою взаємодією. Чутливою до інновацій і відкритою до оновлень, як ніколи раніше, є одна з найбільш консервативних сфер мовного життя – наукова. Перед мовознавцями постала низка проблем, пов'язаних з фіксацією нових мовних явищ та їх належною науковою оцінкою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нормативний аспект наукового стилю враховує засади української мовознавчої традиції щодо диференціації та родово-видових зв'язків термінів

мовна норма і літературна норма. Мовна норма – поняття ширше і охоплює характерні ознаки системи мови, норму загальнонародної національної мови, її діалектні вияви, які засвоюються носіями мови стихійно. Літературна норма передбачає свідоме користування усталеними, кодифікованими зразковими мовними формами, які закріплюються у свідомості суспільства в процесі освіти. Норма виступає об'єднувальним і зміцнювальним елементом літературної мови на всіх етапах її розвитку. Е. Косеріу протиставляє мовну норму системі можливостей мови і тлумачить її як реалізовані загальноприйняті можливості мовної системи, на відміну від нереалізованих можливостей системи і реалізованих, але не загальноприйнятих як нормативні [13, с. 153]. У часи демократичних зрушень, а особливо в складних для психологічного сприймання реалій національного простору, екзистенційної боротьби за

власну ідентичність в умовах російсько-української війни система української мови зберігає стійкість і відносну незмінність, утверджуючи цінність історично сформованих визначальних ознак, декларуючи високий рівень розвитку. Чутливою до зовнішніх чинників є не система мови, а саме мовна норма, яка реагує на потреби комунікативної і пізнавальної діяльності соціуму. Як стверджує М. М. Пилинський, історична змінність мовної норми на будь-якому синхронному зрізі врівноважена відносною стабільністю, потрібною для нормального функціонування мови [8, с. 111]. За словами С. Я. Єрмоленко, «літературна норма, реалізуючись на синхронному рівні, завжди містить у своєму змістовому плані елементи мовної діахронії, виявляє якнайтісніший зв'язок із літературною традицією» [7, с. 65]. Кожен стан мови позначений динамічною рівновагою, відносною стійкістю, що забезпечує передавання досвіду від покоління до покоління. Наріжними засадами для вивчення динаміки літературної норми в сучасному науковому тексті є врахування особливостей історії української мови, тяглість якої уможливила протидію тривалому зростанню. М. А. Жовтобрюх наголошував, що норма в історії мови – це інструмент формування літературної мови на тлі процесів взаємодії, впливу, розходження споріднених мов, вироблення визначальних ознак, які розмежовують споріднені мови [2, с. 15–24]. Ці процеси у зв'язку з перерваною традицією і досі незавершені і знаходять відгомін в сучасних наукових джерелах.

Постановка завдання. Ця розвідка пропонує огляд актуальних теоретичних питань, пов'язаних з кореляцією наукового тексту та динаміки літературної норми, критичним осмисленням лексико-семантичних та граматичних змін та їх впливом на розвиток мови.

Виклад основного матеріалу. Аналіз динаміки літературної норми передбачає встановлення закономірностей розвитку літературної мови з урахуванням внутрішніх потенційних можливостей системи та у зв'язку з динамікою соціально-культурних чинників. А. П. Коваль наголошує, що формування наукового стилю «залежало від різних чинників: стану науки й наукових знань, рівня розвитку літературної мови, мовної практики письменників і вчених. На різних етапах роль цих чинників була неоднакова [5, с. 28–29].

С. Я. Єрмоленко, апелюючи до історії унормування мови, диференціює зовнішні і внутрішні критерії літературної норми. До зовнішніх належать: «а) культурно-історичний критерій (він

визначальний на початку формування літературної мови як соціально престижного різновиду національної мови); б) критерій мовної традиції; в) критерій поширеності, або статистичний критерій; г) критерій загальноновизнаних зразків, до яких належить мовна практика авторитетних письменників [7, с. 20]. Важливим зовнішнім критерієм літературної норми є естетичний канон, співвідносний в українській мовній традиції, яка сягає кінця ХІХ – початку ХХ ст., із художньо-мовною практикою письменників, а в новітні часи – мотивований впливом засобів масової комунікації та міжстильовою взаємодією. Їх урахування уможливує неперервність традиції української літературної мови. Внутрішній критерій літературної норми – це її відповідність законам системи національної мови. Всі критерії літературної норми взаємодіють між собою. У різні періоди розвитку літературної мови одні з цих критеріїв набувають більшої ваги, інші – стають другорядними.

Серед зовнішніх критеріїв, визначальних для сучасного етапу функціонування української літературної мови, є культурно-історичний, який актуалізовано і в історичних паралелях, пов'язаних з періодами національно-визвольних рухів, і в осмисленні сучасної російсько-української війни. Синхронне сприйняття однієї з найтрагічніших сторінок української державності провокує загострене психологічне осмислення національних цінностей: історії, культури, мови. Це сприяє активізації процесів оновлення українського словника внаслідок реалізації потенційних можливостей системи мови. Деякі явища в сучасних наукових текстах детерміновані швидкоплинною мовною модою, яка, як правило, відображає соціально-комунікативні тенденції часу і вимірюється стандартами не лише літературної норми, а й мовної норми загалом, напр. у використанні некодифікованих і навіть потенційно невинуватих словотвірних моделей, напр.: *доєднатися* замість *приєднатися*, *добачати* у значенні *вбачати*, пор.: *Усі разом вони кодують певні засоби переказу, які у періоди історичних перетворень потребують ненастанного відчитування, дискусії та відновлення, щоб їх можна було достосувати до запитів і вимог сучасності* (Слово і час. 2022. № 4. С. 50); *Філософія історії добачає в подіях минулого особливий сенс. Автор історичного роману теж часто виконує роль не тільки вченого, а й філософа* (Слово і час. 2022. № 4. С. 51). Такі інновації ігнорують традицію вживання префіксів в українській мові. Формант *до-* в українській літературній мові слугує зазвичай показником граничності

дії, межі її поширення. Це значення він реалізує найчастіше в поєднанні з дієсловами односпрямованого пересування і переміщення [6, с. 7–8].

На послаблення консервативних засад сучасного наукового тексту в умовах аксіологічного сприймання мовної норми, коли її інтерпретують не як заборону, а як вибір, звертають увагу європейські лінгвісти, наголошуючи на відкритості сучасного тексту до змін, оновлення і навіть впровадження в мовну практику інноваційних мовних явищ [10; 11; 12; 14].

Для розуміння тенденцій літературної норми в науковому стилі актуальними є історично зумовлені її символічний і прагматичний виміри. Символічна норма утримує «сформований в уяві мовця ідеал літературної норми, який уособлює зв'язок із народними традиціями, національним самоусвідомленням, вибором таких мовних засобів, які вирізняють українську мову з-поміж споріднених мов» [7, с. 257]. Прагматична норма в часи тоталітарного режиму була інструментом маніпуляцій мовною свідомістю, штучного переосмислення традиційних для українського мовомислення національних, релігійних, естетичних ідеалів і пропагувала жорсткі рамки функціонування української літературної мови. У часи національно-визвольних рухів, зокрема і в наші дні жорстоких воєнних реалій, прагматична норма доповнює символічну норму в аспектах пошуку національної ідентичності. Знаковим для сьогодення є дотримання такого підходу в науковому стилі, прагматична норма якого довгий час працювала на зближення української і російської мов.

Динаміка літературної норми в науковому стилі охоплює всі структурні рівні мовної системи. Особливо чутливою до всіх зовнішніх чинників та найбільш змінною є лексична норма, яка регулює семантичні процеси та правила слововживання в усіх сферах мовного життя. Її стан визначає інтенсивність внутрішньосемантичних процесів актуалізації, переорієнтації, активізації – пасивізації, неологізації тощо, які можуть бути причиною функціонування фонетичних варіантів та синонімів-інтернаціоналізмів (*зіяння – зяяння – гіатус*); кодифікованих й авторських (*модальне слово – модальник*); сучасних і застарілих (*іменник – речівник*); питомих та іншомовних (*наказовий спосіб – імператив*) синонімів [3, с. 46].

В умовах глобалізації загострилася інша проблема літературної норми – зростання практики вживання іншомовних слів, що є викликом і для наукового стилю, зокрема в ракурсі оновлення і стилістично нейтрального лексику, і терміно-

логічного апарату. Від їх надмірного вживання у літературній мові застерігав С. Караванський. Як приклад наводив слово *імідж*, яке «затирає наше споконвічне слово *образ*, якого просто не чути з уст сучасних мовців». В інших контекстах *імідж* «упхався в мовний потік коштом слів *лице* або *ім'я*» [4, с. 60–61].

Сьогодення поглиблює проблему інтернаціоналізації мови науки, іншомовні назви помітно витісняють з ужитку усталені українські відповідники (*превентивний – запобіжний, креативний – творчий*), що відповідає орієнтирам мовної практики загалом, напр.: *Вищезазначений «Перелік закладів охорони здоров'я» до таких закладів також відносять санітарно-профілактичні заклади, що включають: санітарноепідеміологічні заклади (Дезінфекційна станція з профілактичної дезінфекції, Дезінфекційна станція (обласна, міська), Об'єднання (підприємство) «Профдезінфекція» (обласне, міське), Об'єднання «Меддезінфекція» (обласне, міське), Протичумна станція, Санітарно-епідеміологічна станція (центральна, республіканська, обласна, міська, міжрайонна, районна) та інші); заклади санітарної просвіти (Центр здоров'я (Український, республіканський, обласний, міський, районний)); заклади громадського здоров'я (Лабораторний центр (обласний, міський, на водному, залізничному, повітряному транспорті) Міністерства охорони здоров'я України, Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України, Центр громадського здоров'я (обласний, міст Києва та Севастополя) та інші); центр превентивної медицини Державного управління справами (Вісник Маріупольського державного університету. Серія: право. Вип. 25. С. 23) Деякі контексти фіксують одночасне вживання української та запозиченої лексеми, пор.: *Відмова від технологій обробки чорнозему при вирощуванні культур в агроценозах Лісостепу України, заснованих на інтенсивному розпушуванні (фізіації), і перехід до ресурсощадних та ґрунтовідновних, одна з яких система no-till, є світовою тенденцією* [Д.Г. Поляков, Ф.Г. Бакиров, 2020] (Вісник аграрної науки. 2024. № 3. С. 6).*

Наукові тексти засвідчують таке лексико-семантичне явище, як калькування, тобто творення слів-прототипів відповідно до складу і семантики інтернаціонального терміну, пор.: *анемія – недокрів'я, абстрактних властивостей: макроцефалія – великоголовість, мікроцефалія – малоголовість, платицефалія – плоскоголовість, бігамія – двошлюбність, полігамія – багатошлюб-*

ність, поліфілія – багатолістність, гетерофілія – різнолістність, гетероспермія – різнонасі́нність, памфагія – всеїдність, поліфагія – багатойїдність, фітофагія – рослиноїдність, нанізм – карликовість, лімнологія – озерознавство тощо [4, с. 341]. Це проблема не лише сьогодення, а й історії літературної мови загалом.

Виняткова рухливість притаманна словотвірній нормі. Словотвірна система тісно пов'язана з іншими рівнями мови – фонологією, морфологією, синтаксисом і граматикую в цілому. Словотвірна норма визначає закономірності творення морфологічних структур похідних слів, фіксує зразки їх моделювання в процесі деривації і вираження ними нових значень. Вона охоплює високопродуктивні і малопродуктивні моделі, а також регулює поодинокі явища, які через невідповідність установленим схемам зникають. Науковий стиль сьогодення у цьому плані вирізняє прагнення пошуків найбільш прийнятних націєнтричних моделей, які протистоять засобам, що відбивають зближення української і російської мов. Словотвірну варіантність з урахуванням усталених лексико-семантичних кореляцій українського словника можна кваліфікувати як природний шлях розвитку мови, а в необґрунтованих випадках – як надлишкове явище, причиною якого в наукових текстах є передусім тяжіння до прагматичної норми минулого і її символічного важеля сучасності: *деформуючий – деформувальний, фіксуєчий – фіксувальний, знеболюєчий – знеболювальний*. Напр. матеріали лінгвістичного порталу mova.info відображають тенденцію вживання в наукових текстах дієприкметникових термінів на -учий, -ючий, що суперечить сучасним кодифікаційним принципам, напр.: *Остеоартроз (ОА), або деформуючий артроз, артроз, остеоартрит, – гетерогенна група захворювань різної етіології з подібними біологічними, морфологічними, клінічними проявами та перебігом, в основі яких лежать ураження всіх компонентів суглоба, в першу чергу хряща, а також субхондральної кістки, синовіальної оболонки, зв'язок, капсули, навколосуглобових м'язів. Згідно з Міжнародною статистичною класифікацією хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я 10-го перегляду ОА входить до розділу М (Остеоартроз: рання діагностика та лікування. Київ, 2016); Паунда, фіксуєчий цілі й вектор руху в розвитку права, може більшою мірою наблизити реалії судової діяльності до бажаних стандартів* (Гураленко Н. Ціннісно-сміслові константи суддівського пізнання. Київ, 2017).

Найбільш стабільною є граматична норма, яка регулює функціонування всього мовного організму і свідчить про гармонійне поєднання в ній чітких механізмів і потенційних можливостей. Сучасні зміни морфологічних і синтаксичних явищ пов'язані з намаганням мовознавців виправити штучні прагматичні тенденції тоталітарного минулого. Їхній відгомін у наукових текстах є, як правило, проблемою мовної практики загалом і свідчить про необхідність пропагування засад культури мови, зокрема і серед дослідників різних галузей знань. Мовознавці рекомендують вживати активні синтаксичні конструкції замість пасивних (*Ми досліджуємо проблему; Кафедра визначає пріоритети, Дослідники вивчають явище*), неозначено-особові активні конструкції з простим дієслівним присудком (*уможливили експеримент, уможлиблюємо експеримент, уможлиблюватимемо експеримент*), стійких приєменниково-іменникових (*комісія для ухвалення рішення, після закінчення терміну*), дієслівно-іменникових сполук (*брати участь, розв'язувати завдання*) тощо [1, с. 12].

Висновки. Ми живемо в надскладну, психологічно-кризову епоху зламу мовомислення, відстоювання і утвердження національної ідентичності. Літературну норму суспільство розуміє вже не як заборону, яка категорично визначає, що правильне, придатне, а що неправильне і неприпустиме, а як вибір. Вона пропонує брати з мови найбільш придатне для відповідного функціонального різновиду залежно від комунікативної ситуації. Норма – це результат відбору мовних елементів (лексичних, морфологічних, синтаксичних) із переліку наявних, традиційних у мові одиниць, новотворів, повернених із пасивного запасу минулого засобів у процесі їх соціальної оцінки. Сучасний науковий стиль відкритий до природних тенденцій літературної мови, але за умови дотримання визначального для нього критерію – стилістичної нейтральності мовних одиниць. Позитивними для оновлення літературної норми в наукових текстах є розвиток потенційних можливостей мовної системи, негативними – надмірне вживання іншомовних одиниць, калькованих елементів, які витісняють з ужитку власні усталені одиниці.

Літературна норма в наукових текстах сьогодення є свідченням розвитку мови, виразником цінностей доби, які змінюються і стають регулятором суспільних змін. Перспективним є вивчення цінностей сьогодення, що визначають мовну поведінку, актуалізують естетичний

критерій вибору мовних одиниць, виступаючи основою мотивації і функціонуючи в системі ідейних орієнтирів народу. Культурно-історичні умови диктують аксіологічну наповнюваність мовних одиниць наукового стилю, які формують тексти як часові маркери історичного розвитку мови. Новий, зрозумілий, сприйнятний для соціуму зміст, актуальне осмислення подій чи явищ, які відповідають настроям епохи, від-

бивають тенденції часу, часто стають запорукою актуалізації та закріплення у вжитку відповідних мовних форм, які можна розглядати як реалізований в певних умовах потенційний елемент мовної системи. Теоретичне осмислення аксіологічних параметрів літературної норми загалом уможливує дієву комунікацію науки з суспільством, що веде до вищого рівня інтелектуалізації нації.

Список літератури:

1. Городенська К. Синтаксична специфіка української наукової мови. Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. Вип. IV. Київ: КНЕУ, 2001. С. 11–14.
2. Жовтобрюх М.А. Давні традиції в новій українській літературній мові. *Мовознавство*. 1970. № 5. С. 15–24.
3. Караванський С. Пошук українського слова або Боротьба за національне «Я». Київ: Академія, 2001.
4. Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П., Клименко Н.Ф. Система та структура української мови у функціонально-стильовому вимірі. Київ, 2024. https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2024/02/MONOGRAFIYA_strukturalisty.pdf
5. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Київ: Вид-во Київ. ун-ту, 1970.
6. Коць Т. А. Лексико-семантичні процеси в сучасних наукових текстах: від динаміки літературної норми до стильового поліморфізму. *Українська мова*, 2024, № 1 (89). С. 3–17. <https://ukrmova.iul-nasu.org.ua/zhurnal-ukrayinska-mova-1-89-2024.html>
7. Літературна норма і мовна практика [Єрмоленко С. Я., Бирик С. П., Коць Т. А. та ін.]. Київ, 2013.
8. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. Київ: Наукова думка, 1976.
9. Пилинський М. М., Дзюбишина-Мельник Н.Я., Ленець К.В. (уклад.). *Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови*. Київ: Наукова думка, 1990.
10. Gajda S. Nowe społeczności dyskursywne a edukacja komunikacyjna. *Zmiany w publicznych zwyczajach językowych*. S. 7–13. J. Bralczyk, K. Mosiołek-Kłosińska (Red.). Warszawa: BV., 2001.
11. Hobbes T. *Leviathan* (Penguin Classics). Oxford, 2017.
12. Kłosińska K. *Formy i normy, czyli poprawna polszczyzna w praktyce*. Warszawa: BV., 2009.
13. Coseriu E. *Textlinguistik: eine Einführung*. 4. Aufl. Tüb.: Gunter Narr Verlag, 2007.
14. Wytrębawicz J. O poprawności językowej publikacji naukowo-technicznych. *Zagadnienia naukoznawstwa*. 2009. № 1(179). S. 1–10.

Kots T. A. CONTEMPORARY UKRAINIAN SCIENTIFIC TEXT IN MEASUREMENT DYNAMIC STABILITY OF THE LITERARY NORM

The article offers an understanding of the theoretical issues of the literary norm in the projection of lexical-semantic and grammatical processes in modern Ukrainian scientific texts. The concepts of language norm, literary norm, stylistic norm, which are important for language functioning, have been updated, and the internal and external criteria for the normalization of the literary standard, its symbolic and pragmatic dimensions in the modern Ukrainian space, are emphasized in today's conditions. The term literary norm under the influence of democratization no longer acquires an imperative, but an axiological dimension. The axiological nature of the literary norm makes it possible for the author of the text to choose a wide range of linguistic means, but on the condition that the principles of stylistic differentiation are preserved. Ukrainian linguistic developments violate not only the internal prerequisites of text creation, but also have access to a broad European context. The analysis of scientific and popular scientific publications shows that the problem of distancing from the Russian language, focusing on the formation of one's own intellectual scientific vocabulary and grammatical structure is still urgent.

The trends of the scientific style are traced in two aspects – the literary-normative one, which highlights the general natural changes within all functional styles and have an impact on the literary standard, and the functional-stylistic one, which is a consequence of the increased inter-style interaction, in particular, the phenomena of expressivity and blurring, which are not typical for a scientific text. Among the defining lexical-semantic processes within the limits of the literary norm, the following were analyzed: 1) the development of the internal potential of the Ukrainian language (reactivation of outdated vocabulary, expansion of the semantics of lexemes, realization of word-forming potential), 2) manifestations of globalization,

internationalization, digitalization in modern scientific and popular science texts. Functional and stylistic changes are determined by the psychologically complex conditions of the Russian-Ukrainian war and the global scale of inter-stylistic interaction, the influence of journalistic style on other functional varieties of literary language.

Key words: *literary norm, stylistic norm, scientific text, lexical-semantic processes, journalistic dictionary, inter-stylistic interaction.*

Кухарук Х. В.

Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила»

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ЕКСПЛІКАЦІЇ СУЇЦИДУ І ВБИВСТВА В РОМАНІ ОЛЕСЯ УЛЬЯНЕНКА «ЖІНКА ЙОГО МРІЇ»

Статтю присвячено дослідженню експлікації суїциду та вбивства за допомогою лінгвостилістичних засобів вираження на матеріалі роману Олеся Ульяненка «Жінка його мрії». Укладено типологізацію лінгвостилістичних засобів експлікації психофізичних станів лінгвістичного суб'єкта – суїциду та вбивства – у романі Олеся Ульяненка «Жінка його мрії», візуалізовано зібрані статистичні дані за допомогою інфографіки (діаграм і таблиці) та описано їх, обґрунтовано, чим обумовлено використання конкретних лінгвостилістичних засобів вираження при репрезентації психофізичних станів таких як страх, тривожність, садизм, асоціації зі смертю та вбивством, прийняття факту вбивства, жаль і відстороненість від себе, описано ставлення мовця до акту суїциду. При класифікації лінгвостилістичних засобів вираження у статті використано типологічний метод. Для візуалізації обробки статистичних даних лінгвостилістичних засобів вираження та психофізичних станів застосовано кількісний метод, що дозволило розробити та використати таблицю даних та діаграми. У результаті дослідження виокремлено лінгвостилістичні засоби вираження суїциду в тексті: метафора, порівняння, опис, номінація сенситивних відчуттів, описано їхні семантичні функції, а також виявлено та типологізовано лінгвостилістичні засоби вираження: опис, пряма мова, гіпербола, порівняння, що експлікують такі психофізичні стани як страх, тривожність і садизм, асоціацію зі смертю/вбивством, прийняття факту вбивства, жаль і відстороненість від себе як об'єкта. Кількісно-якісні кореляції у тексті візуалізовано за допомогою інфографіки. У вигляді діаграм і таблиці представлено їхні кількісні (числові) та якісні (змістові) показники, що дало змогу візуалізувати результати дослідження і наочно продемонструвати лінгвостилістичні засоби експлікації, маркування, вираження тощо конкретного психофізичного стану лінгвістичного суб'єкта у кількісних величинах. Встановлено, що лінгвостилістичні засоби вираження, які оприявлюють психофізичні стани лінгвістичного суб'єкта в ситуації суїциду та вбивства в тексті Олеся Ульяненка «Жінка його мрії» є гіпербола, опис, пряма мова та порівняння. Останні реалізовано у психофізичних станах лінгвістичного суб'єкта: страх, тривожність, садизм, стан асоціації зі смертю/вбивством, прийняття факту вбивства, жаль, відстороненість від себе.

Ключові слова: психофізичний стан, опис, пряма мова, гіпербола, порівняння, діаграма.

Постановка проблеми. Звернення до вивчення лінгвостилістичних засобів експлікації суїциду і вбивства в мовленні зумовлене антропоцентричним підходом у дослідженні мовних явищ. У цьому контексті центральною фігурою є лінгвостилістичний суб'єкт, тобто суб'єкт мовленнєвої діяльності.

Лінгвостилістичні експлікації психофізичних станів суїциду і вбивства в романах Олеся Ульяненка не вивчені. Не розроблена типологія лінгвостилістичних засобів експлікації психофізичних станів лінгвістичного суб'єкта під час суїциду і вбивства, про які ідеться в тексті Олеся Ульяненка «Жінка його мрії». Відтак у фокусі нашого дослідження – лінгвостилістичні засоби вираження психофізичних станів лінгвістичного суб'єкта у тексті Олеся Ульяненка «Жінка його

мрії», їх типологізація, статистична візуалізація у вигляді таблиці і діаграм.

Акт суїциду і вбивства у романному тексті Олеся Ульяненка експлікується не тільки за допомогою сюжетно-структурної побудови та конструювання дій і характерів героїв, як інтенціоє Ольга Пуніна у дослідженні «Самітний геній. Олесь Ульяненко. Літературний портрет» [2]. Психофізичні стани лінгвістичного суб'єкта, пов'язані зі суїцидом та вбивством експлікують лінгвостилістичні засоби. Тому пропонується дослідження має на меті вивчення лінгвостилістичних засобів експлікації суїциду і вбивства у тексті Олеся Ульяненка «Жінка його мрії».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У межах лінгвостилістичного аналізу варто враховувати дві категорії – зміст і форму, а відтак спів-

відношення між ними [1, с. 205]. Експресивні стилістичні фігури під літературознавчим кутом зору у творах Олеся Ульяненка окреслювала Ольга Пуніна [2].

Дослідження лінгвостилістичних засобів вираження розмовності в художніх авторських текстах є у наукових розвідках Олени Штонь, Анастасі Стаднік [5]. Емоційно-експресивні компоненти в авторському художньому тексті висвітлювала Світлана Шабат-Савка [4].

Постановка завдання. Ціллю статті є виявити й типологізувати лінгвостилістичні засоби експлікації психофізичних станів, пов'язаних зі суїцидом та вбивством, зібрати й укласти матеріал для статистичних даних у вигляді таблиці, візуалізувати статистичні дані у вигляді діаграм, описати кількісно-якісні показники, здійснити їхню інтерпретаційну характеристику. Відтак **мета** дослідження – виокремити лінгвостилістичні засоби вираження суїциду в тексті: метафора, порівняння, опис, номінація сенситивних відчуттів, описати їхні семантичні функції, а також виявити та типологізувати лінгвостилістичні засоби вираження: опис, пряма мова, гіпербола, порівняння, що експлікують такі психофізичні стани як страх, тривожність і садизм, асоціацію зі смертю/вбивством, прийняття факту вбивства, жаль і відстороненість від себе як об'єкта. Предметом дослідження є реалізація психофізичних станів мовця лінгвістичним інструментарієм у тексті Олеся Ульяненка «Жінка його мрії». Об'єктом – лінгвостилістичні засоби експлікації суїциду і вбивства в українській мові.

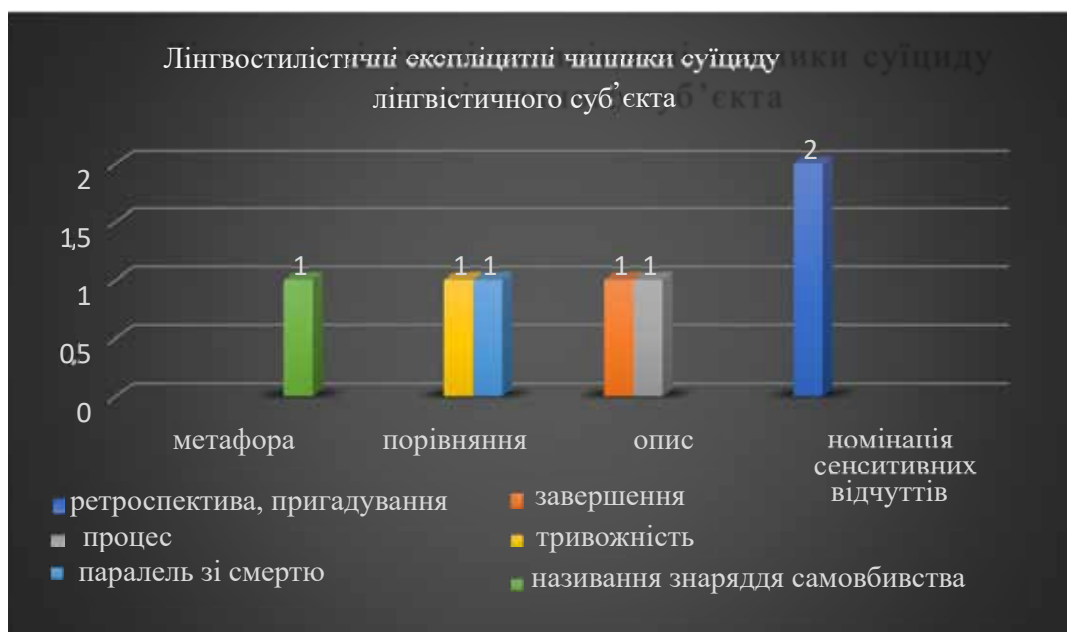
Виклад основного матеріалу. Для текстів Олеся Ульяненка характерна експлікація танатичних проявів лінгвістичного суб'єкта. Психофізичний стан бажання померти чи спричинити вбивство – прикметна риса для героїв текстів письменника. Мовленнєві прояви, у яких реалізується стан суїциду, бажання чи небажання вбивства є у романах Олеся Ульяненка «Жінка його мрії», «Син тіні», «Вогненне око», «Знак Саваофа», «Квіти Содому», «Серафима», «Ангели помсти». Розглянемо їх вияви в українській мові на матеріалі роману «Жінка його мрії».

Лінгвостилістичними експліцитними чинниками суїциду в тексті є метафора, порівняння, опис, номінація сенситивних відчуттів (див. діаграма 1). Кожен із них реалізує певну семантичну функцію. У діаграмі 1 візуалізуємо їх кількісно-якісні показники, де під кількістю наведено числові характеристики прикладів у тексті, а під якістю – семантичні функції, що реалізують лінгвостилістичні засоби вираження.

Метафора реалізує одну семантичну функцію – називання знаряддя самовбивства: «змійне жало зради» [3, с. 5].

Порівняння експлікує семантичні функції паралель зі смертю: «вона розтане тихо, тихо, як її ніжна і печальна любов» [3, с. 5] і тривожність: «Так, спокій стояв, наче у труні» [3, с. 27].

Опис як лінгвостилістичний засіб вираження експлікує процес суїциду: «І Ладу трусило хвилині п'ятнадцять, і не тільки: з неї валив смердючий дим, а волосся піднялося дибки. Нарешті

Діаграма 1. Лінгвостилістичні експліцитні чинники суїциду лінгвістичного суб'єкта

син додумався відімкнути вимикача, і вона впала на підлогу, обм'якла, випустивши всі можливі екскременти під балдахін шовкового халата» [3, с. 5] і завершення суїциду: «Лада, з одкушеним язиком, вилізими очима, з неправдоподібно синім обличчям, була мертвою» [3, с. 5]. Опис процесу та завершення суїциду експлікований в авторській мові.

Номінація *сенситивних відчуттів* здійснює семантичну функцію ретроспективи і пригадування людини за допомогою відчуттів (запах): «Запах гару, що снував тонкою пелериною з кімнати в кімнату, навіть не переслідував його, а доводив, що вона десь поруч, зовсім поруч...» [3, с. 11], «зовсім реально запах паленого людського м'яса лоскотав ніздрі» [3, с. 12].

Ставлення до суїциду в мовленні лінгвістичного суб'єкта ділимо на 2 типи – позитивне (схвальне), негативне – (осудливе). Нейтрального ставлення до суїциду в мовленнєвого суб'єкта немає, тому його в цю парадигму не включаємо. Прикметно, що позитивне й негативне ставлення до суїциду висловлює один і той же лінгвістичний суб'єкт тексту. І цих висловлювань є тільки по одній одиниці. Приклад позитивного: «Лада **таки нарешті пішла і звільнила його, хо, таки звільнила, навіть її противних після смерті запахів не лишилося**» [3, с. 24]. Приклад негативного: «Але чому вона вибрала **таку дурнувату смерть, хіба мало всіляких пігулок, розкиданих по шафах. Хіба мало газу у горілках, чи затупилися достобіса всі леза. Вона вибрала досить страшну смерть. Нічого в її житті не говорило, що вона може таке зробити, незважаючи на екстравагантність, ну, припустімо, дивитися, як спарюються корови і жеребці, або як дамочки парують з собаками**». [3, с. 30].

Коли на семантичному рівні йдеться про вбивство, то є набір лінгвістичних засобів вираження, що експлікують характерні психофізичні стани суб'єкта, які це вбивство супроводжують. У Таблиці 1 зібрано усі текстові приклади – візуалізовано лінгвістичні засоби, які експлікують психофізичні стани людини перед, під час, після вбивства і текстові фрагменти. Наявність повної таблиці у статті є доказовою базою для того, щоб проілюструвати окреслені психофізичні стани і простежити їх лінгвістичні експлікації у тексті Олесея Ульяненка «Жінка його мрії» (див. табл. 1).

Лінгвістичні засоби вираження, які експлікують *прийняття факту вбивства* – *пряма мова* (загалом прикладів – 8) і *опис* (прикладів

у тексті – 5) (див. Діаграма 2). Їх є найбільше, що від загальної кількості лінгвістичних експлікантів становить 46%.

Психофізичний стан *тривожності і садизму* експлікується такими лінгвістичними засобами вираження як *пряма мова і діалог* (2-ї одиниці) та *опис* (4 текстових приклади – див. табл. 1). *Страх* налічує 5 текстових прикладів лінгвістичного експліканта – *гіперболи* (див. табл. 1). Стан *асоціації зі смертю і вбивством* експлікується у 2-х одиницях – *порівняння* (текстові приклади див. табл. 1). Психофізичний стан *жально і відстороненості від себе* реалізується у тексті двома лінгвістичними засобами вираження – *описом* та *порівнянням* (по 1-й одиниці) (текстові приклади див. табл. 1).

Як простежуємо у Діаграмі 2, психофізичний стан *страху* виражається у тексті за допомогою лінгвістичної фігури – *гіперболи* (текстові приклади див. табл. 1), коли лінгвістичний суб'єкт перебільшує об'єкт власного сприйняття. Це обумовлено тим, що страх є ірраціональним відчуттям, тому об'єктивно сприйняти ситуацію мовець не може, а інтерпретує її перебільшуючи. В інших психофізичних станах навколо вбивства гіпербола не фігурує.

Інша ситуація із лінгвістичним експлікантом – *порівнянням* (текстові приклади див. табл. 1). Як бачимо у візуалізації (див. Діаграма 2), воно з'являється у стані, коли мовець *асоціює цей стан зі смертю і/чи вбивством*, а також, коли *сприймає себе відсторонено від себе* (текстові приклади див. табл. 1).

Опис як лінгвістичний засіб вираження присутній у тексті, коли йдеться про стан *садизму* (текстові приклади див. табл. 1), *тривожності* та *пост-фактум*, коли мова про *прийняття факту вбивства* (текстові приклади див. табл. 1), меншою мірою він присутній у стані *відстороненості від себе*. В інших психофізичних станах його показник сягає нуля (див. Діаграма 2).

Лінгвістичний засіб вираження – *пряма мова* – присутній у тексті для вираження психофізичного стану *тривожності і садизму* (текстові приклади див. табл. 1), адже йдеться про вербалізацію намірів у діалозі – щоб жертва чула. Варто підкреслити, що лінгвістичний експлікант (*пряма мова*) цього психофізичного стану належить садисту, вбивці, а не жертві, об'єкту акту насильства. Також *пряма мова* є найчисельнішим експлікантом психофізичного стану *прийняття факту вбивства* (текстові приклади див. табл. 1).

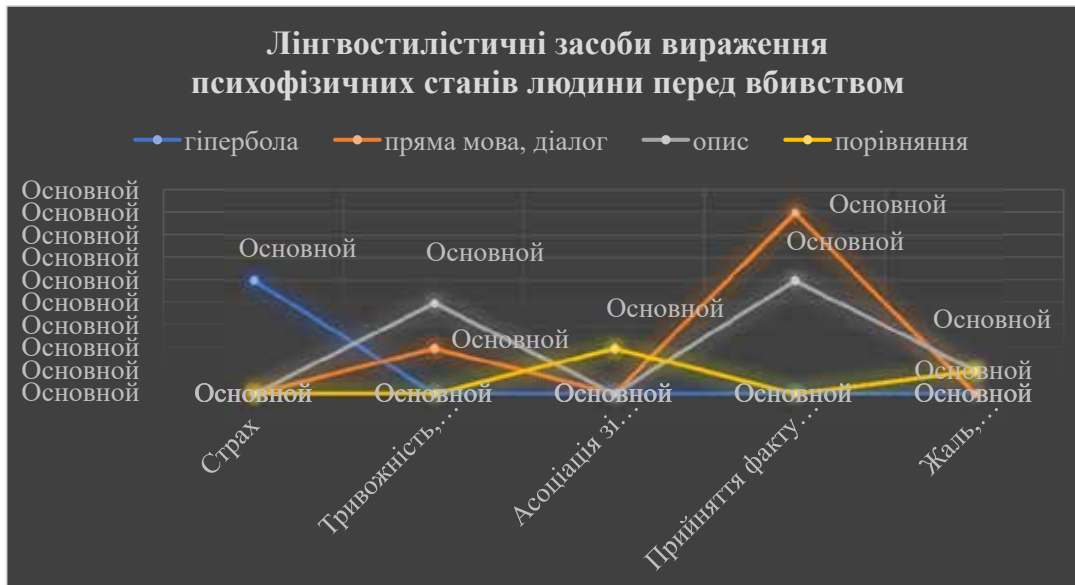
Лінгвостилістичні засоби вираження психофізичного станів людини перед вбивством

Лінгвостилістичні засоби вираження	Психофізичний стан	Приклад у тексті
гіпербола	страх	<p>«Десь у глибинах його сірої рідини почали</p> <p>«Зараз у нього визріло одне бажання, якимось сховатися <...> почав збиратися з думками, учепившись за звичні предмети» [3, с. 34].</p> <p>«Коханець істерично крутився на місці, йорзав слизькою підлогою» [3, с. 79].</p> <p>«І тут він закричав, передираючи всі голосові зв'язки; він кричав так голосно, що повітря з паровозним свистом вилітало з горлянки; маор навіть бачив, як розтягуються м'язи, ніби горлянка полишена покриття, тобто шкіри» [3, с. 189].</p> <p>«Далі зробилося гірше. Майор не зміг взагалі дихати. Власне, йому це було і не потрібно – дихати. Мозок запульсував <...> Треба помочитися <...> І тут страх вибухнув срібним реготом десь на дні і піднявся атомним грибок. І він знову закричав, але рот залишався закритим» [3, с. 191].</p>
пряма мова, діалог	тривожність сацизм	<p>«– Ні. Сам здохне. Я його закопаю. Живим, – лейтенант, не дивлячись, заломив руки карлику і начепив кайданки. – Ти що, бля, удумав, ішак пітний. Ти що удумав! – з карликом трапилася істерика. Він верещав, дригав ногами, плювався, лусався. <...> – Нічого, чим більше кричатиме, тим краще. Тим легше йому буде покидати цю скорботну юдоль» [3, с. 274–275].</p>
		<p>вилазити молитви, які він час від часу читав, коли відчував страх. А мозок усе повторював: та не може того бути, як не може нічого бути. І щось навіть відповіло йому, так видалося: ну, як нема цього, то, може, й іншого не бути. Йому зробилося млюсно. Фі, щойно він відчув слабину в ногах, те стрімке коло, подібне на вир, завертілося й миттєво втягнуло за собою всіх його рідних, разом з човнами, кресами і рушниками.</p> <p>«Хух-х», – вийшло з його горлянки, борлак засмикався, і він поволік ноги до ліжка. Сів, натягнув простирadlo до підборіддя і втупився у пузатих херувимчиків» [3, с. 34].</p> <p>«– Задавив. Побачив, що у нього починається гангрена. Вони спочатку відпиляли під наркозом йому руку. Намагалися дізнатися, куди він подів наркотики. Далі злякалися. Задали його ланцюжком» [3, с. 270].</p>
опис		<p>Запахи можуть повернутися – сікнуло у його голові [3, с. 33].</p> <p>Він встав і пішов, але кроки не стихали, зараз вони відходили подалі, десь у сусідню кімнату. Нічого особливого, переконував він себе, так жінки граються, пустують, хе-хе, коли задоволені [3, с. 31].</p> <p>«– Ти не помітив, яка тиша навколо? Завжди така тиша, коли хтось помирає... <...> – Коханець зробив спробу зіп'ястися на ноги. Капітан ухопив його за плече, стиснув пальці, що аж тріснули кісточки, і коханець, повільно тягнучи сукровицю до носа, сів... – Яка тиша...» [3, с. 78].</p> <p>«Бомж сукав ніжками, рухався к ривавій блюватині великим пузатим павуком. Харкав кров'ю, напустив повні штани гівна, скреготів рештками зубів. Весь набір передсмертних конвульсій. <...> Ще раз бомж на його очах сіпонувся й одійшов» [3, с. 86].</p>
порівняння	асоціація зі смертю, вбивством	<p>«Він набрав потрібний номер і довго чекав, слухаючи монотонні, як уривки передсмертного дихання, гудки» [3, с. 89].</p> <p>«Майор бачив ртуть стіни» [3, с. 258].</p>

пряма мова	прийняття факту вбивства	<p>«Набухалася, нанюхалася і перед самим домом заснула за кермом. Всмятку. – Да, прикрий випадок, – сказав, прикриваючи рота і носа, капітан. – Випадків не буває» [3, с. 91].</p> <p>« – Далі у нас охоронець... Цей ідіот закрив грудьми свого шефа. Тисяча баксів – багато для перепустки на той світ?» [3, с. 91].</p> <p>«Замість Лади там було... Ну, було щось безлике, сине і смердюче. Важко дізнатися, але то таки була не вона. – Значить, було... – Слухай, я цю баришню знав, як ніхто інший» [3, с. 93].</p> <p>«Замість нього на великій подушці лежала рука. Подушка просякла від крові і не встигла просохнути. <...> Чисто з професійної звички він нахилився і визначив, що руку пиляли болгаркою. Швидше, по живому. Рука в знайомих персях. Тут ніякої помилки не могло бути. Трохи далі, на іншій подушці, він надбирав записку: «Шукай, може, знайдеш іншу.»» [3, с. 104].</p> <p>«– Ти думаєш, що так можна повіситися?» [3, с. 175].</p> <p>«– Одному вже відрізали голову. Ще однієї не вистачало. Воно само собою прийде. Ти і незчуєшся як він сам десь почепиться на горищі» [3, с. 181].</p> <p>« – Усе п'ятьом. Майор мертвий. – Лейтенант розгорнув і зажував чупа-чупс. – Блін...» [3, с. 266].</p>
опис		<p>«Очі дивилися на нього, і в них стояв тупий страх, як чиста вода у глибоких колодязях. Такий жах буває, коли людина напевне знає, що відступати нікуди <...> Безвихідь не має запаху» [3, с. 175].</p> <p>«Дім стояв на узвишші, і майору здалося, що цей дім – наче людина, що занадто багато знає, але мовчить» [3, с. 180].</p> <p>«Марі схилилася над трупом під білим світлом від ліхтариків. Труп задубів і був безрукий, як і очікувалося. Кошлаті груди плейбоа забльовані. – Асфіксія. У власній блювотині» [3, с. 247].</p> <p>«...у майора упало серце, і він знову опинився у підвалі свого сумління, сирому і глухому» [3, с. 181].</p> <p>«Іва померла на початку квітня о третій годині ночі. Більше про неї дізнатися було й годі. І йому здавалося, що вона помирає кожного разу, коли він повертається додому не сам. Вона вічно мертва, і цього не перемінити» [3, с. 281].</p>
пряма мова і опис		<p>«– Доброго вечора, капітане. У мене для вас неприємна новина. Знайшли Руслана. Мертвого. <...> Величко не злякався, здавалося його просто відпустило. Нарешті проблема, яка його мучила відійшла, і зараз можна насолоджуватися своїм горем» [3, с. 256].</p>
порівняння	жаль, відстороненість від себе	<p>«Тут він почув голос: жадібний і протяжний, наче той голос прохав чогось, але чути було плач; плач наростав, захлинявся в горлянци, скреготав зубами, випускаючи повітря з протяжним свистом, а опавши – тихо по-собачому вив. Капітан побачив себе у дзеркалі. Плакав саме він, і ніхто інший» [3, с. 105].</p>
опис		<p>«Русланчик дивився, як летять шматочки плоті на білу кахлю, кров і кітки. Але до нього не доходило, що це може бути його плоть, його тіло» [3, с. 161].</p>

Прикметно, що 2 психофізичні стани – *трижності і садизму та прийняття факту вбивства* (текстові приклади див. Таблиця 1) реалізуються у тексті тими самими лінгвостилістичними засобами вираження – *опис та пряма мова* (Див. Діаграма 2). Кількісний показник їх – 4 і 5, 2 і 8 відповідно у кожному стані.

Висновки. Підсумовуючи дослідження, висновоюємо, що лінгвостилістичним інструментарієм, який експлікує психофізичні стани лінгвістичного суб'єкта в тексті Олеся Ульяненка «Жінка його мрії» є *гіпербола, опис, пряма мова та порівняння*. Психофізичні стани лінгвістичного суб'єкта, які домінують навколо суйциду і вбивства у тексті – це

Діаграма 2. Лінгвістичні засоби вираження психофізичних станів людини перед, під час, після вбивства

страх, що експлікується гіперболою, *тривожність, садизм*, який виявляє себе у прямій мові, діалозі та описі, *стан асоціації зі смертю/вбивством*, що репрезентується за допомогою порівняння, *прийняття факту вбивства*, яке знаходить своє вираження в описі та прямій мові, і *жаль, відстороненість від себе*, що маркується описом та порівнянням. Серед лінгвостилістичних засобів вира-

ження суїциду у тексті є *метафора, порівняння, опис, номінація сенситивних відчуттів*. Варто зазначити, що лінгвістичні засоби експлікації суїциду, вбивства та інших форм насильства присутні і в інших текстах Олесь Уляненка, які теж мають потрапити у фокус лінгвістичних дослідження з погляду виявлення, до прикладу, семантичних функцій лінгвостилістичних маркерів.

Список літератури:

1. Єщенко Т. Лінгвістичний аналіз тексту. Київ: Академія, 2009. 205 с.
2. Пуніна О. Самітний геній. Олесь Уляненко. Літературний портрет. Київ: Академія, 2016. 288 с.
3. Уляненко Олесь. Жінка його мрії. Харків: Фоліо, 2012. 281 с.
4. Шабат-Савка С. Повтор як емоційно-експресивний маркер поетичного ідіолекту Богдана Мельничука. *Лінгвостилістичні студії*. Луцьк, 2022, № 16. С. 122–134. URL: <https://lingvostud.vnu.edu.ua/index.php/lingvostud/libraryFiles/downloadPublic/13> (дата звернення: 14.07.2024).
5. Штонь О., Стаднік А. Лінгвостилістичні маркери розмовності в художній оповіді Олександра Вільчинського. «*Південний архів*». Івано-Франківськ, 2022. № 91. С. 6–13. URL: <https://pa.journal.kspu.edu/index.php/pa/article/view/824/814> (дата звернення: 14.07.2024).

Kukharuk Kh. V. LINGUOSTYLISTIC MEANS OF EXPLICATION OF SUICIDE AND MURDER IN OLES ULYANENKO'S NOVEL "THE WOMAN OF HIS DREAM"

The article is devoted to the study of the explication of suicide and murder by means of linguistic and stylistic means of expression on the material of Oles Ulyanenko's novel "The Woman of His Dreams". The article makes a typology of linguistic and stylistic means of expressing the psychophysical states of the linguistic subject – suicide and murder – in Oles Ulyanenko's novel "The Woman of His Dream", visualises the collected statistical data with the help of infographics (diagrams and tables) and describes them, substantiates them, what causes the use of specific linguistic and stylistic means of expression in the representation of psychophysical states such as fear, anxiety, sadism, associations with death and murder, acceptance of the fact of murder, regret and detachment, and describes the speaker's attitude to the act of suicide. The article uses the typological method to classify linguistic and stylistic means of expression. To visualise the processing of statistical data on linguistic and stylistic means of expression and psychophysical states, the quantitative method was used, which allowed the development and use of a data table and diagrams. As a result of the study, the following linguistic and stylistic means of expressing suicide in the text were identified: metaphor, simile, description,

nomination of sensory feelings, their semantic functions were described, and linguistic and stylistic means of expression were identified and typologised: description, direct speech, hyperbole, comparison, which express such psychophysical states as fear, anxiety and sadism, association with death/murder, acceptance of the fact of murder, regret and detachment from oneself as an object. Quantitative and qualitative correlations in the text are visualised using infographics. Their quantitative (numerical) and qualitative (semantic) indicators are presented in the form of diagrams and tables, which made it possible to visualise the results of the study and clearly demonstrate the linguistic and stylistic means of explication, labelling, expression, etc. of a specific psychophysical state of the linguistic subject in quantitative terms. It has been established that the linguistic and stylistic means of expression that reveal the psychophysical states of the linguistic subject in the situation of suicide and murder in Oles Ulianenko's text "The Woman of His Dreams" are hyperbole, description, direct speech and comparison. The latter are realised in the psychophysical states of the linguistic subject: fear, anxiety, sadism, the state of association with death/murder, acceptance of the fact of murder, regret, detachment.

Key words: *psychophysical state, description, direct speech, hyperbole, simile, diagram.*

Павлова Л. В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Полякова Т. Л.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Самаріна В. В.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

УКРАЇНСЬКОМОВНА СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЛІНГВОАКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено встановленню лінгвоаксіологічного параметру текстів українськомовної соціальної реклами в умовах воєнного стану (починаючи з повномасштабного вторгнення військ РФ на територію України 24 лютого 2022 року). Під час розвідки проаналізовано критерії ефективності сучасної соціальної реклами та з'ясовано, що деякі з них знаходяться в мовній площині. Наголошено на важливості дотримання відповідної кореляції між психологічною складністю рецепції соціальної реклами та когнітивними чинниками сприйняття рекламних меседжів. Для ілюстрації наведено приклад невдалої соціальної реклами.

Зазначено, що соціальна реклама артикулює як глобальні питання, актуальні для будь-якого суспільства, так і національно-специфічні. Зміна сенсожиттєвих орієнтацій та набуття нових аксіологічних соціально важливих смислів внаслідок війни тягне за собою й зміну пріоритетних питань соціальної реклами. З огляду на це було порівняно тематику українськомовної соціальної реклами довоєнного та післявоєнного періодів.

Підкреслено, що підґрунтям функціонування будь-якого соціуму є ціннісні орієнтири й саме цінності складають основу політичної культури держави та формують національну ідентичність. Акцентується увага на тому, що Україна відстоює демократичні, пацифістські цінності західного світу, головними серед яких є толерантність, справедливість, плюралізм, повага до людської гідності, свободи, демократії. Російська агресія та загроза власному виживанню сприяли реструктуризації ієрархії власних цінностей в українському суспільстві. На прикладах доведено, що з початком війни для українців вищими в ієрархії цінностей стали цінність свободи, самоствердження, самотрансцендентність, національна безпека, справедливість, гідність, а також сімейні, національні й фундаментальні цінності – мир, родина, дім, добродійність, єдність.

Запропоноване дослідження підкреслює значимість соціальної реклами для підсилення національної ідентичності, формування морально-етичних переконань громадян, їхнього світогляду, цінностей, що особливо важливо в умовах війни.

Результати розвідки розширюють уявлення про дискурс соціальної реклами в українськомовному контексті і створюють перспективи для її подальшого вивчення мовознавчими студіями.

Ключові слова: дискурс соціальної реклами, аксіологічна система, критерії ефективності, цінності.

Постановка проблеми. Наразі спостерігається підвищений інтерес наукової спільноти до соціальної реклами, яка в сучасному суспільстві виступає не тільки засобом привернення уваги громадськості до гострих соціальних проблем, а й виконує естимативну роль, визначаючи ціннісні орієнтири, є чинником формування відповідного світогляду, транслятором національного колориту, інтелектуально-духовного здобутку, меха-

нізмом конструювання й підсилення національної ідентичності. Тому й закономірно, що значення і вплив соціальної реклами зростають у контексті консолідації та мобілізації суспільства у боротьбі з ворогом під час воєнного стану, залучення громадян до підтримки збройних сил, інформаційної безпеки та інших важливих державних програм [1, с. 43]. Для України актуалізація цих процесів почалася під час Революції Гідності та з початком

російської агресії [1, с. 102] – історичних подій, які сприяли докорінній трансформації ціннісно-духовних орієнтирів українського суспільства. Особливої ж інтенсифікації та стрімкості цей процес зазнав з початку повномасштабного вторгнення. У контексті суспільних перетворень по-новому зазвучала й соціальна реклама [1, с. 102], яка істотно стала відрізнятися від соціальної реклами мирного часу за формою і за змістом [7, с. 17].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сьогодні численні наукові розвідки присвячені вивченню різних аспектів соціальної реклами. Так, дослідниками вивчається проблематика соціальної реклами [1; 12] та її вплив на процес соціалізації [15], осмислюються етичні параметри в рекламі та робляться спроби побудувати систематизовану модель етики соціальної реклами [3], визначаються структурно-функціональні та психологічні параметри текстів соціальної реклами [4], їхні лексико-граматичні, морфологічні й прагматичні [2; 13], лінгвосеміотичні [6] та лінгвопсихологічні [8] характеристики, аналізується кроскультурний аспект [11; 12] тощо.

Наразі, окрім наукового, до соціальної реклами спостерігається й суспільний інтерес. Доказом цього можуть слугувати численні конкурси й фестивалі як регіонального, так і Всеукраїнського / Міжнародного масштабів. Наприклад, восени минулого року в Дніпрі відбувся конкурс соціальної реклами «Крик». Першого грудня 2023 року у прифронтовому місті Харків відбулися заходи з нагоди 9-го Харківського студентського фестивалю реклами. А в квітні 2024 року було проведено вже XI Міжнародний фестиваль-конкурс соціальної реклами «Інший погляд». Цього року провідна тема заходу – «Стійкість України».

Таким чином, **актуальність** нашої розвідки зумовлена, по-перше, стійким інтересом наукової спільноти до всебічного вивчення соціальної реклами, а по-друге, великим впливом, який соціальна реклама має на формування світогляду, морально-етичних цінностей, переконань громадян, що набуває особливу важливість в умовах війни.

Постановка завдання. Мета статті – ідентифікувати ціннісні орієнтації в суспільстві в умовах воєнного часу та з'ясувати способи їхньої вербалізації.

Досягнення поставленої мети потребує вирішення таких **завдань**: визначити понятійно-категоріальний апарат дослідження українськомовної соціальної реклами; уточнити критерії ефектив-

ності сучасної соціальної реклами; висвітлити ціннісні орієнтації в суспільстві в умовах воєнного часу; порівняти проблематику соціальної реклами в умовах воєнного часу з «довоєнним» періодом; встановити засоби вербалізації ціннісних орієнтацій в умовах воєнного часу. *Об'єкт дослідження* – дискурс українськомовної соціальної реклами. *Предмет дослідження* – засоби вербалізації ціннісних орієнтацій в дискурсі українськомовної соціальної реклами.

Виклад основного матеріалу. Реклама загалом та соціальна реклама зокрема виконує естимаційну роль як щодо суспільства загалом, так і щодо окремого індивідуума, визначаючи ціннісні орієнтації, які змінюються відповідно до запитів і тенденцій конкретних реалій життя. Тож наразі наукова спільнота стикається з викликами визначення еволюції цінностей, етичних настанов, норм та аксіологічних смислів, які впливають на суспільну свідомість.

Щодо визначення поняття «соціальна реклама», то на сьогоднішній день спостерігається «термінологічна поліморфія», яка вказує на покроковий процес накопичення та осмислення знань у цій галузі [1, с. 47] в залежності від історичних, національних, суспільно-політичних, юридично-правових, культурних та інших чинників. Ґрунтовний аналіз цього питання, включаючи осмислення семантичного аспекту, було проведено в дисертаційному дослідженні [1, с. 46–62]. Воєнний час пропонує нові стимули для створення соціальної реклами, яка під час бойових дій набуває зовсім іншого змістовного та зовнішньо-стильового оформлення. Соціальна реклама стає невід'ємною частиною пропаганди. Тому все частіше науковці пропонують інші номінації для цього явища: «реклама соціального спрямування», «некомерційна реклама», «громадська реклама», «іміджевий проект», «соціально-патріотична реклама», «PR-активність».

В цьому дослідженні *соціальну рекламу* тлумачимо як різновид рекламного дискурсу, тип когнітивно-комунікативної діяльності, спрямованої на привернення уваги до соціально значущих явищ та проблем, коригування або зміну соціальної поведінки, популяризацію загальнокорисних цінностей та формування соціально важливих навичок. При цьому важливо зазначити, що розповсюдження соціальної реклами не має на меті отримання прибутку. Отже, спираючись на дослідження О.В. Дячук, вважаємо доцільним розглядати дискурсивний простір соціальної реклами як особливу *аксіологічну систему*, яка функціонує

завдяки активації певних аксіологічних смислів, що репрезентують зміст і розвиток ціннісної свідомості представників конкретної лінгвокультури [6, с. 57]. Адже ціннісна складова пронизує весь дискурсивний потенціал соціальної реклами: тематизацію, експресивність, модальність висловлювань, прагматичну орієнтацію семіотичних форм, прагматичну спрямованість, локалізацію дискурсу соціальної реклами в часі та просторі тощо [6, с. 58].

Під час створення соціальної реклами виникає одне з найскладніших і водночас найважливіших завдань – визначити рівень її *ефективності*. Адже на відміну від комерційної реклами, комунікативна (запам'ятовуваність та відтворюваність тексту) й економічна (збільшення кількості продажів) ефективність якої вимірюється, дієвість реклами соціальної неможливо виміряти з точки зору економіки: соціальна реклама спрямована на зміну поведінкової моделі суспільства, а це складний та довгий процес. Крім того, соціальна реклама за своєю природою є полікомпонентним явищем, тому її ефективність визначає ціла низка чинників: мета, характер рекламованого соціального продукту та фактичний попит на нього, зумовлений загальною соціально-економічною ситуацією, морально-психологічною підготовленістю конкретної цільової аудиторії, а також зміст і канали поширення повідомлення, обсяг інвестицій в рекламну кампанію та багато іншого [1, с. 173; 12, с. 95].

Згідно з іншим дослідженням [4] всім цим чинникам у структурі соціальної реклами відповідають наступні компоненти:

- *когнітивний* (представлений соціально-ціннісною інформацією та символами, що важливо усвідомити, переглянути, закріпити тощо);

- *емоційний* (включає в себе ілюстрації, колір, голос і музику – все те, що спонукає до душевного відгуку адресата);

- *комунікативний* (характеризується словом, слоганом, текстом – все те, що запам'ятовується і потім відтворюється мимоволі у розмові);

- *мотиваційний* (актуалізує проблему, ціннісні установки, інтереси цільової аудиторії – все те, що сприяє формуванню власного морального кодексу та спонукає до розв'язання проблеми).

Щодо критеріїв ефективності соціальної реклами, то дослідники виділяють наступні: *лаконічність* тексту, його чітке смислове та лінгвістичне оформлення; *цілеспрямованість* та *однозначність* сприйняття повідомлення; *реалістичність*, *достовірність*, *релевантність* та

креативність матеріалу; *відповідність* засобів донесення матеріалу цільовій аудиторії (фактор адресату); *якість* технічного виконання соціальної реклами [12, с. 103–104]. Також результативність соціальної реклами визначається успішністю застосування креативних вербальних та екстралінгвістичних засобів під час створення відповідної символічно-образної системи, формування психологічно-перцептивного середовища, які допомагають аудиторії стати не просто сторонніми спостерігачами, а й учасниками альтернативної реальності з її новими проблемами, архетипами та картинами світу [1, с. 137]. При цьому креатив у соціальній рекламі – це певною мірою *прагматичний, психологічно обґрунтований та вивірений комунікаційний підхід*, здатний забезпечити максимально ефективний вплив на цільову аудиторію з метою донесення соціально важливих ідей та повідомлень. Успішна реалізація креативної стратегії і досягнення високих показників сприйняття рекламного меседжу дістаються за рахунок засобів, що знаходяться здебільшого у мовній площині, а саме: промовистих фактів, пов'язаних з проблематикою соціальної реклами, емних концентрованих слоганів, інтригуючих титрів-заголовків, здатних привернути початкову увагу, коротко та образно охарактеризувати суть інформаційної кампанії, а також несподіваний зачин повідомлення, виразний переконливий текст, що пояснює візуальний ряд. Наведемо приклад. Фонд «Повернись живим» запустив кампанію соціальної реклами «Згуртовані», до якої долучилися бійці, ветерани, співробітники Фонду. На бордах та сітілайтах поряд з зображенням людей надруковані тексти мотиваційного характеру: «Служба – мій внесок у Перемогу, і я стоятиму до кінця!», «Віра у Перемогу – наче віра у власну справу: все працюватиме, якщо віра не згасає!», «Що мотивує мене битися далі попри все? Я б'юся за власний дім!». З прикладів видно, що прагматичний вплив на реципієнта забезпечують лапідарність цих текстів, ємність та промовистість фраз через їхню метафоричність та діалогічність, актуалізація загальнолюдських цінностей та власного досвіду, акцентуалізація аксіологічних смислів.

Зазначимо, що, формуючи й реалізуючи креативний задум, важливо враховувати психологічну складність рецепції та когнітивні чинники сприйняття соціальної реклами різними цільовими аудиторіями. Адже контент та методи психологічного спонукання внутрішньому стану адресатів соціальних меседжів не повинні конфліктувати з цін-

ностями, світоглядами, переживаннями людей, психічними процесами, що активізуються у них під час сприйняття повідомлення.

В цьому контексті наведемо приклад невдалої зовнішньої соціальної реклами гарячої лінії психологічної підтримки *«Варто жити»*. На білбордах розміщені написи великим шрифтом: *«З депресії не вийти»*, *«Буде лише гірше»*, *«Життя не має сенсу»*, а нижче – дрібнішими літерами – *«Мучать такі думки? Дзвони»*. Таким чином, головна роль у цій рекламі відведена депресивним меседжам. Цільовою ж аудиторією цієї реклами є люди з підвищеним рівнем тривожності, стресу, страху, люди, які мають проблеми з концентрацією уваги. Тому, знаходячись в такому стані, з малою вірогідністю адресат повідомлення буде вчитуватись в маленькі літери рекламного тексту, а основний текст викличе конфлікт з психоемоційним станом людини.

Спектр проблем, що артикулює соціальна реклама, варіюється від глобальних, таких, що є актуальними в будь-якому суспільстві, до національно-специфічних, які відображають «поточний стан справ» в окремо взятому соціумі. Наші попередні «двовійні» розвідки дозволили виділити наступне коло проблем української соціальної реклами, а отже і проблем українського суспільства: патріотизм та формування національної ідентичності; сирітство; волонтерство і проблема переселенців; тютюнопаління, наркоманія, алкоголізм; корупція; ВІЛ; насильство у родині; примусова праця, дискримінація та порушення прав людини; зміна клімату та збереження довкілля; безпека дорожнього руху та культура водіння; захист тварин та етичне ставлення до них; бойові дії в зоні АТО; відсутність звички читати; євроінтеграція; ворожнеча та відсутність емпатії; проблеми людей з обмеженими можливостями та запобігання розповсюдженню коронавірусної інфекції.

Зміна сенсожиттєвих орієнтацій та набуття нових аксіологічних соціально важливих смислів, морально-етичних норм, трансформація всіх компонентів аксіосфери сприяла тому, що пріоритетними завданнями соціальної реклами в умовах війни згідно з дослідженням [9, с. 262–263] стали наступні:

– формування громадської думки – з приводу причин, наслідків і перспектив військової агресії РФ проти України;

– привернення уваги до актуальних проблем суспільного життя – допомога внутрішньо переміщеним особам, постраждалим від війни, населенню, тваринам;

– активізація дій по їх вирішенню – залучення до волонтерської діяльності, добробатів по відновленню територій;

– формування позитивного ставлення до державних структур – ЗСУ, Національної поліції, Національної гвардії, Прикордонної служби, ДСНС тощо;

– демонстрація соціальної відповідальності бізнесу – благодійні внески для забезпечення військових підрозділів технікою, харчуванням, спорядженням, людьми, котрі потребують допомоги – надання прихистку (підвальних приміщень для сховку під час обстрілів, авіаударів тощо), забезпечення харчуванням, водою, транспортом;

– зміцнення соціально значущих інститутів громадянського суспільства;

– формування нових типів суспільних відносин;

– зміна поведінкових моделей суспільства – підтримка і зміцнення патріотично спрямованої поведінки, формування позитивного іміджу служби в ЗСУ, набору до штурмових бригад Національної гвардії тощо.

Наша розвідка дозволяє продовжити цей список ще й такими завданнями:

– формування позитивного образу ветерана війни, створення відповідних умов для успішної реінтеграції ветеранів у мирне життя;

– привернення уваги до військових, які перебувають у полоні;

– вшанування пам'яті полеглих героїв, нагадування про величність та жертвність подвигу військових;

– підтримка ментального здоров'я, боротьба з тривожними станами;

– висвітлення проблеми «дітей війни» (поранених, загиблих, зниклих без вісти, депортованих та переміщених), дітей, що чекають на усиновлення;

– протидія корупції та боротьба з марнотратством бюджетних коштів;

– сприяння розвитку української культури й мови, заклики відмовитись від російської культурно-історичної спадщини.

Наприклад, з плином часу в Україні з'являється нова соціальна реклама, яка покликана вшанувати подвиг Захисників та Захисниць: *«Дякуємо, ветеране та ветеранко, що живемо у вільній країні!»*, *«Дякуємо, ветеране та ветеранко, за твій героїчний подвиг!»*. Наступним прикладом може бути реклама психологічної підтримки: *«Не бійся тривожності: знаходь силу в допомозі собі!»*, *«Мамо, а хто такий психолог?»* (ментальне здоров'я

дітей, постраждалих від війни), «*Тривожися? – Зупинись! Дихай в техніці 4-7-8*».

Отже, соціальна реклама фокусує увагу на суспільно значущих моделях поведінки, артикулює проблеми суспільства, поширює соціально бажані норми, ідеали, ціннісні орієнтири, які є підґрунтям функціонування будь-якого соціуму. Саме цінності складають основу політичної культури держави та значною мірою впливають на проведення її зовнішньої / внутрішньої політики, формують національну ідентичність [10]. Протягом всіх років незалежності в Україні пропагувалися пацифістські цінності західного світу: толерантність, справедливість, плюралізм, повага до людської гідності, свободи, демократії, прав людини, верховенство закону тощо. Актуалізація цих цінностей простежувалась і в соціальній рекламі, адже, дискурс соціальної реклами має принципово ціннісний, аксіологічний характер і передусім є засобом запровадження та поширення системи цінностей у суспільстві [5, с. 9]. Прикладом може бути реклама, в якій висвітлюється проблема дискримінації та порушень прав людини або звертається увага на відношення суспільства до людей з обмеженими можливостями та проблема інклюзії: «*Тю, а ти що правда цей... як його... ГОМО-ФОБ?*»; «*Четверо з п'яти постраждалих від рабства у світі – жінки. Звернутися по допомогу – не слабкість!*»; «*Ми всі різні?.. Проте однаково прагнемо завжди йти вперед... здобувати нові знання, відкриваючи різнобарвність світу, маючи найліпших друзів та коханих... Ми всі однакові!*»; «*У всіх буде перше кохання, якщо бачити спершу Дитину, потім – інвалідність*».

Російська агресія та безпосередня загроза власному виживанню змусили українську націю дещо реструктурувати ієрархію власних цінностей. На думку вчених, ця реструктуризація є реактивною і не матиме довготривалого вкорінення в систему цінностей українського суспільства [10]. Наукові розвідки показують, що з початком війни для українців вищими у ієрархії цінностей стали *цінності влади, самотвердження, самотрансцендентність* (тилова підтримка, забезпечення добробуту вимушених ВПО, армії і місцевого населення), *національна безпека* [там же].

Аксіосфера українськомовного дискурсу соціальної реклами представляє сукупність ціннісних орієнтацій, які відображають систему загальнолюдських, європейських та національних цінностей. Цікавим і важливим щодо ідентифікації компонентів аксіосфери дискурсу соціальної реклами вважаємо дослідження, яке проводилося Фондом

«Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології протягом 29 жовтня – 12 листопада 2023 р. Це вже четверте дослідження з проекту «Що українці знають та думають про права людини за ініціативи Програми розвитку ООН (UNDP) в Україні за підтримки Міністерства закордонних справ Данії у партнерстві з Центром прав людини ZMINA про обізнаність українців про права людини та оцінки людей щодо дотримання цих прав. Отже, для українців, як і раніше, *цінність свободи* залишається ключовою. Майже 91% респондентів виділив її як основну. Саме 2023 року цінність свободи була артикульована максимально: попри те, що раніше вона теж була на першій позиції, але її обирали основною цінністю від 80% (2016 р.) до 86% (2018 р.) опитаних. Друга за пріоритетністю цінність – *безпека*. Її обрали 79% респондентів як основну. На третьому місці – *справедливість* (76%). У першу п'ятірку також входять *гідність* (71%) і *рівність* (63%). Далі йдуть *відповідальність* (57.5%), *вільний розвиток особистості* (55%), *патріотизм* (54%), *порядок* (50%), *законоступність* (49.5%), *мораль* (41%), *матеріальна забезпеченість* (38%) *толерантність* (33%) [17].

Зміна ціннісних орієнтацій під впливом обставин не змусила, однак, українське суспільство відмовитися від попередньо сформованих демократичних, пацифістських і альтруїстичних цінностей. Так, з початком повномасштабного вторгнення набули розвитку інформаційні кампанії та соціальні проекти для підтримки людей, що отримали інвалідність на війні. Наприклад, соціальна реклама «*Ветерани різні. Перемога одна. З повагою до всіх, хто робить Україну сильнішою!*» покликана заявити широкій аудиторії про повагу, недискримінацію та про рівність, емпатичне ставлення до захисників і захисниць України на прикладах реальних героїв проекту. На додачу було створено словник коректної термінології для спілкування з людьми з інвалідністю і наголошено, що при описі та зверненні до них необхідно завжди спершу бачити людину, а вже потім її травму чи порушення здоров'я. Наприклад, замість «*ампутант*», «*безрукий*» слід говорити «*людина, яка користується протезом нижньої/верхньої кінцівки*», замість «*інвалід*», «*каліка*», «*людина з вадами*» коректно буде сказати «*людина з інвалідністю*», замість «*сліпий*» – «*незряча*» людина, замість «*контужений*» – «*людина з контузією*» тощо [16].

Покажемо, на наш погляд, є результат контент-аналізу творчих робіт студентів Тернопільського

національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського МОЗ України щодо визначення основних цінностей студентської молоді в умовах війни [14]. Так, майбутні лікарі пріоритетними назвали сімейні та національні цінності, а також фундаментальні – мир, віру, свободу, гідність, добродійність. Наприклад, «Ми на своїй землі. За нами правда і перемога!», «Гідність і воля – визначальні риси українців, яких жоден ворог не відбере!». Окремий наголос робиться на єдності народу, адже війна показала, якими згуртованими, цільними й неподільними можуть бути люди, захищаючи свою землю: «Тільки разом збережемо незалежність!», «Наша сила – в єдності!».

Згадані цінності відтворюються в соціальній рекламі, наприклад, через прецедентні тексти. Так, навесні 2022 року для зміцнення духу, моральної підтримки, консолідації нації та усвідомлення власної культурно-національної ідентичності країною почали ширитися патріотичні лозунги та вислови українських поетів: «Дух, що тіло рве до бою, рве за поступ, щастя й волю...» (І. Франко, «Вічний революціонер»), «Любов к отчизні де героїть, там сила вража не устоїть» (І. Котляревський, «Енеїда»), «Терпіть кайдани – то всесвітський сором, забудь їх, не розбивши, – гірший стид» (з листів Лесі Українки), «За вас правда, за вас слава. І воля святая!» (Т. Шевченко, «Кавказ»).

Українці для всього світу стали прикладом майже безпрецедентної мужності, носіями суперсили: «Be Brave Like Ukraine!», «Сміливість має два кольори!», «Ми однієї сміливості!», «I thought I knew what bravery was but then I saw Ukraine!», «В чому моя суперсила? – Я – українець!».

Прикладом вербалізації в соціальній рекламі сімейних, звичайних людських цінностей – життя, дім, кохання, праця, рідні, родина – може бути наступні меседжі, побудовані за допомогою анафоричного прийому та антитези: «Важко турбуватися про своїх, коли між вами – мінні поля. – Важко, але варто», «Важко будувати нове життя, коли дім зруйновано. – Важко, але варто», «Важко

тримати стрій, коли третю добу не спиш. – Важко, але варто», «Важко працювати, коли руки стиснуті в кулаки. – Важко, але варто», «Важко заохуватись, коли завтра на фронт. – Важко, але варто». Або заохочувальні, спонукальні конструкції: «Захисти свій дім! Війська тероборони!», «Захисти свою сім'ю! Захисти майбутнє своїх дітей!»

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, соціальна реклама, яка є своєрідним індикатором суспільних проблем, визначає ціннісні орієнтири, формує певні переконання, світогляд, поведінку людей та покликана сприяти вирішенню низки соціальних питань, набуває особливу важливість в умовах війни. Під час проведення розвідки ми приділили увагу ідентифікації критеріїв ефективності соціальної реклами, з'ясувавши, що деякі з них знаходяться в мовній площині. Порівнюючи проблематику соціальної реклами в умовах війни з «довоєнним» періодом, побачили, наскільки зміна сенсожиттєвих орієнтацій та набуття нових аксіологічних соціально важливих смислів вплинули на саму соціальну рекламу. Ми з'ясували, що аксіосфера українськомовного дискурсу соціальної реклами відображає загальнолюдські, європейські та національні цінності. Протягом всіх років незалежності пацифістські, демократичні й альтруїстичні цінності західного світу пропугувалися в Україні. Наразі пріоритетними цінностями в українському суспільстві вважаються ті, що є запорукою виживання у боротьбі з ворогом, зміцнення національної ідентичності й консолідації нації, перемоги у війні – цінність влади, самоствердження, самотрансцендентність, національна безпека, гідність, свобода, справедливість, патріотизм, єдність тощо. Ми надали приклади вербалізації всіх цих цінностей, а також цінностей сімейних, загальнолюдських в текстах соціальної реклами. Перспективи подальших розвідок бачимо у вивченні особливостей соціальної реклами в різних галузях суспільної діяльності.

Список літератури:

1. Аль Худірі Ясір Хамза Салман. Функціональний, тематичний та прикладні аспекти української соціальної реклами (на прикладі відеоматеріалів YouTube): дис. ... канд. наук із соц. ком-цій: 27.00.06. Київ, 2019. 249 с.
2. Бугайова О.І. Соціальна реклама: лексика, граматики, стилістика: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Луцьк, 2019. 20 с.
3. Грицюта Н.М. Систематика етики реклами: естиматійна модель. *Наукові записки інституту журналістики*. 2013. Т. 52. С. 42–48.
4. Докторович М.О. Соціальна реклама: структура, функції, психологічний вплив. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2014. Вип. 115. С. 70–73.

5. Дячук О.В. Дискурс соціальної реклами США: лінгвоаксіологічний аспект: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2016. 22 с.
6. Дячук О.В. Дискурс соціальної реклами США: лінгвоаксіологічний аспект: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2016. 255 с.
7. Зелінська О.І. Особливості змісту текстів соціально-патріотичної реклами. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Том 2. Вип. 23. С. 16–21.
8. Кутуза Н.В. Позитивація як сугестивний чинник соціальної реклами. *Мова: Питання комунікативістики та когнітивної лінгвістики*. 2012. № 18. С. 33–36.
9. Лук'яніхіна О.А. Комерційна і соціальна реклама під час війни. Правова наука і державотворення в Україні в контексті інтеграційних процесів: матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 19–20 трав. 2023 р.). Суми: МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Сумська філія. 2023. С. 261–263.
10. Неприцька Т.І. Формування ціннісних орієнтацій в суспільстві в умовах війни: реалії України. *Політичне життя. Політична культура та ідеологія*. 2022. № 3. С. 93–97.
11. Обласова О.І. Соціальна реклама в США та Україні періоду кризових воєнних ситуацій. *Держава та регіони. Гуманітарні науки*. 2015. № 1. С. 54–59.
12. Олтаржевський Д.О. Соціальна реклама: навч. посіб. Київ: Центр вільної преси, 2016. 118 с.
13. Хо́да Л.Д. Мовні особливості зовнішньої реклами України в умовах воєнного часу. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Філологія. Журналістика*. 2022. Том 33 (72). № 5. Ч. 1. С. 81–86.
14. Христенко О.М. Цінності української молоді в часи війни: до питання громадського виховання майбутніх лікарів. *Медицина освіти*. 2022. № 2, С. 100–103.
15. Яненко Я.В. Рекламні комунікації як чинник соціалізації у сучасному українському суспільстві: автореф. дис. ... д-ра наук із соц. ком-ій: 27.00.06. Київ, 2021. 40 с.
16. Крайня В. В Україні склали словник коректної термінології для спілкування з людьми з інвалідністю. URL: <https://cs.detector.media/community/texts/185838/2024-01-16-v-ukraini-sklaly-slovyk-korektnoi-terminologii-dlya-spilkuvannya-z-lyudmy-z-invalidnistyu/> (дата звернення: 20. 09. 2024).
17. Що українці знають та думають про права людини: оцінка змін (2016–2023). URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/shcho-ukrayintsi-znayut-ta-dumayut-pro-prava-lyudyny-otsinka-zmin-2016-2023> (дата звернення: 20.09.2024).

Pavlova L. V., Poliakova T. L., Samarina V. V. UKRAINIAN-LANGUAGE SOCIAL ADVERTISING UNDER THE WARTIME CONDITIONS: LINGUISTIC ASPECT

The article is devoted to the determination of the lingual axiological parameter of texts of Ukrainian-language social advertising under the wartime conditions (starting with the full-scale invasion of the troops of the Russian Federation on the territory of Ukraine on February 24, 2022). During the study, the criteria for the effectiveness of social advertising are analyzed and it is stated that some of them are in the language level. The importance of finding the appropriate correlation between the psychological complexity of social advertising reception and the cognitive factors of perception of advertising messages is emphasized. An example of unsuccessful social advertising was given to illustrate it.

It is noted that social advertising articulates both global issues which are relevant for any society and nationally specific ones. The change in meaningful life orientations and the acquisition of new axiological, socially important meanings as a result of the war entails a change in the priority issues of social advertising. With this in mind, the topics of Ukrainian-language social advertising of the pre-war and post-war periods were compared.

It is emphasized that value orientations are the basis of functioning of any society, and it is values that form the basis of the political culture of the state and form the national identity. Attention is focused on the fact that Ukraine defends democratic, pacifist values of the Western world, the main ones of which are tolerance, justice, pluralism, and respect for human dignity, freedom, and democracy. Russian aggression and the threat to people's survival caused the restructuring of the hierarchy of values in the Ukrainian society. The examples show that with the beginning of the war, the value of freedom, self-assertion, self-transcendence, national security, justice, dignity, as well as family, national and fundamental values such as peace, family, home, charity, unity have taken the highest position in the hierarchy of values for Ukrainians.

The study emphasizes the importance of social advertising for strengthening national identity, forming ethical beliefs of citizens, their worldview, values, which is especially important under wartime conditions. The results of the research expand the understanding of the discourse of social advertising in the Ukrainian-language context and create prospects for its further study by linguistic studies.

Key words: social advertising discourse, axiological system, efficiency criteria, values.

Пахненко І. І.

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Телстова С. Г.

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МОВНОЇ ГРИ В ЕРГОНІМАХ

У статті розглядаються особливості використання ігрових стратегій і тактик в ергонімах, що складають значний сегмент урбанонімічного простору сучасного міста, аналізуються різні типи мовної гри, визначається прагматичний потенціал цього класу власних імен. Констатується, що ергоніми є своєрідними візитівками компаній, фірм, організацій, закладів тощо, а отже, відіграють важливу роль у формуванні першого враження та подальшого ставлення потенційного споживача. Саме тому в комерційних назвах часто застосовуються різні ігрові прийоми, спрямовані на привернення уваги, запам'ятовування та створення емоційного зв'язку з аудиторією. Мовна гра серед інших лінгвістичних засобів відіграє ключову роль у створенні ефективної назви.

Аналіз сучасного ергонімічного простору показав, що в назвах міських об'єктів реалізується широкий спектр ігрових моделей, основний принцип яких полягає в навмисному нестандартному, неканонічному використанні мовних засобів. Зазначається, що серед звукових ігрових прийомів, що фіксуються в ергонімах, найпоширенішим є римування слів у номені, як українських, так і запозичених. Частотними є також назви, які базуються на співзвучності слів різних мовних систем.

Встановлено, що в процесі номінації активно застосовуються й елементи графічної гри, як-от: графіка іншої мови, об'єднання лексем різних графічних систем, заміна частини слова латиницею, лінійна сегментація, порушення графічних норм, застосування окремих графем, нелітерних знаків, іншомовних символів тощо.

На лексичному рівні мовна гра презентована переважно порушенням лексичної сполучуваності слів, лексичними повторами тощо. Серед словотвірних ігрових засобів найуживанішими є оказіональні ергонімічні назви, телескопічні аббревіатурні оніми та ін. Наведені й окремі приклади граматичної гри, зокрема випадки навмисного помилкового вживання форми слова, проте граматична гра зустрічається в ергонімах набагато рідше, ніж графічна чи словотвірна. Особлива увага приділяється опису прийомів, пов'язаних із використанням прецедентних імен, різноманітних за змістом, формою, джерелом виникнення. Зафіксовано ергонімічні одиниці, які поєднують різні види мовної гри

На завершення зроблено висновок про те, що лінгвістичний ландшафт сучасних міст демонструє активне застосування лінгвокреативних номінацій, які відображають, з одного боку, ціннісні доміанти номінаторів, а з іншого – актуальні мовні процеси та тенденції найменування в міському середовищі.

Ключові слова: власні імена (оніми), пропріативи, урбанонімічний простір, ергонім, ерго-німія, ергоурбонім, мовна гра, атрактивна функція.

Постановка проблеми. Останнім часом у лінгвістичному науковому дискурсі активізувалися дослідження, зосереджені на виявленні креативного потенціалу мови в найрізноманітніших сферах її застосування. Така орієнтація наукових пошуків відкриває нові перспективи для аналізу та інтерпретації мовного ландшафту міста, який демонструє яскраві приклади креативних можливостей мовної системи. Широкий спектр виразних засобів, що використовуються в сучасному урбанонімічному просторі, потребує їх поглибленого

вивчення. У цьому зв'язку актуальним є дослідження власних назв, що функціонують у міському середовищі, адже вони «спрямовані на привернення уваги в глобалізованому конкурентному світі, тому креативність ергономічних номінацій є частим феноменом» [1, с. 10].

Ергоніми є своєрідними візитівками компаній, фірм, організацій, закладів тощо, а отже, відіграють важливу роль у формуванні першого враження та подальшого ставлення потенційного споживача. «Серед найдієвіших засобів прива-

блення клієнта в ергонімії є незвичність і загадковість ергонімів. Рекламний ефект незвичності в ергонімії досягається за допомогою використання багатьох загальномовних стилістичних засобів підвищення експресивності» [2, с. 164]. Щоб бути ефективною, назва повинна відрізнятися оригінальністю, самобутністю, виразністю. Саме тому номінатори часто вдаються до різних ігрових прийомів, спрямованих на привернення уваги, запам'ятовування та створення емоційного зв'язку з аудиторією. Ергоніми транслюють ціннісні доміанти авторів, їхні стійкі уявлення та асоціації. «Ергоурбоніми не просто відображають реальний міський простір, а є й знаками міської лінгвокультури, які віддзеркалюють соціальні, культурні, етичні, смакові уподобання номінаторів» [4, с. 18]. Отже, з'ясування особливостей стилістичного оформлення ергонімічного простору є важливим завданням ономастичних студій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Системне дослідження урбанонімічного простору почалося не так давно, тому ступінь вивченості лінгвістичних засобів цього сегмента онімної лексики загалом невелика. Сьогодні інтерес науковців до ергонімів як класу власних імен посилюється. Для мовознавців прогрес даної галузі найменувань, який спостерігається з поширенням ринкових економічних відносин, є очевидним. Вчені намагаються з'ясувати структурно-семантичні особливості сучасних українських ергонімів, типи їх мотивованості, визначити функції ергонімічних одиниць, виявити активні процеси у сфері міських найменувань тощо. Ці та інші аспекти зазначеної наукової проблеми висвітлено в доробках таких дослідників, як О. Белей, А. Беспалова, К. Бортуна, С. Вербич, Ю. Горожанов, О. Гурко, Ю. Деремнда, Г. Зимовець, І. Ільченко, Н. Кутуза, О. Куцик, Н. Лесовець, О. Селіванова, А. Титаренко, С. Шестакова, М. Цілина та ін. Переважна більшість робіт з даної тематики присвячена ергонімії певного локусу (регіону, міста тощо). Проте на периферії лінгвістичних розвідок залишається вивчення прагматики ергонімів, їхньої здатності здійснювати певний вплив на адресата. Виявлення прагматичного навантаження ергонімічних назв та засобів його актуалізації набуває дедалі більшої актуальності, адже аналіз прагматичного складника імені, який є невід'ємним параметром будь-якої комунікативної одиниці, «дає можливість передбачити його потенційний комунікативний ефект на визначених типових реципієнтах» [3, с. 42].

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у виявленні основних моделей та при-

йомів мовної гри, які зустрічаються в міських назвах, визначенні їх семантико-стилістичного та прагматичного потенціалу, ефекту впливу найменування на потенційного споживача.

Виклад основного матеріалу. Для називання урбаністичних об'єктів активно використовується феномен мовної гри як дієвий засіб привернення уваги до них. При цьому залучається потенціал різних рівнів мовної системи.

Серед звукових ігрових прийомів, що фіксуються в ергонімічному просторі, найпоширенішим є римування слів у номені. Римуються як українські лексеми (інтернет-магазин чаю «*Рай-Чай*»), зоомагазин «*Ланки-царанки*», пекарня «*Ваш Лаваш*»), так і лексичні запозичення (піцерія «*Pasta Basta*»), мінімаркет «*Good food*»). Римованими можуть бути назви, що побудовані на основі словосполучень – підрядних (магазин квітів «*Svit Kvit*») і сурядних (м'ясний магазин «*Ріжки та ніжки*»).

Заслужують на увагу оніми, які римуються з лексемою, що називає предмет (продукт) спеціалізації торговельного закладу. Так, фонетичний склад назви служби доставки шашлику «*Шук-Шик*» частково корелюється зі звуковим оформленням слова *шашлик*. Такі паралелі є явними для автора ергоніма, але не завжди «відчуваються» покупцем, користувачем послуг.

Назви закладів торгівлі можуть базуватися на співзвучності слів різних мовних систем, яка виникає в межах однієї лексеми (магазин рибальського спорядження «*FISHka*» (спостерігається співзвуччя слів української та англійської мов), м'ясний магазин «*М'ясьєМ*» (співзвучність ергоніма з лексемою французької мови *monsieur*)). Такі фонетичні збіги, як правило, поліфункціональні: вони не тільки привертають увагу адресатів-покупців, а й підкреслюється унікальність, якість товару, продукції. Особливістю подібних фонетичних збігів також є їхня прихованість, потенційність: ідентифікувати задуми номінатора може тільки той покупець, який має елементарні знання відповідної іноземної мови, певний словниковий запас рідної, розвинене чуття мови. Так, для того щоб розпізнати прихований зміст ергоніма «*FISHka*», необхідно знати, що одне із значень слова *фішка* в українській мові – «унікальність, ізюминка»; здогадатися про підтекст номена «*М'ясьєМ*» допоможе синонімічна паралель французької лексеми *monsieur* з українською *пан*.

До фонетичних ігрових назв можна віднести ергоніми, що складаються із лексичних одиниць, в яких повторюються окремі звуки або їх спо-

лучення (мережа супермаркетів «Країна Край», магазин меблів «Стіл і стілець», продовольчий магазин «Грост гастроном», рибний магазин «FreshFish», магазин італійських продуктів «Pasta pesto pomodoro», ресторан «Мама Манана», кафе «Kivi Kava» (назва супроводжується зображенням пташки ківі, що п'є каву)).

Реєстр графічних ігрових прийомів у назвах міських об'єктів складають різноманітні та багаточисельні феномени:

– повне використання графіки іншої мови (продовольчий магазин «Kozachok», інтернет-магазин меблів «TABURETKA», магазин кави високої якості «Vsecoffee», винний магазин «Good wine»; торгова мережа магазинів «PROSTOR»);

– об'єднання лексем різних графічних систем (точка продажу фастфудної продукції «Шашик to go», магазин гелієвих куль «Дую well!»);

– заміна частини слова латиницею (ресторан «PotroХа»);

– вживання літер давньої кириличної абетки, відсутніх у сучасному алфавіті («Гастроном», «Спецодяг»), що дозволяє стилізувати найменування, створити ілюзію вірності традиціям;

– лінійна сегментація (продовольчий магазин «ЛотОК» (виділення кінцевої частини слова ОК великими літерами змушує реципієнта автоматично інтерпретувати її як скорочення від *о'кей*, що надає ергоніму позитивну конотацію), мережа магазинів жіночого одягу «HelenA», магазин упаковки «ПАКЕТіК^о» (обіграється зменшувально-пестлива форма до слова *пакет*));

– порушення графічних норм (написання одним словом сполучень слів та речень (магазин суконь «Dressforday», виробник сирів із натурального молока «PANBARAN», інтернет-магазин «КупиДевчайс.com»); наявність розділових знаків у межах однієї лексеми (ательє «Angel.Ка»), ненормативне для української мови використання апострофа (рибний магазин «Руба'go»));

– застосування іншомовного символу в поєднанні з українськими лексемами (магазин морепродуктів «Раки & Руба», ресторан-бутик «Вино & Здоров'я», гастропаб «Pivko & shava»);

– використання окремих графем і нелітерних знаків (магазин гаджетів «#ЯБКУПІВ», сендвіч-бар «Orang + Utan», стоматологічна клініка «DENTA +»), назв букв іншої мови (продовольчий магазин «Ей Бі Сі Маркет», школа англійської мови «ABC»).

На лексичному рівні мовна гра пов'язана з лінгвістичними феноменами, за рахунок яких актуалізуються необхідні прагматичні смисли:

– порушення лексичної сполучуваності слів (салон «Київське бюро краси» (як правило, лексема *бюро* об'єднується з конкретними іменниками, сполучуваністю з абстрактним іменем у даному прикладі підкреслюється багатоаспектність, різновекторність у наданні послуг), ательє «Служба порятунку одягу», «Невідкладна допомога для одягу» (несподіваний контекст для слова *одяг* неявно інформує про швидкість виконання замовлення будь-якої складності), магазин «Раки Міністерські» (прикметник імпліцитно вказує на якість продукції));

– уособлення як вид метафори (ательє «Пані Мода» (підкреслюється високий рівень закладу));

– лексичні повтори (магазин корпусних меблів «Mebel-Mebel» («Меблі-Меблі») (наголошується на широкому асортименті товару).

Серед словотвірних ігрових засобів найпоширенішим є створення оказіональних ергонімічних назв: магазини кондитерських виробів «Шоколадно», «Солодоці від Бісквітки», м'ясний магазин «Пан Ковбаскін», магазин раків «Клешняки», магазин напоїв «Сокомаринад», ательє «Евіован».

Часто в сучасному ономастиконі використовуються телескопічні аббревіатурні оніми, які складаються з початкової частини першого слова й кінцевої частини другого: магазин фруктів і овочів «Бананас» (*бананас* ← *банан* + *ананас*), м'ясний магазин «М'ясок» (*м'ясок* ← *м'ясо* + *кусок*).

Цікавими є назви, створені шляхом своєрідної словотвірної аплікації. Так, наприклад, у назві «Швидкава» збігаються в одному звуковому комплексі кінець першого слова *швидка* та початок другого *кава*. Такі новоутворення відповідають відмітній тенденції в ергонімічному дискурсі до компактності й цільнооформленості.

Ігрові словотвірні ергоніми, які привертають увагу до урбаністичних об'єктів, можуть утворюватися шляхом приєднання до іменних лексем певних структурних елементів: магазини кави та кавоварок «Кофеум» (*Coffeum*), інтернет-магазин кавових капсул «Coffeo», рибний магазин «Langustin», інтернет-маркет продуктів «Produktoff», м'ясний магазин «М'яснофф» («Мяснофф»).

Певний номінативно-ігровий потенціал мають граматичні феномени. Як «ефективний засіб для моделювання мовної гри, на основі якої будується номен» [4, с. 21], активно використовуються числівники: міжнародна торговельна марка, яка є постачальником меблів і товарів для інтер'єру, «Office4You»; меблевий торговельний центр «4ROOM» (на фасадному написі центру цифра 4 зображена у формі стільця), зоомагазин «4 Pets»

(в інтернет-переписці числівник 4 (*four*) часто через співзвучність із прийменником *для* (*for*) використовується замість останнього для заощадження часу); стоматологія «32 *перлини*»; магазин кави «*Pro100кава*». Подібні ергоніми неодмінно привертають увагу до відповідного закладу, адже для їх декодування важливо включати фантазію.

До даного виду мовної гри належать випадки навмисного помилкового вживання форми слова: пивний магазин «*Хочу Пиво*», заклад швидкого харчування «*Хоть би шо*»).

До синтаксичних засобів, що роблять назву виразною, спричинюють зміну експресивного забарвлення конструкції, можна віднести інверсійний порядок слів (магазини морепродуктів «*Рибка моя*», «*Рибка золота*»).

Ергоніми, до процесу творення яких залучаються стилістичні засоби, пов'язані з:

– використанням в офіційній назві стилістично забарвленої лексики, неофіційних власних імен (торговельна точка «*У Ромчика*», магазини «*У дядька Юри*», «*Сан Саніч*», магазин морепродуктів «*Рибуля*», аптеки «*Шара*», «*Здоровенькі були*», магазини кондитерських виробів «*Солоденька крамничка*», «*Солодкий будиночок*» (у подібних номенах акцентується увага на доступності, демократичності, збалансованості обслуговування));

– включенням тавтологічних сполучень («*М'ясний м'ясокомбінат*» (наголошується на якості продукції з м'яса));

– умисним нанизуванням в одному онімі однакових або подібних лексичних елементів або граматичних форм (кафе «*Жарю Парю*» (натяк на різноманітність меню та способів приготування страв, які відповідають будь-якому смаку)).

Як компонент лінгвістичної гри в організації ергонімічних назв можуть використовуватися й прецедентні феномени, у тому числі й трансформовані. Вони є різноманітними за змістом, формою, джерелом виникнення: ательє «*Наталка-Полтавка*», «*Попелюшка*», «*Герда*», готель «*Либідь*» (персонаж легенди про заснування Києва), ресторан-базар автентичної української кухні «*Коза Дереза*», мінімаркет «*Колобок*», магазин морепродуктів «*Золота рибка*» (літературні персонажі), ресторан «*Колізей*» (одна з найвідоміших архітектурних пам'яток античного світу), ательє «*Золоте руно*» (елемент давньогрецької міфології), магазин одягу та взуття для чоловіків і жінок «*Яблуко Єви*» (релігійний персонаж), магазин меблів для дому та офісу «*12 стільців*» (назва літературного твору), рибний магазин

«*Дельфін і русалка*» (назва шлягеру), зоомагазин «*Матроскін Барбоскін*» (мультиплікаційні персонажі), барбершоп «*Біла Борода*» (трансформована назва французької народної казки «Синя Борода» або ім'я персонажу), інтернет-магазин жіночого одягу та аксесуарів «*Kiki*» (відсилає до назви книги для дітей «Служба доставки Kiki» Кадоно Ейко та однойменного анімаційного фільму, знятого за мотивами цього твору), маркет «*Ліга смаку*» (корелюється із назвою популярного українського телевізійного гумористичного шоу «Ліга сміху») тощо. Як і проаналізовані вище ергоніми, назви-прецеденти поліфункціональні: окрім функції привертання уваги до міських об'єктів, вони реалізують певні інтенції номінатора. Наприклад, автор назви ательє «*Золоте руно*» хотів підкреслити, що майстри прикладають багато зусиль для того, щоб швейний виріб вийшов дуже гарним, цінним. Цю інтенцію може «прочитати» тільки та особа, у когнітивній базі якої є знання переносного значення виразу *золоте руно*. Але аналіз прецедентних ергонімів засвідчив факт непрозорості вибору й мотивації окремих номенів: оптово-роздрібна компанія «*Одісей*» (Одісей – персонаж давньогрецької міфології та епосу), автотранспортне підприємство «*Лев*» (Лев – зодіакальне сузір'я) тощо. У таких випадках прецедентне знання не «працює». У назвах немає зв'язку з характером діяльності підприємств, що не дозволяє зробити припущення про їхню спеціалізацію.

Слід підкреслити, що «у багатьох випадках ми маємо справу не з окремим видом мовної гри, а з комбінацією різнорівневих ігрових засобів, які функціонують у межах одного контексту, що значно підвищує виразність» назви [5, с. 303]. Зафіксовано ергонімічні одиниці, які поєднують різні види мовної гри: продуктовий магазин «*Z'ЇЖА*» (співзвучність зі словом *з'їсти* + використання літери графічної системи іншої мови), магазин «*СвіжачОК*» (використання стилістично забарвленої лексики + лінійна сегментація), ресторан «*VIN&GRET*» (асоціація зі словом *вінегрет* + використання амперсанта), магазин дитячих товарів «*ВініПундіЯ*» (лінійна сегментація + оказіоналізм), ательє «*m@m*» (співзвучність зі словом *тет-а-тет* + використання нелітерного знака).

Отже, ігрові стратегії, що застосовуються в ергонімах, «мають яскраво виражений прагматичний потенціал. Вони покликані виконувати функції привертання уваги, компресії смислу, моделювання певних емоцій, вираження оцінності тощо» [5, с. 303].

Висновки. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що лінгвістичний ландшафт сучасних міст демонструє активне використання лінгвокреативних номінацій. Назви одиниць ономастичного простору міста відбивають, з одного боку, ціннісні орієнтири номінаторів, з іншого – актуальні мовні процеси та тенденції неймінгу в міському середовищі. Одним із найефективніших засобів привертання уваги потенційних споживачів до комерційної назви є мовна гра, яка робить самотубньою та оригінальною будь-яку номінацію, підвищує її експресивність та емоційну забарвленість, що підсилює прагматичну спрямованість ергоніма та сприяє реалі-

зації ним атрактивної функції. Мовна гра серед інших лінгвістичних засобів відіграє ключову роль у створенні ефективної назви.

Для оформлення ігрового сегмента в ергонімічному дискурсі задіяний потенціал усіх рівнів мовної системи. У назвах міських об'єктів використовуються різні види словесної гри та широкий спектр ігрових прийомів та засобів, найуживанішими серед яких є графічні та словотвірні, інші мають менш чисельну презентованість. Аналіз відібраного фактичного матеріалу засвідчив, що кількісні показники не впливають на прагматичне навантаження номена.

Список літератури:

1. Бобчинець Л. І. Словогра в іспанських і українських ергонімах: способи творення та функції. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. 2021. Том 24. № 2. С. 9–16.
2. Деремєнда Ю. М. Мовна гра як засіб атракції в рекламних назвах (на матеріалі ергонімії Тернопільщини). *Філологічні студії*. 2011. Вип. 6. Ч. 2. С. 164–168.
3. Мачульська К. Я. Лінгвопрагматика комерційних гасел в англomовному інтернет-дискурсі реклами : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 – германські мови. Запоріжжя, 2020. 294 с.
4. Пахненко І. І., Телетова С. Г. Особливості ергонімії міста Суми. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації* : збірник наукових праць. Київ : ТНУ, 2023. Том 34 (73). № 5. С. 18–23.
5. Телетова С. Г. Мовна гра як засіб підвищення ефективності рекламного тексту. *Сучасний рух науки* : матеріали XI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 8–9 жовтня 2020 р. Дніпро, 2020. Т. 2. С. 300–303.

Pakhnenko I. I., Teletova S. G. PRAGMATIC POTENTIAL OF THE LANGUAGE GAME IN ERGONYMS

The article examines the peculiarities of the use of game strategies and tactics in ergonyms, which make up a significant segment of the urbanonymic space of a modern city, analyzes different types of language games, and determines the pragmatic potential of this class of proper names. It is noted that ergonyms are a kind of business cards of companies, firms, organizations, institutions, etc., and therefore, play an important role in forming the first impression and subsequent attitude of a potential consumer. That is why commercial titles often use various game techniques aimed at attracting attention, remembering and creating an emotional connection with the audience. Language game, among other linguistic devices, plays a key role in creating an effective title.

The analysis of the modern ergonymic space showed that a wide range of game models are implemented in the names of urban objects, the main principle of which is the deliberate non-standard, non-canonical use of linguistic means. It is noted that among the sound game techniques recorded in ergonyms, the most common is the rhyming of words in the nomen, both Ukrainian and borrowed. Names based on the consonance of words of different language systems are also frequent.

It was established that elements of the graphic game are actively used in the nomination process, such as: graphics of another language, combining tokens of different graphic systems, replacing part of the word with Latin, linear segmentation, violation of graphic norms, use of individual graphemes, non-literal signs, foreign language symbols, etc.

At the lexical level, the language game is presented mainly by violation of the lexical conjugation of words, lexical repetitions, etc. Among the word-forming game tools, the most used are occasional ergonymic names, telescopic abbreviated onyms, etc. Separate examples of grammatical games are also recorded, cases of deliberate incorrect use of the word form, but grammatical games are much less common in ergonyms than graphic or word-forming games. Particular attention is paid to the description of techniques associated with the use of precedent names, which are diverse in content, form, and source of origin. Fixed ergonomic units that combine different types of language game.

It is concluded that the linguistic landscape of modern cities demonstrates the active use of linguistic creative nominations, which reflect, on the one hand, the value dominants of the nominators, and on the other hand, the actual language processes and naming trends in the urban environment.

Key words: *proper names (onyms), propriatives, urbanonymic space, ergonym, ergonimia, ergourbonym, language game, attractive function.*

Похилюк О. М.

Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Касіяненко О. М.

Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ В ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ МИХАЙЛА КАМЕНЮКА

Під час дослідження синтаксичної структури поезії нами здійснено спробу зрозуміти й охарактеризувати сучасний рівень мовної думки, а також спосіб, у який її використовують різні письменники. У статті подано корисну інформацію для аналізу синтаксичних явищ у мовній дійсності. Предметом нашого аналізу визначено односкладні речення в художньому дискурсі Михайла Каменюка. Матеріалом для дослідження обрано його книга поезій «Пісні ніжного волоцюги» (2010 р.).

У дослідженні виявлено й охарактеризовано специфіку функціонування в поетичному дискурсі Михайла Каменюка односкладних синтаксичних конструкцій, встановлено конкретні прийоми організації художньої образності на синтаксичному рівні, дібрано ілюстративний матеріал, який розкриває мовну манеру письма поета. Під час дослідження застосовано такі методи, як описовий, порівняння, контент-аналіз, структурний, компонентний аналіз, функціонально-стилістичний аналіз.

Основний зміст статті – детальний аналіз синтаксичної організації поезії Михайла Каменюка. У результаті дослідження в поезії автора виділено численний корпус односкладних речень, здійснено їх структурно-семантичний аналіз, описано функціонування. Застосувавши сучасну класифікацію односкладних речень, нами виявлено, що серед усіх типів (дієслівних та іменних) найбільшими є групи означено-особових та номінативних речень. Засвідчено, що поет рідко вводить у свою віршовану творчість неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові та інфінітивні речення. Також у дослідженні описано специфічний різновид синтаксичних одиниць – конструкції з називним уявленням, що активно функціонують в поетичних творах М. Каменюка.

Ключові слова: односкладне речення, типи односкладних речень, означено-особові речення, неозначено-особові речення, безособові речення, інфінітивні речення, номінативні речення, конструкції з називним уявленням.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці маємо доволі широкий спектр досліджень односкладних речень, проте досі залишається потреба осмислення синтаксичної природи та специфіки їх функціонування в художньому тексті. Односкладні речення – це цілком самостійні синтаксичні одиниці. Вони мають широкі виражальні можливості та специфіку вживання в усіх стилях мовлення. Їх не протиставляють двоскладним, вони не є їх варіантами з пропущеним підметом або ж присудком, бо не вимагають поповнення другим головним членом. Односкладні речення порівняно з двоскладними в більшості випадків структурно значно менші за обсягом, проте вживаються в усіх стилях мови. Їм властива стилістична своєрідність, яка не може бути зовсім адекватно

виражена синтаксичною будовою двоскладного речення. Саме тому в центрі нашої уваги будуть односкладні речення як вагомий емоційно-експресивний компонент художнього зображення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних лінгвістичних розвідках достатньо уваги приділяється питанню вивчення односкладних речень, однак досі залишається багато суперечливих нюансів в тлумаченні сутності та стилістичних функцій цих синтаксичних конструкцій, їх типології та статусу головного члена речень такого типу. У сучасній синтаксичній теорії на позначення односкладних конструкцій наявні різні терміни: одноядерні речення, односкладні речення, одночленні речення. Вважаємо, що найбільшого поширення набув термін «односкладні речення»,

застосовуваний також у вищій і шкільній практиці, тому його й будемо використовувати.

У сучасному синтаксисі базовими є праці С. Бевзенка, Л. Булаховського, І. Вихованця, Н. Гуйванюк, П. Дудика, А. Загнітка, М. Кобилянської, Л. Прокопчук, І. Слинька, Р. Христіанінової, К. Шульжука, та ін. Підтвердженням наукового інтересу до синтаксичної організації поетичної мови є праці О. Бистрової, Ю. Вольської, Л. Голоюк, І. Голтер, Д. Данильчука, Т. Ліштаби, Т. Огаренко, А. Поповського та ін. Як виявилось під час аналізу наукових праць окресленої царини, синтаксична організація поетичної мови збірок Михайла Каменюка ще не була об'єктом спеціального дослідження, тому розвідки в цьому напрямку видаються цікавими та своєчасними.

Предметом нашого аналізу стали односкладні речення в художньому дискурсі Михайла Каменюка. Матеріалом для дослідження послужила його книга поезій «Пісні ніжного волоцюги» (2010 р.) [1].

Постановка завдання. Дослідження має на меті виявити й охарактеризувати специфіку функціонування в поетичному дискурсі Михайла Каменюка односкладних синтаксичних конструкцій, встановити конкретні прийоми організації художньої образності на синтаксичному рівні, дібрати ілюстративний матеріал, який би розкривав мовну манеру письма поета. Окреслена мета дослідження зумовила постановку та розв'язання таких завдань: здійснити ґрунтовний аналіз синтаксичної організації поетичної збірки М. Каменюка «Пісні ніжного волоцюги»; проаналізувати способи морфологічного вираження головних членів речення в простих односкладних синтаксичних конструкціях автора; схарактеризувати частотність уживання та стилістичну роль різних типів односкладних синтаксичних конструкцій в аналізованій поезії тощо.

Методи дослідження. Під час розв'язання поставлених завдань застосовувалися такі методи, як описовий – для інвентаризації та систематизації досліджуваного матеріалу; метод порівняння – для виявлення структурних, семантичних і комунікативних диференційних ознак односкладних речень; метод контент-аналізу – для кількісного зіставлення виявлених значень; структурний метод, зокрема компонентного аналізу під час з'ясування семантики односкладності; метод функціонально-стилістичного аналізу для з'ясування специфіки комунікативного навантаження односкладних речень в авторському поетичному тексті.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У поетичній збірці М. Каменюка «Пісні ніжного волоцюги» на нормативні характеристики речень, зокрема й односкладних, накладаються індивідуально-авторські, тематичні, композиційні та інші ознаки. Виявлення цих особливостей сприятиме розкриттю комунікативних можливостей таких конструкцій і визначить їх роль у реалізації авторських намірів. В аналізованій збірці виявлено 995 синтаксичних одиниць різного типу, з-поміж яких нараховано 160 односкладних речень, зокрема означено-особових – 92 (57,5%), неозначено-особових – 13 (8,1%), узагальнено-особових – 7 (4,4%), безособових – 16 (10%), інфінітивних – 6 (3,8%), називних – 26 (16,3%). Як свідчать статистичні підрахунки, речення дієслівного типу кількісно перевищують іменні більш як у 5 разів.

Серед дієслівних односкладних речень семантикою й значенням суб'єктів як носіїв предикативної ознаки виділяються особові (означено-особові, неозначено-особові та узагальнено-особові) конструкції.

Означено-особові речення вважаються найбільш дискусійними в сучасному синтаксисі. Так, О. Пешковський, Л. Булаховський називають їх неповними, І. Вихованець – двоскладними, виходячи з розуміння особових займенників як аналітичних морфем-префіксів, що виражають особу дієслова. Однак ми схилиємося до тлумачення таких конструкцій як односкладних. Усі форми головного члена означено-особових речень співвідносяться тільки з «семантичною особою» («мовець-адресат», ліричний герой поетичних творів), яка вказується дієслівними флексіями: *Гортаю сніги, як ті листки календаря* [1, с. 172]; *І усміхаюсь, наче сонце в квітні, і сльози витираю крадькома* [1, с. 167]; *Не відитовхуй мене, погуби мене ніжно руками* [1, с. 210]; *Спитайся їх* [6, с. 167].

Означено-особові речення близькі до двоскладних. Як і у двоскладних реченнях, виконавець дії мислиться в них означено, проте він може бути виражений лише займенником **я, ми, ти, ви**. Ця особливість ставить означено-особові речення в один синонімічний ряд з двоскладними. Порівняймо: *Скучаю фізично, скучаю духовно, без тебе не вміючи жити гріховно* [1, с. 158]. – *Я скучаю фізично, я скучаю духовно, без тебе не вміючи жити гріховно; Спитайся у зорі* [1, с. 171]. – *Ти спитайся у зорі*. При такій трансформації односкладних речень у синонімічні двоскладні виникають нові семантичні відтінки: у двоскладних реченнях актуалізованим стає суб'єкт, в означено-

особових реченнях підкреслюється дія, а не її виконавець, що надає поетичним текстам особли- вої емоційності, виразності й динамічності.

Найбільш поширеними в поетичному синтак- сисі М. Каменюка виявилися односкладні струк- тури, у яких головний член виражений особовим дієсловом 1-ої особи однини теперішнього або майбутнього часу: *Читаю Біблію [1, с. 111]; Гор- батим верблюдом вертаюсь назад [1, с. 160]; Роздзягаю тебе щодня, п'ю із тебе солодкий яд [1, с. 109]; Може, перезимую [1, с. 172]; З синього морозу прядива насмичу [1, с. 166].* Крім того, досить часто в поезії автор використовує одно- складні означено-особові конструкції з дієсловом наказового способу 2-ї особи однини в ролі голов- ного члена речення: *Спитайся у зорі [1, с. 171]; Дай їй відплакати чистими сльозами, зупини мні пам'ять своми морозами [1, с. 166]; Торуючи свою жіночу путь, не обпали сльозами рідні вії [1, с. 132]; Засади, засади, засади мною свої поля... [1, с. 89]; Замкни слова ці в золоту шкатулку і ключ закин' у нетрі лісові [1, с. 132].* Активне використання синтаксичних конструкцій такого типу в поетичному мовленні сприяє чіткому фор- муванню в свідомості читачів образу особистості ліричного героя та особи, до якої спрямовані його звертання, думки, почуття. Крім того, як зазна- чають І. Бабій, Л. Лушпинська, Н. Свистун, ужи- вання означено-особових односкладних речень сприяє динамічності висловлення, уникненню повторів слів, зокрема займенників [2, с. 63].

Семантична структура означено-особових речень – наявність віднесеної до означеного суб'єкта дії або процесуального стану. Ці значення конкретизуються в реченні як одиниці тексту. Саме в тексті означено-особові речення набувають змістової конкретизації. Наприклад: *Читай, моя мріє! Це все – не сканворди, це – погуки давнього царства з-під вод. На очі-липушки похабної морди небесних своїх не підводь, не підводь. [1, с. 75]; Як заєць в полі, істина тікає. Кохання – смерч, ну що йому уми? А серце що?...Воно лиш натякає. При- слухайся, горшками не грими [1, с. 60].*

Максимального наближення до двоскладних речень, на нашу думку, означено-особові речення набувають при наявності в них звертання. Голо- вний член у таких структурах виражений формами наказового способу. Означеність суб'єкта набуває семантичного вираження, хоч формально суб'єкт співвідноситься із займенниками *ти* або *ми*. Наприклад: *...дівчино в блакитному, прокинься... [1, с. 185]; Смутку річки осінньої, не жури, не жури [1, с. 178]; Господи! Непам'ять сохрани!..*

[1, с. 177]; Ой, січню мій, січню, запали мні свічу [1, с. 166]; ...дівчино у чорному, ходім... [1, с. 185].

Експресивним забарвленням вирізняються в художньому тексті означено-особові речення, граматична форма головного члена яких склада- ється з допоміжного дієслова-зв'язки та іменного компонента: *І будеш в пам'яті легка, як лісова дорога, і сяятимеш здалека, як зірка вечорова [1, с. 12]; Вже не селяк у домашньому скарбі, вже переплюнув природу й себе [1, с. 106]; Будьте ж мені – зоря та, наприклад, Аделаїда!.. [1, с. 104].*

Часто автор використовує ампліфікацію озна- чено-особових речень, що надає поезії особли- вого емоційного напруження: *Не бачу! Не бачу! Не бачу! І ось відвертаюсь щогою на ліве плече, задмухую свічку, немов блискавиця, гарячу... [1, с. 120]; Оле!...Оле!... Озорені олені. Шепни Олені, Ользі на льоту [1, с. 60]; Як в бурю кораблі, розбитими доценту, Куди це несемось з життя домашніх круч? Дай цілувати ще – до безуму, до щему! Тремти і боронись, не згоджуйся і муч [1, с. 58]; Прийди. Пройди. Не розкришиш на скалки – І вічна будеш, і уже не вмреш У хижих пальцях п'яного рибалки [1, с. 14]; Поринаю знов і знов, як у море, у любов. Помираю. Воскресаю. І народжуюсь немов. [1, с. 19].*

Особливою емоційною насиченістю відзнача- ються у М. Каменюка також окличні односкладні означено-особові речення, які допомагають зосе- редити увагу читачів на діях, вчинках ліричного героя, а також є виразним засобом, який поси- лює зв'язок із читачем, вводить його в атмосферу поезії, проєктуючи на нього риси ліричного героя: *Прости за розлуки, за пізні листи, за ночі безсо- нні, тривожні – прости! [1, с. 26]; Читаю Біблію в бажанні всім іншим переповісти шлях у спа- сенному вигнанні й не можу, Господи, прости! [1, с. 111]; Господи, обійми!... [1, с. 172]; Благо- словляю сміх твій, шепіт, рух! [1, с. 16]; Читай, моя мріє! [1, с. 75].*

М. Каменюк на сторінках аналізованої збірки активно використовує риторично-питальні речення, які мають структуру односкладних озна- чено-особових конструкцій, що надають поезії певної експресії, створюють ілюзію розмови, діа- логу й начебто відбуваються в присутності читача й за його участю: *Чому іду дорогою не тою? [1, с. 161]; Кого тут чекаю? [1, с. 37]; Чом тільки снишся і дивишся сумно з-під вії? [1, с. 102]; На кого ждеш? [1, с. 100]; Чи ж докличусь дівчину мою з-за далеких рік? [1, с. 48].*

Услід за І. Бабій узагальнимо, що означено- особові речення в поетичному мовленні дозво-

ляють репрезентувати емоційний стан ліричного героя, сприяють динамічності висловлення та уникненню повторень у вірші [3, с. 66].

Як бачимо із наведених вище прикладів, більшість означено-особових речень є поширеними, що, як зазначає С. Харко, дозволяє їм передати додатковий зміст, ознайомити із тонкощами та нюансами настрою ліричного героя, доволі часто поширені звертаннями, порівняннями, з'ясувальними обставинними моментами думки персонажів творів [4, с. 39].

Значно рідше на сторінках аналізованої поетичної збірки М. Каменюка натрапляємо на інші типи дієслівних односкладних речень.

Як відомо, неозначено-особові речення відзначаються тим, що дійова особа в них формою дієслівного присудка не підказується, а мислиться неозначено, чітко не окреслено. У всіх аналізованих синтаксичних одиницях такого типу співвідносний із присудком головний член виражений дієсловом минулого часу дійсного способу. Стилестична особливість уживання цих речень у художньому тексті полягає в тому, що через неозначеність суб'єкта (суб'єктів) дії, увага максимально зосереджується на самій дії. Неозначено-особові речення становлять граматичну модель із структурно можливим, але семантично усуненим суб'єктом. Наприклад: *Неначе у хворобі довго снів [1, с. 175]; Лишив лише уперті чорнобривці [1, с. 152]*. Неозначеність особи в них зумовлена ситуативно. Суб'єкт дії може бути відомий мовцеві, але він свідомо його не називає, бо немає для того об'єктивної необхідності, адже читачеві легко можна здогадатися, що автор пише про себе й про свою кохану особу. Наприклад: *Усе зборов [1, с. 152]; Пахнув тілом твоїм, мов калиною щеплений дуб, Пахнув терпко [1, с. 55]; Дивилась й дивилась очима уважними, була уві сні і стояла над сном [1, с. 90]; Приросла [1, с. 115]*.

У неозначено-особових реченнях предикат може вказувати на дію, що стосується багатьох осіб, перелік яких або зайвий, або не можливий. Наприклад: *Навишивали йому одерж, надбали цяцьок-прикрас [1, с. 65]; Знеславили усе в роду [1, с. 148]; Забули [1, с. 148]*. За будь-якої з названих ситуацій суб'єкт відсувається на задній план, оскільки тут важлива саме дія. Актуалізованим стає не лише дієслово, а й інші лексично виражені члени неозначено-особового речення.

Зауважимо, що для неозначено-особових конструкцій характерна структурно-функціональна варіантність у складі контексту, багатство інто-

наційного оформлення. У будь-яких реалізаціях неозначено-особові речення підкреслюють факти, події чи процеси, а суб'єкт дії залишається невідзначеним, бо вказівка на нього з погляду мовця є несуттєвою.

Односкладні узагальнено-особові речення – речення, в яких дія-стан сприймаються узагальнено, як така, що характерна за певних умов для будь-кого, а головний член виражений дієсловом у формі другої особи, зрідка – іншими особовими формами [5, с. 141]. Названі дії і стани є часто повторюваними, типовими, стосуються всіх і кожного. Часто це прислів'я, приказки, крилаті вислови і под. Особливістю узагальнено-особових речень, як відомо, є те, що вони використовуються для вираження таких спостережень, які, на думку мовця, є обов'язковими, незаперечними, оскільки природно впливають з об'єктивних особливостей явищ чи ситуацій.

Мова творів М. Каменюка певною мірою афористична, містить крилаті вислови, є результатом життєвого досвіду поета, спостережень та філософського осмислення світу. В узагальнено-особових реченнях автора головний член виражається: а) дієсловом другої особи однини і множини наказового способу, наприклад: *Та викресліть із виборців мене і не пильнуйте зі своїх біг-бордів [1, с. 32]; Шануй своє – одне з маленьких щасть [1, с. 132]*; б) дієсловом першої особи множини наказового способу, наприклад: *Скупаймося! [1, с. 14]; Зречімося тіл в п'янкім дрижаннях риб На кладовищі зелені і лілій [1, с. 14]*.

Основне призначення узагальнено-особових речень – образне вираження загальних суджень, узагальнень. Натрапляємо на випадок уживання риторично-питального речення, зміст якого трактується як узагальнення: *Хіба прощають таке? [1, с. 157]*. А синтаксична одиниця *Бачили б цю пару! [1, с. 117]* демонструє приклад вживання форми умовного способу дієслова в ролі головного члена узагальнено-особового речення замість типових форм його вираження.

Крім того, зауважимо, що узагальненості може набувати будь-яке односкладне особове речення. У структурно-граматичному плані узагальнено-особові речення дублюють означено-особові та неозначено-особові, а відрізняються від них семантикою узагальненості суб'єкта, можливістю відносити дію до будь-якої особи.

Отже, односкладні особові речення створюються в певних контекстах на основі переносних значень «семантичної особи». Усі три види особових односкладних речень можна трактувати

як контекстуальні або стилістичні варіанти двоскладних речень.

Надзвичайна смислова та структурна різноманітність безособових речень відкриває перед мовцями широкі можливості для використання їх зі стилістичною метою. Найвні в текстах поезій М. Каменюка безособові речення надають їм відтінків пасивності, інертності, таємничості та загадковості, що виразно підкреслює оригінальність ідіостилу автора. Крім того, в аналізованій поезії автора безособові односкладні речення стилістично створюють ефект обірваних фраз, викликають відчуття недомовленості, на що додатково вказує трикрапка в деяких з них. У ході дослідження помічено, що синтаксичні конструкції зазначеного типу різноманітні за семантикою. Їх умовно можна об'єднати в такі групи:

1) безособові речення, що виражають стан природи: *В безсонний ліс над гомінливим Збручем запуснено весни зелений млин [1, с. 127]; ...так дме з вікна... [1, с. 145];*

2) безособові речення, що виражають фізичний і психічний стан людини: *склепить повіки... [1, с. 35]; Як це гірко було! [1, с. 116];*

3) безособові речення, що позначають стан, зумовлений відсутністю чогось або когось: *На цій землі нема для нас пощади [1, с. 132]; На цій землі нема для нас надії [1, с. 132]; Зір не наших нема [1, с. 116]; В вас не буде дітей [1, с. 59];*

4) безособові речення, що означають дію неусвідомленої сили: *Нині греблю прорвало заборонено-зболених тем [1, с. 80]; Скрипці моїй заболіло забутою грою [1, с. 102]; Устами мені наповідано спражними про щастя за кожним вечірнім вікном [1, с. 90];*

5) безособові речення, що вживаються для передачі різних модальних значень (можливості, неможливості, необхідності, неминучості, бажаності тощо): *Таким вродливим, як ти, завжди вибору повно [1, с. 157]; І як це мало!... [1, с. 144]; Свататись треба [1, с. 78]; Треба знати жінку не на половинку [1, с. 95]; Як багато жіночого шоколаду у вицвілих сарафан-сафарі! [1, с. 96].*

Завдяки різним відтінкам значень, що їх вносять у текст безособові речення, М. Каменюк створює по-справжньому напружені, хвилюючі поетичні рядки.

Ще одним різновидом односкладних речень, який деякі синтаксисти відносять до безособових синтаксичних одиниць, є інфінітивні речення, які в М. Каменюка виконують досить важливі стилістичні функції, відображаючи модальні та емоційні відтінки висловленої автором думки. Напри-

клад: *Розчаруватися потому, обнявши лиш берези стан, опівночі прийти додому і засинати знов самому, й зітхнуть, цілючи тюльпан [1, с. 49]; В біблейському саду вожого червня збирати цвіт п'яної бузини [1, с. 8]; З підпаленої місяцем сто-доли нести тебе, як злодій, на руках [1, с. 8]; Як бентежно про тебе співати, Вітрогнати слова у екстазі!... [1, с. 13]; ...перебresti цю осоружну повість цих «временних» пустобрехливих «лет» [1, с. 72].*

Інколи автор використовує інфінітивні речення для побудови запитань – тоді головний акцент переноситься з виконавця дії на саму дію й способи її організації: *А далі що отримати нато-мість? [1, с. 72].*

Як слушно узагальнює Д. Кирилова, інфінітивні речення мають певні особливості, зокрема, з особливою інтонацією передають значення спонукання, поради, питання, значення бажання, необхідності, неминучості, неможливості дії, або схильність дійової особи до певної дії. Зі стилістичного погляду це допомагає краще відтворити таємничий світ ліричного героя, його внутрішні інтенції [6, с. 9–10].

Ю. Карпенко в дипломному дослідженні відзначає ще й такі особливості інфінітивних односкладних речень: їх семантична специфіка позначення потенційної дії, тобто дії, якій призначено здійснитися, що бажано або небажано, можливо або неможливо, необхідно, доцільно або недоцільно та ін.; вони в системі односкладних конструкцій становлять дещо однотипні структури, що виражають широке коло модальних значень [7, с. 30–31].

В аналізованій поезії М. Каменюка нагромаджуємо на досить активне вживання номінативних односкладних речень, основною особливістю яких є значення предметності їх головного члена, тобто граматичний центр цих конструкцій складають в основному іменники в називному відмінку. Предикативність у них, як правило, виражається розповідною або незавершеною інтонацією: *Озимий круг... [1, с. 176]; Сапи циганські [1, с. 173].*

Номінативні речення належать художньому мовленню. Їх багаті експресивні можливості зумовлені, як відомо, насамперед тим, що субстантив в ролі головного члена виражає одночасно і образ предмета, і ідею його існування в теперішньому часі. Звідси їх лаконізм, образність, виразність, наприклад: *Озимий час... [1, с. 176]; Цей біоритм смерек [1, с. 155]; Останні, останні, останні Листи із червоних дерев [1, с. 136].* С. Бузько зазначає, що в поетичних творах поді-

бні конструкції виконують важливу образотворчу функцію, оскільки не просто називають предмети чи явища, а посилюють образність та експресивність художнього мовлення, допомагаючи авторові лаконічно й водночас глибоко висловити думку й відтворити свій уявний, однак «спровокований» дійсністю світ [8, с. 11].

Екзистенційні (буттєві) речення як один з варіантів номінативних односкладних синтаксичних одиниць вживаються в поезії М. Каменюка в описах природи, середовища, при характеристиці предметів чи речей певної обстановки, при портретній характеристиці. Наприклад: *Сніги* [1, с. 147]; *Казкові гуси* [1, с. 107]; *Білі мухи* [1, с. 50]; *Зала чекання* [1, с. 37]. Д. Малишева, Р. Христіанінова слушно зауважують, що речення такого типу в поетичних творах створюють живописні візуальні картини, тому їх часто подибуємо в описах тла, на фоні якого розгортаються зображені події [9, с. 51].

Зауважимо, що номінативні речення представлені в поезії автора і як поширені, і як непоширені конструкції. У поширених номінативних реченнях чітко розмежовуються головний і другорядний члени. Як відомо, від головного члена можуть залежати тільки означення, узгоджені й неузгоджені. Наприклад: *Хвилини суботні* [1, с. 38]; *Ті квіти...* [1, с. 139]; *Цей надріз на жіночому тілі...* [1, с. 50]; *Вигин срібних ший* [1, с. 107]; *Ти жби страшенної люди самотні* [1, с. 38].

Як засіб експресивного синтаксису також можна розглянути конструкції з називним уявленням – особливим різновидом односкладних номінативних речень. Ужитий у препозиції речення чи складного синтаксичного цілого, називний уявлення викликає в читача уявлення про реалію, якій присвячений подальший виклад думок. Речення, що йдуть за називним уявленням, тематично з ним пов'язані. Тому називні уявлення в лінгвістиці ще характеризують як називні теми, адже вони, називаючи особу або предмет, викликають у читача чи співбесідника уявлення про об'єкт, який є темою розмови. О. Бакун стверджує, що аналіз семантичних зв'язків між компонентами синтаксичних конструкцій з називним уявленням здійснюється перш за все на основі взаємодії сегмента і його заміника (займенникового корелята) [10, с. 120].

У конструкціях з називним уявленням в поезії М. Каменюка експресивна функція виявляється в таких різновидах:

1) називний уявлення вводить читача у філософські роздуми героя чи автора, наприклад: *Льонки у літі і льонки в льодах. Твоє життя, як*

молода легенда. [1, с. 20]; *Дорогий, ніжночуйний, як в Парижі, як в Ніцці, мій солом'яний чубчик на розумній голівці. Нас дороги розвели, та не щезне за даллю цей твій сумновеселий, нерозважний ідалго* [1, с. 21]; *Зала чекання. Кого тут чекаю?* [1, с. 37]; *Білі мухи. Небачено білі у повітрі летять де-не-де* [1, с. 50]; *Казкові гуси. Вигин срібних ший. В очах дитячих мрія спочиває* [1, с. 107]; *Озимий хліб... А в мене – вік озимий і дум про тебе плетиво сумне* [1, с. 176];

2) текстоутворювальна функція називного уявлення, що вживається як назва поетичного твору, реалізується здебільшого в його зв'язку з базовою частиною поезії. Наприклад, назва *Біла дорога* спонукає фантазію читача, який лише після прочитання цілого тексту зрозуміє, що це образ дороги, обабіч якої квітнуть черешні [1, с. 7]; назва *Портрет на склі* проєктує думки читача на поетичний опис образу коханої жінки, відбитий у шибі абоцю, і тільки, читаючи вірш, розуміємо, що йдеться про образ минулого кохання в пам'яті ліричного героя [1, с. 11]; назва *Автопортрет* налаштує читача на правдиві самохарактеристики ліричного героя [1, с. 14].

Як свідчить аналіз наведених прикладів, розглянуті конструкції з називним уявленням надають висловленню розчленованості й водночас лаконічності, є одним із способів експресивної передачі інформації різного змісту. Таким чином, можемо узагальнити, що називний уявлення в поезії М. Каменюка – це особлива експресивна конструкція, яка з базовою частиною складає єдине ціле. У структурно-синтаксичному плані називний уявлення є різновидом номінативних односкладних речень, стилістика яких зумовлена семантичною спеціалізацією ствердження буття (наявності, існування) предметів або явищ.

Висновки. Отже, односкладні речення, виявлені в поезії Михайла Каменюка, складають досить чисельну групу. Як свідчать наші спостереження, серед усіх типів односкладних речень найчастіше поет вживає означено-особові та номінативні речення, рідше – неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові та інфінітивні. За допомогою односкладних конструкцій автор збагачує корпус зображально-виражальних засобів художньої поетичної оповіді, наснажує свої твори емоційністю та психологічністю. Проаналізовані в дослідженні синтаксичні одиниці характеризуються різноманітністю значень, варіативністю структурно-семантичних різновидів та багатством виконуваних ними стилістичних функцій і вживаються з конкретними експресивними настановами.

Зазначимо, що на разі в лінгвістиці не досліджено семантико-синтаксичну організацію поетичних творів Михайла Каменюка. Вивчення синтаксичних конструкцій є актуальним і потребує глибокого мовознавчого аналізу. Творчість Михайла Каменюка – цікавий і багатий матеріал для дослідження не тільки в регіональному аспекті, а й в загальноукраїнському, тому перспективним видається розгляд семантико-синтаксичної парадигми одиниць художньої оповіді поета, системи образотворення загалом.

нюка – цікавий і багатий матеріал для дослідження не тільки в регіональному аспекті, а й в загальноукраїнському, тому перспективним видається розгляд семантико-синтаксичної парадигми одиниць художньої оповіді поета, системи образотворення загалом.

Список літератури:

1. Каменюк М. Пісні ніжного волоцюги. Київ : Ярославів Вал, 2010. 192 с. URL: <http://surl.li/owubca> (дата звернення 03.07.2024).
2. Бабій І. М., Лушпинська Л. П., Свистун Н. О. Типологія та естетичні навантаження односкладних речень у поетичному дискурсі Марії Матіос. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 13(81). С. 61–65.
3. Бабій І. М. Семантико-граматична природа односкладних речень у поезії Ліни Костенко. *Наукові записки ТНПУ*. 2021. Вип. 46. С. 63–74.
4. Харко С. В. Односкладні речення в повісті Ольги Кобилянської «Царівна» : магістерська робота на здобуття академічного ступеня магістра філології: 035. Львів, 2022. 86 с.
5. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови: підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2010. 384 с.
6. Кирилова Д. Семантико-синтаксичний, власне семантичний і комунікативний аналіз односкладних речень у творчості Ліни Костенко : автореферат дипломної роботи на здобуття академічного ступеня магістра філології: 035.01. Миколаїв, 2020. 17 с.
7. Карпенко Ю. О. Структура простих речень у поезії російсько-української війни 2022 р. : кваліфікаційна робота магістра: 035. Запоріжжя, 2022. 48 с.
8. Бузько С. А. Односкладні речення іменного типу в поетичних творах Ірини Жиленко (структурно-семантичний та функціонально-стилістичний аспекти). *Philological sciences, intercultural communication and translation studies: an experience and challenges* : conference proceedings International scientific and practical conference, April 23–24, 2021. Vol. 1. Czestochowa : Baltija Publishing, 2021. pp. 10–12.
9. Малишева Д. І., Христіанінова Р. О. Елементарні прості односкладні речення мінімальної структури в поезії Ліни Костенко. *Запорізькі філологічні читання* : Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції (16–17 листопада 2023 року). Львів-Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 50–53.
10. Бакун О. А. Сегментні конструкції з називним уявленням: семантичний аналіз. *Наукові часописи Університету. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2011. Вип. 7. С. 118–121. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/15834> (дата звернення 10.07.2024).

Pokhyliuk O. M., Kasiianenko O. M. REPRESENTATION OF SINGLE-SYLLABLE SENTENCES IN MYKHAIL KAMENIUK'S POETICAL DISCOURSE

In the course of the study of the syntactic structure of poetry, we have made an attempt to understand and characterize the modern level of linguistic thought, as well as the way in which it is used by different writers. The article provides useful information for the analysis of syntactic phenomena in the language reality. The subject of our analysis is one-word sentences in the literary discourse of Mykhailo Kameniuk. The material for the study is his book of poems «Songs of a Gentle Tramp» (2010).

The study reveals and characterizes the specifics of functioning of monosyllabic syntactic constructions in Mykhailo Kameniuk's poetic discourse, establishes specific methods of organizing artistic imagery at the syntactic level, and selects illustrative material that reveals the poet's linguistic style. The research used such methods as descriptive, comparative, content analysis, structural, component analysis, functional and stylistic analysis.

The outlined purpose of the study led to the formulation and solution of the following tasks: to carry out a thorough analysis of the syntactic organisation of M. Kameniuk's poetry collection «Songs of the Gentle Tramp»; to analyse the ways of morphological expression of the main members of the sentence in simple monosyllabic syntactic constructions of the author; to characterise the frequency of use and the stylistic role of different types of monosyllabic syntactic const.

The main content of the article is a detailed analysis of the syntactic organization of Mykhailo Kameniuk's poetry. As a result of the study, the author's poetry contains a large corpus of single-syllable sentences, their structural and semantic analysis, and their functioning is described. Applying the modern classification of one-part sentences, we have found that among all types (verbal and noun) the largest are the groups of definite-personal and nominative sentences. It is shown that the poet rarely introduces indefinite-personal, generalized-personal, impersonal and infinitive sentences into his poetic work. The study also describes a specific type

of syntactic units – constructions with nominative representation, which are actively functioning in the poetic works of M. Kameniuk.

The research conducted leads us to conclude that M. Kamenyik's poetic syntax is distinguished by the richness and variety of monosyllabic syntactic units that allow us to portray the psychological state of the lyrical hero as well as the author's unique perspective.

Key words: *one-part sentence, types of one-part sentences, definite-personal sentences, indefinite-personal sentences, impersonal sentences, infinitive sentences, nominative sentences, constructions with nominative representation.*

Русаченко Н. П.

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

ТИПОЛОГІЯ МОВНИХ ПОМИЛОК У ТЕКСТАХ ЗОВНІШНЬОЇ РЕКЛАМИ КИЄВА

У статті проаналізовано мовні помилки в текстах зовнішньої реклами міста Києва. Дослідження базується на матеріалі, зібраному автором безпосередньо в місті Києві протягом останніх двох років. Зазначено, що зовнішня реклама є невід'ємною частиною сучасної комунікації і одним із домінуючих елементів мовного простору міста. Міські рекламні тексти через свої розміри привертають увагу і здійснюють непомітний вплив на усіх, хто їх бачить, стають джерелом формування мовних стереотипів, а відтак суттєво впливають на мовну свідомість і формування мовної культури сучасного українця. Визначено основні ознаки рекламних повідомлень на різних рівнях їх структурно-семантичної організації. Висвітлено внутрішні фактори, що впливають на сприйняття мови реклами, серед яких вік, освіта, соціальний статус та ін. Визнано, що рівень української реклами на вулицях Києва не відповідає ідеальній моделі дотримання мовних норм. Серед основних причин появи мовних помилок у рекламних текстах визнано багатомовність, незнання та недостатню увагу до норм української мови, недбалість через підготовку тексту без ретельного редагування, вимоги швидкого внесення змін у вже вичитаний текст. Зазначено, що вживання нелітературних форм у рекламі, на відміну від мови інших медіа, буває свідомим, зумовленим креативним задумом, пов'язаним із приверненням уваги споживача, унікальністю у виразності мовлення. Здійснено класифікацію помилок у рекламних текстах за їхніми типологічними особливостями. Розглянуто приклади фонетичних, орфографічних, лексичних, морфологічних та пунктуаційних помилок. Зосереджено увагу на найбільш поширених прикладах мовних порушень. Помічено негативну тенденцію більш толерантного ставлення до анормативів у засобах масової комунікації. Наголошено, що тексти рекламних оголошень мають бути не тільки інформативними і креативними, але й відповідати сучасним мовним нормам, бути грамотними і стилістично довершеними. Акцентовано на потребі ретельної редактури рекламних текстів.

Ключові слова: українська мова, мовний ландшафт міста, засоби масової комунікації, зовнішня реклама, мовна норма, типологія помилок, редагування.

Постановка проблеми. Мова зовнішньої реклами через значну кількість помилок – проблемне місце на мовній карті України й Києва зокрема. Рекламні повідомлення протягом останніх років захопили всі сфери публічного простору і створили ефект тотальної візуальної комунікації. Готові мовні конструкції, представлені в рекламному дискурсі, несвідомо засвоюються мовцями і активно використовуються в мовній практиці. Надважливо розуміти, що тексти рекламних оголошень мають бути не тільки інформативними, але й грамотними, стилістично довершеними та відповідати сучасним мовним нормам, що змінюються на очах. Свідоме дотримання мовних правил у рекламних текстах сприяє формуванню сучасної культури мови та зміцненню національної ідентичності. Мовні анормативи в текстах зовнішньої реклами вкрай небезпечні, бо, фіксуючись у сфері як свідомого, так і підсвідомого, спричиняють формування неправильних стереотипів,

свідчать про низький рівень мовної культури суспільства, заважають виробленню й закріпленню соціально прийнятих норм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Рекламний дискурс зазвичай є об'єктом міждисциплінарних досліджень. Українські лінгвісти досліджують рекламні тексти у структурно-семантичному, стилістичному, психолінгвістичному, соціолінгвістичному, прагмалінгвістичному та інших аспектах. Рекламний текст як предмет лінгвістичного аналізу на різних рівнях мовної системи представлений насамперед у роботах О. Зелінської, О. Арешонкової, І. Лисичкиної, І. Соколової, В. Зірки, В. Зотова, В. В. Олексенка, С. Гузенко, С. Федорець, Ю. Корневої, Є. Коваленко, І. Прожогоїної та ін. Дослідники торкалися окремих випадків порушення мовних норм у рекламних текстах (О. Бас-Кононенко, В. Васильченко Я. Скидан), зосереджувалися на специфіці мови зовнішньої

реклами окремих регіонів в українському мовному просторі (О. Хрушкова, О. Михненко, К. Меркулова), однак всіх аспектів проблеми не охоплювали. Комплексний аналіз помилок рекламного тексту в мовному ландшафті міста, зокрема Києва, досі відсутній. Актуальність подальших досліджень у цьому напрямку зумовлена практичною значущістю отриманих результатів.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити та класифікувати аномативні одиниці мови зовнішньої реклами м. Києва; виявити причини та фактори, що сприяють їхній появі; проаналізувати вплив реклами на лінгвокультурну свідомість містян.

Матеріалом для дослідження стали тексти зовнішньої реклами м. Києва, зібрані автором статті протягом 2023–2024 років.

Виклад основного матеріалу. Зовнішня реклама (вивіски, банери, штендери, білборди, сітілайти, конвексборди, лайтбокси, дорожні розтяжки) є важливим аспектом мовного ландшафту будь-якого міста, особливо столиці країни, де проживають мільйони людей і мільйони людей її відвідують. Через свої розміри така реклама привертає увагу і здійснює непомітний вплив на усіх, хто її бачить (саме завдяки такому непомітному впливу на споживача зовнішня реклама особливо запам'ятовується). Високий рівень розвитку зорової пам'яті в сучасній людині забезпечує швидке сприйняття та запам'ятовування інформації, представленої у формі зображень, що широко використовується у зовнішній рекламі. Тож мовне оформлення реклами безпосередньо впливає на формування культури мовлення сучасного українця.

На сьогодні українське суспільство перебуває в процесі розвитку та постійних змін мовної екосистеми, зумовлених впливом агресивної імперської мовної політики, спрямованої на знищення усього самобутнього. Реклама як невід'ємний атрибут мовного світу також змінюється. Вона постійно еволюціонує, відображаючи мінливий соціальний, культурний, мовний ландшафти. Так, ще років 10 тому зовнішня реклама міста Києва була російськомовною відсотків на 50% і більше (в Україні, на жаль, не існує системи моніторингу мовного оформлення рекламних текстів). Ці зміни знаходять відображення не лише в змісті та форматі рекламних повідомлень, але й у мові, що використовується для їх створення. Кияни переймають мовні моделі, які вони бачать на рекламних банерах і починають використовувати їх у власному мовленні та письмі.

На те, як люди сприймають мову реклами, можуть впливати різні фактори, такі, наприклад, як вік, освіта, соціальний статус. Діти, дорослі з низьким рівнем освіти менш схильні до аналізу будь-яких мовних повідомлень, вони, швидше за все, просто скопіюють помилкову модель мовлення, не помітять девіацій і навіть не усвідомлять негативного впливу такої реклами. Частина реципієнтів з розумінням поставляється до мовних помилок у рекламному тексті і пояснять їх наявність низьким статусом формату зовнішньої реклами в культурному просторі. Відтак у сучасному світі помітна негативна тенденція більш толерантного ставлення до мовних помилок у засобах масової комунікації.

Рівень сучасної української реклами на вулицях Києва не відповідає ідеальній моделі дотримання мовних норм. На жаль, сучасні рекламодавці часто зосереджуються на креативності та візуальних ефектах, що призводить до нехтування мовних стандартів, і забувають про те, що рекламний текст – не лише інструмент для передавання повідомлення, але й маркер мовної грамотності суспільства, у якому він створений. Потрібно розуміти, що рекламні тексти переважно обробляються й пишуться фахівцями без участі філологів, тому вимагають від авторів високого рівня мовленнєвої культури і чіткого усвідомлення важливості дотримання норм чинного правопису.

Існує багато факторів, що сприяють появі помилок у рекламних текстах. Це, насамперед, багатомовність. У Києві, де збереглася традиція двомовного спілкування, імовірність помилок у текстах реклами зростає через пасивний вплив російської мови. Коли автор думає російською мовою, а здійснює переклад тексту українською, або ж використовує машинний переклад, що вимагає авторської коректури, виникають проблеми з відображенням української мовної специфіки й з'являються помилки.

Рекламні оголошення часто створюють у короткі терміни, що призводить до поспіху та неувважності щодо мовностилістичного оформлення готового продукту, зокрема і оператором комп'ютерного складання. Замовники можуть вимагати швидкого внесення змін у вже готовий, вичитаний текст. Наслідком цього є поява помилок, зумовлена недостатньою обізнаністю з правилами нормативної української мови, незнанням точного значення слів, обмеженістю лексичного запасу. Посприятим, без сумніву, вирішенню такої проблеми можуть електронні словники та довідники, що надають користувачам унікальну можли-

вість оперативно вирішити велику кількість лінгвістичних завдань. Однак їхній потенціал у сфері мовної культури копірайтерів залишається недостатньо реалізованим.

Уживання нелітературних форм у рекламі, на відміну від мови інших медіа, буває свідомим, зумовленим креативним задумом, пов'язаним із приверненням уваги споживача, унікальністю у виразності мовлення та ін. Наприклад, копірайтер може використовувати сленгові, жаргонні одиниці (*смарта клаус тобі в хаус! Вруби свій драйвер!*), щоб чітко окреслити коло своїх споживачів, або діалектизми, щоб визначити свою регіональну приналежність (*Не будь маргов! Голосууй шиковно, як порядний газда! (марга – худоба; шиковно – спритно; газда – господар)*). Трапляються помилки, що виникають через бажання рекламодавців створити неформальний контакт з аудиторією (*найтвоїші знижки в Приват24, найсімейніші меблі*), або бажання зарифмувати текст для кращого запам'ятовування (*знижулі для красотулі, Setki вирішують проблемки, йолкі-палкі топові подаркі*).

Однак рекламний текст невеликий за обсягом, і помилки в ньому демонструють насамперед низький рівень мовної культури копірайтера. Дотримання мовних норм – не лише питання професіоналізму, а й поваги до мови та її носіїв. Крім того, помилки можуть впливати на репутацію як рекламодавця, так і самих рекламних агенств. Урешті будь-яке мовне повідомлення можна передати великою кількістю способів, це залежить від обраних автором у процесі текстотворчості ідей, параметрів, шаблонів, структур. Саме в цьому контексті відкривається простір для оригінальних ідей. Мовна гра, використання великої кількості стилістичних фігур та прийомів, наявних в українській мові, мають визначати креативний задум, а не банальні девіації. Назва шиномонтажної мережі «Шипшина», броварні «Дудляр», сантехнічної фірми «Труболюб», будівельної фірми «БудіЯ», фірми-перевізника «Шалена черепаха» або переосмислення лексеми *аналізувати* в слогані «Проаналізуй себе» однієї з медичних клінік у рекламному тексті Києва запам'ятовуються, створюють емоційний зв'язок зі споживачем та свідчать про високий рівень компетентності спеціалістів відділу реклами.

Поява помилок є цілком природним, закономірним явищем, що неодмінно супроводжує розвиток будь-яких процесів людської діяльності, зокрема й мовленнєвої [2, с. 112]. Мовець має обмежені когнітивні ресурси, бо під час створення мовних

повідомлень виконує багато завдань: формулює думки, підбирає слова, будує речення, згадує правила тощо. Крім того, мова постійно змінюється і те, що вважалось неправильним у минулому, може стати нормою в майбутньому. Урешті сприяти вибору неправильної форми слова, конструкції тощо за певних умов може й варіативність мовної норми, притаманна українській граматиці.

Однією з найважливіших теоретичних передумов розуміння феномену помилки є з'ясування сутності поняття «норма». Як відомо, норма, у результаті невмотивованого порушення якої виникають помилки, є досить багатоплановим явищем, зумовленим історичними, соціокультурними, психологічними, індивідуальними та іншими факторами. Так, зміни в правописі української мови, що відбулися 2019 року, насамперед мають відобразитися в текстах зовнішньої реклами, щоб через загальну доступність і несвідомий вплив нові моделі швидко закріпилися в мовній практиці українців. За таких умов рекламний текст міг би стати потужним механізмом мовної стандартизації. Натомість нехтування мовних змін призводить до того, що реципієнти в рекламних текстах бачать варіативне написання, що розмиває межі між правильним і неправильним, зумовлює гнучке ставлення до мовних правил, і з часом сприяє розхитуванню мовних норм, призводить до формування низького загального рівня мовної грамотності суспільства. Крім того, якщо рекламний текст не оновлюється відповідно до змін чинного правопису, утрачається конкурентоспроможність рекламного продукту, бо в інформаційному просторі реклама, яка не відповідає сучасним стандартам, знижує іміджу бренду, викликає негативну реакцію аудиторії, передусім чутливої до мовних змін.

Належність реклами до інформаційного стилю літературної мови зумовлює характерні ознаки рекламних повідомлень на різних рівнях їх структурно-семантичної організації. Так, до особливостей лексичного складу рекламних текстів дослідники відносять можливість використання позитивно-оцінної, експресивної лексики, що легко «читається» при швидкому сприйнятті тексту; вузьковживаної, зокрема термінологічної (особливо медичної); мовних фігур (метафор, епітетів, порівнянь) для яскравої образності і ефекту запам'ятовування. На морфологічному рівні визначають перевагу іменників, що пояснюють необхідність їх використання для номінації предмета реклами; переважання дієслів дії, а не стану, що допомагає досягти потрібного динамізму, а також

дієслів у теперішньому й майбутньому часах для створення відчуття актуальності та терміновості; широке вживання прикметників і прислівників позитивно-оцінної семантики; використання займенників другої особи однини та множини, завдяки чому розв'язується завдання зробити звернення персоніфікованим. На синтаксичному рівні помічають вживання переважно простих, помірно поширених речень, еліптичних побудов, парцельованих конструкцій, спонукальних побудов, питальних речень із текстоорганізуючою функцією, що створюють ілюзію безпосереднього спілкування адресата й адресанта, вставних конструкцій, що поживляють виклад, спрямовують увагу читача, спонукають продовжити читання, характерних для мови реклами [1]. Аналіз мови текстів зовнішньої реклами в місті Києві свідчить про низький рівень дотримання мовних стандартів і виявляє значну кількість помилок на різних рівнях мовної системи.

Фонетичні помилки в рекламних текстах найчастіше зумовлені порушенням законів чергування звуків, насамперед тих, що сприяють милозвучності української мови. Рекламні тексти фіксують численні приклади недотримання правил **чергування**:

< у-в >: а) *манікюр в подарунок, перевіряємо 1100 квартир в Києві щомісяця, спробуй всі переваги, річний абонемент в медичних центрах, приз в кожній пачці, 6 років в центрі твого життя, запис в групи щомісяця, рижок в глазури, ще більше акцій в застосунку* (замість прийменника **в** потрібно писати **у** між двома приголосними); б) *Вперше в світі! Запрошуємо в свою команду! Тримаємо ціни в формі! Ціни в відпустці!* (уживаємо тільки **у** на початку слів перед приголосним та перед наступними **в, ф, льв, св, тв, хв, цв та**); в) *смачно у тебе вдома, сприяє набору ваги у немовлят, потрібні люди у потрібному місці, навчання у подарунок* (замість прийменника **у** потрібно писати **в** між голосним та приголосним); г) *Все для дому! В неділю знижка! Всебічний розвиток малюка! Вже в наявності! Все для здоров'я Вашої родини!* (на початку речення перед приголосним потрібно писати **у**) та ін.

< і-й >: а) *потрібні офіціанти і адміністратори* (між двома голосними потрібно писати **й**); б) *малюку і мамі носик лікувати, не містить крему і масел, вікна і жалюзі* (потрібно писати **й** між голосним та приголосним)

< о-і >: *торгівельний центр* (правильно *торговельний*, бо у відкритому складі має бути о), *корекція бров* (правильно *брів*, бо у закритому складі має бути і).

Не дотримано норм милозвучності і при використанні прийменників **з, із, зі**: *вечір з Рошен, жива вода поруч з домом, почни ранок з кави, відкривайте світ разом з Барні, ремонт виробів з трикотажу* (між двома голосними потрібно писати прийменник **зі**) та ін.

Орфографічні помилки, що порушують норми написання слова, у рекламних текстах охоплюють більшою або меншою кількістю прикладів майже всі наявні в мові орфограми. Серед найтипівіших трапляється порушення правил:

написання слів іншомовного походження:

а) *бездепозитний бонус, заправка картриджів, педікюр, пірсінг, чізбургер, чіпси, бутік, сітро, пріорітет, амерікано, капучіно* та ін. (після д, т, з, с, ц, ч, ж, р у загальних назвах потрібно писати и); б) *латте, еспрессо, фраппе, мокко, піцца, спагетті, моццарелла, аксесуари, коррекція* та ін. (у загальних назвах не зберігається подвоєння); в) *супер-маркет, супер пропозиція, еко-товари, міні-групи, міні-мийки, аудіо-гаджети, мото-салон* та ін. (за новим правописом разом пишуться іменники, першою частиною яких є слова *супер, еко, міні, аудіо, мото* та ін.); г) *бізнес ланч, бізнес клас* (частини слова, утвореного з двох іменників без допомоги сполучного звука, потрібно писати через дефіс);

написання слів разом, окремо, через дефіс:

а) *ціни для будь якого гаманця, у будь якій упаковці, сумки на будь який смак, кредит під заставу будь чого* (частка *будь-* зі словами пишеться через дефіс: *будь-якого, будь-чого*); б) *хачапурі по аджарськи, сервіс по французьки* (реклама автомобіля Renault) (прислівники, утворені за допомогою префікса *по-* та суфікса *-и-*, потрібно писати через дефіс);

спрощення груп приголосних: а) *автомийка: швидко та якісно, встановлення захистних плівок та скла; сонцезахисні окуляри, виїздна фотостудія* (групи приголосних *стн* і *здн* спрощуються у вимові й на письмі, тож правильним має бути написання *якісно, захисні, виїзна*); б) *агенство нерухомості «Квартал», агенство «Топаз»* (не відбувається спрощення в іменниках іншомовного походження на *ст*; правильно – *агентство*);

написання власних назв: *вафельні трубочки Konafetto, шоколад молочний Milka, рушники паперові Дубо, чіпси Pringles, сир плавлений Пирятин, ТЦ Navigator, ТЦ Дитячий світ та ін.* (назви товарних знаків, марок, продуктових виробів; торгових центрів треба писати в лапках з великої літери);

написання ненаголошених е, и: канцелярські товари, *оберай* сильнішого в рекламі інтернет-провайдерів, *тільки разом ми переможемо* (правильно – *канцелярські, обирай, переможемо*);

написання дзвінких\глухих приголосних: широкий вибір косметики як відчизняних, так і закордонних виробників, художній *ропис* нігтів, *гнучка система* нарахування *вітсотків* (правильно – *вітчизняних, розпис, відсотків*).

Природа лексичних помилок у рекламному тексті пов'язана насамперед із тим, що слова вжиті в невластивих для них значеннях або в стилістично невідповідному контексті. Більша їх частина зумовлена активним використанням росіянізмів, що виникають внаслідок заміни українських відповідників російськими словами, неправильного вживання іншомовних слів або кальок. Серед найтиповіших:

росіянізми: а) **прямі:** *покупка б/у телефонів* (!купівля вживаних телефонів); *клініка доброго доктора* (!лікаря); *шкіряні перчатки* (!рукавички), *кошельки* (!гаманці); *відпочинок в Турції* (!Туреччині), *Германії* (!Німеччині), *Венгрії* (!Угорщині); *ціна для любого* (!будь-якого) *гаманця*; *упаковка подарунків* (!пакування); *додай ізюминку* (!родзинку); б) **кальки:** *робота охоронником* (!охоронцем), *бувший* у користуванні (!уживаний), *великий вибір матрасів* (!матраців), *якісні підгузники* (!підгузки), *мається на увазі* *лінійка помад* (!ідеться про лінійку помад), *позбавитись від глистів* (!позбутись глистів), *фотодрук на протязі 2 годин* (!протягом), *фільм під відкритим небом* (!фільм просто неба);

порушення лексичної сполучуваності: *зроби вірний* (!правильний) вибір; *знімай* (!винаймай) квартиру вигідно; *отримай* (!здобудь) нові знання; *підвищимо* (!покращимо) екологію; *здай* (!склади) іспит у сервісному центрі; *попередь* хворобу (!не допусти хворобу); *попереджує* пошкодження волосся (!запобігає пошкодженню волосся); *переводь* (!переказуй) гроші без комісії; **тавтологія:** *кожного цювівторка, перший дебют, вільна вакансія, перша прем'єра, будуй будинок з нами, заціни ціну*.

Морфологічні помилки в мові реклами пов'язані з використанням у тексті неправильних словоформ, а також із порушенням правил сполучуваності слів. Серед найбільш уживаних – порушення норм творення:

ступенів порівняння прикметників: *самі* низькі ціни (!найнижчі ціни); *самі* дешеві брюки (!найдешевші штани); *більш висока* якість зображення (!вища) якість зображення), *чизкейк* від-

тепер менш солодший (! менш солодкий); *компактна камера – кращий подарунок* (! найкращий подарунок);

невластивих українській мові активних дієприкметників: *самовирівнюючі* покриття (!самовирівнювальні), *миючі* засоби (!мийні), *самоклеючі* обої (!самоклейні шпалери), *друкуючі* пристрої (!друкувальні пристрої), *енергозберігаючі* лампи (!енергоощадні лампи), *зволожуючий* (!зволожувальний) крем; *знижки для люблячих* (!закоханих), *запрошуємо усіх бажуючих* (!охочих); *подбай про оточуюче* (!навколишнє) *середовище* (!довкілля);

відмінкових форм через помилки у визначенні роду іменників: *і нежиті* (!нежитю) немає, *найкращий при сильній нежиті* (!сильному нежитю), *заважає різка біль* (!різкий біль), *новий* (!нова) *великий* (!велика) *Боржомі, турецька* (!турецький) *тюль*;

прийменникових конструкцій – кальок із російської мови: *по доступних цінах* (!за доступними цінами), *згідно тарифів* (!згідно з тарифами), *3 поїздки по промокоду* (!за промокодом), *майстерня по ремонту* (!майстерня з ремонту), *графік по домовленості* (!графік за домовленістю), *товари по догляду* (!для догляду) за обличчям, *заняття по суботах* (!щосуботи), *квитки на подарунок* (!у подарунок), *кредит для всіх у віці 21–75 р.* (!віком від 21 до 75 років);

родового відмінка однини іменників II відміни: *отримай гроші на картку не виходячи з вагону* (!вагона), *телефон інтернет-магазину* (!магазину), *печиво зі смаком апельсину* (!апельсина), *чай з ароматом лимону* (!лимона), *захищає слизову оболонку илунку* (!илунка), *чипси зі смаком крабу* (!краба), *косметика для манікюра* (!манікюру), *засіб для лікування грипу та застуди* (!грипу);

місцевого відмінка множини іменників I, II відміни: *депозит у гривнах* (!гривнях), *потужний удар по вірусам* (!вірусах), *доставка по всім районам* (!всіх районах) *Києва*;

кличного відмінка іменників I, II відміни: *Будь здоровим, малюк! Андрій, додому! Кияне! Ми платимо чиновникам зарплату, не давайте їм хабарів!* (правильно – *малюче, Андрію, кияни*);

форм наказового способу: *Годі чекати! Давай святкувати!* (!Нумо святкувати! Слово давай в українській мові не використовують у формах наказового способу). *Пішли покажу!* (*Ходімо покажу!* Краще не використовувати форму минулого часу *пішли*, позаяк існує органічна форма наказового способу 1 ос. мн. *ходімо*).

Серед найбільш уживаних у рекламних текстах – пунктуаційні помилки. Порушення правил уживання розділових знаків демонструє негативну динаміку у сфері української реклами, пов'язану із нехтуванням пунктуаційних норм. Якщо кількість фонетичних, орфографічних, лексичних помилок у рекламних текстах із часом зменшується (це засвідчують власні спостереження), то кількість пунктуаційних залишається незмінно високою. Аналізовані тексти засвідчують передусім порушення пунктуаційних норм у таких конструкціях:

між підметом і присудком у простих реченнях: *Свята це не завжди витрати! (!Свята – це не завжди витрати!); Ціни: яд! (!Ціни – яд!); Книга найкращий подарунок! (!Книга – найкращий подарунок!); Швидко готувати смачно куштувати (!Швидко готувати – смачно куштувати);*

ускладне речення з однорідними членами: *Даруй не речі а емоції; Допоможи не словом а ділом!; Не кава а золото!; Полюйте на знижки а не на звірів (перед сполучником а потрібна кома);*

ускладне неречення зі звертанням: *З Днем народження Києве!; Аліно просто так не сигналять!; Брате вірю в твою перемогу!; Розквітай рідне місто! (слова Києве, Аліно, брате, рідне місто потрібно відокремити комами);*

складносурядне речення: *Для щастя потрібен привід а для кави – ми!; Істоти бояться гусей а ми своїх ластівок страхуємо!; Ви відпочиваєте а він прибирає! (перед сполучником сурядності а має бути кома);*

складнопідрядне речення: *Знає де дешевше!; Замовляй суши поки їдеш додому; Якщо читати то з AirBook; Взуття що дихає; Місце де народжується смак; Приїдемо швидше ніж розібють вікно; Зрозумій що необхідно саме тобі! (перед сполучниками підрядності якою, поки, то, що, де, ніж потрібні коми).*

Висновки. Мовний ландшафт Києва відображає не тільки мовні звички мешканців великого міста, але й характеризує мовну ситуацію в усій країні, визначає загальні мовні тенденції та виклики. Тексти зовнішньої реклами через швидке засвоєння сприяють утворенню мовних стереотипів у суспільстві та впливають на формування культури мовлення сучасного українця, а відтак мовні помилки в них є абсолютно неприйнятними. Натомість в українському рекламному дискурсі складається тенденція толерантного ставлення до аномативів. Автори рекламних повідомлень нехтують мовними правилами та концентрують основну увагу на яскравості та креативності.

Аналізованих текстів зовнішньої реклами демонструє значну кількість фонетичних, орфографічних, лексичних, морфологічних та пунктуаційних помилок, поширення яких створює хибне уявлення про те, що відхилення від норм літературної мови не є помилковим, та сприяє формуванню некоректної мовної моделі для нового покоління українців. Ефективними засобами мінімізації кількості помилок можуть стати багаторівневий контроль якості рекламних матеріалів, ретельне редагування та залучення до цього процесу мовних експертів.

Список літератури:

1. Зелінська О. І. Лінгвальна характеристика українського рекламного тексту. URL: <http://www.disslib.org/linhvalna-kharakterystyka-ukrayinsko-ho-reklamno-ho-tekstu.html> (дата звернення: 28.09.2024).
2. Серажим К.С. Робота редактора з текстом: спроба аналізу причин виникнення помилок. *Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи: науково-практичний журнал*. Луцьк: Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2013. № 3 (3). С. 111–115.

Rusachenko N. P. TYPOLOGY OF LANGUAGE MISTAKES IN THE TEXTS OF OUTDOOR ADVERTISING OF KYIV

The article analyzes language mistakes in the texts of outdoor advertising of the Kyiv city. The research is based on the material collected by the author directly in the Kyiv city during the last two years. It is noted that outdoor advertising is an integral part of modern communication and one of the dominant elements of the language space of the city. Urban advertising texts, due to their size, attract attention and exert an inconspicuous influence on everyone who sees them, become a source of formation of language stereotypes, and therefore significantly influence the language consciousness and formation of the language culture of a modern Ukrainian. The main features of advertising messages at different levels of their structural and semantic organization are determined. There were highlighted internal factors influencing the perception of advertising language, including age, education, social status, etc. It is recognized that the level of Ukrainian advertising on the streets of Kyiv does not correspond to the ideal model of compliance with language norms. Among the main reasons for the appearance of language mistakes in advertising texts are multilingualism, ignorance and insufficient attention to the norms of the Ukrainian language, carelessness

due to the preparation of the text without careful editing, requirements for quick changes to the already read text. It is noted that the use of non-literary forms in advertising, in contrast to the language of other media, is a conscious, conditioned creative idea, connected with attracting the attention of the consumer; uniqueness in the expressiveness of speech. Mistakes in advertising texts were classified according to their typological features. Examples of phonetic, orthographic, lexical, morphological and punctuation errors are considered. Attention is focused on the most common examples of language mistakes. A negative trend of a more tolerant attitude towards language mistakes of mass communication was noticed. It was emphasized that the texts of advertisements should be not only informative and creative, but also meet modern language norms, be competent and stylistically perfect. Emphasis is placed on the need for careful editing of advertising texts.

Key words: *Ukrainian language, linguistic landscape of the city, language of outdoor advertising, language norm, typology of mistakes, editing.*

Середницька А. Я.

Національний університет «Львівська політехніка»

ЗІСТАВЛЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ЗООМЕТАФОР ЯК ДЕМОНСТРАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МЕТАФОРИЧНОЇ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ СВІТУ

Стаття присвячена проблемам функціонування концептуальних метафор. Концептуальні метафори лежать в основі мислення людини. Вони допомагають зрозуміти абстрактні поняття, асоціюючи їх за схожістю з конкретними поняттями. Оскільки метафори дають змогу сприймати й розуміти складні абстрактні концепти за допомогою більш конкретних концептів із простішою структурою, вони є вагомим чинником формування концептуальної картини світу і впливають на мислення, сприйняття дійсності й поведінку людини. Метафора може бути причиною нав'язування стереотипів, у тому числі застарілих, властивих для мовної картини світу певного народу.

У статті розкрито особливості зоометафор як одного з найдавніших і типових різновидів метафоричних перенесень, заснованих на порівнянні рис людини з характеристиками тварини. Зоометафори виникають унаслідок накладання сфери концепту «тварина» на концепт «людина», унаслідок чого позитивні або негативні якості, якими нібито наділені тварини, переходять на людину. У картинах світу різних народів набір уявлень про характеристики тварин, особливо риси їхнього характеру, може не збігатися. Характеристики, що приписують тваринам і переносять на людей, залежать від національної культури. Визначено, що через це в різних мовах метафоризація може проходити неоднаково.

Щоб порівняти сприйняття тварин у мовних картинах світу англійської та української мов, проаналізовано приклади концептуальних метафор «тварина – людина». З'ясовано, що частина проаналізованих концептуальних метафор є однаковими в обох мовах, однак нерідко картини світу демонструють несподівано різні уявлення про одну й ту саму тварину. З'ясовано, що в обох мовах здебільшого збігаються диференційні ознаки концептів, що стосуються зовнішнього вигляду тварин, особливостей їхньої поведінки і функції у світобудові. З'ясовано, що суттєво відрізняються зоометафори, засновані на ознаках характеру тварин, оскільки уявлення про риси характеру тварин часто є приписаними їм, отриманими внаслідок дедуктивних припущень або некоректної інтерпретації фактів навколишньої дійсності.

Ключові слова: концептуальна метафора, картина світу, концепт, зоометафора, мапування.

Постановка проблеми. Останнім часом дослідники-когнітивісти розвивають теорію концептуальної метафори, згідно з якою метафора є не тільки образною прикрасою в текстах художньої літератури, а й одним із визначальних універсальних прийомів людського мислення, що допомагає зрозуміти нові складні абстрактні концепти через призму простіших, уже відомих і зрозумілих мовцям. Виконуючи роль посередника між конкретним і абстрактним або відомим і тим, що потребує розуміння, метафора суттєво впливає на формування концептуальної картини світу, формує стереотипи національного сприйняття світобудови, впливає на хід думок і вчинки мовців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню концептуальної метафори при-

святили свої наукові праці О. Барабаш, М. Бурштейн, О. Бойко, К. Буряк, В. Калько, М. Гончарук, С. Джонсон, М. Джумаа, А. Дубіна, А. Ерліхман, Т. Єщенко, І. Кузнецова, М. Малашняк, М. Маханд, Т. Міхеєва, Л. Молгамова, О. Коваленко, Н. Колін, А. Коллінз, Г. Лакофф, М. Петришин, В. Пітель, Л. Приблуда, О. Радченко, М. Редді, М. Рохі, О. Сахнюк, Д. Хандаяні, В. Хома, А. Худолій, О. Янковець та інші, однак проблема впливу метафори на мислення і формування національної концептуальної картини світу до цього часу є недостатньо вивченою. Особливо актуальними є дослідження, що демонструють розбіжності концептуальної метафоризації різних мов, спричинені відмінностями світорозуміння мовців.

Постановка завдання. Мета статті – порівняти функціонування зооморфних метафор на матеріалі української та англійської мов і виявити спільні та відмінні особливості концептуальної картини світу двох народів.

Виклад основного матеріалу. Метафорою є слово, знак чи художній образ, що повторно називає предмет, явище, поняття [28]. Термін метафора походить від грец. *μεταφορά* – перенесення. Метафора є наслідком когнітивних процесів, унаслідок яких ознаки одного предмета, явища, дії переносять на інший схожий предмет. Основною передумовою перенесення значення є наявність подібності між предметами. Як зауважив Арістотель, вміння «складати хороші метафори – це значить помічати схожість» [18, с. 80]. Перші метафори з'явилися дуже давно, у фольклорних та міфологічних джерелах, як наслідок метаморфози – перенесення однієї форми образу на інший. Метаморфоза виникла внаслідок особливостей людського мислення, що схильне помічати подібні риси різнотипних об'єктів. Наші предки вважали, що одні явища можуть перетворюватися на інші, і так пояснювали процеси виникнення світу та особливості його будови.

Результати метафоричного перенесення назви з одного предмета на інший, схожий на нього, фіксуються не тільки у вигляді міфологічних і фольклорних образів та тропів художньої літератури. Здатність людини помічати схоже в різнотипних предметах і явищах дає змогу не лише творити художні образи, а й утворювати нові значення слів. Крім того, сучасне мовознавство досліджує новий аспект функціонування метафори – її когнітивну природу, розвиваючи теорію концептуальної метафори. Згідно з традиційними поглядами, метафори використовують здебільшого в літературі. Однак когнітивісти доводять, що вживання метафори має значно ширші масштаби, оскільки пізнавальна діяльність людини значною мірою заснована на метафорі. Метафора є важливим пізнавальним прийомом, що допомагає зрозуміти абстрактні поняття. Те, що метафору вживають у поезії, є лише частковим випадком використання цього універсального прийому розуміння світу [10, с. 204; 12, с. 26–27].

Концептуальна метафора стала предметом дослідження Дж. Лакоффа, Р. Якобсона, А. Ортеги-і-Гассета. Під цим терміном розуміють зміну в семантиці слова, у результаті якої воно позначає інше явище, схоже на його первинне значення. Метафори виникають у результаті важливих процесів людського мислення і є тісно

пов'язаними з концептами як його базовими одиницями. Концепти передають найважливіші, максимально абстрактні поняття, що містять не тільки логічно-поняттєві, а й емоційні, міфологічні, оцінні характеристики, і у своїй сукупності формують мовну картину світу.

Дж. Лакофф і Марк Джонсон у праці «Метафори, якими ми живемо» [12] звернули увагу на те, що метафори – не просто словесні прикраси в тексті, а когнітивні інструменти абстрактного мислення, що загалом має метафоричний характер. Концептуальна, або когнітивна, метафора виникає в результаті переносу визначальних ознак одного предмета на інший. Вона акцентує на певній ідеї (концепті) і переносить цю ідею на інший предмет, явище, поняття, щоб полегшити його розуміння. Метафори дають змогу сприймати складні абстрактні поняття за допомогою більш конкретних концептів із простішою структурою [3, с. 232]. Оскільки метафора дає змогу робити узагальнення, будучи посередником між конкретним і абстрактним, науковці цілком виправдано вважають її основною ментальною одиницею, способом пізнання, категоризації та концептуалізації світу [14; 20, с. 11].

В основі метафор лежать концепти. Щоб зрозуміти складний концепт, ми метафорично, за схожістю, пов'язуємо його з простішим, конкретнішим концептом. У результаті метафора стає чинником формування концептуальної системи. «Наша повсякденна понятійна система, мовою якої ми думаємо і діємо, по суті своїй метафорична» [12, с. 25]. Оскільки метафори формують концептуальну картину світу, вони суттєво впливають на мислення людини, сприйняття дійсності й поведінку [9, с. 25; 12, с. 25]. Наприклад, обізнаність з метафоричним твердженням «Argument is war», що пов'язує концепти «суперечка» і «війна», змушує мовця сприймати суперечку як битву, що має бути виграна, і може спричинити його агресивну поведінку під час дискусії. «Важливо розуміти, що ми не тільки говоримо про суперечку як про війну. Метафора, що порівнює суперечку з битвою, настільки розгорнена, що ми не просто *виграємо* чи *програємо* суперечку, як битву; сприймаємо особу, з якою сперечаємося, як *опонента*; *атакуємо* його позиції і *захисаємо* наші власні [переклад наш]» [12, с. 124].

Концептуальна метафора – це когнітивне утворення, що засноване на взаємодії двох доменів, або концептуальних структур. Складне абстрактне поняття, яке потрібно зрозуміти, називають цільовим концептом (target concept), або концепту-

альним референтом (conceptual referent). Простіше поняття, яке використовують для аналогії, називають вихідним концептом (source concept), або концептуальним корелятом (conceptual correlate) [12, с. 242]. Вихідний концепт є зрозумілим для комунікантів, а цільовий представляє новий фрагмент дійсності, який треба пояснити за допомогою зрозумілих знаків, сформованих на основі вже відомого досвіду [22, с. 87].

Мета концептуальної метафори полягає в тому, щоб зрозуміти абстрактне поняття (цільовий домен) за допомогою проведення аналогії з більш конкретним та зрозумілим поняттям (вихідний домен), яке безпосередньо пов'язане з повсякденною практичною діяльністю людини [12, с. 239]. У процесі розуміння складного абстрактного поняття відбувається відображення (мапування) змісту конкретного вихідного концепту на абстрактний цільовий [5]. Таке мапування не є випадковим, воно засноване на щоденному досвіді про взаємодію людини і світу, а також на знаннях про навколишню дійсність [9, с. 245; 11, с. 276–278]. Під час мапування актуальними стають лише певні ознаки вихідного концепту, що утворюють зону перехресного мапування (cross-mapping) [9, с. 203]. Усі інші ознаки вихідного концепту не є важливими під час мапування.

Нерідко метафора, заснована на історико-культурній спадщині, відображає давні уявлення мовної спільноти [31, с. 91]. Метафора може бути причиною нав'язування стереотипів, у тому числі застарілих, властивих для мовної картини світу певного народу.

Серед типових метафоричних перенесень значень увагу мовознавців привертають зоометафори – вживання назви тварини замість людини [15, с. 252]. Зоометафори ще називають зооморфізмами, використовуючи термін, що позначає зображення богів в образі тварин у давніх релігіях. Зоометафора заснована на порівнянні рис людини з характеристиками тварини [7, с. 133] і є вторинною номінацією назв тварин, яку використовують для надання людині образної характеристики. Зоометафори є надзвичайно частотними і, як стверджує В. Пітель, становлять 51% вторинних метафоричних номінацій, пов'язаних з тваринами [27, с. 278–284].

Зоометафори є надзвичайно давнім пластом метафор, оскільки схожість людини та тварин була важливою для первісного світогляду. Люди вважали себе тісно пов'язаними з тваринами, про що свідчить тотемізм – вірування, згідно з яким людина є нащадком тварин, а також зооморфізм –

зображення богів в образі тварин. Тісний зв'язок людського й тваринного світу виник також унаслідок впливу концептуальних метафор, які люди застосовували, щоб зрозуміти навколишній світ. У дохристиянські часи люди персоніфікували природу, наділяючи представників фауни і флори людськими рисами [23, 32–34]. Зоометафори виникають унаслідок накладання сфери концепту «тварина» на концепт «людина», унаслідок чого позитивні або негативні якості, якими нібито наділені тварини, переходять на людину [4, с. 23]. Наприклад, за допомогою метафори «жадібна людина – свиня» можна образно передати поведінку жадібних людей, взявши за приклад поведінку свиней [16, с. 144–145]. Алегоричне осмислення характеристик тварин пов'язане з багаторічним спостереженням за їхньою зовнішністю та поведінкою [26, с. 161–162].

Під час мапування вихідного концепту на цільовий одні ознаки тварин стають важливими, а інші опиняються поза процесом метафоризації. Суттєвими є диференційні ознаки вихідного концепту (свиня – «жадібність»), а не родові (свиня – «тварина») [26, с. 286]. Зокрема, традиційними для метафоричного мапування є ознаки «злість» у вовка, «тупість» в осла, «працьовитість» у бджоли. Диференційні ознаки концептів, що лягають в основу метафоризації, переважно стосуються зовнішніх ознак тварин та частин їхнього тіла, їхніх інтелектуальних здібностей, характеру, особливостей рухів, поведінки, житла тварин, функції у світобудові і людському господарстві [21, с. 228; 27, с. 278–284; 28, с. 52–61].

Треба враховувати, що в картинах світу різних народів набір уявлень про характеристики тварин, особливо риси їхнього характеру, може не збігатися. Характеристики, що приписують тваринам і переносять на людей, залежать від національної культури. На думку Т. І. Міхеєвої, основою зоометафори є реальна властивість тварини або уявна риса, приписана їй певним мовним колективом [24, с. 20]. Через це набір диференційних ознак концептів тварин у різних мовах може не збігатися, унаслідок чого метафоризація може проходити по-різному [8].

Метафоричне зіставлення тварини й людини може мати значне емоційно-оцінне навантаження. Е. Турпін вважає, що порівняння людини з твариною надає людині переважно негативну оцінку і пояснює це тим, що в картині світу людина стоїть вище від тварини [17]. Однак інші мовознавці звертають увагу на те, що зоометафори, особливо представлені словами cat (кішка), dog (собака),

horse (кінь), lion (лев), bird (птаха), goose (гусак), duck (качка), fish (риба) можуть мати як позитивну, так і негативну оцінку конотацію [19, с. 34]. Позитивні конотації можуть виникати під впливом давнішої картини світу, для якої характерне обожнювання тварин (у давніх міфах тварини створюють світ, в образах тварин зображають богів), негативні – у результаті сучасного сприйняття тварини як нижчої від людини істоти.

Щоб порівняти розуміння тварин у мовних картинах світу англійської та української мов, ми проаналізували приклади концептуальних метафор «тварина – людина». Частина проаналізованих концептуальних метафор мають аналоги в обох мовах, однак нерідко картини світу демонструють несподівано різні уявлення про одну й ту саму тварину.

Диференційні ознаки концептів, на основі яких відбувається мапування концепту тварини на людину, особливо часто стосуються:

1) зовнішніх ознак тварин. На основі ознаки зовнішнього вигляду здійснено мапування концепту «корова» на концепт «людина» в обох мовах: «cow» (unkind, unpleasant or stupid; obese woman) [1; 2; 6] є аналогічним до «корова» (товста, незграбна, нерозумна жінка) [29]. Крім ознак зовнішнього вигляду, у мовах збігаються також негативні гендерно-оцінні стереотипи. Українська картина світу приписує корові незграбність, що не відповідає реальній характеристиці цієї тварини. Ймовірно, таку ж ознаку незграбності зауважують і англійські мовці, однак вони приписують незграбність самцю, бикові: «like a bull in a china shop» (very careless in the way that they move or behave) [1].

Схожим є сприйняття свині, оскільки англійська лайка «pig» означає неприємну, брудну, егоїстичну, грубу, ненажерливу людину: a person who is unpleasant and difficult to deal with; a person who is messy, selfish, or rude, or someone who eats too much [1]; a dirty, gluttonous, or repulsive person [13] і має відповідник «свиня» – неохайна; непорядна, нечемна, невдячна людина. Обидві мови акцентують на ознаці непорядності, однак в англійській мові така характеристика стосується жінки (an immoral woman) [6; 13];

2) поведінки. Збігається метафоричне мапування і вибір ознаки, за якою відбувається метафоричне перенесення у висловах «owl / a night owl» (a person who likes to stay up late at night) [1] та українського «сова» (людина, що пізно лягає); «mother hen» (a person who assumes an overly protective maternal attitude) [13] – «мама-квочка».

Однаковим є сприйняття поведінки деяких риб, оскільки англійська метафора «a loan shark» (a person who charges very large amounts of money for lending money to someone) [1] має відповідник «позикова, кредитна акула», а «a fish out of water» (a person who is in an unnatural or uncomfortable sphere or situation) [13] – «викинута на берег риба».

До однакових висновків дійшли мовці під час спостереження за поведінкою лисиці, унаслідок чого виникли фразеологізми «fox in the henhouse» (someone with bad intentions) – українське «лисиця в курнику», або зворот «пустити лисицю в курник» (створити ненадійній людині умови для поганих вчинків).

Аналогічно було сприйнято певні особливості поведінки вовка: «lone wolf» (a person who likes to do things on their own without other people) [1] – «вовк-одинак», а також мавпи: «monkey see, monkey do» (copying the behaviour of another without reason or understanding) [2] – «мапувати» (беззастережно, сліпо наслідувати чужі звички, вчинки тощо) [29]. Очевидно, що поведінку тварин англійці й українці сприймають практично однаково, у результаті чого мови містять схожі концептуальні метафори;

3) їхньої функції у світобудові і людському господарстві. Звороту «lab rat» (a person or thing that is used as part of a scientific experiment or to test something new) [1] в українській мові відповідає зворот «піддослідний кролик», що містить концепт іншої тварини, оскільки для української мови характерне сприйняття зайця і кролика як жертви. Хоча значення зворотів «black sheep» (someone who embarrasses a group or family because the person is different or has gotten into trouble) [1] і «біла ворона» є еквівалентним і збігається за диференційною ознакою «вирізнення», але в основі мапування лежать різні концепти – «вівця» і «ворона»;

4) характеру. Концептуальна метафора англійської мови «cock of the walk» (a man who is too confident and thinks he is better than everyone else) [1] акцентує на гордості півня, оскільки постава півня і його поведінка зумовлює приписування йому такої риси характеру. В українській мові перенесення концепту відбувається за диференційною ознакою «запального характеру», півнем називають «задерикувату, запальну людину» [30].

Збігається сприйняття лисиці як хитрої істоти внаслідок наявності спільного міфологічного підґрунтя у двох народів: «fox» (someone who is clever and good at deceiving people) [1] – «лис» (про

хитру, лукаву людину) [29]. Очевидно, що небезпека, пов'язана зі змією, змусила представників обох народів приписати їй таку рису характеру, як підступність: «snake in the grass» (a deceitful or treacherous person) [2] – «гад» (про огидну, підступну людину) [29]; «гадюка» (про злу, підступну людину); «підколодний (потайний) гад» (підступна, зловмисна людина) [30]. Ймовірно, метафори двох мов у цьому випадку є близькими, оскільки культури двох народів об'єднує спільна християнська традиція, у якій змія символізує зло, диявольську підступність.

Частково збігається сприйняття ягняти. Одне з метафоричних перенесень «lamb» (a person, esp a child, who is innocent, meek, good) [2] створює привабливий образ, близький до розуміння ягняти як християнського символу невинності. Інше, «a gentle or weak person» [13] є близьким до українського «покірна, ляклива людина» [29]. Крім того, англійська мова переносить концепт «lamb» за ознакою жертви: «a person easily cheated or deceived especially in trading securities» [13].

Оскільки собака тривалий час перебуває поруч з людиною, його характеристики лягають в основу значної частини метафор. Оцінювання до цього домена в обох мовах є неоднозначним, бо характер і спосіб життя собаки має як негативні, так і позитивні особливості. З одного боку, в англійській та українській мовах номен собака (dog) використовується як лайливе слово [19, с. 34]. Англійське dog має метафоричне значення «a man who is unpleasant or not to be trusted» і є образою в лайці «dirty dog», а також має гендерно-оцінювальне забарвлення як лайливе слово, що стосується неприємної особи, особливо часто жінки [1]. Обидві мови містять тотожну метафору «dog's life» (a very unhappy and unpleasant life) [1] – «собаче життя». З іншого боку, англійська мова частіше, ніж українська, відображає позитивне сприйняття образу собаки. Це зумовлює розвиток метафори «sea dog» (an old sailor with many years of experience at sea) [1], в українській мові переданої зі зміщенням семантики – «морський вовк» [29]. Також англійська мова містить нетипову для української метафору, засновану на розумінні собаки як очільника зграї: «top dog» (a person who has achieved a position of authority) [1]; «big dog» (a notably prominent, important, or powerful person, organization) [13].

Іноколи зооморфні метафори мають еквіваленти за значенням в англійській і українській мові, однак вибір концептів тварин, закладених у ці метафори, є зовсім різними. Це свідчить про

суттєві відмінності в розумінні тварин, що призводить до появи розбіжностей у фрагментах концептуальних картин світу. Диференційну ознаку «досвідченість» в англійській і українській мовах містять різні концепти, «мавпа» і «горобець», що можна зауважити, порівнюючи еквівалентні за змістом фразеологічні звороти «monkey knows what tree to climb» (experienced person) і українське «стріляний горобець» [29]. Відмінність у виборі тварин можна пояснити тим, що англійці могли спостерігати мавп в колоніях. Однак інколи розбіжність можна пояснити тільки тим, що представники двох народів по-різному сприймають тварин.

Метафоричне осмислення номена кішка (a cat) часто відбувалося шляхом розвитку негативних асоціацій [19, с. 35] і в англійській, і в українській мовах. Однак український концепт «кішка» не містить диференційної ознаки виняткової полохливості. Англійське «scaredy cat» (someone, especially a child, who is easily frightened) [1] в українській мові замінює «полохливий заєць» [29]. До того ж, в англійській мові коту приписують ознаку слабкості: «as weak as a cat», що зовсім не характерно для української мови. Англійська концептуальна метафора «chicken» (a person who is not brave) [1] є ознакою того, що в англійській мові курці також приписують полохливість, однак в українській мові носієм цієї ознаки традиційно є «заєць». Диференційною ознакою полохливості англійці наділяють багатьох тварин, у тому числі «jellyfish» (a weak, ineffectual, cowardly person) [6], а українці знову ж таки тільки зайця.

Як не дивно, англійці одночасно приписують курці не тільки полохливість, а й здатність впадати в лютю: «mad as a wet hen» (extremely angry man or woman). Натомість українці не сприймають курку як істоту, що може бути злою. Навпаки, вислів «мокра курка» [29] стосується безвольної, жалюгідної, нерішучої людини.

Висновки. Одним з найчастотніших різновидів концептуальних метафор, що має глибоке міфологічне й світоглядне підґрунтя, є перенесення назви тварини на людину. У багатьох випадках процес концептуальної метафоризації проходить в англійській та українській мові аналогічно. Часто концепти і їхні диференційні ознаки, на основі яких відбувається мапування «тварина» – «людина», є однаковими в обох мовах. Однак не менш часто картини світу різних культур мають неоднакову структуру концептів, що лягають в основу зооморфних метафор. У деяких метафоричних перенесеннях значень вико-

ристано назви різних тварин, що також свідчить про те, що англіїці й українці сприймають тварин по-різному.

В обох картинах світу здебільшого збігаються диференційні ознаки зооморфних концептів, що стосуються зовнішнього вигляду тварин, особливостей їхньої поведінки і функції у світобудові.

Тим не менше, суттєво відрізняється набір диференційних ознак, що описують характер тварин, оскільки висновки про риси характеру тварин часто є приписаними їм, отриманими не в результаті спостережень за об'єктивною дійсністю, а внаслідок дедуктивних припущень або некоректної інтерпретації фактів.

Список літератури:

1. Cambridge Dictionary. Режим доступу: <https://dictionary.cambridge.org/> (дата звернення: 21.09.2024).
2. Collins Online Dictionary. Режим доступу: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/gain-altitude> (дата звернення: 21.09.2024).
3. Cognitive linguistics: basic readings / edited by Dirk Geeraerts. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2006. 485 p. С. 232.
4. Colin N. English and Swedish Animal Idioms: A Study of Correspondence and Variation in Content and Expression. Institutionen for Kultur Och Kommunikation. 2006. С. 1–34.
5. Collins A., Burstein M. Framework for a theory of comparison and mapping. Similarity and Analogical Reasoning. N.Y.: Cambridge University Press. 1989. P. 546–566.
6. Green's Dictionary of Slang. Режим доступу: <https://greensdictofslang.com/entry/vuv26sa>
7. Handayani D. The Use of Animal Metaphors in Javanese Language within Tengger Society. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. 2019. No. 338. P. 131–134.
8. Jumaа M. Phraseologismen mit Tierbezeichnungen in der deutschen und irakisch-arabischen Umgangssprache. 2016. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/327681988_Phraseologismen_mit_Tierbezeichnungen_in_der_deutschen_und_irakisch-arabischen_Umgangssprache
9. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor. London : Cambridge, 1993. 24–30 p.
10. Lakoff G., Johnson M. Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to Western world. New York: Basic Books, 1999. xii, 624 p.
11. Lakoff, G. Women, fire, and dangerous things. Chicago and London : University of Chicago Press, 1990.
12. Lakoff, G., and Johnson, M. 1980. Metaphors We Live by. Chicago: University of Chicago Press. 242 p.
13. Merriam-Webster dictionary. Режим доступу: <https://www.merriam-webster.com/> (дата звернення: 21.09.2024).
14. Reddy M. The Conduit Metaphor : A Case of Frame Conflict in Our Language About Language. Metaphor and Thought / ed. by Ortony. Cambridge : Cambridge University Press, 1993. P. 202–224.
15. Rouhi M., Mahand M. R. Animal Metaphor in Cognitive Linguistics. *Psychology Research*. 2011. No. 4. P. 251–254.
16. Saralamba C. A. Comparison of HUMANS ARE ANIMALS Conceptual Metaphor between English and Thai. *Journal of Language and Linguistics*. 2021. No. 1. P. 128–150.
17. Turpin E. A Critical Study of the WOMEN ARE ANIMALS Conceptual Metaphor. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/267151007_A_critical_study_of_the_women_are_animals_conceptual_metaphor (дата звернення: 21.09.2024).
18. Арістотель. Поетика. Київ: Мистецтво, 1967. 129 с.
19. Буряк К. М., Кузнецова І. В. Особливості вживання англomовних зоонімів cat та dog в науковій літературі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2019. № 38. Том 3. С. 33–37.
20. Ерліхман А. Дубіна, О. Концептуальна метафора у промовах Гіллари Клінтон. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія, 2017. 1 (37). С. 11–13.
21. Єщенко Т. А. Семантико-стилістичні типи метафор: теоретичний аспект. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка*. Т. 28. Донецьк, 2010. С. 224–239.
22. Калько В. Метафорична інтеграція доменів свійська тварина → людина в українських прислів'ях. *Вісник Черкаського університету*. Серія Філологічні науки. 2016. № 2. С. 85–95.
23. Коваленко О. В. Функціонування зоосемізмів у фразеологізмах німецької та української мов. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2013. Вип. 2. С. 30–38.
24. Міхеева Т. І. Зооморфізм у термінологічній системі української мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2017. Т. 1, № 27. С. 19–21.
25. Петришин М. Й. Зооморфна метафора в латинських прислів'ях і приказках. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Серія : Філологічна. 2015. Вип. 51. С. 285–287.

26. Петришин М. Й. Фразеологізми з компонентом-зоонімом у латинській мові. *Науковий вісник Чернівецького університету* : Германська філологія. 2014. № 692-693. С. 161–165.
27. Пітель В. Метафора в семантемах непохідних назв тварин. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2017. Випуск 64. Ч. I. С. 277–286.
28. Приблуда, Л. М. Структура та стилістичні функції вторинних номінацій в українській художній прозі початку ХХІ ст. (Автореф. дис. канд. філол. наук). Національна академія наук України. Київ, 2019.
29. Словник української мови : в 11 тт. / за ред. І. К. Білодіда. Інститут мовознавства. Київ : Наукова думка. 1970–1980.
30. Словник української мови. Томи 1–14 (А-ПРЕФЕРЕНЦІЯ) Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2015 – 2024. Режим доступу: <https://sum20ua.com/?page=579&searchWord=%D0%B3%D0%B0%D0%B4%D1%8E%D0%BA%D0%B0&wordid=186106> (дата звернення: 21.09.2024).
31. Худолій А. О. Функціональні зміни у мові американської публіцистики кінця ХХ – початку ХХІ століття. Острог : Вид-во НаУОА, 2006. 368 с.

Serednytska A. Ya. COMPARISON OF ENGLISH AND UKRAINIAN ZOOMETAPHORS AS A DEMONSTRATION OF NATIONAL AND CULTURAL PECULIARITIES OF METAPHORICAL WORD CONCEPTUALIZATION

The article is devoted to the issue of functioning of conceptual metaphors. Conceptual metaphors lie at the basis of human thinking. They facilitate the understanding of abstract concepts by associating them with concrete concepts through similarity. Since metaphors make it possible to understand complex abstract concepts with the help of more concrete concepts with a simpler structure, they are a significant factor in the formation of a conceptual linguistic worldview and significantly influence human thinking, perception of reality and behavior. Metaphor can be the cause of imposing stereotypes, including outdated ones, characteristic of the linguistic worldview of a certain nation.

The article reveals the peculiarities of zoometaphors as one of the oldest and most common types of mappings, based on a comparison of human features with animal characteristics. Zoometaphors arise as a result of superimposing the sphere of the concept of “animal” on the concept of «human», as a result of which positive or negative qualities, which are allegedly endowed with animals, are transferred to humans. In the linguistic worldview of different nations, the set of ideas about the characteristics of animals, especially their character traits, may not coincide. The characteristics attributed to animals and transferred to humans depend on the national culture. It has been determined that because of this, metaphorization can take place differently in different languages.

In order to compare the perception of animals in the linguistic worldview of the English and Ukrainian languages, we analyzed examples of conceptual metaphors “animal – human”. It was found that some of the analyzed conceptual metaphors are the same in both languages, but often the linguistic worldviews show unexpectedly different ideas about the same animal. It was found that in both languages, the differential signs of concepts relating to the appearance of animals, the peculiarities of their behavior and function in the world structure mostly coincide. However, it was found that zoometaphors based on the characteristics of animals are significantly different, since ideas about the characteristics of animals are often attributed to them, obtained as a result of deductive assumptions or incorrect interpretation of the facts of the surrounding reality.

Key words: conceptual metaphor, linguistic worldview, concept, zoometaphor, mapping.

Сковронська І. Ю.

Львівський державний університет внутрішніх справ

ЮРИДИЧНА КОМУНІКАЦІЯ: СТРУКТУРА І ЗАСОБИ

Тільки чітке знання та розуміння структури і засобів розмовної комунікації допоможуть юристові цілком оволодіти нею у професійній сфері. Одним з суб'єктів розмовної комунікації в юридичній практиці обов'язково є юрист, спеціаліст, обізнана особа в юриспруденції, яка володіє професійними (фундаментальними і спеціалізованими) правовими знаннями, і яка вмє застосовувати їх у практичній діяльності. Сучасний юрист – це інтегратор, спеціаліст, людина, яка володіє стародавнім мистецтвом знаходити спільну мову з людьми, це мирне вирішення конфліктів. Іншим суб'єктом розмовної юридичної комунікації може бути і юрист, і будь-яка інша фізична особа, яка вступає в спілкування в рамках юридичної практики. Наприклад, суб'єктами розмовної комунікації під час проведення допиту будуть слідчий та допитуваний, під час проведення консультації – адвокат та клієнт. Відповідно, розмовна комунікація в юридичній практиці можлива між такими категоріями осіб: а) посадова особа – посадова особа (суддя – адвокат), б) посадова особа – фізична особа (адвокат – клієнт).

Вважаємо, що не варто виокремлюємо юридичних осіб загалом як самостійний суб'єкт розмовної юридичної комунікації, оскільки їх представляють конкретні індивіди, які вступають в процес розмовного юридичного спілкування, адже відправником та отримувачем інформації завжди є одинична людина. І на практиці дуже часто результат розмовного спілкування залежить від комунікативних вмінь та навичок конкретної особи. Може бути результативним спілкуванням, якщо інтереси підприємства представляє досвідчений юрист. І навпаки, результат спілкування, наприклад, з проблем невиконання умов конкретного договору може призвести до конфлікту, якщо в якості суб'єкта комунікації виступає некомпетентна, незнайома з комунікативними нормами людина.

Ключові слова: спілкування, юридична комунікація, суб'єкт комунікації, об'єкт комунікації, розмовна ситуація.

Постановка проблеми. Уже в самому визначенні розмовної комунікації закладено уявлення про необхідність взаємодії двох сторін – тієї що говорить, та тієї, що слухає. Внутрішня організація юридичної комунікації є її структурою. Структура (від латинської *structura*, англ. *structure*, нім. *struktur*) – це характеристика складу та просторова картина складу об'єкта [1, с. 432]. Структура розмовної юридичної комунікації – це внутрішня форма, тобто спосіб організації складових її елементів. Структура є порівняно постійним і одночасно змінним в часі способом зв'язку елементів. У структуру розмовної юридичної комунікації входять: 1) суб'єкти; 2) об'єкт; 3) суб'єктивна сторона; 4) об'єктивна сторона.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблем юридичної комунікації загалом та комунікативної культури юристів зокрема зверталися чимало науковців. Серед них Токарська А., Балинська О., Чорнобай О., Марченко О., Кононенко Т., Іванов В., Рабінович П., Пітерс Дж., Хабермас Ю. та багато інших. Однак аналіз праць вітчизняних і зарубіжних дослідників свідчить про відсутність

єдиного бачення та розуміння природи й сутності правової комунікації.

Постановка завдання. Метою представленої розвідки є розгляд розмовної комунікації як спільної розмовної діяльності в юридичній практиці в контексті її побудови, мотивів, комунікативних якостей учасників, добору експресивних засобів, культури тощо.

Виклад основного матеріалу. Розмовна комунікація – це важкий соціально-психологічний процес взаєморозуміння і взаємодії між людьми, у результаті якого відбувається різного типу вплив за допомогою мовленнєвих засобів, як от: вплив людини на людину (інтерперсональна комунікація), групи на групу (групова комунікація), людини (групи) на широко розосереджену аудиторію (масова комунікація) та інші. правова комунікація – це сукупність процесів і суб'єктів, які забезпечують цілеспрямований обіг і поширення нормативно-правової інформації та правових знань в умовах становлення інформаційного суспільства. Правова культура суб'єктів правової комунікації є необхідною умовою формування

інформаційно-правового суспільства в Україні [2, с. 39].

У залежності від специфіки психологічного механізму розмовний вплив може бути трьох видів: інформування, переконання та навіювання. Звісно, що межі між ними відсутні. Всі три види розмовного впливу, особливо переконання та навіювання, широко поширені в юридичній практиці. Перечислити всі випадки розмовного впливу неможливо. Назвемо лише деякі. Наприклад: слідчий переконує підслідного в доцільності зізнання, повідомляючи йому дані слідства, називаючи факти та імена. Прокурор інформує суд і присутніх в залі судового засідання, зачитуючи обвинувальний вирок. Адвокат переконує суд, звертаючись не тільки до розуму, але й до почуттів, що обвинувачений заслуговує пом'якшення покарання. У цілому необхідно погодитися, що суть юридичної діяльності зводиться до тлумачення сенсу юридичного тексту та інколи нав'язуванню через власну структуру примусового його виконання.

Суб'єкти – це учасники розмовної юридичної комунікації, а саме окремі індивіди, які вступають у спілкування між собою, які у відповідності з нормами права є носіями суб'єктивних юридичних прав та обов'язків [1, с. 442]. До індивідів відносяться громадяни держави, іноземці, особи без громадянства, особи з подвійним громадянством, які знаходяться на території даної держави.

Суб'єкти будь-якої розмовної комунікації в різноманітній літературі визначаються по-різному, це – той, що говорить та той, що слухає, відправник та отримувач, адресант та адресат, комунікант та комунікатор. Спираючись на аналіз історико-філософських систем, Матвієнко О доводить, що успішна комунікація залежить від філософсько-соціальних та політично-соціальних аспектів. Питання успішної комунікації між суб'єктами як на суспільному рівні, так і в політичних колах є важливим, оскільки забезпечує зміни та перетворення в самій державі, а також формує орієнтири, за якими має рухатися політична еліта України [3, с. 213]. Суб'єкти розмовної юридичної комунікації – це мовні особистості, які несуть в собі типізовані, узагальненні риси свого професійного середовища та одночасно особистий досвід знань, вмінь, вподобань. Розмовна юридична комунікація носить індивідуально-вольовий характер, її суб'єкти реалізують свої права та обов'язки за допомогою вольових, свідомих дій.

Об'єкт – це те, з приводу чого виникають, складаються відносини. Об'єктом розмовної комунікації в юридичній практиці є змістовна основа

спілкування в професійній юридичній діяльності, тобто інформація, яка передається в міжіндивідуальних контактах від одного суб'єкта до іншого і/або певні фрагменти об'єктивної дійсності, з приводу яких формується і передається те чи інше повідомлення, і які підпадають під правове регулювання або ж пов'язані з правовою сферою [4, с. 9]. Це можуть бути факти, аргументи, знання, вказівки, свідчення про внутрішній або емоційний стан людини, повідомлення про обстановку в професійному або соціально-виробничому середовищі, про конкретні життєві обставини.

Інформація в розмовній юридичній комунікації – це розмовна передача вже відомих, усвідомлених і організованих фактів об'єктивної дійсності [5, с. 99]. Інформація в процесі розмовної юридичної комунікації оцінюється в кількісному та якісному відношенні. У кількісному відношенні визначається недостатність/надмірність інформації, а в якісному відношенні інформація інтерпретується з точки зору її достовірності/недостовірності (істинності/хибності). Особливо слід відзначити, що інформація в юридичній комунікації не спадає, а збільшується, збагачується, розширюється в процесі її циркуляції, коли той, хто говорить та той, хто слухає по чергово міняються ролями. Дуже важливою характеристикою інформації в юридичній практиці є її цінність, яка визначається новизною, важливістю та неочікуваністю. Об'єктом розмовної юридичної комунікації є така інформація, яка представляє інтерес хоча б однієї сторони і являється благом, яке знаходиться в його розпорядженні. Об'єктом розмовної комунікації, по суті справи, може виступати будь-який елемент матеріального світу і соціальної реальності, який розглядається в рамках юридичних відносин.

Суб'єктивна сторона включає механізм внутрішньої саморегуляції людей (суб'єктів розмовної юридичної комунікації), які беруть участь в юридичному спілкуванні, їх психологічну спрямованість на здійснення розмовних дій та полягає в мотиваційному процесі, який являє собою формування різноманітних мотивів сторін на основі їх актуальних потреб, інтересів та установок (психологічних та правових), а отже постановку цілей суб'єктів.

Для того, щоб стати учасником розмовної юридичної комунікації, людині потрібна певна мотивація. Свідомо-вольовий елемент розмовної юридичної комунікації розвивається за схемою: необхідність – інтерес – ціль – завдання – результат [5, с. 99]. Спонукальним фактором тут виступає отримання різного роду інформації, яка явля-

ється об'єктом розмовної юридичної комунікації.

У кожного суб'єкта розмовної юридичної комунікації наявні свої цілі та свої мотиви.

Мотиви являють собою спонукальні причини, якими керувався суб'єкт, цілі – кінцевий результат, до якого він прагнув. Вихідними мотивами можуть слугувати потреби та інтереси не тільки самого суб'єкта, але й інших осіб, соціальних груп та всього суспільства загалом. При цьому мотиви відображають не тільки спрямованість (порушуються чи ні норми права), але й характер, ступінь активності, самостійність та інтенсивність поведінки під час реалізації. Суб'єктивна сторона свідчить про рівень правової культури особистості, ступеня відповідальності особи, про його відношення до соціальних та правових цінностей.

Мотиви вступу суб'єктів в процес розмовної юридичної комунікації можуть бути різноманітними, але є і загальний для кожного з них – це наявність проблемної ситуації, яка проявляється в незнанні інформації. У такому разі виникає необхідність у консультації, розмові, де проблемна ситуація може бути вирішена. Різноманітні мотиви вступу в процес розмовного юридичного спілкування можуть бути розподілені на чотири основні класи:

- 1) експресія (пошук сприяння у спілкуванні з партнером);
- 2) евристика (бажання дізнатися нову інформацію шляхом постановки запитань);
- 3) координація (необхідність виділитися в суспільстві і за допомогою комунікації знайти однодумців);
- 4) регуляція (в спілкуванні передаються інструкції, завдання, розпорядження) [6].

Головна ціль суб'єктів, які вступають в процес розмовної комунікації в юридичній практиці – обмін інформацією різного роду, але, взаємодіючи один з одним, суб'єкти можуть мати інші цілі – це формування умінь та навичок, розвиток професійних якостей, обмін діяльністю, інноваційними прийомами, засобами, технологіями, емоціями тощо.

Наприклад, під час проведення консультування суб'єктивна сторона виражається в бажанні отримати необхідну інформацію, для того, щоб вирішити проблему, яка виникла.

Об'єктивна сторона розмовної юридичної комунікації являє собою зовнішню характеристику даного процесу і виражається в розмовних діях сторін, здійснюваних як в активній, так і в пасивній формі за допомогою вербальних і невербальних засобів, і пов'язаних з обміном

розмовною інформацією, отриманням нових відомостей, узгодженням позицій, які характеризуються наявністю причинного зв'язку між діями та їх наслідками. Програма вирішення комунікативного завдання включає зміст інформації (тобто, що саме) та конкретні засоби (тобто, як саме). Таким чином, доцільно сформулювати комунікативні уміння: 1) швидко і правильно орієнтуватися в умовах комунікації; 2) правильно планувати повідомлення, визначати зміст комунікативного акту; 3) знаходити адекватні засоби передачі змісту; 4) забезпечувати зворотний зв'язок тощо. Отже, інформація за змістом, структурою, форматом (символами) та джерелом має привернути увагу, утримати інтерес, викликати бажання та скристалізувати наміри, що сприятиме реалізації програми комунікативного завдання [7, с. 49].

Переважає більшість дій має словесне оформлення і здійснюється виключно в розмовній сфері. Неможливо, наприклад, сприймати слово судового оратора як просто красиву промову поза контекстом правових аспектів тієї чи іншої справи. Промова – це активна дія, яка здійснюється з певною практичною ціллю, а слухання є пасивним діянням в процесі розмовної юридичної комунікації. Ситнітков О. зазначає, що судова промова є лише частиною захисту в суді на рівні з такими складовими як: 1) визначення суб'єктивного складу спору; 2) визначення предмета позову; 3) перевірка підсудності. 4) встановлення обставин; 5) збір доказів; 6) побудова доводів та аргументів. Готуючи судову промову слід опрацювати тему, визначити ціль, скласти план тощо [8].

Розмовна юридична комунікація – це завжди спільна розмовна діяльність в юридичній практиці, яка передбачає передачу словесно вираженої інформації, узгодженість, розуміння і прийняття дій кожним її учасником. Специфіка комунікативної взаємодії полягає в певному характері дій її учасників, вона завжди є взаємною, будь-яка дія з однієї сторони викликає відповідну реакцію з іншої сторони. Реальна розмовна взаємодія суб'єктів в процесі досягнення кожним з них своєї цілі, задоволення своїх власних інтересів і є об'єктом розмовної юридичної комунікації.

Для більш повної характеристики об'єктивної сторони потрібно взяти до уваги й інші додаткові ознаки та умови: час, місце та інші обставини, під час яких здійснюється розмовна юридична комунікація.

Наприклад, проведення консультації з будь-якої проблеми, або допиту, у цілях отримання свідчень про вчинення правопорушення, вирішу-

вана проблема або покази свідка є об'єктом, а сама дія, акт передачі інформації, яка виражена в словесній формі – це об'єктивна сторона розмовної юридичної комунікації.

Засоби розмовної юридичної комунікації в юридичній практиці поділяються на вербальні (словесні) та невербальні. До невербальних засобів відносяться інтонація, гучність, пауза в мовленні, міміка, поза, погляд, жести, дистанція. Усе це засоби передачі інформації, які доповнюють основний засіб спілкування в професійній юридичній діяльності – мовлення.

Найбільш універсальним засобом юридичної комунікації є мовлення, оскільки під час передачі інформації з його допомогою менш за все втрачається сенс спілкування. Людське мовлення виникає у відповідь на необхідність вступити в спілкування з кимось або повідомити про щось. Більш точно мовлення можна визначити як використання мови з комунікативною метою. За допомогою мовлення не тільки «рухається» інформація, але й учасники комунікації в особливий спосіб впливають один на одного, орієнтують і переконують один одного, тобто прагнуть досягти певної зміни в поведінці. Раз у раз виникають парадокси розмовного спілкування; людина, яка використовує українську мову як мову рідну, час від часу відчуває повну нездатність до розмовної взаємодії з іншими членами свого ж мовного колективу. І справа не у «незнанні» мови – справа зазвичай у невмінні коректно нею користуватися, тобто в невмінні грамотно «розмістити себе» в тій або іншій розмовній ситуації. Сукупність ознак якісного мовлення, що допомагають здійснити спілкування в юридичній практиці та зробити його ефективним, називаються комунікативними. Комунікативними якостями мовлення юриста є:

1. Нормативність, або правильність мовлення, тобто вміння точно у відповідності з нормами літературної мови передавати думки.

2. Точність. Мовлення юриста повинне відповідати вимогам процесуальних норм. Відповідність тексту документа процесуальному закону проявляється в правильному найменуванні документа, вживанні формулювань і юридичних термінів у тому значенні, яке передбачене законом. Важко назвати ще якусь іншу сферу суспільного життя, де неточність слова, розрив між думкою і словом загрожували б тяжкими наслідками в галузі права для усього суспільства в цілому. Неточність слова – велике соціальне зло. Воно створює ґрунт для свавілля та беззаконня.

3. Логічність – комунікативний атрибут мовлення, який означає відображення структури думки і її розвитку в семантичних зв'язках елементів мовлення. Дотримання або порушення логіки викладу впливає на розуміння мовлення слухачами.

4. Доречність – необхідна умова якісного мовлення, яка полягає у такому підборі, такій організації засобів мови, які роблять мовлення таким, що відповідає темі повідомлення, його логічному та емоційному змісту, складу слухачів. Доречність мовлення – ознака, яка є важливою в соціальному аспекті: вона регулює розмовну поведінку. Уміння знайти потрібні слова, інтонацію в тій чи іншій ситуації – запорука побудови ефективних взаємовідношень співрозмовників, поява так званого зворотного зв'язку. Юрист повинен підбирати мовні засоби, які роблять мовлення таким, що відповідає цілям і умовам спілкування.

5. Чистота мовлення. Чистим називається таке мовлення, в якому немає елементів, що не притаманні літературній мові, а також недоречно використаних іноземних слів.

6. Зрозумілість і доступність. Зрозумілість досягається чіткою композицією документа, логічністю викладу, переконливістю аргументів і передбачає використання важких синтаксичних конструкцій для вираження важких думок, особливо в документах. Чіткості композиції сприяють юридичні кліше.

7. Багатство мови. Це максимально можливе насичення мовлення різноманітними, не повторюваними засобами мови на стільки, на скільки це необхідно для реалізації комунікативного наміру. Чим різноманітніше мовлення, тим більше в ньому міститься інформації.

8. Виразність. Виразність мовлення досягається за допомогою наступних структурних елементів: мовленнєвих фігур, образних засобів (порівняння, епітети, іронія і тощо) і естетично довершеного стилю. Важливою є культура професійного мовлення юриста. Це – якісний показник загальної культури особистості, її ділових якостей, від якого головним чином залежить встановлення довіри та переконання слухача. Хоча використання культури професійного мовлення вважається важливим аспектом у діяльності юриста, проте аналіз матеріалів засвідчує відсутність єдиного підходу до тлумачення поняття «культура професійного мовлення» [9, с. 5].

Професійне використання оратором цих експресивних засобів забезпечує ефективний вплив не тільки на розум, але й на почуття слухачів. Вплив

на почуття є природною приналежністю красномовства в кримінальному процесі. Але спільною умовою для всіх видів розмовної юридичної комунікації є вимова слів (вголос або про себе).

Розмовна юридична комунікація передбачає реалізацію наступних умов, в яких відбувається розмовне спілкування:

- предметно-цільовий зміст розмовної комунікації;
- обов'язковість контактів усіх учасників спілкування, незалежно від їх симпатії та емпатії;
- взаємозалежність усіх учасників комунікації і в досягненні кінцевого результату, і під час здійснення приватних намірів;
- дотримання формально-рольових принципів взаємодії з врахуванням посадових ролей, прав і функціональних обов'язків, дотримуючись під час цього субординацію та діловий етикет;
- формальні обмеження (дотримання правових, соціальних норм, дотримання регламентації).

Висновки. Розмовна комунікація в юридичній практиці повинна проводитися з врахуванням правових норм і етичних правил, направлятися на досягнення певної, можливої в правових рамках згоди. Юрист повинен гнучко і чітко реагувати на ситуацію; допомагати створенню взаємних відносин із клієнтом, не влаштовувати односторонню маніпуляцію. Удало знайдений тон, правильне акцентування, хороша дикція, відсутність штамів – все це приводить до психологічної комфортності учасників комунікативного процесу, сприяє зняттю зайвої емоційної напруги в розмовній юридичній комунікації. Словесна неохайність або нікчемність використуваних мовних засобів може перекреслити не тільки авторитет того, хто говорить, але й престиж позиції, яку він представляє. Професійна розмовна комунікація юриста повинна бути цілеспрямованою, структурно організованою, інформаційно ефективною.

Список літератури:

1. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах. Укладачі: В. Яременко, О. Сліпушко. Т.4. Київ, 2001. 942 с.
2. Макеєва О. Поняття і сутність правової комунікації в сучасному інформаційному просторі. *Юридичний вісник*. №3(44), 2017. С. 35–41. <https://jrn1.nau.edu.ua>
3. Матвієнко О. Суб'єкт, суб'єктність та ефективна комунікація. *Культурологічний альманах*, (№1), 2024. С. 213–218. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.1.26>
4. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах. Укладачі: В. Яременко, О. Сліпушко. Т.3. Київ, 2001. 928 с.
5. Косенко Ю.В. К 71 Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. / Ю.В. Косенко. Суми: Сумський державний університет, 2011. 187 с.
6. Режим доступу: <https://studfile.net/preview>
7. Ефективні комунікації: навч. посібник / Л. А. Нохріна, О. М. Кравець; Харків: ХНАМГ, 2012. 263 с.
8. Ситников О. Мистецтво судової промови або з чого складається успіх виступу в суді? <https://www.hsa.org.ua/blog/mistectvo-sudovoyi-promovi>
9. Киричук Б., Якимчук М. Культура мовлення як засіб розвитку комунікативних компетентностей юриста / *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2021. № 1 (23). С. 1–7.

Skovronska I. Yu. LEGAL COMMUNICATION: STRUCTURE AND MEANS

Only a clear knowledge and understanding of the structure and means of spoken communication will help a lawyer to fully master it in the professional sphere. One of the subjects of spoken communication in legal practice is necessarily a lawyer, a specialist, a knowledgeable person in jurisprudence who has professional (fundamental and specialized) legal knowledge and who is able to apply it in practice. A modern lawyer is an integrator, a specialist, a person who knows the ancient art of finding common ground with people and peaceful conflict resolution. Another subject of spoken legal communication can be a lawyer or any other individual who enters into communication within the framework of legal practice. For example, the subjects of spoken communication during interrogation will be the investigator and the interrogated, and during consultation – the lawyer and the client. Accordingly, spoken communication in legal practice is possible between the following categories of persons: a) official – official (judge – lawyer), b) official – individual (lawyer – client). We do not distinguish legal entities in general as an independent subject of spoken legal communication, since they are represented by specific individuals who enter into the process of spoken legal communication, since the sender and receiver of information is always a single person. In practice, the outcome of conversational communication often depends on the communication skills of a particular person. Communication may be effective if the interests of an enterprise are represented by an experienced

lawyer, and vice versa, the result of communication, for example, on the issues of non-compliance with the terms of a particular contract may lead to a conflict if the subject of communication is an incompetent person who is unfamiliar with communication norms.

Key words: *communication, legal communication, subject of communication, object of communication, conversational situation.*

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

УДК 82.091:398.8(477+438)(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.1/13>

Масло О. В.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Волкова І. В.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Кондратенко Л. О.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНА ПАРАДИГМА ФЛОРОНОМЕНІВ У ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ ТА ПОЛЬСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

У статті доведено, що народна пісня є важливим складником української та польської культури, відповідно, це спонукало до різноаспектних досліджень пісні, починаючи з ХІХ століття – часу, коли формувалися нації, а зібраний етнографічний та фольклорний матеріал поставав підґрунтям виокремлення з-під колоніального ярма насамперед української мови; досліджено флорономени – назви дерев, що виконують символічну функцію, відтворюючи етнокультурні цінності в первісному вигляді, наприклад, вертикальну модель структури Всесвіту через символ Світового дерева репрезентують і в українських, і в польських народних піснях як «чоловічі», так і «жіночі» назви дерев, проаналізовано художньо-образну парадигму таких флорономів, як береза, верба, вільха, вишня, груша, дуб, клен, липа, тополя, явір, яблуня, осика, спираючись на контекстний, зіставний та структурно-семіотичний методи дослідження текстів українських та польських народних пісень, визначено спільні та відмінні конотації, що є репрезентантами ідіоетнічних рис національно-мовної картини світу обох народів; визначено, що в текстах колядок та щедрівок реалізується архетип Світового дерева, який представлений через символічну парадигму таких флорономів, як береза, верба, дуб, яблуня, вишня, явір, насамперед міфопоетичний простір – центр двору чи хати, а також додаткові конотативні елементи – колороніми золотий, срібний; окреслено партитивні флоролексеми із значенням частинності (стовбур, кора, листя, корінь, гілка), що разом із атрибутами відіграють функцію антропоморфізації дерев – біла крона – біле тіло чи обличчя, високий стовбур – струнка дівчина, густе гілля – розкішне волосся; в українських та польських народних піснях береза, верба, вільха, вишня, тополя, груша, липа є «жіночими» деревами, дуб, явір – «чоловічими»; доведено, що флорономени відіграють функцію лінгвокультурологічних констант національно-мовної картини світу, відтворюючи архаїчне мислення обох народів, набувають різноманітних асоціативних зв'язків, формуючи символічно-образну картину світу.

Ключові слова: флорономен, партитивні флоролексеми, лінгвокультурологічний аналіз, колоронім, конотація, символіка.

Постановка проблеми. Народні пісні є невід'ємною складовою культурно-історичного пласту кожного народу. Вони уможливають «розпакування» тих таємниць народного світогляду, що із нашаруванням століть суттєво втратили первісне значення в мисленні сучасної людини, адже містять у собі багато концепцій та ідей стосовно розуміння світу, природних явищ,

людських відносин та соціально-історичних процесів.

Актуальність дослідження зумовлена його спрямованістю на заглиблення в національно-мовну картину світу обох народів шляхом окреслення художньо-образної парадигми флорономів в українських та польських народних піснях. Флорономени не тільки відтворюють природні

особливості певного регіону, але й виконують символічну функцію, відображаючи етнокультурні цінності в первісному вигляді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеї В. фон Гумбольдта та О. Потебні про мову як виразник народного духу становлять методологічне підґрунтя дослідження. У статті використовуємо метод контекстного аналізу, зіставний (для визначення особливостей семантики та функцій флорономенів в українських та польських народних піснях); структурно-семіотичний (для окреслення символічних значень).

На сьогодні в мовознавстві на позначення назв рослинного світу існують такі поняття: *флорономен*, *фітонім*, *фітонімний іменник*, *фітономен*, *флорема*, *флористична одиниця*, *флористична лексема*, *флористична назва*, *фітонімічна лексема*, *флоролексема*, *флоризм*, *флороназва*, *флористична одиниця*, *флористичне найменування* [3; 7; 15; 25]. У нашій статті будемо послуговуватися терміном *флорономен* та дефініцією, окресленою в дисертаційному дослідженні Малаш О.В.: «Флорономени – лексичні символи конкретно-видових і абстрактно-видових понять, пов'язаних із рослинним світом, – постають як результат складних ментальнісних процесів мовної концептуалізації дійсності» [15, с. 8].

Принципи мотивації флорономенів можуть бути зумовлені різними чинниками, наприклад, візуальними характеристиками (подібність до вже наявних предметів/істот/рослин): *соняшник*, *ялина срібляста*, *деревій*, *півники*, *золотушник*; смаком або запахом: *лимонник*; властивостями: *звіробій*; тактильними або звуковими ознаками: *кропива*, *колючник*, *тріцалка*; природними особливостями (цвітіння в певну пору року, місце дозрівання): *пролісок*, *горіх лісовий*, *озимина*, *первоцвіт* тощо. У текстах народних пісень флорономени відіграють функцію лінгвокультурологічних констант національно-мовної картини світу, відтворюючи архаїчне мислення, що своїм корінням сягає язичницьких часів. Деякі флорономени можуть мати конотації, не зрозумілі іншим народам. Наприклад, *чорнобривці* в народнопоетичних українських текстах містять сему 'родинне тепло, затишок'; із *сон-травою* (*сон-зіллям*) в Україні «пов'язують тривалість перебування людини у земному світі», також ця квітка «відкриває таємниці майбутнього у сні» [12, с. 70], у польській картині світу *калюжниця* (пол. *kaczeniec*) – символ весни, *аспарагус* (пол. *asparagus*) – молодості, *лаванда* (пол. *lawenda*) – кохання.

Флорономени розглядаються в різних аспектах, зокрема лінгвістичному, культурному, символічному. Лінгвокультурологічний аспект флорономенів у народнопоетичних українських текстах досліджували Бабакова О. [2], Боева Є. [4], Жайворонок В. [8], Галайчук В. [6], Маслюк Д. [16], Стецьк М., Мицак І. [24], Сімович О.І. [22], Лісняк Н. [14], Микитів Г. [17] та ін. Функції флорономенів у польській мовній картині світу – Пророк К. [44], Лехоцька Е. [36, 37, 38], Фрей Л. [29], Грицина Е. [32], Небжеговська-Бартмінська С. [40]. Так, у статті «*Nazwy gatunków kwiatów w pieśniach ludowych z Warmii i Mazur*» Е. Лехоцька аналізує назви квітів, що використовуються у народних піснях Вармінсько-Мазурського воєводства, які датуються ХІХ і ХХ століттями. У дослідженні згадуються найменування дерев і чагарників: *волошки*, *фіалки*, *гвоздики*, *латаття*, *ірису*, *лаванди*, *лілії*, *чебрецю*, *маку*, *мирта*, *календули*, *півонії*, *ромашки*, *рути*, *розмарину*, *троянди*, *тюльпана*, *вересу*. Е. Лехоцька інтерпретує народну пісню як важливе джерело історії людей певного регіону, їхніх традицій, звичаїв та мови [37, с. 160].

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні флорономенів в контексті лінгвокультурологічного аналізу текстів українських та польських народних пісень, виявленні спільних та відмінних конотацій, що репрезентують ідіоетнічні риси національно-мовної картини світу обох народів.

Виклад основного матеріалу. Народна пісня як одна з найважливіших складових української культури завжди викликала інтерес дослідників. Ще в першій половині ХІХ століття в Харкові з'являється низка видань, де друкують художні твори; розвідки з історії, етнографії, славістики, фольклористики, зокрема й народні пісні. Так, у журналі «Молодик», окрім творів Я. Щоголева, М. Костомарова, А. Метлинського, Г. Квітки-Основ'яненка, опубліковано народні пісні та казки; в «Українському альманасі» було вміщено 11 народних пісень; фольклорний та історико-літературний збірник «Запорожская старина» (1833–1838), видавець І. Срезневський, умістив думи та пісні про національно-визвольну війну 1648–1654 рр, уривки з козацьких літописів, перекази та ін. Отже, саме зацікавлення фольклором, зокрема українською народною піснею, формувало зовсім інше бачення української культури, спонукало до появи розвідок про українську мову, двомовних українсько-російських словничків, уміщених як додатки до етнографічних збірників. Опрацьовуючи фольклорний матеріал, учи-

тель із Чернігова І. Кулжинський говорить про давність української мови, порівняно з іншими слов'янськими мовами (у цитуванні зберігаємо орфографію та пунктуацію тексту): «Кто знает? Может быть, самый Боянь имѣть теперь своих потомковъ между нами въ окрестностяхъ Кіева, Любеча, или Чернигова...Они (Барди) вмѣстѣ суть драгоцѣнный памятникъ Малороссійскихъ пѣсень» [13, с. 45]; про красу зменшено-пестливих слів у ній, переваги щодо виразності та мелодійності: «Имѣйте охоту прислушаться къ Малороссійскимъ пѣснямъ; – какая величественная простота въ выраженіи въ самыхъ чувствахъ! Какое близкое и живое изображение природы! Кажется, сочинители сихъ пѣсень пѣли онья не устами своими, а сердцемъ. Всѣ препоны, каковыми иногда упрямый языкъ искушаетъ вдохновеннаго страстію поэта, побѣждены непримѣтно, и всѣ нѣжнѣйшія черты глубокаго чувства блестятъ въ Малороссійскихъ пѣняхъ живейшими красками» [13, с. 46–47]; «Но разберите на всѣхъ языкахъ имена сердечнаго друга, – и я напередъ увѣренъ, что языкъ Малороссійскій будетъ имѣть въ семь случаевъ преимущество» [13, с. 99]. «Філософ мови» О. Потебня писав: «Обстоятельствами моей жизни условлено то, что при научных моих занятіях исходною точкою моею, иногда замѣтною, иногда незамѣтною для других, был малорусский язык и малорусская народная словесность. Если бы эта исходная точка и связанное с нею чувство не были мне даны, и если бы я вырос вне связи с преданием, то, мне кажется, едва ли я стал бы заниматься наукою» [21, с. 15]. Отже, більшість романтиків ХІХ століття черпала тематику творів саме з фольклору.

Рослини у фольклорі відіграють важливу функцію, відтворюючи культурні коди, що відображають колективну свідомість народу.

Флорономени в українських та польських народних піснях можна класифікувати за групами: дерева, плоди, кущі, квіти, трави, зернові культури, а також партитивні флоролексеми – гілка, лист, суцвіття, стовбур, корінь тощо. У статті розглянемо процес символізації та метафоризації назв дерев у народних піснях.

Найчастіше в українських народних піснях додаткових конотативних значень набувають *береза, верба, вільха, вишня, черешня, груша, дуб, клен, горобина, сосна, тополя, явір*. У польській народній пісні – *верба, вільха, груша, дуб, липа, явір, осика, яблуня*.

В українських обрядових піснях важливим є відтворення вертикальної моделі структури

Всесвіту (небо – світ богів; земля – людей; підземний світ – прашурів) через символ Світового дерева, яким найчастіше є *дуб, явір, сосна, верба, яблуня, береза, горобина, липа*. Мотив будь-якого дерева посеред двору, інколи й у хаті, – залишки міфу про створення світу. Недаремно існує традиція прикрашати різдвяну ялинку, весільне гільце яскравими стрічками – своєрідне міні небо на землі, а плодами – як шана родючості землі. Найчастіше мотив дерева посеред двору трапляється в колядках чи щедрівках:

*Пане господарю, що на твоім дворі?
Що на твоім дворі береза стояла,
Тонка та висока, листом преширока
А на тій березі кора золота, листя сріблянес.
А в нашого пана береза стояла,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Тонка та висока на листя широка... [1].*

Береза символізує чистоту, святість, родючість, красу, тендітність, скромність, дівочу цнотливість та загалом дівчину або жінку [5, с. 131]. У народній пісні «Хвалилася береза» цей флорономен асоціюється із дівчиною, яка пишається своєю красою:

*Хвалилася береза:
«Що я вгору висока,
Що я вгору,
Що я вгору висока;
Що я в корінь глибока,
Що я в корінь.
Що я в корінь глибока;
Що я гіллям кудрява,
Що я гіллям,
Що я гіллям кудрява;*

*Що на мені біла кора, Що на мені,
Що на мені біла кора!» [20, с. 141].*

Атрибути *біла, зелена, суха, тонка, червона* є мотиваційним підґрунтям для символізації флорономена. Спільна сема 'зовнішня краса' визначає метафоричне перенесення – біла кора – біле тіло, обличчя. Партитивні флоролексеми із значенням частинності (*гілка, корінь, лист*) також відіграють функцію антропоморфізації берези.

Водночас флорономен набуває додаткових конотацій, коли в пісні йдеться про смерть – 'туга, печаль':

*Ой у полі жито
Копитами збито,
Під білою березою
Козаченька вбито [20, с. 187].*

Береза (пол. *brzoza*) у польських народних піснях є символом *жінки та матері*, а також *смутку, скорботи та трауру*:

*Jaka brzoza, taka kóra,
Jaka matka, taka córka* [35, с. 470].

Садити березу біля могил – дуже давній та відомий по всій території Польщі звичай. Її завжди ставили з північного боку могили, за головою померлого, щоб вона була нахилена над померлим, але не закривала сонця [37, с. 55]:

*Cierpiała, tęskniła, za rok już nie żyła.
Gdzie brzoza się kiwa,
tam dziewczę spoczywa* [35, с. 522]

В українців і поляків **верба** (пол. *wierzba*), як і береза, асоціюється з жіночим деревом. Йоланта вказує на те, що у фольклорних текстах збереглися сліди трактування верби як космічного дерева, що знаходиться в середині світу. Згадки ставлення до верби як до космічного дерева, через яке можна потрапити у рай, збереглися в польських казках [33, с. 67]. У різдвяній колядці читаємо:

*А в нашого господаря
Золота верба,
А на тій вербі
Золота кора,
А на тій корі
Рожеві квіти.
Ой то не верба –
Йванкова жона,
Ой то не квіти –
То Йванові діти... [8, с. 73]*

Як і в попередньому тексті про березу, колором золотий (золота верба, золота кора, а на тій березі кора золотая, листя срібляне) має семантику святості, ієрархію вишості, недаремно саме із Світовим Деревом пов'язаний цей колір.

На Купала (Купайло, Купайлиця) дівчата можуть прикрашати й вербове деревце – «купайлицю» стрічками, квітами, співаючи:

*Наше Купайло з верби, з верби,
А ти, Іване, прийди-прийди.*

Партитивні флоролексеми (тонкий та високий стовбур верби, довга крона) символізують красу дівчину: стовбур – стрункість, крона – розкішне волосся.

*На городі верба рясна...
Там стояла дівка красна* [20, с. 130].

Водночас верба має додаткові конотації *журби та розлуки* в контексті нещасливого кохання:

*В кінці греблі шумлять верби,
Що я насадила...
Нема того козаченька
Що я полюбила.* [20, с. 175]

Вільха (пол. *olcha*) в українських та польських піснях є «жіночим» деревом:

*Ой на горі вільха,
Під нею вода згіркла,
Моя невеличка, рум'яного личка,
Коло мене припадає, як перепеличка* [19]
*Jakiem dawno chodził
Do dziewczyny na wieś.
Teraz go już niema
Wyrosła tam na nim
Zielona olsyna* [42, с. 11]

В українських та польських піснях семантика кольору має важливе значення. Так, *зелений* асоціюється з весною, здоров'ям і життям, молодістю; а *сухий* – з нечистими силами, хворобами та смертю.

Вишню вважають символом світового дерева, кохання, весни, краси. Також вона є символом України, рідної землі та матері через те, що є плодним деревом. У народних українських піснях флорономен *вишня* часто вживається разом із флорономеном *черешня*. Це може бути зумовлене зовнішньою схожістю рослин та їх назв. Вишня символізує дівчину, а черешня – чоловіка:

*Сидит пташок на черешні,
Ей, обдзюбує дробний квет.*

«Чого ж ти мі, моя мила,

Ей, завруціла младий сьвет?» [20, с. 174]

Звичай «колупати кору» – передбачати долю, можливо, перейшов на «колупання печі» під час сватання, а червона вишня-черешня символізувала дівчину, яка може обирати судженого. У щедрівці «Да стояла вишня-черешня» читаємо:

*Да стояла вишня-черешня,
Щедрий вечір, добрий вечір!
На тій вишні кора золотая!
Кому ж іти кору колупати?*

Дівки Настінки кору колупати [10].

У польських піснях *вишня* (пол. *wiśnia*) є символом дівчини, готової до кохання та шлюбу. Зривання ягід – це знак залицяння. Дівчина і хлопець, які поїдають ягоди – образи, що символізують кохання. Якщо дівчина вішає вінок на вишню або рве свій фартух об неї – це ознака того, що вона втратила цноту [39, с. 188]:

Przed dworem stoi wiśnia,

Nasza pani bardzo pyszna [39, с. 93]

«Груша – разом із дубом та яблунею посідає чільне місце у будові Світового дерева, але порівняно з яблунею («світлою» і «денною») вона «колюча», а тому символізує «темний», «нічний» бік світотворення. Вважалося: хто зрубає грушу, до того незабаром завітає лиха доля. У піснях груша – покровителька дівочтва; виходячи заміж, дівчина прощалася з нею, як із подругою.

Груша – символ самотньої молодої жінки та її печалі» [5, с. 134]. В українській народній пісні «*Цвітуть сади-виногради, в мене – суха груша*» негативна сема ‘*туга, розпач*’ формується шляхом зіставлення флорономенів – сад-виноград – суха груша. «Сад-виноград – народнопоетична назва саду; наділена знаком святості в обрядових піснях, зокрема щедрівках... символ єднання сердець» [8, с. 520]:

*Цвітуть сади-виногради, в мене – суха груша,
Ци всім людям, ци лиш мені зав’язана душа?* [26]

У народній польській пісні «*W polu gruszką, w polu...*» сема ‘*безвихідь та туга*’ виражається через партитивні флоролексеми (опале листя та відсутність плодів) груші:

*W polu gruszką, w polu,
Niema na niej gruszek;*

Listeczki opadły

Wierzcholeczek usecił.

Listeczki opadły

Na oranż rolą,

Wierzcholeczek usechl,

Galazeczki stoją! [43, с. 35]

У віруваннях багатьох народів **дуб** (пол. *dąb*) уважається уособленням Усесвіту. В українських та польських піснях флорономен має сему ‘*могутність, сила, довголіття*’, це зафіксовано в стійких мовних сполуках обох країн: *міцний як дуб // тоспу як дуб*. Також він ототожнюється з чоловіком/козаком та воїном:

Stoi dąb nad wodą,

Konary się chwieją;

Do siebie dziewczyno,

Oczka mi się śmieją. [43, с. 40]

Oj, w system polu jest dąb zielony,

Leży tam pod niem ulán zraniony. [42, с. 51]

Зелений дубочку,

Чого похилився?

Молодий козаче,

Чого зажурився? [20, с. 64]

У давніх слов’ян дуб уважався деревом верхнього бога грому та блискавки Перуна. З часом образ трансформувався, тому схожі асоціації можна простежити в деяких народних українських піснях:

Ой в ліску, в ліску на дубку

Висіла колисонька на шнурку.

В тій колисонці Петрунько,

А коло його татко його.

«Шибай мене, татоньку, високо,

Нехай я забачу далеко!

Там десь моя дівонька гуляє,

Шитим рукавцем махає». [20, с. 25]

В історичних та козацьких піснях флорономен має семи ‘*міцність, краса, витривалість, хоробрість*’:

Взяли Байду, ізв’язали

Та й за ребро гаком.

Гаком зачіпали.

Висить Байда на дубочку.

Та не день, не два,

Та й не одну нічку. [20, с. 49]

У багатьох українських та польських народних піснях **клен** є символом смутку та смерті. Якщо в українських піснях сема ‘*смуток, самотність*’ пов’язана із самим деревом, адже із клена та сосни часто робили домовини, то в польських піснях – із кленовим листком:

Може, я умру...

Зроби ж мені, брате,

Вірний товаришу,

З клен-дерева труну [20, с. 106]

Рости, рости, а клен-дерево,

Рости вгору високо!..

Поховали отамана

В сурю землю глибоко [20, с. 112]

Wysoko, daleko listeczek na klónie,

chtóż mnie požaluje w ty daleki stronie [41, с. 30]

Партитивна флоролексема **кленовий листок** набуває додаткового конотативного значення в багатьох польських народних еміграційних піснях, у яких ліричні герої розповідають про голод та тугу за Батьківщиною:

Sluzebny chleb dobry, ale oplakany,

esce mi nie dajo, juz mi wymaziajo.

Ukrajali-ć mi go jek klonowy listek,

esce sie pytajo, cyli go zjem wsystek [41, с. 32]

Священним деревом також вважалася й **липа**. У Польщі *lipa* (пол. *lipa*) асоціюється з людською долею та родючістю. Слов’яни з давніх часів ототожнювали чоловіка з дубом, а липу – з жінкою, на похоронних процесіях хрест та труну виготовляли з відповідних дерев, залежно від статі покійника [30; с.61]. Тож липа також вважається «жіночим деревом» та в піснях асоціюється саме з дівчиною:

Z tamtej strony jeziora,

Stoi lipka zielona.

A na tej lipce, na tej zielonej,

Trzej ptaszkiowie śpiewają.

Nie byli to ptaszkiowie,

Jeno kawalerowie.

Radzili sobie o jednej dziewczynie,

Która onym się zdaje. [42, с. 42]

Береза, верба, вільха, вишня, груша, а також сосна, тополя (пол. *topola*) асоціюються із дівчи-

ною через зовнішні чинники (тонкий та довгий стовбур):

*Чи не жаль тобі, зелений дубе,
Тісі тополі буде,
Що не раз, не два твої жолудочки
Під її листом буде?
Чи не жаль тобі, молодий козаче,
Тісі дівчини буде,
Що любив-кохав півтора года,
А тепер візьмуть люди?* [20, с. 86]

У Польщі флорономен символізує високу струнку жінку або дівчину, він також зберігся у фразеології на позначення високої людини: *rosły jak topola / високий як тополя*. Суха тополя є символом закоханості або нещасливого кохання:

*Widzisz ty dziewucho tę suchą topolę?
Jak ona zakwitnie, w ten czas będziesz moją*
[45, с. 127–128]

Явір в українських обрядових піснях різдвяного циклу також є образом Світового дерева. У стародавній колядці «*Як це не було Початку Світа*» читаємо:

*Як це не було Початку Світа
Гей дай Боже!
То це не було Неба ні Землі
А лишень було Широке Море
А на тім Морі Явір Зелений
На тім Яворі Три Голубочки
Три Голубочки Раду радили
Як би ми Браття Світ поставили...* [27]

У народних піснях зазвичай цей флорономен пов'язаний із козаком або парубком:

*Над Дунаєм явір зелененький,
Під явором коник вороненький.
Під явором коник вороненький,
На конику козак молоденький.* [20, с. 173]

У народній польській пісні про кохання «*Leć głosie po rosie*» розповідається про розлуку між закоханими, калина асоціюється із дівчиною, а явір – юнаком:

*Rozstań-że sie, rozstań,
Kalino z jaworem!
Jak ja tam się rozstać
Z kochaneczkiem moim!
Kalina z jaworem
Rozstać się nie może,
Tak i ja z kochankiem,
Broń-że Panie Boże!* [43, с. 99]

Яблуня (пол. *jabłoń*), як верба та дуб, вважається символом Світового дерева:

*Тече річка невеличка,
Щедрий вечір, добрий вечір!
На тій річці плине листочок.*

*Плине листочок яблуньовий,
На тім листку написано,
Написано Сонце й Місяць,
А що Місяць – то господар,
Ясне Сонце – господиня,
Ясні зірки – його дітки* [5, с. 139].

Уособленням життя, процвітання, здоров'я та жіночої долі:

*Iści moja jabłoneczka rodzila.
Iści mojej jabłoneczce trzy piątki.
Iści moja jabłoneczka ta papki.
Iści mojej jabłoneczce rok mija.
Iści moja jabłoneczka się rozwija.
Iści mojej jabłoneczce trzy lecie.* [41, с. 28]

*Змениши, Боже, денька,
Що я молоденька!
Та молода, як ягода,
Та зелена, як яблуня.* [9]

Осика (пол. *osika*) у фольклорі ототожнюється з бідною, нещастям та потойбічними силами. У південно-східній Польщі, коли траплялися самогубства, покійників ховали на перехрестях та на груди клали осикову гілку, щоб душа не блукала по світі привидом. Також кришку труни прибивали осиковими кілками, щоб мрець не прокинувся. У Польщі побутувало повір'я, що осика, вирвана бурєю, означає смерть [31, с. 288–289].

У народних польських та українських піснях побутують негативні конотації, пов'язані з осикою. Наприклад, у пісні «*Cztery mile lasu*» розповідається про хлопця, який серед осикового лісу шукає своє кохання, але не може знайти, також це дерево порівнюється із вдовою:

*Cztery mile lasu
Samój osiczynu;
Nie pójdę do wdowy:
Wolę do dziewczyny!* [43, с. 26]

Українці вірили, що не можна було ламати гілок осики, бо потім людину будуть переслідувати нещастя [23; с.91], це вірування засвідчує українська народна пісня «*Ой музику дуже люблю...*»:

*А я гаю не рубаю
Через ті осики,
А я вдома не ночую
Через ті музики* [18]

Висновки. Отже, антропоморфізація рослинного світу притаманна для українських та польських пісень різних за жанрами. Найчастіше це календарно-обрядові (веснянки, купальські, жниварські, колядки, шедрівки), побутові (колискові, весільні, про родину та кохання) та історичні пісні. Флорономени набувають різноманітних асоціа-

тивних зв'язків, формуючи символічно-образну картину світу. *Береза, явір, верба, дуб, вишня, яблуня* є символами Світового дерева у колядках та щедрівках Як в українських, так і в польських народних піснях *береза, верба, вільха, вишня, тополя, груша, липа* є «жіночими» деревами, *дуб, явір* – «чоловічими». Трансформація флорономена відбувається через порівняння, метафоризацію,

епітети, паралелізм. Атрибути *біла, зелена, суха, тонка, червона* є мотиваційним підґрунтям для символізації флорономена; колороніми *золотий, срібний* мають семантику святості, коли в текстах говориться про Світове дерево. Партитивні флоролексеми із значенням частинності (*гілка, корінь, лист, стовбур, крона, плід*) разом із атрибутами можуть додавати нових конотативних значень.

Список літератури:

1. А в нашого пана береза стояла. (10 Вересня 2024 р.). Отримано з Цифровий Архів Фольклору: <https://folklore.kh.ua/site/track?id=1300>
2. Бабакова О. В., Хомчак О.Г. Словотвірні-когнітивна модель концепту «барвінок» в українській мовній картині світу. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2012. № 1. С. 23–28. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_fi_2012_1_6.
3. Баран І. М., Бойко Н. І. Метафоризація флоролексем у поетичних просторах Василя Симоненка. Арватівські читання – 2023: матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 17 травня 2023 року / упоряд. Н. І. Бойко, О. М. Петрик. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. С. 18–23.
4. Боєва Е. В. Символіка флорономенів у вимірі лінгвокультурологічного аналізу народнопоетичного тексту. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова: зб. наук. пр.* Серія: філологічні науки Київ, 2009. Вип. 3. С. 89–97.
5. Войтович В. М. Українська міфологія. Київ: Либідь, 2002. 662 с.
6. Галайчук В. Рослинна символіка в народних піснях (на польових матеріалах з Київського Полісся). *Народознавчі зошити*. 1996. № 2. С. 126.
7. Дудник О.М. Фітономени художнього тексту: лінгвокультурологічне тлумачення деяких назв квітів. *Мова і Культура*. 2016. 229 с.
8. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ: Довіра. 2006. 703 с.
9. Жартівливі пісні. Родинно-побутові / Упорядники О.І. Дей, М.Г. Марченко, А.І. Гуменюк. Київ: Наукова думка, 1967. 800 с.
10. Колядки та щедрівки. Зимові обрядова поезія трудового року. / Упорядники О. І. Дей (тексти), А. І. Гуменюк (мелодії). Відповідальний редактор М. Т. Рильський. Київ: Наукова думка. 1965. 804 с.
11. Костомаров М. Слов'янська міфологія. Вибрані праці з фольклористики й літературознавства. Київ: Либідь, 1994. 384 с.
12. Крохмальний Р. Фольклорний фітонім як символ трансферності та когерентності художнього образу. *Міфологія і фольклор*. 2008. № 1. С. 68–75.
13. Кулжинській І. Ньоторья замѣчания касательно Истории и характера Малороссийской поэзии. *Украинский журналъ*. 1825. №1. С.43-54; №2. С. 89–101.
14. Лісняк Н.І. Символіка образів яблуні та яблука у лемківських піснях. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2014. Серія: Філологічна. № 44. С. 163–166.
15. Малаш О.В. Народні флорономени у болгарській мовній картині світу Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Київ: Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні, 2017. 232 с.
16. Маслюк Д. М. Фітоніми (вищі рослини) – чинник духовного поля лінгвістичної спільноти українців: образність і науковість. *Вісник Черкаського університету. Філологічні науки*. 2008. Вип. 4. С. 24–26.
17. Микитів Г. В. Символ калини як лінгвостилістичний засіб у мові українських народних ліричних пісень. *Редакційна рада*. 1998. С. 96.
18. Ой музику дуже люблю (10 Вересня 2024 р.). Отримано з Pisni.Org.Ua: <https://www.pisni.org.ua/songs/898052.html>
19. Ой на горі вільха. (10 Вересня 2024 р.). Отримано з Наше (тексти пісень): <https://nashe.com.ua/song/8476>
20. Перлини української народної пісні. Пісенник /Упорядник М.М. Гордійчук. Київ: В-во «Музична Україна», 1991. 382 с.
21. Потебня О. Мова. Національність. Денаціоналізація: статті і фрагменти / упоряд. і вступ. ст. Ю. Шевельова. Нью-Йорк: Українська Вільна Академія наук у США, 1992. 156 с.
22. Сімович О. І. Поетична символіка української народної творчості: лінгвістичний аспект. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; ЛДУ ім. І. Франка, 1999. 46 с.
23. Словник символів / під ред. М. Дмитренка, О. Потапенка та ін. Київ: Вид-во часопису «Народознавство», 1997. 156 с.

24. Стецик М.; Мицак І. А ми тую червону калину підіймемо(семантико-стилістичний потенціал лексем-дендронімів у фольклоризованих пісенних дискурсах). *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2022. №7. С. 173–187.
25. Тележкіна О. О. Фітоніми у поетичному мовленні Леоніда Талалая. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства. Хмельницький : ФОП Бідюк Є. І., 2016. Вип. 10. С. 125–131.*
26. Цвітуть сади-виногради, в мене – суха груша (10 Вересня 2024 р.). Отримано з Наше (тексти пісень): <https://nashe.com.ua/song/8292>
27. Як ще не було Початку Світа (10 Вересня 2024 р.). Отримано з Pisni.Org.Ua: <https://www.pisni.org.ua/songs/230354.html>
28. Fisher B.E. Allelopathy. *Plant Disease*, 4. S. 313–330, 1979.
29. Frey L. Drzewo w kulturze ludowej (wybrane zagadnienia). *Znak, symbol a rituał v tradiciách a prejavoch ľudovej zbožnosti*. 2013. 119 S.
30. Gimbutienė M. Senovinė simbolika lietuvių liaudies mene, Vilnius 1994, s. 157.
31. Harmata K., Madeja J., Zemanek A., Zemanek B. Wybrane rodzime drzewa i krzewy w polskiej botanicznej literaturze, zwyczajach i sztuce (jałowiec, wierzba, brzoza, topola osika, sosna, dąb, lipa, świerk, jodła) [Selected indigenous trees and bushes in Polish botanical literature, customs, and art]. *Wszechświat*, 112(10–12), 2011, 281–291.
32. Hrycyna E. Ludowe nazwy ziół w polskim językowym obrazie świata. *Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury*, 31(31). S. 133–145, 2019.
33. Jolanta T. Językowo-kulturowy obraz dębu, brzozy i wierzby (na materiale polskim i litewskim). *Wileński uniwersytet pedagogiczny, Wydział slawistyki, Katedra filologii polskiej*. 2005. 83 S.
34. Kolberg, O. Dzieła Wydane Oskara Kolberga. T. 15. Wrocław: *Polskie Towarzystwo Ludoznawcze*. 1982.
35. Kolberg O. *Dzieła wszystkie. T. 40: Mazury Pruskie*. Red. D. Pawlak i W. Ogrodziński. Wrocław. 1966.
36. Lechocka E. Znaczenie i funkcja motywu ruty w warmińsko-mazurskich pieśniach ludowych. In *Motywy fauny i flory w literaturze i kulturze. Analecta Literackie i Językowe, tom IX (pp. 347–358)*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. 2018.
37. Lechocka E. Nazwy gatunków kwiatów w pieśniach ludowych z Warmii i Mazur. *Słow'янський збірник*, (23). S. 148–164, 2019.
38. Lechocka E. Problem nieobecności nazw gatunków drzew w Pieśniach ludowych z Warmii i Mazur na tle analizy etnograficzno-przyrodniczej. *X IIV* 4, 41, 2015.
39. Nadmorski Dr. Kaszuby i kociwie. Język, zwyczaje, przesady, podania, zagadki i pieśni ludowe w północnej części pkus zachodnich. *Drukarna Dziennika Poznańskiego*. Poznań. 1892. 168 S.
40. Niebrzegowska-Bartminska S. Smietannik. In: *Słownik stereotypów I symboli ludowych / koncepcja calosci i redakcja J. Bartmiiiski, zastępca redaktora S. Niebrzegowska-Bartminska, t. II: Rosliny*. Lublin. 2019. 162 S.
41. Pieśni ludowe Warmii i Mazur. Wybrał i oprac. M. Sobieski, tańce oprac. M. Sobolewska. Kraków. 1955.
42. Pieśni ludowe z Lgoty. Spisał w latach 1908-1909 Stanisław Leopold Floryan, zebrał Seweryn Udziela, z rękopisu opracował i przypisami opatrzył Ryszard Góralczyk (10 Вересня 2024 р.). *Режим доступу*: <https://naszalgota.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/12/piec59bni-ludowe-z-lgoty.pdf>
43. Polski śpiewnik. Zbiór aryj i dumek narodowych krakowiaków kujawiaków, pieśni weselnych i t.d. Wydanie czwarte. Tom 1. *Nakładem Edwarda Feitzingera*. Cieszyn. 1915. 462 S.
44. Prorok K. Chwasty w polskiej kulturze ludowej. *Roczniki Humanistyczne*, 71(6). S. 279–293, 2023.
45. Sobotka P. Rostlinstvo a jeho význam v národních písních, pověstech, bájích, obřadech a pověrách slovanských. Praha, 1879. 216 s.

Maslo O. V., Volkova I. V., Kondratenko L. O. THE ARTISTICALLY-VIVID PARADIGM OF FLORONYMS IN THE TEXTS OF UKRAINIAN AND POLISH FOLK SONGS

The article proves that the folk song is an important component of Ukrainian and Polish culture, respectively, this led to multi-faceted studies of the song, starting from the 19th century – the time when nations were formed, and the collected ethnographic and folklore material provided the basis for breaking away from the colonial yoke in the first place Ukrainian language; the article studied floronyms – the names of trees that perform a symbolic function, reproducing ethno-cultural values in their original form, for example, the vertical model of the structure of the Universe through the symbol of the World Tree is represented in both Ukrainian and Polish folk songs by both “male” and “female” names of trees, the article analyzes the artistically-vivid paradigm of floronyms such as birch, willow, alder, cherry, pear, oak, maple, linden, poplar, sycamore, apple, aspen, relying on contextual, comparative and structural-semiotic methods of researching Ukrainian and Polish texts folk songs; common and different connotations, which are representatives of the idio-ethnic features of the national-linguistic picture of the world of both peoples, are defined; it is determined

that the texts of carols and hymns realise the archetype of the World Tree, which is represented through the symbolic paradigm of such floronyms as birch, willow, oak, apple, cherry, sycamore, primarily mythopoetic space – the center of the yard or house, as well as additional connotative elements – coloronyms golden, silver; partitive florolexemes with the meaning of partiality (trunk, bark, leaves, root, branch) are outlined, which, together with the attributes, play the function of anthropomorphizing trees – a white crown – a white body or face, a tall trunk – a slender girl, a thick branch – luxurious hair; in Ukrainian and Polish folk songs, birch, willow, alder, cherry, poplar, pear, linden are “female” trees, oak, sycamore – “male”; it is proved that floronyms play the function of linguistic and cultural constants of the national-linguistic picture of the world, reproducing the archaic thinking of both peoples, acquire various associative connections, forming a symbolic and figurative picture of the world.

Key words: *floronym, partitive florolexemes, linguistic and cultural analysis, coloronym, connotation, symbolism.*

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

UDC 811.11

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.1/14>*Aliyeva V. S.*

Azerbaijan University of Languages

THE EVOLVING ROLE OF ACADEMIC ENGLISH IN HIGHER EDUCATION: CHALLENGES AND PECULIARITIES

The article discusses the role of academic English in the modern system of higher education. It emphasizes the importance of students acquiring not only everyday language skills but also academic style communication and critical thinking abilities. The modern system of higher education, characterized by its complex and evolving nature, now demands students not only possess everyday communication skills but also excel in academic discourse, a global medium for knowledge exchange.

The article highlights the challenging peculiarities of the academic texts and the advantages of mastering academic English, such as the ability to analyze scientific research, write academic papers and participate in academic debates. The need for teaching academic English in Azerbaijan arises from the increasing demand for publication activity and integration into the international educational community.

Despite the status of English as a primary foreign language in Azerbaijani universities, academic English presents significant challenges. Structurally, academic texts require mastery of formal writing conventions, such as the use of thesis statements, coherent arguments, and standardized formats for research papers and essays. Lexically, academic English involves a specialized vocabulary that goes beyond general English, with complex terminology that is both difficult to learn and essential for effective academic communication. Stylistically, academic English demands formal, impersonal language, often using the passive voice and avoiding casual expressions or rhetorical questions, which can be difficult for non-native speakers to adopt.

Academic English represents an existing system of implicit and explicit rules and regulations that implements the processes of reproducing and exchanging academic knowledge. The article notes the necessity to bridge the gaps between general English and academic English introducing academic writing and reading in the early stages of university education in Azerbaijan.

Furthermore, the article discusses the target audience of general academic English classes and the need of preparing students for academic and labor mobility in the international market.

Key words: *academic English, academic reading, academic writing, global academic discourse, communicative competence, peculiarities of academic language, early stages of university education.*

Introduction. The modern system of higher education has a complicated multi-level structure with multiple components that can alter depending on the society demands. One of the main targets of foreign language teaching in that system is not only acquisition by students of skills of communicative competence in everyday language, but also in academic style. In this context, academic English presents research interest as a linguistic, communicative and discourse phenomenon and as a reflection of links between individual local and global educational cultures [1, p. 255].

By the end of university education students must have a number of competences among which the

ability to communicate effectively, to analyze the outcomes of scientific research and apply them to solve various research objectives, the ability to do their own scientific research and ability to think critically. If previously the main goal of the institutions of foreign languages in Azerbaijan and in other soviet and, later, post-soviet countries was to cultivate students' skills to communicate, to read and translate various texts on daily topics in foreign languages, today the range of goals has expanded.

English has always been the most popular language taught at schools and universities as the foreign language in non-English-speaking states.

English is called “modern Latin” because it has become a language of science. It opens access to up-to-date information for independent research. English is a crucial medium for communication, and it is essential to strive for good communication skills to excel in one’s career. Clear and forceful expression is necessary for effective communication. The role of English in tertiary level study has changed dramatically. It has turned from the object of study to the medium for obtaining knowledge. The focus is no longer on the language itself as an object of study, but on the language as a means of access to information and a medium of communication.

The objectives and tasks. The objective of the article is academic English (AE) and its peculiarities that are sometimes challenging for the university students. The task is to assess the role of AE in the modern world and consider it as a mighty tool that enables people to consolidate global scientific community and integrate into contemporary academic discourse. The article highlights the importance of introduction of AE to the curricula from the early stages of university education in Azerbaijan and defines the main characteristics of AE. The article also addresses the challenges faced by students and teachers engaged in academic language in countries where English is not the primary language, in particular in Azerbaijan, which determines the relevance of the chosen topic.

Analysis of resent research and publications. The problem of introduction of AE into the university curricula especially in non-English speaking countries is acute and arouses interest of many researchers. In his paper “Academic English: A Conceptual Framework” Robin Scarcella (University of California, Irvine) states that mastering AE is one of the “most reliable ways of attaining socio-economic success”. He also discusses linguistic, cognitive, and socio-cultural/psychological approaches of teaching AE [2].

Kristina Anstrom, Patricia DiCerbo, Frances Butler, Anne Katz, Julie Millet, and Charlene Rivera in their paper “A Review of the Literature on Academic English: Implications for K-12 English Language Learners” also consider interaction between academic language and academic content and presented the overwhelming research on this topic [3]. In his research named “English for Academic purposes: an Advanced Recourse Book” the American philologist Nel Hyland also gives the detailed analysis of the problems of AE and designed his research as a guide for teachers working in the field of English for Academic Purposes [4]. David Corson, DiCerbo, Patricia A., Mauranen A., Oshima A. also studied problems of AE, and this is far from the complete list of researchers interested in the

given topic. Having studied a large body of literature on this topic, in the article we examine an approach to the study of academic writing as applied to the realities of Azerbaijani universities.

The presentation of the main material. Academic English and its Advantages for Students. Mastering academic English (AE) requires students to study specifics of foreign scientific texts, genres of scientific discourse, their grammatical and stylistic peculiarities. Academic language is designed to be correct, clear and precise and to convey complex ideas and concepts. However, even a good degree of linguistic confidence in everyday conversation does not ensure the ability to cope with cognitively and linguistically demanding academic materials. The acquisition of general academic language skills includes mastering of academic terminology, ability to read and analyze scientific and professional texts, ability to take part in academic debates and communicate effectively, ability to write academic papers in standardized form, ability to translate scientific texts from native language into English.

Today, due to the improvement of the educational standards and new set of priorities, the elements of scientific communication which include scientific articles, abstracts, academic texts, synopsis, formal papers, are gradually being introduced into the university curriculum. It brings to the necessity to strengthen theoretical and pragmatic bases of the teaching academic language in order to develop students’ academic mobility.

During the soviet period the standards of academic writing and the requirements to the scientific work in our country were developed in relative isolation from the international scientific community. It brought some divergence in the structure of scientific works. Such a divergence was grounds for refusal to publish our scientists’ research in the prestigious international scientific journals. In 2005 Azerbaijan officially joined the Bologna process. Our country signed the Bologna declaration and committed to bring the curriculum in line with European standards.

A number of reforms were carried out in our educational system that enabled our students and scientists to join the international educational society. Amid the process of integration of Azerbaijan universities into the world educational environment, active participation of our young scientists in the international forums and conferences, the main focus should be on academic mobility that can serve quality assurance of higher education. However, there are considerable inequalities in the area of academic mobility, depending on the students’ socio-economic

status as well as country of origin, main focus should be on academic mobility that can serve quality assurance of higher education [5, p. 13].

Academic and labor mobility contributes to qualitative improvement of scientific and professional cooperation, formation of qualified local human resources that are capable of occupying a worthy place in the international labor market. In this context, providing an educational basis for academic and labor mobility becomes the primary focus of attention of the international community, employers, university staff and, of course, students.

Shifting the focus from GE to general AE from the first year of university education will enable students to integrate into the scientific environment easily, comply with academic norms and cultivate their academic and professional accomplishments. Many professions require the ability to read, write, and communicate effectively in English, and, of course, those who are proficient in AE have a clear advantage. English empowers young minds, and it is increasingly necessary for job market needs in different capacities, including interacting with customers and clients, explaining policies and procedures, delivering presentations, and more. Organizations all over the world are now training their employees in English, improving their skills and providing opportunities for further development.

Challenges of Academic English for students who use English as a foreign language. The need for introduction of AE into university curriculum has dramatically increased in connection with the necessity to boost the publication activity of the young researchers in the international indexed journals of leading databases like Scopus, Web of Science and others. “Some of the world’s most renowned authors and Nobel Laureates have published their work in English. Being familiar with the language can allow you to explore vast English literature that has spanned across centuries” [6].

In the USA or Great Britain schools and universities academic writing is given a lot of attention and time. Teachers pay serious attention to the students’ papers, give detailed instructions for tasks and have fixed evaluation criteria. Students write academic papers on most subjects, and from early ages pupils obtain skills of critical thinking, reading and writing. The primary role of such an attitude is to teach students to think, to formulate and substantiate their own ideas, to discuss them with others, to understand and critically evaluate the opinions of others, to draw conclusions from such discussions, and finally write a well-argued and complete text. While in our country the development

of these skills is carried out mainly in the frames of a separate course.

Nowadays, studying English begins at a very early age in Azerbaijan. In elementary school children start to learn the basics of English. In upper secondary education the process of learning is built on reading texts, retrieving information, analyzing, discussing and creating original texts sometimes with the author’s position. At this stage the focus is still on learning general English (GE). At the final stage of secondary education, in their learning materials students encounter just some elements of academic language for the first time.

Despite the rapid development in teaching GE in Azerbaijan, as well as in the other countries where English is not a native language, after entering the university, the bulk of first-year students are often not ready for a sudden transition to AE. Traditionally AE is introduced into the curriculum at the final stage of education when students have already mastered the GE. However, our innovative approach lies in beginning to build the basis for the further development of AE skills in the initial stages of university education. With the right methodology, a bridging stage between GE and general AE during the first year of university, enables students to adapt to the challenges of modern education. The gradual immersion in the terminology of the academic language, mastering its style and getting acquainted with its peculiarities give freshmen the opportunity to avoid tangible difficulties in the learning process.

Undoubtedly, the problem of obtaining skills of AE may be particularly visible or acute for second-language speakers [7, p. 114]. The standard of language of bilingual students or students who use English as a foreign language differs from that of native speakers. We should take into consideration that the number of English users in the world many times exceeds the number of native speakers. The different culture people use English as “lingua franca” and it leads to distortion of its grammar, phonetic and even lexical structure of the language [8, pp. 10–39]. Moreover, even native speakers often simplify the language of scientific papers, that leads to lower standards of AE. Thus, compared with GE teaching, teaching academic style requires even higher professional skills and experience. In this regard, Cai Jigang, a Chinese scholar, claims that “teachers (of academic language) should not only have a solid and systematic language foundation, but also be familiar with the construction and dissemination of professional knowledge” [9].

Students from other traditions of teaching and learning may realize the intrinsic value of new learning

experience and even discard the old ways of learning. In his article, Neil Heffernan from Hiroshima Shudo University, Japan, states that many Japanese students are taught writing in junior and senior high schools by Japanese teachers of English, primarily using grammar-focused and translation-based approaches. However, these methods often create difficulties for students when they transition to Japanese or Western universities. As a result, they are typically unprepared for the demands of conducting research and producing well-structured academic writing that meets the expectations of Western academic standards [10].

This is entirely applicable to our country. The typical writing models and structure that are taught in Azerbaijan schools significantly differ from those of academic writing.

Teachers should assist students to acquire the skills to build properly structured essays (that contain appropriate thesis statements, topic sentences supported by examples, logical conclusions), to write reviews (that include their evaluative ideas), to use correct referencing conventions, etc. The requirement to observe unity and coherence in their papers that can also be a new challenge for the learners.

We should also take into consideration the cultural aspect of writing that may vary from country to country, and that is still the subject of debates in the area of ESL writing. According to the research of Grabe and Kaplan on contrastive rhetoric [11, p. 506] learners and even experienced researchers write differently influenced by patterns within their culture. In this regard, teachers of AE should adjust students' writing style to meet international standards.

In addition, taking into account ESL aspect, it is supposed that obtaining the skills of communication in academic style in English, students can also apply them in their native language. The research conducted by Margarita Calderon [12, p. 113] also warrants such a conclusion. The object of her research were bilingual (English-Spanish) students from schools in El Paso, Texas. The research showed that students achieved better results not only on AE tests in English, but also on similar tests in Spanish.

In this regard the reforms have been introduced in the curriculum of the faculties of Azerbaijan University of Languages. They are aimed at increasing the academic literacy and mobility and development of the students' critical thinking abilities. Since 2003 the authorities of our university have initiated the courses of Academic Writing and Reading for teachers for further integration of these disciplines into the learning process. Firstly, the foreign instructors were engaged in training to increase the professional competence of

our teachers. Afterwards, trained personnel began to share the experience with their colleagues. However, changes in the curriculum have affected not only writing and reading subjects, but also listening and speaking because in addition to ability to express their thoughts in academic style in written way and read and analyze scientific literature, students have to be ready to listen and understand speeches and lectures highlighting the meaning and deliver speeches in consistent and convincing way.

Peculiarities of Academic English. Mastering English for academic purposes is a significant challenge, involving far more than basic language proficiency. Success in academia demands a deep understanding of the nuances and complexities of AE. According to Bailey, being academically proficient means “knowing and being able to use general and content-specific vocabulary, specialized or complex grammatical structures, and multifarious language functions and discourse structures – all for the purpose of acquiring new knowledge and skills, interacting about a topic, or imparting information to others” [13, p. 10].

The variety of academic genres, such as essays, reviews, research papers, and dissertations, each demands a different structure and approach. Students who cannot adapt to these varying formats may find themselves struggling with different academic tasks. Learning to navigate these genres is key to academic success.

However, any type of academic writing involves the development of basic skills, such as writing introductions and conclusions, using transition signals and logical connectors (tools that link both sentences and the text as a whole), structuring the text, parallelism, etc. Each composition has a thesis statement that locates in the introduction and reflects the core of the text. An introduction is followed by the body that is divided into paragraphs and each of them supports the main idea of the composition. A conclusion resumes and summarizes all written above. Each type of academic texts has its recommended length.

There are some criteria by which university-level texts are both written and, accordingly, evaluated. Unity, coherence, support and mechanics constitute metalinguistic textual skills, which are universal for any type of academic writing. A focus of the text in academic writing is worded in the thesis statement and it should be clearly visible.

The focus of the text and its organization act its “backbone”. Adding support in the form of the details and argument and linking them with transitions,

we obtain a strong organizational framework or “skeleton.”

Specialized vocabulary, formality and style, grammar and structure, communication challenges are some of the key obstacles that learners face on this journey.

AE is characterized by a vast and specialized vocabulary. Students must grasp a wide range of technical terms and expressions common in academic literature. This extensive lexicon is difficult to master and often hinders clear and precise communication. Unlike discipline-specific vocabulary, GE words may not receive explicit instruction in content area classes [14]. These words are sometimes longer and harder to pronounce than words that students encounter in early stages of education. They may have specific suffixes and prefixes. Unexperienced readers can find orthographically complex words challenging. The words like *applicability*, *significance*, *subsequence*, *promptitude* can cause difficulty in reading, writing and pronunciation. For example, the word *feline* is more complex for perception than the word *cat*. Moreover, polysemy of some of academic words can also be a reason for confusion. For instance, the word *retain* has four meanings and the word *obtain* – three. Correct understanding and usage of terminology is crucial for effective participation in academic discussions and writing.

One of the most challenging aspects of academic English is adopting a formal tone. This involves writing in the third person, avoiding casual language, and maintaining objectivity. In addition, it is advisable to avoid rhetorical questions and contractions in the written speech. The Passive Voice is commonly used instead of Active Voice. Straying from these conventions can undermine the credibility of a student’s work. For many learners, the shift from everyday language to the formal, precise style required in academic writing is a significant hurdle.

Academic writing demands grammatical accuracy and logical organization. Any shortcomings in these areas can obstruct the clarity and interpretation of ideas, further complicating the learning process. Students must not only master complex grammatical rules but also learn to structure their arguments in a way that is coherent and easy to follow.

In academic language the choice of verb tense also plays its role. The past tense is generally used to

discuss completed research, whereas the present tense is employed to present the findings.

One more important issue is using correct punctuation. Punctuation marks help to navigate readers through a text, avoid misinterpretation of a text, separate the parts of sentences.

Users of academic language should ensure accuracy in citations. Effective academic writing involves not just clarity and precision but also the ability to reference sources and format bibliographies correctly. Failing to meet these requirements can affect a student’s grades and reputation. Mastery of academic writing skills is crucial for producing well-structured and credible work.

For students with little experience in academic environments, establishing effective communication can be a significant barrier. The formal protocols and expectations of academic discourse can be intimidating, making it difficult to connect with professors and peers. Overcoming these communication challenges is vital for academic success.

Conclusion. The importance of AE in higher education cannot be overstated, especially in today’s increasingly globalized educational landscape. As highlighted in this article, mastering AE equips students not only with language skills but also with the critical thinking and analytical abilities required for academic success and global mobility. It empowers them to engage in scientific discourse, write effectively for academic purposes, and participate in international educational and professional exchanges.

In Azerbaijan, the integration of AE into the curriculum has become a pressing need, driven by the nation’s efforts to align its educational standards with international expectations. By bridging the gap between GE and AE from the early stages of university education, students are better prepared to meet the challenges of modern academia. This proactive approach ensures that students can adapt to the complex linguistic and cognitive demands of academic environments, ultimately promoting greater academic and labor mobility on the global stage.

Overcoming the peculiarities of AE opens doors to international academic and professional opportunities, making it a crucial skill for students to master in today’s globalized educational environment.

Bibliography:

1. Tuzlukova V., Al-Busaidi S. Exploring English Academic Texts on Language Education and Pedagogy: Structural, Stylistic and Lexical Features. *Theory and Practice in Language Studies*, 2015 ACADEMY PUBLICATION, Vol. 5, No. 2, p. 255 February 2015
2. Scarcella, R. “Academic English: A conceptual framework.” (2003). *The University of California Linguistic Minority Research Institute Technical Report 2003-1*

3. Anstrom, K., et al. "A review of the literature on academic English: Implications for K-12 English language learners." *Arlington, VA: The George Washington University Center for Equity and Excellence in Education* (2010).
4. Hyland, K. and Rodrigo, I.H., 2007. English for academic purposes: An advanced resource book. *Miscelánea: A journal of english and american studies*, (35), pp. 99–108.
5. Byram, Mike, ed. *Students, staff and academic mobility in higher education*. Cambridge Scholars Publishing, 2009. p. 13 pp. 313.
6. 8 benefits of picking up English for academic purposes. October 12, 2021 URL: <https://www.torontosom.ca/blog/8-benefits-of-picking-up-english-for-academic-purposes>
7. Snow, C., Uccelli, P. *The Cambridge Handbook of Literacy*. Cambridge University Press 2009. p. 114.
8. Jenkins J. ELF Speaker's Perceptions of Their Accents // *English as a Lingua Franca*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing. 2009. P. 10–39.
9. Cai, J. (2020). Upgrading the Knowledge Structure of Public Foreign Language Teachers in Colleges and Universities: from 1.0 to 2.0 [J] *Technology Enhanced Foreign Language Education*, (1); pp. 65–70.
10. Neil Heffernan, Academic Writing in An English for Specific Purpose Context: A Japanese Perspective. *Middle East Journal of TEFL*, Vol. 3, No 1 (2023).
11. Grabe, W. & Kaplan, R.B. (1996). *Theory and Practice of Writing-an applied Linguistic*. UK: Routledge p. 506.
12. Calderón, M. Effective Instruction for English Learners. *The Future of Children*. March 2011 VOL. 21 / NO. 1 / SPRING 2011, p. 113.
13. Bailey, A. (2007). The language demands of school. Putting academic English to the test. *New Haven: Yale* – p. 10–11.
14. Hiebert & Lubliner, 2008 Hiebert, E.H., & Lubliner, S. (2008). The nature, learning, and instruction of general academic vocabulary. In A.E. Farstrup & S.J. Samuels (Eds.), *What research has to say about vocabulary instruction* (pp. 106–129). Newark, DE: International Reading Association

Алієва В. С. ЗРОСТАЮЧА РОЛЬ АКАДЕМІЧНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ОСВІТІ: ВИКЛИКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

У статті обговорюється роль академічної англійської мови у сучасній системі вищої освіти. Підкреслюється важливість набуття студентами не лише навичок розмовної мови, але й навичок спілкування в академічному стилі та критичного мислення. Сучасна система вищої освіти, що характеризується складним характером та розвитком, вимагає від студентів не лише повсякденних комунікативних навичок, але й досконалості в академічному дискурсі – глобальному середовищі для обміну знаннями. У статті висвітлюються особливості академічних текстів, які можуть викликати труднощі, а також переваги опанування академічної англійської, такі як можливість аналізувати наукові дослідження, писати наукові роботи та брати участь в академічних дебатах. Потреба у викладанні академічної англійської в Азербайджані зумовлена висхідним попитом на публікаційну діяльність та інтеграцію в міжнародну освітню спільноту. Попри статус англійської мови як основної іноземної мови в азербайджанських університетах, викладання академічної англійської викликає значні труднощі. Структурно академічні тексти вимагають дотримання формальних правил написання, таких як постановка проблеми, послідовність аргументів і стандартизованих форматів для наукових робіт та есе. Лексично академічна англійська включає спеціалізований вокабуляр, що виходить за межі загальної англійської, зі складною термінологією, яку важко вивчити, але яка необхідна для ефективної академічної комунікації. Стилiстично академічна англійська вимагає дотримання формального стилю, використання безособових форм та пасивного стану та уникнення розмовних виразів або риторичних запитань, що можуть бути важкими для сприйняття тих, хто не є носіями мови. Академічна англійська являє собою чинну систему імпліцитних та експліцитних правил і норм, що реалізують процеси відтворення та обміну академічними знаннями. Автор наголошує на необхідності подолання прогалів між загальною та академічною англійською мовою шляхом впровадження академічного письма та читання на ранніх етапах університетської освіти в Азербайджані. Крім того, у статті обговорюється цільова аудиторія, що вивчає загальну академічну англійську та необхідність підготовки студентів до академічної та трудової мобільності на міжнародному ринку.

Ключові слова: академічна англійська, академічне читання, академічне письмо, глобальний академічний дискурс, комунікативна компетенція, особливості академічної мови, початкові етапи університетської освіти.

УДК 811.11:81'42:81'23'81'37
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.1/15>

Бондарчук Н. І.

Національний університет «Львівська політехніка»

Гдуля В. В.

Національний університет «Львівська політехніка»

СПОЛУЧУВАНІСТЬ СЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОГОДИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ “BRITISH NATIONAL CORPUS”)

Статтю присвячено дослідженню поняття сполучуваності в англійській мові, зокрема детальному дослідженню явища сполучуваності, типів сполучуваності, а також джерел їхнього функціонування. Ключовим у дослідженні є метод корпусного аналізу, оскільки особливості сполучуваності слів на позначення погоди досліджуємо на матеріалі корпусу “British National Corpus” – одного з найпоширеніших джерел для досліджень сучасної англійської мови. У результаті проведеного дослідження здійснено частиномовний поділ словосполучень про погоду в англійській мові, виконано порівняльний аналіз сполучуваності слів на позначення погоди в англійській мові (на основі корпусу “British National Corpus”).

У статті доводимо те, що сполучуваність є універсальною мовною категорією, яка охоплює всі рівні мовної системи, що змінюються під впливом суспільного розвитку, мовних чинників та естетичних прагнень і відображає мовну динаміку.

Кожна мова, включно з англійською, має свої унікальні особливості сполучуваності слів, які визначаються логічною структурою, граматичними правилами та специфікою самої мови. Ці особливості стають основою для формування правильних граматичних та лексичних конструкцій, що сприяє кращому розумінню та використанню мови у повсякденній комунікації. Відмінності в сполучуваності між мовами можуть спричиняти помилки у використанні іноземної мови, особливо через перенесення звичних для рідної мови конструкцій. Опанування сполучувальних властивостей англійської мови є ключовим аспектом її успішного вивчення та практичного використання.

Лінгвісти розрізняють синтаксичну та лексичну сполучуваність. Лексичну сполучуваність тлумачать у зв'язку значення та контексту, включаючи стилістичні, емоційно-експресивні та семантичні особливості. Синтаксична сполучуваність відрізняється від лексичної та зумовлена значенням слова, лексико-граматичними характеристиками або виключно граматичними ознаками, що забезпечують правильне вживання слів у реченнях та допомагають розрізнити їхні значення залежно від контексту. Це дозволяє уникати неправильного розуміння або двозначності у спілкуванні, особливо в міжкультурному контексті.

Ключові слова: корпус, сполучуваність, синтаксичні зв'язки, лексико-семантичні зв'язки, погода, Британський національний корпус.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці дослідження явища сполучуваності слів займає важливе місце. В англійській мові сполучуваність відіграє ключову роль у формуванні синтаксичних і лексико-семантичних зв'язків між словами, що своєю чергою, впливає на точність і зрозумілість висловлювань. Вивчення цього феномену є особливо актуальним, позаяк помилки у сполучуваності слів часто виникають через перенесення звичних для рідної мови конструкцій. У нашій статті маємо на меті здійснити аналіз сполучувальних властивостей слів в англійській мові, зокрема на прикладі лексичних одиниць, які пов'язані

з описом погоди. За допомогою комплексної методики із залученням корпусного аналізу, досліджуємо типи та особливості функціонування сполучуваних слів на основі корпусу “British National Corpus” (далі – BNC).

Аналіз останніх джерел і публікацій. Поняття сполучуваності ставало об'єктом дослідження багатьох вчених, зокрема вітчизняних таких, як О. Федоренко [3], О. Таукчі [2], О. Кудряцева [1] і зарубіжних таких, як М. Хеллідей (M. Halliday) [9], Л. Тесньєр (L. Tesnière) [15], Г. Катц (G. Katz) [11], М. Бенсон (M. Benson) [4], Дж. Хілл (J. Hill) [10], Н. Нессельгауф (N. Nesselhauf) [13], В. Бре-

зіна (V. Brezina) [7], Д. Зіпманн (D. Siepmann) [14], Д. Бібер (D. Biber) [5], А. Трембле (A. Tremblay) [17], Н. Елліс (N. Ellis) [8], С. Сінклер (S. Sinclair) [8].

Постановка завдання. Мета статті – розглянути поняття сполучуваності в англійській мові та визначити особливості сполучуваності слів на позначення погоди у корпусі “BNC”.

Виклад основного матеріалу. Кожна мова має унікальні комбінаторні (сполучувальні) властивості слів. Ті, хто ще не досконало володіє іноземною мовою, часто допускають помилки, поєднуючи слова за зразками своєї рідної мови [1, с. 1].

Актуальною проблемою сучасної лінгвістики також є дослідження лексичної сполучуваності слів і різних видів словосполучень. Посилення зацікавленості проблемами лексичної сполучуваності пов’язане з виникненням нових мовознавчих теорій, зокрема корпусної лексичної граматики (*corpus-based lexical grammar*), граматики мовних шаблонів (патернів) (*pattern grammar*), емергентної граматики (*emergent grammar*) [1, с. 202].

Згідно з О. Федоренко, під сполучуваністю розуміється таке поєднання лексичних одиниць, при якому вони отримують смислову заданість залежно від актуалізації лексико-семантичних або синтаксичних властивостей [3, с. 201].

Відповідно до М. Левіса, сполучуваність – це поєднання слів, у яких кожне слово в основному зберігає своє значення [12].

У корпусній лінгвістиці словосполучення – це ряд слів або термінів, які зустрічаються частіше, ніж можна було б очікувати випадково [13].

У нашому дослідженні послуговуємось визначенням М. Хеллідея [9, с. 180], який зазначає, що сполучуваність – це систематичне поєднання слів, яке відбувається не випадково, а на основі стійких мовних закономірностей [9, с. 180].

Більше того, варто розрізнити такі суміжні поняття як сполучуваність і валентність, яке увів Л. Тесньєр [15]. Під валентністю він розуміє «здатність дієслова (чи, відповідно, іншої частини мови) створювати навколо себе певні позиції, які повинні бути заповнені» [15]. А сама сполучуваність слова трактується як взаємодія його синтаксичних зв’язків та поєднань з іншими словами [5, с. 263]. Таким чином, при розрізненні валентності та сполучуваності важливо враховувати протиставлення мови та мовлення: валентність відноситься до явищ мови, тоді як сполучуваність стосується мовлення і реалізується в процесі мовлення.

У лінгвістичних дослідженнях типи сполучуваності часто розглядаються як багатогранне

явище, яке може бути класифіковане за різними критеріями. Існує безліч підходів до класифікації сполучуваності слів, що відображає відсутність єдиного, загальноприйнятого тлумачення серед вчених.

Виокремлюють три типи сполучуваності:

- семантична (необхідні семантичні ознаки слова, яке сполучається з іншим словом);
- морфо-синтаксична (частина мови та граматична форма сполучуваних слів);
- лексична (інформація про те, яким має бути слово, пов’язане певним синтаксичним зв’язком з іншим словом) [14, с. 207].

Деякі дослідники відзначають відсутність чіткого розмежування між лексичною та семантичною сполучуваністю [8, с. 234]. З погляду лексикології дослідники, насамперед, звертають увагу на нормативний аспект сполучуваності, основна мета якого полягає у виявленні особливостей поєднання лексичних одиниць. Аналізу підлягає як специфіка сполучуваності слів зі схожим значенням, так і дистрибуція слова, яка виявляється у різних значеннях у словосполученнях [17].

Дж. Хілл досліджує також особливості та типи граматичної сполучуваності компонентів словосполучення, що залежить від факторів, які її зумовлюють [10, с. 48].

Граматична сполучуваність слів може бути мотивована їх лексичним значенням. Багато лексичних значень слова невіддільні від суворо визначених форм сполучуваності цих слів з іншими словами. Завдяки цьому граматична сполучуваність може розрізнити лексичні значення полісемічних слів [10, с. 48].

Також граматична сполучуваність слова визначається його лексико-граматичними характеристиками. Часткове значення слова впливає на сполучуваність через загальне категоріальне значення, тобто сполучуваність цього типу залежить від взаємодії загального лексичного та граматичного значень слів [7, с. 140].

Інколи граматична сполучуваність може бути обумовлена тільки граматичними чинниками, певною граматичною категорією без впливу конкретного лексичного значення [7, с. 144].

Інший характер має лексично зумовлена сполучуваність. У сучасній лінгвістиці існує декілька підходів до визначення типів лексичної сполучуваності.

Лексична сполучуваність за змістом поділяється на стилістичну, емоційно-експресивну та власне семантичну [2, с. 19]. Стилістична сполучуваність відображає співвідношення стилів

сполучуваних слів, наприклад: нейтральна + нейтральна (побудувати школу). Емоційно-експресивна сполучуваність характеризує взаємодію емоційності та оцінки в словах, наприклад: нульова + нульова (зимова навігація) [10, с. 50]. Семантична сполучуваність охоплює, з одного боку, співвідношення типів значень слів, а з іншого – взаємодію значень та реакцій, що виражаються словами, наприклад: пряме + пряме значення (офіційне повідомлення), переносне + пряме (підігріти уяву) [2, с. 19].

Розрізняють також дистантну та контактну сполучуваність [16, с. 111]. Остання може бути опосередкована службовими словами.

У дослідженні ми послуговуємось класифікацією М. Бенсона. Він розрізняє граматичну та лексичну сполучуваність, що впливає на їхні зв'язки у реченні. Лексична сполучуваність побудована на змісті і контексті, а граматична сполучуваність відрізняється від лексичної і забезпечує диференціацію значень та правильне функціонування слів у реченнях [4, с. 85].

О. Федоренко, досліджуючи сполучувальні властивості англійської мови стверджує, що у сучасній англійській мові спостерігається активне використання сталих дієслівно-іменникових сполучень нефразеологічного характеру (*to give a smile, to make a suggestion, to do research*), еквівалентних у плані змісту монолексемному дієслову (*to smile, to suggest, to research*). Вони складають один із видів полілексемних одиниць (*multi-word units*) [3, с. 93], котрі є центральними під час опанування мови.

У нашій роботі розглядаємо особливості сполучувальних властивостей слів на позначення погоди на матеріалі корпусу “BNC” [6]. “BNC” є одним із найбільших корпусів англійської мови, що охоплює різноманітні жанри і стилі текстів, що уможливує дослідження різноманітних мовних явищ англійської мови. Завдяки своїй багатій лексичній базі, цей корпус є ідеальним інструментом для аналізу сполучуваності англійських слів, які позначають погоду.

Якщо розглядати особливості створення корпусу “BNC”, то варто звернути увагу на те, що британський національний корпус спочатку був створений видавництвом Оксфордського університету в 1980-х – на початку 1990-х років і містить близько ста мільйонів слів тексту з широкого діапазону жанрів (наприклад, розмовна, художня література, журнали, газети тощо). Корпус “BNC” пов'язаний з іншими корпусами з *English-Corpora.org*, які є найпоширенішими корпусами англій-

ської мови та пропонують відмінне розуміння варіативності англійської мови [6].

Для дослідження сполучувальних властивостей слів на позначення погоди на матеріалі корпусу “BNC” ми використовуємо класифікацію, що включає граматичну та лексичну сполучуваність. Розглянемо, як ці типи сполучуваності виявляються у словах, пов'язаних із погодними явищами в англійській мові.

Окрім типології сполучуваності, ми також спираємось на моделі, що визначають належність слів до різних частин мови, такі як ADJ+N (прикметник + іменник), N+N (іменник + іменник), V+N (дієслово + іменник) та інші. Це дозволить нам дослідити, як різні частини мови взаємодіють між собою при позначенні погодних явищ.

Отже, **синтаксична (або граматична) сполучуваність** аналізується через граматичні зв'язки між словами у реченні. Для слів, що позначають погоду, характерні певні синтаксичні моделі, де ці слова виступають у ролі підмета, додатка чи інших граматичних позицій.

- **ADJ+N**: прикметник + іменник
- **cold weather** (наприклад, *And probably it was **cold weather** they would have two or three coats er you know* [6])
- **heavy rain** (наприклад, *Thursday, 7th September, was a day of very **heavy rain** in the New Cumnock district* [6])
- **clear sky** (наприклад, *The sun emerged into an almost **clear sky** as we reached the ‘Z’ couloirs* [6])
- **N+N**: іменник + іменник
- **weather report** (наприклад, *The other will check the **weather report*** [6])
- **rain cloud** (наприклад, *The sky looked like one massive mottled **rain cloud*** [6])
- **snow storm** (наприклад, *The worst **snow storm** was in January 1940, when ten trams and a bus failed ...* [6])
- **V + N**: дієслово + іменник
- **measure temperature** (наприклад, *But ever since Otto Schott invented thermometer glass it's been possible to **measure temperature** differences* [6])
- **N + V**: іменник + дієслово
- **rain falls** (наприклад, *In parts of the Atacama desert practically no **rain falls*** [6])
- **wind blows** (наприклад, *When, when the cold **wind blows**, yeah, that's right* [6])

У цих прикладах синтаксичні моделі демонструють, як слова на позначення погоди взаємодіють з іншими частинами мови, створюючи узгоджені й змістовні конструкції.

Тепер розглянемо **лексичну сполучуваність**, яка базується на семантичному зв'язку між словами. Вона враховує не лише граматичну структуру, а й змістовий зв'язок між словами, особливо якщо слово може вживатися в різних контекстах. Ось кілька моделей лексичної сполучуваності з відповідними прикладами:

- **V + N**: дієслово + іменник
- **feel the breeze** (наприклад, *I put on my skin to ward off the mosquitoes and feel the breeze beginning to rise from the river* [6])
- **ADV + ADJ**: прислівник + прикметник
- **extremely cold** (наприклад, *I'm not complaining duck, I'm just telling you now it's extremely cold outside* [6])
- **unusually warm** (наприклад, *An unusually warm day in May, with temperatures soaring and a very high pollen count* [6])
- **slightly cloudy** (наприклад, *Inside the glass was water, about a half-metre or so of slightly cloudy and salty water* [6])
- **ADJ + N**: прикметник + іменник
- **bright sun** (наприклад, *As it was a warm day with a bright sun overhead he walked in the shade wherever he could* [6])
- **severe storm** (наприклад, *The old abbey was built at the end of the twelfth century after a severe storm at sea* [6])
- **gentle breeze** (наприклад, *The gentle breeze managed to cool down the heat of the sun a little but sustained the dust* [6])
- **scorching heat** (наприклад, *In the scorching heat she had felt as if she would pass out* [6])
- **N + N**: іменник + іменник
- **rain shower** (наприклад, *This was her very first tropical rain shower, and she decided that* [6])
- **sunshine hours** (наприклад, *... in that it involves rainfall, sunshine hours, and not only the amount of rain, the amount of sun* [6])
- **fog bank** (наприклад, *he turned his vessel and made for the shelter of a fog bank* [6])
- **wind chill** (наприклад, *... will need summer wet suits and shoes to protect them from wind chill* [6])

Ці моделі ілюструють різні способи, як слова, пов'язані з погодою, можуть комбінуватися у мовленні, створюючи специфічні значення та контексти.

Висновки. Аналіз сполучуваності слів, особливо у контексті англійської мови, є ключовим аспектом для розуміння мовленнєвих і граматич-

них конструкцій, що є важливими для ефективної комунікації. Розглянутий матеріал демонструє, як правила сполучуваності слів впливають на мовлення і як ці правила можуть варіюватися залежно від контексту та функції слів у реченні. Зокрема, дослідження сполучуваності слів на позначення погоди на основі корпусу "BNC" показує різноманітність синтаксичних і лексичних комбінацій, які забезпечують точність і виразність у вираженні погодних явищ.

У процесі дослідження було розглянуто різні типи сполучуваності, включаючи граматичну та лексичну. Граматична сполучуваність, що визначається на основі синтаксичних зв'язків між словами, демонструє, як слова взаємодіють у контексті речення, створюючи граматично правильні конструкції. Лексична сполучуваність, своєю чергою, базується на семантичних зв'язках між словами, що дозволяє досліджувати, як значення слів змінюються залежно від контексту їхнього використання.

Зокрема, приклади синтаксичних моделей (ADJ+N, N+N, V+N, N+V) і лексичних комбінацій (V+N, ADV+ADJ, ADJ+N, N+N) у словах, що позначають погоду, ілюструють, як різні частини мови взаємодіють один з одним, утворюючи специфічні конструкції, що впливають на точність і чіткість висловлювань.

Щодо частотності, то модель **ADJ+N** (прикметник + іменник) є найбільш поширеною, в той час, як модель **ADV+ADJ** (прислівник + прикметник) використовується менш часто для уточнення погодних характеристик. Це свідчить про домінування певних моделей сполучуваності, що допомагає виділити характерні особливості мови, які можуть бути корисними у викладанні англійської мови, перекладі та створенні словників.

Перспективи подальших досліджень у сфері сполучуваності слів можуть включати кілька напрямків. По-перше, існує потреба в глибокому аналізі впливу контексту на сполучуваність, що дозволить краще зрозуміти, як зміна контексту може змінювати значення і функцію слів у реченні.

По-друге, важливим напрямком є розширення дослідження на інші мови, щоб зрозуміти, як сполучуваність слів варіюється між різними мовами і культурами. Порівняльний аналіз сполучуваності в різних мовах може розкрити загальні мовні закономірності й особливості, що допоможе в удосконаленні методів навчання іноземним мовам і покращить міжмовну комунікацію.

Список літератури:

1. Кудряцева О. Кількісні та якісні характеристики сполучуваності прийменників із лексико-семантичними підкласами іменників у сучасній німецькій мові (на матеріалі публіцистичного стилю). Чернівці : (Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. 6 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2511/1/08kodsnm.pdf> (дата звернення: 25.08.2024).
2. Таукчі О.Ф. Теоретичні аспекти вивчення іменної дієслівної лексичної сполучуваності в англійській, українській і російській мовах: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.15 / – Донецьк, 2006. – 19 с.
3. Федоренко О. Лексична сполучуваність та субститутивна синонімія дієслів make та do у складі сталих словосполучень. Закарпатські філологічні студії. Вип. 14. Т. 1. С. 201–204. URL : http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/14/part_1/39.pdf (дата звернення: 25.08.2024).
4. Benson M. “The Collocational Dictionary and the Advanced Learner.” In Tickoo, M.L. (Ed.), *Learners’ Dictionaries: State of the Art, Anthology Series 23, Regional Language Centre SAMEO, Singapore, 1990*, pp. 84–93.
5. Biber D., Barbieri F. Lexical bundles in university spoken and written registers. *English for Specific Purposes*. Vol. 26, 2007, pp. 263–286.
6. BNC. URL : <https://www.english-corpora.org/bnc/> (Last accessed: 25.08.2024).
7. Brezina V., McEnery T., Wattam S. Collocations in context: A new perspective on collocation networks. *International Journal of Corpus Linguistics*, 20, 2015, pp. 139–173. doi:10.1075/ijcl.20.2.01bre
8. Ellis N. C., Sinclair S. G. Working memory in the acquisition of vocabulary and syntax: Putting language in good order. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology*. Vol. 49A(1), 1996, pp. 234–50.
9. Halliday M. A. K. *The Semiotics of Culture and Language* / M. A. K. Halliday. – London: Pinter, 1984. – 256 p.
10. Hill J. “Revising Priorities: From Grammatical Failure to Collocational Success.” In Lewis, M. (Ed.), *Teaching Collocation: Further Developments in the Lexical Approach, LTP Teacher Training, Hove, 2000*, pp. 47–69.
11. Katz G.G., Fodor J.A. The structure of a semantic theory // *Language*. – 1963. – Vol. 3, № 2. – P. 170–210.
12. Lewis M. *The Lexical Approach*. London : 1993.
13. Nesselhauf N. *Collocations in a Learner Corpus*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins B.V., 2005.
14. Siepmann D. Collocation, Colligation and Encoding Dictionaries. Part I: Lexicological Aspects, *International Journal of Lexicography*, vol. 18, Issue 4, December 2005, pp. 409–443. URL : <https://doi.org/10.1093/ijl/eci042>
15. Tesnière L. *Esquisse d’une syntaxe structurale*. – Paris. – 1953. – 254 p.
16. Teubert W. “Corpus Linguistics and Lexicography.” *International Journal of Corpus Linguistics*, vol. 6, 2001, pp. 125–153.
17. Tremblay A., Derwing, B., Libben, G., Westbury C. Processing advantages of lexical bundles: Evidence from self-paced reading and sentence recall tasks. *Language Learning*. Vol. 61(2), 2012, pp. 569–613.

Bondarchuk N. I., Hdulia V. V. UNDERSTANDING COLLOCATIONS IN ENGLISH: A STUDY OF WEATHER-RELATED WORDS (BASED ON THE BRITISH NATIONAL CORPUS)

This article explores the concept of collocations in English, focusing on the phenomenon’s intricacies, types, and the sources that contribute to the formation of these collocations. Utilizing a corpus-based research methodology we focus on the collocations of weather-related words in the British National Corpus. The British National Corpus is one of the most widely used and reliable resources for studying modern English, providing a rich database for linguistic analysis. Our research demonstrates that a collocation is a universal linguistic category that operates across all levels of language, influenced by social development, linguistic factors, and aesthetic pursuits, thereby reflecting the dynamic nature of a language. Therefore, mastering the collocations in English is crucial for its effective acquisition. We differentiate between syntactic and lexical collocations; the latter involves meaning and context, encompassing stylistic, emotional, and semantic aspects. In contrast, syntactic collocations may arise from the inherent meaning of words, their lexical and grammatical features, or purely grammatical characteristics that facilitate appropriate word usage in sentences and clarify their meanings. Each language, including English, exhibits distinct characteristics of word collocations dictated by its logical structure, grammatical rules, and inherent linguistic idiosyncrasies. These unique features form the foundation for constructing grammatically correct and contextually appropriate word combinations, making it easier to comprehend and use the language in everyday communication. Discrepancies in compatibility across languages can lead to errors in foreign language application, particularly when speakers transfer familiar structures from their native language. Mastering the collocational properties of English is thus essential not only for language learners

but also for advanced users who aim to achieve fluency and accuracy in their communication. The research underscores the importance of understanding both lexical and syntactic collocations as integral parts of language learning and effective use.

Key words: *corpus, collocations, syntactic relations, lexical semantic relations, weather, British National Corpus.*

Бугрій Н. Р.

Національний університет «Львівська політехніка»

**СУЧАСНА ВОЄННА МЕТАФОРА В ПОЛІТИЧНОМУ
АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ДИСКУРСІ:
СПРОБА ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ**

Стаття присвячена дослідженню воєнних метафор як ключового риторичного інструменту в сучасному англо-українському політичному дискурсі. Метафора відіграє значну роль у політичній комунікації, оскільки дозволяє політикам не тільки ефективно виражати складні ідеї, але й викликати сильні емоційні реакції у аудиторії. Стаття базується на аналізі текстів, зібраних з різних джерел англо- та україномовного інформаційного простору, наприклад, виступів політиків, новинних статей та офіційних заяв. Особливого значення воєнна метафора набуває в умовах військових протистоянь, де вона активно використовується для мобілізації суспільної підтримки та легітимації політичних рішень. Особливу увагу приділено використанню воєнних метафор у контексті російсько-української війни. Зокрема, розглянуто такі метафори, як «Україна як щит», що символізує її роль у захисті європейських демократичних цінностей, та «заморожений конфлікт», що характеризує ситуацію нестабільності та невизначеності в контексті війни на Донбасі. Метафора «вічний лютий» описує стан постійної боротьби та незахищеності, в якому перебуває українське суспільство від початку повномасштабного російського вторгнення. У цьому аналізі також розглядаються інші метафори війни, що з'явилися в політичному дискурсі, та висвітлюється їхній вплив на формування політичних наративів і громадської думки. У контексті нинішньої політичної ситуації, особливо в умовах глобальних викликів, що постали перед Заходом внаслідок російської агресії, метафори війни набули нових і дедалі ширших конотацій. У статті робиться акцент на недостатньо дослідженому прагмалінгвістичному аспекті використання воєнних метафор в англо-українському політичному дискурсі. Війна, яка продовжується, породжує нові метафори або накладає нові значення на вже існуючі. Це питання набуває особливого значення у контексті формування політичної свідомості громадськості, а також стратегій, що стоять за використанням метафор у різних політичних і культурних контекстах.

Ключові слова: воєнна метафора, політичний дискурс, прагмалінгвістика, російсько-українська війна, мобілізація, соціальна ідентичність, геополітичні реалії, комунікативна стратегія.

Постановка проблеми. Воєнні метафори є одними з найвагоміших риторичних прийомів у теперішньому політичному дискурсі. Це допомагає політикам ефективно висловлювати складні ідеї та концепції, а також викликати різні емоційні реакції у своєї аудиторії. Беручи до уваги важливість політичної комунікації у формуванні громадської думки, аналіз воєнних метафор має велике значення як в академічному, так і в повсякденному контексті. Значної уваги заслуговує англійсько-український політичний дискурс, адже військові метафори набувають ще більшого конотативного значення в контексті російсько-української війни, зокрема глобальних викликів, що постають перед Заходом. У такому контексті воєнні метафори відображають реалії війни та формують політичні наративи, що впливають на рішення громадян і політиків. Попри значний інтерес до воєнних

метафор, прагмалінгвістичний аспект їх використання в англо-українському політичному дискурсі залишається вивченим недостатньо, оскільки війна досі триває, водночас породжує нові метафори чи накладає на вже існуючі метафори нові значення. Це питання набуває особливого значення у світлі необхідності розуміння, як саме ці метафори впливають на формування політичної свідомості та які стратегії стоять за їх використанням у різних політичних контекстах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення військових метафор у політичному дискурсі сягає античності, коли Аристотель описав метафори як важливі риторичні засоби. Значний внесок у сучасне розуміння ролі метафори в політичній комунікації зробили такі видатні вчені, як Дж. Лакофф і М. Джонсон. У своїй праці «Метафори, якими ми живемо» вони запропо-

нували когнітивний підхід до вивчення метафор, згідно з яким метафори формують основу нашого сприйняття та концептуалізації реальності. Їхня робота відкрила нові перспективи для досліджень у цій сфері, зокрема для аналізу політичних метафор [9]. Т. ван Дейк є одним із тих науковців, хто у своїх працях наголошував на прагматичному аспекті політичного дискурсу, досліджуючи, як метафори можуть впливати на соціальні та політичні реалії. Його роботи зосереджені на тому, як політичні метафори сприяють створенню та підтримці ідеологічних структур, які формують громадську думку, зокрема через політичні виступи [10]. Р. Водак, ще одна ключова постать у сфері дискурс-аналізу, у своїх дослідженнях приділяє особливу увагу ролі метафор у формуванні національної та європейської ідентичності, зокрема в контексті політики Європейського Союзу. У своїх працях вона аналізує, як метафори використовуються для легітимації політичних процесів та інтеграційних ініціатив, що впливають на сприйняття політичної єдності та ідентичності [11]. Своєю чергою, Т. Кіс також здійснила вагомий внесок у дослідження політичного дискурсу в українському контексті. Її праці стосуються прагмалінгвістичного аналізу політичних метафор, зокрема в умовах кризових ситуацій та суспільних суперечок. Вона досліджує, як метафори можуть впливати на громадську думку та політичні рішення, що особливо актуально в умовах сучасної політичної ситуації в Україні [3]. Хоча існує значна кількість досліджень, що аналізують різні аспекти воєнних метафор, досі залишається відкритим питання їх прагмалінгвістичного аналізу в англо-українському політичному дискурсі.

Постановка завдання. Метою статті є комплексний аналіз функціонування воєнних метафор у політичному англо-українському дискурсі з використанням прагмалінгвістичного підходу. Зокрема, дослідження спрямоване на виявлення основних типів воєнних метафор, їхніх функцій та впливу на політичні наративи в англomовному та українському дискурсі. Стаття має на меті з'ясувати, які стратегії комунікації підтримуються за допомогою воєнних метафор та який вплив вони можуть мати на свідомість реципієнтів.

Виклад основного матеріалу. Метафора як інструмент впливу на свідомість має давню історію і є одним із головних риторичних прийомів ще з часів Аристотеля. Вона допомагає не тільки пояснювати складні ідеї, але й мобілізувати суспільство та впливати на політику. Згідно з когнітивною теорією метафор Дж. Лакоффа і М. Джон-

сона, метафори формують наше мислення та сприйняття світу. Особливо сильна воєнна метафора в політичних виступах, адже вона переносить образи боротьби на соціальні й політичні процеси, роблячи їх зрозумілими для широкої аудиторії. Особливу увагу слід звернути на соціально-психологічні аспекти використання воєнних метафор. В умовах політичної нестабільності або кризи, такі метафори здатні викликати колективні емоції, такі як страх, гнів або солідарність. Це, в свою чергу, сприяє формуванню групової ідентичності, де суспільство об'єднується навколо спільного ворога або загрози. Такі процеси можуть бути як позитивними, коли мова йде про консолідацію нації перед зовнішньою загрозою, так і негативними, коли вони призводять до внутрішньої поляризації і радикалізації. У англо-українському політичному дискурсі воєнні метафори часто використовуються для опису внутрішніх і зовнішніх політичних подій, що потребують рішучих дій або жорстких заходів. Вони надають політичним питанням емоційної ваги, що сприяє посиленню підтримки з боку громадськості.

За останні роки кількість наукових досліджень, присвячених метафорам у політичному дискурсі, значно зросла, і цей напрямок продовжує привертати увагу науковців. Метафора стала важливим інструментом для аналізу політичної комунікації, оскільки вона дозволяє структурувати складні поняття та викликати реакції у суспільства, що сприяє ефективному впливу на суспільну думку. Дослідженням метафори займалися і продовжують займатися такі науковці, як А. Кам'янець, О. Левченко, А. Гаврилюк, Л. Довбня, Л. Тимошенко, І. Царьова. В їхніх працях висвітлюються різноманітні теми, використовуючи метафори, від політичного до військового контексту. Вони розглядають метафору не лише як лінгвістичний інструмент, а й як важливий когнітивний механізм, що впливає на сприйняття дійсності та формування соціальної ідентичності. А. Гаврилюк досліджує метафору як когнітивний інструмент, підкреслюючи її роль у формуванні образів та категорій, що впливають на мислення та комунікацію [1]. Л. Довбня розглядає метафоризацію як процес, що відображає світосприйняття, де метафора не тільки мовний, а й концептуальний засіб для інтерпретації реальності [2]. Т. Кіс вивчає еволюцію базових метафор, підкреслюючи їхню змінність під впливом соціокультурних факторів [3]. О. Левченко досліджує сучасні підходи до автоматизованого аналізу метафор, що має значення для комп'ютерної лінгвістики [4].

Л. Пустовіт аналізує засоби вираження метафори в різних мовних стилях, зокрема в художньому та публіцистичному дискурсах [5]. Ю. Тимошенко вивчає еволюцію метафори як інструменту мислення, актуального для політичної та літературної риторики [6]. І. Царьова зосереджується на ролі метафор у воєнному дискурсі, підкреслюючи їхнє значення у формуванні громадського сприйняття конфліктів і процесах неологізації [7]. Враховуючи це, можна сказати, що ці вчені роблять внесок у краще розуміння того, як метафори формують наші уявлення про світ і впливають на різні аспекти суспільного життя.

У контексті російсько-української війни з'явилося багато метафор, які допомагають зрозуміти події та передати емоції, пов'язані з цією ситуацією. Деякі з цих метафор мають міжнародне значення, наприклад англійські «frozen conflict» («заморожений конфлікт») і «Ukraine as a Shield» («Україна як щит»).

Метафора «Україна як щит» використовується для опису ролі України в контексті російсько-української війни, зокрема з точки зору її геополітичного значення та ролі в захисті європейських демократичних цінностей від російської агресії. Ця метафора є складною та багатовимірною. У класичному розумінні «щит» символізує захист від зовнішньої загрози. У геополітичному контексті Україна розташована на кордоні між росією та Європою і тому є територією стратегічного значення. У цьому сенсі Україна є щитом, який захищає Європу від можливої російської експансії. Вона знаходиться на передовій лінії протистояння між демократичним Заходом і авторитарною росією. Ця аналогія відображає той факт, що збройні сили України не дають російським військам просуватися на захід. Українські солдати захищають інші країни від російської агресії і діють як щит, що поглинає основний удар. У політичному плані Україна є захисником європейських демократичних цінностей, таких як свобода, суверенітет і права людини. Таким чином, боротьба України – це також боротьба за збереження цих цінностей у Європі та світі. Використання цієї метафори означає, що російська загроза спрямована не лише проти України, але й проти всього західного світу. Це створює відчуття, що якщо Україна впаде, то наступною мішенню агресії стануть інші країни. Ця метафора частково функціонує як заклик до дій на підтримку України в її боротьбі. Вона підкреслює необхідність міжнародної солідарності та допомоги Україні, адже захист України означає захист усіх демократич-

них держав. Використання цієї метафори може викликати емоційну реакцію міжнародної спільноти, включаючи почуття співпереживання та солідарності. Щит асоціюється з честю, захистом, обов'язком і силою та підкреслює моральну відповідальність за захист не лише території, а й цінностей. Метафора «Україна як щит» ефективно мобілізує міжнародну підтримку, зображуючи Україну як важливу країну, яка потребує допомоги для захисту Заходу. Це потужний інструмент у військово-політичному дискурсі, оскільки він легітимізує залучення інших держав до підтримки України, наголошуючи на її безпеці.

Метафора «заморожений конфлікт» використовується для опису ситуацій, коли активні бойові дії закінчилися, але остаточного політичного чи мирного врегулювання ще не досягнуто. Той факт, що протистояння ще не завершено, створює нестабільність і невизначеність. Метафора «заморожений конфлікт» в контексті російсько-української війни вперше була використана після підписання Мінських домовленостей про встановлення режиму припинення вогню на Донбасі в 2014-2015 роках, хоча це перемир'я було частково виконано, зіткнення тривали різної інтенсивності і повного вирішення конфлікту не досягнуто. З часом обидві сторони зміцнили свої позиції, що призвело до часткової стабілізації ситуації на фронті, однак, не допомогло припинити війну. Це створило певний парадокс: конфлікт нібито «заморожений», але продовжує забирати життя та завдавати шкоди. «Заморожений конфлікт» часто використовується Кремлем як стратегія створення постійного джерела впливу на сусідні країни. У випадку з Україною росія намагається впливати на внутрішню та зовнішню політику країни, зберігаючи контроль над територією Донбасу та анексованим Кримом. Водночас, стан «замороженого конфлікту» означає, що остаточне рішення щодо статусу цих регіонів залишається невизначеним. Така ситуація є перешкодою для інтеграції України в західні структури, такі як ЄС і НАТО. Заморожений конфлікт спричиняє перманентну соціально-економічну нестабільність у прифронтових регіонах. Території сірої зони страждають від економічної ізоляції, високого рівня безробіття та відсутності доступу до базових послуг. Заморожений стан конфлікту деморалізує населення і сприяє корупції та злочинності на непідконтрольних територіях. У випадку України метафора «заморожений конфлікт» також має міжнародний вимір. Війну на Донбасі не можна вважати повністю замороженою, оскільки Донбас зали-

шається однією з найгарячіших точок у відносинах Росії та Заходу. Ця ситуація створює постійне джерело напруги в Європі, а також впливає на безпекову ситуацію в усьому світі. Метафора «заморожений конфлікт» добре описує ситуацію, коли відсутність активних військових дій не призводить до вирішення конфлікту. Проте в українському контексті цей термін має свої обмеження. Війна між Росією та Україною показала, що конфлікт не є і не залишиться «замороженим» у класичному розумінні, особливо після широкомасштабного вторгнення Росії у 2022 році. Це активна війна, яка має фази зростання та спаду активності, але завжди залишається «гарячою» темою міжнародної політики.

В українському контексті метафори війни є особливо важливими через війну, що триває на сході України. Такі українські метафори, як «вічний лютий» та «спробувати херсонські кавуни», відображають певні аспекти українського воєнного досвіду. Вони відображають емоційний стан суспільства, боротьбу за незалежність, національну гордість і стійкість перед обличчям агресора.

Метафора «вічний лютий» виникла в контексті російсько-української війни і може розглядатися як символічний вираз, що відображає глибокі емоції, переживання та реалії війни, зокрема в українському суспільстві. В історичному контексті лютий 2022 року був місяцем, коли почалося повномасштабне російське вторгнення в Україну. Цей місяць став знаковим моментом, який кардинально змінив життя мільйонів українців. Відтоді «лютий» став символом війни, болю, втрат і незламного опору. Всі ці події глибоко закарбувалися в пам'яті українського народу. Метафора «вічний лютий» відображає той факт, що війна триває і завжди супроводжується станом незахищеності, нестабільності та загрози. Соціальна травма, спричинена війною, продовжує впливати на суспільство, формуючи нові культурні та соціальні норми, а «лютий» сприймається вже не просто як один з місяців року, а як символ постійного виклику та боротьби. «Вічний лютий» може символізувати стан психологічного заціпеніння, в якому люди перебувають у постійному стані стресу, тривоги і невизначеності. Це відчуття, коли людина постійно очікує небезпеку та втрати і не має можливості розслабитися та жити нормальним життям. Ця метафора відображає стан емоційної безпорадності посеред постійних потрясінь і трагедій, коли біль і страх стають частиною повсякденного життя, а люди втрачають здатність нормально реагувати. Прикметник «вічний» у цій метафорі підкреслює нескінченну безперервність

процесу і підсилює відчуття того, що війна стає постійною частиною реальності, від якої важко оговтатися. Метафора «вічний лютий» є глибоко символічною і виражає складні емоції та реалії, пов'язані з війною. Вона відображає не лише конкретні події, а й психологічний та соціальний стан суспільства, яке їх переживає. Це вираз постійної боротьби, болю і водночас стійкості, що символізує час, коли лютий, здається, ніколи не закінчиться.

Метафора «спробувати херсонські кавуни» у політичному контексті набула додаткового забарвлення під час російсько-української війни, особливо після окупації Херсонської області російськими військами та подальшого успішного контрнаступу українських сил у 2022 році. Херсонщина відома своїми кавунами, і цей термін з'явився для опису дій українських сил у битві за деокупацію регіону. Кавуни на Херсонщині традиційно асоціюються з родючістю та мирним життям на півдні України. Кавун є символічним продуктом стабільності, процвітання та певного регіоналізму. Під час війни символ кавуна набув нового значення: дієслово «пробувати» означає бажання скуштувати або спробувати щось нове. Метафора «спробувати херсонські кавуни» іронічно натякає на те, що ворог зазнає серйозних втрат, зіткнувшись з українським опором на Херсонщині. Кавун символізує не лише місцевий фрукт, а й труднощі, з якими зіткнулися окупанти, підкреслюючи національну гордість і бажання захистити свою землю. Іронічно використовуючи щось таке знайоме і приємне, як кавун, як символ опору, метафора стає ефективним засобом висміювання ворога. Вона також відображає стійкість українців у боротьбі за незалежність і показує, як повсякденні предмети можуть набувати нового значення у воєнний час.

У повсякденному українському дискурсі військові метафори більш локалізовані і часто використовуються для опису внутрішньополітичних процесів, таких як боротьба за свободу, захист національної ідентичності та бойові дії на сході. Ці метафори спрямовані на консолідацію суспільства навколо національних цінностей і виправдовують жорсткі заходи для вирішення внутрішніх проблем. Крім того, використання військових метафор у політичному дискурсі має значний вплив на суспільні настрої, особливо у формуванні політичних наративів та мобілізації підтримки політичних дій.

Висновки. Метафори війни відіграють важливу роль у політичному дискурсі й активно формують громадську думку. В англо-українському

контексті ці метафори мають особливе значення через історичні та культурні обставини. З прагматичної лінгвістичної точки зору метафори війни виконують кілька важливих функцій: вони дозволяють зрозуміти складні політичні процеси, мобілізують суспільство навколо певних ідей і цінностей та викликають емоційні реакції, що сприяють формуванню колективної ідентичності. Проаналізовані метафори показують, як образи війни

та боротьби стають інструментами політичного впливу, допомагаючи структурувати суспільну свідомість, підтримувати національну єдність та легітимізувати дії влади в кризові часи.

Подальші дослідження в цій сфері можуть бути зосереджені на детальному аналізі використання метафор війни в різних політичних контекстах, зокрема на порівнянні їхньої ролі у внутрішньо- та зовнішньополітичних наративах.

Список літератури:

1. Гаврилюк А. Метафора, її природа та роль у мові та мовленні. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія: : Філологія. Педагогіка. Вип. 2. 2013. С. 29–33.
2. Довбня Л. Метафоризація: семантичний процес і спосіб світосприйняття Л. Довбня. Українська мова і література в школі. – 2003. – № 8. – С. 64–67.
3. Кіс Т. Формування метафоричної парадигми у процесі еволюції базової метафори [Текст]. Т. Кіс Мовознавство. – 2000. – № 4/5. – С. 52–65.
4. Левченко О., Романишин Н. (2019). Сучасні підходи до автоматизованої ідентифікації метафори. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. № 70. С. 288–298.
5. Пустовіт Л. Засоби вираження метафори [Текст] Л. Пустовіт. Культура слова. – К.: Наукова думка, 1976. – Вип. 11. – С. 34–42.
6. Тимошенко Ю. Феномен метафори: проблема давня й сьогочасна [Текст]. Ю. Тимошенко Слово і час. – 2001. – № 5. – С. 29–37.
7. Царьова І. Сучасний військовий дискурс: процеси неологізації [Текст] І.В. Царьова. Лінгвістика. – 2023. – №2(48).
8. Kamyants A. (2022). Ideological shifts in the BBC headlines translated into Ukrainian and Russian. Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice, 30(1), 86–102.
9. Lakoff G. Metaphors we live by G. Lakoff, M. Johnson. – University of Chicago press, 1989. – 265 p.
10. van Dijk, T. A. (1997). Discourse as Social Interaction. Sage Publications.
11. Wodak, R. (2011). The Discourse of Politics in Action: Politics as Usual. Palgrave Macmillan.

Buhrii N. R. MODERN MILITARY METAPHOR IN THE POLITICAL ENGLISH-UKRAINIAN DISCOURSE: AN ATTEMPT AT PRAGMALINGUISTIC ANALYSIS

The article is devoted to the study of military metaphors as a key rhetorical tool in the contemporary English-Ukrainian political discourse. Metaphor plays a significant role in political communication, as it allows politicians not only to express complex ideas effectively, but also to evoke strong emotional reactions in the audience. The article is based on the analysis of texts collected from various sources of the English- and Ukrainian-language information space, such as speeches of politicians, news articles and official statements. The military metaphor is of particular importance in the context of military confrontation, where it is actively used to mobilise public support and legitimise political decisions. Particular attention is paid to the use of military metaphors in the context of the russian-Ukrainian war. In particular, the author examines such metaphors as “Ukraine as a shield”, which symbolises its role in defending European democratic values, and “frozen conflict”, which characterises the situation of instability and uncertainty in the context of the war in Donbas. The metaphor of “eternal February” describes the state of constant struggle and insecurity in which Ukrainian society has been living since the beginning of the full-scale russian invasion. This analysis also examines other war metaphors that have emerged in political discourse and highlights their impact on shaping political narratives and public opinion. In the context of the current political situation, especially in the context of global challenges faced by the West as a result of russian aggression, war metaphors have acquired new and broader connotations. The article focuses on the insufficiently studied pragmalinguistic aspect of the use of war metaphors in the English-Ukrainian political discourse. The ongoing war generates new metaphors or imposes new meanings on the existing ones. This issue is of particular importance in the context of shaping the political consciousness of the public, as well as the strategies behind the use of metaphors in different political and cultural contexts.

Key words: military metaphor, political discourse, pragmalinguistics, russian-Ukrainian war, mobilisation, social identity, geopolitical realities, communication strategy.

Варлакова А. В.

Національний транспортний університет

ПРОСОДИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛІЙСЬКОГО МОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті досліджено характерні особливості просодичного оформлення репродуктивного англійського мовлення українських студентів технічних спеціальностей. Реалізації дослідницького завдання передував аналіз стану сучасних досліджень проблем інтерференції в англійському мовленні українців на різних повних рівнях. Дослідницьке завдання полягало в описі інтерферентних ознак у досліджуваній групі мовців та визначенні специфіки реалізації просодичних характеристик мовлення на сегментному та надсегментному рівнях. Одержані дані базуються на аудитивному та акустичному аналізі репродуктивного мовлення (читання коротких оповідань В. Вульф) 5 студентів та 5 викладачів. Проведений аналіз підтвердив типові для українців характеристики алофонів ненаголошених фонем, особливості їх просодичних ознак, виявляючи відхилення від вимовної норми, що корелюють з рівнем теоретичної підготовки та практичним досвідом спілкування дикторів. Результати проведеного експериментально-фонетичного дослідження підтвердили припущення про те, що студенти технічних спеціальностей, не маючи достатнього досвіду спілкування іноземною мовою, в ініомовному мовленні орієнтуються на фонетичні правила української мови, уподібнюючи просодичні характеристики англійського мовлення схожими характеристиками рідної мови. Встановлено також, що такі відхилення пов'язані з артикуляційними характеристиками ненаголошених голосних в інтерферованому мовленні ускладнюють сприйняття змісту висловлювання та справляють враження іноземної вимови. Аналіз спільних закономірностей у відхиленнях від вимовної норми англійської мови, дозволив виділити ряд порушень в актуалізації алофонів ненаголошених голосних та їхніх просодичних ознак, характерних для українських студентів технічних спеціальностей з середнім рівнем мовленнєвої компетенції без досвіду спілкування англійською мовою. В результаті узагальнення специфічних характеристик просодичних ознак інтерферованого англійського мовлення українців визначено відхилення, притаманні саме для даної групи мовців, та виокремлено фактори, що впливають на їх кількість і ступінь.

Ключові слова: алофони, ненаголошені фонемі, модифікації голосних, просодичні характеристики, інтерференція, технічні спеціальності.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки особливий інтерес викликає дослідження усного мовлення у контексті міжмовної комунікації з огляду на те, що кількість носіїв англійської мови значно менша, ніж тих, хто спілкується англійською як іноземною. Необхідність міжкультурної комунікації викликала потребу у нових поглядах на взаємодію мовних систем, зокрема фонетичних, та виявлення вимовних відхилень, що характеризують англійське мовлення носіїв різних мов світу. Вивчення цього процесу привертає увагу фонетистів: Дж. Е. Фледж та О. С. Бон, що досліджують англійське мовлення іспанців, Дж. Е. Фледж – французів, та Г. Мюррей – швейцарців. Проте дотепер не вирішеною залишається низка питань, пов'язаних з особливостями англійського мовлення українців без філологічної освіти з базовим рівнем володіння мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика проявів інтерферентних ознак мовлення на надсегментному рівні ґрунтовно досліджується в роботах сучасних лінгвістів – Валігури О. Р., Миськів В. А., Шнуровська Л. В., та Дж. Веллз. Зокрема, дослідженням просодичних особливостей англійського мовлення займалися українські вчені Андрущенко І. О., Дворжецька М. П., Задоріжна Н. І., Рибіна Н. В. та зарубіжні дослідники В. Фромкін, К. Майерс-Скоттон, М. Вагнер та Д. Вотсон. Підґрунтям для виявлення специфічних ознак англійської мови, що зумовлюють прояви інтерферованої вимови в англійському мовленні українців, можуть слугувати роботи сучасних українських дослідників, присвячені опису особливостей та функціонуванню фонетичних систем германських мов: Кузьменко Т. М., Рудківського О. П., Сольської Т. М.,

Лавренчука Я. Ю. Англійське мовлення українців було предметом наукових праць Кочубей В. Ю., яка вивчала реалізації фонем, розробивши систему прогнозованих вимовних відхилень, характерних саме для українців; та Кириченко А. Г., яка дослідила комунікативний аспект вимовного акценту українців на сегментному рівні. Слід зазначити, що предметом окремого дослідження також були ненаголошені голосні, а саме їх варіювання в англійській мові та мовленні, досліджені Малютою Я. О. У дослідженнях зарубіжних вчених Дж. Дженкінс та Дж. Сеттер застосовано комплексний підхід до вивчення інтерференції на сегментному та надсегментному рівнях. У свою чергу, О. Р. Валігура, підтримуючи в цілому методологію своїх іноземних колег, розкриває проблему інтерференції саме в англійському мовленні українських білінгвів.

Постановка завдання. Метою статті є встановлення інтерферентних ознак англійського мовлення у досліджуваній групі українських студентів та визначенні специфіки реалізацій просодичних характеристик мовлення на сегментному та надсегментному рівнях. Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію наступних **завдань**:

- дослідження сегментних модифікацій ненаголошених голосних в різному фонетичному оточенні;
- визначення місць фразового, логічного та емпатичного наголосів;
- опис просодичних характеристик англійського мовлення українських студентів технічних спеціальностей на надсегментному рівні.

Виклад основного матеріалу. Дослідження просодичних характеристик англійського мовлення українських студентів технічних спеціальностей проводилося на матеріалі підготованого мовлення, а саме коротких оповідань англійської художньої прози. При встановленні залежності відхилень в інтерферованому англійському мовленні українців було враховано, серед іншого, рівень мовленнєвої компетенції та досвіду спілкування мовців англійською мовою. Наявність зразків як діалогічного так і монологічного мовлення високої емоційності та експресивності, притаманні художньому стилю, стали підґрунтям для дослідження усної реалізації інтерферованого мовлення на матеріалі саме художньої прози. Як свідчать результати експериментально-фонетичних досліджень, просодичні характеристики сегментного складу у читанні більш чіткі, ніж у спонтанному мовленні [3, с. 277; 7, с. 8; 10, с. 20]. Встановлення еталонних артикуляційних та аку-

стичних характеристик алофонів голосних фонем, обумовило залучення до аналізу аудіозаписів оповідань, озвучених носіями британської вимовної норми англійської мови (RP) [4, с. 12; 5, с. 8; 6, с. 22]. Задля дослідження характерних особливостей просодичного оформлення репродуктивного англійського мовлення українських студентів технічних спеціальностей на сегментному рівні, модифікації алофонів та просодичні ознаки мовлення вивчалися на матеріалі представлених у текстах слів та словосполучень, що звучали у зв'язному мовленні. Мовленнєвий матеріал нараховує 60 слів, відібраних та згрупованих за такими критеріями: два склади з ненаголошеним до наголошеного складу; два склади з ненаголошеним у післянаголошеній позиції; більше двох складів у слові, хоча б один з яких віддалений від наголосу; складні слова з другорядним наголосом; слова іншомовного походження; службові слова в слабкій позиції. Також, обов'язковою умовою була відсутність фразового, логічного або емпатичного наголосу слова у реченні.

Усі аналізовані голосні знаходяться у різному комбінаторно-позиційному оточенні та позиціях відносно наголосу в слові, і з огляду на це були згруповані за схожими ознаками, що дозволить найбільш точно встановити їх акустичні особливості. Окрім алофонів голосних у ненаголошених позиціях, досліджувалися складні слова з другорядним наголосом, службові слова в слабкій формі та слова іншомовного походження, що зберігають повнзвучну вимову у ненаголошених складах.

Відповідно до мети та завдань, дослідження проводилося на матеріалі озвучених оповідань (аудіокниг) британської письменниці-модерністки першої половини ХХ століття Вірджинії Вульф. Короткі оповідання дали змогу опрацювати тексти з різним змістом та лексичним наповненням, граматичним та синтаксичним оформленням, настроєм та емоційним забарвленням. Ранні оповідання Вірджинії Вульф не надто перевантажені глибоким змістом та складними світоглядними питаннями, більше описуючи психологічні стани, відчуття та мислення героїв. Відмова від хронології, фрагментарність у зображенні подій, образність мислення, також характерні для її оповідань, дають дикторам змогу концентруватися на кожному з рівнів мовлення. У своїх оповіданнях автор намагалася мовними засобами передати не лише самі думки, а й зробити акцент на процесі мислення та душевних пошуках. Таким чином, за допомогою частих повторів слів, фраз, реплік та речень В. Вульф привертає увагу читача до голов-

ної теми оповідань, до основної мети пошуку персонажів, причини їх переживань та роздумів.

З огляду на те, що короткі оповідання В. Вульф дозволяють диктору підтримувати ізохронний акцентний ритм завдяки пунктуаційній системі та лексично-семантичній організації тексту, на їх основі було проведено аналіз просодичних характеристик англійського мовлення українців на надсегментному рівні [11].

Загальний корпус експериментального матеріалу склали 6 коротких оповідань В. Вульф, вибрані загального обсягу текстів фонетистами експертами 856 ритмогруп, 78 лексичних одиниць, у складі яких було досліджено 3565 фонемних варіантів для встановлення їх просодичних ознак в англійському мовленні українців.

При здійсненні підбору дикторів, було враховано встановлений науковцями факт, що на вимову мають вплив національні, територіальні, соціальні професійні характеристики, який зумовив принципи формування експериментальних груп дикторів для проведення дослідження [10, с. 17]. Також, взято до уваги і те, що непарна кількість дикторів у кожній з груп забезпечує більш правильний подальший статистичний аналіз [1, с. 176].

Для реалізації експерименту було створено 3 відносно гомогенні групи дикторів українців. Таким чином, першу групу (Г1) склали 5 жінок викладачів філологічних дисциплін ВНЗ Києва, з вищою філологічною освітою, високим рівнем володіння англійською мовою (усі диктори мають сертифікати FCE, що підтверджують рівень C1) та досвідом публічних виступів і спілкування у іншомовному середовищі (стажування за кордоном), віком від 35 до 45 років.

До другої групи (Г2) 5 студентів без філологічної освіти та профільних знань, що навчаються на технічних спеціальностях, і мають середній рівень володіння англійською мовою та мінімальний досвід спілкування (на рівні письма) та повну відсутність комунікації іноземною мовою. Усі студенти даної групи, віком від 19 до 22 років, мають найвищі рейтингові бали з англійської мови, але їх рівень мовленнєвої компетенції не підтверджено міжнародним сертифікатом.

Еталонним вважалось мовлення трьох жінок, носіїв британського варіанту англійської мови, з досвідом дикторської роботи, які озвучили короткі оповідання В. Вульф для сайту з відкритим доступом LibriVox.org (Eden Rea-Hedrick, Elisabeth Mourant, Elisabeth Klett).

Під час проведення дослідження застосовано як аудитивний, так і інструментальний види ана-

лізу [8]. В рамках аудитивного аналізу здійснено відбір слів для дослідження сегментних модифікацій; членування тексту на фрази та ритмогрупи і визначення місць фразового, логічного та емпатичного наголосів для опису просодичних характеристик мовлення на надсегментному рівні.

Інструментальний аналіз за допомогою програми PRAAT Version 6.1.54 дозволив одержати об'єктивні спектральні характеристики ненаголошених голосних та встановлено акустичні кореляції їхніх модифікацій для встановлення просодичних особливостей мовлення на сегментному рівні [9, с. 39].

Виклад основного матеріалу дослідження. На етапі проведення аудитивного аналізу фонетистами було відзначено відхилення у членуванні тексту та акцентному оформленні синтагм. Так, схема 1.1 зображає реалізацію фрази носіями англійської мови та мовцями Г1, які виділяють у реченні 6 синтагм, виділяючи наголосом іменники та прикметники.

1.1 *Rather to my relief | the sight of the mark | interrupted the fancy. | for it is an old fancy, | an automatic fancy, | made as a child perhaps.*

На схемі 1.2 – читання тієї самої фрази українськими дикторами-студентами Г2.

1.2 *Rather | to my relief | the sight of the mark | interrupted the fancy. | for it is | an old fancy. | an automatic fancy. | made | as a child | perhaps.*

Як було встановлено в ході аналізу, акцентне оформлення речення у Г2 значно відрізняється. Серед відхилень від еталонного мовлення виділено наголошення слів *rather, sight, it, made, perhaps* та зміни акцентної структури словосполучень *an old fancy* і *an automatic fancy*, через перенесення наголосу на другий компонент. Кількість синтагм збільшується на сім наголосів, у результаті чого вони повторюються з інтервалом в один-два ненаголошені склади. Серед інших просодичних особливостей оформлення в англійському мовленні Г2 можна виділити й більш повнозвучну вимову службових слів *to, my, the, of, for, an, as, a*, що зумовлюється безпосередньою близькістю до наголошеного слова, а у мовленні Г1 завдяки процесам редукції вони зливаються в одне фонетичне слово з іншими членами речення.

Відсутність або не достатня вираженість позиційних і комбінаторних змін в інтерферованому англійському мовленні українців Г2, зумовили потребу у вивченні слів іншомовного походження, що становлять значний об'єм термінологічних понять у технічних дисциплінах у ЗВО. Такі слова, зазвичай, зберігають повнозвучні голо-

Таблиця 1

Реалізація алофонів ненаголошених англійських фонем в мовленні українців (%)

Фонема	Алофони	Г1	Г2
≡	↙ ≡ ↘	17	46
	[-]	83	5
	Інший	-	49
∩	↙ ∩ ↘	42	11
	↙ ≡ ↘	38	9
	↙ ∩ ↘	20	-
	Інший	-	80
Δ	↙ Δ ↘	84	96
	↙ ≡ ↘	16	-
	Інший	-	4
U	[U]	15	12
	↙ ≡ ↘	85	18
	Інший	-	70
ʊ	↙ ʊ ↘	4	2
	↙ ≡ ↘	81	30
	Інший	15	68
⊙	↙ ⊙ ↘	100	18
	Інший	-	82
≡U	↙ ≡U ↘	65	-
	↙ ≡ ↘	10	-
	Інший	25	100

сні у ненаголошених складах. Аналіз слів такого типу дозволить встановити причину зазначених відхилень, яка вбачається або у непоширеності редукації та відсутності елізії в українській мові, або у недостатніх теоретичних знаннях у галузі фонетики [2].

Значну групу запозичених слів складають слова латинського та грецького походження, що характеризуються відсутністю редукації у ненаголошених позиціях: *paragraph* ['pær.ə.grɑ:f], *canteen* [kæp'ti:n]. Ці повнозвучні нередуковані голосні у ненаголошених складах є типовими для всіх варіантів вимови, не залежно від темпу висловлювання. Однак, аудиторами фонетистами було відзначено скорочення тривалості фонації довгих ненаголошених голосних у всіх словах та зміна якості ненаголошеної /æ/, яка у вимові Г2 була відзначена як наднизька [↙]. Поміж іншого зазначимо, що вимова запозичених слів залежить від ступеня фонетичної асиміляції. Таким чином, у деяких частково асимільованих словах іншомовного походження ненаголошені голосні вимовляються згідно фонетичних правил мови-джерела. Наприклад, у запозиченнях *intoxicate* ↙ ∩ ↘, *antenna* [↙ ∩ ↘], *enthusiasm* ↙ ∩ ↘, ненаголошені голосні повинні мати повну вимову, що властиво латинській мові. У мовленні українців ці алофони характеризуються послабленням звучанням, не виразним тембром, формантними показниками, що тяжіють до центру. У словах *antenna*, *enthusiasm* спостерігається якісна і кількісна редукація ненаголошеного [↙], у *intoxicate* лише кількісна редукація ↙ ∩ ↘, у той час як у мовленні носіїв мови ці алофони мають повнозвучну вимову. Фонетисти відзначили, що в англійському мовленні Г2 (100%) [↙] у ненаголошеній позиції та [≡] мають звучання наближене до [⊙], хоча у нормативній вимові мають кардинально різну довготу та якість. Цей випадок недодиференціації алофонів було підтверджено під час проведення акустичного аналізу, уточнивши формантні показники.

Проведений нами аудитивний аналіз довів, що інтерфероване мовлення українців характеризується відхиленнями в акцентній структурі уцілому, у результаті чого виникають помилки у реалізації ненаголошеного вокалізму. Дані аналізу наведені у таблиці 1, де виначено частоту реалізації алофонів ненаголошених фонем.

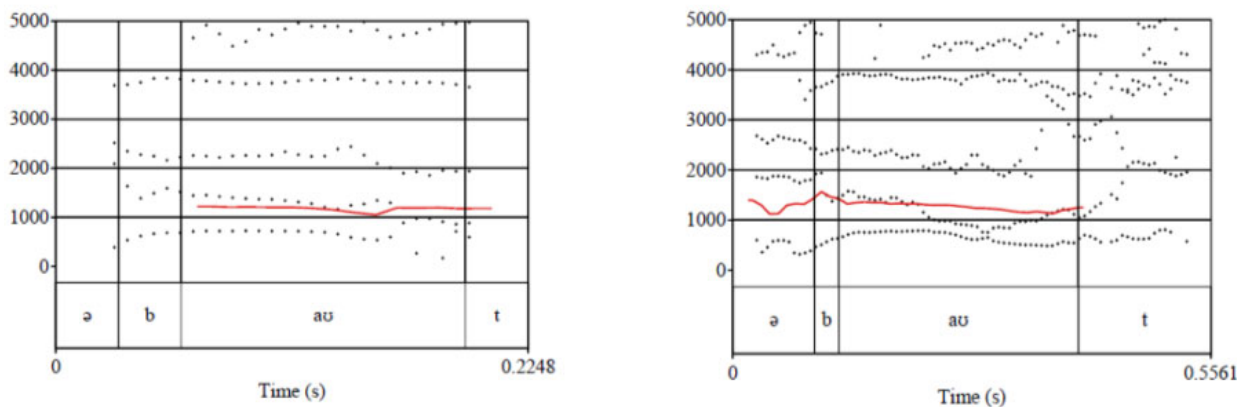
Дані, наведені у табл. 1, дозволяють порівняти тональні ознаки ненаголошених голосних в інтерферованому англійському мовленні українців та

виявити спільні риси, притаманні носіям однієї мови. Зазначимо, що ті алофони, які вважаються відхиленням від вимовної норми англійської мови, позначені як «інший».

Таким чином, досліджені 8 ненаголошених звуків мають 15 алофонів у мовленні Г1 та 21 алофон у Г2. Наведені результати підтверджують припущення про те, що модифікації алофонів ненаголошених голосних фонем у мовленні дикторів без досвіду спілкування англійською мовою мають більшу варіативність. Артикуляційні особливості рідної мови спричиняють відхилення у всіх груп мовців, які різняться ступенем.

На етапі акустичного аналізу для уточнення отриманих даних про відхилення від вимовної норми англійської мови нами було проаналізовано алофони фонем за допомогою програми. Для прикладу наведемо показову, на нашу думку, сонограму *about*.

Вимова двоскладових службових слів характеризується явищем елізії ненаголошеної голосної на початку слів *'bout*, *'round*, *'cross*, особливо після попереднього голосного. Українські диктори

Рис. 1. Сонограма вимови слова *about* дикторами Г1 та Г2

продемонстрували повну відсутність цього явища. Із сонограми видно, що у вимові Г1 перший голосний не має а ні тональних, ні динамічних, ні формантних ознак, що свідчить про його елізію та значним чином впливає на загальні темпоральні характеристики слова. У мовленні Г2 ненаголошена голосна звучала як [ə], а диктори вживали повнозвучний [e], про що свідчать їх формантні показники. Також, на відміну від Г1, диктори Г2 вимовляли алофон ненаголошеного [ə] з чітким спадно-висхідним тоном. Диктори без ґрунтовної теоретичної підготовки показали тенденцію до уподібнення голосних іноземної мови голосним рідної.

Отже, за даними дослідження, в українців без належної теоретичної підготовки та практичного досвіду, виникають значні труднощі із вживанням редукованих форм односкладових службових слів. Для їх вимови характерними є гіперкоректність (при використанні сильних форм слів), субституція (при заміні алофонів близькими за звучанням голосними рідної мови) та недодиференціація (при вимові алофонів різних фонем). Відтворення елізії у двоскладових словах також стало причиною відхилень у просодичних ознаках ненаголошених англійських голосних у мовленні українців. Увагу привертає також і те, що у різному комбінаторно-позиційному оточенні алофони англійських ненаголошених голосних мають максимально схоже

звучання у вимові українців, хоча формантні значення тих самих алофонів у носіїв мови значно різняться залежно від дистрибуції голосного.

Висновки. У результаті проведеного експериментально-фонетичного дослідження підтвердилося припущення про те, що в іншомовному мовленні мовці, не маючи достатнього досвіду спілкування іноземною мовою, орієнтуються на фонетичні правила рідної мови, уподібнюючи просодичні характеристики англійського мовлення схожими характеристиками рідної мови [1]. У свою чергу, такі відхилення пов'язані з артикуляційними характеристиками ненаголошених голосних в інтерферованому мовленні, що ускладнює сприйняття змісту висловлювання та справляє враження іноземної вимови. Проаналізувавши певні спільні закономірності у відхиленнях від вимовної норми англійської мови, можна виділити ряд порушень в актуалізації алофонів ненаголошених голосних та їхніх просодичних ознак, характерних для українців студентів технічних спеціальностей з середнім рівнем мовленнєвої компетенції без досвіду спілкування англійською мовою. Узагальнені специфічні характеристики просодичних характеристик інтерферованого англійського мовлення українців дозволяють виділити відхилення, притаманні саме для даної групи мовців, визначаючи фактори, що впливають на їх кількість і ступінь.

Список літератури:

1. Стеріополо, О. І. Система принципів і засобів організації фонетичного дослідження підготовленого і спонтанного мовлення. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія, 17(1)*, 2014. С. 176–186.
2. Стеріополо, О. І. Українська фонетична система у парадигмі міжнародної фонетичної асоціації (МФА). *Науковий вісник Ужгородського університету, Серія: Філологія, Соціальні комунікації, 27*, 2012. С. 51–58.
3. Штакіна, Л. А. Складовий ритм і смислове квантування дискурсу. *Наукові записки, Випуск 89 (4), Серія: Філологічні науки (мовознавство), 5 ч.*, Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. С. 277–280.
4. Cruttenden, A. *Gimson's Pronunciation of English*. (Sixth edition). London: Arnold, 2001.

5. Crystal, D. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Blackwell Publishing, 2008.
6. Edwards, J. R. & Zampini M. L. Phonology and Second Language Acquisition. *Studies in Bilingualism*, 36, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2008.
7. Tokar, A. *Stress Variation in English*. Tübingen: Narr Francke Attempto, Germany, 2017.
8. Valigura, O. Bilinguals and Linguistics of Creativity: the Case of Ukrainians Speaking English. In E. Chrzanowska-Kluszevska & O. Vorobyova (Eds.), *Language – literature – the arts: a cognitive-semiotic interface*, 2017. P. 261–277.
9. Valigura, O., Kozub, L., & Sieriakova, I. Computer Technologies in Acoustic Analysis of English Television Advertising Discourse. *Arab World English Journal (AWEJ) WEJ. Special Issue on CALL*, 6, 2020. P. 38–48. DOI: 10.24093/awej/call6.3.
10. Valigura, O., Parashchuk, V., & Kozub, L. Phonetic Portrait of a Ukrainian EFL Teacher: Prosodic Parameters in Academic Discourse. *Arab World English Journal (AWEJ). Special Issue on the English Language in Ukrainian Context*, 2020, P. 16–25. DOI: <https://dx.doi.org/10.24093/awej/elt3.2>.
11. Wagner, M. & Watson, D. Experimental and theoretical advances in prosody: a review. *Lang. Cogn. Process*, 1, 2015. P. 905–945.

Varlakova A. V. PROSODIC CHARACTERISTICS OF ENGLISH SPEECH OF UKRAINIAN STUDENTS OF TECHNICAL SPECIALTIES

The article deals with the characteristic features of prosodic pattern of reproductive English speech of Ukrainian students of technical specialties. The realization of the research task was preceded by an analysis of the state of modern research on the problems of interference in the English speech of Ukrainians at different complete levels. The research task was to describe the interferential features of the studied group of speakers and to determine the specifics of the realisation of prosodic characteristics of speech at the segmental and supersegmental levels. The obtained data are based on the auditive and acoustic analysis of reproductive speech (reading short stories by V. Woolf) of 5 students and 5 teachers. The analysis confirmed the typical Ukrainian characteristics of allophones of unstressed phonemes, peculiarities of their prosodic features, revealing deviations from the pronunciation norm that correlate with the level of theoretical training and practical experience of speakers. The results of the experimental-phonetic study confirmed the assumption that students of technical specialties, lacking sufficient experience in communicating in a foreign language, are guided in their foreign language speech by the phonetic rules of the Ukrainian language, likening the prosodic characteristics of English speech to similar characteristics of their native language. It has also been established that such deviations related to the articulatory characteristics of unstressed vowels in interfered speech complicate the perception of the meaning of the utterance and give the impression of a foreign pronunciation. The analysis of common patterns in deviations from the pronunciation norm of English has made it possible to identify a number of violations in the actualization of allophones of unstressed vowels and their prosodic features typical for Ukrainian students of technical specialties with an intermediate level of language competence without experience of communicating in English. As a result of generalizing the specific characteristics of prosodic features of interfered English speech of Ukrainians, the deviations inherent in this group of speakers are identified and the factors influencing their number and degree are highlighted.

Key words: *allophones, unstressed phonemes, vowel modifications, prosodic characteristics, interference, technical specialties.*

Hrybinyk Yu. I.

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

Halai T. M.

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

WORD-FORMATION AND STRUCTURAL FEATURES OF TERMINOLOGICAL UNITS IN THE ENGLISH GEODETIC TERMINOLOGICAL SYSTEM

Rapid development of science and technologies inevitably leads to expansion of subject-specific vocabulary within specialized terminologies. The study of such terminologies, analysis and classification of terminological units, which belong to their structure, is of primary focus in modern linguistics. The presented paper aims at investigating English geodetic terminology and its vocabulary concentrating on word-formation and structural characteristics of geodetic terms. It has been found out, that English geodetic terminology is a well-organized system of terms, which are means of interaction and communication of specialists in Geodesy. Geodetic terms are lexical units that denote special concepts of the geodetic sphere, are in systemic relations with other words of this field and are characterized by high information content and accuracy. One of the main functions of geodetic terms is the nominative one which implies designation of special geodetic concepts.

The system and structural approaches, combined with a complex methodology have been applied to characterize English geodetic terminology and its terminological units, namely, their structure and term-formation features. Special attention has been paid to singling out and analysis of the structural peculiarities of geodetic terms, which have been classified into eight general groups, subdivided into corresponding subgroups. One-stem terms, compound terms and terminological word combinations have proved to be dominant ones. Vocabulary of the studied terminology is also characterized by the presence of abbreviations, symbolic nominations and terms-eponyms. English geodetic terminological units have been further subdivided into three subgroups on the basis of their semantic structure, morphological characteristics and nature of concepts, they denote.

Key words: terminology, term, English geodetic terminology, term-formation, one-stem terms, compound terms, terminological word combinations.

Statement of the problem. Modern world is characterized by numerous achievements and developments in different branches of science on national and international levels. Close relationships as well as intensive cooperation among specialists in various professional fields lead to improvement of existing and creation of new technologies, making important scientific discoveries, boosting progress in various branches of economy. International links are greatly dependent on effective communication among specialist from different countries which, in most cases, is done in English. In the competitive world of the 21st century deep knowledge of subject-specific terminological units, which are basic means of concepts representations and information transfer among professionals in a specific field of science and excellent communication skills in English is of paramount importance.

Analysis of recent research and publications. Study of specialized terminologies and their vocabulary has been drawing the interest of philologists for many years. Considerable contributions to the investigation of subject-specific languages and specialized terminologies, analysis of structural peculiarities as well as composition of terms were made by Ukrainian and foreign linguists, namely: I. M. Gumovska (English legal terminology), Z. B. Kudelko (English terminology system of market relations), C. L. Moder (Aviation English), O. M. Riba (German professional language of the oil industry), O. M. Tur (Ukrainian terminology of land management and cadastre), O. D. Tsaruk (English terminology of the oil and gas industry), N. O. Shkolna (terminology of the German professional language of industrial automation), A. Wang, A. (Aeronautical English Vocabulary), etc.

It should be mentioned that from theoretical point of view terminology is commonly analyzed from three different dimensions, namely: 1) the cognitive dimension, which examines the concept relations and thereby how the concepts constitute structured sets of knowledge units or concept systems in every area of human knowledge, as well as the representation of concepts by definitions and terms; 2) the linguistic dimension, which studies existing as well as potential linguistic forms that can be created to name new concepts; 3) the communicative dimension, which investigates the use of terms as a means of transferring knowledge to different categories of recipients in a variety of communicative situations [7, p. 13]. This paper covers mainly structural and compositional characteristics of English geodetic terminological units and is conducted with the regard to linguistic dimension of terminology study.

Task statement. The primary focus of the paper is to investigate the composition of English geodetic terminology and analyze the basic types of vocabulary within it covering concentrating on structural and word-formation features of lexical units with further classification of the studied terminological units and analysis of their productivity.

Outline of the main material of the study. Present-day subject-specific terminologies, including English geodetic terminology, are characterized by accurate, professional vocabulary aimed at delivering precise and univocal information on the one hand. On the other hand, they comprise a great number of more expressive language units (such as metaphors, metonyms) to make new concepts more understandable [5, p. 470].

Terms are effective instruments of communication and exchange of information among specialists in different professional areas. They are the key elements of specialized terminologies and means of expressing special concepts in the sphere of science. Terminological units of different subject fields form separate systems of terms with a definite structure and an internal organization of components [6, p. 112].

While regarding terminology as a system of inter-related lexical units, which function in a particular field of study, it should be underlined that each specialized terminology covers different types of vocabulary that denote subject-specific concepts and are widely used as basic means of communication on a professional level. M.T. Cabre states: "terminology can only be understood in relation to special languages and communication and addresses a variety of purposes, all of which are related to communication and information. For subject field

specialists, terminology is the formal reflection of the conceptual organization of a special subject and a necessary medium of expression and professional communication" [2, p. 11].

Each specialized terminology is an integral part of a national language it belongs to. Specialized terms like commonly used language words, belong to the lexical system of language and perform a nominative function [8, p. 144].

English geodetic terminology, studied by us, can be defined as is a collection of terms correlated with the professional field of activity (geodesy) that reproduces the system of concepts of the geodetic field and ensures the processes of nomination within it.

Geodetic terms are lexical units that denote special concepts of geodetic sphere, establish systematic relations to other units of this sphere and are characterized by great informational content and precision. One of their main functions is a nominative one, which is based on the denotation of special geodetic concepts [6, p. 115].

The study material of the paper comprise geodetic nominations, which were selected from the corpus of English as well as English-Ukrainian reference literature in Geodesy. The sources of the material under study were corresponding specialized online and printed dictionaries, encyclopedic dictionaries, glossaries, state standards.

The methodological basis of the conducted research comprises application of general scientific and linguistic methods of study with the focus on structural approach. According to it English geodetic terminology is studied from a structural view as a system of interconnected terminological units. The linguistic and terminological approaches, including synchronic, morphological, semantic and system ones, were used in order to conduct synchronic analysis of English geodetic terms, concentrating attention on structural and term-formation peculiarities of terminological units under study and to classify them into certain groups.

According to the latest linguistic research, lexical units of a language can be divided according to four main aspects: 1) form and structural features; 2) meaning; 3) historical features; 4) features of their use.

Domestic linguists Dyakov A. C., Kiyak T. R., Kudelko Z. B. take into account the peculiarities of terms formation and distinguish the following word-formation types – terms – root words, including indigenous non-derivative vocabulary and borrowed non-derivative vocabulary; – derivative vocabulary, which includes terms formed by suffixation and

prefixation; – terminological word-combinations; – terms-phrases; – abbreviated terms; – letter symbols; – symbols (signs) [3, p. 106–107].

Kovalenko A. Y. focuses on the structure of terminological units and divides them into: – simple (consisting of one word); – compound (consisting of two words and written together or hyphenated); – terminological word combinations (consisting of several lexical units). A similar classification of terms is proposed by Superanska O. V., who, according to the structure of terminological vocabulary differentiates it into: – single-word terms (expressed by one word); – terminological word combinations (including free word combinations, where each of the components can enter into a two-way relationship and linked word combinations, where isolated components may not be terms but in combination they form a terminological word combination); – multicomponent terms (such terms have three-, four- or more components and are presented in a much smaller number than the previous above mentioned types) [1, p. 25].

Terminological word combinations dominate in most specialized terminologies, including the English geodetic terminology. Within the studied terminological system they can be divided into three general groups depending on the nature of components in their structure:

– terminological word combinations, the components of which are independent words that can be used separately and retain their meaning, for example: *cantilever triangulation, levelling survey, transit traverse*, etc.;

– terminological word combinations that have a technical term as one of their components and a commonly used lexical unit as the other one. The composition of such terms is mostly represented by combination of two nouns or a noun and an adjective, for example: *reference ellipsoid, survey point, free adjustment*, etc. This method of forming scientific and technical terms is more productive than the previous one, where both components are independent terms.

– terminological word combinations, both components of which are words of common vocabulary, and only the combination of these words forms a term, functioning within a particular subject-specific terminology and denoting a specialized concept, for example: *true height, side shot*, etc. This way of forming scientific and technical terms is characterized by low productivity.

Analysis of the structure and word-formation features of terms in the English geodetic terminology, has made it possible to classify them into 8 main groups and corresponding subgroups, namely:

1) one-stem terminological units (simple terms or monosyllables), which include:

– indigenous non-derivative vocabulary, e.g: *beacon* (Old English), *gore* (Old English), *line* (Old English), *target* (Old English), *vane* (Old English), etc;

– borrowed non-derivative vocabulary (mainly of Latin, Greek and French origin), e.g: *ellipse* (Latin), *survey* (Latin), *transit* (Latin), *tripod* (Greek), *core* (Old French), etc;

2) derived terminological units, which are divided into:

– terms formed by suffixation, e.g: *compilation, levelling, scaled, spotting, triangulation*, etc.; terms formed by prefixation, e.g: *echometer, geodimeter, readjust, relevel, tachymetry*, etc. or both – prefixation and suffixation, e.g: *recompilation, phototriangulation, pseudoelevation, nonlinear*, etc.;

3) compound terms (or composites) that are written together or hyphenated, e.g: *baseline, half-con-tour, range-finder, scaleplate, zero-gravity*, etc;

4) terminological word combinations, which cover:

– two-component terminological word combinations, that have proved to be the most productive in English geodetic terminology, e.g: *geodetic azimuth, tacheometric survey, total station, traverse side, trigonometric levelling*, etc.

– three-component terminological word combinations, e.g: *aluminum survey bipod, barometric height increment, inverse geodetic problem, plate table survey, relativistic gravitational theory*, etc.

– multicomponent terminological word combinations. They are presented in a much smaller number than the previous types of terminological word combinations and have proved to be low-productive ones. Here belong for example such terms as: *curvature of normal plumb line, electronic block of geodetic device, height of unit decrease of pressure, oblique-derivative boundary value problem, tidal variation of geodetic height*, etc.

According to the degree of semantic fragmentation, terminological word combinations in the structure of English geodetic terminology have been divided into:

– free terminological word combinations, all components of which have a completely independent lexical meaning that remains unchanged and each of the components can enter into a two-way relationship. Here belong such terms as: *bearing traverse, exact approximation, geoidal normal, scaling function, strip triangulation*, etc.;

– coherent terminological word combinations that constitute semantic indivisibility, the components of

which are the product of secondary nomination, which, taken in isolation, may not be terms, but in combination they form a term, e.g. *fair copy* (of a map), *noisy data*, *true heading*, *legend box*, *map face*, etc.;

5) abbreviations: *GPS* – *Global Positioning System*, *GRS* – *Geodetic Reference System*, *HEO* – *High Earth Orbit*, *TT* – *Terrestrial Time*, *VDOP* – *Vertical Dilution of Precision*, etc.;

6) letter symbols: *b* – *geodetic latitude*, *h* – *height*, *m* – *meter*, *r* – *radial distance*, ω – *angular frequency*, etc.;

7) symbols and signs: *F-layer*, *L-band*, *X-coordinate*, *X- and Y-tilt*, *Y-grid*, *Y-level*, *Y-parallax*, etc.;

8) terms-eponyms, that are terminological units, the integral components of which are proper names, related to persons who made significant discoveries and achievements in the field of such science as geodesy [4, p.68]. For example: *Bessel ellipsoid*, *Keplerian orbit elements*, *Kulon's torsion balance*, *Talcott level*, *Puasson's theorem*, etc.

It should be noted that within each the above mentioned groups, smaller constituent components have also been determined, taking into account:

– semantic structure of the term, according to which the terms of the geodetic sphere are monosemantic, e.g.: *aberration*, *barograph*, *iteration*, *levelling*, *triangulation*, etc. and polysemantic, e.g.: *unit*: 1) measure; 2) section; 3) assembly; *magnitude*: 1) amplitude; 2) star value; 3) magnitude; *range*: 1) line, rank; 2) distance, length; 3) zone; 4) amplitude; 5) line segment, etc.;

– part of speech, which it belongs to: nouns, adjectives, verbs and others, e.g.: *survey* (Noun), *projection* (Noun), *cadaster* (Noun), *peg* (Noun), *topography* (Noun), *astronomical* (Adjective), *tridimensional* (Adjective), *spherical* (Adjective), *three-axis* (Adjective), *readjust* (Verb), *demark* (Verb), *triangulate* (Verb), etc. The grammatical core of the studied vocabulary consists of nouns (approximately 78.3% of the total number of items), adjectives (approximately 12%) and verbs (approximately 9.1%). Adverbs and other parts of speech (participles, numerals) are represented in a much smaller proportion (less than 1%);

– the concept that is denoted by a particular term: – terms that denote objects or subjects: *assembly*, *cartogram*, *coder*, (*soil reconnaissance*) *map*, (*single station*) *ranger*, etc.; – terminological units, nominating processes: *delimitation*, *modeling*, *surveying*, *tracing*, *zoning*, etc.; – terms denoting quantities and their units: *error*, *grade*, *milligal*, *nanometer*, *nanosecond*, etc.

It has been found out that the core of English geodetic vocabulary is represented by one-stem terms, such as: *geodesy*, *geoid*, *theodolite*, *surveying*, *traversing*, etc., which are the basis for creating other types of terminological units, namely, compound terms and terminological word combinations. For example: *three-dimensional geodesy*, *astro-gravimetric geoid*, *cadastral traversing*, *radar-altimeter surveying*, etc.

Conclusions. Having analyzed the vocabulary of English geodetic terminology with the emphasis on the structure of terminological units and their word-formation peculiarities it has been concluded that dominant lexical units in the studied terminology have proved to be one-stem terms (simple and derived), compound terms and terminological word combinations. The latter are characterized by the highest term-formation potential and are the most numerous, which is mainly due to the constant need to nominate new geodetic concepts (surveys, tools and devices, research, discoveries, etc.) with occur as a result of professional field growth. The rapid development of Earth sciences, the central of which is geodesy and the complexity of geodetic concepts cause the necessity to specify such concepts and thus leads to the use of existing (or creation of new) lexical units for the purpose of additional clarification or nomination of geodetic notions. The studied terminology is also characterized by the presence of abbreviations, letter symbols and signs, as well as terminological units that have proper names in their structure.

The prospects for further research is textual discourse analysis of English geodetic terms with the focus on their contextual meaning and textual functionality.

Bibliography:

1. Білозерська Л.П., Возненко Н.В., Радецька С.В. Термінологія та переклад: навч. посібник для філологічного напрямку підготовки. Вінниця: НОВА КНИГА, 2010. 232 с.
2. Cabré, M.T. Terminology: Theory, methods and applications / edited by Juan C. Sager. Translated by Janet Ann DeCesaris]. Amsterdam. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1999. 248 p. DOI: <https://doi.org/10.1075/tlrp.1>.
3. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. К.: КМ Академія, 2000. 217 с.
4. Грибіник Ю.І., Галай Т.М. Терміни-епоніми в англійській геодезичній термінології: структурний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених*

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / редактори-упорядники М.П. Пантюк, А.І. Душний, І.М. Зимомря. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика». 2021. Вип. 35. Том 7. С. 66–72. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-11>.

5. Hrybinyk Yu., Halai T., Yesypenko N., Bloschynskyi I. Approaching Metaphorical Terms in Subject-specific Terminologies (Geologic and Geodetic): Semantic and Structural Aspects. *World Journal of English Language*. 2022. Vol 12, No 6. P. 470–484. URL: <https://doi.org/10.5430/wjel.v12n6p470>.

6. Hrybinyk Yu., Sunko N. The Vocabulary of Subject-Specific Terminologies: Peculiarities of Composition and Formation (Based on the English Geodetic Terminology). *Analele Universității din Craiova. Seria Științe Filologice. Lingvistică*. 2023. Anul XLV, Nr. 1–2. P. 112–130. URL: <https://doi.org/10.52846/aucssflingv.v45i1-2.91>.

7. Sager J.C. A practical Course in Terminology Processing. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1990. 258 p. DOI: <https://doi.org/10.1075/z.44>.

8. Temirgazina Z., Akosheva, M. Yrysgul S., Shakaman Y, Shaharman A., Kurmanova Z. & Kairova M. Metaphors in Anatomical Terminology. *Space and Culture*. 2019. 7(1). P. 143–153. DOI: <https://doi.org/10.20896/saci.v7i1.528>.

9. Геодезичний енциклопедичний словник / за редакцією Володимира Літинського. Львів: Євросвіт, 2001. 668 с.

10. ДСТУ 2393-94. Геодезія. Терміни та визначення. К.: Держстандарт України, 1994. 64 с.

11. ДСТУ 2402-94. Прилади геодезичні. Терміни та визначення. К.: Держстандарт України, 1994. 43 с.

12. Заблоцький Ф.Д., Заблоцька О.Ф. Англійсько-український геодезичний словник / за ред. Б.Є. Ричара. Львів: Вид-во Національного університету „Львівська політехніка”, 2010. 360 с.

13. Dictionary of Earth Science. New York: McGraw-Hill Professional. 2nd edition, 2003, 468 p.

14. Gorse Chr., Johnston D., & Pritchard M. A Dictionary of Construction, Surveying and Civil Engineering. Oxford, U.K.: Oxford University Press, 2012. 499 p.

Грибіник Ю. І., Галай Т. М. СЛОВОТВОРЧІ ТА СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ ГЕОДЕЗИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНІЙ СИСТЕМІ

Стрімкий розвиток науки і технологій неминує призводить до розширення фахової лексики в межах спеціалізованих термінологічних систем. Вивчення таких термінологій, аналіз та класифікація термінологічних одиниць, що входять до їх складу, є першочерговим завданням на сучасному етапі розвитку лінгвістики. Метою представленої статті є дослідження англійської геодезичної термінології та її словникового складу з акцентом на словотвірних і структурних особливостях геодезичних термінів. З'ясовано, що англійська геодезична термінологія є добре організованою системою термінів, які є засобом взаємодії та комунікації спеціалістів з Геодезією. Геодезичні терміни – це лексичні одиниці, які позначають спеціальні поняття геодезичної сфери, перебувають у системних зв'язках з іншими словами цієї галузі та характеризуються високою інформативністю і точністю. Однією з основних функцій геодезичних термінів є номінативна, яка полягає в позначенні спеціальних геодезичних понять.

Системний та структурний підходи у поєднанні з комплексною методикою було застосовано у процесі дослідження для характеристики англійської геодезичної термінології та її термінологічних одиниць, а саме їхньої структури і терміновірних особливостей. Особливу увагу приділено виокремленню та аналізу структурних особливостей геодезичних термінів, які було класифіковано на вісім загальних груп, поділених на відповідні підгрупи. Домінуючими виявилися групи однослівних термінів, складних термінів та термінологічних словосполучень. Лексика досліджуваної термінології також характеризується наявністю аббревіатур, символічних номінацій та термінів-епонімів. Англійські геодезичні термінологічні одиниці було також поділено на підгрупи на основі їхньої семантичної структури, морфологічних особливостей та характеру понять, які вони позначають.

Ключові слова: термінологія, термін, англійська геодезична термінологія, термінотворення, однослівні терміни, складні терміни, термінологічні словосполучення.

УДК 811.112.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.1/19>**Дружб'як С. В.**

Національний університет «Львівська політехніка»

Рій А. В.

Національний університет «Львівська політехніка»

МЕТАФОРИЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ZEIT (ЧАС) У РОМАНІ ГЕРМАНА ГЕССЕ «ГРА В БІСЕР»

Стаття присвячена дослідженню метафоризації концепту ZEIT (ЧАС) у романі Германа Гессе «Гра в бісер». Було ідентифіковано та проаналізовано метафоричні моделі концепту ZEIT (ЧАС), використовуючи дослідницький корпус текстів, що дозволило виявити особливості індивідуального стилю автора та роль часу в його світобаченні.

Особлива увага приділяється теорії концептуальної метафори, основи якої були закладені Дж. Лакоффом і М. Джонсоном у їхній праці «*Metaphors We Live By*». В рамках цієї теорії метафори розглядаються не лише як стилістичні засоби, а як ключовий елемент людського мислення, що визначає, як людина сприймає і концептуалізує абстрактні явища, зокрема час. У романі Гессе метафори часу виступають важливим засобом формування світоглядної парадигми твору, де час пов'язаний із ідеями вічності, циклічності та розвитку.

З метою автоматизації пошуку метафор було використано корпусний інструмент *Sketch Engine*, виявлено та досліджено 63 метафори концепту ZEIT (ЧАС) у романі, які структурно належать до трьох основних типів: орієнтаційні, які визначають просторові уявлення про час (наприклад, «перед» і «після»), онтологічні, що репрезентують час як матеріальний об'єкт або субстанцію, та структурні, які дозволяють зрозуміти його через інші, більш зрозумілі концепти, такі як «ЧАС – це ГРОШІ». Виявлено, що основними метафоричними моделями концепту часу є конструкції «zeit + прикметник», які формують характеристики часу, і «іменник + zeit», що вказує на його різноманітні прояви в контексті роману.

Проаналізовано метафоричні моделі, у яких вербалізується концепт ZEIT (ЧАС), а саме ЧАС – це МАТЕРІАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ, ЧАС – це РУХОМИЙ ОБ'ЄКТ, ЧАС – це ЖИВА ІСТОТА, ЧАС – це ВМІСТИЩЕ, ЧАС – це РЕСУРС. Також було виявлено, що у романі використано інтертекстуальні посилання на релігійні мотиви та відомі історичні постаті. В ході дослідження було виявлено, що концепт часу в романі Г. Гессе репрезентується через метафоричні образи, які надають твору глибокий філософський сенс, емоційне забарвлення, збагачують його зміст та демонструють зв'язок часу з іншими аспектами буття.

Ключові слова: метафора, концептуальна метафора, вербалізація, структурна модель, метафорична модель, інтертекстуальність.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку когнітивної лінгвістики теорія концептуальної метафори викликає значне зацікавлення у науковців, адже вона може бути використана для аналізу і повсякденної мови, і художніх текстів. Аналізуючи концептуальні метафори у художньому тексті, можемо визначити особливості індивідуального стилю письменника. Більше того, особливий інтерес становить дослідження концепту часу в художній літературі, адже час виступає ключовим елементом людської свідомості, культури та світосприйняття. Недостатньо вивченими залишаються аспекти метафоризації концепту часу у художніх творах та його формування під впливом різних культурних концептів. Тому

дослідження концептуальної метафори, її функцій та проведення аналізу концептуальної метафори ZEIT (ЧАС) у романі Германа Гессе «Гра в бісер» дозволить дати відповідь на ці питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низка вітчизняних та закордонних вчених працювала над дослідженням загальнотеоретичних аспектів метафор та концептуальних метафор. Наприклад, Дж. Лакофф стверджував, що метафори допомагають нам усвідомити нові абстрактні концепції, створюючи для них емпіричні рамки [11]. Разом з М. Джонсоном, він ввів та пояснив поняття «концептуальна метафора», виникає в результаті метафоричного мислення та інтерпретує явища одного роду в поняттях явищ іншого

роду [12, с. 327]. Вчені Дж. Фоконьєр і М. Тюрнер переконували, що метафора – це потужний засіб, що використовується та є рушійною силою мистецтва, науки, релігії та технології [8].

Підходи автоматизованої ідентифікації метафор та зокрема корпуснобазований підхід аналізу метафор вивчали М. Ділай [15], О. Левченко [14; 15], Н. Романишин [14], О. Тищенко [15], М. Шутова [16], А. Дейнан [6], А. Стефанович [17], Т. Стшалковський [18], С. Бродвел [18], А. Тейлор [18] та ін.

Автори наукової статті «Extraction of Metaphors from Novel Data» сформулювали та потрактували етапи ідентифікації метафори. Запропонований ними загальний алгоритм складається з п'яти основних кроків: від отримання вхідного тексту до класифікації вхідних даних [18]. Вчений А. Стефанович виокремлює специфічні методи вилучення мовних виразів, що репрезентують метафори, з неанотованих корпусів. До стратегій ідентифікації метафор вчений включає ручний пошук; вибірку на основі лексики вихідної мови; вибірку на основі лексики цільової мови; вибірку на основі «метафоричних маркерів» [17]. Інший тип стратегій представлений роботами Дейнана. Вчений пропонує процедуру аналізу метафори від виявлення можливого списку мовних метафор до опрацювання концептуальних метафор. В такому випадку, алгоритм метафоричного аналізу виходить з дослідження невеликого корпусу або частини великого корпусу вручну. Потім виявлені метафоричні зв'язки перевіряються на великій кількості емпіричного матеріалу [6].

Сьогодні процес ідентифікації метафори в текстовому корпусі людиною полегшується інформаційними технологіями. Одним із існуючих анотаційних інструментів є, наприклад, інструмент BRAT. Хочемо згадати дослідження Шутової, яке було присвячено автоматизованому анотуванню на основі попереднього ручного [16].

Таким чином, вивчення метафор та концептуальних метафор охоплюють широкий спектр методів та підходів, починаючи від теоретичного обґрунтування Лакоффа і Джонсона до практичних алгоритмів ідентифікації метафор, запропонованих сучасними науковцями при роботі з великими корпусами текстів.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження метафоризації концепту ZEIT (ЧАС) у романі інтелектуальному романі Германа Гессе «Гра в бісер», що передбачає ідентифікацію та аналіз метафоричних моделей концепту ZEIT (ЧАС) за допомогою дослідницького корпусу текстів.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день все більше науковців цікавляться функціонуванням метафор у різноманітних галузях вживання та різноманітних стилях. Актуальними проблемами залишаються визначення та класифікація метафор, а також їх дослідження у різних виявах. Дослідники інтерпретують метафору як найпродуктивніший засіб, що збагачує мову, та полягає у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, яка схожа з нею у певному відношенні [3, с. 462]. Відповідно до Е. Маккормака, метафора – це когнітивний процес, який відображає та формулює нові концепції, а також культурний процес, що змінює саму мову [7, с. 256].

Значний вклад у дослідження метафори здійснив американський лінгвіст Джордж Лакофф. Насамперед, у своїй праці «Metaphors We Live By» вчений наголошує, що метафори постійно присутні у нашому житті, включно з нашим мисленням та діями. На його думку, за допомогою метафор не тільки усвідомлюються абстрактні концепти, а також забезпечується здатність абстрактно мислити [11, с. 149].

Заслуговує на увагу твердження М. Джонсона, яке він висловив у своїй книзі «Body in the Mind». Дослідник вважає, що метафора це фігура мислення, яка якщо стає частиною поняттєвої системи, то частково її змінює, що було продемонстровано на прикладі метафори «Час – гроші» [10]. М. Джонсон та Дж. Лакофф зацікавилися ідеєю вивчення метафори з точки зору її впливу та взаємозв'язок з мисленням людини. Вони вважали, що процеси мислення людини є метафоричними та взагалі понятійна система людини упорядкована та визначена метафорично. Саме ці науковці ввели та пояснили поняття «концептуальна метафора» [2, с. 327].

Як стверджує Л. Кравець, суть концептуальної метафори полягає тому, що в мисленні людей зафіксовано використання одного концепту на позначення іншого, відповідно важливим є розуміння змісту позначуваного [1]. Згідно з Дж. Фоконьєром і М. Тюрнером, метафора – це потужний засіб, що є рушійною силою мистецтва, науки, релігії та технології [8].

На нашу думку, концептуальна метафора відображає образну сторону досліджуваного концепту, що дозволяє краще зрозуміти послід автора та (або) зміст твору. Інтелектуальний та філософський роман Германа Гессе «Гра в бісер» вражає своєю складністю та багаторівневістю та цікавим зв'язком історичного та особистісного часу, що

плине окремо від соціально-історичних подій. Тому хочемо продемонструвати як метафоризується концепт ZEIT (ЧАС) у романі німецького автора.

З метою автоматичного пошуку метафор за допомогою корпусного менеджера Sketch Engine було створено дослідницький корпус, після чого було подано запит на виявлення колокацій з іменником *zeit* та отримано 63 метафори.

Аналізуючи з точки зору структурних моделей цього концепту (рис. 1), можемо стверджувати, що найбільшу частку всіх метафор складає модель *zeit + прикметник* або *прикметник + zeit*. Наприклад, *lange Zeit, die erste Zeit, zur richtigen Zeit, in der schwierigen Zeit, heftige und wilde Zeiten, chaotische und babylonische Zeiten*. В романі присутні також приклади структурної моделі *zeit + іменник* або *іменник + zeit*: *in den Zeiten des Baslers, nach Zeiten der Resignation, Ausbrüche aus der Zeit ins Zeitlose, in Luthers Zeit*.

Значне використання автором структурних моделей *zeit + прикметник / прикметник + zeit* можемо пояснити його прагнення збагатити мову та зобразити складні ідеї у більш виразний та образний спосіб. Це додає емоційного забарвлення та стилістичної різноманітності до тексту. У метафорі *heftige und wilde Zeiten* підкреслено ідею про турбулентність та складні періоди в історії. Вживання таких атрибутів концепту, як *heftig* та *wilde* підкреслює нестабільність та емоційну напруженість таких часів. Звичайно, така модель може використовуватися для позначення позитивних метафор: *die Bauten alle aus neuerer Zeit, zur richtigen Zeit, bei ruhigen Zeiten, in den guten Zeiten*. Структурні моделі *zeit + іменник / іменник + zeit* використані в романі

для відтворення конкретних періодів часу з певними відтінками значень і асоціацій.

Проаналізувавши репрезентації уявлень про час крізь призму концептуальної метафори, можемо стверджувати, що актуальними для концептуалізації часу в цьому романі виявилися орієнтаційні, структурні та онтологічні метафори (за типологією Дж. Лакоффа та М. Джонсона) [13].

Орієнтовані (орієнтаційні) – метафори, які організовують всю систему концептів у відношенні один до одного, а не визначають один концепт в термінах іншого [13, с. 28]. В романі вони відображаються уявлення про час відповідно до просторової опозиції зовнішній–внутрішній. Зокрема, метафорично час осмислюється як простір, в якому знаходиться, переміщується людина або відбуваються певні дії. Наприклад:

Gleich dem Tanz und gleich jeder Kunstübung nämlich ist die Musik in vorgeschichtlichen Zeiten ein Zaubermittel gewesen... [9].

Wir haben den Ausdruck "psychologische Spielmethode" gebraucht, der vielleicht nicht jedem unserer Leser ohne weiteres verständlich ist; zu Knechts Zeiten war er ein oft gehörtes Schlagwort [9].

Онтологічні – метафори, які надають можливість сприймати події, емоції і т.д. як якусь субстанцію [13, с. 28]. В цьому романі онтологічні метафори відображають час, як живу істоту, наприклад:

Für eine objektive Darstellung dieses Themas ist die Zeit längst noch nicht gekommen [9].

У романі час осмислюється як фізичний об'єкт, який набуває типові характеристики, такі як розмір та кількість, наприклад:

Рис. 1. Кількісне співвідношення структурних моделей концепту ZEIT (ЧАС) у романі Германа Гессе «Гра в бісер»

Kurze Zeit nach Knechts Brief traf der Magister Musicae selbst in Waldzell ein, um eine Musikprüfung zu leiten, und hat sich während der Tage seines dortigen Aufenthaltes seines kleinen Freundes aufs beste angenommen [9].

Du kannst zwei Tage hierbleiben, und morgen kannst du auch deinen Begleiter zu mir zu Tisch einladen, aber viel Zeit habe ich leider nicht für dich, darum müssen wir sehen, wie wir die paar Stunden herausbringen, die ich für dich brauche [9].

Що стосується метафоричних моделей, у яких вербалізується концепт ZEIT (ЧАС), деякі сфериджерела можна віднайти за допомогою інструменту MetaNet, зокрема: ЧАС – це ТОВАР; ЧАС – це ПОВЕРХНЯ, ЯКОЮ РУХАЄТЬСЯ СПОСТЕРІГАЧ; ЧАС – це РУХОМИЙ ОБ'ЄКТ; ЧАС – це РЕСУРС; ЧАС – це СУБСТАНЦІЯ; ЧАС – це ГРОШІ; ЧАСОВІ ПЕРІОДИ – це ВМІСТИЩА.

У романі Германа Гессе концепт часу вербалізується у таких концептуальних моделях:

1. ЧАС – це МАТЕРІАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ: *sie gönnten sich die Zeit und Mühe nicht*;
2. ЧАС – це РУХОМИЙ ОБ'ЄКТ: *zwischen dem Ende des Mittelalters und unsern Zeiten liegt*;
3. ЧАС – це ЖИВА ІСТОТА: *die Zeit längst noch nicht gekommen*;
4. ЧАС – це ВМІСТИЩЕ: *Immerhin war in den Zeiten vor der Reformation des geistigen Lebens, jenes echte alte Ideal offenbar nahezu ganz verlohrengegangen*;
5. ЧАС – це РЕСУРС: *...es könnte am Ende hohe Zeit sein, ihn noch einmal aufzusuchen*.

Важливо зазначити, що концепт часу у романі Германа Гессе реалізується за допомогою інтертекстуальних посилань на релігійні мотиви. Наприклад: *Es waren heftige und wilde Zeiten, chaotische und babylonische Zeiten, in welchen Völker und Parteien, Alt und Jung, Rot und Weiß einander nicht mehr verstanden* [9].

Функція інтертекстуальних елементів у цьому тексті полягає у підкресленні хаосу, непорозуміння і відсутності комунікації. Автор прагне описати час, коли існував величезний розлад і дезорганізація, які нагадували про той міфічний стан, коли взаєморозуміння стало неможливим, що ускладнювало будь-яку спільну діяльність і взаємодію.

Також Г. Гессе використав інтертекстуальні алюзії на відомі історичні постаті, релігійні оповіді та визначні події. Наприклад:

...ähnlich wie in Luthers Zeit sehen wir in ganz Europa, ja der halben Erde Gläubige und Ketzer, Junge und Alte, Verfechter des Gestrigen und Verfechter des Morgigen begeistert oder verzweifelt aufeinander losshauen,... [9]

...was die geistigen Ansprüche an die Spieler betrifft, zu einer hohen Kunst und Wissenschaft geworden, so fehlte ihm in den Zeiten des Baslers doch noch etwas Wesentliches. [9]

Такі інтертекстуальні елементи вживаються автором для посилання на конкретний історичний період або епоху, пов'язану з конкретними особистостями або подіями. Це може слугувати для підкреслення особливого контексту або характеру тих часів, які автор намагається передати.

Висновки. Дослідження концепту ZEIT (ЧАС) у романі Германа Гессе «Гра в бісер» дозволило виявити низку цікавих особливостей метафоризації цього поняття. Зокрема, було підтверджено продуктивність використання концептуальних метафор, які надають твору глибокого філософського змісту та емоційного забарвлення. Виявлені метафори, зокрема структурні моделі типу zeit + прикметник / прикметник + zeit та zeit + іменник / іменник + zeit, відіграють важливу роль у побудові образу часу у творі. Вони використані для створення виразних образів і дозволяють автору передати складні абстрактні концепції в більш зрозумілій і образній формі.

У процесі аналізу роману Г. Гессе «Гра в бісер», виявлено, що автор часто вживає метафори, які не лише роблять опис більш яскравим та наочним, але й підкреслюють унікальність та індивідуальність описуваних предметів чи явищ. Водночас автор демонструє глибину та своєрідність власного асоціативного мислення та бачення світу. Важливу роль у романі відіграє концептуальна метафора часу, яка вербалізується в таких моделях: ЧАС – це МАТЕРІАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ, ЧАС – це РУХОМИЙ ОБ'ЄКТ, ЧАС – це ЖИВА ІСТОТА, ЧАС – це ВМІСТИЩЕ, ЧАС – це РЕСУРС. Метафори, в яких час уявляється як живий об'єкт або рухомий ресурс, збагачують зміст роману та демонструють зв'язок часу з іншими аспектами буття. Перспективи цього дослідження полягають у дослідженні метафоричних репрезентацій часу, інших конструкцій та моделей.

Список літератури:

1. Кравець Л. В. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст. Київ : ВЦ «Академія». 2012. 416 с.
2. Кричевська Л. А. Особливості перекладу концептуальної метафори у кліше англomовного наукового тексту. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Філологічна.* 2013. Вип. 36. С. 326–328.

3. Лотоцька К. Стилїстика англїйської мови : навч. посїбник. Львїв : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка. 2008. 254 с.
4. Овсїєнко А. С. Метафора в сучасному мовознавствї : тлумачення та класифїкації. *Науковий вїсник Мїжнародного гуманїтарного унїверситету. Сер: Фїлологїя*. 2018. №32. С. 105–110.
5. Сухова А. В. Метафора як основа естетичної цїнності художнього тексту. *Вїсник ХНУ ім. В. Н. Караїзна. Іноземна фїлологїя*. 2018. Вип. 87. С. 129–135.
6. Deignan A. *Metaphor and Corpus Linguistics*. Amsterdam, 2005. 236 p.
7. Earl R. Mac Cormac. *A cognitive theory of metaphor*. 1990. MIT Press.
8. Fauconnier G., Turner M. *Rethinking Metaphor*. Cambridge Handbook of Metaphor and Thought. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. P. 53–66.
9. Hesse H. *Das Glasperlenspiel*. Suhrkamp, 2021. 615 s.
10. Johnson M. *Body in the Mind*. Chicago : University of Chicago Press, 1990. 268 p.
11. Lakoff G. *Metaphors We Live By*. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
12. Lakoff G. *The Contemporary Theory of Metaphor*. Metaphor and Thought. Cambridge : Cambridge University Press, 1993. P. 202–251.
13. Lakoff G. *Women, Fire, and Dangerous Things : What Categories Reveal About the Mind*. Chicago : Chicago Press, 1987. 614 p.
14. Levchenko, O. & Romanyshyn, N. Modern Approaches to Automated Identification of Metaphor. *Вїсник Львївського унїверситету. Серїя фїлологїчна*. 2019. № 70.2019. С. 288–298.
15. Levchenko, O., Tyshchenko, O. & Dilai, M. Automated Identification of Metaphors in Annotated Corpus (Based on Substance Terms). Proceedings of the 5th International Conference on Computational Linguistics and Intelligent Systems (April 22 – 23, 2021, Kharkiv, Ukraine). 2021.
16. Shutova M. Metaphor identification using verb and noun clustering. Proceedings of the 23rd International Conference on Computational Linguistics. 2010, P. 1002–1010.
17. Stefanowitsch A. *Corpus-Based Approaches to Metaphor and Metonymy*. Berlin, New York, 2006. P. 1–16.
18. Strzalkowski, T., Broadwell, S., Taylor, A. Extraction of Metaphors from Novel Data. Conference: In Proceedings of the First Workshop on Metaphor in NLP at the North American Association of Computational Linguistics Conference (NAACL-2013). Atlanta USA. 2013.

Druzhbiak S. V., Rii A. V. METAPHORIZATION OF THE CONCEPT OF ZEIT (TIME) IN HERMANN HESSE'S NOVEL "THE GLASS BEAD GAME"

The article is devoted to the study of metaphorisation of the concept ZEIT (TIME) in the novel "The Glass Bead Game" by Hermann Hesse. The metaphorical models of the concept ZEIT (TIME) were identified and analysed using the research corpus of texts, which allowed to reveal the peculiarities of the author's individual style and the role of time in his worldview.

Particular attention is paid to the theory of conceptual metaphor, the foundations of which were laid by J. Lakoff and M. Johnson in their work "Metaphors We Live By". Within this theory, metaphors are seen not only as stylistic devices, but as a key element of human thinking that determines how a person perceives and conceptualises abstract phenomena, including time. In Hesse's novel, time metaphors are an important means of shaping the worldview paradigm of the work, where time is associated with the ideas of eternity, cyclicity, and development.

In order to automate the search for metaphors, the corpus tool Sketch Engine was used, and 63 metaphors of the concept of ZEIT (TIME) in the novel were identified and studied, which structurally belong to three main types: orientational, which define spatial ideas about time (for example, "before" and "after"), ontological, which represent time as a material object or substance, and structural, which allow us to understand it through other, more understandable concepts, such as "TIME is MONEY". It was revealed that the main metaphorical models of the concept of time are the constructions "zeit + adjective", which form the characteristics of time, and "noun + zeit", which indicates its various manifestations in the context of the novel.

The article analyses the metaphorical models that verbalise the concept of ZEIT, namely, TIME is a MATERIAL object, TIME is a MOVING object, TIME is a LIVING BEING, TIME is a CONTENT, TIME is a RESOURCE. It was also found that the novel uses intertextual references to religious motifs and famous historical figures. The study found that the concept of time in Hesse's novel is represented through metaphorical images that give the work a deep philosophical meaning, emotional colouring, enrich its content and demonstrate the relationship of time with other aspects of life.

Key words: metaphor; conceptual metaphor; verbalization, structural model, metaphorical model, intertextuality.

Ісакова Є. П.

Київський національний університет технологій та дизайну

ВІДТВОРЕННЯ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФІНАНСОВО-РИНКОВИХ ТЕРМІНІВ У МОВІ ПЕРЕКЛАДУ

У статті досліджуються структурно-семантичні особливості фінансово-ринкових термінів англійської мови та їхній переклад українською. Актуальність статті обумовлена зростаючою потребою в якісному перекладі фінансових текстів, особливо в умовах глобалізації та інтеграції фінансових ринків. Переклад фінансово-ринкових термінів є ключовим завданням для перекладачів, оскільки неправильне тлумачення або адаптація термінології може призвести до помилок у фінансовій комунікації. Автор трактує фінансово-ринкові терміни як спеціалізовані лексичні одиниці, які використовуються для позначення понять, явищ, інструментів та процесів, пов'язаних із функціонуванням фінансових ринків. Вони охоплюють широкий спектр економічних і фінансових концепцій, таких як інвестиції, банківські операції, фондові ринки, валютний обіг, деривативи та інші інструменти ринку капіталів. Метою статті є дослідження та аналіз процесів відтворення структурно-семантичних особливостей фінансово-ринкових термінів при перекладі на українську мову. Стаття також відповідає на виклики, пов'язані з необхідністю збереження термінологічної точності, що є особливо важливим в контексті міжнародного співробітництва та обміну інформацією між учасниками ринку. Крім того, дослідження спрямоване на поліпшення теоретичних підходів і практичних методів перекладу фінансових термінів, що сприятиме розвитку фінансової лінгвістики як дисципліни. Встановлено, що основними аспектами відтворення структурно-семантичних особливостей є термінологічна точність, адаптація до граматичних норм мови перекладу, зокрема дотримання відповідного порядку слів та узгодження частин мови, а також збереження семантичної ясності. Стаття може бути корисною для перекладачів, науковців і фахівців з фінансів.

Ключові слова: англійська мова, переклад, термін, терміносполучення, українська мова.

Постановка проблеми. Проблема відтворення структурно-семантичних особливостей англійських фінансово-ринкових термінів при перекладі на українську мову є актуальною через складність забезпечення термінологічної точності та збереження змістової ясності. Зазначене видається особливо важливим в контексті глобалізації фінансових ринків, де переклади фінансових документів, аналітичних звітів та інших матеріалів відіграють ключову роль у міжнародній комунікації. Фінансово-ринкові терміни – це спеціалізовані лексичні одиниці, які використовуються для позначення понять, явищ, інструментів та процесів, пов'язаних із функціонуванням фінансових ринків. Вони охоплюють широкий спектр економічних і фінансових концепцій, таких як інвестиції, банківські операції, фондові ринки, валютний обіг, деривативи та інші інструменти ринку капіталів [7; 13]. Такі терміни зазвичай мають точні та специфічні значення, що робить їх важливими для забезпечення чіткості та точності комунікації в професійних та академічних колах. Наприклад,

терміни «акції» (stocks), «облігації» (bonds), «ліквідність» (liquidity) або «дивіденди» (dividends) є ключовими для розуміння фінансової діяльності та прийняття рішень на ринках капіталу.

Також важливо підкреслити, що фінансово-ринкові терміни є полісемантичними та можуть мати різні значення залежно від контексту. Це ускладнює їхній переклад, оскільки такі терміни є частиною спеціалізованої фінансової термінології. Вони вимагають від перекладачів глибоких знань не тільки в галузі мовознавства, але й у фінансах для забезпечення коректної адаптації в іншій мовній системі. Фінансово-ринкові терміни часто мають вузьке, спеціалізоване значення, яке може не мати точного еквівалента в іншій мові. Багатозначність деяких термінів та їх залежність від контексту ще більше ускладнює процес перекладу, оскільки неправильне трактування або неточний переклад можуть призвести до серйозних помилок в інтерпретації фінансової інформації. Важливо враховувати граматичні, культурні та економічні особливості мови-реципієнта

[6, с. 137], що може вимагати адаптації або навіть трансформації оригінального терміну.

Отже, проблема полягає у знаходженні оптимальних підходів до перекладу, які б забезпечували максимальну точність і відповідність відтворення структурно-семантичним особливостям оригінальних фінансових термінів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукові джерела, присвячені проблематиці фінансово-економічних термінів і їх перекладу, засвідчують широкий спектр підходів до цієї теми з боку вітчизняних вчених. Особливу увагу приділяють фразеологізації та метафоризації в контексті фінансово-економічної термінології [1; 2], досліджуються методи визначення та класифікації економічних термінів через аналіз спеціалізованих словників з метою визначення термінологічних меж для забезпечення точності перекладу і використання термінів у різних контекстах [9], вивчаються процеси семантичної деривації як ключовий механізм формування нових термінів у сфері оподаткування [3; 5; 10], а також практичний і дидактичний аспекти фінансового перекладу [4; 6; 8].

Кожне з цих досліджень надає цінні інсайти щодо перекладу фінансово-економічних термінів, підкреслюючи складність і багатогранність цього процесу. Термінологічна точність, культурна адекватність та стандартизація є ключовими елементами, які необхідно враховувати під час перекладу, однак структурно-семантичні особливості фінансово-ринкових термінів англійської мови та їхній переклад українською потребують більш глибокого вивчення.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні основних методологічних підходів до відтворення структурно-семантичних особливостей фінансово-ринкових термінів при перекладі на українську мову. Для досягнення цієї мети необхідно проаналізувати основні характеристики фінансово-ринкових термінів, що впливають на їх переклад; визначити найбільш поширені проблеми, з якими зіштовхуються перекладачі при перекладі таких термінів; дослідити підходи, що забезпечують збереження термінологічної точності та семантичної ясності в процесі перекладу.

Виклад основного матеріалу. Відтворення структурно-семантичних особливостей фінансово-ринкових термінів у мові перекладу є важливим завданням для забезпечення точності та відповідності перекладених текстів оригіналу. Аналізовані терміни мають специфічні значення та структуру, які повинні бути правильно перекла-

дені, щоб уникнути втрати змісту або спотворення значення.

Основним аспектом відтворення структурно-семантичних особливостей є *збереження термінологічної точності*, адже фінансово-ринкові терміни часто мають усталені значення, які не можуть бути замінені синонімами без втрати спеціалізованого змісту. Наприклад, термін “equity” у фінансовому контексті означає «акціонерний капітал» або «власний капітал», і його переклад повинен враховувати цей аспект. Розглянемо приклади, що ілюструють важливість збереження термінологічної точності при відтворенні структурно-семантичних особливостей фінансово-ринкових термінів.

1. Термін “equity” має два основних значення у фінансовому контексті. Якщо йдеться про частку власності в компанії, він перекладається як «акціонерний капітал» [7]. У випадку, коли мова йде про загальну вартість активів за вирахуванням зобов’язань, правильний переклад – «власний капітал». Заміна цього терміну на синоніми призвела б до втрати специфічного змісту.

2. Термін “bond” перекладається як «облігація». У фінансовій сфері він є чітко визначеним і не може бути замінений на такі синоніми, як «зобов’язання» або «документ», оскільки вони не відображають спеціалізованого значення як інструмента позики [14].

3. Термін “liquidity” перекладається як «ліквідність» і використовується для опису здатності активів бути швидко перетвореними на готівку. Використання синонімів, таких як «плинність» або «рухомість», було б некоректним і призвело б до втрати точності терміна [14].

4. Термін “derivatives” перекладається як «деривативи» і стосується похідних фінансових інструментів, таких як ф’ючерси або опціони. Використання більш загальних слів, як-от «інструменти» або «угоди», не передасть специфіку і функцію цих термінів [11].

5. Термін “leverage” має конкретне значення у фінансовому світі, що описує використання боргу для фінансування інвестицій. Його заміна на «важіль» без контексту може призвести до плутанини [13, с. 255].

6. Переклад терміну “credit risk” як «ризик кредитування» може змінити значення, тому важливо зберегти точний переклад «кредитний ризик», який відображає загальноприйнятну термінологію.

7. Термін “hedge” означає захисну стратегію в інвестиціях, і його заміна на синоніми, такі як

«захист» або «страхування», знецінить специфічний зміст [11].

8. Термін “capital gains” використовується для опису прибутків від продажу активів. Заміна цього терміна на «прибутки» або «надходження» може призвести до втрати спеціалізованого фінансового значення [7, с. 29].

Наведені приклади підкреслюють важливість збереження термінологічної точності, оскільки навіть незначні відхилення в перекладі можуть призвести до втрати спеціалізованого змісту.

Адаптація до граматичних норм мови перекладу є також важливою, оскільки у процесі перекладу необхідно враховувати граматичні особливості мови-реципієнта, зокрема порядок слів, узгодження частин мови тощо. Наприклад, англійське словосполучення “stock market volatility” перекладається як «волатильність фондового ринку», де збережено порядок слів, відповідний українському синтаксису. Проаналізуємо ще деякі приклади, які ілюструють важливість адаптації до граматичних норм мови перекладу.

1. “Interest rate differential” – Різниця відсоткових ставок. В українському перекладі порядок слів не збігається з англійським через дотримання синтаксичних норм української мови, де прикметник «відсоткових» стоїть перед іменником «ставок».

2. “Risk management framework” – Структура управління ризиками. В українському перекладі не зберігається порядок слів англійського варіанту, а забезпечується відповідність українському синтаксису, що дозволяє зберегти зрозумілість і граматичну коректність перекладу.

3. “Equity capital structure” – Структура акціонерного капіталу. Англійське терміносполучення “equity capital structure” перекладається як «структура акціонерного капіталу», де прикметник “акціонерного” стоїть перед іменником «капіталу», що відповідає правилам української мови.

4. “Market dynamics” – Динаміка ринку. В українському перекладі прикметник «динаміка» стоїть перед іменником «ринку», що зберігає смислову точність та відповідає українському синтаксису.

5. “Debt-to-equity ratio” – Співвідношення боргу до акціонерного капіталу. Це терміносполучення вимагає особливої уваги при перекладі, оскільки потрібно не лише дотриматися граматичних правил, але й зберегти зрозумілість терміну. В українському перекладі іменник «співвідношення» посідає ініціальну позицію в терміносполученні на відміну від англійського “Debt-to-equity ratio”, де іменник “ratio” знаходиться у фінальній позиції.

6. “Financial derivatives market” – Ринок фінансових деривативів. У наведеному терміносполученні український переклад зберігає порядок слів, відповідний правилам української мови, де іменник «ринок» посідає ініціальну позицію.

Аналізовані приклади демонструють, як важливо під час перекладу з англійської на українську мову враховувати граматичні особливості, зокрема порядок слів і узгодження частин мови, щоб забезпечити точність і ясність під час перекладу текстів фінансово-ринкової спрямованості.

Під час перекладу фінансово-ринкових термінів необхідно враховувати **збереження семантичної ясності**. Деякі терміни можуть бути багатозначними, що ускладнює їхній переклад. Наприклад, термін “liquidity” може означати як «ліквідність активів», так і «можливість швидкого обміну активів на готівку». Важливо правильно передати контекст, щоб зберегти точність терміну в перекладі.

1. Термін “leverage” може мати кілька значень. У фінансовому контексті він може означати «використання позикових коштів для збільшення прибутку (фінансовий важіль)» або «співвідношення позикових коштів до власного капіталу». Залежно від контексту, перекладач може використовувати терміни «фінансовий важіль» або «плече кредитування», щоб передати правильне значення.

2. Термін “yield” може означати «прибутковість» або «дохідність інвестиції», але він також може означати «капітальну дохідність», «прибуток на вкладений капітал» або «доходи від облігацій». Щоб зберегти семантичну ясність, перекладач повинен розуміти, про яку саме дохідність йдеться, і використовувати відповідні терміни, такі як «прибутковість» або «дохідність».

3. Термін “equity” може означати «акціонерний капітал компанії», але також може використовуватися для позначення власного капіталу або справедливості (у більш широкому сенсі). Залежно від контексту, перекладач може вибирати між «акціонерний капітал», «власний капітал» або «справедливість», щоб передати точне значення.

4. Термін “option” у фінансовій сфері може означати «фінансовий інструмент, який надає право (але не обов’язок) купити або продати актив у майбутньому», але також може означати «вибір» або «можливість». Для збереження точності важливо використовувати «опціон» у фінансовому контексті, або «варіант/опція» в інших випадках.

5. Термін “margin” може означати «маржу», тобто різницю між ціною покупки та продажу, але також може стосуватися кредитного плеча або

заставного забезпечення. Переклад «маржа» слід використовувати, коли йдеться про прибуток або націнку, але при обговоренні кредитного плеча доречним буде використання терміну «заставне забезпечення».

Наведені приклади ілюструють важливість правильного тлумачення контексту під час перекладу, щоб уникнути втрати або спотворення значення фінансових термінів.

У процесі дослідження було встановлено, що у деяких випадках фінансові терміни можуть бути відтворені за допомогою *калькування*, тобто перекладені буквально, з метою збереження їхньої оригінальної структури. Наприклад, “financial derivatives” може бути перекладено як «фінансові деривативи», що зберігає як семантику, так і структурну складність оригіналу. Розглянемо декілька прикладів, коли фінансові терміни можуть бути перекладені за допомогою калькування, зберігаючи їхню оригінальну структуру.

1. “Credit default swap” – Кредитний дефолтний своп: цей термін використовується у фінансовій сфері для опису деривативу, який функціонує як страхування від дефолту кредиту [14]. При перекладі термін калькується, зберігаючи як структуру, так і специфіку значення.

2. “Cash flow” – Грошовий потік: у фінансовому контексті “cash flow” означає рух коштів у бізнесі або проєкті. Переклад «грошовий потік» зберігає семантику та структуру оригінального терміну.

3. “Risk management” – Управління ризиками: цей термін широко використовується для опису процесу виявлення, оцінки та пріоритетності ризиків у фінансових операціях. Переклад «управління ризиками» є калькою, що дозволяє зберегти семантичну наповненість та зрозумілість терміну.

4. “Due diligence” – Належна обачність: цей термін належить до процесу ретельної перевірки фінансового стану компанії перед інвестуванням або злиттям [14]. Калькування дозволяє зберегти точність терміну в українському перекладі.

5. “Asset-backed securities” – Цінні папери, забезпечені активами: термін використовується для опису фінансових інструментів, забезпечених пулом активів, таких як іпотеки або кредити. Калькований переклад дозволяє точно передати структуру терміну.

6. “Hedge fund” – Хедж-фонд: переклад є прикладом калькування, де зберігається як семантика, так і специфічна фінансова структура.

7. “Initial public offering (IPO)” – Первинне публічне розміщення (IPO): цей термін описує процес, коли компанія вперше пропонує свої акції

для публічного продажу [12, с. 128]. Переклад «первинне публічне розміщення» є калькою, яка зберігає оригінальну структуру терміну.

8. “Venture capital” – Венчурний капітал: терміносполучення означає інвестиції в стартапи або молоді компанії з високим потенціалом росту [11]. Калькований переклад «венчурний капітал» зберігає як структуру, так і значення оригінального терміну.

9. “Monetary policy” – Монетарна політика: термін стосується дій центрального банку щодо контролю над пропозицією грошей. Калькування забезпечує збереження семантики та точності значення терміну.

Розглянуті приклади показують, як калькування дозволяє зберегти структурну цілісність і специфіку фінансових термінів при їх перекладі, що важливо для точного та зрозумілого викладу інформації українською мовою.

Отже, відтворення структурно-семантичних особливостей фінансово-ринкових термінів у перекладі вимагає глибокого розуміння як вихідної, так і цільової мови, а також контексту, в якому ці терміни використовуються. Успішний переклад таких термінів забезпечує збереження точності тексту, що є критично важливим у фінансовій та ринковій сферах.

Висновки. В результаті проведеного аналізу було виявлено, що збереження термінологічної точності є важливим аспектом перекладу, оскільки неточності можуть призвести до викривлення змісту та створити труднощі в розумінні фінансових текстів. Також дослідження підкреслює необхідність адаптації термінів до граматичних і культурних норм мови перекладу, що сприяє їх правильному сприйняттю цільовою аудиторією. Крім того, важливу роль відіграє врахування багатозначності деяких термінів та їхні значення у конкретному контексті.

Подальші дослідження можуть бути зосереджені на глибшому вивченні особливостей перекладу спеціалізованих фінансових термінів у різних підсекторах фінансового ринку. Це може включати аналіз термінології, пов’язаної з новими фінансовими інструментами та технологіями, такими як криптовалюти або фінтех. Також перспективним є дослідження впливу культурних чинників на сприйняття перекладу фінансових термінів різними мовними групами. Подальший розвиток комп’ютерних технологій та машинного перекладу також відкриває можливості для автоматизації перекладу фінансових текстів, що потребує додаткового дослідження щодо забезпечення точності та надійності таких перекладів.

Список літератури:

1. Вознюк Г. Л., Конівіцька Т. Я. Процес фразеологізації як засіб творення фінансово-економічних термінів. *Український смисл*. 2017. С. 107–116.
2. Гудкова Н. М. Особливості перекладу англійської фінансової термінології крізь призму метафоризації. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2021. № 7(345). С. 145–152.
3. Константінова О. В. Семантична деривація в англійській термінології оподаткування. *Проблеми лінгвістичної семантики: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (23 листопада 2017 р.)*. Рівне: РДГУ, 2017. С. 74–78.
4. Набережна Т. Є. Фінансовий переклад: практичний і дидактичний аспекти. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2016. Вип. 4. С. 36–40.
5. Петрина О. С. Формування та функціонування англійських та українських терміносистем банківської сфери: дис. ... канд. екон. наук: 11.02.17. Львів, 2016. 202 с.
6. Фадєєва О., Походій В. Адекватність перекладу англійських термінів кредитно-банківської сфери. *Південний архів (філологічні науки)*. 2017. № 71. С. 135–139.
7. Фінансово-економічний словник: словник-довідник / кол. авт.: Юнін О. С., Круглова О. О., Савельєва М. О. та ін. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2018. 164 с.
8. Фурт Д. В. Особливості перекладу термінів фінансової сфери українською мовою з англійської. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*, 2019. № 39. Том 3. С. 89–93.
9. Шелепкова І. М. Визначення меж економічної термінології української мови за допомогою аналізу галузевих словників різних типів. *Актуальні проблеми сучасної науки: ХЛІІ міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (6 квіт. 2020 р.). Вінниця, 2020. Ч. 9. С. 76–83.
10. Янковець О. В. Англійська термінологія як різновид спеціальної лексики. *Парадигма пізнання: гуманітарні питання*. 2017. № 1(21). С. 1–9.
11. Cambridge Dictionary. URL: <http://www.cambridge.org/>
12. Dictionary of Finance and Investment Terms: More Than 5,000 Terms Defined and Explained (Barron's Business Dictionaries). Barron's Educational Series, 2018. 912 p.
13. Museanu E. Economic terminology – new perspectives. *European Scientific Journal*. 2023. № 1. P. 253–257.
14. Webster's New World College Dictionary. URL: <http://www.yourdictionary.com/dictionary-definitions/>

Isakova Ye. P. REPRODUCTION OF STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF FINANCIAL AND MARKET TERMS IN THE TARGET LANGUAGE

The article examines the structural and semantic features of financial and market terms in English and their translation into Ukrainian. The relevance of the article is due to the growing need for high-quality translation of financial texts, especially in the context of globalization and integration of financial markets. Translation of financial and market terms is a key task for translators, as misinterpretation or adaptation of terminology can lead to errors in financial communication. The author interprets financial and market terms as specialized lexical units used to denote concepts, phenomena, instruments and processes related to the functioning of financial markets. They cover a wide range of economic and financial concepts, such as investments, banking, stock markets, foreign exchange, derivatives and other capital market instruments. The purpose of the article is to study and analyze the processes of reproduction of structural and semantic features of financial and market terms when translated into Ukrainian. The article also responds to the challenges associated with the need to maintain terminological accuracy, which is particularly important in the context of international cooperation and information exchange between market participants. In addition, the study aims to improve theoretical approaches and practical methods of translating financial terms, which will contribute to the development of financial linguistics as a discipline. It is established that the main aspects of the reproduction of structural and semantic features are terminological accuracy, adaptation to the grammatical norms of the target language, in particular, observance of the appropriate word order and coordination of parts of speech, as well as preservation of semantic clarity. The article may be useful for translators, academics and finance professionals.

Key words: English, translation, term, term combination, Ukrainian language.

УДК 811.111'33

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.1/21>**Колісник В. Ю.**

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Литвиненко В. Ю.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В РОМАНІ ДЖЕЙН ОСТІН «ГОРДІСТЬ ТА УПЕРЕДЖЕННЯ»

Стаття присвячена аналізу діалогічного мовлення в романі Джейн Остін «Гордість та упередження», зокрема авторській ремарці. Досліджено препозитивну, інтерпозитивну та постпозитивну види ремарок, проаналізовано їхню структуру.

До способів інтенсифікації твору віднесено: використання дієслів “do” та “pray” у функції підсилювальної частки, контактні та дистанційні повтори, паралельні конструкції, вживання словосполучення “upon thy honour”.

Проаналізовано комунікативні одиниці та виокремлено їхні два види: інтенціональний та реактивний. Досліджено, що письменниця не використовувала прості номінації фактів об'єктивної дійсності. Вони переважно поєднані з дієсловами на позначення конкретних психічних чи мовленнєвих актів, спрямованих на необхідність когось зі співрозмовників назвати своє ставлення до факту. Відмічено також використання двох семантичних типів предикатів у головному реченні: фактивних (для ствердження фактів) і нефактивних (на вираження припущень).

У романі звертання виступило комунікативним знаком і сигналом привертання уваги. Крім власних назв, звертання здійснюється через фрази “you know”, “you see”, “I say”, “look here”, “listen”.

Слід зазначити, що здогадка маркується за допомогою дієслів “think”, “believe”, “suppose” чи модальних слів типу “maybe”, “perhaps”, “probably”, також її позначають інтонаційно чи синтаксично.

Щодо запитальних речень, то їхня комунікативна мета виражається особливими засобами, такими як порядок слів, запитальні слова, інтонаційне та графічне оформлення. Серед типів запитальних речень, використаних у романі, відносять: верифікаційний, верифікаційно-ідентифікуючий, перепитування, уточнювальний, експлікуючий та антиципуючий.

Джейн Остін скористалася різними способами вираження наказу: за допомогою експресивної структури-повтору, прохання із лексемами “please”, “kindly”, “pray” чи фразою “will you”, за допомогою віддієслівного іменника та лексеми “let”.

Ключові слова: ремарка, комунікативні одиниці, звертання, запитальні речення, наказові висловлювання.

Постановка проблеми. Актуальність даного дослідження обумовлюється загальною спрямованістю досліджень на вивчення індивідуального стилю письменника й лінгвістичних способів його реалізації та необхідністю подальшого дослідження як структури діалогу в цілому, так і особливостей когерентності його реплік, а також можливістю дидактичного застосування результатів дослідження при навчанні рідної та іноземних мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження роману Джейн Остін «Гордість та упередження» проводило багато науковців, аналізуючи різноманітні аспекти: вербальні засоби вираження емоцій (Іщенко М.П. [2], Яковчук Л.Т.

[7]), концептуально-художню своєрідність архітектоніки роману (Книш А.В. [4]), інтерпретацію гендерних стереотипів (Бистров Я.В., Шуляк С.Р. [1]), сіквели роману (Філоненко С.О. [6]) та інші. Однак невирішеним залишилося дослідження авторської ремарки та її функції.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати якісний склад, функції, структуру та способи введення реплік діалогу (авторської ремарки); дослідити особливості використання в романі комунікативних одиниць, встановити їхні форми.

Виклад основного матеріалу. Своєрідність мовлення автора розкривається через власний

стиль. А компонентами цього складного поняття є його композиція, ритм, синтаксична організація, словник та різні екстралінгвістичні фактори (особистість митця, його ідейно-мистецькі позиції, вплив епохи та ін.). Однак розпочинати аналіз твору варто з його мови, котра торує шлях для всіх інших засобів сприйняття.

Основними формами такої матерії є: авторська розповідь, діалогічне та внутрішнє мовлення персонажів. Оскільки діалог художнього твору – це аналог розмовного мовлення, то йому властива швидка зміна реплік співрозмовників, еліптичність, синтаксично залежний характер речень, велика кількість запитальних та окличних речень. Діалог художнього твору, на відміну від розмовної мови, позбавлений спонтанності, тому норма для розмовної мови є стилістичним прийомом у діалозі художнього твору.

У романі Джейн Остін «Гордість та упередження» діалог становить сімдесят відсотків усього тексту й відіграє роль основного засобу характеристики дійових осіб. Формуючи діалогічне мовлення роману, письменниця або вводить його взагалі без слів автора (це 50%), або використовує всі три види авторської ремарки: препозитивну (11,5%), інтерпозитивну (34,5%) та постпозитивну (4%).

Наявність чи відсутність авторської ремарки обумовлена характером діалогу чи конкретної ситуації. Так, некоментований діалог використовується в разі абсолютно точної вказівки на співрозмовників.

Наприклад: *Lady Catherine then observed, – “Your father’s estate is entailed on Mr. Collins, I think? Do you play and sing, Miss Bennet?”*
“A little.”

Інтерпозитивна ремарка вводиться для пояснення настрою персонажу.

Наприклад: “*You can now have nothing further to say*”, *she resentfully answered. “You have insulted me in every possible method”*.

Функція препозитивної ремарки – подати початкову інформацію, ввести читача в розмову персонажів, передати їхній душевний стан.

Наприклад: *Mr. Darcy replied with great intrepidity, “Miss Elizabeth Bennet!”*

Вживання постпозитивної ремарки зумовлене прагненням автора наголосити на твердженні, висловленому персонажами. Часто за допомогою цього засобу завершується розмова, не допускаючи подальших зауважень чи заперечень із боку співрозмовників.

Наприклад: “*I leave it to yourself to determine*”, *said Mr. Bennet.*

Ремарки у творі часто поширені, доповнені додатковими елементами. Увесь обсяг ремарок, поширених другорядними членами, подано в таблиці 1.

Отже, провідне місце належить моделі P+S, де S виражено власною назвою іменника (Elizabeth, Darcy, Lydia) чи особовим займенником (he, she), а P – це переважно дієслово говоріння: *say, reply, tell, continue*. Найбільш частотним є дієслово «say». Друге місце за частотою використання посідає ядерна модель P+S+Adv.m, у якій Adv.m виражено якісними прислівниками *impatiently, resentfully, stoutly*. Непоширена ремарка, а також граматична основа з обставиною способу дії разом становлять понад 81% усіх використаних зразків. Тому можемо сміливо стверджувати, що письменниця віддає перевагу лаконічності, чіткості й стриманості в передаванні діалогічного мовлення персонажів. Це підтверджує прагнення зосередитися на суті розмови, а не на описі самих дійових осіб.

На противагу цьому поширена ремарка складає тільки дещо більше третини (37%) усіх ремарок. Вважаємо, що авторські ремарки не мають прямого стосунку до сюжету твору, проте вони допомагають читачу повніше уявити певну мовленнєву ситуацію та психологічні характеристики персонажів, їхній внутрішній світ.

Джейн Остін використала в діалогах 17 констатувальних дієслів, найбільш поширеними серед яких є: *say* (208), *answer* (171), *be* (114), *speak* (80) та *add* (51) [3, с. 97]. Із-поміж квалітативних дієслів для введення авторської ремарки письменниця застосувала лише три: *cry* (77), *exclaim* (5) та *whisper* (2). Кількість констатувальних дієслів становить 417, квалітативних – 84, загалом у творі було вжито 501 дієслово.

Примітно, що мова героїв роману надзвичайно виразна, адже письменниця використовує різноманітні засоби для підсилення подачі інформації. Джейн Остін застосувала кілька способів передачі інтенсивності твору через мовні одиниці й засоби, серед яких:

1) допоміжне дієслово «do» для підсилення дії, вираженої присудком: “*To be sure that did seem as if he admired her*”.

2) дієслово «pray» у функції підсилювальної частки: “*Pray tell your sister that I long to see her*”.

3) велика кількість контактних та дистанційних повторів: “*Come, be quick, be quick!*” (контактний повтор)

“*I cannot comprehend the neglect of a family library in such days as there*”. “*Neglect! I am sure*

Структура авторської ремарки в романі Джейн Остін «Гордість та упередження»

№	Вид ремарки	Кількість	%
1.	P+S	282	52,5
2.	S+P	58	10,9
3.	P+S+O	9	1,5
4.	S+P+O	4	0,7
5.	P+S+Adv.m	103	19,2
6.	P+S+O+Adv.m	4	0,7
7.	S+ P+Adv.m	16	2,9
8.	Adv.m+S+P	15	2,8
9.	S+Adv.m+P	16	2,9
10.	S+P+O+Adv.m	1	0,2
11.	Adv.m+S+P+Adv.m	6	1,1
12.	Adv.m+S+P+O	4	0,7
13.	S+Adv.m+P+O	1	0,2
14.	Adv.m+S+Adv.m+P	6	1,1
15.	S+Adv.m+P+Adv.m	2	0,4
16.	Adv.m+S+Adv.m+P+O	1	0,2
17.	S+Adv.m+P+Adv.m+O	1	0,2
18.	Adv.m+S+P+Adv.m+O	2	0,4
19.	S+P+CI1+CI2	1	0,2
20.	S+P I+O+Adv.m+P2+CI+Adv.m	1	0,2
21.	S+PI+O+Adv.m+P2	4	0,7
22.	S+PI+O+Adv.m+P2+CI	1	0,2
23.	S+P+CI1(CI2+CI3)+CI4	1	0,2
24.	P+S+Adv.m+CI1+CI2	1	0,2
25.	S+PI+CI+Adv.m+P2+Adv.m	1	0,2
26.	S+PI+Adv.m+P2	1	0,2
27.	SI+PI+Adv.m+S2+P2+Adv.m+O+Adv.m+CI	1	0,2
28.	Adv.m+S+PI+Adv.m+P2	1	0,2
29.	SI+PI+O+CI+S2+P2+Adv.m+S3+P3	1	0,2
30.	S1+PI+S2+P2+CI1(CI2)+S3+P3+O+S4+P4+S5+P5	1	0,2
31.	S+PI+CI+Adv.m+P2	1	0,2
32.	S+PI+Adv.m+P2+O	1	0,2
33.	S+PI+CI+Adv.m+P2+O+Adv.m+P3	1	0,2
34.	S1+PI+O+P2+O+Adv.m+S3+Attr.+P3	1	0,2
35.	S+P+Adv.m+O+Adv.m+S2+P2+Adv.m	1	0,2
36.	S1+PI+O+S2+P2+O+Adv.m	1	0,2
37.	S+PI+O+Adv.m+P2+Adv.m	1	0,2

that you neglect nothing that can add to the beauties of that noble place". (дистанційний повтор)

4) паралельні конструкції: *"Lizzie, you must not do so. You must not suspect me."*

5) словосполучення *«upon my word»*: *"Upon my word! Well, that was very decided, indeed..."*

Вигуком виступають різноманітні слова та словосполучення на кшталт *«good Lord!»*, *«Good Heavens!»* та інші.

Характерною рисою авторського стилю Джейн Остін є особливості застосування комунікативних одиниць (КО), тобто спрямованих мовних творів, які використовуються у процесі безпосереднього

спілкування. Спрямованість КО може бути прогресивною, що йде від промовця, і регресивною, тобто є формою мовленнєвої реакції на комунікативну поведінку співрозмовника чи на власний мовленнєвий твір. За ознакою спрямованості мовленнєвих творів їх поділяють на інтенціональні КО, в яких вільно виражається думка одного з учасників розмови, і реактивні КО, в яких форми вираження мовленнєвої реакції обумовлені типом мовленнєвого стимулу.

Очевидно, що основою комунікації є факти об'єктивної дійсності. Проте виключні номінації подій у діалогах зустрічаються досить рідко. Вони

здебільшого поєднані з дієсловами, що номінують конкретні психічні чи мовленнєві акти. Висловлювання з такими дієсловами вживаються в разі потреби когось зі співрозмовників назвати своє ставлення до факту.

Наприклад: *“I was very much flattered by his asking me to dance a second time. I did not expect such a compliment”*.

На основі досліджень логічної сутності речення ми виокремили два семантичних типи предикатів у головному реченні: фактивні і нефактивні. Перші вводять підрядні речення на ствердження фактів, другі подають підрядні речення на вираження припущень.

Наприклад: *“I suppose you have heard of it; indeed you must have seen it in the papers”*.

Чисті номінації подій у діалозі виступають звичайно як КО сповіщення, спрямовані на певну особу, що виражається у комунікативній формі зі звертанням.

Наприклад: *“You mean to frighten me, Mr. Darcy, by coming in all this state to hear me?”*

Звертання є комунікативним знаком, сигналом привертання уваги. Це номінація адресата сповіщення в ситуації безпосереднього спілкування. Звертання є не лише номінативним елементом, але ще й комунікативним, адже воно виступає в ролі мовного знаку, денотатом якого є один з елементів семантичної структури, що відображає ситуацію спілкування з конкретною особою. Прикметно, що показниками спрямованості сповіщення на конкретну особу є також такі сигнали привертання уваги, як фрази *«you know»*, *«you see»*, *«I say»*, *«look here»*, *«listen»*.

Наприклад: *“Then while you are dancing?”*

“Sometimes. One must speak a little, you know.”

Ці елементи семантичної структури речення є функціонально-семантичними комплексами, які існують самостійно чи слугують показником спрямованості сповіщення. КО констатацій відрізняються від КО сповіщення тим, що вони не спрямовані спеціально на одну особу, а лише констатують ставлення мовця до поведінкової сторони діяльності співрозмовника.

Наприклад: *“I am not romantic, you know”*.

КО здогадки маркується лексично за допомогою перформативних дієслів типу *«think»*, *«believe»*, *«suppose»*, чи модальних слів типу *«maybe»*, *«perhaps»*, *«probably»* (1); супрасегментним шляхом, тобто інтонаційно (2) чи синтаксично (3):

1) *“I believe her to be both in a great degree”, replied Wickham.*

2) *“Good Heavens!” Cried Elizabeth; “but how could that be?”*

3) *“Well, Lizzie,” continued her mother, soon afterwards, “and so the Collinses live very comfortable, do they?”*

Усі перераховані типи констатувальних КО утворюються в результаті дії комунікативно значущих логічних і психологічних операцій, котрі мовець постійно відтворює у процесі мовленнєвого спілкування. До логічних операцій відноситься процес предикціонування, що ґрунтується на додаванні нових відомостей до інформації, відомої співрозмовнику. Крім цього, в основі висловлювання можуть лежати логічні процеси імплікації та ототожнення. Питальні КО, що виражають комунікативну дію-запитання, подані висловлюваннями повної семантичної структури, тобто з номінацією комунікативної дії (*I ask you whether you explained that to him.*) чи зменшеної – урізаної (*Did you explain that to him?*).

У запитальних реченнях комунікативна мета виражається не номінацією, а особливими засобами. Одним із них є інтонація, що є додатковим засобом формального маркування запитання. У більшості випадків визначаючи запитальне речення, підкреслюють його змістову характеристику, а саме той факт, що запитальне речення виражає бажання мовця дізнатись про щось у співрозмовника. До цієї змістової ознаки деякі автори додають і опис формальних ознак, які характеризують запитальні речення: порядок слів, запитальні слова, інтонаційне оформлення, графічне оформлення (знак запитання). Проте не завжди всі перераховані ознаки присутні в запитаннях у сукупності.

Запитання – це зразок мовленнєвої дії, різновид спілкування за допомогою мови, а запитальне речення – це форма фіксації думки. Запитальне речення може передавати інформаційний пошук чи мовленнєві дії на зразок припущення, здивування, прохання.

Вчені вирізняють власне запитальні речення, запитально-стверджувальні й запитально-спонукальні речення. Крім того, виокремлюють верифікативні та інформаційно-пошукові запитальні речення. Верифікативні запитання виражають запит щодо істинності чи хибності факту, можливості чи неможливості здійснення дії. Інформаційно-пошукові запитання пов’язані із застосуванням номінацій певного елементу чи всієї ситуації загалом [5, с. 12].

Найбільш поширеним функціонально-семантичним типом запитання є верифікаційний.

Наприклад: *“Oh, papa, what news? Have you heard from my uncle?”*

Окремою метою верифікаційного запитання є функція запити про правильність ідентифікацій. Цей тип запитання називають верифікаційно-ідентифікуючим.

Наприклад: *“What is that you are saying, Fitzwilliam? What is it you are talking of?”*

Також існує окремо-верифікаційне запитання. У ньому запит стосується не встановлення істинності чи хибності факту, а визначення специфіки конкретного прояву факту.

Наприклад: *“Is Miss Darcy much grown since the spring?”*

Висловлювання у формі запитального речення може виражати перепитування. Його повна семантична структура включає предикат «say» у минулому часі й повторну номінацію того фрагменту семантичної структури попереднього висловлювання, який викликав психічну реакцію співрозмовника (подив, недовіру). Проте така повна структура рідко зустрічається в текстах діалогів. Типовою є лише повторна номінація з інтонаційним оформленням запитання.

Наприклад: *“If it was not for the entail, I should not mind it.”*

“What should not you mind?”

Семантично близькими є уточнювальне та експлікуюче питання. Уточнювальне запитання ставлять задля отримання додаткової інформації. Воно будується на основі елемента уточнення семантичної структури попереднього висловлювання.

Наприклад: *“But he paid her not the smallest attention till her grandfather’s death made her mistress of his fortune?”*

“No – why should he?”

Експлікуюче запитання виражає запит із приводу пояснення окремих елементів семантичної структури попередніх висловлювань. Його номінаційною формою є запитання з предикатом «mean».

Наприклад: *“What do you mean?”*

Особлива роль у процесі комунікації належить антиципуючому запитанню. Цей тип запитання ставиться тоді, коли один співрозмовник перериває сповіщення запитанням, яке випереджає наступне висловлювання.

Наприклад: *“I hope, my dear that you have ordered a good dinner today, because I have reason to expect an addition to our family part.”*

“Who do you mean, my dear?”

Окремим видом комунікативних одиниць є наказові висловлювання. Найбільш поширеною

формою наказового висловлювання є висловлювання, базоване на предикатній основі.

Наприклад: *“Come, Mr. Wickham, we are brother and sister, you know.”*

Наказові висловлювання часто супроводжуються звертанням, яке виконує семантико-синтаксичну функцію адресата. Існують різні способи виразити наказ. Розглянемо їх детальніше.

1. Наказове висловлювання може виражати наказ за допомогою експресивної структури-повтору.

Наприклад: *“Well, Jane, make haste and tell us; make haste, my love.”*

2. Прохання, що виражається номінаційно, за допомогою лексем «please», «kindly», «pray» чи у формі запитання, що починається із «will you».

Наприклад: *“Oh, my dear Elizabeth! Pray make haste and come into the dining-room, for there is such a sight to be seen!”*

3. Прохання чи наказ можна виразити через віддієслівний іменник, за допомогою заперечної форми предикатного знаку.

Наприклад: *“Because honour, decorum, prudence, nay interest forbid it. Yes, Miss Bennet, interest: for do not expect to be noticed by his family or friends...”*

4. Іншим засобом вираження прохання може бути лексема «let», яка дає номінацію досвіду.

Наприклад: *“Pray let me hear what you have to accuse him off.”*

Висновки. Отже, Джейн Остін притаманна своєрідна манера письма, що проявляється зокрема і в авторській ремарці. Коментуючи слова персонажів, письменниця вміло передає їхній настрій, душевний стан та ситуацію розмови. Здебільшого використовується непоширена ремарка з дієсловами говоріння та зі структурою S+P (підмет+присудок) із метою зосередження на самій розмові, а не на описі комунікантів.

Для передачі інтенсивності твору вжито дієслова “do”, “pray”, контактні та дистанційні повтори, паралельні конструкції та словосполучення “upon my honour”. Своєрідним є і способи привертання уваги, коли окрім власних назв використовуються ввідні фрази “you know”, “you see”, “I say”, “look here” та “listen”.

Використання різних типів запитальних речень сприяє жвавості та природності висловлювань. А різноманітні засоби на вираження наказових конструкцій дозволяють передати ступінь емоційності персонажів.

У цілому, авторка подає небагато коментарів, залишаючи читачам можливість самостійно оці-

нювати слова і вчинки персонажів твору. Проте її діалоги дуже влучні й виразні.

Практична цінність роботи вбачається в можливості застосування її результатів і матеріалів у курсі стилістики англійської мови, у практиці перекладу, на

заняттях із практики англійської мови, при навчанні діалогічному й монологічному мовленню. Перспективами подальших досліджень є можливість розкривати особливості авторського стилю Джейн Остін стосовно констатувальних комунікативних одиниць.

Список літератури:

1. Бистров Я. В., Шуляр С. Р. Інтерпретація гендерних стереотипів у тексті роману Джейн Остін «Гордість і упередження» *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2009. № 2. С. 9–11.
2. Іщенко М. П. Вербальні засоби вираження емоцій у романі Джейн Остін «Гордість і упередження» *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2019. № 38. Т. 2. С. 87–89.
3. Колісник В. Ю., Литвиненко В. Ю. Діалог художнього твору як аналог усного розмовного мовлення (на матеріалі роману Джейн Остін «Гордість і упередження»). *Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Філологія*. 2024 р. Вип. 30. С. 94–101.
4. Книш А. В. Джейн Остін у пошуках щастя: «Гордість і упередження» в оригіналі й перекладі. URL: <https://crust.ust.edu.ua/items/1d0022a7-2caf-4b5a-b85c-03733ad54618> (Дата звернення 06.01.2023)
5. Сітко А. В. Відтворення комунікативної семантики англійських інтерогативних конструкцій у перекладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство». Одеса, 2011. 19 с.
6. Філоненко С. О. «To be continued»: сіввели роману Джейн Остін «Гордість та упередження» *Studia methodologica*, ISSN 2304-1222, No. 50. 2020. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18473/1/Filonenko.pdf> (Дата звернення 06.01.2023)
7. Яковчук Л. Т. Вербальне вираження образу любові в книзі Джейн Остін «Гордість і упередження» *Ricerche scientifiche e metodi della loro realizzazione: esperienza mondiale e realta domestiche*. 14 maggio. Bologna, Repubblica Italiana. 2021. Tomo 2. P. 21–24.
8. Austen, J., 2007. *Pride and Prejudice*. London: Worldsworth Classics. 329 p.

Kolisnyk V. Yu., Lytvynenko V. Yu. PECULIARITIES OF DIALOGICAL SPEECH IN THE NOVEL “PRIDE AND PREJUDICE” BY JANE AUSTEN

The article is fixed on analysis of the dialogue speech in the novel “Pride and Prejudice” by Jane Austen, in particular its author’s remark. Prepositive, interpositive and postpositive remarks have been explored.

The ways of novel intensification include: usage of the verbs “do” and “pray” in the function of intensifying particle, contact and distant repetitions, parallel constructions, usage of the word combination “upon my honour”.

The authors have characterized communicative units and distinguished their types: intentional and reactive ones.

It is discovered that Jane Austen has not used simple nominations of the objective reality facts. They are mostly combined with the verbs denoting particular psychic or speech acts aimed at the necessity of one of the interlocutors to name their attitude to the fact. There are two semantic types of predicates in the main clause: factive (for stating the facts) and non-factive (for expressing suppositions).

Addressing is used in the novel as a communicative sign and signal for attracting attention. Except names, addressing is formed by phrases “you know”, “you see”, “I say”, “look here”, “listen”.

Supposition is marked by means of the verbs “think”, “believe”, “suppose”, or modal words like “maybe”, “perhaps”, “probably”, intonationally or syntactically.

As for the interrogative sentences it is stated that their communicative purpose is expressed by specific means, such as word order, interrogative words, intonational and graphical marking. Types of interrogative sentences embrace: verifying, verifying-identifying, reasking, clarifying, explifying and anticipational ones.

Among differernt types of order we can name order by means of expressive structure-repetition, request with lexemes “please”, “kindly”, “pray” or phrase “will you”, by means of verbal noun, by means of the lexeme “let”.

Key words: remark, communicative units, addressing, interrogative sentences, order utterance.

Корнєлаєва Є. В.

Одеський національний морський університет

ФУНКЦІОНУВАННЯ АНГЛОМОВНИХ НЕОЛОГІЗМІВ У СФЕРІ БІЗНЕСУ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ОНЛАЙН ЖУРНАЛУ “THE ECONOMIST”)

Стаття присвячено дослідженню функціонування англomовних неологізмів у сфері бізнесу (на матеріалі англomовного онлайн журналу “The Economist”). Актуальність цього дослідження зумовлена передусім необхідністю вивчення нової лексики як засобу відображення змін у сучасній лінгвокультурі. Значний інтерес до питання неологізмів пояснюється їх важливою роллю як індикатора розвитку мови, що відображає її адаптацію до умов функціонування під впливом глобалізації бізнесу та економічної діяльності. Неологізми – це нові слова або вирази, які з’являються в мові під впливом технологічних, соціальних чи культурних змін. В економічній діяльності ці зміни можуть бути пов’язані з інноваційними підходами до бізнесу, появою нових технологій чи продуктів, а також з новими тенденціями в організації роботи. У сучасному світі економічна діяльність стає дедалі глобалізованішою, а роль англійської мови як міжнародної мови бізнесу та економіки зростає. Неологізми відіграють важливу роль у розвитку будь-якої мови, адже вони допомагають відобразити нові реалії суспільства, технологічні та економічні зміни. В сучасній сфері бізнесу англійська мова стала глобальною мовою спілкування, тому багато нових понять, які виникають у бізнес-середовищі, одразу формуються або адаптуються англійською мовою. Англomовні неологізми швидко інтегруються в інші мови і активно використовуються в комунікаціях між бізнес-партнерами, у діловій документації, маркетингу та інноваціях. Метою дослідження є розглянути сучасні англomовні неологізми, що з’явилися в бізнес просторі та їх функціонування в англomовному онлайн журналі. Матеріалом цього дослідження слугують неологізми, сталі словосполучення за 2022–2024 роки, які методом суцільної вибірки було вилучено зі словника Cambridge Dictionary та проаналізовано їхнє використання в англomовному онлайн журналі “The Economist”. Доведено, що англomовні неологізми є важливим елементом сучасної бізнес-комунікації, вони допомагають відобразити новітні зміни та тенденції у сфері бізнесу, особливо в умовах глобалізації та розвитку технологій.

Ключові слова: неологізми, бізнес лексика, економічне середовище, словник, англomовний журнал.

Постановка проблеми. Сучасний світ дуже швидко змінюється та розвивається. У сучасному світі сфера бізнесу постійно зазнає змін, що пов’язано з глобалізацією, інноваціями та розвитком технологій. Бізнес процеси стають дедалі більш значущими в житті людини – щодня з’являється безліч в друкованих журналах та газетах, в онлайн-виданнях та соціальних мережах, які присвячені актуальним бізнес питанням. Одним із ключових аспектів цієї еволюції є поява та активне використання неологізмів – нових слів та виразів, які виникають у відповідь на зміни в економічному середовищі. Особливо значущими є англomовні неологізми, які проникають у різні мови, що пов’язано зі світовим домінуванням англійської мови в бізнесі та технічних сферах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес збагачення мовної системи новими словами

завжди викликав особливий інтерес у науковців. Питанням дослідження неологізмів займаються багато вчених, серед яких Єнікєєва С.М., Архипенко Л.М., Драбов Н.Ю, Шкурко Т.А., Бондаренко О.М., Пікуш О.І., Гладка В. А., Погоріла А.І., Волкова С.Г., Громовенко В.В., Гурко О.В., Калініук О.О., Козубай І.В., Остафійчук О.Д., Шутова М.О., Зацний Ю.А., Волкова С.Г., Дмитрук О.В. Аналіз наукових досліджень показав, що проблема вивчення неологізмів у сучасній англійській мові ще не достатньо досліджена і вимагає подальшої уваги. У англійській мові майже щогодини з’являється нове слово, що ставить перед дослідниками задачу не тільки зафіксувати ці новоутворення, але й вивчити різні аспекти їхнього функціонування.

Постановка завдання. Актуальність дослідження полягає в тому, що на сучасному етапі спо-

стерігається новий імпульс для більш ретельного та глибокого вивчення неологізмів у зв'язку з їх стрімким зростанням. Мета дослідження полягає в тому, щоб розглянути сучасні англійські неологізми що з'явилися в бізнес просторі та їх функціонування в англійському онлайн журналі. Сформульована мета передбачає розв'язання низки конкретних завдань: відстежити методом суцільної вибірки та дослідити нові надходження до англійської лексичної системи неологізмів які відносяться до бізнес-тематики; простежити їх функціонування; сформулювати висновки і пропозиції щодо подальших досліджень в обраному напрямі. Матеріалом для дослідження слугували онлайн словник Cambridge Dictionary та англійський онлайн журнал "The Economist".

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі англійська мова відіграє роль основного засобу міжнародної комунікації, особливо у сфері бізнесу. Широке використання англійської мови в економічних, фінансових і корпоративних процесах обумовлює швидке поширення англійських неологізмів у глобальній бізнес-культурі. Неологізми, які з'являються в англійському середовищі, швидко проникають у мови інших країн. Це явище обумовлене глобалізацією, розвитком технологій, новими бізнес-моделями та трендами.

За Академічним тлумачним словником української мови, неологізм – «це нове слово або вислів, що з'являється у мові» [5]. Наталія Драбов зазначає що «термін «неологізм» є не що інше, як новостворена лексична одиниця – слово або фраза, ще не включена до загальноживаної мови, котра перебуває в процесі входження в загальне використання і є новою або за формою, або за змістом. Таким чином, неологізму зазвичай доводиться пройти кілька стадій соціалізації (прийняття в суспільстві) і лексикалізації (закріплення в мові)» [2, с. 177]. За визначенням Гнедкової О.Г. та Вдович Я.Ф. «неологізм – це запозичена або утворена новостворена лексема, яка з'явилася в мові для позначки нового поняття або явища, проте може не прижитися в мові у зв'язку з припиненням її використання.» [1, с. 21].

Неологізми можуть з'являтися у будь-якій сфері людської діяльності, проте сфера бізнесу є однією з найбільш динамічних областей, де нові терміни з'являються постійно. Це пов'язано з інноваціями, змінами в структурі ринку, розвитком цифрових технологій і глобальним економічним зростанням.

Англійська мова набула статусу лінгва франка у міжнародному бізнесі. Це обумовлено такими

факторами, як домінування англійських країн у світовій економіці, розвиток глобалізаційних процесів та поширення інноваційних технологій. Поява та широке використання таких понять, як start-up, freelancer, outsourcing, benchmarking, стали важливими елементами сучасної бізнес-лексики. Більшість з цих термінів не мають адекватних перекладів в інших мовах, через що вони або входять у повсякденне мовлення без змін, або адаптуються під граматичні норми відповідних мов.

На думку Капустіної О.В. та Сініціної Н.М. у фінансово-економічній сфері раз у раз виникають слова, або ж терміни, які швидко стають загальноживаними, хоча і не будуть зрозумілими більшості людей, які навіть мають відношення до фінансів, або економіки. Такі новоутворення в лінгвістиці називаються неологізмами, а особливість їх виникнення, логіка словотворення та сама суть нових виразів – це, безумовно, окрема тема для розгляду та вивчення. Такі новоутворення далеко не відразу потрапляють до словників, що ускладнює переклад текстів з їх використанням [3, с. 219].

У дослідженні Остафійчук О.Д. неологізм проходить кілька стадій соціалізації (прийняття в суспільстві) і лексикалізації (закріплення в мові). Якщо тема є актуальною для суспільства, слово швидко проходить етап закріплення, тому що вживається в повсякденному спілкуванні, особливо якщо це стосується обговорення значимих тем для світової спільноти [4, с. 157].

Англійська мова є основним джерелом неологізмів у сфері міжнародного бізнесу. Відповідно до глобалізаційних процесів, більшість термінів, що використовуються для опису нових бізнес-концепцій, технологій або методологій, спочатку з'являються в англійському середовищі.

Англійські неологізми відіграють важливу роль у сучасних бізнес-комунікаціях. Вони сприяють стандартизації термінології на глобальному рівні, що дозволяє фахівцям з різних країн легше спілкуватися та співпрацювати. Використання англійських термінів підвищує швидкість та ефективність обміну інформацією, оскільки ці слова часто вже є загальноживаними в міжнародних корпораціях.

У нашому дослідженні було виокремлено англійські неологізми 2022–2024 років які були зафіксовані в кембриджському словнику, також ми простежили як вони функціонують у сфері бізнесу в англійському журналі The Economist.

Meme stock (noun) – a share in a company that becomes popular with investors through social media [6].

“Six months later, they are still riding high, although at a less stratospheric \$200 whose shares have become overpriced compared with the state of their underlying businesses thanks to a flurry of attention from retail investors on social media. Within a few days GameStop came to exemplify “**meme stocks**”, companies whose shares have become overpriced compared with the state of their underlying businesses thanks to a flurry of attention from retail investors on social media” [7].

Neobank (noun) – a type of bank that provides only online banking services and has no physical branches [6].

“The company is one of a hundred-odd “**neobanks**” vying to shake up retail banking in America, and which have exploded in size and number in the past year. On August 13th Chime, the country’s biggest neobank, raised a round of funding that valued it at \$25bn – about the same as America’s 13th largest listed bank” [7].

Vibecession (noun) – a period during which people feel very worried and pessimistic about the economy when in fact it is in a strong position [6].

“Since the covid-19 pandemic began, consumer sentiment has been in the doldrums, hitting its lowest level ever in June 2022. Such negativity has prompted claims that the country is suffering a “**vibecession**” – although the market appears healthy, good vibes are lacking” [7].

Wokewashing (noun) – behaviour or activities to make people believe that a company cares more about social problems such as racism and inequality than it really does [6].

“Some have detected and decried **wokewashing**, the ruse of polishing a brand-usually a company’s – by talking allyship while doing the opposite. Woke-washing is a mutation of the older virtue-signalling. Signalling virtue is no bad thing, but the phrase has come to mean merely parading purity and doing little” [7].

Conversational commerce (noun) – the use of chatbots and other machine learning technology to make people feel they are talking to a real person when they buy things, ask for advice etc. online [6].

“LVMH, a French luxury-goods conglomerate, is testing out messaging, according to Jeroen van Glabbeek, chief executive of CM.com, a Dutch **conversational commerce** platform. “**C-commerce**” is already entrenched in Asia and Latin America, where spotty access to broadband and high-quality devices puts e-commerce and company-specific apps out of reach for many” [7].

Immaculate disinflation (noun) – the situation where inflation falls but this does not lead to a rise in unemployment, which would usually be expected [6].

“The central bank’s latest projections are rosy, portraying what its critics have dubbed an “**immaculate disinflation**”: three years of steadily falling inflation, despite GDP growth remaining above its long-run trend and both the unemployment rate and the Fed’s policy rate remaining unusually low. Mr Powell may have given up calling inflation “transitory”, but these forecasts make sense only if inflation goes away of its own accord” [7].

RTO “return-to-office” – going back to the workplace after working from home during and after the Covid pandemic [6].

“For staff at America’s biggest lender and other Wall Street stalwarts like Goldman Sachs, five-day weeks are back for good. Big tech firms are also cracking the whip. Google’s **return-to-office** mandate threatens to track attendance and factor it in performance reviews” [7].

Proximity bias (noun) – the way in which people, usually managers, are more likely to treat an employee better if the employee is physically present in the workplace rather than working remotely [6].

“One of the great worries about hybrid working is that it can encourage “**proximity bias**”, the phenomenon whereby bosses prefer employees with whom they have more face-to-face contact (“Fred may be useless but at least he’s being useless here”)” [7].

Friendshoring (noun) – the practice of operating a business or part of a business in a country that is an ally [6].

“What is friendshoring? It happens when a government pushes businesses to restructure supply chains, shifting production away from geopolitical rivals to friendly powers. The Biden administration’s ban on American investment in Chinese technology this month is one example. **Friendshoring** is similar to nearshoring, which moves production closer to home” [7].

Nearshoring (noun) – the practice of operating a business or part of a business in a nearby country, usually because this involves paying less tax or other costs but is still close enough to be convenient [6].

“So it was with a Ken-like spring in his step that your columnist travelled to Monterrey, in northern Mexico, this month to witness the way Mattel has consolidated its North American manufacturing operations into a single Mexican factory, its biggest in the world. He was hoping that Barbie, as well as becoming a star of the silver screen, could also become emblematic of a hot new trend in trade: **nearshoring**” [7].

Crypto winter (noun) – a situation when the price of cryptocurrency falls and remains very low for a long period of time [6].

“...just as bitcoin was nearing \$20,000 for the first time, a regulatory crackdown triggered a “crypto winter” – a period of depressed prices – that lasted nearly three years. In May this year frost set in after China clamped down on crypto transactions, bringing bitcoin down by half from its peak of \$64,900” [7].

Boomerang employee (noun) – someone who goes back to work for a company they have already worked for in the past [6].

“Companies can nonetheless be wedded to the idea of loyalty. The group of employees who left Shockley Semiconductor Lab in the 1950s to found Fairchild Semiconductor was famously dubbed the “traitorous eight”. Some of that attitude still prevails. But unless you are a member of the mafia or a cleric, joining a competitor is neither treachery nor heresy. Indeed, boomerang employees – people who leave an employer and then come back – can offer a valuable blend of known quantity and new skills” [7].

Director of first impressions (noun) – someone who works in an office or hotel and whose job is to welcome and help visitors [6].

“Plenty of companies now employ a “director of first impressions”, a job whose responsibilities include greeting all visitors at the front desk, almost as if you were meeting a receptionist. At Hudson Yards, a development in midtown Manhattan, advertisements tell candidates for one role that they are expected to “curate experiences” for visitors if they have questions” [7].

Quiet quitting (noun) – the activity of doing the minimum amount of work needed to keep one’s job but with no enthusiasm or commitment [6].

“In the past few weeks the term “quiet quitting” has entered conversations about the workplace. A 17-second clip on TikTok, a social-media platform, in which an American called Zaid Khan embraces the notion of not going above and beyond at work, has caused an awful lot of noise” [7].

Shrinkflation (noun) – the situation when the price of a product stays the same but its size gets smaller [6].

“The logic of shrinkflation is that consumers are less likely to notice it than its alternative: higher prices. For years, the government has worked on the same principle. Taxpayers paid roughly the same, but state services withered” [7].

Greedflation (noun) – the situation when companies use inflation as an excuse to increase their prices

more than necessary in order to make as much money as they can [6].

“The “greedflation” thesis is in part a reaction against another common explanation for inflation: that it is driven by fast-growing wages. Central bankers live in fear of wage-price spirals” [7].

Greenhushing (noun) – when a company does not mention how sustainable or environmentally friendly its products or services are in case doing so leaves it open to criticism [6].

“Since then, companies have had a rethink. One way they have done so is by making political donations more bipartisan. Another is to go quiet on their climate commitments, a tactic known as “greenhushing”. Equally quietly, some asset managers are lobbying state governments to reverse their ESG prohibitions” [7].

Greenflation (noun) – an increase in prices resulting from the move to a green economy [6].

“Shortages and greenflation will end the age of idealism on energy policy” [7].

DAO “decentralized autonomous organization” (noun) – an organisation or company that exists online and is managed according to a set of rules that exist in the form of computer code, with financial transactions being carried out by members using cryptocurrency [6].

“But for most people the most baffling element of this story is not why a DAO, or “decentralised autonomous organisation”, bought an old book. It is: what on earth is a DAO in the first place? Bitcoin and Ethereum, two blockchains, are not companies. They do not have chief executives to manage them or board members to oversee their running” [7].

The Great Resignation (noun) – a trend in the employment market during 2020 and 2021 that has seen a much larger number of people than usual resign from their job [6].

“Seattle seems like an example of what Anthony Klotz of Texas A&M University has called the “great resignation”. That memorable term has quickly become a corporate buzzword, spouted on companies’ earnings calls and at cocktail receptions. It has also made waves online” [7].

Висновки. Англomовні неологізми відіграють важливу роль у сфері бізнесу, стаючи інструментом для опису нових технологій, бізнес-моделей і корпоративних процесів. Їхній вплив на міжнародну комунікацію значний, оскільки вони сприяють уніфікації бізнес-термінології та полегшують взаєморозуміння між представниками різних країн. Розвиток бізнес-лексикону за рахунок англomовних неологізмів є невід’ємною

частиною сучасної глобальної економіки. Це вимагає від компаній і підприємців не тільки адаптуватися до нових реалій, але й знаходити оптимальні підходи для інтеграції нових знань у свою роботу. Щорічно лексичний склад англійської мови поповнюється безліччю нових слів і виразів, які можуть стати об'єктом подальшого дослідження лінгвістів.

Список літератури:

1. Гнедкова О.Г., Вдодович Я.Ф. Англomовні неологізми у сфері бізнесу: переклад та адаптація. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Том 32. № 6. Ч. 3. С. 20–24. URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/6_2021/part_3/4.pdf (дата звернення 10.09.2024)
2. Драбов Н. До питання перекладу англійських неологізмів. Актуальні питання гуманітарних наук. 2015. № 13. С. 176–181. URL: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/13_2015/23.pdf (дата звернення 12.09.2024)
3. Капустіна О. В., Сініцина Н. М. Деякі аспекти перекладу неологізмів у сучасному економічному дискурсі. Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасного ВНЗ : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 15 березня 2018 р. Київ, 2018. С. 218–221. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/034f95f0-4f40-477a-9476-c6507682d205/content> (дата звернення 13.09.2024)
4. Остафійчук О. Д. Неологізми англійської мови в сучасному суспільстві. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Том 31. № 3. Ч. 1. С. 156–160. URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/3_2020/part_1/30.pdf (дата звернення 08.09.2024)
5. Словник української мови. Академічний тлумачний словник. URL: <https://sum.in.ua/> (дата звернення 12.09.2024)
6. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (дата звернення 15.09.2024)
7. The Economist. URL: <https://www.economist.com/> (дата звернення 17.09.2024)

Korneliaieva Ye. V. FUNCTIONING OF ENGLISH-LANGUAGE NEOLOGISMS IN THE AREAS OF BUSINESS (BASED ON THE ENGLISH-LANGUAGE MAGAZINE “THE ECONOMIST”)

The article is devoted to the study of the functioning of English-language neologisms in the areas of business (based on the English-language online magazine “The Economist”). The novelty of the research is primarily due to the need to study new vocabulary as a means of reflecting the changes occurring in modern linguistic culture. Significant interest in the issue of neologisms is explained by their important role as an indicator of language development, which reflects its adaptation to the conditions of functioning under the influence of globalization of business and economic activity. Neologisms are new words or expressions that appear in a language under the influence of technological, social or cultural changes. In economic activity, these changes may be associated with innovative approaches to business, the emergence of new technologies or products, as well as with new trends in the organization of work. In today's world, economic activity is becoming more and more globalized, and the role of English as the international language of business and economics is growing. Neologisms play an important role in the development of any language, because they help to reflect the new realities of society, technological and economic changes. In the modern business sphere, English has become a global language of communication, so many new concepts that arise in the business environment are immediately formed or adapted in English language. English-language neologisms are quickly integrated into other languages and are actively used in communications between business partners, in business documentation, marketing and innovation. The purpose of the research is to consider modern English-language neologisms that appeared in the business area and their functioning in an English-language online magazine. The material of this research is neologisms, constant word combinations for the years 2022–2024, which were extracted from the Cambridge Dictionary by the continuous sampling method and analyzed their usage in the English-language online magazine “The Economist”. It has been proven that English neologisms are an important element of modern business communication, they help to reflect the latest changes and trends in the sphere of business, especially in the conditions of globalization and technological development.

Key words: neologisms, business vocabulary, business sphere, economic environment, dictionary, English-language magazine.

Котвицька В. А.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Лазебна О. А.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Лазебний В. М.

Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України

ЩОДО СТРУКТУРИ ТЕРМІНІВ ГАЛУЗІ ЕЛЕКТРОНІКИ ТА ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙ

У статті представлено аналіз основних структурних моделей німецькомовних термінів галузі електроніки та електронних комунікацій.

Авторами статті визначено об'єкт, предмет дослідження, окреслено перспективи. Метою статті є виявлення структурних особливостей термінів зазначеної галузі в німецькій мові. Досягненню поставленої мети сприятиме розв'язання таких завдань: 1) встановлення основних ознак терміна; 2) здійснення інвентаризації термінологічних одиниць галузі електроніки та електронних комунікацій, вивчення і диференціювання сукупності термінів галузі як складника лексичної мовної системи; 3) виокремлення основних структурних моделей термінів указаної галузі.

Досліджено праці вчених, присвячені студіюванню підходів до дослідження і методик вивчення термінологій, визначенню основних ознак терміна тощо.

З'ясовано, що досліджувана термінологія галузі електроніки та електронних комунікацій є цілісною, організованою і впорядкованою сукупністю термінологічних одиниць, що відтворюють систему спеціальних фахових понять сфери, забезпечують номінативні процеси в її межах. Склад терміносистеми формують переважно дво- та трикомпонентні терміни, термінологічні словосполучення й аббревіатури. Терміносистема застосовує різні способи словотворення (префіксацію, суфіксацію, аббревіацію), проте особливе місце відводиться словоскладанню. Найпоширенішими моделями субстантивного словоскладання є такі: S+S, V+S, Adj+S, S+S+S, V+S+S, Adj+S+S, Num+S+S, Abk+S. Кількість багатоконпонентних композицій є незначною.

До перспектив дослідження належить вивчення особливостей перекладу німецької термінологічної лексики галузі електроніки та електронних комунікацій українською мовою, зокрема переклад часткових скорочень. На окрему увагу заслуговує вивчення наявних у терміносистемі гнізdotвірних термінів-домінант, а також визначення насиченості терміновживання в німецькомовних фахових текстах різних типів з названої галузі.

Ключові слова: електроніка, електронні комунікації, термін, термінологічна одиниця, структура.

Постановка проблеми. Попри значну кількість теоретичних напрацювань щодо підходів до дослідження термінологій, розроблення практик унормування, кодифікації та лексикографування термінів, проблеми термінології нині вважаються далекими від остаточного вирішення, зокрема й через те, що «функціонування спеціальної лексики характеризується швидким зростанням її обсягів, багатомовністю

сучасного глобального суспільства, формуванням корпоративної мови та культури тощо» [2, с. 4]. Успішне й остаточне розв'язання складної і важливої науково-технічної проблеми, яку становить дослідження фахової лексики, позитивно вплине на ефективність інтернаціональних контактів, покращить фахову комунікацію, підсилить багатогранну міжнародну співпрацю та забезпечить інтеграцію у світовий економіч-

ний, технологічний, геополітичний та мовно-інформаційний простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування галузевих терміносистем, функціонування термінів у фаховій мові ґрунтовно вивчали закордонні дослідники Д. Загедер, Д. Мьон, В. Вамбах, С. Масланка, Р. Теммерман, М. Малаховіч, К. Керреманс, Б. Гутфер, І. Плаг, К. Нич, Й. Г. Майер, Ю. Малішевські. Значний внесок у розроблення термінологічних систем, вироблення методологічного апарату науки термінології, випрацювання практики кодифікації термінів зробили українські вчені Т. Р. Кияк, А. В. Крижанівська, Т. І. Панько, І. М. Кочан, З. Б. Куделько, Л. М. Томіленко, М. О. Вакуленко, О. М. Іващин, З. Й. Кунья, М. В. Комова, Є. В. Купріянов та ін. Водночас на цей момент бракує праць, присвячених вивченню структурних особливостей німецькомовної термінологічної лексики окремих галузей. Відтак є потреба в дослідженні термінології указаній галузі, зокрема в студіюванні її структурної організації.

Постановка завдання. Мета статті полягає у виявленні структурних особливостей термінів галузі електроніки та електронних комунікацій у німецькій мові. Її досягненню сприятиме розв'язання таких завдань: 1) встановити основні ознаки терміна; 2) здійснити інвентаризацію термінологічних одиниць галузі електроніки та електронних комунікацій, вивчити і диференціювати сукупність термінів галузі як частину лексичної мовної системи; 3) виокремити основні структурні моделі термінів указаній галузі.

Об'єктом дослідження є німецька термінологічна лексика галузі електроніки та електронних комунікацій, а **предметом** – структура термінів зазначеної галузі.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні у працях учених можна знайти багато визначень поняття «термін»: «це мовна одиниця (слово чи словосполучення) переважно субстантивного характеру, яка позначає певне поняття фахової мови та призначена для задоволення професійних потреб спілкування» [1, с. 6]; «це слово або словосполучення, яке позначає специфічне поняття певної галузі науки та техніки і використовується здебільшого у конкретній сфері та має дефініцію» [9, с. 32]; «це одиниця історично сформованої термінологічної системи, що визначає поняття та його місце в системі інших понять, виражається словом або словосполученням, служить для спілкування людей, пов'язаних єдністю спеціалізації, належить до

словникового складу мови й підпорядковується її законам» [10, с. 91].

Основною відмінністю терміна від загально-вживаних слів вважається специфічна сфера вживання. Проте слід зауважити, що чіткої межі між лексикою загально-вживаною і термінологічною немає, оскільки терміни можуть перетворюватись у слова загального вжитку, загально-вживані слова залучаються до творення термінів, спеціальна лексика є також джерелом поповнення словникового складу літературної мови.

Для того, щоб відрізнити термін від нетермінологічної лексики, слід детально вивчити всі основні ознаки терміна. Так, А. В. Крижанівська звертає увагу на те, що «термін ніколи не існує один, сам по собі, він завжди входить у якусь класифікаційну групу» [7]. Саме класифікаційні ознаки можуть допомогти відрізнити термін від нетерміна. «Ієрархічна класифікація вводить термін у наукові межі лінійно споріднених назв понять. З її допомогою легко визначити термінологічність слова, що є компонентом такої наукової класифікаційної системи, яка містить у собі вивчені, описані, систематизовані об'єкти» [там само].

Учені називають різну кількість обов'язкових ознак терміна. Особливостями терміна є його закріпленість за якоюсь терміносистемою, системність, точність, однозначність у межах своєї терміносистеми і незалежність від контексту, стислість.

Найповніше вимоги до терміна описує М. О. Вакуленко. Дослідник пропонує таку послідовність розташування ознак вдалого терміна: 1) точність; 2) суттєвість (охоплення ключових сем тлумачення поняття, відсутність хибних семантичних асоціацій); 3) зрозумілість (прозора внутрішня форма); 4) гнучкість (здатність легко творити похідні слова); 5) доброзвучність; 6) системність; 7) органічність (відповідність нормам правопису і тенденціям розвитку мови); 8) сполучуваність (здатність поєднуватись у термінологічні словосполучення); 9) однозначність (на противагу багатозначності); 10) номінативність (на противагу описовості); 11) стислість [3, с. 32]. М. О. Вакуленко слушно зауважує, що всі перелічені ознаки мають далеко не всі терміни, у більшості з них деякі ознаки або відсутні зовсім, або наявні частково [там само, с. 32].

Аналізуючи словотворчі типи термінів, дослідники А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько виокремлюють: терміни – кореневі слова (корінну й запозичену непохідну лексику), похідну лексику (терміни, утворені за допомогою суфіксації, пре-

фіксації), терміни – складні слова, терміни-слово-сполучення, терміни-абревіатури, літерні умовні позначення, символи (знаки) та номенклатуру [4, с. 13–14].

У досліджуваній галузі серед термінів – кореневих слів переважають іменники (*der Strom, die Spule, der Puls*).

Похідна лексика представлена субстантивними термінами, утвореними за допомогою префіксації та суфіксації (*der Nebenschluss, die Hauptleitung, die Compoundierung*). Ці способи термінотворення полягають у застосуванні внутрішніх ресурсів мови.

Словоскладанню в німецькому словотворенні відводиться найпочесніше місце. Саме «завдяки словоскладанню є можливість максимально точно охарактеризувати предмети і явища відразу за кількома ознаками. Для термінів-комполітів характерними є точність, компактність, економічність форми, однозначність, семантична єдність, інформативність» [5, с. 162]. Цей спосіб словотвору відповідає всім тим вимогам, які власне характеризують сутність терміна.

Компоненти комполітів «з'єднуються за допомогою типових поєднувальних елементів (генитивні флексії однини й множини)» [6, с. 167]: *der Anzugsstrom, der Oberflächenwiderstand*. Проте в матеріалі дослідження превалюють складні слова, компоненти яких з'єднані без сполучних елементів: *der Anlasskondensator, die Anzeigetechnik, der Blockglimmer, die Durchbruchspannung, die Ersatzschaltung, der Liftdimmer*.

Компонентний склад термінів-комполітів може бути різним. Першим компонентом виступають іменники, дієслова, прикметники, рідше – числівники та скорочення. Спираючись на емпіричний матеріал дослідження, репрезентуємо найпоширеніші моделі субстантивного словоскладання:

S+S: *die Amplitudenmodulation, der Bandkern, der Bestückungsplan, der Beharrungszustand, der Belastungsgrad, das Betätigungselement, die Basisseinheit, das Dämpfungsmaß, die Kopplungsdämpfung, der Kopplungsgrad, der Legierungstransistor, die Feldstärke, der Rohrdraht, die Sandkapselung, die Sättigungspolarisation, Trägheitsmoment, die Tunnelodiode, die Wellenlänge, der Wicklungsstrang*;

V+S: *Drehmagnet, Drehstrom, der Heizleiter, das Heizkabel, der Heizwert, Bedienteil, Faltabdeckung, der Glimmstrom, die Glimmentladung, die Glimmtriode, die Isolierhülle, die Klebekraft, der Klirrfaktor, die Leuchtgruppe, die Leuchtröhre, das Löschmittel, die Messbrücke, die Nennfrequenz, die Nennkapazität, die Prüfspannung, der Prüfstrom, die Schaltfolge,*

Schaltglied, die Schaltgruppe, der Schaltkreis, die Schaltstrecke, Schaltschloß, das Schaltstück, Schaltzyklus, die Schmelzwärme, Schmelzleiter, die Sperrschicht, der Sperrkreis, der Steckverbinder, der Tastgrad, der Trenntransformator, die Zündspannung;

Adj+S: *die Bipolartechnik, die Flachklemme, die Flachleitung, die Festplatte, der Festkörper, der Halbleiter, der Heißleiter, das Hartgewebe, die Blindleistung, der Blindwiderstand, die Freileitung, die Hochfrequenz, der Linearmotor, der Neutralleiter, die Normalladung, die Parallelschaltung, die Parallelwicklung, das Primärelement, die Primärwicklung, der Starkstrom, der Synchrongenerator, der Synchronmotor, die Trockenbatterie, die Trockenzelle, das Weichlot*;

S+S+S: *der Betriebsstromkreis, die Bleimantelleitung, der Bürstenübergangsverlust, der Feldefekttransistor, die Klemmenraumeinheit, die Phasenschiebermaschine, der Phasenverschiebungswinkel, die Schwingungspaketsteuerung*;

V+S+S: *der Drehstrommotor, das Drehstromsystem, der Gießharzwandler, der Gießharztransformator, der Heizwasserspeicher, das Isolierstoffrohr, die Isolierstoffbeschichtung, die Leuchtröhrenanlage, die Leuchtröhrenleitung, das Schaltnetzteil*;

Adj+S+S: *die Festwertregelung, der Festwertspeicher, die Feuchtraumleitung, die Freiluftanlage, die Fremdstromanlage, die Ganzlochwicklung, die Halbleiterdiode, der Halbleiterlaser, das Hochspannungskabel, der Kleinsignalverstärker, das Starkstromanlage*;

Num+S+S: *Einankerumformer, der Einphasentransformator, das Einphasensystem, die Zweipuls-schaltung, die Zweietagenwicklung, die Dreieckschaltung, die Dreieckspannung, das Dreileiternetz, das Dreimantelkabel, die Nullpunktlöschung, der Nullspannungsschalter, das Vierleiternetz, der Vierpolkondensator, die Fünfschichtdiode, Siebensegmentanzeige*;

Abk+S: *der BCD-Zähler (від англ. Binary Coded Decimal), die USV-Anlage (unterbrechungsfreie Stromversorgungsanlage), der PD-Regler (proportional-differential wirkender Regler), der PID-Regler (proportional-integral-differential wirkender Regler), die ECL-Technik (від англ. Emitter-Coupled-Logic), EBCDI-Code (від англ. Extended Binary Coded Decimal Interchange), GTO-Thyristor (від англ. Gate Turned Off-Thyristor), der HF-Verstärker (Hochfrequenz-Verstärker), die HH-Sicherung (Hochspannung-Hochleistungs-Sicherung)*.

Зауважимо, що комполіти, у яких першим компонентом є числівник, як правило, є трикомпонентними.

Першим компонентом композитів рідко буває частка: *der Nichtleiter*. Незначною є також кількість багатокомпонентних композитів (містять чотири й більше компонентів): *das Halbleiterbauelement, die Sechspulsbrückenschaltung, der Sammelschienenleitungszug, das Zinkluftsaerstoffelement*.

Під час аналізу абрєвіатур було виокремлено буквені скорочення (*ESD* (від англ. *Electrostatic Discharge* = *elektrostatistische Entladung*), *EMV* (*Elektromagnetische Verträglichkeit*), *DMS* (*Dehnungsmessstreifen*), *NBFM* (*Narrow Band Frequency Modulation* = *Schmalband-Frequenzmodulation*), часткові скорочення (*das ESK-Relais* (*Edelmetall-Schnell-Kontakt-Relais*), *der MOS-Transistor* (*Metall-Oxid-Silicon-Transistor*)) та акроніми (*die ALU* (від англ. *Arithmetic Logic Unit* = *arithmetische logische Recheneinheit*), *der MASFET* (від англ. *Metal Alumina Semiconductor-FET*, *FET* – *Feldeffekttransistor*), *der MISFET* (від англ. *Metal Insulator Semiconductor-FET* = *Metall-Isolator-Halbleiter-FET*)).

Можливим є паралельне вживання у фахових текстах абрєвіатур, утворених від перших літер англійських слів, та таких, що утворилися від перших літер слів власне німецьких: *LF* (від англ. *Low Frequency*) = *NF* (*Niederfrequenz*).

У матеріалі дослідження зафіксовано й композити з запозиченими елементами з англійської мови: *das Reflowlöten, der Reedkontakt, der Reedschalter*. Щодо запозичень, то їх кількість досить незначна. У фахових текстах подекуди спостерігається функціонування синонімічних лексичних одиниць, англіцизмів, прямих запозичень, гібридних/змішаних композитів, утворених з англійських компонентів і питомих, та композитів, компоненти яких є власне німецькими словами (*die Unit, die Einheit; der Lightpen, der Lichtpen, der Lichtgriffel*). Явище синонімії має місце внаслідок використання запозичень як відповідників. На наш погляд, «рівноправне вживання синонімів є небажаним і не може бути виправданим, особливо якщо перевага постійно віддається саме англіци-

мам, а не власне німецьким термінологічним одиницям. Зрештою, занепокоєння можуть викликати нехтування власномовними ресурсами і керівна роль англійської мови в німецькомовному термінотворчому процесі» [8, с. 116].

За допомогою синтаксичного способу утворюються засоби спеціальної номінації – термінологічні словосполучення/словосполучки. Синтаксичний спосіб деривації представлений двокомпонентними утвореннями таких моделей:

Adj+N: *bifilare Wicklung, kappenartiger Sockel, kapazitive Blindspannung, vollkommener Erdschluss, galvanisches Element, erdfühliges Kabel, optischer Resonator, logische Schaltung, magnetisches Feld, elliptisches Drehfeld, mittlere Abweichung, maximales Ausgangssignal;*

N+V: *Induktionsspannung erzeugen, Signale umsetzen, Bauteile integrieren, Leistung installieren, Baugruppe montieren, Verbraucher abschalten, Platinen löten.*

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що досліджувана термінологія галузі електроніки та електронних комунікацій є цілісною, організованою і впорядкованою сукупністю термінологічних одиниць, що відтворюють систему спеціальних фахових понять сфери, забезпечують номінативні процеси в її межах. Склад терміносистеми головним чином формують дво- та трикомпонентні терміни, абрєвіатури й термінологічні словосполучення. Аналізована терміносистема застосовує різні способи словотворення (префіксацію, суфіксацію, абрєвіацію), проте особливе й почесне місце належить словоскладанню.

Перспективи дослідження вбачаємо у детальному вивченні наявних у терміносистемі гніздовітермінів-домінант. Уваги потребує переклад абрєвіатур, зокрема часткових скорочень. Цікавим видається також визначення термінонасиченості німецькомовних різнотипних фахових текстів з електроніки та електронних комунікацій.

Список літератури:

1. Асмукович І. В. Функціонально-семантичні особливості англійської фахової мови авіації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Спец. 10.02.04 «Германські мови». Херсонський державний університет. Херсон, 2014. 21 с.
2. Вакуленко М. О. Синтез дескриптивного та прєскриптивного підходів у сучасній кодифікації українського наукового термінолексикону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук. Спец. 10.02.21 «Структурна, прикладна та математична лінгвістика». Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2020. 33 с.
3. Вакуленко М. О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз : монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 361 с.

4. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти : [монографія]. Київ: Видавничий дім «KM Academia», 2000. 218 с. Retrieved from: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009600>

5. Котвицька В. А., Мельник О. М. Продуктивні моделі термінодеривації у предметній сфері електронної обробки даних (на матеріалі німецької мови). Науковий журнал «Закарпатські філологічні студії». Вип. 29. Том 1 (2023). Ужгородський національний університет, 2023. С. 160–164. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.1.29>

6. Котвицька В. А. Структурно-семантичні особливості змішаних композит з компонентами-англіцизмами у сучасній німецькій мові. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна. 2016. Вип. 60. С. 165–168. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2016_60_63

7. Крижанівська А. В. Як відрізнити термін від нетерміна. Культура мови. Вип. 27. С. 64–69. Retrieved from: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine27-14.pdf>

8. Лазебна О. А., Мельник О. М., Котвицький А. В. Терміни в лексиконі фахівців галузі інформаційних технологій. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Том 35 (74). № 1. 2024. Частина 1. С. 114–119. URL: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.1.1/19>

9. Петренко О. В. Структурно-семантичні особливості німецькомовних термінів у галузі робототехніки : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Спец. 10.02.04 «Германські мови». Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2019. 310 с.

10. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української літературної мови. Тернопіль, 2000. 276 с.

Kotvytska V. A., Lazebna O. A., Lazebnyi V. M. ON THE STRUCTURE OF TERMS IN THE FIELD OF ELECTRONICS AND ELECTRONIC COMMUNICATIONS

The article presents an analysis of the main structural models of German terms in the field of electronics and electronic communications.

The object and the subject of study were described and the research perspectives were outlined. The purpose of the article is to identify the structural features of terms of the specified field in German. The tasks, the solution of which was provided by the goal of scientific research, included the following: 1) to establish the main features of the term; 2) to carry out an inventory of terms, to study and differentiate the set of terms of the field of electronics and electronic communications as a component of the lexical language system; 3) to identify the main structural models of terms of the specified field.

The works of scientists devoted to the study of approaches of research and methods of studying terminologies, determining of the main features of a term, etc. were investigated.

It is found that the studied terminology of the field of electronics and electronic communications is a complete, organized and ordered set of terminological units that reproduce the system of special professional concepts of the field and ensure nominative processes within it. The composition of the terminology system is mainly formed by two- and three-component terms, terminological phrases and abbreviations. The term system uses various ways of word formation (prefixation, suffixation, abbreviation), but a special place is given to word compounding. The most common models of substantive word formation are the following: S+S, V+S, Adj+S, S+S+S, V+S+S, Adj+S+S, Num+S+S, Abk+S. The number of multicomponent composites is insignificant.

The prospects of the research include the study of the peculiarities of translating the German terminological vocabulary in the field of electronics and electronic communications into Ukrainian, in particular the translation of partial abbreviations. Special attention should be paid to the study of dominant nesting terms in the terminology system, as well as the determination of the term saturation of German-language specialized texts in the specified field.

Key words: *electronics, electronic communications, term, terminological unit, structure.*

УДК 811.113.6 '373.611

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.1/24>**Кульчицький В. І.**

Національний авіаційний університет

Стрільчук А. І.

Національний авіаційний університет

СЛОВОСКЛАДАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ СПОСІБ ПОПОВНЕННЯ СЛОВНИКА ШВЕДСЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена дослідженню особливостей словоскладання у шведській мові. Встановлено, що словоскладання є ефективним способом утворення нових лексичних цілих у словнику шведської мови. Визначено, що складні слова у шведській мові можуть утворюватись не лише від самостійних частин мови, а й від інших складних слів. Поєднуючи різні елементи, можливо створювати слова, які точно передають складні ідеї та поняття. Для утворення складних слів використовуються морфема зв'язку, до яких належать *-s-*, *-e-*, *-a-*, *-o-*, *-и-*. Однак у шведській мові не існує чіткої та конкретної схеми вживання морфем зв'язку. Бувають випадки, коли морфема зв'язку опускається і прості слова поєднуються у складні без її допомоги. Завдяки особливостям граматики шведської мови, а також присутності морфем зв'язку, можливо утворювати складні слова з необмеженою довжиною та кількістю складників. Виявлено, що складні слова у шведській мові можуть писатися разом або окремо. У зв'язку з цим вони поділяються на два види: подільні та неподільні. Іменники, поєднуючись у складні слова, можуть зазнавати певних змін, наприклад додавання голосної або видалення літери для полегшення вимови. Кінцева частина складного іменника визначає його граматичний рід. Під час утворення складного іменника, слово, яке несе основне смислове навантаження, розміщується в кінці. Складні дієслова часто утворюються шляхом поєднання дієслова з прийменником або часткою. Складні прикметники утворюються шляхом поєднання двох або більше прикметників в основному для опису іменника. Кінцевий прикметник у складному слові узгоджується з іменником у роді й числі. У шведській мові існує дві основні групи складних слів: складні слова, у яких передано сенс і синтаксичні відносини словосполучення, з якого вони утворені; складні слова, лексичне значення яких відрізняється від словосполучення, утвореного з цих слів. Складні слова у шведській мові бувають сильними та слабкими. Слабким вважається тип словоскладання, при якому форма та послідовність елементів складного слова збігаються з формою і порядком слів у словосполученні, з якого утворено складне слово. Сильним називається тип словоскладання, при якому форма та послідовність елементів складного слова не збігаються з формою і послідовністю слів у відповідному словосполученні.

Ключові слова: словотворення, лексична одиниця, складне слово, морфема зв'язку, словосполучення.

Постановка проблеми. Лексичний склад будь-якої мови безперервно змінюється та поповнюється новими лексичними одиницями, адже у мові віддзеркалюються усі зміни, що відбуваються в суспільстві [5, с. 80]. Продуктивні способи словотворення в такому разі стають у нагоді для номінації нових явищ, процесів та феноменів. Творення нових лексичних одиниць без перебільшення встановлює тенденції розвитку мови. Одним з ефективних способів словотвору, притаманним більшості мов світу, є словоскладання, і шведська мова не є винятком.

Шведську почали сприймати як окрему незалежну мову у пізню епоху вікінгів [12, с. 921]. Шведська мова характеризується присутністю великої кількості лексичних одиниць, утворених шляхом словоскладання [17]. Словоскладання є важливим аспектом шведської лексики, що дозволяє поєднувати кілька окремих слів, щоб створити нову лексичну одиницю з чітким значенням [14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняному мовознавстві способи словотворення, зокрема словоскладання, досліджено

достатньо повно. Значна увага українських науковців приділяється проблемі словотворення у германських та романських мовах. Особливо активно учені досліджують афіксальні способи словотворення в англійській та німецькій мовах [2; 4; 7; 9]. Також розкриттю у вітчизняних наукових розвідках підлягає аббревіація в англійській, іспанській, французькій мовах [8; 10; 11]. Чимало праць спрямовані на вивчення словоскладання у німецькій мові [1; 3; 6]. Однак слід зауважити, що словотвір шведської мови досі залишався поза увагою вітчизняних мовознавців. Саме тому вважаємо за необхідне розкрити питання словоскладання у шведській мові у пропонованому дослідженні.

Постановка завдання. Метою статті є визначення характерних рис словоскладання як продуктивного способу словотворення у шведській мові.

Виклад основного матеріалу. Шведська мова відома своєю здатністю утворювати надзвичайно довгі складні слова. На перший погляд, такі слова можуть здаватися складними для вимови, сприйняття і розуміння, але саме в них простежуються тонкощі та особливості шведської мови, які відрізняють її від інших мов світу.

Складні слова можуть утворюватись від іменників, прикметників, дієслів і навіть інших складних слів. Своєрідність цієї системи полягає в її гнучкості, адже поєднуючи різні елементи, мовці можуть створювати слова, які точно передають складні ідеї та поняття [21]. Ця властивість шведської мови особливо помітна у створенні деяких її найдовших слів. Для прикладу, відповідно до «Книги рекордів Гіннеса», найдовшим словом у шведській мові на сьогодні вважається іменник *nordvästersjökustartilleriflygspanings-simulatora nläggnings-materielunderhållsuppföljningssystemdiskussionsinläggsförberedelsearbete* (131 літера), що перекладається українською як *додаток до обговорення підготовчих робіт щодо систем супроводження засобів технічного обслуговування тренажера розвідки польотів північно-західного узбережжя*. За виключенням афіксів, цей складний термін складається з таких елементів [13]:

- nordväster (північно-західний)
- sjökust (морське узбережжя)
- artilleri (артилерія)
- flygspaning (розвідка польотів)
- simulator (тренажер)
- anläggning (об'єкт)
- materiel (обладнання)
- underhåll (обслуговування)
- uppföljning (спостереження)

- system (система)
- diskussion (обговорення)
- inlägg (додаток)
- förberedelse (підготовчий)
- arbete (робота)

Варто зауважити, що теоретично граматики шведської мови дозволяє утворювати навіть довші слова, тому довжина складних слів залежить лише від креативності автора [20].

Характерною рисою процесу словоскладання у шведській мові є використання особливої морфемної зв'язки для поєднання декількох елементів в одне слово. Шведською така морфема має назву *fogemorpheme*. Морфемні зв'язки виокремлюють елементи у складі складного слова і здебільшого розміщуються після іменників або дієслів, коли ті є першими складниками новоутворення. Учені стверджують, що не існує чіткої та конкретної схеми вживання морфем зв'язки, а лише деякі правила, що утворились у ході розвитку мови. Історично такі морфемні зв'язки походять від форм множини, відмінкових суфіксів і їх комбінацій [15, с. 134].

У шведській мові представлені наступні морфемні зв'язки [16]:

- s- – *rättsfall* (юридична справа)
- e- – *flickebarn* (дівчинка)
- a- – *gäst**u**bud* (свято)
- u- – *gat**u**belysning* (вуличне освітлення)
- o- – *människ**o**kärlek* (людинолюбство, любов до людей)

Найпоширенішою морфемою зв'язки з перерахованих вище є -s-. Вона вживається завжди, коли перший елемент складного слова має суфікси *-dom*, *-het*, *-(n)ing*, наприклад: *ungdoms**s**vän* (друг юності), *frihets**s**kamp* (боротьба за свободу), *tävlings**s**regler* – правила змагань. У випадках, коли першим елементом складного слова є інше складне слово, за ним також слідує морфема зв'язки -s-: *rävs**s**kinnskrage* (комір з хутра лисиці). Однак сполучний елемент -s- не використовується у випадках, коли перший компонент складного слова закінчується на літери *l*, *n*, *r*, наприклад: *ädel**s**mod* (великодушність), *vatten**s**höjd* (рівень води), *blomster**s**affär* (квітковий магазин). Варто зауважити, що ці правила не є універсальними і в них існує багато винятків, наприклад складні слова з одним і тим самим початковим елементом можуть як містити сполучуваний елемент -s-, так і вживатись без нього, наприклад: *dag**s**bok* (щоденник) і *dag**s**ljus* (денне світло).

Г. Йозефссон вважає, що роль морфемної зв'язки як сполучного елемента полягає у створенні асиметрії всередині складного слова. Учений при-

пускає, що присутність у мові таких сполучних елементів робить можливості словоскладання необмеженими [18, с. 34].

Звісно, існують випадки, коли морфема зв'язку опускається і прості слова поєднуються у складні без її допомоги, як, наприклад, у словах *hustak* (дах будинку), *garageinfart* (в'їзд у гараж) [17].

Щодо правил правопису, здебільшого складні шведські слова пишуться як одне слово, але у деяких випадках вони можуть писатися як два слова і бути схожими на словосполучення, наприклад: *kotma ihåg* (згадувати). До того ж, деякі зі складних слів можуть розділятися, і між їх елементами можуть додаватися інші слова і навіть цілі словосполучення. У зв'язку з цим феноменом, складні слова шведської мови можуть бути подільними або неподільними. Подільні складні слова пишуться як два окремих слова, наприклад: *ta upp* (піднімати). Неподільні складні слова в основному пишуться разом, наприклад: *järnväg* (залізниця). Однак, є випадки, коли складні слова, що належать до класу неподільних, пишуться окремо, що стало наслідком історичних мовних традицій, наприклад: *i fjol* (торік), *i går* (вчора).

Далі вважаємо за необхідне розглянути особливості шведського словоскладання, притаманні різним частинам мови.

Складні іменники складаються з поєднання двох або більше окремих слів. Кінцева частина складного іменника визначає його граматичний рід. Прикладами складних іменників у шведській мові можуть слугувати наступні: *fotbollslag* (футбольна команда) – утворено поєднанням іменників *fotboll* (футбол) і *lag* (команда); *arbetsplats* (робоче місце) – утворено поєднанням іменників *arbets* (робота) і *plats* (місце).

Під час утворення складних іменників у шведській мові існує декілька ключових моментів [14]:

- порядок слів: головним правилом для утворення складних іменників є те, що слово, яке несе основне смислове навантаження розміщується в кінці. Наприклад, термін *bilfabrik* (автомобільний завод) утворено поєднанням іменників *bil* (автомобіль) та *fabrik* (завод); слово *bokhylla* (книжкова полиця) утворено поєднанням іменників *bok* (книга) та *hylla* (полиця);

- модифікації: у деяких випадках складні іменники зазнають певних змін, як-от додавання голосної або видалення літери для полегшення вимови. Наприклад: *lärarförbundet* (асоціація вчителів) від поєднання *lärare* (вчитель) та *förbundet* (союз, асоціація);

- варіації у написанні: складні іменники можуть писатися не лише разом, а й окремо або через дефіс. Вибір правопису часто залежить від контексту та особистих уподобань, наприклад: *högtalar* або *hög talare* (гучномовець).

Складні дієслова у шведській мові можуть утворюватися шляхом поєднання дієслова з прийменником або часткою. Розуміння складних дієслів має вирішальне значення для опису різних дій і ситуацій. Складні дієслова, які належать до групи подільних, складаються з дієслова та частки, які можна розділити. При відмінюванні відмінюється тільки дієслово, а частка залишається незмінною. Сюди належать дієслова *tycka om* (любити, подобатися), *tala om* (розповідати), *bryta av* (ламати, перебувати). Щодо неподільних складних дієслів, вони утворюються шляхом поєднання дієслова з прийменником, причому дієслово та прийменник не можуть бути розділені. При відмінюванні і дієслово, і прийменник відмінюються разом. Дієслово у таких складних словах завжди розміщується в кінці, наприклад: *råttinna* (нагадувати), *uppnå* (досягати).

Складні прикметники утворюються шляхом поєднання двох або більше прикметників в основному для опису іменника. Вони є ефективним способом вираження певних якостей або характеристик іменника. У реченнях чи словосполученнях складні прикметники зазвичай знаходяться перед іменником. Кінцевий прикметник у складному слові узгоджується з іменником у роді й числі [14]. Прикладами складних прикметників можуть слугувати наступні: *självklar* (очевидний) утворений від *själv* (сам, само собою) та *klar* (ясний, зрозумілий); *varmblodig* (теплокровний) утворений від *varmt* (теплий) та *blodig* (кривавий).

Недивно, що у багатьох випадках складні слова виникають зі словосполучень, виражаючи ті ж самі значення, що й словосполучення, з яких вони утворились, наприклад: *ett stenhus* (кам'яний будинок) від *ett hus av sten*; *livsfarlig* (небезпечний для життя) від *farlig för livet*. За формою складні слова нерідко бувають близькими до тих словосполучень (і навіть цілих речень), з яких вони виникли. Проте у багатьох випадках слова, утворені способом словоскладання, все ж відрізняються від словосполучень, з яких вони виникли. Відтак, можна дійти висновку, що у шведській мові існує дві основні групи складних слів, а саме:

складні слова, у яких передано сенс і синтаксичні відносини словосполучення, з якого вони утворені: *becksvalt* (чорний як смола) від *svart som beck*.

• складні слова, лексичне значення яких відрізняється від словосполучення, утвореного з цих слів: *blåbär* (чорниця) та *blå bär* (сині ягоди) [19, с. 260].

У залежності від збігу форми і послідовності елементів складного слова з формою та порядком слів у словосполученні, з якого вони були утворені, складні слова у шведській мові також поділяють на слабкі і сильні. Слабким вважається тип словоскладання, при якому форма та послідовність елементів складного слова збігаються з формою і порядком слів у словосполученні, наприклад: *överallt* (всюду) від *över* (над) і *allt* (все). Тип словоскладання, при якому форма та послідовність елементів складного слова не збігаються з формою та послідовністю слів у відповідному словосполученні, називається сильним. Група сильного словоскладання поділяється на два підвиди, а саме:

• складні слова, перший елемент яких має ту саму форму, що й відповідне слово, яке входить до словосполучення. Таке складне слово формально відрізняється від словосполучення послідовністю елементів і відсутністю службових слів, що пов'язують члени словосполучення, наприклад: *ett stenhus* (кам'яний будинок) від *ett hus av sten*.

• складні слова, перший елемент яких відрізняється за формою від слів у відповідних словосполученнях, наприклад: *furuskog* сосновий ліс від *fura* (сосна) і *skog* (ліс).

Висновки. Відтак, поєднання декількох самостійних слів у нове лексичне ціле є надзвичайно поширеним словотворчим прийомом у шведській мові і відіграє важливу роль у її розвитку. Здебільшого лексичні одиниці утворені шляхом словоскладання двокомпонентні й місять у своєму складі морфему зв'язку. Другий елемент складного слова зазвичай характеризує або уточнює перший. Складні слова у шведській мові можуть утворюватись не лише від самостійних частин мови, а й від службових, а також від інших складних слів. Граматика шведської мови дозволяє утворювати складні слова з надзвичайно великою кількістю компонентів. Досліджені у статті особливості поєднання простих слів у складні, правила їх правопису, присутність елементів зв'язку, відносини між компонентами складного слова роблять словотвір шведської мови унікальним явищем та пропонують безліч напрямків для нових наукових розвідок. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у детальному вивченні інших способів словотворення у шведській мові, як-от: афіксації, абрєвіації, конверсії тощо.

Список літератури:

1. Володіна Т. С., Радзійон В. М. Словоскладання іменників у німецькій та українській мовах. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Сер.: Філологічна*. 2013. Вип. 37. С. 70–73.
2. Гаєва Д. О., Прокопович Н. Ю. Афіксація як найпродуктивніший спосіб творення неологізмів у сучасному англійському медіадискурсі. *Теоретична і дидактична філологія*. 2017. Вип. 25. С. 58–65.
3. Карпюк В. А. Класифікація способів словоскладання в сучасній німецькій мові. *Філологічні студії*. 2016. Вип. 14. С. 76–81.
4. Кульчицький В. І. Суфіксація як спосіб словотвору англійської авіаційної термінології. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація»*. 2020. № 2. С. 39–42.
5. Кульчицький В. І., Ткачук Я. Д. Принципи словотворення у шведській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2022. № 56. С. 80–85.
6. Назаренко І. В. Словоскладання як один з найпоширеніших способів словотвору німецької мови. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2016. Вип. 146. С. 505–509.
7. Паничок Т. Я. Афіксація як типологічно характерний спосіб словотворення в німецькій мові. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*, 2012. № 7. С. 126–132.
8. Пономаренко О. В. Історичний розвиток англійських абрєвіацій та скорочень. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 12. Т. 2. С. 20–23.
9. Царук О. Суфіксація як продуктивний засіб англійського термінотворення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 35. Т. 6. С. 106–111.
10. Цимбалістий І. Ю. Структурна типологія абрєвіатур у сучасній іспанській мові. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 26. Т. 1. С. 156–162.
11. Цюник Г. М. Абрєвіація як один з основних засобів словотворення у сучасній французькій мові. *Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики викладання мови і літератури*. 2017. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/24405/1/%D0%A6%D1%8E%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf> (дата звернення: 26.09.2024).
12. Allen S. Swedish. *Revue belge de Philologie et d'Histoire*. 2012. Vol. 90 (30). Pp. 915–938.

13. Appendix: Protologisms / Long words / Swedish / nordvästersjökust: förberedelsearbete. *Wiktionary*. URL: https://en.wiktionary.org/wiki/Appendix:Protologisms/Long_words/Swedish/nordv%C3%A4stersj%C3%B6kust:f%C3%B6rberedelsearbete (дата звернення: 23.09.2024).
14. Compound Words: Expanding Your Vocabulary and Fluency. URL: <https://www.lingly.ai/ru/swedish/grammar/b2/compound-words> (дата звернення: 24.09.2024).
15. Fleischer W. Barz I. *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1992. 399 p.
16. Hedlund T. Compounds in dictionary-based cross-language information retrieval. *Information Research*. 2002. Vol. 7 No. 2. URL: <https://informationr.net/ir/7-2/paper128.html>
17. Hedlund T., Pirkola A., Järvelin K. Aspects of Swedish Morphology and Semantics from the Perspective of Mono- and Cross-language Information Retrieval. URL: <https://emunix.emich.edu/~wsverdlik/COSC562/AspectsSwedish.pdf> (дата звернення: 24.09.2024).
18. Josefsson G. *On the principles of word formation in Swedish*. Lund, 1997. 182 p.
19. Kotsinas U.-B. Rinkebysvenska – en dialekt? *Svenskans beskrivning*. 1988. № 16. S. 254–278.
20. Longest Word in Swedish. *Preply*. URL: <https://preply.com/en/question/longest-word-in-swedish> (дата звернення: 25.09.2024).
21. The Longest Words in the Swedish Language. URL: <https://talkpal.ai/the-longest-words-in-the-swedish-language/> (дата звернення: 23.09.2024).

Kulchytskyi V. I., Strilchuk A. I. WORD-COMPOSITION AS AN IMPORTANT WAY OF REPLENISHMENT OF THE SWEDISH VOCABULARY

The article is devoted to the study of the peculiarities of word-composition in the Swedish language. It has been established that word-composition is an effective way of forming new lexical units in the Swedish vocabulary. It has been determined that compound words in the Swedish language can be formed not only from independent parts of speech, but also from other compound words. By combining different elements, it is possible to create words that accurately convey complex ideas and concepts. To form compound words, such linking morphemes as -s-, -e-, -a-, -o-, -u- are used. However, in Swedish there is no specific pattern of the use of linking morphemes. There are cases when the linking morpheme is omitted and words are combined into compound ones without it. Due to the peculiarities of Swedish grammar, as well as the presence of linking morphemes, it is possible to form compound words with an unlimited length and number of components. It has been found that compound words in the Swedish language can be written together or separately. In this regard, they are divided into divisible and indivisible ones. Nouns, combining into compound words, can undergo certain changes that include adding a vowel or removing a letter to facilitate pronunciation. The final part of a compound noun determines its grammatical gender. When forming a compound noun, the word that carries the main semantic load is placed at the end. Compound verbs are often formed by combining a verb with a preposition or a particle. Compound adjectives are formed by combining two or more adjectives mainly to describe a noun. The final adjective in a compound word agrees with the noun in gender and number. In the Swedish language, there are two main groups of compound words: compound words, which convey the meaning and syntactic relations of the word combination from which they are formed; compound words, the lexical meaning of which differs from their word combination. Compound words in the Swedish language can be either strong or weak. The type of word formation is considered weak, when the form and order of the elements of a compound word coincide with the form and order of words in the corresponding word combination. A type of word formation in which the form and order of the elements of a compound word do not match the form and sequence of words in the corresponding word combination is called strong.

Key words: word formation, lexical unit, compound word, linking morpheme, word combination.

Лисенко Н. Є.

Київський національний лінгвістичний університет

ЕВФЕМІЯ ЯК ЧИННИК СВІТОТВОРЕННЯ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ПОСТМОДЕРНІЙ МАЛІЙ ПРОЗІ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАНЬ БЕРНАРА ВЕРБЕРА)

Статтю присвячено встановленню і розкриттю світовірного потенціалу явища евфемії в оповідному просторі постмодерної художньої прози малої форми. Дослідження проведено на матеріалі збірки оповідань сучасного французького письменника Бернара Вербера «L'arbre des possibles et autres histoires».

Спираючись на думку про те, що постмодерні художні твори є ігровими площинами взаємодії можливих станів справ і ймовірних напрямів розвитку подій, сповнених множинних смислів, які читач має декодувати для адекватного розуміння авторського повідомлення, аналіз одного з феноменів замаскованого вираження думок – евфемії – було проведено в контексті теорії можливих світів.

«Розмиття» зв'язку між означником і означуваним, референційний зсув і, як наслідок, модифікації сприйняття неприсмної реальності визначені світопороджувальними рисами розглядуваного явища.

У результаті аналізу фактичного матеріалу виокремлено як узуальні, політкоректні евфемістичні перейменування, так і наукові терміни, зокрема медичні, ужиті в меліоративній ролі, лексеми із широкою семантикою та книжну лексику, фразеологічні звороти, аббревіатури, а також евфемізми, утворені на основі інших стилістичних фігур, як-от: перифрази, алюзії, метафори, літоти, апосіопези, та їх контамінацій. У філософській фантастиці Б. Вербера, зокрема його малій прозі, оповідний простір якої сам по собі є гіпотетичним сценарієм розвитку подій, вони є засобами творення текстових світів, як актуальних, у яких перебувають персонажі, так і ймовірних, куди вони проєктують свої ментальні «я» – світів їхніх очікувань, сподівань, цінностей, настанов тощо.

В оповідному постмодерному просторі евфемізми отримують додаткове смислове навантаження – стають частиною мовної гри та іронії, якою просякнуті твори. Ужиті в іронічному контексті, вони перетворюються на засоби вираження комічного й подекуди спричиняють ефект когнітивного дисонансу в читача.

Ключові слова: *постмодернізм, мала проза, евфемізм, референційний зсув, означник, означуване, можливий світ, когнітивний дисонанс.*

Постановка проблеми. Постмодернізм як світоглядно-мистецький напрям другої половини ХХ – початку ХХІ століття є стилем художнього мислення, одними з визначальних рис якого є еkleктичність та суцільна гра – у разі літературного твору – з мовою, текстом, читачем. Поєднання постулатів різних світоглядів, культур, релігій, філософій, химерне переплетіння стилів і жанрів [1] породжує множинність їх інтерпретацій із боку реципієнта, – як читача, так і дослідника. Релевантною для студіювання специфіки тексто- і смислотворення в постмодерному художньому тексті вважаємо теорію можливих світів, запропоновану й розроблену філософами і логіками (Я. Гінтікка, І. Кант, Р. Карнап, С. Кріпке, Д. Льюїс, Р. Ронен та ін.) та адаптовану літературознавцями й лінгвістами (П. Верт, Л. Долежел,

У. Еко, Т. Павел, М.-Л. Раян, Е. Семіно та ін.) для інтерпретації художнього дискурсу, що, у такому разі, постає як мультиверсум, універсум універсумів, зокрема простір можливих станів справ, численних можливих, альтернативних реальним, напрямків розвитку подій для суб'єкта, котрий спостерігає за ними [2, р. 97].

Із цього погляду, цікавим матеріалом для дослідження є твори сучасного французького письменника Бернара Вербера, зіткані з переплетінь міфології та наукової фантастики, детективу й пригод, антиутопії й історичного роману. Сам автор вважає свою творчість філософською фантастикою (« la philosophie-fiction ») [цит. за 3], в основу якої покладено, насамперед, «нові способи мислення» [цит. за 4]. Оповідання Б. Вербера, зібрані під назвою « L'arbre des possibles et autres histoires »

(«Дерево можливого та інші історії») є гіпотетичними сценаріями розвитку подій, уявних альтернативних ситуацій, які могли б мати місце в різних часопросторах, за певних обставин. Оповідний простір кожного з них може бути розглянутий як можливий універсум, усесвіт, у якому співіснують безліч інших можливих світів, породжених засобами художнього авторського мовлення. Розглянувши у попередніх статтях (2018, 2019, 2020 рр.) світотвірний потенціал іронії, мовної гри, аллюзії в оповіданнях Бернара Вербера, у поданій статті маємо намір проаналізувати цю здатність у феномена евфемії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Евфемія як багатоаспектне мовне і мовленнєве явище було і є об'єктом пильної уваги вітчизняних і зарубіжних лінгвістів. У наукових працях українських мовознавців порушуються питання особливостей розвитку і поповнення евфемістичного словника (В. Б. Великорода), лексико-семантичних, структурних, функційно-прагматичних характеристик евфемізмів у різних типах дискурсу – політичному (О. А. Ільченко, Е. К. Коляда, А. Ю. Кондрук, К. С. Серажим), юридичному і медійному (М. Б. Булах), публіцистичному (Р. М. Беднарчук), соціально-економічному (К. О. Кантур), художньому (Н. Багрійчук, В. П. Олексенко, А. М. Сорочан). Вивчаються когнітивні процеси й міжконцептуальні зв'язки, що перебувають в основі евфемізації та уможливають виокремлення евфемістичних замінів, причому розглядуване явище виступає окремим випадком когнітивної деривації (Є. В. Корнеласєва, Л. Р. Небелюк). Наукові розвідки виконуються як на матеріалі українськомовних, так і іншомовних джерел. У французькій лінгвістиці дослідження останніх років, проведені в цьому руслі, присвячені, – окрім комунікативно-прагматичних особливостей аналізованого феномена, де процес евфемізації постає як певна комунікативна стратегія в дискурсивній практиці мовця (Sh. Isani, S. Rinzler, M. Saki, S. Sorlin), – лінгвосеміотичному (D. Jamet, M. Jobert) і соціолінгвістичному статусу евфемізмів (J. Percebois, C. Resche), розглядаються їхні стилістичні характеристики у художніх творах (C. Delesalle-Nancey, I. Keller-Privat). Чимала кількість розвідок і наукових підходів до вивчення феномена евфемізації свідчить про актуальність студій у цій галузі й багатогранність самого явища. Однак слід зазначити, що його потенціал як тексто- і смислотвірною засобу в постмодерному художньому творі, зокрема французькомовному, у вітчизняній науці ще має бути дослідженим.

Постановка завдання. Метою поданої статті є розглянути феномен евфемії в контексті теорії можливих світів, як один із чинників формування можливих універсумів у постмодерному художньому творі малої форми на матеріалі оповідань сучасного французького письменника Бернара Вербера.

Виклад основного матеріалу. Французькі лінгвістичні словники *Dictionnaire de linguistique*, *Dictionnaire des figures de styles* визначають явище евфемії як спосіб пом'якшено висловити думки, грубість яких може вразити [5], риторичну фігуру прикрашання для притлумлення жорстких, небажаних ідей, які, у результаті, мають стати більш прийнятними [6, р. 128], вуалювання саме негативних конотацій [ibid., р. 132]. Акцентуючи на міфологічному походженні евфемізму, *Словник сучасної лінгвістики*, укладений А. П. Загнітком, характеризує його як одну із форм табу, «замаскований спосіб вираження думок, різновид езопівської мови» [7, с. 240] і наводить п'ятнадцять поняттєвих груп, що підлягають евфемізації – від фізіологічних процесів і станів до назв професій, які потребують підвищення престижу [там само, с. 241–242]. Отже, до засобу евфемістичного перейменування вдаються тоді, коли пряма номінація об'єкта, поняття, дії тощо могла би бути неприємною або навіть шокувальною [6, р. 128; 8].

Евфемізми як засоби вторинної номінації побутують на всіх рівнях мови й у всіх мовних регістрах [9, р. 151; 10, р. 32]. Сам по собі заміник, використовуваний у цьому разі, не є евфемістичним, лише його вживання у мовленні, контекст і ситуація роблять його таким [9, р. 150; 11, р. 310], інакше буде незрозумілим смисловий розрив між тим, що сказано, і тим, що належить інтерпретувати реципієнту [12, р. 14]. Мовленнєва ситуація, залежно від того, перманентна вона чи оказіональна, модифікує тип евфемістичного виразу згідно з нормами конкретної мови [11, р. 310].

Евфемізм є не так стилістичною фігурою, як відображенням креативної сили мовлення, що пропонує нове бачення реальності [12, р. 11]. Не змінюючи її саму, він модифікує її сприйняття, оскільки відсилає до того самого референта по-іншому – «одягаючи іншу форму, застосовуючи інший означник» [10, р. 33]. Евфемізувати – це «одягти рукавички» («mettre des gants»), згідно з *Dictionnaire des figures de styles* [6, р. 128]. Запропонована метафора може бути прокоментована у такий спосіб: рукавички приховують справжній вигляд рук. За формою реципієнт упізнає і розуміє, що саме перед ним, проте сприймає і складає

враження про об'єкт за виглядом рукавичок, які можуть не лише захищати, а й прикрашати руки. Трапляється навіть, що така перцептивна модифікація витісняє у нього попереднє бачення об'єкта й розуміння стану справ.

На думку французьких лінгвістів Д. Жаме і М. Жобера, саме напруга між креативним потенціалом та референтною функцією уможливорює евфемістичні прояви, зокрема, у художньому творі, що полягають у пере-творенні й переосмисленні текстової реальності [12, р. 11] і дозволяють «переокреслити межі референційного універсуму» [ibid., р. 19].

Акцентуючи на тому, що евфемія відбиває сприйняття реальності, а не саму реальність, Д. Жаме називає результат процесу евфемізації «розмиттям означника» («floutage du signifiant») [10, р. 32] і використовує метафору вуалі, накинутої на означуване з маскувальною метою. Вуаль, на відміну від щільної тканини, дає змогу розглядати те, що перебуває поза нею, дозволяючи йому постати «напівприхованим» [ibid.].

Евфемія грає з формою, з означником, субституція якого відбивається також і на означуваному, зумовлюючи певну зміну смислу. «Розмиття» зв'язку між означником і означуваним призводить до свідомого розривання зв'язку з референтом, і, як наслідок, із реальністю [ibid. р. 41–42]. Таким чином, мовець приймає рішення не називати речі своїми іменами, відмовляється від їх прямої номінації, а евфемістичне перейменування спричиняє референційний зсув, вилучення або зміну статусу сем, що мотивують негативну оцінку. Результатом цього процесу є «позитивізація» або хоча б нейтралізація денотата [13].

Формулюючи сказане вище у термінах теорії можливих світів, можна констатувати, що терміни первинної і вторинної, евфемістичної, номінації одного і того самого поняття позначають різні стани справ – можливі світи. У разі евфемістичного перейменування означник Світу 1 зі знаком «–» (небажаної реальності) прикривається означником Світу 2, нейтральним або зі знаком «+» (альтернативного стану справ). Спільне з автором твору знання, а також асоціативні зв'язки дозволяють реципієнтові-читачу впізнати Світ 1, але сприйматиме він його крізь призму Світу 2.

Оповідні простори творів сучасного французького письменника Бернара Вербера не випадково поєднують у собі різні літературні жанри й стилі, оскільки його доробок має відбиток роду занять, які опановував автор у своїй професійній діяльності. Вісім років життя він присвятив журналіс-

тиці, сім з яких – науковій, опрацьовуючи найрізноманітніші теми – від досліджень космосу до медицини, торкаючись і штучного інтелекту, і соціології [14]. Тому на сторінках оповідань читач часто бачить репортера, котрий майстерно оперує евфемізмами – узуальними і політкоректними, властивими медіа-дискурсу; науковими термінами, що виступають у меліоративній ролі, а також письменника-постмодерніста, котрий використовує арсенал художнього мовлення і творить власні евфемізми, граючи із читачем.

Так, наявні у збірці «L'arbre des possibles et autres histoires» політкоректні вирази *personnes à la santé fragile* [15, р. 29], *réduire l'espérance de vie* [ibid., р. 38], *les pays du tiers-monde*, [ibid., р. 49], *la décision impopulaire* [ibid., р. 74], *geler les programmes* [ibid., р. 162] та ін. є широко вживаними у мові ЗМІ, зокрема у політичному, соціально-економічному, медичному дискурсі. Поміщені у тканину постмодерної оповіді, вони отримують додаткове смислове навантаження – стають частиною постмодерної мовної гри та наскрізної іронії автора.

Наведемо приклад з оповідання «Fragrance»:

On déplora aussi le décès de quelques personnes à la santé fragile que le bruit avait effrayées au point de provoquer des crises cardiaques. [ibid., р. 29].

У поданому реченні лексема *le décès*, що належить до книжної лексики, а також політкоректний вираз-перифраза *personnes à la santé fragile* є евфемістичними замінами номінацій «смерть» та «хворобливі люди». З одного боку, неприємна реальність замаскована ретельно відібраною лексикою, уживаною в офіційних мовленнєвих ситуаціях, з другого – уживання цієї лексики в контексті уривку, де науковець дає оцінку збиткам, нанесеним метеоритом, що впав у центр Парижу, а насправді виявився смердючою кулькою, кинutoю на Землю інопланетянином, провокує певний когнітивний дисонанс і, як наслідок, створює гумористичний ефект. Збитки від падіння оцінені як невеликі – загинули лише троє наркоторговців та кілька людей зі слабким здоров'ям, котрі померли від серцевого нападу, спровокованого переляком. Уживання евфемізмів у цьому разі формує певний гумористично-іронічний ігровий простір – можливий світ.

В оповіданні «Celle qui hante mes rêves» евфемістична перифраза *réduire l'espérance de vie* пом'якшує номінацію небажаного стану справ «губити, наближувати смерть, скорочуючи тривалість життя»:

Nout est persuadée que le travail donne des rides et réduit considérablement l'espérance de vie. [ibid., р. 38].

Саме позитивна конотація лексем *espérance* та *vie* притлумлює у реципієнта стан тривоги. Однак, ужитий в іронічному контексті, евфемістичний заміник створює комічний ефект і є, до того ж, засобом характеристики персонажа. Головна героїня оповідання описана, з одного боку, як єгипетська цариця, з другого, – як пересічна представниця сучасного суспільства споживання, належить одночасно до двох текстових світів – Античності та сьогодення. У ході оповіді автор актуалізує то той, то той світ. Щоразу один із них постає альтернативним станом справ щодо актуалізованого. Зіткнення й змішування цих світів є ігровою стратегією автора, одним із засобів реалізації якої є використання узуальних медійних евфемізмів.

У наступному прикладі політкоректний евфемізм *un pays du tiers-monde* – термін, створений у часи холодної війни для протиставлення країн на геополітичній арені: першого світу – західноєвропейських країн, другого світу – комуністичного блоку і третього – найбідніших, слаборозвинених країн [16], в оповіданні-пародії на діяльність туристичних агенств «Vacances à Montfaucon» є чинником творення можливого світу «місце із незадовільним санітарним станом». Головний герой оповідання, П'єр Люберон, перебуваючи в часопросторі текстової реальності – сучасному Парижі, проектує власне «я» у два розумові універсуми, які в цьому разі протиставляються: 1) бідні країни з незадовільним санітарним станом, що існують в актуальному для нього світі; 2) омріяний Париж XVII століття, образ якого склався у нього з прочитаних літературних творів:

Des vaccins ! Je ne me rends pas dans un pays du tiers-monde, que je sache ! [15, p. 44].

Здійснивши подорож у часі й фізично перемістившись у новий універсум, що в такий спосіб актуалізується для нього, – Париж XVII століття, персонаж перебуває у стані ошуканого очікування, порівнюючи й частково уподібнюючи два світи: 1) місто тієї реальності, у яку він потрапив – актуальний для нього на час подорожі, «тут» і «зараз», світ; 2) бідні країни з незадовільним санітарним станом, що існують у дійсності, з якої П'єр прибув, – світі, який став альтернативним можливим щодо першого, але раніше був одним з актуальних, бо герой колись його відвідував:

Second choc, les mouches. Il n'en a jamais vu autant, même dans les pays du tiers-monde [ibid., p. 49].

Зміна місцеперебування персонажа провокує трансформації в моделі текстових світів за прин-

ципом рецентрації [17], коли реальний, актуальний для героя, світ стає одним із можливих, тоді як один із можливих переміщується у центр і посідає місце реального. Можливий світ, позначений евфемізмом *les pays du tiers-monde* виступає мірилом оцінювання як стану справ у іншому ймовірному світі, так і очікувань героя, які не виправдалися, тобто окремого світу сподівань.

Класичні приклади політкоректних евфемізмів на позначення віку – *le troisième âge* – відлуння розподілу життя людини на відповідні періоди ще за часів Античності: юність – зрілий вік – старість; *le quatrième âge*, що з'явився пізніше, із подовженням тривалості життя людини [18], а також *les personnes âgées*, покликани взулювати неприємну реальність «старіння людини»:

Et il avait expliqué que troisième et quatrième âges consommaient sans produire, obligeant ainsi l'État à décréter des taxes impopulaires et donnant de plus une image rétrograde de la société française. En bref, il devenait clair que tous les problèmes économiques du pays étaient liés à la prolifération des personnes âgées. [15, p. 162].

У наведеному уривку з оповідання-антиутопії «La dernière révolte», який резюмує новорічне звернення президента республіки до громадян, спостерігаємо уживання зазначених евфемізмів у політичному дискурсі, що має за мету маніпулятивний вплив на реципієнта і формування певних настанов, цінностей, уявлень, тобто конкретних можливих світів. Евфемістичні позначення *troisième et quatrième âges, des personnes âgées*, які імплікують зазвичай делікатність і небажання дискримінації, у контексті уривку і всього твору – їдкої сатири на сучасне суспільство споживання – є відображенням лицемірства уряду й інтерпретуються по-іншому, формують нове бачення ситуації – люди старшого віку є тягарем, через який страждають всі. Ця настанова підсилюється уживанням евфемістичного виразу *décréter des taxes impopulaires*, де прикметник із широкою семантикою *impopulaires* притлумлює сприйняття реального стану справ, через що *des taxes impopulaires* стає семантично-розпливчатим терміном [13]. У такий спосіб формується можливий світ, де злочини проти людяності розуміються як вимушені й необхідні дії уряду, який виявив причину економічної кризи і рятує суспільство, тобто має місце викривлення дійсності.

У світі спотвореної реальності дії дітей стосовно їхніх літніх батьків названі родовим терміном *éliminer*, призначеним розмити зміст поняття «знищення, вбивство»:

Mais ce n'est pas en nous éliminant qu'ils la conserveront, leur jeunesse. [15, p. 169].

В ігровому просторі оповідання « Manipulation » – ймовірному світі, де рука збунтувала проти свого «володаря», зустрічаємо узуальну евфемістичну номінацію непристойних рухів – *des gestes obscènes*, вуалитивна функція якої реалізується за рахунок уживання прикметника-латинізму, що належить до книжної лексики. Абсурдність створеного світу підсилюється комізмом описаної ситуації:

Je me pris beaucoup de gifles auxquelles ma main gauche répondit par des gestes obscènes. [ibid., p. 61].

Окремо слід виділити наукову термінологію, зокрема медичну, що 1) евфемізує назви хвороб, як-от сліпота унаслідок швидкої дегенерації зорового нерва (*dégénérescence fulgurante*), маскуючи неприємний стан справ – шокувальну новину для пацієнта:

Je suis ophtalmologiste et votre nerf optique a connu en une nuit ce que nous appelons une « dénérescence fulgurante ». [ibid., p. 193];

2) нейтралізує й «облагороджує» табуйовані номінації фізіологічних процесів (*uriner et déféquer*) та відходів життєдіяльності тварин (*les déjections*), що в контексті уривку і самого оповідання « Tel maître, tel lion », створює комічний ефект – автор іронізує над науковими експериментами з генетичних модифікацій і, зокрема, над владою моди над суспільством:

Les propriétaires de lion renonçaient donc le plus souvent à tout accessoire inutile pour mieux laisser leur bête se dégourdir les articulations, uriner et déféquer où bon lui semblait. Un audacieux eut un jour l'outrecuidance de protester : « Vous pourriez au moins ramasser les déjections de votre animal » ; sa tombe se visite désormais au cimetière du Montparnasse. [ibid., p. 199].

В оповіданні «Vacances à Montfaucon» зустрічаємо евфемістичні заміни, виражені фразеологічними зворотами:

J'ai eu le malheur de tomber sur des voleurs, et depuis, c'est la croix et la bannière pour m'expliquer. [ibid., p. 54].

Стійке словосполучення *c'est la croix et la bannière* ужито на позначення труднощів [16], які треба подолати персонажу, щоб розповісти про негаразди, що трапились із ним у світі, до якого він прибув, подорожуючи в часі.

– *Les clients sont des moutons de Panurge. Tout le monde part en même temps en juillet/août tandis qu'en juin, les agences de voyages sont qua-*

siment au chômage technique et les routes vides. [15, p. 57].

У наведеному уривку фразеологізм літературного походження, зобов'язаний своєю появою роману Франсуа Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель», *des moutons de Panurge*, покликаний пом'якшити сприйняття стану справ, з якого глузує мовець, – стадний дух, сліпе наслідування індивідом дій більшості, обумовлене відсутністю критичного мислення і власної думки.

Бернар Вербер реалізує евфемістичні заміни також засобами художньої виразності, удаючись до перифрази та алюзії, які маскують, зокрема, неприємну реальність світу, у який потрапив персонаж, і ужиті замість номінацій «мертве тіло» й «перерізане горло»:

« *IMPASSE DES ÉGORGEURS* », *indique une inscription gravée dans le mur; et dessous, précisément, gît un corps apparemment sans vie, le visage marqué d'une bouche souriant d'une oreille à l'autre.* [ibid., p. 50].

Шоковий стан героя, підсилений страхом за власне життя, евфемізовано за допомогою контамінації перифрази з алюзією на легенду про мандрагори, що виростають на місці страти через повішення, наведену автором у тексті:

Pierre songe que, bientôt, c'est lui qui fera pousser les mandragores. [ibid., p. 55].

Вираз *faire pousser les mandragores* притлумлює думку персонажа про загрозу повішення. У контексті оповідання-пародії наведене сполучення слів набуває ще й іронічного звучання. Таким чином, світ, який актуалізовано у результаті рецентрації, є не лише світом ошуканого очікування головного героя, а й світом глузування над нав'язливим сервісом туристичних агенцій.

В оповіданні з промовистою назвою «Noir» сумна реальність сліпоти персонажа, котрий через свій стан змушений перебувати у світі, позбавленому світла, й не підозрюючи про хворобу, уявляти зовсім інший розвиток подій, вуалюється за допомогою евфемізму-метафори:

La nuit permanente avait fait de lui un animal. [ibid., p. 189].

В евфемістичній ролі автор використовує також літоту, яка у наведеному нижче прикладі маскує почастішання репресивних заходів щодо людей старшого віку в імовірному світі викривлених цінностей оповідання-антиутопії:

Il n'était pas rare de trouver aux portes des restaurants la pancarte : ENTRÉE INTERDITE AUX PLUS DE 70 ANS. [ibid., p. 163].

Відчуття загрози й небезпеки від місця примусового утримання людей похилого віку евфемізовано контамінацією літоти з абрєвіацією:

Nous avons peut-être commis une grosse sottise, mais j'ai pour habitude d'écouter mes intuitions et là, le CDPD ne me disait vraiment rien qui vaille. [ibid., p. 166].

Абрєвіатура розшифровується автором на самому початку оповідання: /.../ *le grand bus grillagé du CDPD, le fameux Centre de Détente Paix et Douceur.* [ibid., p. 161]. Така назва є проявом лицемірства описаного у творі суспільства, оскільки функції і діяльність центру не відповідають змісту назви. Тут спостерігаємо повний значеннєвий розрив між означником і означуваним, що провокує у читача когнітивний дисонанс і є одним із засобів мовної гри та постмодерної іронії, доведеної автором до сатири.

Контамінація метафори з літотою приховує справжнє ставлення мовця до думки про ампутацію руки-бунтарки в абсурдному гіпотетичному світі персонажа-поліцейського:

Si tu continues à n'en faire qu'à ta tête, je peux t'amputer.

Evidemment, cette idée ne me souriait guère mais je ne souhaitais pas non plus vivre en permanence sous la menace d'une main ennemie incontrôlable. [ibid., p. 64].

Розмивання змісту табуйованих номінацій ставтєвих стосунків шляхом вибору лексем широкої семантики *une petite gâterie, friponneries*, а також *les mots crus* на позначення опису походеньок персонажа-письменника у його автобіографічному романі, алюзії *faire rougir*, що евфемізує номінацію «збентежити» телеглядача, спостерігаємо в уривку оповідання «*Le totalitarisme douceâtre*», який є пародією на світ медіа:

On découvre, au détour d'une page, que ce brillant écrivain adore fumer le cigare tandis qu'une demoiselle lui prodigue une petite gâterie. Les mots sont plus crus dans le texte mais même à cette heure, je ne voudrais pas faire rougir le téléspectateur ayant constaté combien ces friponneries ont titillé notre rédaction. [ibid., p. 217].

Слід відмітити також евфемістичний потенціал стилістичної фігури умовчання, або апосіопези, графічно позначеної у тексті трьома крапками:

Certes, mais vous savez, à l'époque, l'hygiène... [ibid., p. 44].

У наведеному прикладі мовчання службовиці туристичної агенції красномовніше за слова вуальне небезпеку, що може становити відсутність гігієнічних норм у місці, обраному персонажем для подорожі в часі, яке із жаданого можливого світу сподівань та ілюзій перетворилося на актуальний для нього світ ошуканого очікування.

Апосіопеза має підсилювальний евфемістичний ефект, ужита разом із метафорою:

– *Ce n'est pas le monde qui s'est éteint... c'est votre capacité à percevoir la lumière. /.../ Vous êtes... Camille espéra qu'il n'allait pas prononcer le mot. – ... aveugle.* [ibid., p. 193].

У цьому разі паузи-хезитації як прояви фігури умовчання пом'якшують слова офтальмолога, що має за мету «відкрити очі» сліпому пацієнту й повернути його з імовірних світів омани до актуального світу жорстокої правди.

Висновки. Евфемія як комплексне, багатогранне явище є не так засобом вторинної номінації, стилістичною фігурою, як відбиттям креативної сили мовлення, здатним модифікувати сприйняття реальності, зокрема неприйнятної. «Розмиття» зв'язку між означником і означуваним, референційний зсув, що відбувається внаслідок евфемістичного перейменування, обумовлює не лише інше бачення дійсності, але й творення нових універсумів – можливих світів.

В оповідному просторі постмодерної, філософсько-фантастичної малої прози сучасного французького письменника Б. Вербера світотвірним потенціалом наділені як узуальні, політкоректні евфемізми, слова з широкою семантикою, книжна лексика, так і наукові терміни, зокрема медичні, фразеологічні словосполуки, абрєвіатури, а також евфемістичні номінації, утворені на основі інших стилістичних фігур та їх контамінацій: перифрази, алюзії, метафори, літоти, апосіопези.

У площині розгортання постмодерної мовної гри евфемізми стають частиною ігрової стратегії автора. Ужиті в іронічному контексті, вони, з одного боку, перетворюються на засоби вираження комічного, а з другого – можуть провокувати когнітивний дисонанс у читача. Перспективи подальшого наукового пошуку в цій царині вбачаємо в дослідженні світотвірного потенціалу евфемії у творах французької модерністської малої прози.

Список літератури:

1. Постмодернізм. Літературна енциклопедія. Укр Ліб. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/dic/show.php?w=138> (дата звернення: 10.09.2024).
2. Hintikka J., Savastovsky D. Sémantique des attitudes propositionnelles. *Linx. Sujet, Forme, Sens.* № 13, P. 92–124.

3. Voisena C., Lagrange P. Bernard Werber, la philosophie-fiction ou le Nouveau Nouvel Âge? *Bouddhanar*. 2011. 18 novembre. [https://archive.wikiwix.com/cache/index2.php?url=https%3A%2F%2Fbouddhanar.blogspot.com%2F2011%2F11%2Fbernard-werber-la-philosophie-fiction.html# federation=archive.wikiwix.com&tab=url](https://archive.wikiwix.com/cache/index2.php?url=https%3A%2F%2Fbouddhanar.blogspot.com%2F2011%2F11%2Fbernard-werber-la-philosophie-fiction.html#%20federation=archive.wikiwix.com&tab=url) (consulté le 12.09. 2024).
4. Bergeron P. Bernard Werber, l'explorateur d'idées. *Nuit blanche*. № 156. 2019. 17 octobre. <https://nuit-blanche.com/article/2019/10/bernard-werber-lexplorateur-didees> (consulté le 12.09. 2024).
5. Dubois J., Giacomo M., Guespin L. Dictionnaire de linguistique. Paris : Larousse. Bordas/VUEF, 2002. 568 p.
6. Ricalens-Pourchot N. Dictionnaire des figures de style. Armand Colin, 2005. 367 p.
7. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 402 с.
8. Le Robert Dico en ligne. <https://dictionnaire.lerobert.com/definition/euphemisme> (consulté le 12.09. 2024).
9. Vacry P. Les figures de style. Paris: Belin, 1992. 480 p.
10. Jamet D. Historique et procédés linguistiques de l'euphémisme. *Empreintes de l'euphémisme. Tours et detours*. // D. Jamet, M. Jobert. L'Harmattan, 2010. <https://hal.science/hal-01395558/document> (consulté le 13.09. 2024).
11. Benveniste E. Problèmes de linguistique générale.1. Paris: Gallimard, 1976. 364 p.
12. Jamet D., Jobert M. Juste un petit mot sur l'euphémisme.... *Empreintes de l'euphémisme. Tours et detours*. // D. Jamet, M. Jobert. L'Harmattan, 2010. <https://hal.science/hal-01395560/document> (consulté le 16.09. 2024).
13. Серажим К. Евфемізація у політичному дискурсі. <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1486> (дата звернення: 17.09.2024).
14. Bernard Werber. Biographie. *Site officiel*. <https://www.bernardwerber.com/bio/biographie.php> (consulté le 18.09. 2024).
15. Werber B. L'Arbre des possibles et autres histoires. Paris : Albin Michel, 2002. 277 p.
16. Larousse. Dictionnaire en ligne. <https://www.larousse.fr/encyclopedie/divers/tiers-monde/97289> (consulté le 25.09. 2024).
17. Ryan M.-L. Possible Worlds, Artificial Intelligence, and Narrative Theory. Bloomington; Indianapolis : Indiana University Press, 1991. 291 p.
18. De Boudemange I. «Troisième âge», «rendre l'âme»... Parlez-vous par euphémisme? le 22.06.2022. <https://www.lefigaro.fr/langue-francaise/actu-des-mots/troisieme-age-rendre-l-ame-parlez-vous-par-euphemisme-20220622> (consulté le 20.09. 2024).

Lysenko N. Ye. EUPHEMISM AS A FACTOR OF WORLD CREATION IN FRENCH POSTMODERN SHORT FICTION (BASED ON BERNARD WERBER'S SHORT STORIES)

The article is dedicated to establishing and revealing the world creation potential of the euphemism phenomenon in the narrative space of postmodern short fiction. The research is conducted on the collection of short stories « L'arbre des possibles et autres histoires » by the contemporary French writer Bernard Werber.

Based on the idea that postmodern literary works are playful platforms for the interaction of possible states of affairs and probable directions of event development, filled with multiple meanings that the reader must decode for an adequate understanding of the author's message, the analysis of one of the phenomena of disguised expression of thoughts – euphemism – was carried out within the context of the theory of possible worlds.

The «blurring» of the connection between the signifier and the signified, the referential shift, and, as a result, the modifications in the perception of unpleasant reality are defined as world-generating features of the phenomenon under consideration.

As a result of the analysis of the factual material, both customary, politically correct euphemistic renamings and scientific terms, particularly medical ones used in a meliorative role, lexemes with broad semantics, bookish vocabulary, phraseological expressions, abbreviations, as well as euphemisms based on other figures of speech, such as periphrasis, allusions, metaphors, litotes, aposiopesis, and their blending were distinguished.

In B. Werber's philosophical fiction, especially in his short fiction, which narrative space itself is a hypothetical scenario of event development, they serve as tools for creating textual worlds – both the actual worlds inhabited by the characters and the probable ones where they project their mental «selves» – worlds of their expectations, hopes, values, attitudes, etc.

In the postmodern narrative space, euphemisms acquire additional semantic load – they become part of the language game and irony that permeates the works. Used in an ironic context, they turn into means of expressing the comic and sometimes cause a cognitive dissonance effect in the reader.

Key words: *postmodernism, short fiction, euphemism, referential shift, signifier, signified, possible world, cognitive dissonance.*

УДК 161.2'42:004.738.5]:32–057.177.11
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.1/26>

Мищенко Т. В.

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Петренко О. А.

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

АНГЛОМОВНА ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЯ ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО НА ПЛАТФОРМІ TWITTER: ДИСКУРСИВНИЙ АСПЕКТ

У цій роботі проаналізовано комунікативні стратегії Володимира Зеленського в його англomовній онлайн-комунікації на платформі Twitter. Активна взаємодія в соціальних мережах відображає загальні принципи спілкування, котрі засновані на виборі оптимальних стратегій та тактик для досягнення комунікативних цілей. Комунікативні стратегії, які використовуються в політичних виступах, впливають на ставлення людей до політичних діячів. Вони використовуються, щоб допомогти лідерам досягти своїх цілей шляхом маніпулювання емоціями та думками аудиторії. Комунікативна стратегія – це мовленнєва дія, яка використовується з метою досягнення ефективної комунікації. У політичному дискурсі застосовуються різні стратегії, тактики, емоційні заклики, логічні аргументи, котрі прикрашають образ адресанта. Обираючи певні стратегії, політики можуть не лише донести інформацію, а й справити враження на людей, продемонструвавши свою компетентність і готовність до дій. Проведений нами аналіз дописів українського президента на платформі Twitter показав, що він використовує три комунікативні стратегії: подяки, підтримки та позитивної самопрезентації. Стратегія подяки важлива для налагодження зв'язків з аудиторією і структурно може реалізуватись непоширеними висловленнями, що синтаксично корелюють з простим реченням без другорядних членів, або поширеними, тобто втіленими предикативною конструкцією з означеннями або додатками. Стратегія подяки втілюється тактиками індивідуально спрямованої та групової, суспільної та дипломатичної подяки. Стратегія підтримки реалізується тактиками заклику до дії та підвищення морального духу. Український президент вдається до стратегії позитивної самопрезентації, аби показати себе в позитивному світлі, що реалізується через тактики акцентування втілених досягнень та наголошення на майбутніх досягненнях. Усі наведені вище стратегії спрямовані на створення позитивного іміджу президента, підвищення морального духу аудиторії та підтримки України на світовій арені. Аналіз показує, що ефективне використання цих стратегій є запорукою успішної політичної комунікації.

Ключові слова: комунікативні стратегії і тактики, соціальні медіа, політичний дискурс, подяка, підтримка, позитивна самопрезентація.

Постановка проблеми. В сьогоденні зростає інтерес до того, як політичні питання обговорюються в соціальних мережах. Це спілкування в соціальних медіа має великий вплив на суспільну думку, і потрібно розуміти, як змінюється спілкування в залежності від того, хто бере участь у дискусії. Різні групи користувачів можуть по-різному обговорювати політичні теми та застосовувати різні комунікативні стратегії. Крім того, важливо враховувати, як саме контекст використання соціальних мереж впливає на дискурс та його зміст. Дослідження в цій сфері можуть допомогти краще зрозуміти динаміку політичних дискусій в онлайн середовищі та

сприяти розробці більш ефективних комунікативних стратегій.

Політичний дискурс як комунікативна діяльність та інтерактивне явище реалізується людьми усним, письмовим, внутрішнім чи паралінгвістичним способами. Політична комунікація відбувається через вибрані канали взаємодії та залежить від стратегій і тактик її учасників. Це багаторівневий механізм, який охоплює когнітивні, комунікативні (соціальні, психологічні, емоційні та інші) компоненти. Це призводить до розвитку низки мовленнєвих форм [1]. Вивчення політичного дискурсу дозволяє глибше зрозуміти, як формується суспільна думка та які

чинники впливають на політичну комунікацію в сучасному світі [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження політичного дискурсу лідерів країн стало доволі популярним. Зокрема, з початком війни в центрі уваги дослідників опинився дискурс президента Зеленського у його відео-зверненнях до народу України або ж до союзників [3; 4]; композиція його промов [5], повідомлення, символи, невербальна комунікація, цільові аудиторії та канали передачі інформації на онлайн платформах *Instagram*, *Facebook*, та *Twitter* [11]. Разом з тим уваги потребує тактико-стратегічна організація дискурсу англomовної онлайн комунікації Володимира Зеленського, що й визначає актуальність пропонованої статті.

Як бачимо, сучасні лінгвістичні дослідження зосереджені на аналізі дискурсу з точки зору його впливу на спілкування, а вивчення комунікативних стратегій є важливим, оскільки це набір мовленнєвих дій, які допомагають досягти мети у спілкуванні. Комунікативна стратегія – це план взаємодії, який мовець використовує для прийняття найкращого рішення, навіть коли йому не відомі дії співрозмовника [2, с. 100].

Дискурсивна стратегія розглядається як намір мовця, який ґрунтується на спільному досвіді для задоволення своїх потреб і бажань. Це також включає оцінку того, наскільки цей намір відповідає досягненню важливих соціальних цілей у певний момент спілкування. Намір передається за допомогою слів і повинен бути зрозумілим усім учасникам розмови [8, с. 243].

Сучасна лінгвістика активно вивчає комунікативні стратегії в політиці, рекламі, професійному та медійному спілкуванні. Також ведуться дослідження стратегій міжособистісного спілкування, зокрема того, як стать і вік впливають на вибір стратегій [7]. Досліджується взаємодія в сім'ї [10], вибір мови в умовах білінгвізму, а також стратегії, що впливають на характер тексту [6].

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження англomовної Інтернет-комунікації Володимира Зеленського на платформі *Twitter*, яку він застосовує для досягнення політичних цілей.

Завдання статті полягає у класифікації стратегій і тактик, які застосовує Володимир Зеленський в його англomовній Інтернет-комунікації на платформі *Twitter*.

Виклад основного матеріалу. Активна взаємодія осіб в соціальних медіа є відображенням загальних принципів людського спілкування, яке ґрунтується на плануванні мовленнєвих дій та

виборі оптимальних стратегій для досягнення комунікаційних цілей. Кожен етап комунікації зазвичай реалізується через комплекс заходів та дій, що можуть тривати протягом значного часу. Отже, комунікацію можна розглядати як стратегічний процес, який здійснюється за допомогою конкретних комунікативних стратегій та тактик.

Комунікативні стратегії набувають особливої значущості в онлайн комунікації, особливо в політичному дискурсі, де вони формуються відповідно до мети спілкування та контексту ситуації. Комунікативна стратегія є основним напрямком мовленнєвої поведінки в конкретній комунікативній ситуації і формується відповідно до загальної мети спілкування, ситуативного контексту та уявлень про адресата. Залежно від жанру політичного дискурсу та намірів учасників виокремлюються стратегії самопрезентації, пропаганди (обіцянки, попередження, оцінки, захист), регулювання емоцій, інформаційного тлумачення (визнання проблем, акцент на позитивній інформації, пояснення), аргументації, маніпуляції (перебільшення, зменшення, спотворення), дискредитації (підкреслення негативних рис опонента), нападу (звинувачення та образи) та самозахисту (перенаправлення або превентивний захист) [9, с. 162–170].

Враховуючи обставини, за яких Володимир Зеленський займає важливу міжнародну позицію, вкрай важливо зрозуміти, як під час війни його комунікативні стратегії впливають на громадську думку та міжнародну підтримку України. Проведений нами аналіз дописів українського президента на платформі *Twitter* показав, що він використовує три комунікативні стратегії: подяки, підтримки та позитивної самопрезентації.

Стратегія подяки відіграє важливу роль у встановленні та підтримці соціальних зв'язків, впливаючи на характер взаємодії між учасниками комунікації. Подяка поділяється на різновиди залежно від структури, характеру адресата і за сферою функціонування.

Структурно стратегія подяки може реалізуватися непоширеними висловленнями, що синтаксично корелює з простим реченням без другорядних членів, або поширеними, тобто втіленими предикативною конструкцією з означеннями або додатками, що демонструють приклади (1) і (2):

(1) *I am grateful to His Majesty King Charles III of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland for today's audience. The United Kingdom remains one of Ukraine's closest and most important allies. We appreciate all the support provided to the Ukrainian people* [13]. У наведеному прикладі

стратегія подяки реалізується простими реченнями «*I am grateful*» та «*We appreciate*» з ключовими компонентами «*grateful*» та «*appreciate*», які виражають вдячність українського президента Королю Чарльзу III, надаючи висловлюванням формального тону. Натомість більш емоційний вияв подяки демонструє наступний приклад:

(2) *We extend our unwavering gratitude to the warriors, to the entire Ukrainian Defense and Security Forces, to everyone serving on the front lines, at combat posts, and on combat missions* [22]. У наведеному прикладі подяка висловлюється поширеною предикативною конструкцією «*We extend our unwavering gratitude*», де іменник *gratitude* модифікується означенням *unwavering*, який вказує на непохитний та довготривалий характер подяки.

За характером адресата, стратегія подяки може втілюватися тактикою індивідуально спрямованої або групової подяки, що продемонстровано у прикладах (3) і (4):

(3) *I had a meaningful meeting with the Secretary of State of the Holy See @TerzaLoggia, Cardinal Pietro Parolin. [...] We focused particularly on the decisions of the first Peace Summit and the Vatican's role in establishing a just and lasting peace for Ukraine. I am grateful for Cardinal's support of our country and people* [14]. У наведеному прикладі фраза «*I am grateful for Cardinal's support*» виражає індивідуальну подяку, адресовану кардиналу П'єтро Пароліну (*Cardinal's support*), що виокремлює його з-поміж інших італійців.

Наступний приклад демонструє втілення тактики групової подяки, адресованої окремій когорті українських підприємців та робітників («*I thank all our entrepreneurs and workers*»). Таким чином президент привертає увагу суспільства до їхніх діяльності та здобутків:

(4) *In the Poltava region, I met with entrepreneurs and workers in the framework of the Made in Ukraine economic platform. It is important to preserve everything being made and what was made in Ukraine. I thank all our entrepreneurs and workers for their work, ideas, and for saving and creating jobs. This is the contribution to the preservation of Ukraine* [15].

За сферою функціонування виокремлюємо тактики дипломатичної та суспільної подяки. Дипломатична подяка зазвичай використовується у комунікації з міжнародними партнерами і орієнтована на співпрацю з ними. Суспільна подяка спрямована на певні верстви населення або їх представників осіб або груп, таких як військові, лікарі або волонтери, і вказує на індивідуальні або професійні досягнення, що демонструється у прикладах (5) і (6):

(5) *For the first time, I held a meeting in a five-party format with the leaders of NATO's Indo-Pacific partner countries. [...] I stressed that, in the face of relentless Russian attacks, Ukraine urgently needs to bolster its air defenses with additional air defense and electronic warfare systems. I am grateful to our partners for their unwavering solidarity and support for Ukraine in its fight against Russian aggression. I also thank Australia and New Zealand for their announced defense packages* [20]. У цьому прикладі подяка має дипломатичний характер і вербалізується фразами «*I am grateful to our partners*», «*I also thank Australia and New Zealand*». Аналізовані вирази підкреслюють вдячність Зеленського країнам, які надають необхідну допомогу Україні та розгортається за дедуктивною схемою, за якою спочатку згадуються партнери в цілому (*partners*), а потім з-поміж них виокремлюються Австралія і Нова Зеландія, котрі тільки оголосили про майбутню допомогу.

Тактику суспільної подяки представлено в наступному прикладі:

(6) *Odesa. Together with the UK Secretary of State for Defence, we visited the hospital where sailors wounded in battles with Russian occupiers are being treated and spoke with these brave warriors. I honored the defenders with state awards. I am grateful for their fight, service, and defense of Ukraine. I also extend my gratitude to the medical staff who treat our warriors and bring them back to life* [16]. У наведеному уривку суспільна подяка адресується військовим (*I am grateful for their fight, service, and defense of Ukraine*), які стоять на захисті нашої держави, та лікарям, котрі рятують життя (*I also extend my gratitude to the medical staff*).

Подяка є однією з ключових стратегій у комунікації Володимира Зеленського на політичній арені. Але в той же час не менш важливою є **стратегія підтримки**, котра є важливим інструментом мотивації аудиторії.

Залежно від мети стратегія підтримки втілюється тактиками заклику до дії і зміцнення духу, котра реалізується за допомогою модальних дієслів *must, can, may, might* або лексичних одиниць, які орієнтовані на підвищення бойового духу та патріотизму у критичні для країни часи, що продемонстровано у прикладах (7) та (8):

(7) *Our army has proven its modernity and strength, which are capable of establishing the desired peace in Ukraine. When we rightly speak about our need for weapons, we must not forget that support and protection of our warriors is also a weapon. Our independence is firmly based on our*

people. With this understanding, we must create a proper rehabilitation system, with the highest level of necessary personnel training and rehabilitation centers. This is our task, this is our goal, this is our path [17]. У наведеному прикладі тактика заклик до дій, вербалізується фразами *we must not forget* та *we must create*, у складі яких міститься модальне дієслово *must* на позначення необхідності виконання певних дій. У першому словосполученні, *we must not forget*, модальне дієслово спонукає до когнітивних дій, тобто не забувати про підтримку військових. Далі президент закликає до практичних дій, а саме до створення системи реабілітації військових (*With this understanding, we must create a proper rehabilitation system, with the highest level of necessary personnel training and rehabilitation centers*). Речення (*This is our task, this is our goal, this is our path*) підсумовує сказане, за допомогою одиниць *our task, our goal, our path*, які вказують на завдання для українського суспільства.

Тактика зміцнення духу вербалізується словосполученнями «*standing with Ukraine*», «*remaining in Ukraine*» і «*defending all that is good and humane in human nature*», які виконують мотивуючу функцію, що демонструє наступний приклад:

(8) *I had a meeting with representatives of the All-Ukrainian Council of Churches and Religious Organizations. I am grateful for the support of the legislative initiative aimed at strengthening Ukraine's spiritual independence. We discussed the defense of Ukraine's and our people's independence, as well as the Ukrainian communities that suffer daily from Russian attacks. In the face of such a brutal Russian war against Ukraine, standing with Ukraine and remaining in Ukraine is a testament to defending all that is good and humane in human nature [19]. У наведеному уривку Володимир Зеленський вдається до тактики зміцнення духу з метою посилити патріотичні почуття українців та самовідданість у захисті держави, акцентуючи увагу на важливості єдності у кризових ситуаціях.*

Поряд зі стратегіями подяки та підтримки, президент дбаючи про свій імідж, послуговується **стратегією позитивної самопрезентації**, котра реалізується через тактику акцентування втілених досягнень, вербалізованих дієсловами в *Past Simple* та *Present Perfect*, і тактикою наголошення на потенційних досягненнях, виражених дієсловами у *Future Simple*, що продемонстровано в наступних прикладах (9) та (10):

(9) *I am grateful to @Statsmin Mette Frederiksen for participating in the Peace Summit and for Den-*

mark's active assistance in engaging the countries of the Global South in the Peace Formula implementation. During our meeting, we discussed preparations for the transfer of Danish F-16 aircraft, which will be delivered to Ukraine shortly. We also discussed the approval of the negotiating framework and the launch of Ukraine's EU accession talks in June [12]. У наведеному прикладі тактика втілених досягнень реалізується за допомогою дієслова *discussed* у складі фрази *We also discussed*. Тут демонструється результат переговорів Зеленського про надання Данією військових літаків для України, а також про підтримку для вступу до ЄС.

У наступному прикладі президент акцентує потенційні здобутки виражені за допомогою дієслів у *Future Simple*:

(10) *The countries of the European area are gathering for the fourth time at the European Political Community Summit to discuss common issues and challenges. I have arrived in the UK to participate in the Summit, hold bilateral meetings with partners, and sign new security agreements. A separate program is scheduled for our relations with the United Kingdom. I will meet with His Majesty King Charles III, Prime Minister Keir Starmer, government officials, and executives from defense companies. We will sign an intergovernmental agreement on support for the Ukrainian defense and industrial complex, discuss future defense cooperation, and expand our defense capabilities. Since the first days of the full-scale invasion, the UK has been one step ahead in its determination to support Ukraine. This is the kind of resolve we need to stop Russian terror [18]. Фрази *I will meet* та *We will sign* показують потенційні здобутки, які можуть бути досягнуті в майбутньому за умови успішних перемовин з союзними країнами та їх лідерами.*

Висновки. Таким чином, президент Володимир Зеленський у своїй англомовній комунікації на платформі *Twitter* використовує три стратегії для досягнення комунікативних цілей: стратегії подяки, підтримки та позитивної самопрезентації. Стратегія подяки втілюється тактиками індивідуальної та групової, дипломатичної та суспільної подяки. Структурно подяка може бути непоширеною, тобто вираженою простим реченням без другорядних членів, або поширеною, що включає додаткові елементи, як-от означення чи додатки. Стратегія підтримки реалізується тактиками заклик до дії та зміцнення духу. Стратегія позитивної самопрезентації виражається тактикою акцентування досягнень та тактикою наголошення на потенційних успіхах. Перспективним напрям-

ком подальших досліджень є аналіз мовленнєвих реалізації своїх комунікативних стратегій і тактик. актів, які Володимир Зеленський використовує для

Список літератури:

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ: Довіра, 2007. 205 с.
2. Дерпак О. В. Конфронтативні мовленнєві жанри: комунікативно-прагматичний та мовний аспекти. Київ, 2005.
3. Кондратенко Н. В. Експресивний синтаксис у президентському дискурсі Володимира Зеленського. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2023. 150 с. URL: <http://zum.onu.edu.ua/article/view/262417/262830> (дата звернення: 20.08.2024).
4. Креховецька С. А., Мицан Д. М. Звернення Володимира Зеленського до українського народу в період війни. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. 120 с. URL: <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v56/15.pdf> (дата звернення: 22.08.2024).
5. Потапенко С. І. Дискурс опору президента України Зеленського: «Зруйнують цю стіну». URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/169/2457/5818-1> (дата звернення: 18.09.2024).
6. Руда О. Г. Мова як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі. Київ: Інститут української мови НАН України, 2012. 180 с.
7. Семенюк А. А. Гендерні та вікові особливості кооперативної мовленнєвої поведінки в сімейному дискурсі (на матеріалі сучасної англійської мови). Донецьк, 2007. 20 с.
8. Фролова Є. С. Дискурсивна стратегія як організуючий конститuent вербально-соціальної інтеракції. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. 2009. Вип. 3. С. 242–249.
9. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації. Київ: Видавничий центр «Академія», 2010. 312 с.
10. Bigari A. A. The Discourse of a Modern English Family: Extended abstract of Candidate's thesis. Kyiv, 2006. 22 p.
11. Moreno Rubio Á. Zelensky's Discourse During the Russian Invasion of Ukraine. Madrid, 2022. 85 p. URL: <https://repositorio.comillas.edu/xmlui/bitstream/handle/11531/55778/TFG-%20Moreno%20Rubio%2C%20Angel.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 23.08.2024).
12. Zelensky V. I am grateful to @Statsmin Mette Frederiksen for participating in the Peace Summit and for Denmark's active assistance in engaging the countries of the Global South in the Peace Formula implementation. Twitter. URL: <https://x.com/ZelenskyUa/status/1802292150341660782> (дата звернення 21.08.2024).
13. Zelensky V. I am grateful to His Majesty King Charles III of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland for today's audience. Twitter. URL: <https://x.com/ZelenskyUa/status/1813995396248883458> (дата звернення 18.08.2024).
14. Zelensky V. I had a meaningful meeting with the Secretary of State of the Holy See @TerzaLoggia, Cardinal Pietro Parolin. Twitter. URL: <https://x.com/ZelenskyUa/status/1815737259171160071> (дата звернення 23.08.2024).
15. Zelensky V. In the Poltava region, I met with entrepreneurs and workers in the framework of the Made in Ukraine economic platform. Twitter. URL: <https://x.com/ZelenskyUa/status/1817974833692688662> (дата звернення 25.08.2024).
16. Zelensky V. Odesa. Together with the UK Secretary of State for Defence, we visited the hospital where sailors wounded in battles with Russian occupiers are being treated and spoke with these brave warriors. Twitter. URL: <https://x.com/ZelenskyUa/status/1810014370434560355> (дата звернення 20.08.2024).
17. Zelensky V. Our army has proven its modernity and strength, which are capable of establishing the desired peace in Ukraine. Twitter. URL: <https://x.com/ZelenskyUa/status/1817183500115550219> (дата звернення 19.08.2024).
18. Zelensky V. The countries of the European area are gathering for the fourth time at the European Political Community Summit to discuss common issues and challenges. Twitter. URL: <https://x.com/ZelenskyUa/status/1813862971036106758> (дата звернення 26.08.2024).
19. Zelensky V. I had a meeting with representatives of the All-Ukrainian Council of Churches and Religious Organizations. Twitter. URL: <https://x.com/ZelenskyUa/status/1824760490737717692> (дата звернення 24.08.2024).
20. Zelensky V. For the first time, I held a meeting in a five-party format with the leaders of NATO's Indo-Pacific partner countries. Twitter. URL: <https://x.com/ZelenskyUa/status/1811436631204806999> (дата звернення 27.08.2024).

Mishchenko T. V., Petrenko O. A. VOLODYMYR ZELENSKYI'S ENGLISH-LANGUAGE ONLINE COMMUNICATION ON TWITTER: DISCURSIVE PERSPECTIVE

This paper analyzes the communication strategies of Volodymyr Zelenskyy in his English-language online communication on the Twitter platform. Active interaction on social media reflects general principles of communication, which are based on the choice of optimal strategies and tactics to achieve communication goals. The communication strategies which are used in political speeches influence people's attitudes toward political figures. They help leaders to achieve their goals by manipulating the emotions and opinions of the audience. A communication strategy is a speech act, which is used to achieve effective communication. In political discourse, various strategies, tactics, emotional appeals, and logical arguments are employed to improve the image of the sender. By choosing certain strategies, politicians not only convey information but also impress people by demonstrating their competence and readiness for action. Our analysis of the Ukrainian president's posts on Twitter demonstrates that he uses three communication strategies: gratitude, support, and positive self-presentation. The strategy of gratitude is important for establishing ties with the audience and structurally it can be realized by unextended statements that syntactically correlate with a simple sentence without secondary elements or by extended statements, which are realized by a predicative construction with attributes or objects. The strategy of gratitude is implemented with the help of tactics of individually directed and group gratitude, public and diplomatic gratitude. The strategy of support is realized through the tactics of calling for action and boosting morale. The Ukrainian president uses the strategy of positive self-presentation to demonstrate himself in a positive light, which is realized through tactics of emphasizing accomplishments and highlighting future achievements. All of the above strategies aim to create a positive image of the president, boost the morale of the audience, and support Ukraine on the world stage. The analysis shows that the effective use of these strategies is the key to successful political communication.

Key words: communication strategies and tactics, social media, political discourse, gratitude, support, positive self-presentation.

Nikonova V. H.

National Academy of Security Service of Ukraine

METAPHORICAL REALIZATION OF THE CONCEPT OF WAR IN ENGLISH MEDIA TEXTS

The article addresses an issue of metaphorical verbalization of the concept of WAR in English media texts. The objective of the study is to identify common military metaphors that verbalize the concept of WAR in modern English media texts, to determine their conceptual models and to reveal the peculiarities of their functioning in media texts. This is a case study of English media texts, which perform more than just an informative function; they become a powerful tool for manipulating the thoughts and moods of the audience through figurative vocabulary, including military metaphors. The article focuses on the cognitive nature of such metaphors, which use images related to military operations and conflicts to increase the emotional impact on the addressee.

The article examines the phenomenon of war and highlights its main features, which become conceptual components of the concept of WAR being the source domain of military metaphors. Three types of conceptual models are defined, according to which military metaphors are formed. The media discourse as a field of application of military metaphors is considered and the functions of such metaphors in the English media texts are determined.

The results of the study prove that military vocabulary is actively used to create military metaphors that add emotional richness and expressiveness to texts. The article reveals that military metaphors help to describe political, economic and social phenomena through the prism of military terminology, which simplifies complex processes and gives them emotional weight. The research findings focus on the importance of military metaphors in contemporary media discourse and their role in shaping public opinion. The study also emphasizes the need for further research of the military metaphor for a deeper understanding of its impact on information perception and manipulative potential in the media environment.

Key words: *linguocultural concept, verbalization of the concept, military metaphor, metaphorical model, conceptual sphere of source / target.*

Statement of the problem. Nowadays modern media functions not only as a mediator who transmits factual information, but also as a manipulator who affects the audience forming a certain attitude to events and, if necessary, influences it with the help of skilful use of linguistic means, in particular figurative ones. At the same time, the use of figurative vocabulary in media texts not only makes these texts more expressive, but also forms an emotional and evaluative attitude of the audience, which can be directed towards either a positive perception of reality (forming a positive opinion) or a negative one (forming a negative attitude) [19]. One of the most frequently used means of imagery in media discourse is a metaphor [16], which plays an important role in speech, as it reflects a person's worldview, helps express thoughts, enriches language and makes it more sophisticated [1; 3, p. 48].

In times of global upheavals, when the world is threatened by new dangers because of the rapid growth of militarization of modern society due to exacerbation of military-political conflicts, there is

a need for an in-depth study of the language of the military sphere, which verbalizes the concept of WAR. Common means of verbalizing the concept of WAR are military metaphors, which are based on images and terminology related to military actions. This type of metaphor enhances the emotionality of the text, helps express complex ideas clearly and convincingly, but at the same time it is one of the least researched types of metaphor.

Analysis of recent research and publications.

The conceptual system of a person plays an important role in shaping the realities of everyday life. In order to describe a certain object or phenomenon, to verbalize its concept, a person often uses other objects or phenomena, that is, he metaphorizes them [10; 12]. As any native speaker simultaneously possesses certain conceptual systems, the metaphors used to denote the same phenomenon often differ significantly.

The problem of metaphor lies in the field of scientific interest of researchers representing various fields of knowledge, such as linguistics, philosophy, rhetoric, and psychology. The evolution of views on

metaphor has gone from its perception as an embellishment of speech [20, p. 114] to realizing it as the key to understanding the processes of thinking and cognition [16, p. 74]. Modern approaches to the study of metaphor involve the use of a wide range of scientific methods for the analysis of this linguistic phenomenon, which take into account not only linguistic, but also extralinguistic (philosophical, psychological, communicative) factors of its emergence and functioning [8, p. 240]. Both foreign researchers [11; 13; 16] and domestic linguists [1; 5; 20] develop various classifications of metaphors in different types of discourse.

The use of metaphors in media discourse has repeatedly become the object of linguistic research in recent years [4, p. 31]. The main theories of metaphor in the field of mass media focus primarily on the communicative approach, because the analyzed type of discourse belongs to the field of mass communication. The cognitive approach reveals the main tendencies of the new interpretation of metaphorical reality, focuses on the productive metaphorical models as such, which the authors of media texts suggest to be assimilated by the readers.

Metaphorization of military vocabulary is quite a common phenomenon. Very often, a military metaphor is used to describe the state of the economy, financial markets, and the political situation in the world [7; 16]. The military metaphor is characterized by a combination of various types of emotional influence, both positive and negative, depending on the context of its use. The positive impact lies in the perspective of developing unity, uniqueness and importance of activities, events or policies. At the same time, a negative connotation appears with widespread association with conflicts, threats and instability [19, p. 108–114].

The scientific output of foreign [11; 13; 16] and Ukrainian [1; 5; 20] researchers in the field of metaphor theory, comprehensive practical studies [2; 16] provide a broad basis for an in-depth study of military metaphors that function in modern English media texts verbalizing the concept of WAR.

Task statement. The **purpose** of the article is to identify common military metaphors that verbalize the concept of WAR in modern English media texts, to determine their conceptual models and to reveal the peculiarities of the functioning of such metaphors in the studied texts of media discourse.

In accordance with the aim, the following **tasks** were set: to explore the phenomenon of war and to distinguish its main features; to single out the conceptual components of the concept of WAR, which form source domain of military metaphors, and to define

their conceptual models; to consider media discourse as a field of application of military metaphors and to distinguish the functions of military metaphors in English media texts.

To achieve the goal and solve the outlined tasks, the following **methods** were involved: *descriptive* with *systematization* methods – for searching and interpreting the research material; the method of *comparison* – for analytical, synthetic and generalizing study of theoretical aspects; *contextual* analysis of the selected articles – for determining the contexts in which military metaphors are used; *conceptual* analysis – for identifying the concept of WAR and its conceptual components; *component* analysis of lexical meaning – for distinguishing the military metaphors, which verbalize the concept of WAR; *functional* analysis – for defining the functions of military metaphors in English media texts.

Outline of the main material of the study. War is a complex phenomenon that can be viewed from different aspects giving rise to lots of “war” terms. The incomplete list of such terms includes: limited war and total (or all-out) war, cold and hot war, local and world war, controlled and uncontrolled war, accidental and premeditated war, conventional and nuclear war, declared and undeclared war, aggressive or offensive war and defensive war, general and proxy war, international and civil war, tribal and civilized war, preventive or pre-emptive war, protracted war, absolute war, war of liberation, war of conquest, war of commerce, war of plunder, revolutionary war, political war, economic war, social war, imperialist war, guerilla war, psychological war, strategic war, dynastic war, monarchical war, ritual war, sacred war, instrumental war, genocidal war.

The notion of war is understood as an armed conflict between states or groups, caused by territorial, political, economic or ideological disagreements. War usually involves the deployment and use of military forces and the application of strategies and tactics to defeat the adversary. The features that often characterize war are as follows: extreme violence, social disruption and economic destruction.

As it is known from the theory of cognitive linguistics (Yu. Stepanov, V. Karasik, A. Prykhodko, etc.), any linguocultural concept is a unit of collective consciousness that is stored in the national memory of native speakers in an objectified form. In accordance with this interpretation, the linguocultural concept of WAR accumulates all the aspects of war – notional, evaluative, emotional, figurative, etc., which were formed in the cultural mentality of a linguistic community for centuries. All this information about war,

both objective and subjective, being conceptualized, is distinguished as conceptual components of the concept of WAR, which represent its conceptual structure as a frame of the notional layer and a set of conceptual metaphors of the figurative layer.

The conceptual components of the concept of WAR are as follows: ARMY, ENEMY, BATTLE, ATTACK, WEAPON, BOMBARDMENT, DEFENCE, CAMOUFLAGE, ARSENAL, DESTRUCTION, VIOLENCE, DEATH, etc. The conceptual metaphors of the figurative layer, having these conceptual components as their source domain, embody different images and associations connected with war. As George Lakoff claims, metaphors are not just linguistic constructions, but also a way of perceiving and understanding the world [13]. Metaphors help structure complex and abstract concepts, making them more comprehensible to the audience, and thus providing cognitive organization. They create systems of associations between two domains of experience, which makes it easier to perceive new information through the prism of already familiar concepts, – the source domain and the target domain.

The source domain, or the source conceptual sphere (hereinafter SCS), is a domain that provides a concept with an image that can be used to understand another concept, while the target domain, or the target conceptual sphere (hereinafter the TCS), is a domain, the concept of which we try to understand or describe by using a metaphor [13]. For example, in the conceptual metaphor LIFE IS WAR, the concept of WAR acts as a SCS. In its turn, the TCS is represented by the concept of LIFE. The source domain (SCS WAR) maps onto the target domain (TCS LIFE), creating a set of associations between the two domains. These associations highlight some aspects of the target domain (TCS LIFE) while ignoring or downplaying others. Associations are mostly natural and arise on the basis of the background knowledge and way of thinking of the speaker (SCS WAR).

Thus, according to Lakoff's cognitive theory of metaphor, metaphorical thinking is a process of using one type of things or phenomena to understand another type of things or phenomena that interact with the first [13, p. 20]. Therefore, metaphors are not just rhetorical devices, but have a complex structure based on the model of our perception of the world and way of thinking.

In Ukrainian cognitive linguistics, metaphors are also considered as specific cases of meaning transfer that arise because of common features of objects, and Ukrainian linguists (V. Shandalyk, N. Babenko, O. Horbachuk and others) adhere to a similar approach to understanding and implementing the process of

analyzing the formation of metaphorical meaning [1, p. 49; 5, p. 134]. The researchers claim that a metaphor has two semantic components: the transfer of information from the source (image-source) to the target object (object-target) and the transfer of additional information that arises as a result of comparing both objects.

The effective means of verbalization of the conceptual metaphors of the concept of WAR are military metaphors, i.e. metaphors that have in their focus lexemes that denote military realia, but at the same time, the contexts surrounding such specific lexemes will not necessarily be related to a military theme.

The process of conceptual metaphorization of military metaphors has two vectors of development, which divide the study of metaphorical models into two approaches. The first involves the identification of a military metaphor in the representation of concepts related to a certain field of knowledge, where war is a source domain that applies military metaphors to different fields of media discourse: economic, political, sports, mass cultural, social, health care, etc. The second approach in the study of conceptual metaphorization of military metaphors involves the consideration of conceptual spheres that represent the concept of WAR while describing military conflicts, in other words, what metaphorical models become the means of actualization of the concept of WAR in society.

The study of military metaphors that verbalize the concept of WAR in English media texts demonstrated the implementation of such models of metaphor creation as follows.

1. The direct transfer model, which involves the use of words that indicate specific characteristics of an object to describe abstract concepts (e.g., emotions, thinking styles, abstract notions, etc.).

For example: *Texas Republicans say GOP chairman has 'weaponized' the party as internal strife continues.* [17] The military metaphor *has 'weaponized' the party* describes the beginning of a split in the party and the intensification of internal disputes. By introducing this military metaphor, the author emphasizes a specific feature of the process of the struggle for power, namely the increase in the number of weapons, that is, various means and strategies used to gain an advantage over the opponent. Verbalizing the conceptual metaphor STRUGGLE FOR POWER IS WEAPONIZING in media discourse, the military metaphor *has 'weaponized' the party* makes understanding of the abstract concept STRUGGLE FOR POWER easier.

In the context – *The constant bombardment of advertising and social media can make us feel like we need to buy more and more things in order to be happy*

and successful. [18] – a specific feature of advertizing, namely the intensity inherent in the bombardment, is applied to a situation with constant advertising that accompanies users both day and night. That is, the author tries to explain the abstract experience of intrusive advertising by means of a military metaphor *bombardment of advertising and social media*, which verbalizes the conceptual metaphor *INTRUSIVE ADVERTISING IS BOMBARDMENT*, depicting the high level of activity of advertising appeals, as well as the severe effect they cause.

2. The comparison transfer model, which consists in comparing two different things based on a common characteristic feature.

For example: *Salah escorted by army as fans run on to confront Mo after goal*. [15] In this case, the military metaphor *escorted by army as fans* concerns sports. Verbalizing the conceptual metaphor *SPORT FANS ARE AN ARMY*, the author uses the military metaphor that is based on the common features between the army (the largest unit of the military organization) and the large number of fans of Mohamed Salah. The common features between these two phenomena are size and organization, which are the source domain of metaphor creation in this model.

China accuses the UK of starting a “new Cold War” over Boris Johnson’s Huawei ban. [6] In this context, the conceptual metaphor *BAN ON PRODUCTS IS COLD WAR* is verbalized by the military metaphor *starting a “new Cold War” over Boris Johnson’s Huawei ban*, which compares the ban on Huawei products with the beginning of a new Cold War. The non-obvious nature of the confrontation is used as a common characteristic feature: similar to the Cold War with the absence of direct military conflict between the Warsaw Pact countries and NATO, banning only one company, Huawei, and not all products in general, is a non-obvious step towards the deterioration of relations between the countries.

Foundation is one of the best tools in your makeup arsenal for smoothing out your complexion and enhancing your natural, ageless glow. [14] The military metaphor *makeup arsenal* used here compares a woman’s makeup set to an arsenal based on a common characteristic feature, namely the variety of “armaments”.

3. The contextual transfer model, which is based on the transfer of meaning from one context to another.

For example: *Right from my days as a post-graduate student in New Zealand, I did not lose interest in the camouflage intentions of opposition politicians in the state*. [7] The word *camouflage*, inherent in the military theme, is used in a political context in the

sense of “to hide, to mask”. The military metaphor *the camouflage intentions of opposition politicians* which verbalizes the conceptual metaphor *HIDDEN POLITICAL ACTIVITY IS CAMOUFLAGE*, is used to reveal the reasons behind the hidden activities of opposition politicians in the state.

In the context – *Sean Dyche said the threat of a points deduction for breach of financial fair play rules has given his Everton side a siege mentality*. [9] – the word *siege* is used in an unexpected context and is aimed at drawing attention to changes in the mentality of the team that has become too passive and aimed only at protection. The military metaphor *a siege mentality* emphasizes the author’s point of view about the need for changes for further development.

The analysis of the given examples shows that the direct transfer model is used to explain abstract concepts, for which such expressions as *weaponized* and *bombardment of advertising and social media* are used. The comparison transfer model is used to emphasize the author’s finding similarity between one or more characteristic features of a certain phenomenon and similar features of military reality (*new Cold War, army of fans*, etc.). The contextual transfer model is used most often to give a sentence an unexpected meaning and increase its artistic value, for which, for example, *camouflage intentions* and *siege mentality* are used. It follows that a military metaphor does not simply reflect some similarity between objects, but also creates a new meaning for one of them.

Military metaphors permeate English media discourse, as they are used to describe and explain a wide range of events, from political campaigns to sporting events. The selected material indicates the significant use of military metaphors in English media texts, which is becoming a universal means of understanding media realia. Today, media activities are often conceptualized as military operations. The negative emotional colouring of the perception of military terminology creates an atmosphere of aggressiveness around the work of journalists, acute rejection of the work of colleagues, strained relations with the authorities, and is sometimes aimed at discrediting the information industry. Military metaphors in English media are caused by numerous military conflicts around the world. Due to the fact that the realia of war have become a part of everyday life, the military vocabulary has deeply penetrated the consciousness of citizens, and the strategic “military” type of thinking is not perceived as the exclusive prerogative of the military.

In the studied texts, military metaphors perform pictorial, activating, communicative, cognitive, manipulative, and integrative functions.

The use of military metaphors relies on a certain image of war as a space of absolute confrontation, where there are clearly defined enemies, strategies, victories and defeats. Military metaphors are also used to describe complex ideas or phenomena, using clear and emotionally rich images. For example, in business, competition between companies can be presented through the metaphors of a “battle for market share” or a “price war”. In politics, election campaigns are often viewed as “battles for votes” or “wars for influence”. Such use of military metaphors not only simplifies the perception of specific processes, but also gives them emotional weight, causing aggressive or defensive reactions.

The use of military metaphors in the content of television and radio programmes, periodicals allows forming new realia, influencing the perception and behaviour of the audience. Military metaphors are used in advertising to create images and feelings that stimulate the desire to purchase a product or change attitudes towards certain phenomena. At the same time, the use of military metaphors is possible not only in verbal speech, but also in visual and gestural forms of communication. This allows for a better perception and interpretation of the messages created in the media.

Metaphorical complexes in headlines and news articles are often used to attract attention and create humour or sensationalism. Military metaphors make the message more exciting and memorable, which helps attract a wider audience. This type of metaphor use is becoming a megatrend in media discourse, as it allows the media communicating more effectively with its audience [11, p. 132].

It is also worth noting that with the help of bright military metaphors, media people are able to create

manipulative realia that can offend, insult or deceive. This use of military metaphors raises ethical questions about the limits of permissible influence on the audience and requires a deep understanding of the structure and functions of these metaphors [2, p. 50].

Thus, military metaphors in mass media perform critically important functions, from cognitive organization to the creation of virtual realities and influencing the emotions and behaviour of the audience, making them an indispensable tool in modern media discourse.

Conclusions. Military metaphors, the formation of which is ensured by the use of military vocabulary in unusual contexts, are an effective means of systematizing knowledge about the metaphorical nature of modern English mass media. Based on metaphorical models, namely, the direct transfer model, the comparison transfer model and the contextual transfer model, military metaphors verbalize the linguocultural concept of WAR. The conceptual components of this concept, which form the source domain, help to describe political, economic and social phenomena through the prism of military terminology, which simplifies complex processes and gives them emotional weight. A rather specific type of metaphorical expression allows generating associations with military scenarios, such as battles, offensives, military actions, which activates the emotional connection between the speaker and the listener.

The research findings focus on the importance of military metaphors in contemporary media discourse and their role in shaping public opinion. The study also emphasizes the need for further research of the military metaphor for a deeper understanding of its impact on information perception and manipulative potential in the media environment.

Bibliography:

1. Бабенко Н. Г., Горбачук О. Метафора як інструмент маніпуляції в політичному дискурсі: кейс-студія промов Дональда Трампа. *Психологічні перспективи*. 2018. № 26. С. 47–60.
2. Лисенко Ю. В. Помилки при використанні метафор у публіцистичному стилі. *Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Журналістика*. 1998. Вип. 6. С. 46–51.
3. Одинецька Л. В. Роль метафори в засобах масової інформації. *Наукові праці Факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка*. 2017. С. 44–47.
4. Пірог І. Метафора у складі аргументації німецького медіадискурсу. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 2 (2). 2019. С. 31–35.
5. Шандалик В. Г. Метафора як засіб структурування дискурсу. *Лінгвістичні дослідження: Збірник наукових праць*. Київ, 2005. С. 131–138.
6. China accuses UK of starting ‘new Cold War’ over Boris Johnson’s Huawei ban. URL: <https://www.inkl.com/news/china-accuses-uk-of-startingnew-cold-war-over-boris-johnson-s-huawei-ban> (date of access: 24.08.2024)
7. Enugu has always overcome pernicious opposition. URL: <https://sunnewsonline.com/enugu-has-always-overcome-perniciousopposition> (date of access: 24.08.2024).
8. Hart C. Viewpoint in linguistic discourse. *Critical discourse studies*. 2015. Vol. 12, no. 3. P. 238–260.

9. Hunter A. Everton's Sean Dyche claims 'siege mentality' driven by off-field issues. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/football/2023/oct/27/everton-sean-dyche-siegementality> (date of access: 24.08.2024).
10. Keller E. F. Cognitive functions of metaphor in the natural sciences. *Interdisciplinary Science Reviews*. 2020. No. 45(3). P. 249–267.
11. Kövecses Z. Metaphor in media language and cognition: a perspective from conceptual metaphor theory. *Lege Artis*. 2018. Vol. 3, no. 1. P. 124–141.
12. Lakoff G., Johnson M. Conceptual metaphor in everyday language. *Shaping entrepreneurship research*. 2020. P. 475–504. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315161921-21> (date of access: 28.08.2024).
13. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press, 1980. 256 p.
14. Makeup artists swear by this foundation hack for hiding deep-set wrinkles (it works in seconds!). URL: <https://www.shefinds.com/collections/makeup-hack-hiding-wrinkles/> (date of access: 24.08.2024).
15. Salah escorted by army as fans run on to confront Mo after goal. URL: <https://onefootball.com/fr/news/video-salah-escorted-by-armyas-fans-run-on-to-confront-mo-after-goal-38590624> (date of access: 24.08.2024).
16. Surip M., Hum M. New metaphors in mass media; a semantic-study in written discourses. *Asian EFL journal*. 28. 2021. P. 68–92.
17. Texas Republicans say GOP chairman has 'weaponized' the party as internal strife continues. URL: <https://www.houstonchronicle.com/politics/article/matt-rinaldi-gop-fight18487142.php> (date of access: 24.08.2024).
18. Trends in SMM. Medium. URL: <https://medium.com/@chloehustle/the-constant-bombardment-of-advertising-and-social-media-can-make-us-feel-like-we-need-to-buy-more-996615cba24e> (date of access: 24.08.2024).
19. Vasylenko A. R. Manipulative impact of metaphor in mass media discourse: theoretical aspect. "Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University", Series: "Philology. Journalism". 2022. Vol. 1, no. 5. P. 108–114. URL: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.5.1/19> (date of access: 28.08.2023).
20. Velykoroda Yu. & Vasylyshyn M. Typology of metaphors in popular science media discourse (based on national geographic resources). *Synopsis: Text Context Media*. 26. 2020. P. 108–117.

Ніконова В. Г. МЕТАФОРИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *ВІЙНА* В АНГЛІЙСЬКИХ МЕДІЙНИХ ТЕКСТАХ

У статті розглядається питання метафоричної вербалізації концепту війна в англійських медійних текстах. Мета роботи полягає у виявленні поширених мілітарних метафор, які вербалізують концепт війна в сучасних англійських медійних текстах, визначенні їх концептуальних моделей та розкритті особливостей їх функціонування у медійних текстах. виконано на Матеріалом дослідження слугують англійські медійні тексти, які виконують більше, ніж просто інформативну функцію; вони стають потужним засобом маніпуляції думками та настроями аудиторії за допомогою образної лексики, зокрема мілітарних метафор. У статті розкрито когнітивну природу таких метафор, які використовують образи, пов'язані з військовими діями та конфліктами, для посилення емоційного впливу на адресата. У статті досліджено феномен війни та виділено її основні ознаки, які постають концептуальними компонентами концепту війна і становлять джерело мілітарних метафор. Визначено три типи концептуальних моделей, за якими утворюються мілітарні метафори. Розглянуто медіадискурс як сферу застосування мілітарних метафор і виявлено функції таких метафор в англійських медійних текстах.

Результати дослідження демонструють, що військова лексика, яка є важливою складовою лексико-семантичної системи будь-якої мови, активно використовується для створення мілітарних метафор, що додають текстам емоційної насиченості та виразності. У статті розкрито, що мілітарні метафори допомагають описати політичні, економічні та соціальні явища крізь призму військової термінології, що спрощує складні процеси і надає їм емоційної ваги. Висновки дослідження підкреслюють важливість мілітарних метафор у сучасному медійному дискурсі та їхню роль у формуванні громадської думки. Дослідження також акцентує на необхідності подальшого вивчення мілітарної метафори для глибшого розуміння її впливу на сприйняття інформації та маніпулятивний потенціал у медійному середовищі.

Ключові слова: лінгвокультурний концепт, вербалізація концепту, мілітарна метафора, метафорична модель, концептуальна сфера джерела / мети.

УДК 811.111'373.2:796.525:811.161.2'25
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.1/28>

Прохоров М. Г.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

АНГЛІЙСЬКОМОВНІ ЕПОНІМІЧНІ ТЕРМІНИ СФЕРИ АЛЬПІНІЗМУ ТА СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Статтю присвячено вивченню термінів сфери альпінізму англійської мови. У статті надається визначення поняття епонімічний термін, встановлюються механізми та способи творення англійськомовних епонімічних термінів сфери альпінізму, з'ясовуються їх семантичні та структурні особливості. Увагу приділено в статті також аналізу способів перекладу визначених одиниць українською мовою.

Епонімічний термін є лексичною одиницею із спеціальним фаховим значенням, утвореною за допомогою власного імені. Механізмом утворення епонімічних термінів є антономазія, вид метонімії, внаслідок якої власні імена починають вживатись як загальні у складі цих терміноодиниць. Це явище пов'язано також із деонімізацією власних імен.

Англійськомовні епонімічні терміни сфери альпінізму є одно- та двокомпонентними одиницями, що утворюються переважно на основі прізвищ винахідників певного знаряддя для альпінізму. Аналізована термінологія походить також від назв місць, де їх було створено, назв компаній, які почали їх випускати першими. Творення окремих англійськомовних епонімічних термінів сфери альпінізму відбувається також шляхом афіксації. Внаслідок деонімізації визначені терміни вживаються у множині, пишуться з маленьких літер, втрачають компоненти із загальним значенням, що входили до їх складу спочатку. Деякі англійськомовні епонімічні терміни альпінізму стають основою для появи інших епонімічних терміноодиниць сфери, що формуються за допомогою конверсії та афіксації.

Переклад англійськомовних термінів-епонімів сфери альпінізму українською мовою викликає труднощі, пов'язані із складністю структурно-семантичної організації цих термінів, відсутністю їх лексикографічної фіксації, необхідністю адаптування їх до норм української мови. Ті з епонімічних термінів англійської мови сфери альпінізму, що не мають своїх еквівалентів в українській мові, відтворюються за допомогою різних видів транскодування, перестановки слів, опису. Найбільш поширеним серед інших видів транскодування є адаптивне. Для пояснення значення вказаних одиниць нефахівцям сфери визначені способи перекладу необхідно поєднувати.

Ключові слова: англійська мова, антономазія, деонімізація, власна назва, епонімічний термін, спосіб перекладу.

Постановка проблеми. Хоча загалом термінологію не можна вважати невивченим шаром лексики у різних мовах, термінологічні дослідження були і залишаються актуальними у зв'язку із постійною появою та необхідністю систематизації термінів, їх поширеним використанням не тільки у галузях їх безпосереднього функціонування, але й у інших сферах спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Невгасимим залишається і інтерес до спортивної термінології [1–4; 8], що можна пояснити роллю спорту в житті людини, розповсюдженням вживанням його термінології, потребою її лексикографічної фіксації та ін. Одним із шарів спортивної термінології в англійській мові зокрема є термінологія альпінізму, яка містить епонімічні терміни, що не підлягали дослідженню у вітчизняному термінознавстві.

Постановка завдання. Метою цієї статті є системне вивчення англійськомовних термінів сфери альпінізму, а завдання статті, зумовлені його метою, полягають у визначенні поняття епонімічний термін, встановленні груп англійськомовних епонімічних термінів альпінізму з огляду на їх епонімічний компонент, з'ясування особливостей їх значення, структурних особливостей та утворення, а також дослідженні тих способів, до яких звертаються при їх перекладі українською мовою. Багатоаспектний характер вивчення визначених терміноодиниць надалі сприятиме розумінню логіки творення та використання епонімічних термінів, специфіки їх перекладу в українській мові.

Під терміном-епонімом ми розуміємо лексему із спеціальним фаховим значенням, що містить у своєму складі власне ім'я або повністю утворює

ється на його основі. Наведене визначення базується на розумінні епонімічних термінів іншими науковцями [7, с. 41; 9, с. 66]. Поєднує всі терміни-епоніми те, що вони всі творяться від ономастичної лексики шляхом антономазійного переосмислення.

Антономазією вважається різновид метонімічного перенесення значення мовної одиниці, що виявляється у функціональному зсуві, в деонімізації, в заміні назви чи імені вказівкою на певну його істотну особливість по відношенню до референта, який позначається ним [6, с. 219]. Фактично йдеться про заміну власного імені на загальне, що відслідковується також у досліджуваній нами термінології альпінізму англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Аналіз емпіричного матеріалу дозволяє стверджувати, що епонімічні терміни сфери альпінізму можна поділити на три групи:

одиниці, що містять прізвища осіб, які створили ту чи іншу одиницю знаряддя, пристрій, вузол;

терміни, компонентами яких є назви місць, де було створено знаряддя;

терміноодиниці, до складу яких входять назви компаній, які почали першими випускати знаряддя для альпіністів.

Перша група терміноодиниць є найбільш поширеною. До неї зокрема входить термін-епонім *Leeper hanger* – *крюк Ліпера*, дефініція якого виявляє його походження:

Leeper Hangers are alloy-steel bolt hangers made by Ed Leeper, of Colorado, between 1962 and 1984 [11, с. 202].

До визначеної групи належать також терміни *Abalakov thread* – *прошивка Абалакова* (вузол для страхівки на льодовому схилі), *Dülfer abseil* – *спуск Дюльфера* (швидкісний спуск на мотузці по крутих схилах), які було утворено від імен їх винахідців. Вказані терміни, як і перший із зазначених, використовуються нині у професійній сфері також і без другого компонента: *leeper*, *dulfer*, *abalakov*. При цьому вони можуть вживатися у множині, писатися з маленької літери:

The positioning of adjacent Abalakovs is not easy [14, с. 79].

Some combinations of pitons sit together well, for instance two angles stacked up, or an angle with a leeper [12, с. 102].

Такі терміни-епоніми, як *Frost knot* – *вузол Фроста*, *Munter hitch* – *зачінак Мюнтера*, зберігають у своїй структурі і власну, і загальну назву. Зазначимо, що вказані терміноодиниці надійшли

до англійської мови дещо пізніше, ніж терміни *leeper*, *dulfer*, *abalakov*, які згодом втратили компонент із загальним значенням у професійній сфері, а їх власна назва була деонімізована, тобто із власної вона перейшла до загальної.

Серед першої із груп епонімічних термінів, що вивчаються нами, наявним є термін *prusiking*, що вживається для позначення техніки підйому по мотузці на петлі Прусика:

There are at least mechanical devices intended to make prusiking easier [12, с. 108].

Як сама техніка підйому (*prusiking*), так і вузол, за допомогою якого здійснюється пересування (*French prusik*), походить від імені альпініста Карла Прусика. Спочатку в англійській мові сфери альпінізму з'явилися терміни-епоніми *Prusik knot*, *Prusik loop*, *French prusik*. Деонімізація прізвища відбулася із додаванням суфікса *-isk*. При цьому термін-епонім *prusik*, як і терміни *leeper* та *Abalakov*, використовується нині у множині. При цьому деонімізація власної назви відбувається із додаванням суфікса. Подібне явище є доволі поширеним в англійській мові, про що зокрема свідчать такі одиниці, як *chauvinism* (*Nicolas Chauvin*), *to pasteurize* (*Louiz Pasteur*), *Spartan* (*Spartan*, *Sparta*).

В термінології альпінізму існує термін-епонім *jumar*, що використовується для позначення спеціального альпіністського кулачкового пристрою для полегшення підйому по закріпленій мотузці. Спочатку цей пристрій мав назви *Jumar clap*, *Jumar rope ascender*. Пізніше у професійній комунікації компоненти *clap*, *rope ascender* було вилучено. Наведемо визначення вказаного терміна:

A mechanical device, made in Switzerland, for prusiking. The Jumar has a pivoting arm which locks against the rope when weight is applied and which releases when the Jumar is slid upwards. It has a handle, to which slings can be attached. Jumar is the most effective device for prusiking, but they have the disadvantage of not working well on iced ropes [12, с. 109].

Jumar: a mechanical ascender, with handles, for climbing fixed lines.

Origin: Designed for the Swiss mountain guide Adolf Juisi («Ju») by an engineer friend, Walter Marti («-mar»). They were introduced to the vertical market in 1958 [13, р. 132].

Як видно із наведених уривків, термін *jumar* використовується також у множині. Визначений термін утворюється не тільки шляхом деонімізації, але й шляхом блендингу, оскільки він походить від двох власних імен *Adolf Juisi* (*Ju*) та *Walter Marti* (*-mar*). Вказані оніми є іменами швейцарців,

один із яких був провідником у горах (*Adolf Juisi*), а інший – безпосереднім винахідником пристрою (*Walter Marti*) для полегшення підйому по закріпленій мотузці.

Визначений термін також згодом став основою для появи дериватів, утворених шляхом конверсії (*to jumar*) та афіксації (*jumaring*), що вживаються для позначення процесу підйому альпіністів на жумарах. Синонімами вказаних одиниць, які застосовуються у професійній комунікації, є лексеми *jug, jugging, to jug*.

Друга із зазначених груп епонімічних термінів представлена одниницями, що містять у своєму складі топонім, який вказує на місце, де було вперше використано знаряддя альпіністами, зокрема:

Salathe's thin pitons became eponymous Lost Arrows after Salather and Nelson's arduous 1947 ascent up to 1200 foot chimney to the fantastic lonely spire of granite known as the Lost Arrow [14, с. 57].

Після сходження на Втрачену стрілу, про що йдеться у зазначеному фрагменті, гачки, які вживалися при підйомі, стали називатися *Lost arrow pitons*. Чим є подібні гачки, з чого вони зроблені, виявляє наступна дефініція:

An American chrome-molybdenum piton, with a tapering blade and a strong eye forged at right angles to the blade. Lost arrows vary in size from short thin pitons to long fat ones [10, р. 79].

Нині в англійській мові використовується також назва без компонента *piton*, що пишеться не з великої, а з маленької літери *lost arrow*.

Епонімічний термін *balaclava*, який було запозичено до термінології альпінізму із термінології військової справи, характеризується наступним чином:

A soft wooden helmet which can be worn as a cap or pulled down over the ears and lower part of the face to give protection from wind and driving snow [10, р. 22].

Зазначений термін походить від назви міста Балаклава у Криму, де під час Кримської війни 1853–1856 рр. цей вид капелюха став популярним у російських солдат. Балаклава дозволяє закривати голову, шию та плечі альпіністам під час їх сходження на гори. Поряд із вказаним терміном у мовленні альпіністів для позначення відповідного головного убору використовується також словосполучення *storm cap*.

В аналізованій вибірці зустрічаються терміни-епоніми, які вказують на компанію-виробника, яка вперше випустила знаряддя для альпіністів. Подібні терміни представлені одним компонентом –

власним ім'ям, яке і є назвою компанії-виробника. Так, наприклад, назва англійської компанії *Karrimor*, що вже більше шестидесяти років виробляє професійний одяг-екіпіровку для туристів, стала основою для утворення в англійській мові терміна-епоніма *karrimat*.

В сфері альпінізму вказана одиниця вживається для позначення підстилки під спальний мішок, що виготовляється із непромокального матеріалу типу пенополіуретан з гарними теплоізоляційними якостями [12, с. 56]. Написання визначеного терміна свідчить про те, що він пишеться шляхом складання назви компанії *Karrimor* та лексеми *mat* – *килим*. Поряд із визначеним епонімічним терміном, альпіністи використовують також терміни *camping mat, sleeping mat, sleeping pad*.

Серед досліджуваних термінів зустрічається також термін-епонім *gri-gri*, що позначає самоблокуючий спусковий пристрій. Визначений термін отримав свою назву на честь торгової марки GRI-GRI французької компанії Petzl [13, с. 99]. Зазначимо також, що саме слово *gri-gri* слугує засобом позначення африканського амулета:

Gris-gris (also gri-gri) – an African or Carribean charm or amulet [13, с. 99].

Термін *friend*, що позначає ексцентріковий пристрій для альпіністів, а також називається *spring-loaded camming device (SLCD)* – *пружинний кулачковий пристрій*, отримав подібну назву, оскільки він був запатентований у 1789 р. під брендом Friend [13, с. 75]. Термін-епонім *friend* досить часто вживається альпіністами у професійній комунікації, в довідниках при цьому надається його варіант *spring-loaded camming device*.

Термін-епонім *camalot*, що слугує засобом номінації різновиду френдів, походить від назви торговельної марки Camalot відомої американської компанії із виробництва альпіністського знаряддя.

Переклад англійськомовних епонімічних термінів сфери альпінізму, як і епонімічних термінів будь-яких інших професійних сфер, викликає певні труднощі. Вони можуть бути пов'язані із структурно-семантичною організацією цих одиниць, відсутністю їх лексикографічної фіксації, незнанням екстралінгвальної інформації, що визначає особливості їх значення, необхідністю пояснення його змісту для нефахівців сфери, здійснення адаптації терміна при його перекладі іншою мовою.

Зазначимо, що окремі англійськомовні епонімічні терміни мають еквіваленти у мові перекладу, наприклад:

prussic – схоплюючий вузол, *Girth hitch* – глуха петля.

Переклад англійськомовних епонімічних термінів, що не мають еквівалентів, вимагає застосування певного алгоритму. За умов, якщо епонімічний термін складається із кількох компонентів, спочатку, як правило, перекладається його основний за змістом компонент, тобто одиниця із загальним значенням, а потім вже залежний від нього епонім, які зазвичай необхідно змінювати місцями при перекладі, наприклад:

Denton knot – обв'язка Дентона;

Thompson knot – обв'язка Томпсона;

Garda hitch – вузол Гарда.

При передачі перших двох із вищезазначених епонімічних термінів перекладач не тільки здійснив перестановку слів, щоб пристосувати перекладені одиниці до норм української мови, але й використав такий спосіб перекладу, як адаптивне транскодування, «при якому форма слова в вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу» [5, с. 282].

Крім того, якщо переклад подібних епонімічних термінів здійснюється для нефахівців сфери, які не розуміють значення подібних одиниць, його потрібно пояснювати шляхом опису:

Denton knot – обв'язка для страховки в аварійній ситуації;

Thompson knot – імпровізована обв'язка за допомогою однієї мотузки;

Garda hitch – вузол, що використовується при підйомі на мотузці.

Однокомпонентні епонімічні терміни або терміни-епоніми, утворені словоскладанням, перекладаються за допомогою транскодування, що є таким способом перекладу, при якому «звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу» [5, с. 282], наприклад:

gri-gri – *гри-гри*; *friend* – *френд*; *camalot* – *камалот*; *balaclava* – *балаклава*; *jumar* – *жумар*.

При необхідності переклад вказаних одиниць також повинен здійснюватися описовим способом.

Висновки. Отже, епонімічні терміни утворюються за допомогою власного імені, яке підлягає деонімізації, стаючи загальним. Англійськомовна епонімічна термінологія сфери альпінізму представлена термінами-словами та сполуками, що містять назви винахідців певного знаряддя, місць, де їх було створено, компаній, які першими почали випускати знаряддя для альпіністів. Переклад визначених одиниць потребує використання транскодування, перестановки слів, опису. Окремі англійськомовні терміни альпінізму мають свої україномовні еквіваленти. Перспективи дослідження пов'язуємо із вивченням англійськомовних епонімічних термінів у інших сферах спорту, а також дослідженні способів їх перекладу українською мовою.

Список літератури:

1. Баранник Н. Запозичення в українській спортивній термінології. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство)*. 2015. № 22. С. 3–8.
2. Бондар Н. В. Лексико-семантичні та структурні особливості термінів-епонімів у німецькомовній гастроентерології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2017. Вип. 64. С. 71–74.
3. Гудима Н. В. Функціонування спортивної термінології в мові української постмодерністської прози. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2013. № 34. С. 86–89.
4. Дмитрошкін Д. Е. Особливості утворення спортивних термінів-комполітів. *Нова філологія*. 2010. № 42. С. 49–56.
5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
6. Куц Е. О. Семантичні аспекти міграції та способи перекладу англійської термінологічної лексики. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 1. С. 215–221.
7. Микульчик Р. Дослідження епонімів в українському термінознавстві. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми української термінології*. 2015. № 817. С. 41–46.
8. Фесенко І. М. Спортивна термінологія сучасної англійської мови та її лексикографічний опис (на матеріалі тенісної термінології). *Нова філологія*. 2011. № 46. С. 212–216.
9. Телеки М. М. Епонімічні терміни: збереження культурно-історичної інформації та пам'яті народу. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Філологічні науки*. 2016. Вип. 248. С. 65–77.

10. Crew P. Dictionary of Mountaineering. Harrisburg: Constable, 1969. 140 p.
11. Haterman Fr., Hauptman R. The Mountain Encyclopedia: An A to Z. Compendium of Over 2,300 Terms, Concepts, Ideas and People. Oxford : Taylor Trade Publishing, 2005. 400 p.
12. Hill P. The International Handbook of Technical Mountaineering. Exeter : David & Charles, 2006. 246 p.
13. Samet M. The climbing dictionary: climbing slang, terms, neologisms, and lingo: an illustrated reference to more than 650 words. Seattle : Mountaineering books, 2011. 256 p.
14. Unsworth W. Encyclopaedia of Mountaineering. NewYork : St. Martin's Press, 1975. 272 p.

Prohorov M. H. ENGLISH-LANGUAGE EPONYMIC TERMS OF THE SPHERE OF MOUNTAINEERING AND WAYS OF THEIR TRANSLATION INTO THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article is devoted to the study of terms of the sphere of mountaineering in the English language. A definition of the notion of an eponymic term is given, mechanisms and ways of creating, as well as semantic and structural features of English-language eponymic terms of the sphere of mountaineering are also clarified in the article. Attention is also paid in the article to the analysis of ways of translating of the abovementioned terminological units into the Ukrainian language.

An eponymic term is a lexical unit with a special professional meaning formed on the basis of a proper name. Such a type of metonymy as antonomasia due to which proper names are used as common names in the eponymic terms is considered to be a mechanism of their forming. This phenomenon is also connected with the process of deonymization of proper names.

English-language eponymic terms of the sphere of mountaineering are one- and two-component units formed namely on the basis of surnames of inventors of equipment for mountaineers. Analysed terminology is also originated from the names of places, where they were created, as well as names of companies, which produced them for the first time. Some of English-language eponymic terms of the sphere of mountaineering are also formed by means of affixation. Due to the deonymization the abovementioned terms are used in plural form, written with lowercase letters, lose components with general meanings that were part of their composition initially. Some English-language eponymic terms of mountaineering became bases for other eponymic terminological units of the sphere formed with the help of conversion and affixation.

Translation of English-language terms-eponyms of the sphere of mountaineering causes difficulties connected with complexity of their structural and semantic organization, absence of their lexicographic fixation, necessity of their adaptation to the norms of the Ukrainian language. Those English-language eponymic terms of the sphere which do not have their equivalents in the Ukrainian language are rendered with the help of different types of transcoding, transposition, description. The most widespread among other types of transcoding used in rendering of the analyzed terms is adaptive one. In order to explain meanings of the abovementioned terms to non-specialists, it is necessary to combine the specified ways of translation.

Key words: *the English language, antonomasia, deonymization, proper name, eponymic term, way of translation.*

Романова Н. В.

Херсонський державний університет

СИМПАТІЯ НА ТЛІ НІМЕЦЬКОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

Статтю присвячено вербалізації поняття «симпатія» в німецькій мові. Німецька мова належить до давніх європейських та авторитетних міжнародних мов, має значне територіальне варіювання, що неможливе розуміння і спілкування жителів різних регіонів Німеччини, якщо вони не використовують літературну німецьку мову. Німецька літературна мова, як і будь-яка національна літературна мова, характеризується унормованістю, уніфікованістю, стандартністю, високою граматичною організацією та розвинутою системою стилів. Ці характеристики репрезентовано через словниковий фонд у різних лексикографічних працях. Деякі з-поміж них слугують джерелом для нашого дослідження. Йдеться про експериментальну картотеку словникових статей, укладену методом вибирання зі словника іношомовних слів, етимологічного словника (Ф. Клуге), історичного (Г. Пауль), тлумачного для автохтонів Німеччини (Р. Варіг-Бурфейнд) та іноземців (Д. Гетц; Д. Гехт & А. Шмолінгер), двомовного – німецько-українського (В. Мюллер), синонімів і антонімів (Е. Булітта & Г. Булітта). Кожна з наведених словникових статей інформує як про смислове наповнення симпатії, так і про когнітивний потенціал та когнітивні упередження німецького етносу щодо аналізованої мовної одиниці. Розглянуто історію психологічного терміна, його детермінологізацію й розширення лексичної семантики, виявлено шляхи запозичення, реконструйовано первинну та вторинну номінацію симпатії, висвітлено синонімічні й антонімічні ряди, запропоновано класифікацію синонімів й антонімів феномена за генетичною та семантичною ознакою, побудовано матрицю лексичної семантики *Sympathie*, підтверджено ідею щодо специфіки реєстрації елемента в тому чи тому словнику, доведено складну структуру семантики об'єкта дослідження, що поєднує в собі позитивну й нейтральну емоції, позитивну психічну енергетику та фізичну слабкість індивідуума.

Ключові слова: антонім, негативне емоційне переживання, семантика, симпатія, синонім, словник, смислове наповнення слова.

Постановка проблеми. Симпатія належить до понять психологічної сфери, які маніфестують емоційні явища. Існує думка, що понятійний апарат емоційних явищ і його базові терміни відкриті, перебувають на стадії уточнення, релевантні провідній концепції та науковій парадигмі [5, с. 9]. До прикладу, симпатію тлумачать як емоційний процес, здійснюваний «за принципом зараження або індукції», емоційне напруження [5, с. 244], потяг, тепле почуття, прихильність [13, с. 193], переживання емоційного стану з «відповідними **зовнішніми або внутрішніми вираженнями**» [7, с. 214], загальне почуття, загальний стан [23] тощо. Отже, феномен є багатоаспектним. Його визначення апелює до властивості психіки людини, біологічних потреб, оцінного та чуттєвого ставлення особистості до навколишнього світу та інших людей, і, зрештою до психічного досвіду індивідуума. Якщо сюди додати й психічний склад етносу, то отримаємо дуальне існування симпатії в часі й просторі [6, с. 13–14]. Дуальність реалізується за формулами «ідеальне – матеріальне»,

«душа – тіло», «суб'єктивне – об'єктивне», «предмет – образ», «поняття – концепт».

Вітчизняні лінгвісти розглядають *симпатію* як багатозначне слово, що вживається в двох значеннях: прямому (первинному) й переносному (вторинному). Пряме значення позначає почуття «прихильності, доброзичливості до кого-небудь», переносне – людину, «яка користується чієюсь прихильністю, викликає інтерес» [16, с. 538]. Німецькі лінгвісти, автори тлумачних словників для іноземців, кодифікують *Sympathie* як однозначне слово – «jdn mögen» [22, с. 371] та двозначне – 1) «das Gefühl, dass man eine Person mag oder nett findet»; 2) «jemand findet etwas gut oder stimmt etwas zu (ein Plan, ein Projekt, ein Vorschlag)» [19, с. 1072].

У наведених німецькомовних прикладах симпатія постає як дія, спрямована на «живий» об'єкт (носія позитивного емоційного стану), почуття до якоїсь людини, котру кохають, або оцінка поведінки культурної, вихованої людини та дія, спрямована на якість «неживого» об'єкта (носія

позитивного емоційного стану). Враховуючи семантику дієслова *mögen*, «живий» об'єкт сакралізується, відокремлюється від навколишнього світу, транспортується за межі останнього та перетворюється на «новий, ідеальний» навколишній світ, який прагнуть не стільки освоїти, скільки присвоїти. Присвоєння синонімічне тілесному зануренню в «живий» об'єкт, злиття з ним. Інакше кажучи, симпатія є механізмом моделювання уявного світу і водночас механізмом проникнення в нього. «Неживий» об'єкт є похідним мовленнєво-мисленнєвої діяльності людини, що узгоджується з інтересами й потребами третьої особи. Поєднання раціонального та емоційного інтелекту в «неживому» об'єкті зумовлює появу нового статусу – «неживий» об'єкт стає конкурентоспроможним у навколишньому світі. Тут симпатія є механізмом переходу між уявним та реальним світом.

На тлі сказаного українець або німець, котрий вивчає німецьку / українську мову як іноземну, повинен додати до свого лексикону «нове / -і» значення *симпатії* та диференціювати його / їх під час спілкування або комунікації. Доведено, що реєстрація (нових) слів корелює з типом словника, його призначенням, варіантом реалізації (друкована, електронна версія), лексикографічними та «словниковими параметрами», адресатом [14, с. 11–15], національною науковою традицією [8, с. 17] тощо. В цьому контексті тема пропонованої студії є важливою та актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему симпатії представлено у науковій лінгвістичній спадщині розмаїто, з урахуванням нових підходів та новітніх методів. Учені акцентують увагу на соціальних і гендерних аспектах симпатії [15], її культурній спільності та розбіжностях у неспоріднених мовах [2], функціях [4], способах відображення міжособистісної взаємодії в концептуальній картині світу [9], засобах художнього осмислення реального й уявного світу [1] тощо. Незважаючи на численність лінгвістичних і міждисциплінарних досліджень, дотепер на периферії лишаються історія поняття симпатії в німецькій мові, її лексична семантика, семантичний розвиток, класифікація тощо.

Постановка завдання. Метою пропонованої статті є з'ясування смислового наповнення поняття «симпатія» у сучасній німецькій мові.

У студії розрізняють поняття «німецької мови» як природної системи мовних знаків і правил їх комбінування у процесі вираження думок на історичній вісі, «сучасної німецької мови» як літе-

ратурної мови (Hochdeutsch), що функціонує на території Німеччини та німецькомовних країн із XVI століття.

Виклад основного матеріалу. Щоб відтворити смислове наповнення поняття симпатії в сучасній німецькій мові, простежимо його історію.

Слово *Sympathie* з'явилося у німецькій мові відносно недавно – в XVII ст. [20, с. 810], більш давня його форма – *Sympathia* – датується 1548 роком і зводиться до греко-латинського композита зі значенням «разом із горем» [21, с. 872].

Бачимо, що симпатія є запозиченням із класичних мов, на основі яких формується термінологія більшості європейських мов. Первинна семантика запозичення еквівалентна семантиці об'єднання мовця з інтенсивним негативним емоційним переживанням щодо втрати чогось значущого. З другого боку, негативне емоційне переживання може бути зумовлене зовнішнім виглядом речовин, предметів тощо [20, с. 512]. Очевидно, до асоціальних вчинків людини, яку вважають злочинцем, лиходієм, ставились емоційно [20, с. 523]. Отже, семантика симпатії дотична до двох категорій: право та мораль. Останні сформувалися на основі ідеї про порядок «як першооснови соціального життя» [12, с. 68].

На думку авторів словника іншомовних слів, *Sympathie* є загальнонавжваним елементом із ланцюжком значень «Mitgefühl, Zuneigung; seelisch-geistige Übereinstimmung» [18, с. 352]. Отже, симпатію пов'язують із соціально-психологічним, психологічним, емоційним та духовним контекстом.

Передбачають, що семантика німецького *Sympathie* тотожна французькому терміну *sympathie*, який вживали містики, філософи та медики на позначення таємничого, загадкового взаємозв'язку, таємничої, загадкової взаємодії, впливу речей один на одного [21, с. 872]. Отже, *Sympathie* виражає вже спеціальне поняття, що охоплює почасти містичну, почасти філософську, почасти наукову конотації.

Зауважимо, що з кінця XVII ст. термін поширюється на психічно-духовну сферу та міжособистісні стосунки. Крім того, позначає почуття прихильності, спорідненість душ, любов і дружбу, але в їх «зародковому стані». Функціонує в ліриці та побуті, має значення позитивного, доброзичливого ставлення до кого-, чого-небудь і водночас політичного терміна.

Починаючи з XVIII ст. *Sympathie* змінює свою семантику, функціонує в психічно-емоційній та соціальній сферах [21, с. 872].

У XXI ст. семантику *Sympathie* зводять до двох основних значень: 1) *Zuneigung*; 2) *gefühlsmäßige Übereinstimmung, Seelenverwandtschaft* [24, с. 924]. Згідно з наведеними значеннями, поняття симпатії приписують психічний, почуттєвий, емоційний та духовний компоненти. На передній план виходить уже поняття якості емоційної сфери та внутрішнього світу людини [порівн.: 10].

Для опису смислового наповнення певного поняття досить важливою є наявність синонімів і антонімів. Синоніми й антоніми додають поняттю насамперед точності, ясності, привносять емоційність або експресивність.

Виокремлюємо дев'ятичленний ряд синонімів і восьмичленний антонімів [17, с. 599]. Їх походження відносно прозоре: питомі та запозичені (іншомовні) слова.

Наведемо спочатку приклади питомих та запозичених синонімів поняття *Sympathie*, потім антонімів, відповідно. Реєстр здійснюємо за абетковим принципом.

Питомі синоніми: *Gefühl, Hang, Schwäche, Vorliebe, Wohlgefallen, Wohlwollen, Zuneigung*; запозичені: *Faible, Interesse*.

Питомі антоніми: *Abgeneigtheit, Abneigung, Ekel, Feindschaft, Feindseligkeit, Ungeneigtheit, Widerwille*; запозичені *Antipathie*.

Впадає у вічі кількісна асиметрія синонімів і антонімів. Домінують питомі слова. При цьому синоніми-композиції вказують на складне поняття симпатії, в основі якого лежать позитивна емоція задоволення (*Wohlgefallen*) та позитивне бажання (*Wohlwollen*), антоніми-деривати відображають основні тенденції у розумінні симпатії, як-от: тенденцію до уточнення межі значення (*Abgeneigtheit, Abneigung*), тенденцію до фемінізації і водночас до абстрагування (*Feindschaft, Feindseligkeit*), тенденцію до модифікації (підсилення) (*Ungeneigtheit*) та тенденцію до трансформації (*Widerwille*). Презентабельність синонімів і антонімів пов'язуємо не стільки з поняттям «емоція симпатії», скільки з концептом «ПОЧУТТЯ СИМПАТІЇ».

У структурі будь-якого концепту трапляються різні ознаки предметів і явищ, функціонально значущі для певної культури впродовж всієї історії етносу [3]. Ці ознаки інваріантні, постійно доповнюються через індивідуальний досвід і власну уяву суб'єкта [11, с. 216]. Концепт забарвлений більшою мірою ніж поняття національно й культурно, дотичний до образу світу або фрагмента, відповідно. Образ світу перегукується з мовною картиною світу, під якою розуміємо вербалізовану

уяву, систему поглядів певного етносу про освоєний ним навколишній світ.

Семантику аналізованих синонімів і антонімів угрупуємо в кілька семантичних підгруп:

емоції а) позитивні *Hang, Faible, Interesse, Wohlgefallen, Wohlwollen, Zuneigung*, б) негативні *Abneigung, Antipathie, Ekel, Widerwille*;

інтенсивність вияву позитивних емоцій *Vorliebe*;

почуття а) нейтральні *Gefühl*, б) негативні *Feindschaft, Feindseligkeit*;

метафора *Schwäche*;

ставлення до чогось а) невизначене *Abgeneigtheit*, б) негативне *Ungeneigtheit*.

Відповідно до наведеної класифікації, симпатія є ускладненим психологічним явищем, що маніфестує позитивну й нейтральну емоції, об'єктивує позитивну психічну енергетику та фізичну слабкість індивідуума.

Унаочимо смислове наповнення слова *Sympathie* в таблиці 1.

Із табл. 1 видно, що первинне значення *Mitleid* втратило свою актуальність і перейшло в розряд спеціальних значень, якими послуговувалась наука, а також метафоричних, що використовувались поетами. При цьому метафоричні значення зазнали деяких семантичних зсувів і стали існували як загальноновживана мовна одиниця *Sympathie*.

Суттєве звуження лексичної семантики сучасного німецькомовного *Sympathie* (два значення) свідчить про сформованість психології як науки, появу наукових психологічних теорій емоцій, усвідомлення етносом психічних реалій.

Висновки і пропозиції. В ході проведеного дослідження німецькомовного поняття «*Sympathie*» було встановлено, що лексема має іншомовне походження, зафіксована в німецькій мові в 1548 році зі значенням оцінки вчинку асоціальної людини, активно функціонує із XVII століття в двох значеннях. Первинна номінація *Sympathie* апелює до співчуття, вторинна до термінів, що переходять у загальноновживане слово «симпатія». Для німецької лексеми характерні: а) зміна фонетичної оболонки слова, б) зміна орфографії, в) семантичний розвиток, д) синонімія, е) антонімія. Виникнення численних синонімів і антонімів є результатом раціонального відображення й осмислення етносом досліджуваного емоційного й понятійного явища. Смислове наповнення поняття «*Sympathie*» потребує подальшого дослідження через тексти німецькомовної художньої літератури або публіцистики з метою порівняння словникових і текстових значень та їхньої систематизації.

Матриця семантики *Sympathie*, за словниками іншомовних слів (СІС), етимологічного (КЛУТЕ), історичного (Г. Пауль), тлумачного (ВАРІГ), синонімів (СС) і антонімів (СА)

Семантика	СІС	КЛУТЕ	Г. Пауль	ВАРІГ	СС	СА
Mitgefühl	+	-	-	-	-	-
(Gefühl der) Zuneigung	+	-	+	+	+	+
seelisch-geistige Übereinstimmung	+	-	-	-	-	-
Mitleid	-	+	+	-	-	-
Termin der Naturmystik	-	-	+	-	-	-
Termin der Naturphilosophie	-	-	+	-	-	-
Termin der Medizin	-	-	+	-	-	-
geheimnisvolle Wechselbeziehung	-	-	+	-	-	-
geheimnisvolle Wechselwirkung	-	-	+	-	-	-
gegenseitige Beeinflussung von Dingen	-	-	+	-	-	-
Psychisch-geistige Verbindung	-	-	+	-	-	-
Gefühl der Seelenverwandtschaft	-	-	+	+	-	+
Vorliebe	-	-	+	-	+	-
Vorfreundschaft	-	-	+	-	-	+
als Liebe u- Freundschaft in Lyrik	-	-	+	-	-	-
Sympathie allgemein	-	-	+	-	-	+
positive Einstellung zu einer Person od. Sache	-	-	+	-	-	+
gefühlsmäßige Übereinstimmung	-	-	-	+	-	-
Wohlgefallen	-	-	-	-	+	+
Wohlwollen	-	-	-	-	+	-
Hang	-	-	-	-	+	-
Gefühl	-	-	-	-	+	+
Faible	-	-	-	-	+	-
Interesse	-	-	-	-	+	-
Schwäche	-	-	-	-	+	-

Джерело: власна розробка автора

Список літератури:

1. Вавринюк Т. І. Поетичний текст в аспекті лінгвістичного аналізу. *Філологічні студії*. 2009. 3. С. 82–86.
2. Варецька О. Лінгводискурсивні контрасти політичного критисайзінгу (німецько-українська паралель). *Одеський лінгвістичний журнал*. 2019. 14. С. 65–74.
3. Голобородько К. Ю. Лінгвістичний статус концепту. *Лінгвістика*. 2003. 1. С. 16–21.
4. Демиденко Г. Словник фразеологізмів української мови на позначення невербальної комунікації: засади і принципи побудови. *Філологічні студії*. 2019. 19. С. 9–18.
5. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості. Київ : Либідь, 2007. 256 с.
6. Кириченко Т. Етнопсихологія. Beau Bassin : Lambert, 2017. 269 с.
7. Максименко С. Д. Загальна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 272 с.
8. Махачашвілі Р. К. Лінгвофілософські параметри інновацій англійської мови в техносфері сучасного буття. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2008. 204 с.
9. Орел І. І. Етнокультурний стереотип у світлі когнітивної лінгвістики. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. 16. С. 91–95.
10. Пастернацький А. В. Основні характеристики та якості емоційної сфери особистості. *Психологія життєвого простору особистості в сучасних умовах кризи, глобалізації та цифрової трансформації суспільного життя* : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 14–15 вересня 2023 р. Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2023. С. 247–250.
11. Полюжин М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2015. 4. С. 214–224.
12. Чмир О. Р. Просторові мотивації у лексиці права (на матеріалі старослов'янської та давньоруської мов). *Мовознавство*, 2001. 6. С. 67–71.
13. Шадських Ю. Г., Піча В. М. Психологія: Короткий навчальний словник: терміни і поняття. Львів : «Магнолія 2006», 2008. 276 с.

14. Широков В. А. (ред.) Лінгвістично-інформаційні студії : Праці Українського мовно-інформаційного фонду НАН України : у 5 т. Київ : Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2018. Т. 3 : Тлумачна лексикографія. Кн. 1 : Словник української мови у двадцяти томах. 276 с.
15. Шутова Л. І. Засоби вербалізації емоційного стану жінок у художньому тексті. *Лінгвістика*. 2016. 1 (34). С. 100–109.
16. Яковлева А. М., Кошечкіна Т. М. Сучасний тлумачний словник української мови. Харків : Навчальна література, 2020. 672 с.
17. Bulitta E., Bulitta H. Wörterbuch der Synonyme und Antonyme. Frankfurt am Main : Fischer Verlag, 1991. 800 S.
18. Ehrlich R., Gurst G., Küstner H. Kleines Fremdwörterbuch. Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1976. 394 S.
19. Götz D. (Hrgr.). Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Stuttgart : Langenscheidt, 2019. 1342 S.
20. KLUGE. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Berlin : WdeG, 1999. 924 S.
21. Paul H. Deutsches Wörterbuch. Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1992. 1130 S.
22. PONS. Basiswörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Київ : Методика, 2004. 496 с.
23. Sympathie. URL: <https://www.values-academy.de/sympathie/>
24. WAHRIG. Wörterbuch der deutschen Sprache. München : dtv, 2012. 1152 S.

Romanova N. V. SYMPATHY ON THE BACKGROUND OF GERMAN LEXICOGRAPHY

The article is devoted to the verbalization of the concept of sympathy in the German language. The German language belongs to the ancient European and authoritative international languages, has a significant territorial variation, which makes it impossible to understand and communicate with the inhabitants of different regions of Germany, if they do not use the literary German language. The German literary language, like any national literary language, is characterized by normalization, uniformity, standardization, high grammatical organization and a developed system of styles. These characteristics are represented through the vocabulary in various lexicographic works. Some of them serve as a source for our research. This is an experimental index of dictionary articles compiled by the method of selecting from a dictionary of foreign words, an etymological dictionary (F. Kluge), a historical dictionary (H. Paul), an interpretive dictionary for natives of Germany (R. Wahrig-Burfeind) and foreigners (Götz; D. Hecht & A. Schmolinger), bilingual – German-Ukrainian (V. Müller), synonyms and antonyms (E. Bulitta & H. Bulitta). Each of the listed dictionary articles informs both about the semantic content of sympathy and about the cognitive potential and cognitive prejudices of the German ethnic group in relation to the analyzed linguistic unit. The history of the psychological term, its determinization and expansion of lexical semantics were considered, ways of borrowing were identified, primary and secondary nominations of sympathy were reconstructed, synonymous and antonymic series were highlighted, a classification of synonyms and antonyms of the phenomenon was proposed according to genetic and semantic features, a matrix of lexical semantics of Sympathie was constructed, the idea about the specifics of registering an element in this or that dictionary, the complex structure of the semantics of the research object, which combines positive and neutral emotions, positive mental energy and physical weakness of the individual, has been proven.

Key words: *antonym, negative emotional experience, semantics, sympathy, synonym, dictionary, semantic content of the word.*

УДК 811.112.2'42'38:[808.51:32]
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.1/30>

Соколова О. В.

Запорізький національний університет

ПРАГМАСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИСКУРСУ ОФІЦІЙНИХ ПРОМОВ: ДО ПИТАННЯ ПРО МЕТОДОЛОГІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття присвячена методам, що використовуються при вивченні прагматики і стилістики офіційних промов. Матеріалом дослідження слугували тексти офіційних промов ексканцлера ФРН Герхарда Шредера.

Запропонована в статті методика передбачає 4 етапи реалізації мети. Першою сходинкою презентованого дослідження стали методи контент-аналізу та суцільної вибірки. Методом контент-аналізу, який передбачає «виявлення контекстуально обумовлених ключових слів» [Пирлік, 2016; с. 23], було встановлено корпус текстів загальною кількістю 53 одиниці. Обґрунтовується актуальність тематики з опорою на екстралінгвальну інформацію; наводяться соціально-історичні факти 1999–2005 рр., які вплинули на змістовний план промов канцлера. До них відноситься створення Євросоюзу та необхідність зміцнення ролі Німеччини у європейському співтоваристві.

Використання індуктивно-дедуктивного методу знайшло відображення на другому етапі дослідження під час аналізу семантико-стилістичних, прагматичних особливостей офіційних промов та систематизації фактичного матеріалу за тематичною спрямованістю. Яскраво виражений прагматизм промов, а також холонокровність та стриманість емоцій зарекомендували Г. Шредера на світовій політичній арені як сильного лідера та вмілого дипломата. Пріоритетними напрямками його політики є місце та роль Німеччини в ЄС, питання війни та миру, взаємовідносини Німеччини та ООН.

Для визначення комунікативних інтенцій оратора використовуються здобутки прагматичної лінгвістики та теорії мовленнєвих актів, які корелюють з відповідними стратегіями і тактиками та реалізуються на різних мовних рівнях.

Стилістичний аналіз дозволив визначити функціональні особливості стилістичних фігур у офіційних промовах, до яких належать метафора, персоніфікація, метонімія. Методом суцільної вибірки були відібрані риторичні засоби, серед яких найбільш частотними є синонімічний повтор, парантеза та інверсія. В плані лінгвостилістичного потенціалу домінуючими засобами в публічних виступах канцлера виявились метафори та повтори, їм поступаються метонімія та парцеляція; подекуди оратор звертається до інверсії та асиндетону, що дозволяє йому акцентувати увагу реципієнта на важливій інформації і переконувати його у своїй правоті.

Ключові слова: офіційна промова, метод, комунікативна стратегія і тактика, стилістична фігура, риторичний прийом.

Постановка проблеми. Аналіз політичного дискурсу неминуче викликає залучання різних галузей гуманітарних знань таких, як: лінгвістика, політологія, історія, соціологія. Дослідженню актуальних проблем взаємозв'язку мови та суспільства, мови та політики, присвячено роботи німецьких [Osang, 2000; Rosumek, 2007; Gabriel, 2008] та вітчизняних вчених [Нагорна, 2005; Завальська, 2017; Деренчук, 2018]. Дослідники розглядають політичний дискурс як комплексний феномен, «зміст якого визначається соціокультурними, політичними, прагматично-ситуативними чинниками, має лінгвістичну та екстралінгвіс-

тичну структуру і характеризується спільністю світу, який вибудовує автор та інтерпретує слухач, читач тощо» [Щербенко, 2021; с. 100].

Разом з тим, при вивченні різноманітності підходів до аналізу ораторських здібностей провідних політиків сучасності виявляється, що проблема методології залишається далекою від вирішення. Акцент на якомусь одному аспекті політичного дискурсу (когнітивному, стилістичному або прагматичному) надає дослідженню еkleктичності.

Метою презентованої статті є визначення комплексної методології дослідження дискурсу офіційних промов, яке здійснюється на матеріалі

політичних виступів федерального канцлера кінця 20-го – початку 21-го століття Герхарда Шредера.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань:

– характеристика аспектів, релевантних для лінгвістичного дослідження дискурсу офіційних промов;

– визначення етапів, методів та прийомів дослідження офіційних промов

– аналіз дискурсивного матеріалу з опорою на прагматичну спрямованість та стилістичне аранжування політичної комунікації.

Об'єктом дослідження є прагматистичні особливості офіційних промов экс-канцлера ФРН Герхарда Шредера, а **предметом** – методологія аналізу фактичного матеріалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. В інституційному дискурсі, до якого належить політичний дискурс, комунікація відбувається в певних модусах статусно-рольових відносин і будується на двох параметрах: референті, що репрезентується в дискурсі, та інтенції спілкування. При цьому особливої значущості в структурно-семантичній тканині політичного дискурсу набувають стилістичні одиниці, що мають концептуальний характер (наприклад, за частотністю вживання, емоційно-експресивною та оцінною спрямованістю, риторичним потенціалом тощо).

Запропонована нами методика дослідження об'єкта складається із 4 етапів. На кожному з них застосовуються відповідні методи та прийоми.

Перший етап – встановлення корпусу текстів офіційних промов та визначення їх тематики, метою другого етапу є визначення їх комунікативно-прагматичної специфіки. На третьому етапі проводиться інвентаризація прикладів тропів та риторичних прийомів, встановлюється референційна співвіднесеність тропів та частотність риторичних засобів, які використовують політики з метою акцентування уваги на відповідних референтах. Четвертий етап дослідження спрямований на синтез отриманих результатів: встановлення комплексу стратегій і тактик, якими у своїх публічних виступах керувались федеральні канцлери Німеччини, та визначення стилістичних засобів, які сприяли реалізації цих стратегій.

Виходячи з вищесказаного, пропонуємо наступний алгоритм дослідження тексту офіційних промов.

Спочатку обираються політичні лідери певного періоду соціально-політичного розвитку країни. Як приклад дослідження комунікативної організації офіційних промов пропонуємо розглянути

публічні виступи одного з провідних політиків Німеччини у період розвитку ЄС – федерального канцлера Герхарда Шредера. Цей політичний діяч був обличчям Німеччини на міжнародному рівні у період з 1999 до 2005, а його політичні промови віддзеркалюють основні тенденції розвитку європейського континенту та визначають місце Німеччини у цьому розвитку.

Методом контент-аналізу нами було встановлено корпус текстів загальною кількістю 53 одиниці. Наводяться соціально-історичні факти 1999–2005 рр., які вплинули на змістовний план промов канцлера. До них відноситься створення Євросоюзу та необхідність зміцнення ролі Німеччини у європейському співтоваристві. Опорою для визначення тематики виступили ключові слова у назвах промов, як то: *europäisch, die EU, die UNO / die Vereinten Nationen, der Krieg, der Frieden* тощо. Із списку промов Г. Шредера були селектовані, наприклад, тексти з такими назвами, як “*Ergebnisse des EU-Gipfels in Nizza*” (2001), “*EU-Beitrittsverhandlungen mit der Türkei*” (2002), “*Beginn des Irak-Krieges*” (2003), “*Millenniumsgipfel der Vereinten Nationen*” (2000) тощо.

Для визначення комунікативних інтенцій оратора використовуються здобутки прагмалінгвістики та теорії мовленнєвих актів, які корелюють з відповідними стратегіями і тактиками та реалізуються на різних мовних рівнях. При цьому стратегія розуміється як «оптимальна реалізація інтенції мовця щодо досягнення конкретної мети спілкування» [Бацевич, 2004; с. 53], яка залежить від «сукупності заходів (тактик) та має на меті ефективний вплив на адресата» [Маріна, 2014; с. 118].

І.Б. Кондратюк зазначає: «Щодо комунікативної стратегії як глобальної мети комунікації, тактики виступають способами або прийомами досягнення цієї мети» [Кондратюк, 2016; с. 82]. Цю думку підтримує Л.В. Завальська, яка стверджує, що «глобальна реалізація комунікативного наміру здійснюється у вигляді комунікативних стратегій, що складається з низки комунікативних тактик [Завальська, 2017; с. 59].

Проаналізувавши концепції провідних українських вчених О. Селіванової [Селіванова 2008] та А. Белової [Белова 2004] щодо класифікації комунікативних стратегій та тактик у політичному дискурсі та враховуючи специфіку фактичного матеріалу, ми дійшли висновку, що їх набір можна звести до:

– інформаційно-інтерпретаційної стратегії (тактика визнання проблеми та позначення шляхів її вирішення, тактика розгляду інформації під

новим кутом зору, тактика акцентування позитивної інформації);

– аргументативної стратегії (тактика обґрунтованих оцінок, ілюстрації, вказівки на перспективу, тактика посилення на авторитет, тактика контрастного аналізу);

– агітаційної стратегії (тактика заклику, тактика спонування).

Найбільш поширеною в публічних промовах Г. Шредера є інформаційно-інтерпретаційна стратегія. Канцлер не просто констатує наявність проблем внутрішньої та зовнішньої політики країни; він всіляко вказує на можливі шляхи їх вирішення. У цьому контексті звертає на себе увагу варіювання тактиками, до яких вдається оратор, інтерпретуючи та пояснюючи проблемні питання.

Зазначимо, що провідною тактикою у реалізації цієї стратегії є тактика визнання існування проблеми та визначення шляхів її вирішення. Неодмінною складовою політичного дискурсу Г. Шредера є просування ідеї необхідності реформ, які б мали не лише забезпечити стабільний економічний розвиток і процвітання країни, але й надалі сприяли б процесам глобалізації європейського континенту.

Промови канцлера ФРН зазвичай містять чіткі (експліцитні) настановлення на подолання труднощів і проблем сьогодення, які виражаються модальним дієсловом *müssen* зі значенням обов'язковості, конструкцією *haben + zu + інфінітив* та дієсловом *sollen*. Лексема *müssen* доповнюється назвами дій, до яких потрібно вдаватися, як то *klären*, *bestimmen* тощо: *Es geht zum Beispiel um die Frage, was denn „Modernisierung“ in unserer Gesellschaft heißt, was eine „moderne Gesellschaft“ oder auch einen „modernen Staat“ ausmacht. (...) Dies hängt damit zusammen, dass wir den Begriff vor dem Hintergrund wirklich radikaler Veränderungen an der ökonomischen Basis unserer Gesellschaft, aber auch in der Gesellschaft selbst, neu klären und bestimmen müssen* [26. Januar 2004].

В значенні перших двох мовних одиниць актуалізується сема об'єктивного обов'язку. Часто при вживанні *müssen* відсутня вказівка на того, хто несе відповідальність на проведення дій. Тоді має місце пасивна конструкція, а оратор таким чином уникає прямого звернення до адресата.

Das ist die Aufgabe, die diese und die künftigen Generationen von politischen Entscheidungsträgern zu leisten haben werden. (...) Deswegen muss man nicht gleich bei jeder Hürde vom Scheitern reden oder schreiben [12. April 2002]. У випадку з дієсловом *sollen* канцлер нібито нагадує про необхідність від-

повідних заходів: *Dann muss geklärt werden – das ist auch die Arbeit des Konvents – , wie denn das Verhältnis zwischen der europäischen Ebene einerseits und den nationalen Ebenen andererseits auch staatsrechtlich organisiert werden soll* [12. April 2002].

Іноді Г. Шредер немов готує реципієнта до того, щоб той прийняв його варіант рішення, і вдається для цього до **тактики розгляду інформації під новим кутом зору**. Коментуючи актуальний на момент виступу стан речей, канцлер часто проводить паралелі між минулим та сьогоденням. Наприклад, в одній із промов, присвяченій німецько-французьким взаємовідносинам, оратор вміло переходить від історичних засад співіснування двох європейських країн, яке не завжди було безхмарним, до сьогодення і, вживаючи *парантезу*, робить акцент на важливості останнього: *Zunächst einmal – ich denke, das weiß hier und darüber hinaus jeder: Deutschland und Frankreich tragen eine besondere Verantwortung für die Europäische Union. Das hat historische, aber auch – und das sollte im Vordergrund stehen – vor allen Dingen aktuelle Gründe. Es hat im Übrigen auch ideelle Gründe; darüber wird noch zu reden sein* [12. April 2002].

Привертає увагу частотність вживання прикметників та прислівників *historisch* (7%), *damals* (7%), *aktuell* (13%), *modern* (17%), *jetzig* (8%), які утворюють антонімічні та синонімічні пари. Якщо перші мають більш-менш системний характер, то другі цілком залежать від контексту. По-новому виглядає, наприклад, значення прикметника *modern*: *Modern ist, jedenfalls nach meinem Verständnis, eine Gesellschaft, die alles daran setzt, das grenzenlose Wissen, das wir als Menschheit inzwischen haben, zu nutzen und zu vermehren (...)* [26. Januar 2004]. Оратор інтерпретує його не просто як «сучасний», «актуальний», а як «наразі важливий». Темпоральна лексема *jetzig* вступає у контекстуальні синонімічні зв'язки з дієприкметником *integriert*: *Wenn ich in diesem Zusammenhang Europa sage, meine ich zunächst das integrierte Europa. Aber da gebe ich Ihnen völlig Recht, Herr Mangold: Es wird darauf ankommen, dass das nicht auf Westeuropa beziehungsweise das jetzige integrierte Europa beschränkt wird* [12. April 2002].

Все це, на думку оратора, свідчить про те, що Європа стала іншою. Наразі це не просто сукупність країн, що у найкращому випадку мирно співіснують одна з одною. Стратегія європейського розвитку ґрунтується сьогодні на щільній співпраці країн на всіх рівнях суспільства та у всіх галузях буття.

Говорячи про інтегративні дії свого уряду, канцлер робить наголос на їх дієвості і конкретних позитивних результатах, що відбивається у використанні **тактики акцентування позитивної інформації**. Мовним маркером цієї тактики є прикметник *positiv*: *Die Konjunktur entwickelt sich positiv. Dabei ist uns wichtig: Sie ist nicht mehr eine nur vom Export gestützte Konjunktur, sondern mehr und mehr auch eine, die durch den Binnenmarkt in Gang gehalten wird* [4. September 2000].

Подекуди промови Г. Шредера нагадують «сухе» викладення досягнень уряду та самого канцлера і нагадує більше звіт: *Die Bundesregierung hat den Reformstau in unserem Land aufgelöst bzw. ist dabei, die Reste dieses Reformstaus zu beseitigen* [4. September 2000]. Щоб утримати увагу адресата, оратор вдається до вживання лексики з семантикою розвитку та граматичних конструкцій, презентованих часовими форм, що демонструють актуальний (позитивний) стан речей (презент) або здобутки минулого (перфект):

Und indem wir auf allen Ebenen die Anwendung der Forschung und des Wissens verbessern, aber eben auch den Zugang zum Wissen verbreitern und vertiefen [26. Januar 2004].

Wir haben im vergangenen Jahr gezeigt, dass wir zu Reformen fähig sind, auch wenn die Umsetzung mit vielen Schwierigkeiten verbunden ist [26. Januar 2004].

Важливу роль відіграє також порядок слів, який допомагає зробити акцент на важливих фрагментах промови: *Ob es um Staatsverschuldung, Rentenversicherung, Gesundheitsreform oder auch um eine vernünftige Energiepolitik geht: Mit dem Prinzip, Lasten in die Zukunft zu verschieben und sie unseren Kindern und Enkeln aufzubürden, haben wir Schluss gemacht. Das war auch nötig* [4. September 2000].

Важливою стратегією політичного дискурсу Г. Шредера є стратегія самопрезентації, яка реалізована **тактикою ототожнення** або **ідентифікації політика з народом**, наприклад:

Wir, die Deutschen, sind an einer zügigen Erweiterung nach Osten interessiert. Wir sind es übrigens nicht nur wegen des politischen Projektes Europa, sondern wir sind es auch aus einem eigenen nationalen ökonomischen Interesse heraus [4. September 2000].

Водночас політик активно використовує **тактику презентації «я-теми»**, яка реалізується оратором опосередковано через представлення себе у вигідному світлі. Маркером задіювання цієї тактики слугує особовий займенник *ich*:

Ich habe zu einem frühen Zeitpunkt sehr bewusst die Bewerbung von Valéry Giscard d'Estaing für den Vorsitz in diesem Konvent unterstützt. (...) Ich habe seine Bewerbung also nicht nur der Person wegen unterstützt, sondern weil es auch ein Stück Demonstration, wenn Sie so wollen, der deutsch-französischen Zusammenarbeit werden und sein sollte [12. April 2002].

Наступною за частотністю у промовах Г. Шредера є **стратегія на підвищення**. Вона реалізується через тактику наведення аргументів, які висвітлюють досягнення адресанта чи інших осіб (попередників, прибічників тощо). Оратор використовує **тактику аналіз-«плюс»**, засновану на фактах, що передбачають вираження позитивного ставлення до ситуації або до осіб:

Allein im Zeitraum von 1993 bis 1998 haben sich die deutschen Exporte nach Estland mehr als verdreifacht. Ein klares Zeichen der Expansion und Aufnahmefähigkeit der estnischen Wirtschaft, aber auch der zunehmenden Verflechtung zwischen unseren Volkswirtschaften [06. Juni 2000].

Активно вживаються іменники / словосполучення з конотацією зразковості та цінності. У наступному прикладі канцлер повідомляє про перспективи співробітництва Німеччини і Франції: *Das Ergebnis dieser spezifischen Gemeinsamkeit zwischen Deutschland und Frankreich ist eine bislang schon einzigartige Kooperation im Politischen, und eine einzigartig enge Verflechtung in so unterschiedlichen Bereichen wie denen der Ökonomie, des Jugendaustauschs oder der Zusammenarbeit auf wissenschaftlichem Gebiet, im universitären Bereich, aber auch – und das, denke ich, gehört ebenso erwähnt – etwa bei Fragen der Kooperation im Rüstungsbereich. Es ist eine Zusammenarbeit, die oft genug und nicht ohne Grund als nachahmenswertes Vorbild für eine erweiterte europäische Zusammenarbeit gesehen worden ist* [12. April 2002].

Наступним кроком дослідження є суцільна вибірка тропів та риторичних засобів. Метод кількісних підрахунків дозволяє визначати частотність вживання вказаних стилістичних засобів. Серед засобів образності, що селектовані з промов Г. Шредера, особливе місце займає метафора. Приєднання до ЄС нових країн канцлер характеризує як новий крок, нову фазу становлення європейського співтовариства: *Nach der Schaffung des finanziellen Rahmens durch die "Agenda 2000" unter deutscher Präsidentschaft hat die Europäische Union die zweite und damit letzte noch ausstehende Vorbedingung für die Beitritte neuer Mitglieder erfüllt.*

Damit tritt der Erweiterungsprozess in ein neues Stadium [4. September 2000].

Шредер виступає у цій промові як раціоналіст, який апелює до конкретних дій. Пояснюючи далі метафору *die Ebene verlassen*, він вказує на рутинність попередніх політичних стратегій: *Wir verlassen die Ebene, die bislang aus abstrakten Deklarationen und dem technischen Abgleich von Verhandlungspositionen bestand* [4. September 2000].

На прикладі метафори *die Tür zum neuen Europa aufstoßen* видно, що канцлер визначає складність проблем, пов'язаних з новою європейською політикою. Підхват лексеми *Europa* сприяє закріпленню твердження у свідомості реципієнта про нову Європу, про європейські держави, які будуть мати спільну стратегію розвитку (метафора *mit einer Stimme sprechen*) та фінансову платформу (метафора *auf dem Fundament einer gemeinsamen und stabilen Währung ruhen*), що має забезпечуватись спільною валютою: *Am Ende dieses Jahrzehnts werden wir in einem anderen Europa leben. In Nizza hat das alte Europa die Tür zum neuen Europa aufgestoßen. Dieses Europa wird in der Welt mit einer Stimme sprechen und auf dem Fundament einer gemeinsamen und stabilen Währung ruhen* [12. April 2002].

На наступному етапі використовується методика риторичного аналізу, за допомогою якої встановлюються засоби емоційного впливу на адресата. Методом суцільної вибірки селектуються риторичні засоби, серед яких найбільш частотними є метафора (48%) та повтор (29%), середню позицію займають метонімія (9%) та парцеляція (6%); інверсія (4%) та асиндетон (4%).

В межах теми «Німеччина та Євросоюз» Г. Шредер підкреслює значущість Німеччини таким риторичним прийомом як повтор. Повтори ключових лексем та словосполучень виконують композиційну функцію, структурують текст, сприяючи його зв'язності, і водночас виділяючи певний компонент, як наприклад, Еуропа: *«Wir gestalten Außen- und Sicherheitspolitik in Europa, für Europa und naturgemäß von Europa aus. Europa muss zukünftig noch mehr Verantwortung für die eigene Sicherheit übernehmen, und zwar sowohl in der Europäischen Union als auch in der Nato»* [6. Juni 2000].

Контактне розташування компонентів анафори сприяє реалізації експресивної функції: *«Kein anderer politischer Zusammenschluss ist so existentiell auf die Fähigkeit angewiesen (...). Kein anderes politisches Projekt ist, bei allen Schwächen und Mängeln, insgesamt so erfolgreich wie die*

Europäische Union – weil sie diesen Grundsatz letztlich immer ernst genommen hat» [30. April 2004].

Отже, запропонована методика аналізу офіційних промов політичних лідерів Німеччини ґрунтується на таких методах та прийомах, як дискурс-аналіз, контент-аналіз, стилістичний та риторичний аналіз, які корелюють з дослідженням прагматилістичних особливостей дискурсу промов. Ці методи дозволяють з'ясувати роль суспільно-політичних та економічних обставин у продукуванні тексту промови, встановити стратегії оратора, ідентифікувати мовні засоби та описати їх взаємодію у процесі вираження прагматичного змісту.

В період становлення Євросоюзу дискурс політичних промов Г. Шредера характеризується використанням інформаційно-інтерпретаційної стратегії, що презентована в основному тактикою визнання проблеми та позначення шляхів її вирішення, тактикою розгляду інформації під новим кутом зору і, незначною мірою, тактикою акцентування позитивної інформації. Значне місце у прагматичній організації промов Г. Шредера займають також аргументативна та агітаційна стратегії. Перша представлена тактиками обґрунтованих оцінок, ілюстрації, вказівки на перспективу, у меншій мірі, тактикою посилання на авторитет та тактикою контрастивного аналізу. Агітаційна стратегія презентована тільки тактикою заклику, що виражається мовленнєвими актами прохання про підтримку та тактикою спонукання.

Кожна із стратегій має набір певних лексико-граматичних засобів, найбільш частотними серед яких є модальні дієслова зі спонукальним значенням (інформаційно-інтерпретаційна та агітаційна стратегії), складнопідрядні речення зі значенням умови та причини (інформаційно-інтерпретаційна та аргументативна стратегії), лексика з позитивною/негативною конотацією (стратегія на підвищення, стратегія дискредитації), займенники *ich / wir* у поєднанні з лексикою на позначення етнічної, соціальної або партійної приналежності оратора (стратегія самопрезентації) тощо.

Виділені та охарактеризовані методи дослідження політичних промов не є взаємовиключними. Один і той самий зразок дискурсу може бути проаналізований і з риторичної, і з когнітивно-семантичної точок зору, і за допомогою контент-аналізу, і з позицій прагматичного аналізу, спрямованого на визначення комунікативних стратегій і тактик.

Основними стилістичними засобами промов Г. Шредера є метафора (48%) та повтор (29%);

середню позицію займають метонімія (9%) та парцеляція (6%), інверсія (4%) та асиндетон (4%) доповнюють, хоча й не суттєво, палітру риторичних засобів, які використовував політик у своїх промовах.

Результати дослідження є достовірними з точки зору залучання репрезентативного фактичного матеріалу. При цьому проведене дослідження не претендує на кінцеве вирішення про-

блеми прагмастилістики офіційних промов. Воно більшою мірою покликане намітити нові перспективи поєднання лінгвостилістичного аналізу політичного дискурсу з його комунікативно-прагматичною характеристикою. Отримані результати можуть бути використані у подальших дослідженнях публічних промов політиків сьогодення. Вони є релевантними також для вивчення інших жанрів політичного дискурсу.

Список літератури:

1. Бацевич Ф.С. Нариси з лінгвістичної прагматики. Львів : ПАІС, 2010. 336 с.
2. Белова А. Д. Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2004. С. 11–16.
3. Деренчук Н. В. Мовний портрет сучасного українського політика : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луцьк, 2018. 228 с.
4. Завальська Л.В. Проблема розроблення типології комунікативних стратегій у політичному дискурсі основні концепції. *Вісник ОНУ. Сер.: Філологія*. 2017. Т. 22. Вип. 2(16). С. 59–64.
5. Кондратюк І.Б. Комунікативні тактики і стратегії керування дискурсивною особистістю в комунікативній ситуації психологічного дисбалансу. *Науковий вісник ДДПУ ім. І Франка. Серія «Філологічні науки»*. Мовознавство. № 6. 2016. С. 80–83.
6. Маріна О. В. Мовленнєва маніпуляція в американському політичному дискурсі. *Лінгвістичні дослідження*. 2014. № 38. С. 116–120.
7. Нагорна Л.П. Політична мова і політична політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. Київ : Світогляд, 2005. 315 с.
8. Пирлік Н.В. «Кризові» промови в жанровому просторі англійськомовного політичного дискурсу. *Лінгвістичні студії*. Донецьк : ДонНУ, 2014. Вип. 29. С. 148–152.
9. Селіванова О. Сучасна лінгвістична енциклопедія : *Напрями та проблеми : підручник*. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
10. Щербенко Е. В. Вивчення політичного дискурсу : методологічна розвідка. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2012. Вип. 1. С. 99–109.
11. Gabriel N. Das Wort hat der Herr Bundeskanzler. Die Frau Bundeskanzlerin. Eine Analyse der Redefunktion in der Regierungserklungen zum Amtsantritt der Bundeskanzler von 1949 bis 2005. Norderstedt : GRIN Verlag, 2008.
12. Osang A. Ankunft in der neuen Mitte : Reportagen und Porträts. Berlin: Links, 2000.
13. Rosumek L. Die Kanzler und die Medien. Acht Porträts von Adenauer bis Merkel. Frankfurt am Main: Campus Verlag GmbH, 2007.
14. News Reden Interviews Texte – Gerhard Schröder. URL: www.gerhard-schroeder.de > news

Sokolova O. V. PRAGMATIC AND STYLISTIC FEATURES OF OFFICIAL SPEECH DISCOURSE: ON THE ISSUE OF RESEARCH METHODOLOGY

The article is dedicated to the methods used in the study of the pragmatics and stylistics of official speeches. The research material consisted of the texts of official speeches by former German Chancellor Gerhard Schröder.

The methodology proposed in the article involves four stages for achieving the goal. The first stage of the presented study included methods of content analysis and comprehensive sampling. Through content analysis, a corpus of texts consisting of a total of 53 units was established. The relevance of the topic is justified with reference to extralinguistic information; social and historical facts from 1999–2005 that influenced the content of Chancellor Schröder's speeches are presented. These include the creation of the European Union and the necessity to strengthen Germany's role in the European community.

The use of the inductive-deductive method was reflected in the second stage of the study during the analysis of the semantic-stylistic and pragmatic features of the official speeches and the systematization of factual material according to thematic orientation. The pronounced pragmatism of the speeches, as well as the cold-bloodedness and restraint of emotions, established Gerhard Schröder on the world political stage as a strong leader and skilled diplomat. The priority areas of his policy include the place and role of Germany in the EU, issues of war and peace, and the relations between Germany and the UN.

To determine the communicative intentions of the speaker, the achievements of pragmalinguistics and speech act theory are used, which correlate with the corresponding strategies and tactics and are implemented at various language levels.

Stylistic analysis allowed for the identification of the functional features of stylistic figures in official speeches, including metaphor, personification, and metonymy. Using the method of comprehensive sampling, rhetorical devices were selected, among which the most frequent are synonymous repetition, parenthesis, and inversion. In terms of linguistic-stylistic potential, the dominant means in the Chancellor's public speeches were metaphors and repetitions, followed by metonymy and parcelling; occasionally, the speaker resorts to inversion and asyndeton, which allows him to focus the recipient's attention on important information and persuade them of his correctness.

Key words: *official speech, method, communicative strategy and tactic, stylistic figure, rhetorical device.*

Talibova S. A.

Baku Eurasian University

THE EVOLUTION OF SEMANTIC DEVELOPMENT IN WORD CREATION (DURING THE INDEPENDENCE ERA)

In the context of a globalizing world, where the mutual influence of languages leads to the emergence of shared lexical features, the creation of words through the internal resources of a language continues to maintain its relevance. The role of word formation through the internal resources of the Azerbaijani literary language has always been active in the development of its vocabulary. However, the impact of word formation methods on the enrichment of the language has not been uniform across all stages of its development. During the years of independence, the role of semantic word formation models within the Azerbaijani language has significantly increased. The method of word creation through semantic development simultaneously addresses the need to name new concepts and ideas emerging in the language without resorting to borrowing from other languages. As a result, the vocabulary of the language is protected from foreign elements, and the quantitative increase of words in the language is controlled, which also facilitates the practical learning of the language. This article examines the ways in which the Azerbaijani language's vocabulary has been enriched through the acquisition of new meanings during the years of independence. It also explores the possibilities of semantic word creation in the development of scientific terminology, which arises from the need for terminological development. The study provides a scientific and theoretical analysis of the semantic development of words in the enrichment of the language's lexicon. It discusses the factors influencing the change in word meanings and outlines the characteristic features of semantic development. The primary catalysts for semantic change in words are the advancements in science and technology, as well as the internal linguistic resources. In the Azerbaijani language, the semantic evolution and the adoption of new meanings by lexical items are indicative of its alignment with global progress.

Key words: word creation, semantic development of words, years of independence, socio-political lexicon.

Introduction. Since language is a social phenomenon, one of its fundamental characteristics is its susceptibility to change. The meaning of a word evolves over time, making words inherently unstable. As stated, “the changes that occur in the meaning of a word after its initial meaning are historically referred to as semantic shifts” [9, p. 31]. Language enriches itself not only through the introduction of new lexical units but also through the semantic evolution of pre-existing words, where words acquire new meanings. This phenomenon, where existing words in a language take on new meanings to denote new concepts, is known as semantic derivation. A significant number of words in the lexicon can undergo semantic changes. In linguistic literature, the primary reasons for this include societal development, the prevailing socio-economic conditions, various historical processes, scientific and technological revolutions, rapid technological advancements, and various other factors of different forms and content.

In all languages, to varying degrees, the process of word creation through semantic means is observable.

It is practically impossible to assign a unique word to every object and phenomenon; if it were possible, it would result in an overwhelming number of words, making the language impractical to learn. “There is no language in the world that can express every concept with distinct words, nor can there ever be. For the expression of new concepts that emerge with development, existing words often undergo semantic shifts rather than the creation of entirely new words” [10, p. 389].

Degree of problem elaboration. The phenomenon where a word's meaning changes over time, gaining new nuances or becoming more contextually specific, is a natural law of language. This is because speech is a dynamic process, and the language that facilitates this process is ever-evolving. During active communication, a word can alter its semantic load and structure depending on the content of the communication. “A word transforms into a new semantic unit when it is used in a syntagmatic environment that is abnormal or unusual for its paradigm, and in this context, the word becomes

motivated, acquiring a new meaning without altering its formal-phonetic shell" [12, p. 307]. Therefore, the semantic change of a word arises from the needs of the language user in the speech process, driven by extralinguistic factors. To substantiate this point, consider the semantic evolution of the electronic lexical unit. The "Explanatory Dictionary of the Azerbaijani Language" notes the meanings of the word as "1. The smallest particle of matter with a negative electric charge; 2. Related to or involving electrons; 3. An aluminum-magnesium alloy known for its high strength and plasticity" [2, p. 19].

With the onset of the technological era and its rapid development, affecting various aspects of human activity, the meaning related to "involving electrons" has expanded. This expanded meaning is now used in naming various service sectors designed to enhance information accessibility, service speed, and quality for people. The "Dictionary of the Latest Words and Meanings" lists meanings such as "Various operations conducted on a computer: electronic application, electronic government, electronic school, electronic journal, electronic document, electronic document circulation, electronic commerce, electronic lottery, electronic signature" [17, p. 79]. It is noteworthy that these words and expressions are now actively used in the media.

The semantic changes of words influence the enrichment of the lexicon in two directions: 1) general vocabulary; 2) terminological vocabulary.

Let's review how the concept of semantic change, as a method of word formation, is addressed in linguistic studies. S. Jafarov identified six methods of lexical word formation: 1) dialects and sub-dialects; 2) loanwords; 3) acquisition of new meanings; 4) changes in phonetic structure; 5) simplification of derived words; 6) simplification of compound words [5, pp. 121–136]. In the section on word formation through the acquisition of new meanings, Jafarov explored the characteristics of polysemy, homonymy, and the involvement of different parts of speech in this process. H. Hasanov deemed it appropriate to consider the method of word formation through acquiring new meanings as part of the broader category of lexical-semantic word formation [7, p. 295]. According to Hasanov, the essence of lexical-semantic word formation lies in the utilization of the internal resources of the language, wherein words are incorporated in their existing form without the assistance of grammatical mechanisms. B. Khalilov, on the other hand, addressed semantic word formation as a variant of word creation, discussing it under the categories of semantic expansion, narrowing, and metaphorization [8, pp. 399–409].

In the scholarly work "Modern Azerbaijani Language II" (Lexicology), published by the Nasimi Institute of Linguistics of ANAS, the traditional categorization of semantic change into three types – "semantic shift, expansion of meaning, and narrowing of meaning" – is emphasized, with comprehensive explanations provided [13, p. 436]. Additionally, it is particularly noted that the issue of semantic shift has primarily been examined from a stylistic perspective, specifically within the context of literary texts.

Professor F. Veysalli proposed a classification that considers two additional aspects of semantic change not explicitly addressed in previous categorizations: 1) expansion of meaning; 2) narrowing of meaning; 3) amelioration of meaning; 4) pejoration of meaning [16, pp. 81–82]. The last two categories in this classification had previously been subsumed under the broader categories of meaning expansion and narrowing in most lexical studies. However, no specific examples of pejoration of meaning are provided in this classification. It is well known that the word "dəli" ("mad") in Azerbaijani once denoted "brave, valiant, heroic" [1, p. 575], but it is now used to refer to individuals with psychological disorders, meaning "mentally unstable, insane; lunatic" [1, p. 575].

Objectives and tasks. This article aims to examine the changes in the meanings of words in a certain period of time, namely, those related to the independent development of Azerbaijan. We are talking about both the old and new vocabulary, since replenishment of the dictionary is an inevitable process. Some features of the formation of the meaning of words and the new vocabulary in the modern Azerbaijani language are considered.

Methods. The research methods are the analysis of the existing scientific research literature on this issue, as well as the study of the vocabulary of the modern Azerbaijani language, based on some examples that most clearly characterize modern linguistic processes.

Main section.

Characteristics of some semantic meanings in the vocabulary of the Azerbaijani language. This demonstrates a pejoration in meaning. However, in traditional classifications, "dəli" is cited as an example of a word with a narrowed meaning. Comparing "aş" ("meal") and "dəli" ("mad"), both traditionally regarded as words with narrowed meanings, reveals that the meaning of "aş" has indeed narrowed. Initially, "aş" was used to refer to all types of food in both oral and written discourse, but it is now specifically associated with "plov" (pilaf), indicating a narrowing of its semantic range rather than a pejoration.

It would be appropriate to consider semantic change in two aspects: 1) the reason for the emergence of a new meaning; 2) the method by which the new meaning emerges. One of the primary reasons for the semantic evolution of existing words within the lexicon is the evolution of our knowledge, experiences, and habits related to objects over time. Another reason is the renewal of behavior and social interaction systems among people, particularly within different social groups, against the backdrop of societal events. “The reason for the emergence of a new meaning is not inherent to the language itself but rather an extralinguistic factor, namely the needs of society. The method of creating a new meaning, however, is connected with the internal laws of each language and its systemic characteristics. Yet, new meanings do not always arise out of a necessity to name objects and events in the objective world; sometimes, they emerge from the need to express existing objects and events in a new, more expressive way. The primary extralinguistic cause of semantic changes is the alteration of objects and events” [15, p. 123].

New meanings that deviate to a greater or lesser extent from the original meaning of a word arise out of such necessity. Any change in the semantic structure of a word is directly related to society, its activities, worldview, and thought processes. The process of semantic change does not occur suddenly; it manifests over time and is influenced by various historical and social factors. Considering H. Hasanov’s classification, the factors influencing semantic change can be summarized as follows: 1) changes in objects and events and their obsolescence leading to disuse; 2) societal transformations during periods of political, economic, and cultural change; 3) shifts in attitudes towards cultural and moral values; 4) similarities and generalities among objects; 5) advances in science and technology; 6) the diminishing differences between literary language and dialects; 7) the transition of words from one part of speech to another [6, pp. 9–10].

Change and renewal of socio-political lexicon during the years of independence. During the years of independence, many commonly used lexical units in the Azerbaijani language acquired new nuances in meaning due to changes and updates in socio-political lexicon. This was a necessity driven by the new socio-political relationships. This pattern has been evident in all periods of language development. The new emerges from the old. However, a distinctive feature of the independence period is the rapid succession of processes and the infiltration of technology into all areas of human activity, which inevitably affected the lexicon. As mentioned earlier, the rapid integration

of technology into our lives has influenced not only our lifestyle and activities but also the process of communication and our speech habits. Let us examine some frequently used socio-political terms that have undergone semantic change, selected from contemporary press.

The Azerbaijani explanatory dictionary lists four meanings for the word “post”: 1. A place or station designated for observing or guarding something or someone. 2. A sentry or group of soldiers positioned at a certain location to guard or observe something. 3. A place where the production process is managed through telemechanic, signaling, etc. 4. A responsible position or office [3, p. 616]. The last meaning listed in the explanatory dictionary is the one actively used in recent Azerbaijani media. It appears in expressions such as “left the post,” “assumed the post,” “abused the post,” “came to the post,” etc. For example: “The name of another candidate for the post of Minister of Education has been mentioned” [18].

The analysis of semantic change can be approached from two perspectives: 1) the reasons behind the emergence of new meanings; 2) the methods by which new meanings are generated.

One of the primary reasons for the evolution of word meanings within a lexicon is the changing nature of our knowledge, experiences, and usage habits related to objects over time. Another contributing factor is the renewal of behavioral patterns and social interactions among people and social groups in response to societal changes. “The emergence of new meanings is not inherently tied to the language itself but is rather an extralinguistic factor, specifically the needs of society. The method of generating new meanings, on the other hand, is connected to the internal rules of the language and its systemic characteristics. However, new meanings do not always arise from a necessity to name objects and events in the objective world; sometimes, they emerge from the need to express existing objects and events in new, more expressive ways. The primary extralinguistic cause of semantic changes is the alteration of objects and events” [15, p. 123].

New meanings, which may deviate more or less from the original meaning of a word, arise from these needs. Any change in the semantic structure of a word is directly related to society, its activities, worldview, and cognitive processes. Semantic change is not sudden but manifests over time, influenced by various historical and social factors. According to H. Hasanov’s classification, the factors affecting semantic change can be summarized as follows: 1) changes and obsolescence of objects and events;

2) societal transformations during periods of political, economic, and cultural change; 3) shifts in cultural and moral values; 4) similarities and generalities among objects; 5) advances in science and technology; 6) the decreasing distinction between literary language and dialects; 7) the transition of words from one part of speech to another [6, pp. 9–10].

In the years of independence, many commonly used lexical units in Azerbaijani have acquired new nuances of meaning due to changes and updates in socio-political lexicon. This reflects the necessity arising from new socio-political relationships. This pattern has been evident throughout all periods of language development. New meanings emerge from the old. However, a distinctive feature of the independence period is the rapid succession of processes and the infiltration of technology into all areas of human activity, which has inevitably impacted the lexicon. The rapid integration of technology into our lives has influenced not only our lifestyle and activities but also communication processes and speech habits. Let's examine some frequently used socio-political terms that have undergone semantic change, selected from contemporary press sources.

The Azerbaijani explanatory dictionary lists four meanings for the word “*status*”: 1. The condition of a citizen or a legal entity [4, p. 154]. 2. The Qabala State Vocational Training Center acquired the status of a public legal entity [20]. 3. In the years of independence, the meaning of “*status*” has expanded. In addition to the explanatory dictionary definition, it is now used to refer to “a set of words reflecting a user’s attitude towards life or a specific event” on social networks [17, p. 244].

Similarly, the word “*komanda*” (team) has several meanings: 1. A brief oral order given by a commander or leader; 2. Leadership or command in any military unit; 3. A military unit; 4. Ship’s crew; 5. A group engaged in the same sport [2, p. 724]. In addition to these meanings, the term is also used in political terminology. For example: “The President’s team lost in the elections” [19].

The Azerbaijani language has also seen the emergence of terms like “*toplantı*” (meeting) from the verb forms “*toplanmaq*” (to gather), “*toplaniş*” (gathering), and “*toplanişmaq*” (to be gathered). The expansion of the meaning of “*toplaniş*” and the influence of Turkish have contributed to the incorporation of this term into the socio-political lexicon. For instance: “Such meetings are generally a manifestation of the unity of the Turkic world, and I am sure that the Baku meeting will not be an exception” [21].

The systematic nature of language means that changes in meaning are influenced by both extralinguistic and intralinguistic factors. Hence, it is essential to consider both internal and external relationships systematically. “Words that initially seem distinct in terms of their individual semantic features, categorical meaning, and grammatical characteristics are actually interconnected through internal logical-linguistic relationships, forming a specific system” [12, p. 17]. H. Hasanov, in discussing semantic changes, considers the lexical-grammatical characteristics and emphasizes that semantic changes are multi-faceted rather than unidimensional: a) changes in logical-objective content; b) changes in lexical-grammatical relationships; c) changes in the semantic relationships within the lexical-semantic system [6, p. 11].

Given the various classifications and the characteristics of the development of the Azerbaijani lexicon during the independence years, it is appropriate to categorize semantic changes as follows:

Words in the common vocabulary of Azerbaijani that acquire new nuances while retaining their original meanings: **toplantı** (meeting), **bəyənmə** (liking), **paylaşım** (clown), **komanda** (team), etc.

Words where the usage of the original meaning diminishes while the new meaning becomes more prevalent: **bazar** (market), **kart** (card), **qaynaq** (source), **lazer** (laser), etc.

Words where there is no significant difference between the original and subsequent meanings, showing metaphorical usage: **ağıllı ev** (smart home), **ağıllı telefon** (smartphone), **ağıllı kənd** (smart village), **elektron sistem** (electronic system), **elektron hökumət** (e-government), etc.

Over the years, certain words that served as units of common vocabulary have acquired new terminological meanings and gained the status of scientific language in the years of independence.

The term “**bazar**” (market), which had long been used in common vocabulary to denote a place where people shop, has undergone an expansion of meaning due to the transition from socialism to capitalism, the emergence of new economic relations, and integration into the global market. As a result, “**bazar**” has entered economic terminology with meanings such as market economy, market price, domestic market, foreign market, global market, labor market, and black market. Notably, the original meaning of “**bazar**” as a place where people shop has gradually been replaced by terms such as “**market**,” “**supermarket**,” “**store**,” and “**bazaar**.” However, “**bazar**” still retains its original meaning in phrases like “animal market” and “car market.”

With the development of market economy, banking, and finance sectors, the term “**kredit**” (credit) has rapidly become an active part of the lexicon. In explanatory dictionaries, it is defined as: 1. The act of lending goods or money as a debt; 2. An amount of money allowed to be spent for a specific purpose [2, p. 767]. In addition to these meanings, “**kredit**” has also come to be used in the field of education, particularly in higher education systems, to refer to “a unit that determines the volume of educational work according to the European Credit Transfer System” [17, p. 144].

The term “**siçan**” (mouse), traditionally used to denote a small, long-snouted, long-tailed, usually gray rodent that damages crops [3, p. 111], has also gained a new sense related to computer technology due to its resemblance to the rodent.

The word “**ulduz**” (star), originally used to refer to celestial bodies, has long been a part of common vocabulary. Nowadays, it is also used metaphorically to denote “celebrity,” “prominent,” or “leading in one’s field,” functioning as a synonym for these concepts.

The term “**kart**” (card) originally referred to: 1. Any of the four types of playing cards, distinguished by their images and symbols; 2. A game played with these cards [2, p. 643]. In recent years, “**kart**” has taken on a new meaning related to financial transactions. With the shift towards card payments in many service establishments, terms like “standard card,” “chip card,” “classic card,” “gold card,” and “platinum card” have become commonplace. Additionally, phrases such as “one card,” “plastic card,” and “bonus card” have emerged and become widely used in everyday language [17, p. 135].

Conclusion. The lexicon of a language represents its most dynamic and responsive component, adeptly reflecting societal transformations. These alterations are manifested through the lexical units that articulate various concepts within the language. The enrichment of a language’s lexicon, facilitated by its intrinsic mechanisms, has been a continuous process across different historical periods, including the era of independence. This phenomenon becomes evident when analyzing the domains of usage of words that have undergone semantic development within the language’s vocabulary.

Bibliography:

1. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. 4 cilddə. I cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2006, 744 s.
2. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. 4 cilddə. II cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2006, 792 s.
3. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. 4 cilddə. III cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2006, 672 s.
4. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. 4 cilddə. IV cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2006, 712 s.
5. Cəfərov S. Müasir Azərbaycan dili. Leksika.IV cilddə. II cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2007, 192 s.
6. Həsənov H. Azərbaycan dilinin semasiologiyası. Bakı: ADU, 1970, 87 s.
7. Həsənov H. Müasir Azərbaycan dilinin leksikası. Bakı: Maarif, 1987,308 s.
8. Xəlilov B. Müasir Azərbaycan dilinin leksikologiyası.Bakı: Nurlan, 2008,442 s.
9. Qurbanov A. Müasir Azərbaycan ədəbi dili. II cilddə. I cild. Bakı: Nurlan, 2003, 450 s.
10. Qurbanov A. Müasir Azərbaycan ədəbi dili. Bakı: Maarif, 1985, 404 s.
11. Qasımov Ş. Azərbaycan dili terminologiyasının əsasları. Bakı: Elm,186 s.
12. Məmmədov İ. Azərbaycan dilinin semantik sistemi. Bakı: Xəzər, 2006, 372 s.
13. Müasir Azərbaycan dili.Leksikologiya. II kitab. Bakı: Zərdabi, 2022, 1152 s.
14. Sadıqova S. Müasir Azərbaycan dilində termin yaradıcılığı prosesi. Bakı: Elm, 2010, 244 s.
15. Verdiyeva Z., Ağayev F., Adilov M. Azərbaycan dilinin semasiologiyası. Bakı: Maarif, 1979, 306 s.
16. Veysəlli F. Geraman dilləri ixtisası üzrə materiallar toplusu. Bakı: Mütərcim, 2014, 208 s.
17. Yeni sözlər və yeni mənalar lüğəti. Bakı: Elm və təhsil, 2016, 269 s.
18. Təhsil naziri postuna daha bir namizədin adı çəkilir. URL: <https://modern.az/>
19. Prezidentin komandası seçkilərdə məğlub oldu. URL: <https://modern.az/> 23.02.2022
20. Qəbələ dövlət peşə təhsil mərkəzi publik hüquqi status alıb. URL: <https://azertag.az/xeber>
21. Prezident İlham Əliyev TÜRKP-nin nümayəndə heyətini qəbul edib. URL: <https://azertag.az/xeber>
22. Səhnəmizin sönməz ulduzu. URL: <https://azertag.az/xeber/>.

Талібова С. А. ЕВОЛЮЦІЯ СЕМАНТИЧНОГО РОЗВИТКУ В СЛОВОТВОРІ (ЗА ЧАСІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ)

У контексті глобалізаційного світу, де взаємний вплив мов призводить до появи спільних лексичних особливостей, словотворення за допомогою внутрішніх ресурсів мови продовжує зберігати свою актуальність. Роль словотвору через внутрішні ресурси азербайджанської літературної мови завжди була активною у розвитку її словникового складу. Проте вплив способів словотвору на збагачення мови не був рівномірним на всіх етапах її розвитку. За роки незалежності в азербайджанській мові значно

зросла роль семантичних моделей словотворення. Спосіб словотворення через семантичний розвиток одночасно відповідає потребі називати нові поняття та ідеї, що виникають у мові, не вдаючись до запозичень з інших мов. В результаті словниковий склад мови захищається від чужорідних елементів, контролюється кількісне збільшення слів у мові, що також полегшує практичне вивчення мови. У цій статті розглядається шляхи збагачення словникового запасу азербайджанської мови шляхом набуття нових значень за роки незалежності. Досліджуються також можливості семантичного словотворення в розвитку наукової термінології, що виникає з потреби термінологічного розвитку. У дослідженні проведено науково-теоретичний аналіз семантичного розвитку слів у збагаченні лексики мови. Розглядаються фактори, що впливають на зміну значень слів, окреслюються характерні особливості семантичного розвитку. Основними каталізаторами семантичних змін у словах є досягнення науки й техніки, а також внутрішні мовні ресурси. В азербайджанській мові семантична еволюція та прийняття нових значень лексичних одиниць свідчить про її відповідність світовому прогресу.

Ключові слова: словотвір, семантичний розвиток слів, роки незалежності, суспільно-політична лексика.

Томчаковський О. Г.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПОЛІКОДОВИХ ТЕКСТІВ

Стаття присвячена дослідженню різних підходів до аналізу полікодових текстів, зокрема визначенні їхньої структури, функцій та особливостей взаємодії вербальних і невербальних елементів. Полікодові тексти є результатом взаємодії вербальних і невербальних елементів, таких як зображення, схеми, графіки, що разом формують єдиний смисловий простір. Кожен з підходів до їхнього вивчення акцентує увагу на різних аспектах функціонування: семіотичний підхід розглядає полікодові тексти як взаємодію різних знакових систем, когнітивний фокусується на способах обробки інформації читачем, а комунікативний досліджує ефективність передачі змісту. Лінгвістичні та психолінгвістичні підходи зосереджені на структурній організації текстів та їхньому впливі на емоційне сприйняття й запам'ятовування. Основна перевага полікодових текстів полягає в тому, що вони сприяють глибшому та більш доступному сприйняттю інформації, особливо у випадках складних або абстрактних концепцій. Візуальні елементи допомагають конкретизувати і спрощувати вербальні компоненти, забезпечуючи різномічне розуміння тексту. Це робить полікодові тексти ефективним інструментом у навчанні, науковій комунікації та рекламі. Комунікативний ефект таких текстів значно посилюється через підвищену когнітивну доступність і емоційний вплив. Візуальні елементи не лише доповнюють вербальну частину, але й часто підсилюють емоційну насиченість тексту, підвищуючи його запам'ятовуваність. Поєднання вербальних і невербальних елементів дозволяє створювати багатовимірний смисловий простір, у якому читач може інтерпретувати інформацію на різних рівнях, а також підвищує функціональність тексту за рахунок розширення можливостей його сприйняття. Таким чином, полікодові тексти є важливим засобом сучасної комунікації, який відповідає потребам сучасної аудиторії, забезпечуючи швидке і комплексне сприйняття інформації.

Ключові слова: вербальна комунікація, невербальна комунікація, полікодовий текст, семіотика.

Постановка проблеми. У сучасному інформаційному просторі спостерігається зростання кількості полікодових текстів, які поєднують у собі вербальні та невербальні елементи для передачі змісту. Така форма комунікації набуває все більшого значення в різних сферах: від художньої літератури до наукових публікацій і засобів масової інформації. Проте, незважаючи на поширення полікодових текстів, питання їхнього вивчення та систематизації залишаються недостатньо дослідженими. Складність взаємодії різних знакових систем, їхня семіотична природа та комунікативний потенціал потребують глибшого аналізу. Основна проблема полягає у тому, що не існує єдиної методології для вивчення таких текстів, а підходи до їхнього аналізу варіюються в залежності від наукової галузі.

Виникає необхідність систематизації підходів до вивчення полікодових текстів, зокрема, аналізу їхньої структури, функцій і впливу на сприйняття інформації. У зв'язку з цим актуальним є дослідження не лише вербальної, але й іконічної скла-

дової тексту, їхньої взаємодії та впливу на комунікативний ефект.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У праці М. Непійводи систематизовано підходи до визначення тексту взагалі, які можна поділити на шість основних варіантів: 1) соціально-історичний підхід, де текст розглядається як культурне явище, що об'єднує результати духовної та інтелектуальної діяльності людства; 2) соціально-психологічний підхід, який трактує текст як засіб впливу на свідомість і поведінку людини; 3) лінгвістичний підхід, де текст розуміється як сукупність мовних рівнів; 4) функціонально-стилістичний підхід, що визначає текст як простір для реалізації мовних одиниць; 5) комунікативний підхід, де текст постає як мовленнєвий акт; 6) когнітивний підхід, за яким текст виступає як засіб і результат пізнання [3].

Співвідношення тексту та полікодового тексту полягає в тому, що полікодовий текст є розширеним варіантом традиційного тексту, який окрім вербальної складової включає й інші знакові системи,

зокрема іконічні (зображення, схеми, фотографії, графіки тощо). У той час як звичайний текст передає зміст виключно за допомогою слів, полікодовий текст комбінує різні типи кодування інформації, що дозволяє йому ефективніше впливати на читача і забезпечувати багатомірне сприйняття. Полікодовий текст створює додаткові смислові рівні, де вербальна частина поєднується із зображеннями або іншими невербальними елементами. Це сприяє більш глибокому розумінню теми та підсилює емоційний і когнітивний вплив на аудиторію. Водночас полікодовий текст може мати різний ступінь інтеграції між вербальними і невербальними компонентами – від повної незалежності цих елементів до їхньої тісної взаємодії, коли одне без іншого неможливо адекватно зрозуміти [2].

«Полікодовий текст (із номінативними варіантами «креолізований текст», «нелінійний текст», «лінгвізовізуальний комплекс», «нетрадиційний», «семіотично ускладнений текст», «контамінований, або гібридний текст») виникає «внаслідок злиття вербальних та невербальних засобів передачі інформації» [1, с. 98]. Таким чином, полікодовий текст є складнішою структурою, ніж традиційний текст, оскільки він об'єднує кілька засобів передачі інформації, що розширює можливості комунікації, але водночас вимагає нових підходів до його аналізу і інтерпретації.

Протягом тривалого часу полікодові тексти не привертали увагу мовознавців. Проте, у сучасних дослідженнях зростає інтерес до взаємодії гетерогенних частин полікодових текстів, їхньої типології та текстової природи. Симбіоз вербальних та невербальних засобів створює текст як єдину комунікативну одиницю. Зростання зацікавленості візуалізацією текстів зумовлене вимогами сучасної комунікації, оскільки ілюстрації дедалі частіше стають елементом текстоутворення. Рівень інтеграції різних знакових систем у єдиний текстовий простір друкованих та електронних видань сьогодні є дуже високим. Текст є системно-структурним утворенням з впорядкованою організацією, що має цілісну й завершену форму вираження смислу. Інформація, представлена в тексті, може бути виражена як вербально, так і іконічно. Основне завдання автора полягає в тому, щоб створити сприятливі умови для розуміння смислу тексту читачем. Для цього автор використовує як вербальні, так і невербальні засоби вираження, що разом утворюють полікодовий текст. Взаємодія між вербальними та іконічними елементами забезпечує цілісність і зв'язність тексту, сприяючи його комунікативному ефекту [5].

Існують різні погляди на використання зображень у художніх текстах, що відображають духовні цінності та абстрактний світ ідей. Надмірне використання ілюстрацій може обмежувати уяву читача та спотворювати його сприйняття головних героїв. Полікодові художні тексти можуть мати як часткову, так і повну полікодовість. У випадку часткової полікодовості, характерної для художніх текстів, вербальна частина залишається відносно автономною, а зображувальні елементи є факультативними. Іконічні елементи можуть бути представлені у вигляді ілюстрацій, таких як малюнки, фотографії, схеми, таблиці, формули або символічні зображення [4].

Цілісність полікодового тексту забезпечується єдиною комунікативно-когнітивною настановою автора, а також єдиною темою, яка розкривається за допомогою вербальних, іконічних та інших паралінгвістичних засобів. Полікодовий текст визначається як складне текстове утворення, де вербальні та іконічні елементи формують єдине візуальне, смислове та функціональне ціле, спрямоване на комплексний вплив на читача.

Роль вербальних і невербальних засобів у реалізації задуму автора варіюється. Виділяються чотири типи ілюстрацій у тексті:

- 1) домінуюча ілюстрація, яка конституює текст;
- 2) рівноцінна ілюстрація, де значна частина інформації передається іконічними засобами;
- 3) супроводжуюча ілюстрація, що доповнює та пояснює вербальну частину;
- 4) декоративна ілюстрація, яка служить для естетичного оформлення тексту [4].

Лексикографи виділяють три основні проблеми, з якими стикається кожен користувач словника: як знайти необхідну інформацію, як її зрозуміти, і як застосувати отримані знання. Історія створення навчальних словників англійської мови бере свій початок у середині ХХ століття. Основне завдання лексикографічної статті в тлумачному словнику полягає в наданні певної кількості інформації, необхідної для правильного розуміння читачем того чи іншого слова, яке його цікавить. Для досягнення цього укладачі словників використовують як текстові, так і зображувальні невербальні засоби комунікації [5].

Полікодова лексикографічна стаття визначається як поєднання двох варіантів пояснення однієї і тієї ж семми, які виконуються за допомогою знаків двох різних семіотичних систем: символічної, тобто мовної, та іконічної, тобто піктографічної. Полікодова словникова стаття володіє значним інформаційним потенціалом і є ефек-

тивним навчальним інструментом [6; 7]. Аналіз інформаційного потенціалу полікодових статей у англійських навчальних словниках дозволяє зробити висновок, що включення піктографічного елемента завжди сприяє покращенню передачі та сприйняття інформації. Крім того, іконічний компонент зазвичай збільшує обсяг інформації, яку передає вербальне повідомлення (дефініція). Це відбувається, по-перше, завдяки уточненню онтологічних характеристик будови, існування та функціонування позначеного референта в реальному світі, а по-друге, за рахунок створення кластерів семантично і мовно пов'язаних лексичних одиниць. У результаті виникають нові інформаційні елементи, яких немає в дефініції, а також інформація структурується в певні мікросистеми, які взаємодіють із загальною системою словника [5].

Мета статті полягає в дослідженні різних підходів до аналізу полікодових текстів, зокрема визначенні їхньої структури, функцій та особливостей взаємодії вербальних і невербальних елементів. Стаття має на меті встановити, яким чином полікодові тексти впливають на процес комунікації, а також вивчити їхній потенціал у контексті сучасних засобів передачі інформації. Для досягнення мети потрібно вирішити наступні завдання:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до визначення полікодових текстів та їхніх складових.
2. Розглянути взаємодію вербальних і невербальних компонентів у полікодових текстах.
3. Визначити типологію полікодових текстів на основі їхньої функціональної та структурної організації.
4. Дослідити комунікативний ефект полікодових текстів та їхній вплив на сприйняття інформації читачами.
5. Визначити перспективи подальшого дослідження полікодових текстів у різних галузях знань.

Виклад основного матеріалу. Аналіз теоретичних підходів до визначення полікодових текстів та їхніх складових дозволяє виявити декілька ключових аспектів, на яких зосереджуються дослідники. Семіотичний підхід розглядає полікодовий текст як складне семіотичне утворення, що об'єднує кілька знакових систем – вербальну та невербальну. Вербальні елементи (слова, речення) поєднуються з іконічними або візуальними компонентами (зображеннями, графіками, схемами тощо), створюючи новий рівень комунікації. Дослідники семіотики аналізують взаємодію цих

різних знакових систем і те, як вони доповнюють одна одну для побудови смислу.

Когнітивний підхід аналізує полікодовий текст з точки зору когнітивних процесів, що відбуваються у свідомості читача. Вербальні та невербальні елементи полікодових текстів сприймаються як стимулятори різних когнітивних шляхів сприйняття й обробки інформації. Іконічні елементи допомагають краще зрозуміти складні або абстрактні поняття, роблячи текст більш доступним.

Комунікативний підхід трактує полікодовий текст як засіб комунікації, що передає повідомлення найефективнішим чином. Досліджується, як вербальні та невербальні компоненти працюють разом для досягнення максимального комунікативного ефекту. Іконічні елементи можуть підсилювати, розширювати або уточнювати смислові нюанси, закладені у вербальній частині тексту.

Лінгвістичний підхід зосереджений на мовній структурі і функціональності полікодових текстів. Лінгвісти досліджують взаємодію вербальних елементів із невербальними та їхній вплив на синтаксис, семантику і прагматику тексту. Невербальні елементи, такі як зображення або схеми, доповнюють вербальну інформацію, надаючи їй нових смислових відтінків.

Психолінгвістичний підхід вивчає, як полікодові тексти впливають на психологічні процеси читача. Досліджується, як зображення та вербальні елементи разом викликають певні емоції, формують ставлення до тексту та сприяють запам'ятовуванню інформації. Особлива увага приділяється тому, як полікодові тексти полегшують навчальний процес, покращуючи засвоєння складного матеріалу.

Таким чином, різні підходи до вивчення полікодових текстів акцентують увагу на різних аспектах їхньої структури та функціонування, демонструючи, що вони є не лише засобом комунікації, але й важливим інструментом впливу на когнітивні та емоційні процеси сприйняття інформації.

Взаємодія вербальних і невербальних компонентів у полікодових текстах є складним процесом, спрямованим на покращення передачі інформації та розширення можливостей сприйняття для читача. Вербальні елементи, такі як слова, речення та текстові блоки, передають основний зміст тексту, тоді як невербальні компоненти (іконічні, візуальні елементи, графіки, фотографії, схеми тощо) доповнюють або підсилюють це повідомлення, додаючи додаткові смислові шари.

Невербальні компоненти часто виступають у ролі пояснення або ілюстрації до вербальних елементів, особливо в ситуаціях, коли слова самі по собі не можуть повністю передати складну концепцію. Це особливо характерно для наукових чи технічних текстів, де схеми або діаграми допомагають наочно пояснити процеси, важкі для опису словами. Іконічні елементи також можуть розширювати зміст вербального повідомлення, додаючи нові деталі чи підкреслюючи важливі аспекти. Наприклад, фотографія або зображення у художньому тексті може створити додатковий емоційний контекст, що підсилює або доповнює текстову частину.

Крім того, поєднання вербальних та невербальних елементів може створювати нові смислові рівні, які не присутні в кожному компоненті окремо. Наприклад, текстовий опис персонажа в поєднанні з ілюстрацією може формувати більш комплексне уявлення про образ, ніж кожен з цих елементів окремо. Важливою функцією невербальних компонентів є підсилення емоційного впливу вербального тексту. Зображення або ілюстрації можуть додати тексту виразності, викликати у читача сильні емоції або допомогти глибше зрозуміти настрій і ситуацію, описані у тексті.

Полікодові тексти дозволяють синтезувати вербальну та невербальну інформацію в єдине ціле, що забезпечує більш комплексне сприйняття. У рекламних текстах, наприклад, вербальні слогани у поєднанні з візуальними образами створюють цілісне повідомлення, яке залишається в пам'яті читача або глядача. Іконічні елементи також можуть компенсувати недостатність вербальної інформації. У випадках, коли текст містить складні або абстрактні поняття, візуальні складові допомагають краще передати суть.

Таким чином, вербальні і невербальні компоненти в полікодових текстах взаємодіють на багатьох рівнях, створюючи єдиний комунікативний простір, у якому кожен елемент підсилює інший. Така взаємодія сприяє глибшому сприйняттю тексту, полегшує розуміння складних концепцій і посилює емоційний вплив на читача.

Типологія полікодових текстів на основі їхньої функціональної та структурної організації визначається характером взаємодії вербальних і невербальних компонентів, а також їхніми функціями та способами організації. Полікодові тексти можуть бути ілюстративними, коли основний зміст передається вербально, а невербальні елементи (зображення, графіки, діаграми) виконують допоміжну роль, пояснюючи або уточнюючи те,

що викладено в тексті. Такий підхід характерний для наукових та навчальних матеріалів, де зображення допомагають візуалізувати складні ідеї або процеси.

У пояснювальних полікодових текстах невербальні компоненти не просто ілюструють, а й суттєво доповнюють вербальну частину, надаючи додаткову інформацію. Прикладом можуть бути рекламні тексти, де візуальні елементи підсилюють емоційний вплив і допомагають краще засвоїти повідомлення. Інтегративні полікодові тексти характеризуються тісною взаємопов'язаністю вербальних і невербальних елементів, які утворюють єдине смислове ціле. Тут один компонент неможливо зрозуміти без іншого, оскільки вони працюють у тандемі, як у випадку коміксів, де малюнки і текст разом створюють загальний наратив.

Символічні полікодові тексти використовують невербальні компоненти для передачі символічної інформації. Вони можуть бути представлені піктограмами, схемами або інфографіками, що самі по собі є носіями певних смислів без потреби в детальному текстовому поясненні. Такі тексти часто зустрічаються в інструкціях, дорожніх знаках або публічних оголошеннях. Мультимедійні полікодові тексти включають як статичні, так і динамічні елементи, наприклад, аудіо або відео, що дозволяє створювати комплексні повідомлення. Цей тип текстів зустрічається у цифрових форматах, таких як веб-сайти чи мультимедійні презентації.

Декоративні полікодові тексти застосовують невербальні елементи для естетичного оформлення. Тут зображення або інші візуальні засоби не несуть значного змістовного навантаження, а слугують для створення візуальної привабливості чи емоційного ефекту, як, наприклад, у художніх книгах чи плакатах.

Таким чином, кожен тип полікодових текстів має свою унікальну функціональну і структурну організацію, що визначається тим, як взаємодіють вербальні і невербальні компоненти, та метою, яку переслідує текст.

Комунікативний ефект полікодових текстів значно відрізняється від традиційних вербальних текстів через інтеграцію різних знакових систем, що впливає на сприйняття інформації читачами на кількох рівнях. Полікодові тексти використовують комбінацію вербальних і невербальних елементів, таких як зображення, графіки, символи, що дозволяє передавати зміст у багатогранний спосіб, роблячи його більш доступним і ефективним для різноманітної аудиторії.

Однією з ключових характеристик комунікативного ефекту полікодових текстів є підвищення когнітивної доступності інформації. Читачі легше сприймають і обробляють складні ідеї, коли вони представлені як у текстовій, так і у візуальній формах. Візуальні елементи допомагають конкретизувати та спрощувати абстрактні поняття, що полегшує розуміння навіть складного матеріалу. Це особливо корисно в освітніх, наукових і технічних текстах, де візуалізація допомагає сприйняти складні процеси або структури.

Крім того, полікодові тексти підсилюють емоційний вплив на читача. Візуальні компоненти, як-от зображення або графіки, можуть викликати сильні емоції або створювати певну атмосферу, яку важко передати лише словами. Це робить текст більш виразним та емоційно насиченим, що може підвищити залученість читача і покращити запам'ятовування інформації. У художніх текстах або рекламі емоційний вплив візуальних елементів є особливо значущим, оскільки вони підсилюють враження від прочитаного.

Іншою важливою функцією полікодових текстів є створення багатовимірного смислового простору. Взаємодія між вербальними і невербальними компонентами дає змогу передавати інформацію на кількох рівнях, дозволяючи читачеві інтерпретувати повідомлення з різних точок зору. Наприклад, текстовий опис у поєднанні з ілюстрацією може створити додаткові смисли, які неможливо передати лише словами або зображеннями окремо. Це відкриває перед читачем можливість більш глибокого та багатоаспектного розуміння повідомлення.

Ще одним аспектом є підвищення функціональності тексту через використання різних каналів передачі інформації. Невербальні елементи можуть компенсувати обмеження вербального тексту, надаючи додаткову інформацію або пояснюючи те, що важко виразити словами. Наприклад, схеми або діаграми в наукових текстах можуть передавати великі обсяги даних компактно та зрозуміло, що робить текст більш ефективним у комунікації.

Полікодові тексти також мають комунікативний ефект у контексті зростаючої візуалізації сучасної комунікації. У цифрових медіа та рекламі використання полікодових повідомлень стає все більш поширеним. Читачі сьогодні схильні швидше сприймати інформацію через візуальні образи, що знижує час, необхідний для розуміння тексту. У цьому сенсі, полікодові тексти задовольняють потребу сучасної аудиторії

в швидкому та ефективному сприйнятті інформації.

Загалом, комунікативний ефект полікодових текстів полягає в тому, що вони забезпечують більш інклюзивний і багаторівневий досвід сприйняття інформації. Читач отримує доступ не лише до вербальної частини повідомлення, а й до додаткових невербальних елементів, що сприяють глибокому розумінню, підсиленню емоційного впливу та кращому запам'ятовуванню інформації. Такий підхід особливо ефективний у сучасному медіа-контексті, де швидкість і комплексність передачі інформації є критично важливими.

Висновки. Полікодові тексти є результатом взаємодії вербальних і невербальних елементів, таких як зображення, схеми, графіки, що разом формують єдиний смисловий простір. Кожен з підходів до їхнього вивчення акцентує увагу на різних аспектах функціонування: семіотичний підхід розглядає полікодові тексти як взаємодію різних знакових систем, когнітивний фокусується на способах обробки інформації читачем, а комунікативний досліджує ефективність передачі змісту. Лінгвістичні та психолінгвістичні підходи зосереджені на структурній організації текстів та їхньому впливі на емоційне сприйняття й запам'ятовування.

Основна перевага полікодових текстів полягає в тому, що вони сприяють глибокому та більш доступному сприйняттю інформації, особливо у випадках складних або абстрактних концепцій. Візуальні елементи допомагають конкретизувати і спрощувати вербальні компоненти, забезпечуючи різнобічне розуміння тексту. Це робить полікодові тексти ефективним інструментом у навчанні, науковій комунікації та рекламі.

Комунікативний ефект таких текстів значно посилюється через підвищену когнітивну доступність і емоційний вплив. Візуальні елементи не лише доповнюють вербальну частину, але й часто підсилюють емоційну насиченість тексту, підвищуючи його запам'ятовуваність. Поєднання вербальних і невербальних елементів дозволяє створювати багатовимірний смисловий простір, у якому читач може інтерпретувати інформацію на різних рівнях, а також підвищує функціональність тексту за рахунок розширення можливостей його сприйняття.

Таким чином, полікодові тексти є важливим засобом сучасної комунікації, який відповідає потребам сучасної аудиторії, забезпечуючи швидке і комплексне сприйняття інформації.

Список літератури:

1. Гуменюк І. Полікодовий текст як засіб реалізації текстоцентричної технології навчання. *Наука і освіта*. 2020. № 3. С. 97–103.
2. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця: ТВОРИ, 2020. X, 920 с.
3. Непийвода Н. Ф. Мова української науковотехнічної літератури (функціонально-стилістичний аспект): дис... д-ра філол. наук: 10.02.01; НАН України, Ін-т укр. мови. Київ, 1997. 421 с.
4. Сподарик О.В. Постмодерна характеристика полікодового художнього тексту. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 2012. Випуск 27. С. 274–276.
5. Томчаковський О. Г. Комунікативна специфіка англомовних навчальних словників. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.)*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 783–785.
6. Nesi H. How Many Words is a Picture Worth? A Review of Illustrations in Dictionaries. *Learners' dictionary: state of the art* / Ed. by M.L. Tickoo. Singapore: Seameo regional language center, 1989. Anthology Series 23. P. 124–134.
7. Tarp S. The foundations of the theory of learners' dictionaries. *Lexicographica* / Edited by F.F.M. Dolezan and others. Berlin/NY: Niemeyer, 2009. № 25. P. 155–168.

Tomchakovskiy O. H. APPROACHES TO THE STUDY OF POLYCODE TEXTS

The article is devoted to the study of various approaches to the analysis of polycode texts, in particular to the determination of their structure, functions and features of the interaction of verbal and non-verbal elements. Polycode texts are the result of the interaction of verbal and non-verbal elements, such as images, diagrams, graphics, which together form a single semantic space. Each of the approaches to their study focuses on different aspects of functioning: the semiotic approach considers polycode texts as an interaction of different sign systems, the cognitive approach focuses on ways of processing information by the reader, and the communicative approach examines the effectiveness of content transmission. Linguistic and psycholinguistic approaches focus on the structural organization of texts and their influence on emotional perception and memorization. The main advantage of polycode texts is that they contribute to a deeper and more accessible perception of information, especially in cases of complex or abstract concepts. Visual elements help to specify and simplify verbal components, providing a comprehensive understanding of the text. This makes polycode texts an effective tool in teaching, scientific communication and advertising. The communicative effect of such texts is significantly enhanced due to increased cognitive accessibility and emotional impact. Visual elements not only complement the verbal part, but also often enhance the emotional richness of the text, increasing its memorability. The combination of verbal and non-verbal elements allows you to create a multidimensional semantic space in which the reader can interpret information at different levels, and also increases the functionality of the text by expanding the possibilities of its perception. Thus, polycode texts are an important means of modern communication that meets the needs of a modern audience, ensuring a quick and complex perception of information.

Key words: verbal communication, non-verbal communication, polycode text, semiotics.

Ускова Т. О.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Карабітська Н. О.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Ель Касем О. В.

Український державний університет залізничного транспорту

ПОЛІТИЧНІ ВИСТУПИ: МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОМОВ КІРА СТАРМЕРА ТА РІШІ СУНАКА

Стаття присвячена аналізу мовних особливостей політичних виступів Кіра Стармера та Ріші Сунака, двох провідних політичних лідерів Великої Британії. У статті політичні виступи трактуються як публічні мовленнєві акти політичних діячів, що мають на меті донесення до громадськості важливої політичної інформації, а також формування та підтримку політичних позицій, ідеологій та рішень. Актуальність статті полягає в ролі політичних виступів як ключового інструменту впливу на громадську думку в умовах сучасних політичних реалій. У промовах політичних лідерів, зокрема Кіра Стармера та Ріші Сунака, проявляються не лише їхні особисті комунікативні стилі, але й стратегічні пріоритети та ідеологічні орієнтири. Вивчення мовних особливостей політичних виступів дозволяє глибше зрозуміти, як через мову формуються політичні образи, конструюється взаємодія між лідерами та суспільством, а також створюється основа для довіри та підтримки з боку виборців. Мета статті полягає в аналізі мовних засобів і риторичних прийомів, використаних у політичних промовах Кіра Стармера та Ріші Сунака, для виявлення відмінностей у їхніх комунікативних стратегіях і визначення їхнього впливу на формування політичного дискурсу у Великій Британії. Досліджено стилістичні та риторичні засоби, що використовуються в їхніх промовах у контексті зміни влади, а також суспільно-політичних викликів сучасності. Зосереджено увагу на таких ключових аспектах, як структура промов, використання імперативних форм, емоційні апеляції, інклюзивність, а також залучення історичних і культурних апелювань. Аналіз демонструє різні підходи до комунікації з аудиторією, підкреслюючи вплив політичних ідеологій на мовлення та риторичну форму. Висновки статті вказують на значення мовних засобів у формуванні політичного іміджу лідерів і зміцненні довіри між урядом і громадянами.

Ключові слова: емоційна апеляція, комунікативний стиль, мовленнєвий вплив, промова, риторичний прийом.

Постановка проблеми. Промови політичних лідерів завжди є важливим матеріалом для наукового аналізу в галузі риторики, політології, соціальних комунікацій та лінгвістики. Вони дають змогу досліджувати не лише самі тексти, але і їхній вплив на аудиторію, контекст і політичну ситуацію. Промови Р. Сунака та К. Стармера є сучасними прикладами, що відображають поточні виклики та стратегії комунікації в умовах зміни влади.

Аналіз промов Ріші Сунака та Кіра Стармера має наукову та риторичну цінність, оскільки політики представляють дві різні політичні партії Великої Британії (Консервативну та Лейбористську), що дозволяє проаналізувати, як різні політичні ідеології формують публічні виступи. Р. Сунак

і К. Стармер використовують різні стратегії для досягнення політичних цілей, що відображається в їхніх промовах. Це дає можливість порівняти стилі лідерства, підходи до проблем країни та риторичні інструменти, які вони використовують для звернення до аудиторії. Промови лідерів часто розглядаються як важливий показник їхніх комунікативних здібностей та стилю лідерства. Аналіз промов Р. Сунака та К. Стармера дозволяє вивчити, як вони використовують мову для встановлення лідерства, підтримки суспільної довіри та мобілізації громадян до дії, що також надає можливості оцінити ефективність їхніх виступів у досягненні політичних цілей.

Таким чином, аналіз промов Р. Сунака та К. Стармера є важливим з наукового погляду,

оскільки він дозволяє досліджувати широкий спектр мовних та риторичних аспектів у контексті сучасної політичної сцени Великої Британії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці фокусуються на студіюванні політичних промов, застосовуючи різні підходи до їхнього вивчення. Ю. Крапива [9] розглядає інавгураційні промови як важливі ритуали, що формують легітимність влади через комунікацію з аудиторією. Ю. Васік [1], та М. Вінтонів, Т. Вінтонів та Ю. Мала [2] досліджують використання ритму та синтаксису для підвищення емоційного впливу та ефективності риторики. І. Мацишина [5] та З. Куделько [4] підкреслюють роль промов у формуванні національної ідентичності та політичного успіху. Зі свого боку, С. Моркотун [6] вказує на важливість збереження стилістичної точності під час перекладу політичних текстів. І. Самойлова та О. Подвойська [7], а також О. Завадська [3] та О. Щербак [8] аналізують лексичні особливості та символічну силу промов, які підтверджують владарювання та формують політичну ідентичність.

Зазначені дослідження підкреслюють важливість риторичних, лексичних та синтаксичних засобів у досягненні політичних цілей через промови. У цьому контексті постає необхідність вивчення виступів сучасних політичних діячів шляхом аналізу мовних особливостей їхніх промов.

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі мовних засобів і риторичних прийомів, використаних у політичних промовах Кіра Стармера та Ріші Сунака, для виявлення відмінностей у їхніх комунікативних стратегіях та визначення їхнього впливу на формування політичного дискурсу у Великій Британії.

Виклад основного матеріалу. Обрані для аналізу промови обох політиків виголошені в контексті зміни влади: Р. Сунак – на початку свого прем'єрства, а К. Стармер – після перемоги на виборах. Ці обставини дозволяють вивчити, як лінгвістична риторика використовується для побудови політичного іміджу, заяв про наміри та встановлення довіри з боку громадян. Важливо зрозуміти, як політики конструюють свої виступи, щоб виправдати очікування суспільства і закласти фундамент для майбутніх змін.

Очевидно, що промови відображають важливі політичні та соціальні питання, з якими зіштовхнулася Велика Британія на початку 2020-х років. У виступах Р. Сунака та К. Стармера можна знайти відсилання до таких тем, як економічна криза, відновлення після пандемії,

соціальна справедливість, міжнародні відносини (зокрема, підтримка України), що робить їх важливими для аналізу в історичному контексті. Дослідження таких промов допомагає зрозуміти, як політики використовують історичні події для зміцнення своїх позицій.

Р. Сунак і К. Стармер застосовують різні риторичні прийоми та мовні засоби для досягнення впливу на свою аудиторію. Наприклад, К. Стармер відзначається акцентом на інклюзивності, співпраці та соціальній справедливості, тоді як Р. Сунак зосереджується на стабільності, економічному відновленні та забезпеченні безпеки. Вивчення цих стратегій дає можливість проаналізувати риторіку у різних політичних контекстах і зрозуміти, як вона впливає на формування громадської думки.

Промова Ріші Сунака від 25 жовтня 2023 року (First year as Prime Minister) [10] присвячена його річниці на посаді прем'єр-міністра Великої Британії охоплює основні досягнення уряду за цей період, а також визначає подальші кроки для вирішення важливих проблем країни: оцінка досягнень уряду, підтримка людей у складний час, міжнародні досягнення, зміцнення системи охорони здоров'я, боротьба з нелегальною міграцією та з антисоціальною поведінкою й безпекою, екологічна політика та шлях до нульових викидів, освіта і соціальні реформи, забезпечення справедливого майбутнього. Ця промова демонструє прагнення уряду реалізувати важливі соціально-економічні реформи та зміцнити позиції Великої Британії на міжнародній арені.

Для нашого дослідження релевантним є аналіз мовних особливостей промов політика, які підкреслюють його стиль і цілісність комунікації. У ході вивчення виступу Р. Сунака було з'ясовано, що він часто використовує займенник «я» (I), щоб підкреслити свою особисту участь в ухваленні рішень і впровадженні політики, що допомагає створити відчуття відповідальності та лідерства:

– *“I made them because they're what's right for this country.”*

– *“I'm proud of the steps we've made.”*

Промова містить багато фраз, які мають на меті надати слухачам впевненість у досягненнях уряду, що підкреслюється словосполученнями на зразок:

– *“We've been committed to meeting them.”*

– *“Our responsible plan is working.”*

– *“We're on track to halve it by the end of the year.”*

Р. Сунак часто використовує перелічування для структуризації своєї промови, що дозволяє

легко сприймати інформацію. Кожен блок питань завершується переліком досягнень або конкретних кроків:

– *“Providing payments for 8 million vulnerable households...”*

– *“We are training more staff, retaining our dedicated workforce, and reforming the way staff work.”*

Варто зазначити, що в промові звучить багато конкретних цілей, які допомагають аудиторії зрозуміти масштаб і точність дій уряду:

– *“Halve inflation, reduce debt and grow the economy.”*

– *“Train more than 27,000 Ukrainian recruits this year.”*

– *“Delivering the largest expansion of free childcare support.”*

Р. Сунак намагається викликати емоційний відгук у слухачів через звернення до таких загальнолюдських тем, як сім'я, безпека та освіта:

– *“Supporting people with the cost of living.”*

– *“Nobody should have to live in fear or intimidation.”*

– *“Giving children the highest possible standard of education is the single.”*

Посилання на історичні події або події національного масштабу допомагає зміцнити почуття національної гордості:

– *“We agreed the historic Windsor Framework.”*

– *“In the NHS’s 75th anniversary year.”*

Часто вживаються вирази, які підкреслюють реалістичний підхід до проблем:

– *“We are taking a pragmatic, proportionate and realistic path to reaching those goals.”*

– *“We are making long-term decisions for this country.”*

Р. Сунак активно використовує модальні дієслова (“will”, “can”, “must”), щоб підкреслити впевненість у майбутніх результатах:

– *“We will extend the Get Around For £2 bus fare cap scheme.”*

– *“We must stop it before it starts.”*

Політик перераховує багато конкретних досягнень, що допомагає створити картину успіху:

– *“Hosted the Ukraine Recovery Conference, raising more than \$60 billion.”*

– *“Providing payments for 8 million vulnerable households.”*

Посилання на особистий досвід робить його виступ більш особистим і створює відчуття автентичності: *“Both my parents worked in healthcare growing up, so the NHS’s long-term success is personal to me.”*

Загалом, промова Ріші Сунака відрізняється структурованістю, використанням конкретних

даних та риторичними прийомами, які націлені на досягнення довіри та підтримки аудиторії.

Промова Ріші Сунака, виголошена після результатів виборів в червні 2024 року (Rishi Sunak’s final speech as Prime Minister: 5 July 2024) [11], відзначається тонким поєднанням смирення, подяки та підсумків його перебування на посаді прем’єр-міністра Великої Британії. Головні теми промови можна звести до визнання поразки та відповідальності, подяки підтримці, досягнення уряду, передачі влади, подяки родині, особистих міркувань, національної гордості та цінності Великої Британії. Завершуючи промову, Р. Сунак висловлює вдячність британському народу за підтримку та довіру, заявляючи, що залишає посаду прем’єр-міністра з гордістю за виконану роботу та за досягнення Великої Британії під час його керівництва.

У промові колишнього прем’єр-міністра Великобританії також можна виділити кілька мовних особливостей, що підкреслюють його мовний та риторичний стилі.

Як і в попередній промові, у виступі часто використовуються займенники першої особи (“я”, “моє”), що створює відчуття особистої відповідальності та щирості:

– *“I am sorry.”*

– *“I have given this job my all.”*

Прем’єр-міністр перепрошує народ, визнаючи свої помилки та відповідальність за поразку:

– *“I have heard your anger, your disappointment; and I take responsibility for this loss.”*

– *“I am sorry that we could not deliver what your efforts deserved.”*

Попри політичну поразку, мовець намагається об’єднати людей та надати новому лідеру підтримку:

– *“Whilst he has been my political opponent, Sir Keir Starmer will shortly become our Prime Minister. In this job, his successes will be all our successes.”*

– *“Whatever our disagreements in this campaign, he is a decent, public-spirited man, who I respect.”*

Р. Сунак висловлює вдячність своїм колегам та членам своєї команди, підкреслюючи їхню роль і внесок:

– *“I thank them for their hard work, and their service.”*

– *“I would like to thank my colleagues, my Cabinet, the Civil Service – especially here in Downing Street.”*

Згадуючи свою родину, прем’єр-міністр створює емоційний контакт з аудиторією, роблячи виступ більш особистим:

– *“I would like to express my gratitude to my wife Akshata and our beautiful daughters.”*

– *“I could watch my two young daughters light Diwali candles on the steps in Downing Street.”*

Мова містить метафори, які роблять її більш образною та емоційно насиченою:

– *“...as he grapples with this most demanding of jobs in an increasingly unstable world.”*

– *“...the true source of all our achievements, our strengths, and our greatness.”*

Р. Сунак наголошує на традиційних британських цінностях, таких як доброта, гідність та толерантність:

– *“We must hold true to that idea of who we are... that vision of kindness, decency, and tolerance that has always been the British way.”*

– *“This is the best country in the world and that it thanks entirely to you, the British people.”*

У виступі проводиться порівняння між тим, як було раніше, і тим, як є зараз, що підкреслює прогрес:

– *“I believe this country is safer, stronger, and more secure than it was 20 months ago.”*

– *“And it is more prosperous, fairer, and resilient than it was in 2010.”*

Мовець постійно наголошує на важливості народу та його внеску у досягнення країни:

– *“This is the best country in the world and that it thanks entirely to you, the British people.”*

Попри тяжкі обставини, мовець підсумовує виступ з оптимістичною і вдячною нотою, що допомагає зберегти позитивний тон:

– *“But I leave this job honoured to have been your Prime Minister.”*

– *“Thank you.”*

Загалом, промова є поміркованою, що підкреслює відчуття відповідальності та вдячності. Вона також спрямована на підтримку єдності країни в умовах політичних змін.

Перша промова Кіра Стармера, прем'єр-міністра Великої Британії, від 5 липня 2024 року (Keir Starmer's first speech as Prime Minister: 5 July 2024) [12] охоплює кілька аспектів. К. Стармер підкреслює свою повагу до демократичних традицій, приймаючи запрошення короля на формування уряду. Він висловлює подяку Ріші Сунаку за його роботу і значимий момент, коли той став першим прем'єр-міністром азійського походження. К. Стармер визнає необхідність змін, зумовлених суспільним невдоволенням, та акцентує на потребі відновлення довіри між громадянами і політиками. Він наголошує на важливості служіння усім громадянам незалежно від їхніх полі-

тичних уподобань. К. Стармер звертає увагу на соціальну нерівність і підкреслює важливість змін для забезпечення гідності та безпеки для всіх. Він обіцяє сприяти відновленню економіки, охорони здоров'я та освіти для покращення майбутнього. Промова завершується закликом до єдності Великої Британії для спільного подолання викликів.

Цей виступ відображає основні принципи прем'єрства К. Стармера: прагнення до змін, соціальної справедливості та єдності країни.

Варто зазначити, що спіч Кіра Стармера, нового прем'єр-міністра Великої Британії, містить ряд мовних особливостей, які відображають його політичний стиль, ідеї та прагнення.

Текст спічу Кіра Стармера, прем'єр-міністра Великої Британії, виголошений 5 липня 2024 року, демонструє низку риторичних прийомів, що підсилюють його меседжі. Спіч витриманий в офіційному стилі з проявом поваги до інституцій та попередників. Це підкреслює прагнення до стабільності та спадковості в політичній системі, акцентуючи значущість демократичних традицій: *“I want to thank the outgoing Prime Minister, Rishi Sunak.”*

К. Стармер використовує емоційні апеляції, що дозволяє йому акцентувати важливість людського аспекту політики. Він говорить про страждання громадян і їхні надії, підкреслюючи, що політика повинна бути спрямована на вирішення проблем людей: *“It leads to a weariness in the heart of a nation.”*

К. Стармер прагне до інклюзивності, залучаючи усіх громадян, незалежно від їхніх політичних переконань. Це підкреслює його намір створити уряд, який служитиме всьому суспільству: *“My government will serve you.”*

Використання К. Стармером метафор робить його аргументи більш візуальними та зрозумілими для аудиторії, що підсилює емоційний ефект: *“Rebuild Britain... with wealth created in every community.”*

Використання риторичних питань дозволяє звернути увагу на ключові теми та викликати у слухачів глибші роздуми: *“Whether you believe that Britain will be better for your children...”*

К. Стармер намагається мобілізувати підтримку через звернення до почуття спільної мети, пропонуючи громадянам активну роль у процесі змін: *“I invite you all to join this government of service.”*

Позитивні меседжі створюють враження надії на краще майбутнє та підкреслюють готовність уряду до негайних дій: *“But have no doubt that the work of change begins – immediately.”*

Він визнає існуючі труднощі та виклики, з якими зіштовхується країна, що свідчить про реалістичний підхід до управління: *“For too long now... We have turned a blind eye as millions slid into greater insecurity.”*

Загалом спіч демонструє баланс між офіційним тоном, емоційними апеляціями та закликами до дії, що робить його змістовно насиченим та переконливим. Аналізована промова Кіра Стармера зосереджена на відновленні довіри до політики, мобілізації суспільства та підкресленні важливості служіння народу, що робить її потужним і емоційно зарядженим виступом.

Промова прем'єр-міністра Великої Британії Кіра Стармера від 01 серпня 2024 року (Prime Minister Keir Starmer's statement in Downing Street: 1 August) [13] стосується реакції уряду на напад, що стався в країні, і виявляє глибоке співчуття до жертв і їхніх сімей. Спіч фокусується на співчутті, справедливості, засудженні насильства та обов'язку уряду підтримувати порядок у суспільстві. Емоційний тон промови реалізується у реченнях:

– *“A country coming to terms with an attack so inexplicably vile...”*

– *“Their pain is unimaginable.”*

Прем'єр-міністр у своїй промові використовує широкий спектр мовних і риторичних прийомів для підсилення змісту та емоційної насиченості звернення. Використання повторів у промові підкреслює важливі теми та робить їх більш запам'ятовуваними для слухача. Повтор слова *“owe”* підкреслює моральний обов'язок перед родинами жертв, що створює емоційний зв'язок з аудиторією:

– *“We owe these families.”*

– *“We also owe them justice.”*

Прем'єр-міністр апелює до емоцій, підкреслюючи втрати та страждання родин. Це дозволяє викликати співчуття та солідарність:

– *“The very least that we owe these families.”*

Мовець закликає суспільство до конкретних дій, таким чином, підсилюючи відчуття колективної відповідальності та об'єднання навколо спільної мети: *“I call on everyone to give them... the space to grieve.”*

Протиставлення використовується для підсилення контрасту між позитивними, а також негативними явищами, що додає промові динаміки та ясності: *“A country – that will not allow understandable fear... to curdle into division and hate.”*

Метафори створюють яскраві образи, що дозволяє легше уявити складні ситуації або абстрактні

поняття. Наприклад: *“The price for a trial that is prejudiced... is ultimately paid by the victims.”*

Використання історичних та культурних символів, таких як “стагуя Вінстона Черчилля” або “нацистське привітання”, допомагає зв'язати сьгоднішні події з минулим, підкреслюючи їхню значущість: *“Flares thrown at the statue of Winston Churchill.”*

Згадка про різні міста створює ефект загальнонаціонального значення подій, підкреслюючи, що проблема стосується всієї країни: *“Whether it's in Southport, London – or Hartlepool.”*

Подяка поліції та іншим представникам влади підкреслює етичну сторону виступу та авторитет мовця, демонструючи його повагу до державних інституцій: *“I want to thank all of the police officers, across the country.”*

Таким чином, використання повторів, емоційних апеляцій, метафор та інших риторичних прийомів допомагає прем'єр-міністру створити сильне, переконливе та емоційно насичене звернення, що спрямоване на підтримку єдності суспільства і солідарності з постраждалими.

Промова Кіра Стармера, виголошена 6 липня 2024 року на Даунінг-стріт (Prime Minister's remarks at Downing Street: 6 July 2024) [14], акцентує на кількох ключових темах, спрямованих на окреслення нових напрямів розвитку країни та відновлення довіри між урядом і суспільством. К. Стармер оголошує про формування нового уряду після виборів, підкреслюючи свою відповідальність як прем'єр-міністра. Він зазначає, що обов'язки, покладені на нього, пов'язані з очікуваннями громадян щодо змін. К. Стармер наголошує на мандаті, отриманому від виборців, який передбачає необхідність не лише управління країною, але й суттєвих політичних реформ. Це свідчить про прагнення його уряду до трансформаційних змін, орієнтованих на добробут суспільства. Однею з основних тем промови є відновлення довіри між урядом і громадянами.

Таким чином, Кір Стармер у своїй промові пропонує новий курс розвитку Великої Британії, який ґрунтується на відповідальній, прозорій політиці, орієнтованій на потреби громадян. Його ключові акценти на довірі, співпраці та реалізації обіцянок свідчать про прагнення створити уряд, який активно реагує на виклики сучасності та забезпечує ефективне управління в інтересах суспільства.

Промова Кіра Стармера, виголошена 6 липня 2024 року на Даунінг-стріт, вирізняється низкою мовних особливостей, які підкреслюють її наукову цілісність та риторичну ефективність. Спіч має чітку структуру: К. Стармер розпочинає з подяки

аудиторії, переходить до аналізу подій попереднього дня та викладає основні пункти програми свого уряду. Цей логічний підхід дозволяє поступово розкрити ключові теми: призначення нового Кабінету, нагальні завдання уряду, а також плани на найближчий період.

Імперативні вислови, такі як *"I shall set off tomorrow to be in all four nations,"* підкреслюють рішучість та конкретність намірів прем'єра. Формулювання *"we will be judged on actions, not on words"* зосереджує увагу на терміновості та важливості реальних результатів, що сприяє формуванню серйозного тону промови.

Використання емоційно забарвлених фраз, як-от *"it's a mandate that has put trust in us"* і *"self-interest is yesterday's politics"*, створює атмосферу довіри та взаємодії з аудиторією, що підсилює сприйняття К. Стармера як лідера, готового діяти в інтересах громадян і враховувати їхні потреби.

Підкреслюючи підтримку з боку всіх чотирьох націй Великої Британії та згадуючи більшість в Англії, Шотландії та Уельсі, Кір Стармер забезпечує промову авторитетністю. Використання конкретних часових рамок, таких як *"for the first time in 20 plus years"* підкреслює значущість моменту та додає історичної глибини його виступу.

Прямі звертання на зразок *"I want a politics and a country that works for you"* сприяють створенню атмосфери близькості та діалогу з громадянами. Це підкреслює прагнення політика до більш відкритої, інклюзивної взаємодії з виборцями.

К. Стармер робить акцент на необхідності конкретних дій та відповідальності, висловлюючи наміри досягти конкретних результатів. Він окреслює кроки, як-от зустрічі з мерами та переговори на міжнародному рівні, що підтверджує його прагнення до досягнення реальних змін. Терміни на кшталт *"mission delivery"* свідчать про цілеспрямованість та фокус на реалізацію політичних ініціатив.

Словосполучення *"my door is open"* відображає готовність до співпраці з усіма політичними лідерами, незалежно від їхніх політичних переконань. Це сприяє формуванню атмосфери національної єдності та конструктивного діалогу між різними частинами суспільства.

Завершальна частина спічу завершується словами подяки *"Thank you very much"*, що демон-

струє К. Стармера як лідера, відкритого до подальшого діалогу та співпраці. Такий підхід додає промові відчуття взаємоповаги та підтримки зв'язку з аудиторією.

Отже, промова Кіра Стармера є прикладом ретельно структурованого та логічно послідовного політичного виступу, який вирізняється рішучістю, емоційною близькістю до аудиторії та орієнтацією на конкретні дії, що надає їй наукового та переконливого характеру.

Висновки. Аналіз політичних виступів, зокрема промов Кіра Стармера та Ріші Сунака, виявив важливість мовних особливостей для формування політичної комунікації. Встановлено, що політики використовують різноманітні риторичні прийоми, такі як повтори, метафори, емоційно забарвлену лексику та заклики до дії, які значною мірою визначають ефективність їхніх виступів у контексті впливу на громадську думку. Окрім цього, було виявлено, що кожен політичний лідер використовує унікальні мовні стратегії для підвищення довіри, мобілізації підтримки та заклику до змін. Наприклад, К. Стармер орієнтується на обіцянки реформ і національної єдності, тоді як Р. Сунак більше акцентує на стабільності та досвіді. Важливим аспектом є також інклюзивність мовлення, яке дозволяє будувати ближчі стосунки з аудиторією.

Дослідження показало, що політична риторика не тільки відображає політичну ситуацію в країні, але й активно формує громадське сприйняття. Мовні засоби, що використовуються в політичних виступах, є важливими інструментами для зміцнення політичних позицій, залучення виборців та досягнення конкретних політичних цілей.

Подальші дослідження можуть зосередитись на глибокому аналізі специфічних риторичних прийомів, таких як евфемізми, метафори та риторичні питання, що використовуються в промовах різних політиків у різних країнах. Порівняння мовних стратегій може допомогти вивчити культурні та соціальні відмінності в політичній комунікації. Таким чином, подальші дослідження в цій сфері можуть значно поглибити розуміння політичної риторики та її впливу на соціально-політичні процеси.

Список літератури:

1. Васік Ю. А. Ритмічний спектр політичної промови. *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Сер. Філологічні науки.* 2019. № 12(1). С. 10–17.
2. Вінтонів М. О., Вінтонів Т. М., Мала Ю. В. Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. 336 с.

3. Завадська О. Р. Інавгураційні промови українських президентів як символічний ресурс влади. *Політикус: науковий журнал*. 2020. Вип. 3. С. 109–114.
4. Куделько З. Політичні промови Джастіна Трюдо: вивчення політичного успіху. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2019. Вип. 7. С. 211–220.
5. Мацишина І. В. Формування політичної реальності України. Київ: ТОВ «Твори», 2019. 376 с.
6. Моркотун С. Б. Відтворення експресивності образних засобів при перекладі текстів політичного дискурсу. *Синопсис: текст, контекст, медіа*. 2017. № 3(19). URL: <https://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/261/250>
7. Самойлова І. В., Подвойська О. В. Лексичні особливості політичних промов. *Наукові записки НДУ ім. Миколи Гоголя. Філологічні науки*. 2016. Книга 1. С. 235–238.
8. Щербак О. М. Дискурс німецькомовних інтернет-новин: лінгвориторичний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса: Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2016. 20 с.
9. Крапува Yu. Presidential Inaugural Speech: Traditional and Communicative Approaches to Its Study. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2023. Вип. 92. С. 100–103.
10. First year as Prime Minister. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/first-year-as-prime-minister>
11. Rishi Sunak's final speech as Prime Minister: 5 July 2024. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/rishi-sunaks-final-speech-as-prime-minister-5-july-2024>
12. Keir Starmer's first speech as Prime Minister: 5 July 2024. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/prime-ministers-office-10-downing-street>
13. Prime Minister Keir Starmer's statement in Downing Street: 1 August. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/prime-ministers-office-10-downing-street>
14. Prime Minister's remarks at Downing Street: 6 July 2024. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-ministers-remarks-at-downing-street-6-july-2024>

Uskova T. O., Karabitskova N. O., El Kassem O. V. POLITICAL SPEECHES: LINGUISTIC FEATURES OF KIRK STARMER AND RISHI SUNAK'S SPEECHES

The article analyzes the linguistic features of political speeches by Keir Starmer and Rishi Sunak, two of the leading political leaders of Great Britain. The article interprets political speeches as public speech acts of political figures aimed at conveying important political information to the public, as well as at forming and supporting political positions, ideologies and decisions. The relevance of the article lies in the role of political speeches as a key instrument of influence on public opinion in the current political realities. The speeches of political leaders, such as Keir Starmer and Rishi Sunak, reveal not only their personal communication styles, but also their strategic priorities and ideological orientations. Studying the linguistic features of political speeches allows us to better understand how language shapes political images, constructs interaction between leaders and society, and creates the basis for trust and support from voters. The purpose of the article is to analyze the language and rhetorical devices used in political speeches by Keir Starmer and Rishi Sunak to identify differences in their communication strategies and determine their impact on the formation of political discourse in the UK. The stylistic and rhetorical means used in their speeches in the context of the change of power and the socio-political challenges of our time are investigated. It focuses on such key aspects as the structure of speeches, the use of imperative forms, emotional appeals, inclusiveness, and the use of historical and cultural appeals. The analysis demonstrates different approaches to communicating with the audience, emphasizing the influence of political ideologies on speech and rhetoric. The conclusions of the article point to the importance of language in shaping the political image of leaders and strengthening trust between the government and citizens.

Key words: emotional appeal, communicative style, speech influence, speech, rhetorical device.

Шерстюк О. І.

Одеський національний морський університет

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ МОРСЬКИХ ІДІОМ

Стаття присвячена комплексному дослідженню семантичних особливостей морських ідіоматичних виразів в англійській мові. У роботі представлено результати глибокого аналізу семантичної структури та функціонування морських ідіом, що дозволяє краще зрозуміти їхню роль у формуванні англомовної картини світу. Запропонована семантична класифікація морських ідіом. Виділено шість основних тематичних груп: ідіоми життєвого шляху, емоційних станів, соціальної взаємодії, долі та випадку, характеру та особистості, влади та лідерства. Важливим аспектом дослідження є аналіз співвідношення буквального та переносного значень у морських ідіомах. Показано, як первинне, буквальне значення, пов'язане з морською тематикою, трансформується у метафоричне, яке часто використовується для опису абстрактних понять чи складних життєвих ситуацій. Цей аналіз дозволяє прослідкувати еволюцію значень морських ідіом та їхню адаптацію до сучасного вжитку. Дослідження ступеня семантичної прозорості морських ідіом виявляє широкий спектр – від повністю прозорих до абсолютно непрозорих виразів. Автори аналізують фактори, що впливають на семантичну прозорість, включаючи історичний контекст, культурні асоціації та лінгвістичні особливості. Особлива увага приділяється випадкам полісемії, які демонструють семантичну гнучкість та багатство морських ідіом. Ключовим елементом дослідження є виявлення основних концептуальних метафор, що лежать в основі морських ідіом. Проаналізовано такі метафори як «Життя – це морська подорож», «Емоції – це морські стихії», «Організації – це кораблі», «Контроль – це навігація» та інші. Цей аналіз розкриває глибинні когнітивні механізми, що лежать в основі формування та розуміння морських ідіом. Дослідження демонструє, як морські ідіоми відображають історичний досвід, культурні цінності та світогляд носіїв англійської мови. Вони не лише збагачують мовну експресивність, але й впливають на способи мислення, комунікації та самоідентифікації англомовних народів. Результати дослідження мають важливе значення для лінгвістики, культурології та міжкультурної комунікації.

Ключові слова: морські ідіоми, буквальне значення, переносне значення, полісемія, семантична прозорість, концептуальна метафора, лексико-семантична класифікація.

Постановка проблеми. Загальною мовою морських ідіом і виразів пронизана англійська мова з часів, коли мореплавці були ключовими посередниками торгівлі та культурних обмінів. Море завжди викликало в людей певний екзотичний і романтичний настрій, що відобразилося в мові та культурі. Морські ідіоми стали не лише складовою частиною мови, але й важливими засобами виразності та спілкування, не лише мовним явищем, але й важливою частиною культурного спадку. Вивчення цих виразів дозволяє краще розуміти морську культуру, традиції та способи життя моряків минулих епох. Аналіз морських ідіом допомагає краще зрозуміти механізми мовної еволюції та поширення мовних конструкцій. Вони відображають процеси запозичення, метафоричного перенесення та зміни значень у мові. В сучасному світі, де міжкультурне спілкування стає все більш важливим, розуміння морських

ідіом може полегшити спілкування та сприяти кращому взаєморозумінню між людьми з різних культурних середовищ. Морські ідіоми є широко використовуваними у сучасній мові, особливо в літературі, медіа та публічному спілкуванні. Таке дослідження дозволяє краще розуміти та адекватно використовувати ці вирази в різних контекстах. Отже, вивчення морських ідіом є актуальним і важливим завданням, яке відкриває нові можливості для розуміння культурного, мовного та лінгвістичного розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою для проведення дослідження послужили праці вчених у галузі морської лексики та фразеології. Серед цих джерел «Словник моряка» Сміта, вперше опублікований у 1868 році, є безцінним як сучасний звіт про морські терміни у той час, коли вони все ще були актуальними в морському дискурсі. Сміт поставив собі за мету

створити «добре продуманий морський словник, який був би однаково корисним як для країни, так і для служби» [1]. Також є ряд корисних праць Роджерса [2], Джоллі [3], Джинса [4] та Ісіла [5], які обговорюють морську мову та її походження, і вони будуть використані для ідентифікації та перевірки цільових виразів. Серед українських вчених дослідженням англійських морських ідіом займалися Т.М. Яблонська [6], яка висвітлила актуальність використання морських ідіом у відповідному контексті та О.Л. Нікуліна [7], яка описала та систематизувала ідіоми та метафори, що сторіччями передавались із судна на берег.

Постановка завдання. Метою статті є комплексний аналіз семантичних особливостей морських ідіом в англійській мові для виявлення їхніх структурно-семантичних характеристик та функціональних особливостей у сучасному мовному контексті.

Завданнями статті є:

1. Розробити семантичну класифікацію досліджуваних морських ідіом.
2. Проаналізувати співвідношення буквального та переносного значень у морських ідіомах.
3. Дослідити ступінь семантичної прозорості морських ідіом та випадки полісемії.

Виявити основні концептуальні метафори, що лежать в основі морських ідіом.

Виклад основного матеріалу. Морські ідіоми в англійській мові формують багату та різноманітну систему, яку можна розподілити на кілька тематичних груп. На основі аналізу широкого корпусу англійської літератури, можна запропонувати класифікацію морських ідіом, яка відображає їхні семантичні особливості та контекстуальне вживання.

1. Ідіоми життєвого шляху. Ця група включає вирази, які метафорично порівнюють життя з морською подорожжю. Ідіома «*smooth sailing*» (легкий період у житті) використовується для опису ситуацій, які проходять без перешкод або труднощів. У морській термінології це означає, що корабель пливе у спокійних водах, без бур або хвиль, що ускладнюють подорож. Ідіома «*to be on an even keel*» (підтримувати стабільність) походить із морської термінології, де «*even keel*» означає, що корабель тримається рівно, збалансовано на воді, не нахилившись в один бік через вітер або хвилі. У переносному сенсі ця ідіома вживається для опису стану стабільності та рівноваги, як у фізичному, так і в емоційному або професійному контексті. Ідіома «*to weather the storm*» (пережити важкі часи) буквально означає здатність корабля

витримати бурю, залишаючись на плаву. У переносному значенні ця фраза використовується для опису здатності людини, групи чи організації справлятися з важкими ситуаціями, труднощами або кризами.

2. Ідіоми емоційних станів. Ці ідіоми використовують морські образи для опису людських емоцій. Ідіома «*all at sea*» (бути в розгубленості) у морській термінології означає бути на морі без напрямку або опори, що символізує відчуття розгубленості або дезорієнтації. У переносному значенні ця фраза використовується, коли людина не знає, що робити в певній ситуації або відчуває невпевненість. Незвичайною є ідіома «*on cloud nine*» (бути надзвичайно щасливим). Хоча це не зовсім морська ідіома, вона часто використовується в контексті морських і подорожніх образів для опису стану емоційного підйому. Ідіома «*to be in deep water*» (бути у важкій або небезпечній ситуації) використовується для опису ситуації, в якій людина опинилася в складному, небезпечному або критичному становищі. У морі глибока вода може бути небезпечною для плавання, особливо для тих, хто не має достатніх навичок чи досвіду.

3. Ідіоми соціальної взаємодії: Ця група відображає міжособистісні стосунки через призму морської термінології. Ідіома «*all hands on deck*» (вся команда) буквально означає, що вся команда повинна бути на борту корабля, готовою до роботи. У переносному сенсі ця фраза вживається, коли потрібно, щоб усі учасники або працівники долучилися до виконання завдання, особливо в екстрених ситуаціях. Ідіома «*sink or swim*» використовується для опису ситуацій, коли людина або група людей стикається з великим викликом або небезпекою, де єдиним вибором є або досягнення успіху (поплавати), або зазнати невдачі (потонути). Це вираження часто асоціюється з ситуаціями, де потрібно покладатися на власні сили, адже допомоги не буде. Ідіома «*to be in the same boat*» (бути в тій самій ситуації) використовується для опису ситуації, коли кілька людей опиняються в аналогічних обставинах або стикаються з одними й тими ж труднощами. Це вираження символізує єдність і спільність у проблемах, підкреслюючи, що всі учасники мають однакові інтереси чи виклики.

4. Ідіоми долі та випадку. Ці вирази використовують морські метафори для опису непередбачуваності життя. Наприклад, ідіома «*to be cast adrift*» (бути кинутим на свавілля долі) означає бути залишеним без підтримки або керівництва,

опинившись у безвихідній ситуації. У переносному сенсі ця фраза використовується для опису людей, які відчують себе ізольованими або не мають ясного плану дій у певних обставинах. Ідіома «*to sail close to the wind*» (робити щось небезпечно або ризиковане) означає діяти на межі дозволеного або ризикувати порушенням правил. Ця фраза походить із морської термінології, де «слідувати близько до вітру» означає намагатися тримати курс максимально близько до напрямку вітру, що може бути небезпечно, але ефективно, якщо зроблено правильно. Ідіома «*to be a sitting duck*» (легка жертва) використовується для опису ситуації, коли людина або об'єкт є легкою мішенню для нападу або критики, оскільки не може захистити себе чи втекти. Походить це вираження від полювання, де «сидячий качень» легко піддається атаці.

5. Ідіоми характеру та особистості. Ця група використовує морські образи для опису рис характеру. Так, наприклад, ідіома «*loose cannon*» (людина, від якої можна очікувати всього) походить із військово-морської термінології та використовується для опису людини, чії дії є непередбачуваними та можуть призвести до небажаних або навіть небезпечних наслідків. Це порівняння з гарматою, що вільно котиться по палубі корабля під час шторму, неконтрольованою та здатною спричинити шкоду. Ідіома «*Steady as she goes*» (Так тримати!) буквально означає команду судноводію зберігати незмінний курс корабля. У багатьох контекстах ця ідіома використовується в переносному сенсі для заохочення людей зберігати стабільність і продовжувати обраний шлях без змін, навіть у складних або нестабільних умовах. Для опису досвідчених та надійних в управлінні людей використовується ідіома «*true hand at the helm*» Вона походить із морської термінології, де «кермо» (*helm*) відноситься до механізму управління кораблем. «*True hand*» вказує на те, що людина має навички та впевненість у своїй ролі.

6. Ідіоми влади та лідерства. Ці ідіоми відображають концепції керівництва та авторитету. Коли хтось починає виконувати роль керівника або менеджера, часто використовується ідіома «*to take the helm*» (стати при владі). Ця ідіома означає взяти на себе керівництво або управління чимось, зазвичай у контексті групи, організації або проекту. У морській термінології «*helm*» (штурвал) відноситься до управління кораблем. Коли хтось «бере штурвал», це означає, що ця людина стає відповідальною за курс і прийняття рішень. Для ефективного і організованого управління чимось,

зазвичай у контексті бізнесу, організації або команди використовується ідіома «*to run a tight ship*» (суворо керувати організацією). Вона вказує на те, що керівник чи лідер дотримується суворих стандартів, контролює процеси і забезпечує порядок, що призводить до високої продуктивності. Коли людина бере на себе ініціативу і створює можливості для розвитку, використовується ідіома «*to be the captain of one's own ship*» (бути капітаном власного корабля), яка означає бути відповідальним за своє життя, приймати власні рішення і мати контроль над своїм напрямком. Вона підкреслює ідею самостійності, незалежності та активного управління своїм шляхом.

В результаті аналізу вище наведених морських ідіом виявлено, що буквально і переносне значення морських ідіом демонструє, як морська термінологія може мати як прями, так і метафоричні інтерпретації. Буквальне значення ідіом зазвичай пов'язане з конкретними морськими термінами та ситуаціями, такими як управління кораблем, навігація чи погодні умови. Наприклад, ідіома «*to sail close to the wind*» в буквальному розумінні означає маневрування кораблем у близькості до вітру, що може бути небезпечним.

Водночас, переносне значення цієї ідіоми стосується ризикованих або небезпечних ситуацій у житті, де особа діє на межі дозволеного або приймає великі ризики. Це підкреслює метафоричний аспект, який дозволяє використовувати морські терміни для опису складних людських переживань.

Таким чином, морські ідіоми, що мають буквально значення, з часом набувають переносних значень, які збагачують мову та роблять її більш виразною. Ця подвійність значень дозволяє краще передавати емоції, соціальні взаємодії та життєві ситуації, розширюючи можливості спілкування. Отже, морським ідіомам притаманне явище полісемії, що виявляє багатозначність термінів і фраз, які пов'язані з морською тематикою, дозволяючи їм мати декілька значень залежно від контексту. Наприклад, ідіома «*to navigate troubled waters*» може означати не лише фізичне управління кораблем в несприятливих умовах, але й метафорично відображати здатність справлятися з складними життєвими ситуаціями. У цьому випадку полісемія дозволяє використовувати одну і ту ж фразу в різних контекстах, підкреслюючи як фізичні, так і емоційні виклики. Іншим прикладом є вираз «*to keep one's head above water*», який може означати буквально залишатися на поверхні води під час плавання або ж переносно – справля-

тися з фінансовими або емоційними труднощами в житті. Ця багатозначність робить морські ідіоми гнучкими та виразними, дозволяючи їх використовувати в різних ситуаціях для передачі складних ідей і емоцій. Полісемія в морських ідіомах збагачує мову, надаючи їй додаткові відтінки значень, що сприяє більш глибокому і різноманітному спілкуванню.

Ступінь зрозумілості значення морських ідіом відображається через семантичну прозорість і непрозорість. Семантична прозорість вказує на те, коли значення ідіоми можна легко вгадати з її складових частин [8, с. 192]. Наприклад, ідіома «*to anchor down*» може бути зрозуміла як «закріпитися» або «зупинитися», оскільки образ якоря символізує стабільність. Такі ідіоми зазвичай є інтуїтивно зрозумілими, що полегшує їхнє вживання.

Семантична непрозорість, навпаки, характеризує ідіоми, значення яких важко вгадати з їхньої конструкції. Наприклад, ідіома «*to be in deep water*» не має очевидного зв'язку між фізичним станом і метафоричним значенням – вона означає бути в складній або небезпечній ситуації. Непрозорі ідіоми часто потребують знання культурного або історичного контексту для правильного тлумачення.

Ця двоїстість семантичної прозорості та непрозорості робить морські ідіоми багатограними. Прозорі ідіоми полегшують спілкування, тоді як непрозорі збагачують мову, додаючи емоційний і культурний контекст, що робить її більш виразною і колоритною.

Ключову роль у формуванні та розумінні морських ідіом в англійській мові відіграє концептуальна метафора. Згідно з теорією, розробленою Джорджем Лакоффом та Марком Джонсоном, концептуальні метафори структурують наше сприйняття, мислення та дії, дозволяючи осмислювати абстрактні поняття через більш конкретні, фізичні досвіди [9, с. 58]. У випадку морських ідіом, досвід мореплавства стає джерелом для розуміння різноманітних аспектів життя. Наприклад, ідіома «*to weather the storm*» концептуально представляє життєві труднощі як шторм, через який треба пройти. Шторм символізує кризу або складну ситуацію, а процес «витримування шторму» означає зусилля для подолання цих проблем. Інша ідіома – «*to be all at sea*» – використовує метафору моря, щоб показати стан розгубленості та невизначеності, де людина не має чітких орієнтирів, як і корабель у відкритому морі. Отже, на основі вище наведеної класифікації морських

ідіом можна виділити основні концептуальні метафори:

1. **Життя – це морська подорож.** Ця метафора є однією з найпоширеніших і найглибших. Вона відображається в таких ідіомах, як «*to be in the same boat*» (бути в одному становищі) та «*to weather the storm*» (пережити труднощі). У цих виразах життєві ситуації концептуалізуються як етапи морської подорожі, а труднощі – як шторми чи інші перешкоди на морі.

2. **Емоції – це морські стихії.** Ця метафора використовує образи моря для опису емоційних станів. Наприклад, «*to be all at sea*» (бути спантеличеним) порівнює стан розгубленості з втратою орієнтації в морі. «*To get in deep water*» (потрапити в складну ситуацію) асоціює глибину води з рівнем емоційної чи ситуативної складності.

3. **Організації – це кораблі.** Ця концептуальна метафора лежить в основі ідіом, що описують функціонування організацій. «*To run a tight ship*» (суворо керувати організацією) використовує образ добре керованого корабля для опису ефективного управління. «*To jump ship*» (покинути організацію) порівнює зміну роботи з покиданням корабля.

4. **Контроль – це навігація.** Ідеї контролю та керування часто виражаються через морські метафори навігації. «*To take the helm*» (взяти керівництво на себе) використовує образ керма корабля.

5. **Труднощі – це морські перешкоди.** Різноманітні життєві труднощі часто концептуалізуються як морські перешкоди. «*To be on the rocks*» (бути в скрутному становищі) використовує образ корабля, що сів на міліну.

Важливо зазначити, що ці концептуальні метафори не існують ізольовано, а часто переплітаються та взаємодіють, створюючи складну систему образів. Наприклад, ідіома «*to sail through something*» (легко впоратися з чимось) поєднує метафори «*Життя – це морська подорож*» та «*Труднощі – це морські перешкоди*».

Розуміння цих концептуальних метафор допомагає не лише краще усвідомити семантику морських ідіом, але й пояснити їхню стійкість та продуктивність в англійській мові. Вони відображають глибокий зв'язок між морською культурою та англійською мовною картиною світу, демонструючи, як досвід мореплавства вплинув на формування абстрактного мислення та мовного вираження. Аналіз концептуальних метафор у морських ідіомах також відкриває перспективи для крос-культурних досліджень, дозволяючи порівняти, як різні культури використовують

морські образи для концептуалізації життєвого досвіду.

Висновки. Семантична класифікація морських ідіом дозволила виявити різні категорії, які відображають широкий спектр людського досвіду через морську термінологію. Морські ідіоми можна розподілити на кілька груп, включаючи ідіоми, пов'язані з життєвим шляхом, емоційними станами, соціальною взаємодією, долею та випадковістю, характером особистості та владою й лідерством. Така класифікація дає змогу глибше зрозуміти теми, які відображаються в морських ідіомах. Співвідношення буквального та переносного значень показало, що більшість морських ідіом мають спочатку буквальне значення, пов'язане з мореплаванням, але з часом ці вирази набули переносного змісту, що описує абстрактні поняття, такі як життєві труднощі чи емоційні переживання. Аналіз семантичної прозорості виявив різний ступінь прозорості в морських ідіомах. Деякі ідіоми зберігають досить прозорий зв'язок із їхнім буквальним значенням, тоді як інші, через часте використання в переносному значенні, стали менш прозорими. Водночас полісемія є типовим явищем для багатьох

морських ідіом, коли одне й те саме вираження може мати кілька пов'язаних значень у різних контекстах. Основою більшості морських ідіом, дозволяючи переносити морські терміни на інші сфери життя є концептуальні метафори. Ці метафори не лише структурують семантику окремих ідіом, але й формують цілісну систему концептуалізації життєвого досвіду через морські образи. Встановлено, що ці концептуальні метафори часто переплітаються та взаємодіють, створюючи складну та багатопланову семантичну структуру морських ідіом. Загалом, проведене дослідження демонструє, що морські ідіоми є не просто лінгвістичними одиницями, а важливими елементами, що формують унікальну англійську картину світу. Вони відображають історичний досвід, культурні цінності та світогляд носіїв англійської мови, впливаючи на способи мислення, комунікації та самоідентифікації. Розуміння семантичних особливостей морських ідіом відкриває нові перспективи для лінгвістичних, культурологічних та когнітивних досліджень, а також має практичне значення для викладання англійської мови, перекладознавства та міжкультурної комунікації.

Список літератури:

1. Smyth W. H. *The Sailor's Word Book*. London: Conway Maritime Press. 2005. 744 p.
2. Rogers J. *Origins of Sea Terms*. Mystic, USA: Mystic Seaport Museum Inc. 2005. 220 p.
3. Jolly R. *Jackspeak: A guide to British Naval slang & usage*. UK: Conway; 3rd ed. edition. 2011. 544 p.
4. Jeans P.D. *Ship to shore: A Dictionary of Everyday Words and Phrases Derived from the Sea*. USA: McGraw-Hill Professional Publishing. 2004. 433 p.
5. Isil O. *When a Loose Cannon Flogs a Dead Horse There's The Devil to Pay*. Camden, Maine, USA: International Marine/Ragged Mountain Press. 1996. 154 p.
6. Яблонська Т.М. The specifics of using maritime idioms in the appropriate context. Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис». № 14. 2023. С. 87–91.
7. Нікуліна О.Л. Marine origin of contemporary english idioms. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Т. 32 (71), № 2. 2021. С. 177–184.
8. Rossi, M. Terminological metaphors and the nomadism of specialized terms: Some observations on intralinguistic and interlinguistic variation. Chapter 8. In *Multiple Perspectives on Terminological Variation*. 2017. 181–212.
9. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press. 1980. 242 p.

Sherstiuk O. I. SEMANTIC FEATURES OF ENGLISH NAUTICAL IDIOMS

The article is dedicated to a comprehensive study of the semantic features of nautical idiomatic expressions in the English language. The paper presents the results of an in-depth analysis of the semantic structure and functioning of nautical idioms, allowing for a better understanding of their role in forming the English-speaking worldview. A semantic classification of nautical idioms is proposed. Six main thematic groups are identified: idioms of life journey, emotional states, social interaction, fate and chance, character and personality, power and leadership. An important aspect of the study is the analysis of the relationship between literal and figurative meanings in nautical idioms. It is shown how the primary, literal meaning related to maritime themes transforms into a metaphorical one, which is often used to describe abstract concepts or complex life situations. This analysis allows tracing the evolution of nautical idiom meanings and their adaptation to modern usage. The study of the degree of semantic transparency in nautical idioms reveals a wide spectrum

from completely transparent to absolutely opaque expressions. The authors analyze factors affecting semantic transparency, including historical context, cultural associations, and linguistic features. Special attention is paid to cases of polysemy which demonstrate the semantic flexibility and richness of nautical idioms. A key element of the research is the identification of main conceptual metaphors underlying nautical idioms. Metaphors such as «Life is a sea voyage», «Emotions are sea elements», «Organizations are ships», «Control is navigation» and others are analyzed. This analysis reveals the deep cognitive mechanisms underlying the formation and understanding of nautical idioms. The study demonstrates how nautical idioms reflect the historical experience, cultural values, and worldview of English speakers. They not only enrich linguistic expressiveness but also influence the ways of thinking, communication and self-identification of English-speaking peoples. The results of the study are significant for linguistics, cultural studies and intercultural communication.

Key words: *nautical idioms, literal meaning, figurative meaning, polysemy, semantic transparency, conceptual metaphor, lexical-semantic classification.*

ТЮРКСЬКІ МОВИ

УДК 811.512.161:811.161:[004.4+003.034]:341.76
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.1/35>

Челік К. С.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

ЕКСТРАКЦІЯ СТІЙКИХ СЛОВЕСНИХ КОМПЛЕКСІВ З ТЕКСТІВ СУЧАСНОГО ТУРЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ДИПЛОМАТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Стаття присвячена дослідженню турецькомовних текстів сучасного турецько-українського дипломатичного дискурсу з метою екстракції актуальних стійких словесних комплексів. Оскільки досі немає єдиного визначення поняття «стійкий словесний комплекс», в роботі окреслено існуючі підходи та представлено власне розуміння стійкого словесного комплексу, як семантично цілісних стійких сполук слів, що природно виникли в мовленні й можуть виконувати номінативну, комунікативну чи експресивну функцію. Далі розглянуто місце стійких словесних комплексів у дипломатичному дискурсі та обґрунтовано важливість укладення й регулярного оновлення їх реєстру з огляду на безперервну зміну актуальності лексики міжнародних відносин. В практичній частині роботи описано алгоритм здійсненої екстракції актуальних стійких словесних комплексів турецько-українського дипломатичного дискурсу на матеріалі турецькомовних текстів, оприлюднених в період з 1.01.2023 по 11.07.2024 на офіційних веб-сайтах Міністерства закордонних справ Туреччини, Представництва Президента Турецької Республіки, Посольства Турецької Республіки в Україні та Посольства України в Турецькій Республіці. Процедура, проведена з залученням програмного забезпечення Sketch Engine та AntConc 4.3.1 складалася з етапів формування колекції текстів; самостійного пошуку та фіксації частотності стійких словесних комплексів у сформованій колекції; укладення корпусу текстів та проведення ідентифікації колокацій в корпусі за допомогою корпусних менеджерів; екстракція стійких словесних комплексів з отриманого переліку колокацій; валідація отриманих результатів та формування переліку актуальних стійких словесних комплексів турецько-українського дипломатичного дискурсу. Окрім досягнення основної мети, в процесі дослідження було визначено основні переваги й недоліки використання корпусних менеджерів для ідентифікації колокацій в турецькомовних текстах; виявлено деяку невідповідність транслітерації українських власних назв оригіналам в опрацьованому матеріалі; виділено тексти, які можуть бути використані як навчальні матеріали.

Ключові слова: турецько-український дипломатичний дискурс, стійкий словесний комплекс, стійкі словесні комплекси турецького дипломатичного дискурсу, обробка турецької мови в Sketch Engine, обробка турецької мови в AntConc.

Постановка проблеми. Стійкі словесні комплекси є ключовою лексикою дипломатичного дискурсу, основна проблема перекладу яких полягає у перманентній зміні їх актуальності: з розвитком глобалізаційних процесів, окремі поняття виходять з ужитку, натомість народжуються нові, що відображається у мові міжнародних відносин виникненням і асиміляцією з інших інституційних дискурсів термінів, усталених виразів, загальних і власних назв. Вирішенням цієї проблеми стане формування та регулярне оновлення реєстру стій-

ких словесних комплексів дипломатичного дискурсу, призначення якого ми вбачаємо в подальших лексичних і лексикографічних працях та використанні на практичних заняттях дисциплін з перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні десятиріччя дослідженню лексичного складу саме турецького дипломатичного дискурсу було присвячено дві роботи О. Локоти, які описують кількісно-якісні та формально-структурні характеристики термінології [10; 11], а також ряд

кваліфікаційних студентських робіт, що вказує на зростання інтересу до цієї теми. Темі міжкультурної взаємодії в контексті турецько-українського перекладу відведено місце у посібнику Г. Спотар-Аяр «Культура усного та писемного мовлення: діловий та академічний дискурс (турецька мова)» [13]. Інші українські дослідники – В. Пілик, О. Польова, О. Шулькевич дотично торкалися турецької дипломатичної лексики в дослідженнях політичного та публіцистичного дискурсів турецької мови. Серед турецьких науковців спроба дослідження мови міжнародних відносин в перекладацькому аспекті була зроблена Г. Унсал у статті «Мова дипломатії та переклад» [36], фундаментальна лексикографічна праця «Словник міжнародних відносин і дипломатії. Англійська – французька – турецька» належить А. Дагу [21]. Стійкі словесні комплекси сучасного турецько-українського дипломатичного дискурсу досі не були предметом наукового вивчення, проте самі стійкі сполуки слів почали привертати увагу науковців ще задовго до того, як сформувалася наука «фразеологія» і дотепер залишаються предметом наукових студій. Досліджуючи фразеологію, неможливо оминати увагою підручник Я. Барана та М. Зимомрі «Теоретичні основи фразеології» [2], дисертацію Я. Барана «Фразеологія у системі мови» [3] та дисертацію Л. Корнієнко «Українська фразеологія другої половини ХХ – початку ХХІ століть: тлумачні та перекладні словники» [9] у яких зібрані та проаналізовані підходи до вивчення, тлумачення, класифікації стійких словосполучень, починаючи від Ш. Баллі та О. Потебні до М. Жуйкової та Ж. Краснобаєвої-Чорної. Вагомий внесок у визначення меж предметів вивчення фразеології здійснило дисертаційне дослідження Ж. Колоїз «Структурно-функціональні різновиди усталених конструкцій у мові публіцистики Сергія-Єфремова», серед основних завдань якої – з'ясування понять «фразеологізм» та «усталена конструкція»; диференціація усталених словесних комплексів фразеологічного типу, усталених словесних комплексів нефразеологічного типу, усталених фразеологізованих схем [8]. У турецькому мовознавстві поняття фразеологізм розглядають, здебільшого, в широкому його розумінні: Д. Аксан, О. Аксой, С. Булут, Х. Гьокдаї, Ш. Ельчін, Ч. Ерол, В. Хатібоглу, та інші, відтак в останні десятиріччя увага турецьких дослідників змістилась від теоретичного аналізу до методики викладання та перекладу фразеології: М. Джанбулат, Ф. Йилмаз, Б. Сарикая, Н. Шімшек, та інші.

Постановка завдання. Метою дослідження є екстракція та формування реєстру стійких сло-

весних комплексів сучасного турецько-українського дипломатичного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. У мовознавчій науці існують різні погляди на сутність поняття «стійкий словесний комплекс» (далі – ССК) і немає одностайної думки щодо того, чи можна вважати усі типи ССК елементами фразеологічної системи [2, с. 24], хоча їх завжди розглядали в контексті фразеології. Поняття «фразеологізм» мовознавці теж тлумачать по-різному, проте усі вказують на такі його риси як стійкість, наприклад: «відтворюване, цілісне за значенням, стійке за складом і структурою словосполучення» у В.-Ужченко [15, с. 7] та семантичну цілісність, наприклад: «стійкі словосполучення двох і більше слів, що створюють семантичну цілісність» у Л.-Скрипник [12, с. 7]. ССК нефразеологічного типу, також характеризуються стійкістю та семантичною цілісністю, проте на відміну від фразеологізмів, завжди є граматично нерозкладними [1, с. 81]. До них відносять титули, посади, географічні назви, назви країн та організацій, лексично нечленні загальні складні назви та термінологію різних галузей науки, техніки, промисловості, сільського господарства, культури, мистецтва [2, с. 9; 14, с. 92]. Відтак, ССК нефразеологічного типу «називають предмети, явища, процеси, а усталені словесні комплекси фразеологічного типу їх насамперед характеризують і тільки через таку характеристику називають, мотивуючи водночас висловлювану оцінку» [8, с. 6]. Разом з тим, дехто з науковців говорить, що окрім номінативної, ССК можуть виконувати і номінативно-експресивну, експресивно-номінативну або експресивну функцію [2, с. 122]. Окрім семантичної цілісності, аналіз літератури вказує на ще одну спільну рису ССК різних типів – їх природне виникнення в мовленні, відтак, етикетні конструкції та протокольні формули теж належать до класу ССК, проте виконують комунікативну функцію. Таким чином, до ССК ми зараховуємо усі семантично цілісні стійкі сполуки слів, що природно виникли в мовленні й можуть виконувати номінативну, комунікативну чи експресивну функції.

Дипломатичний дискурс (далі – ДД) містить велику кількість як дипломатичних, так і асимільованих внаслідок інституційної взаємодії ССК, які в мові перекладу відтворюються конкретними еквівалентами і ніяк інакше [4; 13; 35]. «Чи варто сумніватися, що в епоху гібридних війн за сенси і наративи навіть необережно названа “кордоном” адміністративна межа між Кримом та материковою Україною може “обмежити” укра-

їнський суверенітет Херсонською областю, тоді як необачно згадана “анексія” півострова замість його “тимчасової окупації” дозволить черговому “Спутнику” заявити про “визнання” приєднання Криму до Росії як доконаного факту» [4] зазначає перекладач, дипломат, нині старша дослідниця Atlantic Council і Центру досліджень сучасної Туреччини Карлтонського університету – Євгенія-Габер. Відтак, компетентність дипломатичного перекладача полягає не в умінні знаходити перекладацькі рішення, а в досконалому знанні відповідників актуальних понять та виразів ДД, що зумовлює необхідність постійного відстеження оновлень його лексичного складу.

Сучасним способом ідентифікації та/або статистичного аналізу об’єктів дослідження в базі даних є автоматизований пошук, що у лінгвістичних дослідженнях здійснюється за допомогою корпусних менеджерів – пошукових систем, які дозволяють знайти в текстових корпусах основи слів, словоформи, колокації (словоформи, які часто вживаються разом [18]), відслідкувати їх використання в контексті, отримати статистичні результати, тощо. Корпус в мовознавстві, загалом, визначають як збережену на машинному носії вибірку текстів, що може містити лінгвістичну розмітку, основними ознаками якої є автентичність та репрезентативність [5; 6; 7; 24; 28], однак з швидким технологічним розвитком поняття текстового корпусу також змінюється [26].

Для екстракції з корпусу текстів ССК за допомогою програмного забезпечення необхідні лише дві функції: ідентифікація колокацій та статистичні дані їх частотності, якими оснащені усі корпусні менеджери. Завдяки вільному доступу й підтримці багатьох мов, серед корпусних менеджерів найпопулярнішими є веб-ресурс Sketch Engine та застосунок AntConc. Їх загальні характеристики, як, наприклад: можливість створення користувачького корпусу, використання декількох статистичних метрик, тощо – мало різняться між собою [17; 37]. Вагомою відмінністю Sketch-Engine від останньої на час проведення дослідження версії AntConc 4.3.1. є наявність в базі Sketch-Engine 48-ми готових до використання корпусів (серед яких повний український та основний турецький корпус), коли AntConc 4.3.1. містить корпуси лише англійської мови. Однак цей факт не впливає на якість ідентифікації колокацій в користувачькому корпусі, оскільки технологія порівняння програмою досліджуваного корпусу з еталонним, яка вважається одним із найпотужніших видів аналізу на сьогодні [19], використовується зараз лише для

пошуку ключових слів та термінів [17; 27]. Відтак, з метою визначення оптимального інструменту для регулярного оновлення реєстру ССК турецько-українського ДД, ми вирішили протестувати обидві програми. Результати автоматизованого пошуку потребуватимуть постредагування, оскільки колокація і ССК не є тотожними поняттями. Для підтвердження достовірності отриманих даних, перелік ССК, отриманий напівавтоматизованим способом, буде порівняно з переліком ССК, виділених вручну.

Формування колекції текстів та самостійне виокремлення ССК. Актуальність ССК ДД безперервно змінюються відповідно до соціально-політичної ситуації в регіоні, в Україні такі кардинальні зміни востаннє відбулися з початком повномасштабного російського вторгнення. Аналізуючи офіційні джерела, а саме: офіційні веб-сайти Міністерства закордонних справ Туреччини [31], Інтернет-представництва Президента Турецької Республіки [29], Посольства Турецької республіки в Україні [30] та Посольства України в Турецькій Республіці [34], зміни у лексичному складі було зафіксовано з початком 2023 року, тому до вибірки було включено 33 тексти, оприлюднені в період з 1.01.2023 по 11.07.2024, темою яких є двосторонні відносини України та Турецької Республіки. До них належать: заяви та коментарі Міністерства закордонних справ Туреччини, уривки з інтерв’ю Міністра закордонних справ Туреччини, пресконференції Президента Туреччини, коментарі пресекретаря Президента Туреччини, уривок з програми діяльності Міністерства Закордонних справ Туреччини на 2024 рік, висвітлення Міністерством останніх подій, інформація для преси. Тексти були скопійовані та збережені на комп’ютері окремими файлами в форматі .txt з кодуванням Mac OS. Вони не містили переносів, таблиць чи інших вбудованих графічних елементів, які потребують редагування для коректного здійснення корпусним менеджером токенизації. Під час формування колекції текстів, вручну було знайдено та зафіксовано частотність 60 ССК (окрім географічних назв та назв країн), які зустрілися більш ніж в одному тексті (табл. 1).

Створення корпусу та проведення процедури ідентифікації колокацій у веб-ресурсі Sketch-Engine. Для створення користувачького корпусу в програмі Sketch Engine потрібно обрати функцію “NEW CORPUS” та завантажити файли у будь-якому з .csv, .doc, .docx, .htm, .html, .ods, .pdf, .tar.bz2, .tar.gz, .tei, .tgz, .tmx, .txt, .vert, .xlf, .xliff, .xml, .zip форматів, інші необхідні дії вико-

нуються програмою автоматично. В Sketch Engine є два інструменти, що ідентифікують колокації без заданого об'єкту пошуку: “Word Sketch As a List” та “N-grams”. Перший – видає перелік колокацій, відображаючи граматичні зв'язки між словами [38], другий – перелік лише самих колокацій, але має більше опцій налаштування пошуку: “N-gram length” – визначення кількості токенів колокації (“2-grams”, “4-grams”, “2 – 6-grams”, тощо); “Attribute” – вибір атрибута, за яким будуть згенеровані колокації (слово/основа/тег/частина мови/лема+частина мови); “Frequency” – частотність колокації, “Include nonwords” – врахування лексем, які не починаються з букви алфавіту; “Nest n-grams” – згрупування в списку результатів колокацій з їхніми суб-колокаціями, “A=a” – врахування або неврахування регістру, “Exclude these words” – виключення з діапазону пошуку заданих основ/слів/словосполучень [25]. В опціях налаштувань немає регуляції мінімальної кількості текстів у яких зустрічається колокація, що ускладнить виокремлення ССК, але ці дані вказані в таблиці результатів у графі “Document frequency”. Скориставшись інструментом “N-grams”, ми налаштували пошук колокацій за основою – “stem” (атрибут рекомендований для роботи з аглютинативними мовами), мінімальну частоту вживання – два рази, довжину n-gram (колокації) – від 2 до 4 токенів, оскільки найдовший ССК виокремлений вручну – чотирислівний (табл. 1). За цими параметрами Sketch-Engine виявив у заданому корпусі 1345 колокацій (рис. 1). У таблиці результатів (рис. 1) “Frequency” – частотність словосполучення, “DOCF” – кількість текстів у яких воно зустрічається.

Попри те, що ми використовували атрибут “stem”, в результатах все ще бачимо проблему токенизації власних назв: *nın toprak bütün, nın yeniden*, тощо; а також низку слів, які малоімовірно можуть входити до складу ССК ДД і не входять до ССК, виділених нами вручну: *Recep, bu, Sayın*, тощо (рис. 1). Для конкретизації результатів пошуку ми застосували функцію “Exclude these words”. При роботі з невеликим корпусом важко назвати раціональним час, витрачений на аналіз результатів пошуку колокацій та виокремлення шумових слів/токенів, проте в нашому випадку – коли ми плануємо регулярне оновлення отриманого реєстру, список стоп-токенів полегшить роботу в майбутньому. До переліку ми внесли відмінкові закінчення *-i, -i, -yi, -yi, -in, -in, -un, ün, -nın, -nın, -nun, -nün, -a, -e, -ya, -ye, -na, -ne, -da, -de, -nda, -nde, -dan, -den, -ndan, -nde, -ile*, які Sketch-Engine ідентифікує як окремі токени у випадках їх написання через апостроф, скорочення *No, Hk*; звертання *Sayın*; питальні частки *mi, mi, mi, mü*; сполучники *ki, yanı sıra, ve, ile, ama, de, da*; післяйменники *üzere, şekilde, dahil, için, itibarıyla*; вказівні займенники *bu, şu, o*; прикметники *ilgili, türlü, yönelik*; іменники *Cumhurbaşkan, Cumhuriyet, Federasyon*; вставні слова *dolayısıyla, tabii, özellikle yani*; основу *et/-ed-*, щоб виключити складені дієслова та імена людей: *Recep, Tayyip, Erdoğan, Volodymyr, Zelenskyu, Volodimir, Zelenski, Zelenskiy, Olena, Zelenska, Ömer, Bolat, Yevhen, Perebiynis, Burak, Akçapar, Hakan, Fidan, Dmitro, Kuleba, Putin, Neriman, Celal, Mustafa, Kırımoglu*. Таким чином ми знизили кількість ідентифікованих колокацій з 1345 до 716 (рис. 2).

N-gram	Frequency ↑	DOCF ↑	N-gram	Frequency ↑	DOCF ↑
1 devam et	37	16 ...	11 Ukrayna ve	11	8 ...
2 dışişleri bakan	29	7 ...	12 nın yeniden	11	6 ...
3 cumhurbaşkanı Erdoğan	21	8 ...	13 ulus hukuk	11	5 ...
4 devlet başkan	19	9 ...	14 yeniden inşa	11	6 ...
5 bu konu	16	4 ...	15 bakan yardım	10	3 ...
6 kırım Tatar	16	9 ...	16 sayın Putin	10	2 ...
7 Türkiye cumhuriyet	15	10 ...	17 Ukrayna dışişleri bakan	10	5 ...
8 sayını bakan	15	9 ...	18 cumhurbaşkanı Recep Tayyip	9	6 ...
9 teşekkür et	14	6 ...	19 her zaman	9	7 ...
10 başış zirve	14	5 ...	20 nın toprak bütün	9	6 ...
11 toprak bütün	14	10 ...	21 dışişleri bakan yardım	9	2 ...
12 ve Ukrayna	13	12 ...	22 bakan Hakan	9	4 ...
13 Ukrayna devlet	13	9 ...	23 ve bu	9	8 ...

Рис. 1. Результати ідентифікації 2–4 grams за атрибутом stem в програмі Sketch-Engine

N-gram	Frequency	DOCF	N-gram	Frequency	DOCF	N-gram	Frequency	DOCF
dişişleri bakan	29	7	dişişleri bakan yardım	9	2	tahil koridor	7	4
devlet başkan	19	9	her zaman	9	7	herhangi bir	6	4
konm Tatar	16	9	el al	8	4	sanip çık	6	1
barış zirve	14	5	tahil girişin	8	5	barış formül	6	6
toprak bütün	14	10	Tatar Türk	8	5	bir an önce	6	5
Ukrayna devlet	13	9	serbest brak	8	5	bağ ol	6	6
bir ara gel	12	6	çaba sarf	8	4	her iki	6	4
son er	12	4	bir şekil	8	6	an önce	6	5
bir ara	12	6	konm Tatar Türk	8	5	telefon görüşme	6	4
ara gel	12	6	bir an	8	7	çaba sür	5	4

Рис. 2. Результати ідентифікації 2–4 grams за атрибутом stem з застосуванням переліку стоп-слів у програмі Sketch-Engine

Під час фіксації статистичних результатів необхідно перевіряти вживання знайдених ССК в контексті за допомогою інструменту “KWIC” (Key Word In Context), оскільки Sketch-Engine часто ідентифікує різні варіанти одного словосполучення як окремі колокації (рис. 3).

Створення корпусу та проведення процедури ідентифікації колокацій в застосунку AntConc 4.3.1. Для створення користувацького корпусу в AntConc потрібно завантажити файли форматів .txt, .docx або .pdf. AntConc пропонує більше опцій для формування корпусу, ніж Sketch-Engine, зокрема “Token definition” – налаштування токенизації. Ми активізували опцію “Apostrophe” в “Custom Punctuation” щоб програма ідентифікувала слова з апострофом (*Ukrayna'nın*, *Türkiye'ye*, *İsviçre'de*, тощо) як один токен.

Для ідентифікації колокацій застосунок має один інструмент – “N-Gram”, в параметрах пошуку якого ми визначили “Minimum frequency” (мінімальну кількість повторень колокації в кор-

пусі) – 2, “Minimum range” (мінімальну кількість текстів, у яких зустрічається колокація) – 2, “Search Query” (пошуковий запит) – “Regex” (регулярні вирази) та “Case” (урахування регістру) (Рис. 4, 5, 6). В 4 версії AntConc також є можливість додати список слів, які не відобразяться в результатах пошуку, за допомогою функції “Hide words in file”. Слова у списку повинні бути прописані в такій формі, у якій вони зустрічаються в корпусі, відмінкові афікси додавати не потрібно.

Результат програма не видає єдиним переліком колокацій, а відображає окремими списками: 2-grams, 3-grams, тощо. За переліченими вище параметрами AntConc виявив 181 двослівну, 46 трислівних, 16 чотирислівних – усього 243 колокації (рис. 4), але в графі результатів відображається загальна кількість ідентифікованих n-gram з урахуванням прихованих стоп-слів. В таблиці результатів у колонці “Freq” вказано частотність словосполучення, у колонці “Range” – кількість текстів у яких воно зустрічається (рис. 4).

QQL [stem=="türm"] [stem=="Tatar"] [stem=="mîllî"] [stem... + 3
323.84 per million tokens • 0.033%

Left context KWIC Right context

- doc#4 unun devam ettiğini hatırlattı.</s></s>Türkiye Cumhurbaşkanı ayrıca **Kırım Tatar Millî Meclisi** Birinci Başkan Yardımcısı Nariman Cela'ın ve Rusya tarafından yasa
- doc#7 arımızla birlikte çalışmaya hazırız.</s></s>No: 125, 29 Haziran 2024, **Kırım Tatar Millî Meclisi** Başkan Yardımcısı Neriman Cela'ın Serbest Bırakılması Hk.</s></s>
- doc#7 inarak, daha sonra tutuklanan ve bilahare hapis cezasına çarptırılan **Kırım Tatar Millî Meclisi** Başkan Yardımcısı Neriman Cela'ın esir takası çerçevesinde serbest

QQL [stem=="Tatar"] [stem=="mîllî"] + 4
434.45 per million tokens • 0.043%

Left context KWIC Right context

- doc#4 unun devam ettiğini hatırlattı.</s></s>Türkiye Cumhurbaşkanı ayrıca Kırım **Tatar Millî Meclisi** Birinci Başkan Yardımcısı Nariman Cela'ın ve Rusya tarafından yas
- doc#7 arımızla birlikte çalışmaya hazırız.</s></s>No: 125, 29 Haziran 2024, Kırım **Tatar Millî Meclisi** Başkan Yardımcısı Neriman Cela'ın Serbest Bırakılması Hk.</s></s>
- doc#7 inarak, daha sonra tutuklanan ve bilahare hapis cezasına çarptırılan Kırım **Tatar Millî Meclisi** Başkan Yardımcısı Neriman Cela'ın esir takası çerçevesinde serbet
- doc#30 mize, arabalarımıza sahip çıkmaya devam edeceğiz.</s></s>Nitekim Kırım **Tatar millî** marşı nedir?</s></s>“Ant etmiş milletimin yarasını samaya, nasıl olur da

Рис. 3. Словосполучення ідентифіковане програмою Sketch-Engine як дві різні колокації

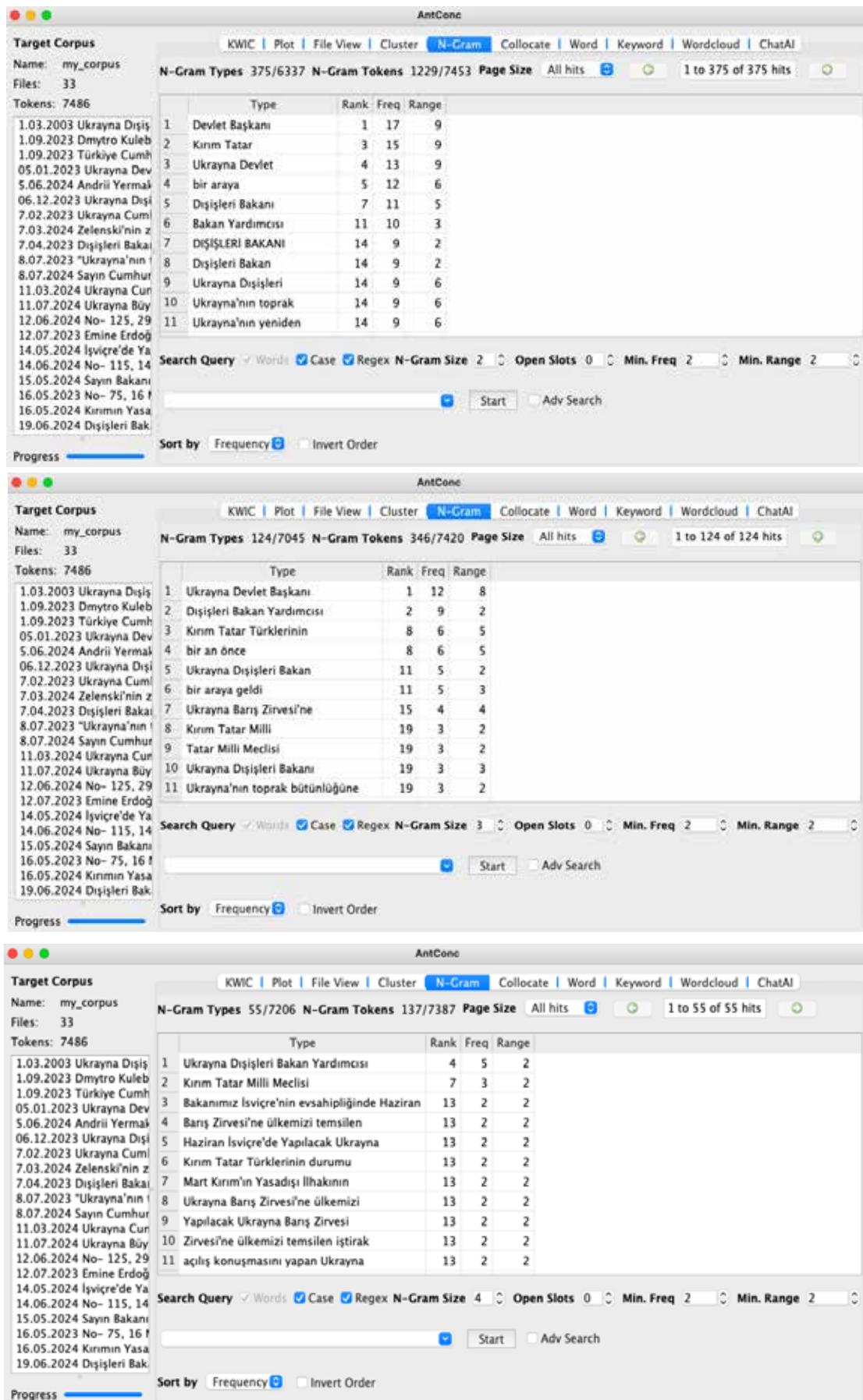

Рис. 4. Результати ідентифікації 4-grams в програмі AntConc

AntConc, так само як і Sketch-Engine, варіації одного й того ж словосполучення ідентифікує як окремі колокації (рис. 5) тому, фіксуючи статистичні дані, потрібно перевіряти кожен випадок вживання за допомогою інструменту KWIC (рис. 5).

Екстракція ССК та валідація результатів. Згідно вище сформульованого нами визначення поняття ССК, з 716 колокацій, зафіксованих корпусним менеджером Sketch-Engine, ми виділили 54, а з 243 колокацій, зафіксованих корпусним менеджером AntConc – 53 ССК. Зведені результати продемонстровані в таблиці 1, де колонка “ч” – частотність, “т” – кількість текстів, у яких вжито ССК (Табл. 1). Бачимо, що жоден корпусний менеджер не ідентифікував як колокації виокремлені нами ССК *siyasi tutuklular/mahkumlar; karşı karşıya kalmak, iş adamı/iş insanı, insansız hava aracı (İHA), Birleşmiş Milletler (BM)*. Статистичні дані подекуди різняться, проте в контексті мети нашого дослідження це не є суттєвим, оскільки вони враховуються лише для визначення актуальності ССК.

В ході роботи було відмічено некоректне написання українських імен та власних назв у досліджуваному матеріалі: *Kiev* [22; 23], *Dmitro* [23], *Andrii* [16], *Volodimir* [35], *Zelenski* [32; 33], попри запроваджену у 2019 році Міністерством закордонних справ України кампанію #CorrectUA

[20]. Також в процесі дослідження було виявлено тексти, які містять значну кількість актуальних ССК: “Andrii-Yermak: “Ukrayna için adil bir barış: Türkiye’nin rolü ve Küresel Barış Zirvesi” [16] та “Dışişleri Bakanı Sayın Hakan-Fidan’ın Ukrayna Dışişleri Bakanı Dmitro-Kuleba ile Ortak Basın Toplantısı” [23] й можуть бути використані в якості навчальних матеріалів для курсу практичного перекладу.

Висновки. Результати дослідження продемонстрували, що стійкі словесні комплекси становлять основу лексичного складу дипломатичного дискурсу, оскільки охоплюють як специфічні поняття, так і типові формулювання. Достовірність отриманих результатів підтверджено застосуванням відразу трьох методів пошуку: самостійного, за допомогою застосування AntConc та з використанням веб-ресурсу Sketch-Engine. Підсумки показали, що обидва корпусні менеджери однаково ефективні в ідентифікації колокацій, але 4 версія AntConc формує втричі коротший список результатів, що полегшує виокремлення стійких словесних комплексів. Окрім досягнення основної мети – екстракції та формування реєстру стійких словесних комплексів турецько-українського дипломатичного дискурсу, в ході дослідження виявлено переваги та недоліки використання корпусних менеджерів AntConc та Sketch-Engine в автоматизованій обробці турецьких текстів,

The image shows two screenshots of the AntConc software interface. The top screenshot displays a search for the keyword "Karadeniz Tahil Girişimi'nin". The interface shows a table with 2 hits. The bottom screenshot displays a search for the keyword "Karadeniz Tahil Girişimi". The interface shows a table with 6 hits. Both screenshots include a search query bar, a results table with columns for File, Left Context, Hit, and Right Context, and a search query bar at the bottom.

File	Left Context	Hit	Right Context
1 25.09.2023 Dışişleri Bak...	İstisnasız tüm önemli konuları kapsadı.	Karadeniz Tahil Girişimi'nin	yeniden canlandırılmasının bu görüş
2 5.06.2024 Andrii Yermak...	toprak bütünlüğünü desteklemektedir.	Karadeniz Tahil Girişimi'nin 2022-2023	yıllarında başarılı olmasına aktif olar

File	Left Context	Hit	Right Context
1 25.09.2023 Dışişleri Baka...	m aslında her iki Bakana da olacak. Bildiğimiz üzere	Karadeniz Tahil Girişimi 17 Temmuz	itibarıyla sona erdirmişti
2 8.07.2023 "Ukrayna'nın ...	k girişimleri neticesinde İstanbul'da atılan imzalarla	Karadeniz Tahil Girişimi'ni	hayata geçirdik. Türk boğazlarında
3 25.09.2023 Dışişleri Baka...	görüşmeler istisnasız tüm önemli konuları kapsadı.	Karadeniz Tahil Girişimi'nin	yeniden canlandırılmasının bu gör
4 5.06.2024 Andrii Yermak...	Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklemektedir.	Karadeniz Tahil Girişimi'nin 2022-2023	yıllarında başarılı olm
5 1.09.2023 Dmytro Kuleb...	ü konularında kapsamlı görüşmeler gerçekleştirdik.	Karadeniz Tahil Girişimini	yeniden tesis etmek için birlikte çalış
6 25.09.2023 Dışişleri Baka...	HAKAN FIDAN- Cevap için çok teşekkür ediyorum.	Karadeniz Tahil Girişimiyle	ilgili soruya cevaben şunları ifade e

Рис. 5. Словосполучення ідентифіковане програмою AntConc як дві різні колокації

Таблиця 1

	ССК	самостійно		Sketch Engine		AntConc	
		ч	г	ч	г	ч	г
1	Dışişleri Bakanı	20	5	20	5	20	5
2	Devlet Başkanı	18	9	18	9	18	9
3	toprak bütünlüğü	14	10	14	10	14	10
4	(Ukrayna / Küresel) Barış Zirvesi	14	5	14	5	14	5
5	ele almak	13	8	10	6	13	8
6	bir araya gelmek	12	6	12	6	12	6
7	sona ermek	12	4	12	4	12	4
8	NATO	11	6	4	4	11	6
9	uluslararası hukuk	11	5	11	5	11	5
10	Bakan Yardımcısı	11	4	10	3	11	4
11	Karadeniz (tahıl) girişimi / tahıl girişimi	10	5	8	5	10	5
12	esir takası/değişimi/mübadelesi	7	5	7	5	7	5
13	Dışişleri Bakanlığı	7	5	7	5	6	4
14	(Karadeniz) tahıl koridoru	7	4	7	4	6	4
15	(küresel/dünya) gıda güvenliği	7	4	7	4	6	3
16	Barış Formülü	6	6	6	6	6	6
17	iş çevresi / iş dünyası	6	4	6	4	6	4
18	(İstanbul) Tahıl (Koridoru) Anlaşması	5	5	5	5	3	3
19	adil (bir) barış	5	5	4	4	3	3
20	uluslararası toplum	5	4	5	4	5	4
21	ağırlamaktan memnuniyet duymak	4	4	4	4	4	4
22	Kırım'ın (yasadışı) ilhaki	4	4	2	2	-	-
23	Kırım Platformu (Zirvesi)	4	3	4	3	4	3
24	BM	4	3	-	-	-	-
25	insansız hava aracı (İHA)	4	3	-	-	-	-
26	Başkan Yardımcısı	4	3	4	3	4	3
27	(Uluslararası) Kırım Platformu	4	3	4	3	4	3
28	meydana gelmek	4	2	4	2	4	2
29	kalıcı (bir) barış	3	3	3	3	3	3
30	ikili ilişki	3	3	2	2	2	2
31	ikili görüşme	3	3	3	3	3	3
32	hayatını kaybedenler	3	3	3	3	2	2
33	dile getirmek	3	3	3	3	3	3
34	(ortak) basın toplantısı	3	3	3	2	3	2
35	Ticaret Bakanı	3	3	3	3	3	3
36	Meclis Başkanı	3	2	3	2	3	2
37	Kırım Tatar Milli Meclisi	3	2	3	2	3	2
38	ayağa kaldırmak	3	2	3	2	3	2
39	netice almak	3	2	3	2	3	2
40	Ukrayna Büyükelçiliği	3	2	3	2	3	2
41	Savunma Bakanı	2	2	2	2	2	2
42	basın açıklaması	2	2	2	2	2	2
43	mutabakat zaptı	2	2	2	2	2	2
44	üst düzey ziyaret	2	2	2	2	-	-
45	açılış konuşması	2	2	2	2	2	2
46	yerli halk	2	2	2	2	2	2
47	iş adamı / iş insanı	2	2	-	-	-	-
48	baş başa	2	2	2	2	2	2
49	karşı karşıya kalmak	2	2	-	-	-	-
50	taziye iletmek	2	2	2	2	2	2
51	başsağlığı dilemek	2	2	-	-	2	2

52	meydan okumak	2	2	2	2	2	2
53	ortaya koymak	2	2	2	2	2	2
54	ortaya çıkarmak	2	2	2	2	2	2
55	altını çizmek	2	2	-	-	2	2
56	kamuoyuna saygıyla duyurulur	2	2	2	2	2	2
57	müteahhit şirketleri/müteahhitlik şirketler	2	2	2	2	2	2
58	insani yardım	2	2	2	2	2	2
59	savaş esirleri	2	2	2	2	2	2
60	siyasi tutuklular/mahkumlar	2	2	-	-	-	-

зокрема проблему з токенизацією в Sketch-Engine та необхідність створення еталонного корпусу для виокремлення ключових слів за допомогою AntConc. Побудований на основі аналізу теоретичних даних алгоритм необхідних дій для ек-

трекції стійких словесних комплексів засвідчив, що популярні корпусні менеджери AntConc та Sketch-Engine на даному етапі розвитку не полегшують суттєво процес пошуку стійких словесних комплексів у текстових корпусах.

Список літератури:

1. Алефіренко М. Теоретичні питання фразеології: монографія. Харків: Вища шк., 1987. 167 с.
2. Баран Я. А., Зимомря М. І. Теоретичні основи фразеології: навч. посіб. Ужгород: Ужгор. держ. ун-т, 1999. 176 с.
3. Баран Я. А. Фразеологія у системі мови : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.15. Київ, 1998. 391 с.
4. Габер Є. В. Війна на словах: як переклад може змінити результати дипломатичних переговорів. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2021/09/30/7128432/> (дата звернення: 21.09.2024).
5. Демська О. М. Текстовий корпус: поняття і визначення. *Дивослово*. 2011. № 10. С. 35–37.
6. Жуковська В. В. Вступ до корпусної лінгвістики: навч. посіб. Житомир: ЖДУ ім. Ів. Франка, 2013. 142 с.
7. Карпіловська Є. А. Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика. Донецьк: Юго-Восток, 2006. 188 с.
8. Колоїз Ж. В. Структурно-функціональні різновиди усталених конструкцій у мові публіцистики Сергія Єфремова: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпропетровськ, 1996. 19 с.
9. Корнієнко Л. М. Українська фразеологія другої половини ХХ – початку ХХІ століть: тлумачні та перекладні словники: дис. канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2017. 218 с.
10. Локота О. П. Абревіація як особливий спосіб утворення термінів у турецькому дипломатичному дискурсі. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2009. № 16. С. 281–286.
11. Локота О. П. Формально-структурний аналіз дипломатичної термінології сучасної турецької мови. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2010. № 24. С. 73–79.
12. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови: монографія. Київ: Наук. думка, 1973. 278 с.
13. Спотар-Аяр Г. Ю. Культура усного та писемного мовлення: діловий та академічний дискурс. Київ: Авантпост-Прим., 2017. 162 с.
14. Удовиченко Г. М. Словосполучення у сучасній українській літературній мові: монографія. Київ: Наук. думка, 1968. 227 с.
15. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: навч. посіб. Київ: Знання, 2007. 494 с.
16. Andrii Yermak: “Ukrayna için adil bir barış: Türkiye'nin rolü ve Küresel Barış Zirvesi” / Ukrayna'nın Ankara Büyükelçiliği. *Embassy of Ukraine in the Republic of Türkiye*. URL: <https://turkiye.mfa.gov.ua/tr/news/andrij-yermak-spravedlivij-mir-dlya-ukrayini-rol-turechchini-ta-globalnij-samit-miru> (дата звернення: 21.09.2024).
17. AntConc (Windows, MacOS, Linux). *Laurence Anthony's Website*. URL: <https://www.laurenceanthony.net/software/antconc/releases/AntConc431/help.pdf> (date of access: 21.09.2024).
18. collocation. *Cambridge Dictionary / English Dictionary, Translations & Thesaurus*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/english/collocation> (date of access: 21.09.2024).
19. Corpus Analysis with Antconc / Programming Historian. *Programming Historian / Programming Historian*. URL: <https://programminghistorian.org/en/lessons/corpus-analysis-with-antconc> (date of access: 21.09.2024).

20. #CorrectUA / Міністерство закордонних справ України. *Ministry of Foreign Affairs of Ukraine*. URL: <https://mfa.gov.ua/en/correctua> (date of access: 21.09.2024).
21. Dağ A. E. Uluslararası ilişkiler ve diplomasi sözlüğü: İngilizce-Fransızca-Türkçe. İstanbul: Vadi Yayınları, 2009. 515 p.
22. Dmytro Kuleba Kyiv’de Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Hakan Fidan ile görüştü. / Ukrayna’nın Ankara Büyükelçiliği. *Embassy of Ukraine in the Republic of Türkiye*. URL: <https://turkiye.mfa.gov.ua/tr/news/dmytro-kuleba-kyivde-turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakani-hakan-fidan-ile-gorustu> (date of access: 21.09.2024).
23. Dışişleri Bakanı Sayın Hakan Fidan’ın Ukrayna Dışişleri Bakanı Dmytro Kuleba ile Ortak Basın Toplantısı, 25 Ağustos 2023 / T.C. Dışişleri Bakanlığı. *Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs*. URL: <https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-hakan-fidan-in-ukrayna-disisleri-bakani-dmitro-kuleba-ile-ortak-basin-toplantisi-25-8-2023.tr.mfa> (date of access: 21.09.2024).
24. Finegan E. Language: Its structure and use. 5th ed. Boston, MA: Thomson Wadsworth, 2008. 574 p.
25. N-grams, multiword expressions, lexical bundles / Sketch Engine. *Sketch Engine*. URL: <https://www.sketchengine.eu/guide/n-grams-multiword-expressions/> (date of access: 21.09.2024).
26. Reference corpus for term extraction / Sketch Engine. *Sketch Engine*. URL: <https://www.sketchengine.eu/corpora-and-languages/reference-corpus/> (date of access: 21.09.2024).
27. O’Keeffe A., McCarthy M. J. The Routledge Handbook of Corpus Linguistics. 2nd ed. London: Routledge, 2022. URL: <https://doi.org/10.4324/9780367076399> (date of access: 21.09.2024).
28. Stefanowitsch A. Corpus linguistics: A guide to the methodology. Berlin: Language Science Press, 2020. 510 p.
29. T. C. Cumhurbaşkanlığı. URL: <https://www.tccb.gov.tr> (date of access: 21.09.2024).
30. T.C. Dışişleri Bakanlığı – Kiev Büyükelçiliği. *T.C. Dışişleri Bakanlığı – Kiev Büyükelçiliği*. URL: <https://kiev-be.mfa.gov.tr/Mission/Index> (date of access: 21.09.2024).
31. T.C. Dışişleri Bakanlığı. *Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs*. URL: <https://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa> (date of access: 21.09.2024).
32. Ukrayna Cumhurbaşkanı Volodimir Zelenski ile Telefon Görüşmesi / Basın Açıklamaları / Faaliyetler. *T. C. Cumhurbaşkanlığı*. URL: <https://tccb.gov.tr/basin-aciklamalari/365/142812/ukrayna-cumhurbaskani-volodimir-zelenski-ile-telefon-gorusmesi> (дата звернення: 21.09.2024).
33. Ukrayna Devlet Başkanı Volodimir Zelenski ile Telefon Görüşmesi / Basın Açıklamaları / Faaliyetler. *T. C. Cumhurbaşkanlığı*. URL: <https://tccb.gov.tr/basin-aciklamalari/365/142427/ukrayna-devlet-baskani-volodimir-zelenski-ile-telefon-gorusmesi> (date of access: 21.09.2024).
34. Ukrayna’nın Ankara Büyükelçiliği. *Embassy of Ukraine in the Republic of Türkiye*. URL: <https://turkiye.mfa.gov.ua/tr> (date of access: 21.09.2024).
35. “Ukrayna’nın toprak bütünlüğüne desteğimizi tüm platformlarda ifade ettik” / Haberler. *T. C. Cumhurbaşkanlığı*. URL: <https://tccb.gov.tr/haberler/410/147638/-ukrayna-nin-toprak-butunlugune-destegimizi-tum-platformlarda-ifade-ettik-> (date of access: 21.09.2024).
36. Ünsal G. Diplomasi dili ve çevirisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*. 2019. No. 17. P. 22–39.
37. User Guide / Sketch Engine. *Sketch Engine*. URL: <https://www.sketchengine.eu/guide/> (date of access: 21.09.2024).
38. Word sketch – collocations and word combinations / Sketch Engine. *Sketch Engine*. URL: <https://www.sketchengine.eu/guide/word-sketch-collocations-and-word-combinations/> (date of access: 21.09.2024).

Celik K. S. EXTRACTION OF STABLE VERBAL COMPLEXES FROM THE TEXTS OF MODERN TURKISH-UKRAINIAN DIPLOMATIC DISCOURSE

The article is dedicated to the study of Turkish-language texts of modern Turkish-Ukrainian diplomatic discourse in order to identify relevant stable verbal complexes. Considering that there is no common definition of the concept of “stable verbal complex”, the paper illustrates the existing approaches and presents its own understanding of stable verbal complex as semantically coherent stable combinations of words that naturally occur in speech and can perform nominative and communicative or expressive functions. The article then outlines the role of stable verbal complexes in diplomatic discourse and substantiates the importance of compiling and regularly updating their register in view of the continuous change in their relevance. The practical part of the work describes the algorithm of our extraction of relevant stable word complexes of Turkish-Ukrainian diplomatic discourse based on the material of Turkish-language texts published between 01.01.2023 and 11.07.2024 on the official websites of the Ministry of Foreign Affairs of Turkey, the Presidency of the Republic of Turkey, the Embassy of the Republic of Turkey in Ukraine and the Embassy of Ukraine in

the Republic of Turkey. The procedure, carried out with the involvement of Sketch Engine and AntConc 4.3.1 software, consisted of the following stages: formation of a collection of texts; single-handedly search of stable verbal complexes and fixation their frequency in the formed collection; creation of the text corpus and identification of collocations in the corpus with the help of corpus managers; extraction of stable verbal complexes from the obtained list of collocations; validation of the results; forming a list of relevant stable verbal complexes of Turkish-Ukrainian diplomatic discourse. Besides achieving the main goal of the research, the study identified the main advantages and disadvantages of using corpus managers to identify collocations in Turkish texts; revealed some inconsistencies in the transliteration of Ukrainian proper names with the originals; and identified texts that can be considered as educational materials.

Key words: *Turkish-Ukrainian diplomatic discourse, stable verbal complex, stable verbal complexes of Turkish diplomatic discourse, processing Turkish with Sketch Engine, processing Turkish with AntConc.*

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 821.161

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.1/36>

Максимова А. Я.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ АМЕРИКАНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Стаття присвячена вивченню фразеологізмів американської англійської у першій половині ХХІ століття. Показано, що американські фразеологізми охоплюють всі сфери життєдіяльності американського суспільства та світові цінності, передаючи цінності, настанови, розкриваючи пріоритети та важливі аспекти проживання в сучасному суспільстві. У статті показується, що фразеологізми заслуговують на увагу не тільки лінгвісти, а також історики та прості люди, оскільки містять філософські цінності, настанови, передається що добре, а що погано. Умовно фразеологізми американської англійської можна класифікувати за такими темами філософські настанови, світобачення, розумова діяльність, діяльність, здоров'я, вдача, емоційний стан, інформаційне середовище, фінансове забезпечення, вороже ставлення, комунікація, людська особливість. Описано, що фразеологізми американської англійської передають загальнолюдські цінності про хороше та погане, як вести себе на роботі, які помилки може робити протягом всього її життя, як оцінювати події навколишнього середовища. Водночас фразеологізми американської англійської містять настанови щодо того як досягти успіху, прожити успішне життя. Водночас американська англійська поновлюється сучасними фразеологізмами, що пов'язані з динамічним розвитком суспільства. Визначено особливості американських фразеологізмів англійської мови: британські фразеологізми – консервативна мудрість сформована століттями, що не враховує мінливе сьогоднішнього дня. Для британських фразеологізмів притаманний класичний характер. Американські фразеологізми враховують століттями сформовану мудрість, проте вони більше про сучасне та майбутнє. Така ситуація обумовлена великим потоком мігрантів протягом всього часу існування США. Американські фразеологізми отримали глобальний масштаб. З одного боку світові події та окремі явища, процеси знаходять своє відображення та назву в американській англійській, а з іншого боку процеси, що відбуваються в США також знаходять своє відображення у мові. Панівне становище США та простота британської англійської обумовило також становлення американської англійської як міжнародної мови.

Ключові слова: британські фразеологізми, особливості, тенденція, характеристика, міжнародна мова.

Постановка проблеми. Американська англійська отримавши своє коріння від британської англійської поглибила свою сутність за рахунок мудрості корінних племен, емігрантських хвиль під час створення та становлення США. Протягом ХХ століття еміграція продовжувалася до США особливо з країн, де була нестабільна політична ситуація, у пошуках захисту та отримання громадянства. Укріплення США на міжнародній арені як супердержави спричинило нову велику кількість емігрантів з усіх куточків світу у тому числі у першій чверті ХХІ століття. Американська англійська, у тому числі американські фразеологізми, перебувають під впливом цих про-

цесів та актуалізує потребу їх систематичне їх вивчення

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У першій чверті ХХІ століття американські фразеологізми набули особливо значущого значення, оскільки вміщують накопичений багатолітній досвід британців, що розвивалася на американському континенті під впливом природних умов, корінного населення та емігрантів. Ю. Зацний досліджував ґрунтовно американські фразеологізми наприкінці ХХ століття та на початку ХХІ століття, проте у першій чверті ХХІ століття американська англійська досить сильно поповнювалася новими фразеологізмами за рахунок світових подій, за рахунок нових хвиль еміграції до США.

Окремі аспекти фразеологізмів британської та американської англійської вивчали В.В. Ревенко (заголовки інтернет-видань) [8], Н Глушаниця (художні тексти та їх переклад на рідну мову) [1], С. Новоселецька (топонімічні назви) [5], Т. Яковчук (топонімічні назви) [5], А. Максимова (становлення, методологію) [2, 3, 4, 9, 10, 11, 12] тощо. Проте всі вищезазначені наукові роботи є фрагментарними та не розкривають особливостей американської англійської у сучасному світі.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз американських фразеологізмів, визначення їх особливостей та вивчення впливу британських фразеологізмів на сучасну американську англійську.

Виклад основного матеріалу.

Сучасну лінгвістику складно уявити окремо від процесів глобалізації, що відбуваються в загальному науково-технічному просторі. Той факт, що глобальний науково-технічний простір все ще є не сформованим і хаотичним, зумовлює необхідність систематизації накопичених знань, зокрема у сфері фразеології.

Британська англійська та американська англійська в основі своїй мають давньоанглійську мову, що обумовило їх схожість. Проте після проголошення незалежності США у XVIII столітті мови почали розвиватися відповідно до потреб населення, де були розповсюджені. Для британської англійської характерна канонічність, патріархальність, стриманість, що зумовлено традиціями, звичаями, поглядами суспільства, що знайшло своє місце у мові. Саме наявність короля, аристократів, передача спадку і титулу найстаршому сину також мали значний вплив на вокабуляр британської англійської. Американська англійська розвивалася на підставі представників Британії (невдахи аристократи, злочинці, селяни, ремісники, шукачів кращої долі), індіанців, іспанців, німців, голландців, африканців. Суміш цих націй, їх культурні цінності, традиції, ритуали вплинули на розвиток американської англійської мови та формування американських фразеологізмів.

Американська англійська мова пройшла тривалий етап становлення і вагомий вплив здійснили емігранти та процес опанування континенту, оскільки нові природні явища, тваринний і рослинний світ, діяльність потребували позначення. Американським фразеологізмам притаманний антропоморфізм, де людина обирає локацію для проживання у разі потреби, передається сприйняття світу очима людини, її фізичний стан та емоційне переживання, робота, хоббі, дозволя, відпочинок і важливі проблеми, з якими стика-

ється людина. Британські фразеологізми охоплюють світобачення, життєвий досвід, здоров'я. Оскільки в основу американських фразеологізмів увійшли британські, то спочатку дослідимо британські фразеологізми.

Очима британської фразеології акцент робиться на тому що не потрібно поспішати, той сміється, хто сміється останнім, доцільно мститися за щось погане, порушувати загальні правила, потреба у відпочинку, допомозі іншій людині, потреба у терпінні та наявності дозвілля. Проживання життя також супроводжувалося філософськими цінностями та настановам, що сповнені життєвою мудрістю і передається від покоління до покоління.

Haste makes waste поспішиш – людей насмішиш (сам по собі)

He who laughs last laughs loudest той сміється, хто сміється останнім (сам по собі)

I'll get you back for what you did помститися за щось погане або тобі повернеться, все те погане, що ти мені зробив (сам по собі)

Bite the bullet зчепити зуби, робити щось через силу (як частина речення)

Get out of hand відбитися від рук, розпуститися (сам по собі)

Hit the sack завалюватися спати, вирушити на бічну (у складі речення)

Let someone off the hook зніму тебе з гачка (у складі речення)

Підсумовуючи філософські цінності та настанови британських фразеологізмів стали основою для формування американських фразеологізмів.

Проживаючи життя, людина надає власні оцінки щодо подій, надає власні оцінки та рекомендації щодо уникнення негативних ситуацій і отримання якомога більше позитивних вражень від життя, а отже у цілому це можна назвати світобачення.

Every dog has his day буде й на нашому тижні свято (сам по собі)

Familiarity breeds contempt чим краще ви когось знаєте, тим менше він вам подобається або знайомство породжує презирство (сам по собі)

Better late than never краще пізно, ніж ніколи (сам по собі)

The best of both worlds поєднувати найкращі риси двох різних ситуацій (у складі речення)

We'll cross that bridge when we come to it ми вирішимо цю проблему, коли вона виникне (сам по собі)

A bird in the hand is worth two in the bush краще синиця в жмені, ніж журавель у небі (сам по собі)

Існування та життєдіяльність людини потребує наявності аналізу інформації та підвищення ваги інтелектуальної роботи у XXI столітті. У віці інформаційних технологій розумова діяльність почала переважати над фізичною діяльністю.

It's not rocket science це не вища математика (само по собі)

Your guess is as good as mine те, що ви говорите, коли не знаєте відповіді на запитання (сам по собі)

Wrap your head around something осягати/розуміти щось складне (у складі речення)

Проживання життя людини неодмінно пов'язано з роботою, хобі, побутом. Недарма люди говорять, що “життя – це рух”, тобто щоб прожити повноцінне життя людина має чимось займатися. Тому в цій групі дуже багато фразеологізмів.

Call it a day зупинитися, припинити роботу (як частина речення)

Get your act together (само) організуватися; приводити в порядок (сам по собі)

No pain, no gain якщо хочеш стати кращим і досягти чогось, тобі потрібно важко над цим працювати (сам по собі)

Get something out of your system бути більш зібраним (у складі речення).

Go back to the drawing board планувати щось заново (у складі речення)

On the ball бути спритним (у складі речення)

Actions speak louder than words не по словах судять, а по справах (само по собі)

By the skin of your teeth ледве-ледве, ледве (як частина речення)

Cutting corners робити щось швидко, але на шкоду якості (як частина речення)

Easy does it тихіше їдеш далі будеш (само по собі)

Досягнення успіху неможливо без здоров'я. Бути здоровим в американському розумінні правильно харчуватися, вести здоровий спосіб життя та займатися спортом.

Fit as a fiddle бути здоровим (як частина речення)

Under the weather погано почуватися, хворіти або навіть страждати від похмілля (у складі речення)

Вдача також вважалася важливою ритуальною складовою успішності людини. Вона є неодмінним атрибутом будь-якої діяльності людини, що супроводжувала її та має бути при ній, як символ сили та щастя.

Fortune favours the bold доля прихильна до сміливих (сам по собі)

Go down in flames щось, що погано завершиться (як частина речення)

Fail spectacularly ефектний провал (як частина речення)

Break a leg бажаємо комусь удачі (сам по собі)

Miss the boat упустити можливість (у складі речення)

У вік цифрових та інтернет технологій, мінливому середовищі дуже велике навантаження здійснюється на розумову діяльність та емоційний стан людини. У сьогоденних умовах емоційний стан людини не завжди є стабільним, що зумовлено динамічним перевантаженням.

Pull yourself together взяти себе в руки (сам по собі)

So far so good поки що все добре, до цих пір все в порядку (сам по собі)

That's the last straw це остання крапля або моє терпіння урвалося (сам по собі)

To get bent of form засмучуватися (у складі речення)

Новини є важливими у давні та сьогоденні часи, оскільки кардинально можуть змінити поточну ситуацію або змінити план дій відповідно до отриманої інформації.

Get wind of something почути новини про щось таємне (як частина речення)

Hear something straight from the horse's mouth дізнатися щось з перших вуст. (як частина речення)

Зі стародавніх часів питання грошей привертало увагу більшості людей і також ця тема залишається нагальною й сьогодні, зокрема, актуальними є питання заробітку, збереження, ставлення до вартості тощо.

A dime a dozen щось дешеве або недорого коштує (як частина речення)

A penny saved is a penny earned гроші, які ви заощадили сьогодні, ви можете витратити пізніше; заощаджена копійка – це зароблена копійка (сам по собі)

Costs an arm and a leg коштувати шалених грошей (як частина речення)

Як і в будь-якому середовищі є працьовиті, позитивні люди так і ледачі, заздрісні, а також ті, які можуть здійснювати вбивства, крадіжки, що також вплинули на формування американських фразеологізмів.

Speak of the devil про вовка мова (сам по собі)

Barking up the wrong tree помилятися, йти хибним слідом; звинувачувати не того, кого слід (як частина речення)

Make a long story short йдеться про викрадення з метою викупу (у складі речення)

Різноманітні життєві ситуації, потреба у підтримці активізують потребу у комунікації щодо висловлення думок, кривди, налагодження комунікації тощо.

You can say that again я повністю з тобою згоден (сам по собі)

A picture is worth 1000 words краще показати, ніж розповісти; одна картинка замінє тисячу слів (сам по собі)

A penny for your thoughts скажіть мені, що ви думаєте (сам по собі)

Add insult to injury все гірше і гірше; додавати; підкинути дров; погіршити ситуацію (як частина речення)

Break the ice розтопити лід; сказати або зробити що-небудь, щоб зробити ситуацію менш напруженою, більш невимушеною (як частина речення)

Людина є головним учасником всіх подій та проживаючи життя шукає собі подібних, що знайшло своє відображення в американських фразеологізмах, зокрема, пошуді собі подібних, надаються оцінки одних людей щодо інших.

Birds of a feather flock together рибак рибачить здалеку; масть до масті підбирається (сам по собі)

He's not playing with a full deck бути розумово неповноцінним (сам по собі)

He's off his rocker він божевільний або він не сповна розуму (сам по собі)

Підсумовуючи втщенаведене, британські фразеологізми що увійшли до складу американської англійської стали цінним надбанням, оскільки враховують багатостолітній досвід. За мовною ознакою з-поміж британських фразеологізмів зустрічаються іменникові та дієслівні.

Аналізуючи сьогоденні американські фразеологізми, то вони охоплюють найбільш яскраві та проблемні місця, зокрема, старі речі, боротьба зі спамом, робота ЗМІ, вибори, електронні пристрої, догляд за дітьми, наркотичні засоби, новини та урядова інформація.

Trump Slump (noun) – падіння рейтингу ЗМІ, коли немає історій про Дональда Трампа.

Ditzy Cups (noun) – колекція персоналізованих, жартівливих або іншим чином прикрашених посудин для пиття захащує наші столи та шафи.

Anti-social media (noun) – блокувальники спаму та фільтри електронної пошти призначені для зменшення небажаного трафіку.

Delecting (verb) – акт проведення виборів шляхом виключення опонентів із бюлетеня.

Give props to (verb) – виявляти вдячність за щось.

Die Phone (noun) – електронний пристрій, який так заворожував, що ви не помітили, як вийшли з узбіччя в рух.

Weedscape (noun) – місце, де домінує запах марихуани.

False Snooze (noun) – новини чи урядові звіти, які закликають вас ігнорувати інші новини чи урядові звіти як неважливі.

Американські фразеологізми урізноманітнюють британські фразеологізми додаючи сучасності колоритності, особливо акцентуючи увагу на відомих політичних діячах, електронній пошті, виборах, захопленості наркотичними засобами, роботі мобільних телефонів.

Особливістю американських фразеологізмів англійської мови стали

Британські фразеологізми – консервативна мудрість сформована століттями, що не враховує мінливе сьогодення. Для британських фразеологізмів притаманний класичний характер. Американські фразеологізми враховують століттями сформовану мудрість, проте вони більше про сучасне та майбутнє. Така ситуація обумовлена великим потоком мігрантів протягом всього часу існування США.

Американські фразеологізми отримали глобальний масштаб. З одного боку світові події та окремі явища, процеси знаходять своє відображення та назву в американській англійській, а з іншого боку процеси, що відбуваються в США також знаходять своє місце у мові

Панівне становище США та простота британської англійської обумовило також становлення американської англійської як міжнародної мови.

Американська англійська стала втіленням світових цінностей, надбань, що вміщують погляди, традиції, світобачення, образ життя, життєдіяльність, ставлення до оточуючого середовища.

Висновки. Фразеологізми американської англійської стійкі вирази, що застосовуються у переносному значенні та які стали надбанням світової спільноти. Фразеологізми американської англійської стали настановами, що передаються від покоління до покоління як споконвічну мудрість. Під впливом емігрантів та особливих кліматичних умов формувалася американська англійська. Динамічне зростання словникового запасу американської англійської та збільшення кількості американських фразеологізмів обумовлено статусом мови як міжнародної та динамічним науково-технічним розвитком світової спільноти. Перспективою подальших наукових дослідження є вивчення їх мовних особливостей та структури.

Список літератури:

1. Глушаниця Н. Англійські та американські фразеологічні одиниці в оригіналі та перекладі (на прикладі англомовних художніх текстів). *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2016. № 34. С. 43–56.
2. Максимова А. Лінгвальні параметри функціонування американської англійської мови та їх реалізація у ХХІ століття *Studia Methodologica*. 2024. № 57. С. 128–137.
3. Максимова А. Особливості словотворення неологізмів у британській пресі *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2023 № 60 Том 1. С. 81–84.
4. Максимова А.Я. Процеси глобалізації та завдання англійської фразеології. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. 2023. № 4. Видавничий дім «Гельветика» Суми, с. 28–31.
5. Новоселецька С. В., Яковчук Т.В. Лінгвознавчі особливості англійських та американських фразеологізмів як різновиду сленгової лексики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Філологія»*, 2023. № 20 (88). С. 31–34.
6. Подп'ятнікова А. Я. Мотиваційний механізм державного регулювання розвитку транзитного потенціалу. *Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. праць*, 2014. № 4 (23). Дніпропетровськ, ДРІДУ НАДУ. С. 120–129.
7. Подп'ятнікова А. Я. Особливості розвитку демократичного транзиту в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Т. 30 (69). № 5. К. : Видавничий дім «Гельветика». С. 7–14.
8. Ревенко В.В. Фразеологічні одиниці в заголовках британських та американських інтернет-видань. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Випуск 11 Том 1 (2019) с. 133–136.
9. Kapral I., Usova I, Maksymova A., Yefymenko T., Boyko S. Peculiarities of Advertising Information Representation in the English-Language Mass Media Discourse. *World Journal of English Language*. Sciedu Press, vol. 13(4), p. 1–37.
10. Maksymova A. Phraseologisms of American English in the world's language space. *Scientific journal of Polonia University periodyk naukowy akademii Polonijnej*. 2023. № 61 (6). pp. 76–81 [Index Copernicus, WorldCat].
11. Maksymova A. The development of American English: a retrospective analysis *Scientific journal of Polonia University periodyk naukowy akademii Polonijnej*. 2023. № 62 (1). pp. 74–79.
12. Myronova N., Maksymova A., Senchylo-Tatlilioglu N., Kostyuchok P., Nastenka S. Linguistic divergence in the context of globalization: an analysis of linguistic changes and its impact on cultural identity. *Ad Alta Journal of interdisciplinary research*. 2024. Vol. 14, issue 1, special issue XLII. pp. 129–134.

Maksymova A. Ya. THE COMPARATIVE ANALYSIS OF AMERICAN PHRASEOLOGISMS

The article is devoted to the study of American English phraseology in the first half of the 21st century. It is shown that American idioms cover all spheres of life in American society and world values, conveying values, guidelines, revealing priorities and important aspects of living in modern society. The article shows that idioms deserve the attention of not only linguists, but also historians and ordinary people, as they contain philosophical values, instructions, and convey what is good and what is bad. Conventionally, phraseological units of American English can be classified according to the following topics: philosophical guidelines, worldview, mental activity, activity, health, character, emotional state, information environment, financial support, hostile attitude, communication, human peculiarity. It is described that American English idioms convey universal human values about good and bad, how to behave at work, what mistakes can be made throughout one's life, how to evaluate events in the environment. At the same time, American English idioms contain instructions on how to achieve success and live a successful life. At the same time, American English is updated with modern phraseology associated with the dynamic development of society. The peculiarities of American phraseological units of the English language are determined: British idioms – conservative wisdom formed by centuries, which does not take into account the changing present. British idioms have a classic character. American idioms take into account centuries of wisdom, but they are more about the present and the future. This situation is caused by a large flow of migrants throughout the entire existence of the United States. American idioms have gained a global scale. On the one hand, world events and individual phenomena, processes find their reflection and name in American English, and on the other hand, the processes taking place in the USA also find their reflection in the language. The dominant position of the USA and the simplicity of British English also led to the emergence of American English as an international language.

Key words: *British idioms, features, tendency, characteristic, international language.*

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81.25

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.1/37>**Грабар О. В.**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Чижова Н. В.**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Петренко М. В.**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПОЕЗІЇ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

У статті проведено дослідження лексичних та стилістичних особливостей поетичних творів та визначено труднощі їх перекладу з англійської мови на українську. У статті зазначено, що якщо переклад прози підкорюється певним технічним правилам, то переклад поезії здається зовсім недосяжним. Перекладач поезії іноді виношує своє кілька рядкове дітище місяцями. Потім переклади переписуються і виправляються багато разів. Однак ніхто настільки не обтяжений необхідністю дотримуватись різних правил оформлення тексту, як перекладач поезії. І ніхто з такою серйозністю не відноситься до збереження чисельних умовностей форми [4, с. 26].

У статті впорядковано вже здобуті знання й розглянуто певні аспекти лінгвістичного дослідження, а саме необхідність передачі тих особливостей форми, які, поєднуючись, надають віршу особливого параметру музичальності. Зазначено, що дуже важливим при перекладі поезії є відтворення ритміко-інтонаційних характеристик оригіналу: ритму, розміру, каденції, кількості стоп, рим та типів їх чергування.

Оскільки слово є першоосновою художнього твору, найбільш насиченим і багатим змістовим компонентом, важлива роль в статті надається вибору слова в процесі перекладу поетичних творів, а також збереження зв'язку між художнім образом і мовною категорією, на основі якого він будується.

Переклад віршів – це завжди подвійний образ: образ поета-перекладача і автора оригіналу. Завданням перекладача є ознайомити читача, який не знає мови оригіналу, з даним текстом, а також виразити правильно і повно засобами однієї мови те, що вже виражено раніше засобами іншої мови, відтворивши зміст поезії мовою перекладу в найбільш слушній для даного випадку віршовій формі.

У подальшому дана робота може слугувати матеріалом для практичного перекладу поетичних творів з англійської мови на українську, а також для вивчення їх із естетичної точки зору. Дослідження труднощів, що виникають під час перекладу лексико-стилістичних особливостей поезії, зможуть допомогти вирішити перекладацькі проблеми та створити нові рішення для модернізації перекладу поетичних творів.

Ключові слова: поетична структура, образність, архаїзм, рима, еквівалент, синтаксична фігура, віршовий розмір.

Постановка проблеми. Невпинний розвиток міжнародних відносин, розширення та поглиблення культурних зв'язків України з країнами Європи та всього світу, активізація дипломатії,

необхідність у спілкуванні молоді різних держав і континентів у сфері політики, науки, мистецтва вимагають не тільки практичного володіння іноземними мовами як інструментом комунікації і взаємодії, а й проникнення у глибину іншомовного менталітету, творчих надбань. Ми пізнаємо світ – світ пізнає нас. Кожна нація має свою унікальну культуру, свої традиції, які вирізняють її з-поміж інших. Для глибинної взаємодії і розуміння між представниками різних культур потрібно в першу чергу мати розуміння саме творчої спадщини. Протягом тисячоліть письменники і поети писали прозові твори і поезію, в яких живуть духовні культурні цінності кожного народу. Поступово розвивалось суспільство і збільшувався інтерес до художніх творів по всьому світу. Вони стали об'єктами досліджень фольклористів, лінгвістів та перекладознавців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вибрана тема широко досліджувалася у роботах перекладачів, мовознавців і теоретиків перекладу М. Рильського, В. Коптілова, О. Гайнічеру, Р. Зорівчак, які вивчали особливості українського художнього перекладу, реалістичні і нереалістичні тенденції поетичного перекладу, а також сучасних перекладачів М. Стріхи, В. Богуславської, які експериментують зі структурою романтичних образів.

Постановка завдання. Мета дослідження зумовлює виконання таких завдань, як визначення лексичних, лінгвостилістичних ознак поетичного тексту та дослідження особливостей перекладу такого тексту. Об'єктом дослідження є лексичні та стилістичні особливості поетичних текстів, які виступають предметом дослідження, вибрані методом суцільної вибірки. Для досягнення даної мети визначено такі завдання: проаналізувати лексичні особливості поетичних творів, окреслити зв'язок лексики і її стилістичного забарвлення, а також показати важливість цього зв'язку при перекладі з англійської мови на українську.

Актуальність вибраної теми зумовлюється спрямуванням лінгвістичних досліджень сучасних авторів на комплексне вивчення поетичних текстів, їх мовних і структурних особливостей, а також реалізації прагматичної та естетичної функцій через переклад.

Виклад основного матеріалу. Теорія перекладу відображає найбільш суттєві риси того чи іншого явища. Вона розглядає лише закономірні, тобто типові, такі, що регулярно повторюються, співвідношення між текстами на мові оригіналу і мові перекладу. Та найважчими для практики перекладу є саме «незакономірні» відповідності.

Як раз у вмінні знаходити індивідуальні поодинокі «не передбачувані» теорією відповідності і полягає творчий характер перекладацької діяльності.

Переклад – це процес перетворення мовного твору з однієї мови на іншу при збереженні змісту, тобто значення. Та про збереження змісту можна говорити тільки у відносному, а не в абсолютному значенні. Під час міжмовних перетворень неможливо уникнути втрат. Завжди має місце неповна передача значень, які виражені у тексті оригіналу. Отже, текст перекладу ніколи не може бути повним і абсолютним еквівалентом тексту оригіналу. Завдання ж перекладача полягає у тому, щоб зробити цю еквівалентність найбільш повною, тобто звести втрати до мінімуму. Але вимагати «стовідсоткової» відповідності значень, виражених у тексті оригіналу і в тексті перекладу, є абсолютно нереальним. Таким чином, метою перекладача є цілісно і точно передати зміст оригіналу засобами іншої мови, зберігши його стилістичні та експресивні особливості. Під цілісністю перекладу розуміють єдність форми та змісту на новій мовній основі. Якщо критерієм точності перекладу є тотожність інформації, яка подається різними мовами, то цілісним (повноцінним або адекватним) можна назвати тільки такий переклад, який передає цю інформацію рівноцінними засобами. Іншими словами, на відміну від перекладу, переклад повинен передавати не тільки те, що виражене оригіналом, але й так, як це виражено в ньому.

Аналізуючи текст під час перекладу, в ньому виокремлюють такі «одиниці перекладу» (слова, словосполучення або частини речення), для яких у даній мові традиційно існують постійні незмінні відповідники. Проте у будь-якому тексті такі еквівалентні відповідності складають незначну меншість. Набагато більше існує таких «одиниць», для перекладу яких необхідно користуватися найрізноманітнішими засобами тієї чи іншої мови, але й цей вибір далеко не довільний. Звичайно, він зовсім не обмежується даними двомовного словника. Ніякий словник не може передбачити всієї різноманітності контекстуальних значень, що реалізуються в мовному потоці, як і не може охопити всієї різноманітності словосполучень. Тому теорія перекладу може встановлювати лише функціональні відповідності, беручи до уваги залежність передачі певних смислових категорій від дії різних факторів.

Що ж є критерієм правильності вибору для досягнення адекватності перекладу? Оскільки критерієм адекватності може бути лише відповід-

ність частці дійсності, описаній в оригіналі, рівноцінність засобів визначається якщо не тотожністю, то максимальним наближенням отриманого результату до дії оригіналу.

Навіть «проникнення в дійсність», покладене в основу так званої денотативної теорії перекладу, не може бути критерієм адекватності. Цілком можливі випадки, коли перекладач повніше і глибше знайомий з відрізком дійсності, описаним в оригіналі, аніж сам автор. Але хіба має право перекладач відтворювати цю реальну дійсність не так, як вона відображена в оригіналі? Такий підхід спотворює саму суть перекладу і підмінює авторське бачення дійсності баченням перекладача.

Говорячи про лексичні явища, слід зауважити, що більшість слів української та англійської мов – багатозначні. Різні значення слова пов'язані між собою і, як правило, об'єднуються навколо загального, основного значення. Семантика слова проявляється у контексті, залежить від лексичного оточення слова. Тому для адекватної передачі значення слова слід розглядати не ізольовано, а у зв'язку з іншими словами, іноді ж – у широкому контексті.

Уявлення про переклад як про звичайну підстановку слів однієї мови словами-еквівалентами з іншої мови помилкове. Особливо це потрібно враховувати при перекладі поезії, в якій поєднуються не лише слова, образи, а й ритміка і стилістика. Саме в поезії зв'язок між образами та мовною категорією дуже тісний і безпосередній. Цим визначається складність підбору функціональних відповідностей при перекладі, а отже, постає питання про вирішення творчих завдань художнього поетичного перекладу. О. І. Гайнічеру стверджує, що перекласти поетичний твір – не означає передати засобами іншої мови образи, вихоплені окремо та ритміко-інтонаційні нюанси (хай навіть досить тонкі); потрібно створити цілісну поетичну структуру, в якій головні ідейно-художні компоненти взаємодіють між собою аналогічно до того, як це відбувається в самому першотворі [1, с. 158].

Вірш – це невеликий за розміром художній твір, побудований за законами віршованої мови. А віршована мова в художній літературі і мова художньої прози характеризуються спільною ознакою – **образністю** [3, с. 145]. Образи в поезії є не лише прикрасою, а основною суттю інтуїтивної мови. Але віршована, тобто поетична, мова, на відміну від прози, є розмірена, ритмічно організована, поділена часто на строфи. Вона більш емоційна та експресивна, характеризується своєрідністю інтонації й особливим темпом, пов'язаним з більшою кількістю пауз, ніж це буває у прозі.

Однак не слід думати, що при перекладі віршів домінують лише компоненти віршованої форми. Ця складна форма містить не менш складний зміст, який виражається сплетінням багатопланових образів, які в кожного поета та в кожному творі утворюють свою неповторну систему. Адже для літератури, як для мистецтва, матеріалом якого служить мова, характерний особливий, часто безпосередньо тісний зв'язок між художнім образом і мовною категорією, на основі яких він будується.

Важливим виявляється *стилістичне забарвлення поетичної лексики* – наявність особливих слів (архаїзмів, неологізмів, синонімів, антонімів та ін.) та використання своєрідних засобів художньої виразності (епітетів, порівнянь, метафор і т.д.).

Слід наголосити на ролі *синтаксичних прийомів та фігур* поетичної мови. За словами М. Рильського, ми не повинні зв'язувати себе чужомовним синтаксисом, слід будувати фразу згідно з законами нашої мови, але так, щоб відчувався характер синтаксису автора. Автора, якому притаманна манера писати довгими періодами, у жодному разі не можна передавати коротенькими фразами [4, с. 126].

Ще однією складовою поетичної мови є *особливості звучання*, тобто *поетична фонетика* або *евфонія*, яка створює своєрідний звуковий «малюнок» мови. Музичне оформлення мови, система алітерацій, асонансів та інші види звукової гри надають відомого емоційного забарвлення розповіді. Евфонія залежить від *словникового складу мови*. Вона, як і інші образотворчі засоби, відіграє свою роль лише в єдності зі змістом, і ні в першотворі, ні в перекладі не може служити самоціллю.

У поетичному тексті образний елемент значення слова, як правило, активізується, просуваючись на передній план. Внаслідок цього слово стає носієм мікробразу – складової частини образу крупнішого плану. Образ, започаткований у слові, набуває конкретності в контексті, який збагачує його, надаючи йому рис дедалі відчутнішої індивідуальності й неповторності.

Резонаторна система слова досить велика. Вона вбирає в себе весь досвід історії народу, його усної та писемної словесності. До цього додається особисте відношення самого поета-перекладача, його тонке чуття лексичного розмаїття.

До слів, звичайних у поезії і незвичайних у розмовній мові, відносяться, наприклад, наступні:

morn – ранок *oft* – часто *warrior* – воїн
even – вечір *ire* – гнів *maiden* – діва

Ці слова є **архаїзмами**, тобто застарілими словами, і в сучасній мові вживаються вкрай рідко.

Вони надають віршам особливого піднесеного, поетичного, емоційно забарвленого характеру.

У поезії часто знаходимо невідомі застарілі і такі, що не входять до сучасної англійської мови, граматичні форми.

Перш за все слід згадати про старі форми особових займенників другої особи, які вже не вживаються у сучасній англійській мові, та про вживання присвійних займенників:

thou |ðəu| – ти – називний відмінок однини;

thee |ði:| – тебе, тобі – об'єктний відмінок однини;

ye |ji:| – ви – називний і об'єктний відмінок множини;

thy, thine – твій, твоя, твоє, твої.

Читаючи поезію, зустрічаємо такі дієслівні форми, які давно не вживаються у сучасній англійській мові, а саме:

art – друга особа однини теперішнього часу дієслова *to be*;

hast – друга особа однини теперішнього часу дієслова *to have*;

dost – друга особа однини теперішнього часу дієслова *to do* (і закінчення *-est* другої особи однини теперішнього часу в інших дієсловах);

hath, doth, quoth, riseth та інші дієслова – *-th* у третій особі однини теперішнього часу.

Для поетичної мови характерна відсутність допоміжного дієслова *to do* у заперечних реченнях, що у ранні періоди історії англійської мови було цілком звичайним явищем (в поезії нового часу відсутність *to do* у заперечних реченнях є поетичною вільністю).

Без знань архаїзмів та застарілих граматичних форм не можливе розуміння оригіналу, а тому й переклад немислимий.

Великий інтерес у процесі художнього перекладу становлять специфічні особливості іншомовного вірша, обумовлені **різною довжиною слова в оригіналі та в перекладі**. У перекладознавчій літературі лінгвістичного характеру є чимало спеціальних праць, присвячених цьому питанню; вони обґрунтовані теоретично і підтвержені на практиці.

Зупинимось на законах *еквілінеарності*, *еквіметричності* та *еквіритмії*.

Раніше у перекладах білих англійських ямбів Шекспіра вимагалось дотримуватись «еквілінеарності», тобто за одиницю точності у віршованому перекладі брався рядок першотвору.

Щодо еквіритмічності, то це справа умовна. Дуже важко еквіметрично, тим більше еквіритмічно перекладати вірші з мови однієї звукової

системи віршами на мову іншої системи. Та все ж перекладач повинен старатись зберегти форму оригіналу, адже саме вона свідчить про індивідуальну своєрідність іншомовного поета. Ритм, розмір, каденція, кількість стоп, рима, тип чергування рим, строфа, рефрен, звукопис – це ті особливості форми, які, поєднуючись, надають віршу особливого параметру музичності. У жодному іншому тексті гра форми не має такого важливого значення. Ніде естетична інформація не представлена такою концентрацією засобів, як у поезії. Тому великий інтерес у процесі поетичного перекладу становлять специфічні особливості національного вірша, способи передачі ритміко-інтонаційних характеристик оригіналу. Тому вважаємо, що в перекладі потрібно намагатись:

1. Дотримуватись розміру і стопності: чотиристопний ямб передавати чотиристопним ямбом, а не п'ятистопним ямбом і не чотиристопним хореєм, якщо стопність змінюється (скажімо, в першому рядку шість стоп, а в другому чотири), то зберігати і цей алгоритм.

Перекладаючи Лонгфелло, Байрона чи вірші тих поетів, де прийнято віршування силабо-тонічної системи, ми можемо відтворити її точно: ямб передавати ямбом, хорей – хореєм.

Приклад візьмемо з вірша «Іде в красі вона своєї» («*She Walks in Beauty*» by George Byron)

*She walks in beauty, like the night
Of cloudless climes and starry skies;
And all that's best of dark and bright
Meet in her aspect and her eyes;
Thus mellowed to that tender light
Which heaven to gaudy day denies [5, p. 13].*

Пропонуємо такий варіант перекладу цієї строфи:

*Іде в красі вона своєї,
Мов діва зоряних небес,
І сяйво трепетних надій
Горить в очах вогнем чудес,
А гляне пристрасно з-під вій –
Неначе божий день воскрес.*

Проте, коли традиції віршування різні, то ми йдемо або шляхом пошуку близького аналога, або замінюємо систему оригіналу на традиційну систему мови перекладу, але намагаємось зберегти інші особливості (наприклад, алітерацію чи цезуру).

2. Зберігати риму – співзвуччя закінчень слів, яким завершується рядок, звуковий повтор в кінці рядка, починаючи з останнього наголошеного складу. За своїм положенням рими можуть бути не тільки кінцевими, але й внутрішніми, у серед-

ині рядка. За внутрішньою римою слова, які знаходяться у середині рядка, римуються або між собою, або з кінцевими римами:

*For after the rain when with never a stain
The pavilion of Heaven is bare,
And the winds and sunbeams with their convex
gleams*

Build up the blue dome of air [5, pp. 516–519]

У власному перекладі ця строфа звучить так:

І так чудово, натхненно й ново

В повітрі після зливи,

Вітрець сміється, проміння лється

Й склепіння неба темно-синє.

3. Зберігати каденцію – наявність/відсутність занаголосної частини рими. Заміна жіночої рими (наголос на передостанньому складі) на чоловічу риму (наголос на останньому складі) змінює музичну інтонацію вірша з енергійної, рішучої на співучу, нерішучу.

4. Зберігати типи чергування рим. Суміжна, перехресна, кільцева рими пов'язані не тільки із створенням певних тональностей змісту (наприклад, суміжна рима характерна для пісенного складу, а перехресна – більше для сюжетної оповіді), але і з давніми традиціями оформлення жанрів і поетичних форм. Суміжна рима здавна використовувалась у народній пісні, кільцева – обов'язкова умова для сонетної форми.

Висновки. Опрацювання матеріалів у сфері художнього поетичного перекладу дало змогу прийти до висновку, що вирішуючи перекладацькі завдання в області художньої літератури,

слід брати до уваги відмінності у співвідношенні між однаковим матеріальним змістом слова та його стилістичною і лексичною категоріями у різних мовах. Особливою мовленнєвою ознакою є й різні можливості сполучуваності слів, які співпадають за матеріальним значенням. Звідси випливає необхідність лексико-стилістичної, а отже, й граматичної перебудови певного уривку першотвору. До того ж, чим своєрідніший індивідуальний стиль автора, тим специфічнішим для даної мови виявляються можливості поєднання значень, які він використовує. Такий автор здатен сповна використати образно-сміслову багатство мови. У результаті цього перекладач мусить змінювати матеріальне значення одних слів, інші випускати цілком, або вводити нові слова для зв'язку, відповідно до будови рідної мови, змінюючи граматичні відношення та здійснюючи інші операції.

Читаючи та аналізуючи вірші, слід розуміти не тільки їх зміст, але й особливості форми, тобто перейнятися тими художніми засобами, якими поет виражає свої ідеї, висловлює свої почуття, створює ті чи інші картини життя. Стилiстичний аналіз творів розкриває єдність форми і змісту і допомагає виявити, яка роль стилістичного прийому у реалізації задуму поета.

Тому для адекватного перекладу необхідно враховувати лексичне забарвлення слів, вміти зрозуміти намір автора стосовно використання певного пласту лексики, а також важливо вдало передати всі особливості образної структури першотвору.

Список літератури:

1. Гайнічеру О.І. Сучасний поетичний переклад: реалістичні і нереалістичні тенденції. *Питання літературознавства*. 1996. Вип. 3. С. 153–161. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PI_1996_3_18
2. Жулавська О.О., Назаренко О.В. Переклад: теоретичні та практичні аспекти: навч. посібник. Суми: Сумський державний університет, 2017. 133 с.
3. Линтвар О.М. До проблеми художнього перекладу. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія «Філологічна»*. 2012. Вип. 30. С. 144–147. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_30_45
4. Рильський М.Т. Мистецтво перекладу. Київ, 1975. 341 с.
5. Poems of Byron, Keats and Shelley / Elliott Coleman. Communication and Studies Inc, 1967. 699 pp.

Hrabar O. V., Chizhova N. V., Petrenko M. V. LEXICAL AND STYLISTIC PECULIARITIES OF POETRY TRANSLATION FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN

The article deals with studying lexical and stylistic features of poetic works and identifying the difficulties of their translation from English into Ukrainian. The article notes that while translation of prose is subject to certain technical rules, translation of poetry seems to be completely unattainable. Sometimes a poetry translator carries his or her several-line brainchild for months. Then the translation is rewritten and corrected many times. However, no one is more burdened with the need to follow the various rules of text formatting than a poetry translator. And no one takes the preservation of the numerous conventions of the form so seriously [4, p. 26].

The article organizes the already acquired knowledge and considers certain aspects of linguistic research, namely the need to convey those features of the form that, when combined, give the poem a special parameter of musicality. It is noted that it is very important when translating poetry to reproduce the rhythmic and intonational characteristics of the original: rhythm, size, cadence, number of poetic feet, rhymes and types of their alternation.

Since the word is the primary basis of a work of art, the most intense and rich semantic component, the article gives an important role to the choice of words in the process of translating poetry, as well as to preserving the connection between the artistic image and the language category on which it is based.

The translation of poetry is always a double image: the image of the translating poet and the author of the original. The task of the translator is to acquaint the reader, who does not know the original language, with this text, as well as to express correctly and fully by means of one language what has already been expressed earlier by means of another language, reproducing the content of the poem in the target language in the most appropriate verse form for this case.

In the future, this work can serve as material for practical translation of poetic works from English into Ukrainian, as well as for studying them from an aesthetic point of view. The study of the difficulties encountered in the translation of lexical and stylistic features of poetry can help in finding solutions to translation problems and creating new solutions for modernising the translation of poetry.

Key words: *poetic structure, figurativeness, archaism, rhyme, equivalent, syntactic figure, verse size.*

UDC 81'25: 61

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.1/38>**Karachova D. V.**

National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”

Myroshnychenko V. M.

National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”

Pilhui N. M.

National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”

USE OF MULTIMEDIA TECHNOLOGIES IN TRANSLATION CLASSES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article analyzes the use of the most common multimedia technologies in translation classes in higher education institutions and their significance. The challenges of the modern world encourage all sectors of society to use the latest developments and technologies. Sustaining important results in any sphere of life is currently impossible based on old methods. This also applies to the education system. A good education is the key to an intelligent and competitive future generation. Therefore, the main challenge of modern education is to provide students with globalized and in-depth knowledge, skills and the ability to adapt to the modern requirements of society. Since 2020, when the world was shaken by the Covid-19 pandemic, the education system found itself in an extremely difficult state, as it was not ready for a drastic change in the format of education. However, it was this situation that gave a powerful impetus to global changes in the education system and teaching format. Global corporations began to develop special programs that could be used to replace the old teaching format. This made it possible to make classes more interesting and interactive. The latest trends in education pushed lecturers to use multimedia technologies, which made it possible for classes to be more interesting. Such classes contribute to better assimilation of new material, according to the latest research. There are both standard programs for working in online formats and a variety of additional technologies that lecturers can use. In our article, we indicated the most common multimedia technologies used by lecturers in higher education institutions in translation classes, such as presentations, audio and video exercises, GPT chat, gamification, Kahoot platform, machine translation systems, etc. All this gives lecturers the opportunity to make translation classes interesting, more interactive and add more new interesting material. The modern education system must rise to the demands of a globalized society and provide students with the knowledge and skills they may need in future professions, as this is the key to a smart and competitive future generation.

Key words: classes, translation, multimedia technologies, education system, globalization.

Statement of the problem. Modern world challenges in the field of education emphasize the use of the latest technologies for better perception and assimilation of new material. The leading Western countries have been using such technologies in education for a considerable period of time, which has made it possible to significantly improve the level of education.

The globalization processes of the modern world promote the exchange of experience in many fields of knowledge. Thus, the tendency to use various multimedia technologies has attracted the attention of the education system of our country.

This topic is relevant because more and more researchers in the field of Philology are studying these technologies and trying to adapt them to our education system.

Analysis of recent research and publications.

Among modern researchers dealing with this topic, we can mention such names as Rudnytska K.V., Broslavska G., Sinytsia M.O.

Let's consider this in more detail. Rudnytska K.V. notes that «the use of multimedia technologies is distinguished by interactivity, flexibility of application and integration of various types of educational information, and also turns students into subjects of learning» [1, p. 233]. From the point of view of G. Broslavska: «The use of multimedia technologies in classes contributes to the implementation of didactic functions (cognitive, developmental, research, communicative) in the educational process ... At the same time, there is a diversification of the ways of presenting and presenting information» [2, p. 147].

Sinytsia M.O. states that in the modern world, «there is an urgent need for informatization of education, the purpose of which is the global rationalization of intellectual activity through the use of new information technologies, a radical increase in the efficiency and quality of training specialists with a new type of thinking that meets the requirements of a post-industrial society» [3, p. 424].

So we can admit that the researchers claim and agree in their studies that the use of multimedia technologies in classes has a positive impact and the development of cognitive, research and communicative functions of students.

Task statement. The task of this article is a general overview of the most common types of modern multimedia technologies used in translation classes in higher education institutions.

Outline of the main material of the study. Scientific and technological progress and globalization trends of the modern world provide the possibility of wider opportunities in all fields. And education is no exception. The latest world trends, based on the new format of online education, require fast and multifunctional capabilities that would allow students and teachers to reach a new level of education, while not losing the quality of education. Such tasks gave a significant impetus to the development of new multimedia technologies that would enable teachers to make classes interesting and interactive.

Modern translation classes in higher education institutions can be quite creative due to the use of multimedia technologies. Some time ago, only audio tasks and text translation were used in translation classes. However, now the situation has changed significantly. The latest trends in education pushed lecturers to use multimedia technologies, which made it possible for classes to be more interesting. Such classes contribute to better assimilation of new material, according to the latest research.

This subject is interesting to study because it significantly expands the boundaries of ordinary classes and provides huge opportunities for both lecturers and students.

Nowadays, in classes in higher education institutions, lecturers use various multimedia technologies to improve the quality of education. There are both standard programs for working in an online format, and various additional technologies that lecturers can use.

It is important to note that the offline learning format could not always provide lecturers with such wide opportunities for conducting classes. But online

learning, on the contrary, promotes the use of various multimedia technologies during classes.

Let's consider the most popular types of multimedia technologies for translation classes in higher education institutions:

1. Presentations.

Teaching new material in the form of presentations makes it more logical and consistent. This contributes to better concentration of students' attention and assimilation of the material.

It should also be noted that presentations make it possible to engage the visual memory of students because they can contain certain pictures, examples or drawings when explaining a certain topic. The lecturer can also use thematic videos to better explain a certain topic. According to the latest research, the use of audio and video format leads to better learning of the material by students, because it involves several areas of the brain at once.

Presentations provide much wider opportunities for explaining the material. This format of presentation of new information has been very widespread among Western countries for many years and has shown good results in the assimilation of the material by students over the years.

This is especially relevant in the context of online learning because listening to a monotonous lecture will not give good results and may lead to certain difficulties in understanding new material because of technical problems (bad Internet connection, problems with sound or video playback) or bad concentration of students' attention will not lead to good assimilation of knowledge by students who are used to perceiving information not only auditorily, but also to the involvement of visual memory.

2. Audio exercises.

These types of tasks are usually the most difficult for students. With the development of the latest technologies, lecturers nowadays can use different platforms for audio exercises. In translation classes, such tasks are extremely important, because they train students' attention, concentration, and memory, and help better assimilation of the material to the skills of sequential translation, which is considered the most difficult type of translation.

Unlike a written translation, audio tasks help students become familiar with both the classical pronunciation of native speakers and different types of dialects. Such tasks are an important integral part of translation classes.

3. Video exercises.

This type of exercise appeared a few years ago and has already gained popularity. Unlike audio exercises,

using video exercises is a little easier for students, because visualization helps to absorb new information and understand new vocabulary faster.

The use of videos during lectures significantly improves the quality of students' knowledge and accelerates learning of the material. It should also be noted that students' concentration is much better in lectures using videos.

4. GPT chat and its analogues.

This is the most relevant multimedia technology of modern education. The advent of GPT chat revolutionized the educational process. This chat allows you to use various audio tasks, and exercises for translation. The program can select texts on a certain topic for translation, for example, technical, legal, etc.

But the main feature of this program is that you can use it not only in the form of text, but also use its audio capabilities. They arouse extraordinary interest in students and help a lot in the development of translation skills.

When using the audio capabilities of this program, students can choose not only the desired language but also certain dialects to deepen their knowledge and translation skills. A significant advantage of this program is that not only lecturers can use it in practical classes and lectures, but also students can use it independently to deepen their knowledge or search for certain information. This program is capable of answering questions that can be used to create a dialogue between the student and the program on a topic chosen by the lecturer or student.

Unfortunately, there are certain disadvantages to using this program. First of all, this is its use by students not to deepen their knowledge, but to facilitate the search for information that had to be researched independently according to a certain list of literature.

This led to the development of a new technology – Industry 5.0. This program is still in a state of disarray but promises an even more revolutionary approach to the educational process.

Industry 5.0 means the cooperation of modern technologies with people to increase the efficiency and productivity of learning. In education, this means collaboration between technology, lecturers and students to improve the efficiency and effectiveness of teaching and learning. Industry 5.0 technologies have the potential to fundamentally change the way students learn and teach new material.

Unlike GPT chat, which aims for a more automated form of work and maximum elimination of human intervention, Industry 5.0 seeks to create a balance

between the involvement of humans and machines to maximize the benefits of their interaction.

This is a new and revolutionary system of multimedia technologies that will be introduced into the education system. It will make it possible to immediately identify the problems of students and gaps in their knowledge and create a special personal approach to the education of such students.

This will make it possible to significantly improve the quality of education and activate students, and develop new formats of classes.

It is also important to note that the use of Industry 5.0 will be based on the use of Artificial Intelligence, which, in turn, can lead to the involvement of many new technologies in classes at once.

5. Machine translation systems.

These programs are aimed at translating large volumes of texts. Usually, they are rarely used in classes, mainly in machine translation classes only, and can be used by lecturers to acquaint students with the principles of operation of such programs and the specifics of this type of translation.

6. Gamification of the educational process.

It is important to note that this format is quite new in use in classes, but it is marked by good results in students' assimilation of knowledge.

Gamification is of considerable interest among students. This technology can involve various types of other technologies, such as video or audio tasks. This leads to better memorization of information and better focusing of students' attention on the new topic and new material.

Such technology can be used in various classes, but in classes on technical translation or business translation, it will significantly improve the quality of students' knowledge. The terminology of such classes is quite difficult to remember, and the game format will provide students with a large amount of new information, while not losing the students attention. Such activities can also involve students in participating in this process, which arouses considerable interest among students.

With the advent of Artificial Intelligence, gamification classes can reach a new and interesting level, because it will provide teachers with new opportunities to use several modern multimedia technologies at once. However, it should be noted that the gamification process should be introduced into the educational process in such a way as not to contribute to students' loss of interest in classes of a different format because the educational process cannot be based only on gamification, but also to encourage students to self-study.

7. Kahoot.

This platform is quite popular for use in classes in higher education institutions. It allows you to significantly improve the attention of students in classes and contributes to better memorization of new information. The Kahoot platform also uses a game-based approach to learning new information, which allows students to focus on learning a new topic during class and remember new terminology without problems. This is an important component of translation classes.

The use of multimedia technologies in modern classes in higher education institutions is a mandatory component. The globalization trends of the modern world contribute to the spread of a creative approach to learning. Such opportunities allow students to participate in the class not only as student but also as teacher, gain experience working with the audience, and develop public speaking skills.

Since 2020, lockdowns due to the Covid-19 pandemic have contributed to the development of online learning. At that time, the challenges to education were aimed at a quick change in the format of education, but the format change should not contribute to the loss of quality of education.

Large global corporations were actively engaged in the development of special programs for schoolchildren and students. This gave wide opportunities for the educational process.

It is important to note that the online learning system enabled students not only to complete the tasks given by the lecturer but also to participate in the class in the role of the teacher. This has a positive effect on the emphasis on the educational process and accustoms students to work with the audience and develops public speaking skills. Thanks to online learning, students who previously had problems with working with the audience due to some inner turmoil, now begin to actively work and develop the skills of working with the audience. This is an important component of the modern education system, because in today's globalized world, knowledge and skills are needed in the development of various presentations, speeches, work with a large audience, because work in modern international companies requires not only a good knowledge of foreign languages, but also the ability to implement all this technically and be able to present it to a large audience.

The modern education system must adapt to the demands of a globalized society and provide students with the knowledge and skills they may need in their future profession.

Universities in Western countries attract students to actively participate in classes, make various research projects and write scientific papers. Such student activity contributes to the acquisition of deeper knowledge by students because conducting scientific research contributes to better concentration of attention and assimilation of knowledge.

Conclusions. Today's globalized world is primarily characterized by the active use of multimedia resources. No sphere of our life can do without the use of the latest technologies. The education system is no exception. A good education is the way to success and prosperity for future generations. Therefore, modern education must always be at a high level, because future generations must acquire all the necessary skills for further work and professional growth, be good specialists and be competitive.

The outdated education system is no longer able to produce competitive generations in the harsh conditions of the modern world. Therefore, the transition to a new education system should be based on the maximum use of various multimedia technologies and their active introduction into the educational process. Such technologies not only allow students to be introduced to a variety of programs that they can then use in self-study, but also help them acquire certain skills that will be useful in the future.

The modern education system must be able to adapt to new demands of society and be ready for changes in the format of classes, their informativeness and goals.

Changing the format of classes to the active use of multimedia technologies will significantly interest students and encourage their active self-study after classes, which will allow them to significantly deepen their knowledge of subjects and contribute to the acquisition of research, cognitive and communication skills.

The globalization processes of the modern world promote the exchange of experience in many fields of knowledge. That is why Western countries can be a good example of using a new approach to the education system because they are actively engaged in the introduction of the latest technologies in the field of education. The exchange of experience is a good opportunity to improve the modern field of education and bring it to a completely new and interesting level.

This topic is relevant and more and more researchers each year are studying the approach of using multimedia technologies and trying to adapt them to our education system to make it more progressive and competitive.

Bibliography:

1. Рудніцька К. В. Використання мультимедійних технологій навчання на заняттях з іноземної мови у ЗВО. The 14th International scientific and practical conference “*Modern directions of scientific research development*” (July 13–15, 2022). Chicago, USA, 2022. – P. 236–239.
2. Брославська Г. Застосування мультимедійних технологій на заняттях з математики. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2018. № 18. С. 145–150.
3. Синиця М.О. Використання мультимедійних технологій у навчальному процесі ВНЗ як засіб формування педагогічних знань. Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 418–438.

Карачова Д. В., Мирошниченко В. М., Пільгуй Н. М. ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ПЕРЕКЛАДУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті аналізується використання найпоширеніших мультимедійних засобів на заняттях з перекладу у вищих навчальних закладах та їх значущість. Виклики сучасного світу спонукають всі галузі суспільства до використання новітніх розробок та технологій. Отримання важливих результатів у будь якій галузі наразі неможливе на основі старих методів. Стосується це також і системи освіти. Гарна освіта – це запорука розумного та конкурентоспроможного майбутнього покоління. Отже, головним викликом сучасної освіти є надання студентам глобалізованих та глибоких знань, навичок та умінь підлаштовуватись під сучасні вимоги суспільства. Починаючи з 2020 року, коли світ сколихнула пандемія Ковід 19, система освіти опинилась у надзвичайно важкій ситуації, адже вона не була готова до різкої зміни формату навчання. Проте саме ця ситуація дала потужний поштовх до глобальних змін у системі освіти та форматі навчання. Світові корпорації почали займатись розробкою спеціальних програм, які могли б використовуватись на заміну старому формату навчання. Це значно допомогло зробити заняття цікавішими та більш інтерактивними. Новітні тенденції у навчанні підштовхнули викладачів до використання мультимедійних технологій, що дало змогу заняттям бути більш насиченими та цікавими. Такі заняття сприяють кращому засвоєнню нового матеріалу, як стверджують дослідження. Існують як стандартні програми для роботи в онлайн форматі, так і різноманітні додаткові технології, які можуть використовувати викладачі. У нашій статті нами були зазначені найпоширеніші мультимедійні технології, які найчастіше використовуються викладачами у вищих навчальних закладах на заняттях з перекладу, як, наприклад, презентації, аудіо та відео вправи, чат GPT, гейміфікація, платформа Kahoot, системи машинного перекладу тощо. Все це дає викладачам можливість зробити заняття з перекладу цікавішими, більш інтерактивними та насиченими новим цікавим матеріалом. Сучасна система освіти повинна підлаштовуватись під запити глобалізованого суспільства та надавати студентам знання та навички, які їм можуть знадобитися у майбутній професії, адже це запорука розумного та конкурентоспроможного майбутнього покоління.

Ключові слова: заняття, переклад, мультимедійні технології, система освіти, глобалізація.

Миргород В. О.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ДІАЛЕКТНОГО МОВЛЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ К. СТОКЕТТ «ПРИСЛУГА» ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ)

Стаття присвячена дослідженню особливостей відтворення діалектного мовлення. Афроамериканський діалект є одним із найпоширеніших соціальних діалектів, які зустрічаються у англійській художній літературі, тому його аналіз є важливим і показовим. Виходячи з інформації, представленої про афроамериканський діалект, потрібно розуміти, як передати різні особливості його специфіки під час перекладу, якщо не існує точних способів їх передачі.

Афроамериканська народна англійська – це діалект, яким говорить більшість афроамериканців у Сполучених Штатах. Особливості діалекту частіше зустрічаються серед робітничого класу, ніж серед представників середнього класу; частіше серед підлітків, ніж серед людей середнього віку; більше в неформальних контекстах, ніж у формальних.

Діалекти – це джерело важливої соціальної інформації, яка походить від її носіїв. Вважається, що при перекладі діалектизмів перекладознавство є ключем до розуміння самого діалекту, а не інструментом його бездумного відтворення в тексті перекладу. У науковій спільноті немає єдиної думки про ключові тактики, використання яких є необхідним для адекватного відтворення діалектної лексики.

Оскільки афроамериканський діалект є сумішшю африканської культури та англійської мови, якою розмовляють афроамериканці, значна частина його лексики складається зі сленгових виразів. Знайти український словниковий відповідник стилістично маркованим одиницям (особливо, сленгізмам та жаргонізмам) мови є дуже складним, а інколи і неможливим завданням. За відсутності відповідника в українській мові, перекладачі звертаються до описового перекладу. Сленгізми та жаргонізми можуть бути перекладені за допомогою «інтерлінійного» та «трансформаційного» способів перекладу.

У переважній більшості випадків перекладачі застосовують різноманітні лексико-граматичні трансформації. Адекватність такого перекладу забезпечується, крім того, врахуванням стилістичних особливостей оригіналу, адже переклад має на меті відтворення стилістичної складової джерельного тексту.

Ключові слова: афроамериканський діалект, афроамериканська література, Black English, мовленнєві особливості, «Прислуга».

Постановка проблеми. Різні дослідження в галузі перекладознавства розглядають особливості передачі різноманітних існуючих діалектів, таких як професійні діалекти, жаргони і сленг. Незважаючи на це, лише кілька займалися складною проблемою передачі афроамериканського діалекту (дуже поширеної форми існування англійської мови), який багато лінгвістів відносять до соціальних діалектів [1]. Афроамериканський діалект є одним із найпоширеніших соціальних діалектів, які зустрічаються у англійській художній літературі, тому його аналіз є важливим і показовим. Виходячи з інформації, представленої про афроамериканський діалект, потрібно розуміти, як передати різні особливості його специфіки під час перекладу, якщо не існує точних способів їх передачі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну базу дослідження склали праці таких вчених, як: Л. Березовський, М. Моріні, З. Лановик, О. Ребрій, О. Сербенська, Т. Цепенюк, І. Ваврів, А. Дзюбановська, М. Руденко, О. Медвідь, В. Алікберов.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення особливостей відтворення діалектного мовлення на прикладі роману The Help К. Стокетт та його перекладу на українську мову.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до висновків Ш. Поплак, афроамериканська англійська зародилася на основі англійської мови, але в процесі розвитку спільноти афроамериканців у США у ній виникли специфічні особливості. Це могли бути елементи лексики, граматичні особли-

вості та інші риси, які стали характерними для цієї мови [2].

Використовуючи дослідження Лаванди Льюїс на тему «Значення афроамериканської народної англійської мови в навчанні», можна зробити висновок, що афроамериканська народна англійська – це діалект, яким говорить більшість афроамериканців у Сполучених Штатах. Хоча цей діалект використовується всюди, де проживають афроамериканці, слід пам'ятати, що не всі афроамериканці говорять на діалекті постійно [3]. Особливості діалекту частіше зустрічаються серед робітничого класу, ніж серед представників середнього класу; частіше серед підлітків, ніж серед людей середнього віку; більше в неформальних контекстах, ніж у формальних.

Діалекти – це джерело важливої соціальної інформації, яка походить від її носіїв. Вважається, що при перекладі діалектизмів перекладознавство є ключем до розуміння самого діалекту, а не інструментом його бездумного відтворення в тексті перекладу. У науковій спільноті немає єдиної думки про ключові тактики, використання яких є необхідним для адекватного відтворення діалектної лексики [4].

Так, О.В. Ребрій пропонує доволі сміливе та цікаве вирішення проблеми відтворення діалектного мовлення. Він стверджує, що «своєрідним «джерелом натхнення» для перекладачів під час відтворення різнорівневих елементів етносоціолектів може бути таке суперечливе явище філологічного сьогодення, як суржик» [5, с. 119–120].

Польський вчений Л. Березовський, серед іншого, пропонує створення штучного замітника діалекту, проте наголошує, що такий підхід може викликати проблеми із розумінням в читача. Окрім цього, він пропонує частковий переклад, відповідно до якого, частина діалектизмів, а саме: короткі, добре відомі слова та фрази, – не перекладаються, а залишаються в оригінальному написанні [6]. Такий підхід, на думку О.В. Ребрія, є не зовсім правильним, адже «українська мова не має усталеної системи засобів фонологічної стилізації, на відміну від англійської, а отже, використання таких засобів в однаковому обсязі в оригінальному та перекладеному творах не матиме аналогічного функціонального впливу» [5, с. 147].

У контексті афроамериканського діалекту важливо знайти способи передачі в мові перекладу його унікальності та специфіки, що включають в себе жаргонізми, а також особливості граматики та фонетики, які допоможуть передати культурні,

соціальні та індивідуальні аспекти персонажів та їхнього середовища.

Сучасні перекладознавці поділяють думку, що для перекладу діалектизмів можна і необхідно використовувати просторіччя. Адже саме просторіччя є найбільш правильним функціональним еквівалентом соціальних діалектів, який додасть мові перекладу ознаку відхиленості від літературної мови [7].

Англійський лінгвіст М. Моріні стверджує, що така проблема може бути вирішена шляхом створення «мови в мові», що означає створення такої мови, яка б складалася з неправильних або підлаштованих під місцевий колорит слів і фраз, фонетично адаптованих до правил мови, на якій створюється переклад [8].

Позицію між жаргоном та просторіччям займають професійні терміни, до яких належать терміни та вислови, що вживаються в окремій професійній спільноті як звичайні слова; перекладач також повинен знайти їхні словникові відповідники, якщо вони існують у мові перекладу, і використати їх у своєму тексті. Розглянемо приклади з нашого тексту:

“By the time he in third grade, thou, he get to talking better than the President a the United States, oming home using words like conjugation and parliamentary ... I say hosecat, he say domesticized feline. I say mixer and he say motorized rotunda [9, с. 5]” – Але до третього класу він почав говорити краще, ніж президент Сполучених Штатів, і, приїшовши додому, використовував такі слова, як «відмінювання» чи «парламентський»... Я говорю «домашня кішка», а він відповідає «одомашнений хижак сімейства котячих», я говорю «міксер», а він – «моторизований пропелер» [10, с. 8].

Особливим явищем є англійський сленг, який більшість науковців визначають як «експресивне англійське (американське) просторіччя» [12]. Оскільки афроамериканський діалект є сумішшю африканської культури та англійської мови, якою розмовляють афроамериканці, значна частина його лексики складається зі сленгових виразів [13].

Відповідно до словника лінгвістичних термінів під редакцією В.В. Баркасі, С.О. Каленюк, О.В. Коваленко, жаргонізми, аргонізми – слова або вислови, які належать жаргону або аргю певної мови. Жаргонізми використовуються членами певних соціальних груп або спільнот для надання експресивного забарвлення назвам предметів, явищ, дій або понять, які мають особливе значення для цих груп (*“Have a little pecker pie, nigger?”* [9]) [14].

Взагалі, всі ці категорії (арго, жаргон, професійні діалекти, сленг), на думку багатьох авторів, в кінцевому підсумку, тісно пов'язані з просторіччям і часто тотожні або переходять в нього. Отже, при відсутності відповідників чи функціональних аналогів, перекладач все ж звертається до просторіччя, яке надає перекладу потрібну характеристику відхилення від літературної норми [4].

У випадках з діалектизмами відмінності в підході полягають в тому, що, відповідно до давно прийнятої аксіоми в мистецтві художнього перекладу, діалектизм взагалі не можна перекладати діалектизмом («...неможливо перекладати південно-французькі діалектизми за допомогою особливостей південноукраїнських діалектів») [4]. У цих випадках демонструється лише деяке відхилення мови того, хто говорить, від літературної мовної норми, що досягається не вживанням українських діалектизмів або вульгаризмів, а використанням деяких розмовних елементів мови. Тут із лінгвістичних причин при перекладі неминучі великі втрати, які лише частково компенсуються перекладацькими зауваженнями та коментарями [4].

Знайти український словниковий відповідник стилістично маркованим одиницям (особливо, сленгізмам та жаргонізмам) мови є дуже складним, а інколи і неможливим завданням. За відсутності відповідника в українській мові, перекладачі звертаються до описового перекладу. Сленгізми та жаргонізми можуть бути перекладені за допомогою «інтерлінійного» та «трансформаційного» способів перекладу.

Наприклад, вираз *“Ho-ly shit”*. Інтерлінійний, тобто прямий, переклад в даному випадку є неприпустимим, оскільки призводить до порушення відповідних комунікативних стандартів, а також викликає непорозуміння через культурну та мовну специфіку. Окрім цього, оскільки різниця у комунікативних стандартах української та англійської мови є доволі суттєвою, використання таких лексем, як *shit*, звичних для сучасної американської версії розмовної англійської мови, в українській мові, навпаки, є неприйнятним. Отриманий український відповідник подібної стилістично маркованої лексики вважається більш грубим, ніж вихідне слово. З огляду на це, адекватним та етично вірним перекладом подібного висловлювання вважається таке: «*Чорт забирай*». В перекладі використовується розмовна, але не сленгова лексема.

«Чорт забирай» є менш грубим і більш прийнятним виразом для вживання в розмовному

спілкуванні, що відображає аналогічний ступінь шоку або незадоволення, але з використанням більш відомих і не так агресивних слів. Такий переклад враховує мовно-культурні відмінності та стандарти прийнятності в різних мовах і сприяє більш етичному спілкуванню.

У той же час перекладач може перекладати сленг сленгом, підбираючи український відповідник вихідної сленгової лексеми. Наприклад: *“Shoot, now I’m wondering if this fool even plans on hiring a maid or is she just drug me all the way out here for sport”* [9, с. 32]. – «*Чорт, тепер навіть не знаю, чи ця дурепа взагалі планує наймати покоївку, чи вона просто так притягнула мене сюди*» [10, с. 34].

У переважній більшості випадків перекладачі застосовують різноманітні перекладацькі трансформації. Залежно від характеру мовних одиниць оригіналу, які В.І. Карабан називає «вихідними», перекладацькі трансформації можна поділити на лексичні, граматичні та лексико-граматичні (в останніх трансформації підлягають і лексичні, і граматичні, і семантичні одиниці оригіналу).

В.І. Карабан розподіляє лексичні трансформації на конкретизацію, генералізацію, додавання, вилучення, заміну слова однієї частини мови на слово іншої частини мови, а також перестановку слів [11, с. 38–54], фактично «різного роду зміни лексичних елементів мови оригіналу під час перекладу з метою адекватної передачі їхніх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик із врахуванням норм мови перекладу та мовленнєвих традицій культури мови перекладу» [11, с. 39].

Адекватність такого перекладу забезпечується, крім того, врахуванням стилістичних особливостей оригіналу, адже переклад має на меті відтворення стилістичної складової джерельного тексту. У випадках лексичних заміни використовуються сленгові вирази та лексеми, які близькі за стилем та семантикою до першотвору, з метою зберегти стилістичну складову та атмосферу оригіналу в перекладі [15, с. 61].

She’s probably ten or fifteen years younger than me, twenty-two, twenty-three, and she’s real pretty, but why’s she wearing all that goo on her face? [9, с. 31] – *Вона, мабуть, на десять чи п’ятнадцять років молодша за мене, їй приблизно двадцять два, чи можливо, двадцять три, і вона дуже красива, та навіщо їй так багато шпукатурки на обличчі* [10, с. 33]?

Цей підхід може бути дуже ефективним, особливо якщо мета перекладу полягає в тому, щоб передати не лише зміст, а й стиль, тон та вираз-

ність оригінального тексту. Однак важливо враховувати аудиторію та контекст перекладу, оскільки деякі сленгові вирази можуть бути менш зрозумілими або нецензурними в новому мовному середовищі. Тому перекладач повинен бути обережним і враховувати, наскільки прийнятним та зрозумілим є вибраний переклад для цільової аудиторії.

Оскільки жаргони, аргі та сленг піддаються частим змінам, перекладач, шукаючи їм відповідності, не повинен втрачати з поля зору часовий фактор. Наприклад, сленг часто стає «мовною відзнакою покоління», так що невдало підібраний відповідник може іноді перетворитися на анахронізм. Не менш небезпечним є ігнорування місцевого фактора, особливо відносно використання в мові перекладу окремих діалектизмів, що перебувають на межі просторіччя.

Іншою групою відхилень від літературної норми є навмисне та ненавмисне словотворення: специфічні неологізми (вольності усної мови та дитяча мова – дитячі окказіональні неологізми) та неправильності мовлення та вимови (дитяча мова, ламана мова – через незнання мови або недостатню мовну культуру, а також всі види дефектів мовлення). Передача таких вільностей усної мови, такого словотворення, разом із грою слів (каламбурами), – це випробування для таланту та винахідливості перекладача [7].

Беручи до уваги сучасне значення каламбура як фігури мови з певною стилістичною спрямованістю, варто підкреслити, що «випадкові» каламбури можна розглядати, наприклад, у мовленнєвій характеристиці, коли автор навмисно зробив їх випадковими, відтворюючи гру слів, що розкриває мислення персонажа, звичайне мовлення, певну рису характеру [16, с. 35]. Одна єдина порада тут: бути обережним та намагатися «вгадати тон» з автором.

Ламане мовлення іноземця, який не володіє мовою оригіналу, повинно звучати природно і в перекладі; отже, його передачу слід здійснювати також функціонально. Здобуття певного розуміння будови та звучання мови цього іноземця, здається, є необхідним для перекладача, оскільки таке мовлення зазвичай є перекладом з його рідної мови. Однак німець, який погано знає англійську, та німець, який погано володіє українською мовою, відтворюють свої думки різним чином [17].

Ламана мова іноземця в оригіналі є мовною вставкою, тобто при перекладі на українську з мов, які використовують латиницю, її слід відтворювати також латиницею або транскрибувати, у зворотному випадку – кирилицею відтворю-

вати латиницею. Різні дефекти мовлення, такі як шепелявість, сюсюкання, гнусавість, картавість, заїкання зазвичай передаються аналогами, або їх можна оговорити коротким реченням у тексті: «зашепелявив старий», «сильно заїкаючись», «проковтнувши на англійський манер всі «р», тощо [18, с. 340].

Важливим фактором, на який також треба звертати особливу увагу, є експресія, якою користується персонаж. З огляду на складнощі передачі експресивних лексичних одиниць перекладачами літератури та кіно, ступінь співвідношення експресії іншомовної та української лексики є в наш час досить складним питанням [18, с. 340].

Досить популярною є практика заміни більш експресивних висловлень в мові оригіналу менш експресивними відповідниками української мови. Так, фраза Містера Ліфолта: “*This is my damn house and I pay for what goddamn goes in it!*” [9, с. 14] перекладається як «*Це мій чортів будинок, і я плачу за все, що тут, трясця, е!*» [10, с. 17].

З.Б. Лановик зауважує, що питання щодо використання ненормативної лексики в перекладах досить непросте: «Недруковане слово в Америці і нецензурне слово у нас – це зовсім різні речі. Американська ідіоматика значно менш експресивна, ніж українська» [19, с. 258].

Усвідомлені автором помилки в вимові або написанні персонажів також передаються за допомогою аналогів [20].

Висновки. Головне при виборі засобів передачі контамінованої мови в перекладі – це збереження природності та правдоподібності українського варіанту. Перекладач не повинен бути обмежений використанням саме тієї категорії засобів, якими користується іноземний автор. У більшості випадків це не лише непотрібно, але просто неможливо. А оскільки перекладач має право замінювати одні мовні засоби іншими (граматичні, лексичні, фонетичні – будь-які, відповідно до норм контамінації української мови), то, отже, він може застосовувати прийоми контамінації не там, де це зроблено в іноземному оригіналі.

Тому при створенні перекладу роману необхідно ознайомитися з культурою та специфікою використаного діалекту, на якому написаний твір. Буває, що для досягнення художньої правди автор у мовленні свого героя використовує ненормативні лексичні одиниці: діалектизми, вульгаризми, жаргонізми та інше. Врахування всіх цих факторів та їх передача є обов'язковим завданням художнього перекладача, для чого йому, окрім глибоких знань мови оригіналу та мови перекладу, потрібний

художній смак та відчуття міри, бо інакше мовленнєвий портрет, створений автором, ризикує перетворитися на дійсно безглузду «кальку», або грубе карикатурне зображення.

Список літератури:

1. Wolfram W. The Grammar of urban African American Vernacular English. *A Handbook of Varieties of English* / Ed. by B. Kortmann and E. Schneider. Berlin : Mouton de Gruyter, 2004. P. 111–132.
2. Poplack S. The English History of African American English. Oxford, 2000. 298 p.
3. Lewis L. African American Vernacular English. URL: <https://drum.lib.umd.edu/bitstream/handle/1903/10100/Lewis,%20LaWanda.pdf?sequence=1>. (дата звернення: 22.09.2024)
4. Медвідь О. М. Проблема використання діалектизмів і просторіччя в українському художньому перекладі. *Другий міжнародний конгрес українців: доповіді і повідомлення* (м. Львів 22–28 серпня 1993 р.). Львів, 1993. С. 272–277.
5. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, 2012. 376 с.
6. Berezowski L. Dialect in Translation. Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1997. 152 p.
7. Гудманян А. Г., Струк І. В. Відтворення фонографічних аномалій діалектного мовлення в перекладі (на матеріалі творів Марка Твена та їх перекладів українською й російською мовами). *Одеський лінгвістичний вісник*, 2014. Вип. 4. С. 52–55.
8. Savory T. The Art of Translation. Boston : The Writers, Inc., 1968. 191 p.
9. Stockett K. The Help. Penguin Books, 2010. 444 p.
10. Стокетт К. Прислуга. Харків. КСД «Клуб Сімейного Дозвілля», 2009. 496 с.
11. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Ч. 2. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. Вінниця : Нова Книга, 2001. 303 с.
12. Алікберов В. І. Сленг та переклад . Київ: Лілея, 2000. 32 с.
13. Rickford J. R. Ebonics Notes and Discussion. URL: <https://web.stanford.edu/~rickford/ebonics/EbonicsExamples.html> (дата звернення: 22.09.2024)
14. Баркасі В. В., Каленюк С. О., Коваленко О. В. Словник лінгвістичних термінів для студентів філологічних факультетів. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. Миколаїв, 2017. 122 с.
15. Балахтар В. В., Балахтар К. С. Адекватність та еквівалентність перекладу. *VI Міжнародна науково-практична конференція «Спецпроект: аналіз наукових досліджень»* (30–31 травня 2011г.). Буковинська державна фінансова академія, Україна. С. 28–33.
16. Пожарицька О. О. Мовленнєвий портрет головного героя як вираження авторського начала у творі. URL: <http://www.sworld.com.ua/simpoz2/114.pdf>. (дата звернення: 02.09.2024)
17. Белова А. Д. Поняття «стиль», «жанр», «дискурс» у англійській лінгвістиці. *Іноземна філологія*, 2002. № 32–33. С. 10–14.
18. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. 544 с.
19. Лановик З. Б. Художній переклад як проблема компаративістики. *Літературознавча компаративістика: навч. посіб.* / ред. Р. Т. Гром'як; упоряд.: Р. Т. Гром'як, І. В. Папуша. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТДПУ, 2002. С. 256–272.
20. Кравчук І. В. Художній переклад як важливий чинник міжкультурної комунікації. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки. Мовознавство»*. 2010. №2. С. 60–63.

Myrhorod V. O. FEATURES OF REPRODUCING DIALECTAL SPEECH (BASED ON KATHRYN STOCKETT'S NOVEL *THE HELP* AND ITS TRANSLATION INTO UKRAINIAN)

The article is devoted to studying the features of reproducing dialectal speech. African American Vernacular English is one of the most widespread social dialects found in English-language fiction, making its analysis both important and representative. Based on the information presented about African American Vernacular English, it is essential to understand how to convey the unique features of this dialect during translation, especially given the absence of exact equivalents.

African American Vernacular English is a dialect spoken by the majority of African Americans in the United States. The features of the dialect are more commonly observed among the working class than the middle class, more frequently among teenagers than older adults, and more often in informal contexts than in formal ones.

Dialects serve as a source of important social information about their speakers. It is believed that in translation, dialectology is key to understanding the dialect itself, rather than a tool for mindlessly replicating

it in the target text. In academic circles, there is no consensus on the essential strategies for adequately reproducing dialectal vocabulary.

Since African American Vernacular English is a combination of African culture and the English language spoken by African Americans, much of its vocabulary consists of slang. Finding Ukrainian equivalents for stylistically marked units (particularly slang and jargon) is a difficult, and at times, impossible task. When no equivalent exists in Ukrainian, translators resort to descriptive translation. Slang and jargon may be translated using “interlinear” or “transformational” translation methods.

Modern translation scholars agree that colloquial language can and should be used for translating dialectisms. Colloquial speech serves as the most appropriate functional equivalent for social dialects, as it imparts a distinct deviation from the literary language in the translation, reflecting the original’s informal and socially marked nuances.

In most cases, translators use various lexical and grammatical transformations. The adequacy of such translation is ensured by considering the stylistic features of the original, as the goal of the translation is to reproduce the stylistic elements of the source text.

Key words: *African-American dialect, African-American literature, Black English, speech features, «The Help».*

Мосієвич Л. В.

Запорізький національний університет

ЛІНГВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ КІБЕРБЕЗПЕКИ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Стаття присвячена дослідженню лінгвальних особливостей англomовних термінів з кібербезпеки, зокрема синонімії, омонімії та полісемії, та їх впливу на переклад українською мовою. Встановлено, що синонімічні ряди в термінології кібербезпеки розширюються через різні варіанти перекладу, пошук оптимального терміна для нових реалій та паралельне використання сучасних та застарілих термінів. Досліджено, як конкуренція декількох найменувань для одного поняття сприяє його більш повному відображенню та багатогранній характеристиці.

Омонімія в термінології кібербезпеки виявлена через співвідношення різних понять, що мають однакову назву, але використовуються в різних контекстах та з різним значенням. Полісемія ж здебільшого спостерігається у випадках, коли одне слово може мати декілька пов'язаних значень, які залежать від контексту вживання.

Дослідження показують, що україномовна термінологія кібербезпеки частіше використовує синоніми та виявляє більшу схильність до омонімії порівняно з англійською мовою, що свідчить про необхідність уніфікації та стандартизації термінів для підвищення їхньої точності та зрозумілості у використанні.

Також аналізуються способи словотворення серед термінів. Виявлено, що скорочення є продуктивним типом словотворення у цій галузі, що зумовлено мовною економією та потребами в інформаційних технологіях. Аналіз показав, що лексичні інновації часто утворюються за моделлю телескопії.

Особливу увагу приділено багатокomпонентним термінам, які зазвичай складаються з трьох і більше компонентів і можуть бути класифіковані як прийменникові та безприйменникові. Досліджено типові моделі трикомпонентних термінів, такі як прикметник + іменник + іменник та іменник + іменник + іменник, які часто використовуються в терміносистемі кібербезпеки. Висвітлено труднощі при перекладі багатокomпонентних термінів, особливості їх структурного та семантичного зв'язку. Останні дослідження підтверджують існування синонімії в термінології, особливо україномовного перекладу, що свідчить про необхідність уніфікації та точності в перекладі термінів для забезпечення зрозумілості та наочності використання.

Ключові слова: кібербезпека, неологізми, омоніми, полісемія, синоніми, способи перекладу.

Постановка проблеми. Проблема полягає у взаємозв'язку лінгвальних особливостей англomовних термінів кібербезпеки, таких як синонімія, омонімія та полісемія, з їх перекладом українською мовою. Цей взаємозв'язок часто призводить до неоднозначності і неточності у використанні та розумінні термінів, що ускладнює їх ефективне використання в професійному контексті кібербезпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо перекладом ІТ-термінології займалися багато лінгвістів [1; 4; 9; 14], то перекладу англomовних термінів кібербезпеки ще не приділено достатньо уваги. Наприклад, Шванова О. у своїй статті фокусує увагу тільки на перекладі кіберзлочинів: *salami shaving*, *phishing*, *piggybacking*,

hijacking, *trojan horse*, *trapdoors*, *denial of service attack* [12]. Слід зазначити, що новітніх наукових досліджень про переклад англomовних термінів кібербезпеки українською мовою немає.

Постановка завдання. Метою статті є визначення впливу лінгвальних особливостей англomовних термінів з кібербезпеки на їх переклад українською мовою. Мета передбачає виконання наступних завдань:

- 1) розглянути функціонування синонімії; міжгалузевої омонімії, полісемії в термінології кібербезпеки;
- 2) проаналізувати способи перекладу неологізмів;
- 3) визначити структурні характеристики багатокomпонентних термінів та способи їх перекладу.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України кібербезпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі [11].

Розглянемо лінгвальні особливості термінів кібербезпеки. Важливими лексико-семантичними чинниками організації терміносистеми є синонімія, полісемія, омонімія. На основі досліджуваного матеріалу серед лексико-семантичних особливостей термінології кібербезпеки ми виокремили міжгалузеві омоніми, синоніми та неологізми.

Міжгалузєва омонімія – це терміни однієї області значення, які піддалися переосмисленню і увійшли в терміносистему іншої науки. Для міжгалузєвої омонімії характерні, принаймні, дві обов'язкові ознаки: за термінами повинні бути закріплені різні дефініції, і ці терміни функціонують в різних термінологічних системах. У мові науки і техніки омонімія термінів особливо поширена через те, що в терміносистемах різних галузей науки і техніки широко застосовується семантична форма словотворення, коли існуючій формі слова надається інше конкретне значення [6].

Огляд ілюстративного матеріалу показав, що в термінології кібербезпеки омонімія не грає великої ролі, кількість прикладів омонімів – невелика (див. табл. 1).

Отже, для того, щоб уникнути неправильного вибору варіанта перекладу омонімічного терміна,

необхідно добре знати ту галузь науки, якої стосується переклад, розуміти зміст терміна англійською мовою і знати термінологію рідної мови. Окрім того, слід ретельно перевіряти переклад за допомогою словників.

Переклад термінів кібербезпеки може ускладнюватися явищем синонімії. Дослідження останніх років засвідчують факт існування синонімії в термінології [1, с. 32]. Науковці виділяють різні джерела синонімії в термінології, а саме: різні варіанти перекладу терміна [2, с. 49]; пошук терміна для нової спеціальної реалії в процесі винаходу оптимального терміна залежно від того, з позицій якої предметної галузі реалія розглядається [1, с. 39]; одночасне визначення терміна декількома дослідниками [4, с. 49; 5, с. 11].

В ході нашого дослідження ми з'ясували, що синонімія в англійській термінології не так широко розвинута, як в українській. Наприклад, слова-синоніми **recovery** та **restoration** в термінологічних фразах перекладено однаково – «відновлення», проте на основі пояснення ми бачимо відмінності між ними: **data recovery** – **відновлення даних** (процес відтворення даних із носія, що містить захищену копію даних, на носій-оригінал у випадку порушення на ньому цілісності даних), **data restoration** – **відновлювання даних** (акт поновлювання даних, які були втрачені чи забруднені; методи охоплюють копіювання даних з архіву, реконструкції даних з вихідних даних або відтворення даних з альтернативних джерел) [3].

Синонімія в термінології кібербезпеки переважно зустрічається в українському перекладі, що може бути одним з доказів того, що кібербезпека в українському мовному, правовому, соціаль-

Таблиця 1

Омонімія термінів кібербезпеки

Термін	Загальноживане значення або міжгалузєвий термін	Значення терміна в термінології кібербезпеки
facet	буд. фаска	грань
robustness	військ. бойова стійкість мат. стійкість (оцінки)	робастність
sniffing	нюхання	аналіз трафіку
relay	елект. реле, перемикач	ретрансляція
jitter	авіац. флуктуації нафтогаз. нестабільність фаз, пульсація	нестійка синхронізація
jabber	загал. базікання, бурмотіння	збійний пакет
firewall	авіац., пож. протипожежна перегородка	брандмауер
deadlock	нафтогаз. повна зупинка авіац. мертва точка (рухомої механічної системи)	взаємне блокування
core	геол. керна елект. жила кабеля	оперативна пам'ять

ному середовищі досі нове явище, яке тільки уніфікує термінологію. Використання синонімічних атрибутивних компонентів в україномовних відповідниках це демонструє:

trusted information communication entity – довірча організація інформаційного обміну;

trusted third party – довірена третя сторона;

trusted third party – надійна третя сторона.

Дієприкметник минулого часу *trusted* має три синоніми в україномовному перекладі: довірча, довірена, надійна.

Прикметник *mandatory* також має три синоніми при перекладі, які є не абсолютними, а контекстуальними: *mandatory access control* – адміністративне управління доступом; **повноважне** управління доступом; *mandatory certification* – обов'язкова сертифікація.

Прикметник *unrecoverable* має два абсолютних синоніми в перекладі: *unrecoverable error* – невірна помилка; *unrecoverable error* – фатальна помилка.

Таким чином, синонімія в термінології кібербезпеки трапляється переважно лише в україномовному перекладі. Це свідчить про те, що виявлені терміни потребують обов'язкового упорядкування, унормування й стандартизації.

Слід зазначити, що явище полісемії було виокремлено лише в мові перекладу. Так, переклад слова *hot* може мати різні значення: *hot site* – резервний вузол; повністю обладнаний комп'ютерний центр, який забезпечує негайну альтернативу можливості опрацювання даних; *hot standby* – сервіс негайної заміни; «гарячий» резерв; конфігурація, у якій надлишковий функційний блок може бути негайно уведений в експлуатацію, якщо основний функційний блок несправний; *hotspot* – [бездротова] точка доступу; «гаряча» точка.

За структурою терміни кібербезпеки розподіляються на:

а) прості: *security, code, loop*. Основною ознакою простих однослівних термінів є їхня компактність, адже вони складаються лише з одного компонента;

б) похідні: суфіксальні *hacker, hacking*; префіксальні *infiltration*; суфіксально-префіксальні *unpacked, unrecoverable*;

в) складні: *gateway, infopolicy, loophole, trapdoor, deadlock*;

г) складені, або терміни-словосполучення: *guidance data protection document, information network security*;

д) аббревіатури: *IDS – intrusion detection system, IRSG – Internet Research Steering Group*.

Зазначимо, що найбільшу кількість термінологічних словосполучень утворюють такі ядрні слова: *net, data, information*.

Для термінології кібербезпеки притаманна низка неологізмів, сленгізмів [13; 15; 17; 18]. Багато нових технічних термінів і концепцій з'являються у кібербезпеці через розробку нових технологій та методів атак, і їхнє введення часто відбувається англійською мовою. Ще однією особливістю термінології з кібербезпеки є постійне поповнення неологізмами. Неологізм – це слово або зворот, що створено для позначення нового предмета або для вираження нового поняття [7, с. 5]. Згідно з М. І. Мостовим, чітких критеріїв визначення неологізму як мовного явища немає, а спроби відмежувати його за певними правилами поки що позитивних наслідків не дають [8, с. 175].

Нове слово може бути новим за формою чи за змістом, або і за формою, і за містом. Розрізняємо три групи неологізмів:

1) власне неологізми (нова форма і новий зміст);

2) перенайменування (нова форма – вже відомий зміст);

3) переосмислення (вже існуюча в мові форма – новий зміст).

Галузь інформаційних технологій у наш час є домінуючою за швидкістю розвитку, а, отже, цілком логічно, що ця ТГ уособлює собою епіцентр найактивнішої частини словника, що постійно оновлюється та розвивається. Дослідження засвідчило, що утворення англійської комп'ютерної лексики нерозривно пов'язане з процесом словотворення. За нашими спостереженнями, збагачення терміносистеми цієї галузі найяскравіше проявляється в такому типі морфологічного словотворення, як скорочення. Продуктивність саме цього типу зумовлено потребою мовної економії у сфері інформаційних технологій [9, с. 89].

Зазначимо, що лексичні інновації утворюються переважно шляхом телескопії: *blog* (*web + log*); *cyborg* (*cybernetic + organism*); *Internet* (*international + network*); *hackathons* (*hacker + marathon*); *sysadmin* (*system + administrator*); *spam* (*spiced + harm*); *malware* (*malicious + software*); *hacktivism* (*hack + activism*); *vishing* (*voice + phishing*).

Ми дослідили характерні способи перекладу лексичних інновацій серед термінів:

1. Транскрипція/транслітерація

Deepfake (дінфейк): термін, який описує штучно створений, надзвичайно реалістичний контент, такий як відео чи аудіозаписи, який може

бути використаний для соціально-інженерних атак чи кампаній дезінформації.

Typosquatting (типосквотинг): практика реєстрації доменних імен із легкими орфографічними помилками щодо легітимних вебсайтів з метою введення користувачів в оману і направлення їх на зловмисні або шкідливі сайти.

Swatting (свотинг): хоча це явище не обмежується виключно кібербезпекою, «свотінг» включає надання хибної інформації правоохоронцям, часто щодо неправдивої кіберзагрози, з метою викликати спеціальний загін на місце проживання цільової особи.

2. Комбінований переклад

Комбінований переклад (адаптована транскрипція плюс словниковий еквівалент):

Data Tokenization (Токенізація даних). Цей термін означає техніку забезпечення конфіденційності даних, яка може викликати виникнення нових термінів та технічних термінів.

Комбінований переклад (дослівний плюс описовий):

Purple Team (фіолетова команда): колаборативний підхід до тестування кібербезпеки, який об'єднує елементи як Червоного (симуляція атак) так і Синього (оборонні заходи) підходів для покращення загального рівня безпеки.

Ephemeral Messaging (ефемерні повідомлення): вказує на системи обміну повідомленнями, які автоматично видаляють повідомлення після короткого часу, зменшуючи ризик витоку чутливої інформації при можливому порушенні безпеки.

Комбінований переклад (транслітерація плюс вилучення):

Fintechware (фінтеш): термін, який може використовуватися для опису технологій та інновацій у фінансовому секторі, які можуть стати об'єктом кібератак або вимагати особливих засобів захисту.

3. Описовий переклад.

Онлайн словник Microsoft Terminology Search не містить таких термінів взагалі. Словник Multitran надає лише описовий переклад:

Zero-day exploit = a vulnerability that is exploited before the software creator is even aware of its existence. Описує кібератаку, яка використовує раніше невідому вразливість у програмному забезпеченні до того, як розробники програми встигли виправити цей дефект.

Найбільші труднощі при перекладі викликають багатокомпонентні терміни. За визначенням Мосієвич Л. В., до багатокомпонентних термінів ми відносимо терміни-словосполучення з кіль-

кістю компонентів від трьох до п'яти й більше. Необхідність їх очевидна, оскільки вони мають конкретніше, точніше значення завдяки залежним словам, що уточнюють значення головної термінолексми. Вони відносяться до аналітичних термінів, мають чітке визначення, відрізняються стійкістю і семантичною цілісністю поняття. Труднощі пов'язані з тим, що складові частини словосполучення і зв'язок між ними можуть бути різними. Як складові елементи словосполучення терміни можуть відноситися до абсолютно різних сфер науки і техніки або бути представлені різними частинами мови [10].

На нашу думку, феномен великої кількості багатокомпонентних термінів пов'язаний з тим, що кібербезпека охоплює такі галузі як: право, інформаційні технології, комп'ютерні науки. Ми виявили, що багатокомпонентні терміни можна розподілити на ті, що мають прийменниковий зв'язок, і на ті, що не мають. Прийменникові терміносполучення не викликають труднощів при перекладі, тому що зазвичай перекладаються послідовно:

complex of communication facilities – комплекс засобів зв'язку, *convergence branches of information industry* – конвергенція галузей інформаційної індустрії, *trojan horse in electronic circles* – троянський кінь в електронних колах.

Безприйменникові терміносполучення мають різні варіанти перекладу: справа ліворуч та зліва праворуч.

Аналіз терміносистеми дав змогу виявити продуктивні термінотворчі моделі. Найчисленнішу групу являють трикомпонентні терміни, які утворюються за наступними моделями:

прикметник + іменник + іменник: *commercial secrets protection* – захист комерційної таємниці;

іменник + іменник + іменник: *connection admission control* – керування, допустимості з'єднання *confidentiality classification label* – гриф конфіденційності;

дієприкметник+іменник+іменник: *trunking media gateway* – каналний шлюз; *trusted computer system* – надійна комп'ютерна система.

Як показав аналіз, група трикомпонентних термінів утворюється на основі двокомпонентних термінів, що характеризуються тісними структурними та семантичними зв'язками. Використання іменника як стрижневого елемента в кінцевій позиції характерно для всіх типів трикомпонентних термінів.

Значно менше досліджувані термінологія представлено чотирикомпонентними номінатив-

ними одиницями. Дериваційною основою для їх утворення є переважно трикомпонентні терміни-словосполучення. Інші моделі чотирикомпонентних термінів-словосполучень утворюються додаванням до трикомпонентних термінів прикметників (дієприкметників), іменників та прислівників. Ми виокремили такі особливості їх перекладу:

1) зазвичай вони перекладаються справа ліворуч, починаючи з останнього компонента: *communication channel pass band* – *смуга пропускання каналу зв'язку data manipulation process* – *процес маніпулювання даними*;

2) чимало багатокомпонентних термінів не зберігають таку ж саму кількість компонентів в МП. Перекладач може використовувати вилучення:

confidentiality classification label – *гриф конфіденційності*;

або додавання: *connectionless-mode-transmission* – *передавання у режимі без установалення з'єднання*.

Висновки. Аналіз термінів кібербезпеки виявив низку проблем перекладу, зокрема синонімію, полісемію, омонімію та багатокомпонентні терміни. Синонімія створює труднощі у виборі оптимального перекладу, оскільки різні джерела можуть пропонувати різні варіанти термінів. Полісемія та омонімія призводять до неоднозначності, що вимагає глибокого розуміння контексту, аби правильно інтерпретувати значення терміна [16, с. 202]. Багатокомпонентні терміни, особливо ті, що мають більше трьох компонентів, часто перекладаються з додаванням або вилученням елементів, а також вимагають уваги до структури для збереження точності й змістовності.

Перспективи досліджень включають розробку і впровадження уніфікованих стандартів перекладу для забезпечення точності та однозначності термінів у міжнародному використанні.

Список літератури:

1. Борщ І. В. Особливості перекладу сучасних термінів комп'ютерної сфери з англійської українською мовою. *Нова філологія*. Запоріжжя : Запорізький національний університет. 2011. № 45. С. 175–177.
2. Гаврилова О.В. Місце комп'ютерної термінології в українській мові. *Лінгвістичні дослідження: збірник наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*. Харків. 2017. Вип. 45. С. 189–193.
3. Гладун А.Я., Пучков О.О., Субач І.Я., Хала К.О. Англо-український словник термінів з інформаційних технологій та кібербезпеки. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/45895>
4. Кальник О. П., Воробйова О. С., Симоненко А. В., Олешко О. П. Термінологічні проблеми перекладу наукових текстів в сфері ІТ-технологій. *Молодий вчений*. 2019. № 5.1 (69.1). С. 178–190.
5. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ, 2003. 185 с.
6. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2002. 576 с.
7. Ковальчук О.С. Комп'ютерний сленг як форма молодіжного спілкування. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» Серія «Філологічна»*. Випуск 46. 2014.
8. Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови. Харків : Основа, 1993. 256 с.
9. Мирошніченко В.М., Шишкова І.С. Англійські лексичні новоутворення у сфері комп'ютерних технологій та особливості їх перекладу українською мовою. *Вісник Національного технічного університету «ХПИ»*. Серія: *Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*, № 1. Харків. 2019. С. 87–92.
10. Мосієвич Л.В. Труднощі перекладу англійських багатокомпонентних термінів з машинобудування українською мовою. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського, серія «Філологія. Журналістика»*. 2022. Т. 33 (72). № 5. С. 29–35.
11. Фараон С.І. Дефініційні проблеми термінології у сфері кібербезпеки і кібероборони та шляхи їх вирішення. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави : зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф. (м. Київ, 4 квіт. 2019 р.)*. Київ : Нац. акад. СБУ, 2019. С. 365–368.
12. Шванова О. В. Особливості перекладу термінів з кібербезпеки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. Одеса. 2023. № 59. Том 3. С. 180–183.
13. Jack Hughes, Seth Aycocock, Andrew Caines, Paula Buttery, and Alice Hutchings. 2020. Detecting Trending Terms in Cybersecurity Forum Discussions. In: *Proceedings of the Sixth Workshop on Noisy User-generated Text (W-NUT 2020)*, pages 107–115.
14. Luu Trong Tuan Strategies to Translate Information Technology (IT) Terms. *Theory and Practice in Language Studies*, Vol. 1, No. 1, pp. 1–7, January 2011.
15. Munday, Jeremy. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. New York, 2005. 241 p.
16. Mosiyevych L. The formation of a modern translation competence in translator training. In: *At the crossroads: challenges of foreign language learning*. Springer International Publishing. 2017. P. 189–202.

17. Ying Li, Jiaying Cheng, Cheng Huang, Zhouguo Chen, Weina Niu, NEDetector: Automatically extracting cybersecurity neologisms from hacker forum. In: *Journal of Information Security and Applications, Volume 58*. 2021.
18. Zamira (Metaj) Alimemaj Web-language and word-formation processes on slang words. *Lingua Mobilis*. 2012. № 5 (38). С. 119–125.

Mosiyevych L. V. LINGUAL PECULIARITIES OF CYBERSECURITY TERMS AND THEIR IMPACT ON TRANSLATION INTO UKRAINIAN

This article explores the morphological features of cybersecurity terminology with a focus on lexical innovations and multi-component terms. Special attention is given to the semantic nuances and linguistic characteristics of cybersecurity terminology, particularly synonyms, homonyms, and polysemy. It is established that synonymy in cybersecurity terminology expands through various translation variants, the search for optimal terms for new realities, and the parallel use of modern and obsolete terms. The competition among multiple designations for a single concept contributes to its more comprehensive representation and multifaceted characterization.

Homonymy in cybersecurity terminology is identified through the relationship between different concepts that share the same name but are used in different contexts and with different meanings. Polysemy, on the other hand, is predominantly observed when a word has multiple related meanings depending on the usage context.

Research indicates that Ukrainian cybersecurity terminology more frequently employs synonyms and demonstrates a greater tendency towards homonymy compared to English, highlighting the necessity for terminology unification and standardization to enhance their accuracy and clarity in usage.

It is found that abbreviation is a productive type of word formation in this field due to linguistic economy and the needs of information technologies. Analysis shows that lexical innovations often arise through telescopic formation. Special attention is paid to multi-component terms, typically consisting of three or more components, which can be classified as prepositional and non-prepositional. Typical models of three-component terms, such as adjective + noun + noun and noun + noun + noun, are extensively used in the cybersecurity terminological system. The challenges in translating multi-component terms, their structural and semantic relationships, are discussed.

Recent studies confirm the existence of synonymy in terminology, particularly in Ukrainian translations, underscoring the necessity for unification and precision in translating terms to ensure their comprehensibility and clarity in usage.

Key words: cybersecurity, homonyms, neologisms, polysemy, synonyms, translation techniques.

Панченко О. І.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ВИКОРИСТАННЯ МОДУЛЯЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ А. КОНАН ДОЙЛЯ «СКАНДАЛ У БОГЕМІЇ»)

Створення якісного перекладу вимагає застосування тих чи тих перекладацьких трансформацій. Існує безліч класифікацій останніх, але трансформація модуляції є такою, що може вважатися «парасольковим» терміном для інших різноманітних трансформацій. Той факт, що різні науковці виділяють різну кількість прийомів перекладацьких перетворень, ще більше ускладнює створення єдиної класифікації. На нашу думку, перекладацькі трансформації за типологією Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне мають чітко структуровану й послідовну схему. Метою цієї роботи є розглянути різні типи модуляцій, співвіднести їх з іншими визначеннями трансформацій та проілюструвати прикладами з художнього тексту. Цей термін вперше використали Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне, які уналежнили цю трансформацію до технічних прийомів перекладу. Модуляція – це спосіб перекладу з використанням незначних змін значення або змін точки сприйняття залежно від контексту, один із чотирьох видів так званого вільного перекладу, до якого входять транспозиція, модуляція, еквівалентність та адаптація. У статті розглянуто 11 варіантів модуляції, які визначаються зазначеними авторами. Матеріалом послуговував переклад оповідання А. К. Дойля «Скандал у Богемії» за авторством М. Дмитренко та оригінальний твір «A Scandal in Bohemia». За нашими підрахунками, найбільшу кількість трансформації модуляції під час перекладу українською мовою з англійської, склала модуляція «Відношення причини та наслідку». Цей тип трапляється в 42% прикладів. Друге місце посідає модуляція, що позначає «різницю форми, види, використання» (28%). Модуляція типу «Від абстрактного до конкретного» склала 12%. «Різниця в чуттєвому сприйнятті» трапилася у 7% нашої вибірки. «Протилежний погляд на ситуацію» виявлено в 5%. Модуляція, що позначає «Частина і ціле», склала 4%. Останнє місце посідає модуляція на позначення засобу та результату а також різниці розмежувань і інтервалів (по 1% відповідно). На нашу думку, переважання типу модуляції «Відношення причини та наслідку» пов'язано з тим, що ця категорія допомагає перекладачу зберегти чітку структуру та логіку тексту, точно передати авторський задум та зробити текст більш зрозумілим для українського читача. Перспективу дослідження вбачаємо у порівнянні типів перекладацької модуляції з видами трансформацій за іншими класифікаціями.

Ключові слова: переклад, трансформація, модуляція, частини і ціле, причина та наслідок.

Постановка проблеми. Створення якісного перекладу вимагає застосування тих чи тих перекладацьких трансформацій. Існує безліч класифікацій останніх, але, на наш погляд, трансформація модуляції є такою, що може вважатися «парасольковим» терміном для інших різноманітних трансформацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку М. Бейкер, модуляція надає тексту перекладу природного звучання, наприклад, ісп. *Te lo dejo* в англ. буквально означає «I leave it to you», але більш природно буде перекласти це як «You can have it» [1]. Проаналізувавши різні класифікації перекладацьких трансформацій, запропоновані вітчизняними та зарубіжними вченими (Дж. Кетфорд, О. Селіванова, О. Ребрій, О. Чередниченко,

Д. Фурт та ін.), можна зробити висновок про те, що в сучасному перекладознавстві досі немає єдиної типології перекладацьких трансформацій. Той факт, що різні науковці виділяють різну кількість прийомів перекладацьких перетворень, ще більше ускладнює створення єдиної класифікації. На нашу думку, перекладацькі трансформації за типологією Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне мають чітко структуровану й послідовну схему [2].

Постановка завдання. Метою цієї роботи є розглянути різні типи модуляцій, співвіднести їх з іншими визначеннями трансформацій та проілюструвати прикладами з художнього тексту.

Виклад основного матеріалу. Модуляція (modulation) – спосіб перекладу з використанням незначних змін значення або змін точки сприй-

няття залежно від контексту. Модуляція – один із чотирьох видів так званого вільного (*oblique/free*) перекладу, до якого входять: транспозиція, модуляція, еквівалентність та адаптація [2, с. 88]. Цей термін вперше використали Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне, які уналежнили цю трансформацію до технічних прийомів перекладу і визначили як «... варіювання повідомлення, чого можна досягти, змінивши точку зору». Ми розглянемо одинадцять варіантів модуляції, які визначаються у зазначеній роботі [2, с. 89–90]. Матеріалом послуговував переклад оповідання А. К. Дойля «Скандал у Богемії» за авторством М. Дмитренко [3] та оригінальний твір «A Scandal in Bohemia» [4].

Розглянемо низку прикладів.

Оригінал	Переклад
To Sherlock Holmes she is always the woman .	Для Шерлока Холмса вона завжди залишалася «цією жінкою».

За типологією Ж.-П. Віне і Ж. Дарбельне, слово *залишалася* є модуляцією, оскільки тут змінюється точка зору, пов'язана з часом, адже в англійській дієслово-зв'язка *is* застосовується в теперішньому часі (*вона залишається* → *вона залишалася*). Говорячи про тип модуляції, можемо сказати, що вона належить до «різниці в чуттєвому сприйнятті». Це пояснюється тим, що в українському варіанті словосполучення «Ця Жінка» підкреслює особливе ставлення Шерлока Холмса до неї. В оригіналі це значення втрачається, оскільки слово “*woman*” є універсальним.

Оригінал	Переклад
I have seldom heard him mention her under any other name	Я рідко чув, щоб він називав її будь-яким іншим ім'ям.

У цьому реченні модуляція *називав* ← *mention*. У цьому випадку буквальний переклад *здадував* (що в українській мові має абстрактне значення «відтворювати в пам'яті») замінюється на більш конкретне, тобто має місце конкретизація.

Оригінал	Переклад
In his eyes she eclipses and predominates the whole of her sex.	У його очах вона затмарювала всіх представниць своєї статі.

У цьому реченні ми бачимо два перетворення методом модуляції: *затмарювала* ← *eclipses*, *predominates* ← *представниць*. У першому випадку змінюється точка зору на час; у другому відбувається необхідна у цьому випадку зміна категорії мислення, пов'язана з абстрактним поняттям

статі. Щоб уникнути стилістичної помилки, перекладачеві в другому випадку довелося змінити точку зору, персоніфікувавши абстрактне поняття статі додаванням *представниць*. Отже, переклад цього речення уналежнюємо до різновиду «Від абстрактного до конкретного».

Оригінал	Переклад
He was, I take it , the most perfect reasoning and observing machine that the world has seen, but as a lover he would have placed himself in a false position .	На мою думку , він був найдосконалішою мислячою і спостережливою машиною, яку коли-небудь бачив світ; але в якості закоханого він опинився б не на своєму місці .

За типологією Ж.-П. Віне і Ж. Дарбельне, чотири перетворення є модуляцією: *на мою думку* ← *I take it*, *закоханій* ← *lover*, *не на своєму місці* ← *false position*, *опинився* ← *placed himself*. У кожному з прикладів змінюється точка зору: *I take it* (*я так розумію*), *тобто по-моєму*, *на мою думку*; *lover* (*коханець*), з іншого боку, може не тільки бути коханим кимось, а й любити іншого (бути закоханим); *false position* (*помилкове становище*) означає незручне становище, що, по суті, і означає бути не на своєму місці; *placed himself* (*поставив себе*), тобто в підсумку *опинився*. За класифікацією, це речення за типами модуляції уналежнюємо до різновиду «Протилежний погляд на ситуацію».

Оригінал	Переклад
They were admirable things for the observer —excellent for drawing the veil from men's motives and actions.	Ніжні почуття були в його очах чудовим об'єктом для спостереження , чудовим засобом зірвати покрив з людських спонукань і справ.

У цьому реченні *для спостереження* ← *for the observer* є модуляцією. Спостерігаємо «Різницю форми». Якщо чудовий об'єкт *для спостерігача*, то, з іншого боку, це чудовий об'єкт *для спостереження*.

Оригінал	Переклад
But for the trained reasoner to admit such intrusions into his own delicate and finely adjusted temperament was to introduce a distracting factor which might throw a doubt upon all his mental results .	Але для витонченого мислителя допустити таке вторгнення почуття у свій витончений і чудово налагоджений внутрішній світ означало б внести туди сум'яття , яке звело б нанівець усі завоювання його думки.

У цьому прикладі спостерігаємо п'ять перетворень методом модуляції: *витончений* ← *trained*, *внутрішній світ* ← *temperament*, *сум'яття* ← *distracting factor*, *звело б нанівець* ← *throw a doubt upon*, *завоювання* ← *results*. Якщо подивитися на слово *тренований* з іншого боку, то воно аналогічне слову *витончений* (одне зі значень якого – чудово розвинений). *Темперамент*, по суті, є частиною внутрішнього світу людини. Зазначені модуляції є «різницею в чуттєвому сприйнятті». Відволікаючий чинник може викликати *сум'яття*; результати можливі лише завдяки *завоюванню*; а якщо чийсь висновки піддаються сумніву, то вони можуть стати марними (це зведе їх *нанівець*). Тут спостерігаємо «Відношення причини та наслідку».

Оригінал	Переклад
Grit in a sensitive instrument, or a crack in one of his own high-power lenses, would not be more disturbing than a strong emotion in a nature such as his.	Піщинка, що потрапила в чутливий інструмент, або тріщина в одній із його могутніх лінз – ось що таке була б любов для такої людини , як Холмс.

За аналізованою типологією спостерігаємо шість перетворень: *потрапила, піщинка* ← *grit*, *могутніх* ← *high-power*, *ось що таке* ← *wouldn't be more disturbing*, *любов* ← *strong emotion*, *для такої людини* ← *in a nature such as*. *Та, що потрапила* можна називати модуляцією, оскільки змінюється точка зору на піщинку: раз вона перебуває в чутливому інструменті, значить вона туди потрапила («відношення причини та наслідку»).

Оригінал	Переклад
and occupied his immense faculties and extraordinary powers of observation in following out those clues, and clearing up those mysteries which had been abandoned as hopeless by the official police	Він віддавав свої величезні здібності та надзвичайний дар спостережливості пошукам ниток до з'ясування тих таємниць, які офіційною поліцією були визнані незбагненними .

Спостерігаємо чотири перетворення: *віддавав* ← *occupied*, *дар* ← *powers*, *пошукам* ← *following* (модуляція і транспозиція дієслова іменником), *визнані незбагненними* ← *abandoned as hopeless*. Усі модуляції належать до категорії «Відношення причини та наслідку».

У наступному реченні знаходимо вісім перетворень: *до мене доходили* ← *I heard*, *чутки* ← *account*, *загадкову* ← *singular*, *виконане ним* ←

which he had accomplished. *До мене доходили* ← *I heard* (заміна наслідку причиною) належить до категорії «Відношення причини та наслідку». *Чутки* ← *account* (заміна і конкретизація з урахуванням контексту *vague*) – «Різниця форми».

Загадкову ← *singular* (заміна наслідку причиною: трагедія незвичайна через свою загадковість). *Виконане ним* ← *which he had accomplished* (заміна основи, «Різниця форми»).

From time to time I heard some vague account of his doings: of his summons to Odessa in the case of the Treppoff murder, of his clearing up of the singular tragedy of the Atkinson brothers at Trincomalee, and finally of the mission which he had accomplished so delicately and successfully for the reigning family of Holland	Час від часу до мене доходили смутні чутки про його справи: про те, що його викликали в Одесу у зв'язку з убивством Трепова, про те, що йому вдалося пролити світло на загадкову трагедію братів Аткінсон у Трінкомалі, і, нарешті, про доручення голландського королівського дому, виконане ним винятково тонко і вдало.
---	---

Оригінал	Переклад
Beyond these signs of his activity, however, which I merely shared with all the readers of the daily press, I knew little of my former friend and companion.	Однак, крім цих відомостей про його діяльності, які я так само, як і всі читачі, черпав із газет , я мало знав про мого колишнього друга і товариша.

Якщо доктор Вотсон поділяв *інформацію з іншими читачами преси*, то, подивившись на ситуацію під іншим кутом, можна сказати, що він черпав відомості з газет. Отже, цей вид модуляції уналежнюємо до типу «Від абстрактного до конкретного».

Оригінал	Переклад
One night – it was on the twentieth of March, 1888 – I was returning from a journey to a patient (for I had now returned to civil practice), when my way led me through Baker Street.	Одного разу вночі – це було 20 березня 1888 року – я повертався від пацієнта (оскільки тепер я знову зайнявся приватною практикою), і мій шлях привів мене на Бейкер-стріт.

За типологією Ж.-П. Віне і Ж. Дарбельне спостерігаємо п'ять перетворень модуляції: *зайнявся* ← *returned*, *civil* → *приватна*, *від пацієнта* ← *a journey to a patient*. У прикладі *зайнявся* ← *returned*, спостерігаємо заміну роду, отже ця модуляція належить до типу «Різниця форми». Цікаво,

що тут уперше явно перетинаються модуляція та вилучення (*a journey to a patient*). Причиною тому найімовірніше те, що до цього у вилученні не відбувалося зміни точки зору. Тут же інша ситуація: якщо доктор Вотсон повертався після подорожі до пацієнта, значить, іншими словами, він повертався від пацієнта («Протилежний погляд на ситуацію»).

Оригінал	Переклад
As I passed the well-remembered door, which must always be associated in my mind with my wooing , and with the dark incidents of the Study in Scarlet, I was seized with a keen desire to see Holmes again, and to know how he was employing his extraordinary powers .	Коли я проходив повз добре знайомих дверей, які в моєму розумі назавжди пов'язана зі спогадом про час мого сватання і з похмурими подіями «Етюду в багряних тонах», мене охопило гостре бажання знову побачити Холмса і дізнатися, над якими проблемами нині працює його чудовий розум .

За типологією, маємо п'ять перетворень: *добре знайомих* ← *wellremembered*, *спогадом про час мого сватання* ← *with my wooing*, *над якими нині проблемами працює* ← *how he was employing*, *розум* ← *powers*, *мене охопило* ← *I was seized*. У лексичної одиниці *добре знайомих* ← *wellremembered* спостерігаємо заміну причини наслідком: добре знакома через те, що добре її пам'ятаю. Ця модуляція належить до категорії «Відношення причини та наслідку». *Спогадом про час мого сватання* ← *with my wooing* – модуляція, виражена різницею форми. *Над якими нині проблемами працює* ← *how he was employing* – модуляція, виражена заміною наслідку причиною: його розум зайнятий (*employed*) через те, що він працює над певними проблемами. Цю модуляцію уналежнюємо до категорії «Відношення причини та наслідку».

Оригінал	Переклад
His rooms were brilliantly lit, and, even as I looked up , I saw his tall, spare figure pass twice in a dark silhouette against the blind	Його вікна були яскраво освітлені, і, подивившись угору , я побачив його високу, худорляву фігуру, яка двічі темним силуетом промайнула на опущеній шторі.

У цьому прикладі бачимо три перетворення: *вікна* ← *rooms*, *промайнула* ← *pass*, *подивившись угору* ← *even as I looked up*. У перекладі *вікна* ← *rooms*, бачимо заміну причини наслідком: його вікна були освітлені через те, що горіло світло в кімнатах). *Подивившись угору* ← *even as I looked up* – різниця форми; *промайнула* ← *pass* («від

абстрактного до конкретного»; пройшла – більш загальне поняття, ніж ніж промайнула).

Оригінал	Переклад
He was pacing the room swiftly, eagerly , with his head sunk upon his chest and his hands clasped behind him .	Він швидко, стрімко ходив кімнатою, низько опустивши голову і заклавши за спину руки.

У цьому прикладі спостерігаємо чотири перетворення: *стрімко* ← *eagerly*, *низько опустивши голову* ← *head sunk upon his chest*, *за спину* ← *behind him*, *заклавши* ← *clasped*. *Стрімко* ← *eagerly* (заміна причини на наслідок: раз він ходив нетерпляче і з завзяттям (*eagerly*), значить його ходьбу можна було б назвати стрімкою). Цю трансформацію модуляції уналежнюємо до «Відношення причини та наслідку». *Низько опустивши голову* ← *head sunk upon his chest* (просто опустивши голову, а не поклавши голову на груди). У цьому випадку модуляція належить до «Від абстрактного до конкретного». *Заклавши за спину руки* ← *hands clasped behind him* (заклавши, а не стиснувши в замок). Також класифікуємо цей тип модуляції як «Від абстрактного до конкретного».

Оригінал	Переклад
To me, who knew his every mood and habit, his attitude and manner told their own story .	Я, знаючий усі його настрої і звички, його ходьба з кута в кут і весь його зовнішній вигляд говорили багато про що .

Спостерігаємо п'ять перетворень: *ходьба з кута в кут* ← *attitude*, *весь його зовнішній вигляд* ← *manner*, *усі* ← *every*, *говорили багато про що* ← *told their own story*, *знаючий* ← *who knew*. Розглянемо ці модуляції відповідно класифікації: *знаючий* ← *who knew* (заміна складного речення простим, а отже, відбувається «Різниця форми»), *усі* ← *every* (заміна причини наслідком: знав усі звички, оскільки знав кожну. Уналежнюємо до групи «Відношення причини та наслідку»), *ходьба з кута в кут* ← *attitude* (конкретизація, «Різниця форми»), *говорили багато про що* ← *told their own story* (заміна причини наслідком: говорили багато про що, оскільки розповідали свою історію; «Відношення причини та наслідку»), *весь його зовнішній вигляд* ← *manner* («Від абстрактного до конкретного»: більш конкретна манера поведінки замінюється більш широким описом зовнішнього вигляду, до якого входять і манера поводитися, і одяг, і все інше).

Оригінал	Переклад
He was at work again.	Він знову взявся за роботу.

У цьому реченні бачимо одне перетворення: *взявся* ← *was* (модуляція). Змінюємо точку зору: раз він знову був за роботою, значить, іншими словами, він знову за неї взявся («Відношення причини та наслідку»).

Оригінал	Переклад
He had risen out of his drug-created dreams and was hot upon the scent of some new problem .	Він струсив із себе нав'язні наркотиками туманні мрії і розплутував нитки якоїсь нової загадки.

Бачимо чотири перетворення: *струсив із себе* ← *had risen out* (модуляція), *розплутував нитки* ← *was hot upon the scent* (модуляція), *загадки* ← *problem* (модуляція), *нав'язні* ← *created* (модуляція). Розглянемо більш детально кожну модуляцію: *струсив із себе* ← *had risen out* («Відношення причини та наслідку»: він вибрався/звільнився від мрій через те, що зміг ці мрії із себе струсити), *нав'язні* ← *created* (конкретизація слова *created* виходячи з контексту; «Зміна форми»), *розплутував нитки* ← *was hot upon the scent* («Відношення причини та наслідку»: *hot upon* можна перекласти як бути зацікавленим; тобто він розплутував нитки нової проблеми з причини того, що був у ній зацікавлений), *загадка* ← *problem* (конкретизація, «Зміна форми»).

Оригінал	Переклад
I rang the bell and was shown up to the chamber which had formerly been in part my own.	Я подзвонив , і мене провели в кімнату, яка колись була частково і моєю.

У цьому реченні два перетворення: *я подзвонив* ← *I rang the bell* («Різниця форми»), *мене провели* ← *I was shown up* («Різниця форми»).

Оригінал	Переклад
His manner was not effusive.	Він зустрів мене без захоплених виливів.

За типологією Ж.-П. Віне і Ж. Дарбельне, усе речення можна назвати модуляцією. Його поведінка не була нестриманою → іншими словами → без будь-яких захоплених виливів. Все речення можна вважати відношенням причини та наслідку.

Висновки. За нашими підрахунками, найбільшу кількість трансформації модуляції під час перекладу української мовою з англійської (яка трапляється у перекладі твору А.К. Дойля «Скандал у Богемії»), склала модуляція «Відношення причини та наслідку». Цей тип модуляції трапляється в 42% прикладів. Друге місце посідає модуляція, що позначає «різницю форми, види, використання», що склало 28%. Модуляція типу «Від абстрактного до конкретного» склала 12%. «Різниця в чуттєвому сприйнятті» траїлася у 7% нашої вибірки. «Протилежний погляд на ситуацію» виявлено в 5%. Модуляція, що позначає «Частина і ціле» в досліджуваному матеріалі склала 4%. Останнє місце в дослідженому матеріалі посідає модуляція на позначення засобу та результату а також різниці розмежувань і інтервалів. Зазначені трансформації складають найменшу кількість (по 1% відповідно). На нашу думку, переважання типу модуляції «Відношення причини та наслідку» пов'язано з тим, що ця категорія відіграє важливу роль у перекладі, адже вона допомагає перекладачу зберегти чітку структуру та логіку тексту, точно передати авторський задум та зробити текст більш зрозумілим для українського читача. Перспективу дослідження ми вбачаємо у порівнянні типів перекладацької модуляції з видами трансформацій за іншими класифікаціями.

Список літератури:

1. Baker M. In other words: A coursebook on translation. L.; N.Y., 1992.
2. Vinay J.-P., Darbelnet J. Comparative stylistics of French and English: A methodology for translation / Transl. a. ed. by Sager J.C., Hamel M.-J. – Amsterdam; Philadelphia, 1995. P. 89–90.
3. Артур Конан Дойл. Скандал у Богемії. Пер. Микола Дмитренко. К.: Дніпро, 2001. 220 с. URL: http://www.ae-lib.org.ua/texts/doyle_the_adventures_of_sherlock_holmes_ua.htm. (дата звернення : 25.01.2024).
4. Doyle A. C. A Scandal in Bohemia. URL : <https://cutt.ly/Wnk1XxG> (дата звернення : 25.01.2024)

Panchenko O. I. MODULATION IN TRANSLATION OF ARTISTIC TEXT (BASED ON “SCANDAL IN BOHEMIA” BY A. CONAN DOYLE)

Creating a high-quality translation requires the use of certain translation transformations. There are many classifications of the latter, but the modulation transformation is one that can be considered an “umbrella” term for a variety of other transformations. The fact that different scientists distinguish different methods of translational transformations makes it even more difficult to create a single classification. In our opinion, translation transformations according to the typology of J.-P. Vinet and J. Darbelnet have a clearly structured and consistent scheme. The purpose of this paper is to consider different types of modulations, correlate

them with other definitions of transformations, and illustrate with examples from literary texts. This term was first used by J.-P. Vinet and J. Darbelnet, who attributed this transformation to the technical techniques of translation. Modulation is a method of translation which uses slight changes in meaning or changes in the point of perception depending on the context, one of the four types of so-called free translation, which include transposition, modulation, equivalence, and adaptation. The article discusses 11 modulation options, which are defined in the mentioned work. The material was the translation of A. K. Doyle's story "Scandal in Bohemia" by M. Dmytrenko and the original work "A Scandal in Bohemia". According to our calculations, the modulation "Relation of cause and effect" accounted for the largest number of modulation transformations during translation from English to Ukrainian. This type of modulation occurs in 42% of examples. The second place is occupied by modulation, which means "difference of form, types, use" (28%). Modulation of the type "From abstract to concrete" was 12%. "Difference in sensory perception" occurred in 7% of our sample. "The opposite view of the situation" was found in 5%. The modulation representing "Part and Whole" was 4%. The last place is occupied by the modulation for marking the means and the result, as well as the difference of demarcations and intervals (1% each, respectively). In our opinion, the predominance of the modulation type "Relation of cause and effect" is due to the fact that this category plays an important role in translation, because it helps the translator to preserve the clear structure and logic of the text, accurately convey the author's intention and make the text more understandable for the Ukrainian the reader. We can see the perspective of the research in the comparison of types of translational modulation with types of transformations according to other classifications.

Key words: translation, transformation, modulation, parts and whole, cause and effect.

Сеітяг'яєва Т. Р.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ ТВОРІВ З КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

Стаття присвячена розгляду особливостей перекладу художніх творів з кримськотатарської мови на українську. Проаналізовані прозові та поетичні переклади творів кримськотатарської літератури. Підкреслено, що підхід до перекладу має свої особливості та специфіку. Щоб опанувати процес художнього перекладу спочатку треба мати розуміння щодо теоретичних основ, які допомагають адаптувати художній текст з кримськотатарської мови на українську, відтворити зміст та сенс, не втративши при цьому задум автора. До того ж, деякі слова та обороти можуть мати декілька значень, тож задача перекладача – перекласти їх в контексті, передаючи емоціональний фон твору.

Зазначено, що кримськотатарська література сьогодні здатна збагатити українську національну культуру. Адже ознайомлення з художньою літературою кримських татар дозволяє українському читачеві побачити формування менталітету й системи життєвих поглядів кримських татар, їхні світоглядні настанови й цінності, сприяє краще розуміти національний характер. Перекладу тут належить особлива роль.

Звісно, при художньому перекладі відбуваються не аби які трансформації, тому що переклад здійснюється між двома різними мовами, які належать до різних мовних родин. Тому природно, що граматично-синтаксична форма, не кажучи вже про фонетичну, не зберігається. Перекладач передає тільки зміст, адаптуючи культурні поняття, що наводяться українськими висловами.

Художній переклад будучи складним процесом, вимагає від перекладача досконально знати оригінал, історичний, біографічний, соціальний аспекти, пов'язані з твором. Задачею перекладача є передати зміст, створивши новий текст, тобто стати другим автором твору.

Ключові слова: кримськотатарська мова та література, українська мова та література, художній переклад, аналіз художнього перекладу.

Постановка проблеми. В останні роки зріс культурний інтерес до творів кримськотатарської літератури з боку українського читача, і тому художній переклад з кримськотатарської мови на українську набуває особливого значення. Кримськотатарська література сьогодні здатна збагатити українську національну культуру. Адже ознайомлення з художньою літературою кримських татар дозволяє українському читачеві побачити формування менталітету й системи життєвих поглядів кримських татар, їхні світоглядні настанови й цінності, сприяє краще розуміти національний характер. Перекладу тут належить особлива роль. Тобто задача перекладача – поєднати дві різні культури і донести до читача емоційність, образи, атмосферу творів, виконати естетичні функції.

Як зазначав Максим Рильський про переклад та про перекладознавчу працю, «... переклад з однієї мови на іншу є не тільки способом збагачення духовного досвіду читачів, а й способом збагачення мови, на яку той чи інший твір перекладається» [1, с. 28].

Кожному перекладачеві властивий свій стиль. Недаремно перекладач вважається другим автором твору. До того ж кожен автор має свій стиль написання, своє світосприйняття. Перекладач виступає посередником між двома культурами, що потребує професіоналізму в поєднанні різних культур. Тобто завданням перекладача є – зробити такий переклад, щоб читач, читаючи твір навіть не помітив, що перед ним не оригінал.

Мета статті – розглянути особливості художнього перекладу з кримськотатарської мови на українську.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх публікацій показав, що особливості художнього перекладу з кримськотатарської мови на українську не досліджувались.

Виклад основного матеріалу. Перекладацька діяльність носить за визначенням посередницький характер. Переклад є певною інтелектуальною діяльністю, тобто процесом, і є результатом цього процесу, продуктом діяльності, інакше кажучи, словесним твором, створеним перекладачем.

Підхід до перекладу має свої особливості та специфіку. Щоб опанувати процес художнього перекладу спочатку треба мати розуміння щодо теоретичних основ, які допомагають адаптувати художній текст з кримськотатарської мови на українську, відтворив зміст та сенс, не втративши при цьому задум автора. Звісно, при художньому перекладі відбуваються не аби які трансформації, тому що переклад здійснюється між двома різними мовами, які належать до різних мовних родин. Тому природно, що граматично-синтаксична форма, не кажучи вже про фонетичну, не зберігається. Перекладач передає тільки зміст, адаптуючи культурні поняття, що наводяться українськими висловами.

При художньому перекладі перекладачеві важливо емоційно виразно вплинути на читача та створити художній образ. Адже твори художньої літератури виконують художньо-естетичну функцію. В. Коптілов підкреслював, що художній переклад – явище насамперед естетичне: він має впливати на розум і почуття читача так само, як і оригінал.

«Перекладач повинен: – знати глибоко рідну літературу, добре орієнтуватись у світовому письменстві і пильно студіювати літературу, твори якої перекладає; – чітко уявляти собі стилістичні можливості обох мов (мову оригіналу і перекладу), добре знати їх експресивні засоби, вміти знайти правильний тон, природну інтонацію, яка зробить переклад не канцелярською копією з оригіналу і не засушеним музейним експонатом, а живим витвором вічноживого мистецтва; – до певної міри повинен знати побут, життя народу тієї нації, до якої належить першотвір (бути етнографом); – знати історію народу, до якого належить першотвір; – бути обізнаним з теорією перекладу» [1, с. 35]. Як зробити інтенсивну виразність тексту, тобто експресивний вплив та повисіти естетичну цінність художнього тексту? Для цього існують інструменти літературної системи.

Про аналіз перекладу писав В. Коптілов: «Оскільки художній переклад є витвором мистецтва слова, його аналіз має бути підпорядкований естетичним критеріям і кожна його деталь повинна аналізуватись у плані виявлення ідейно-художніх настанов автора оригіналу. Починати аналіз перекладу треба не з його самого, а з усвідомлення першотвору у його зв'язках із суспільним життям тієї країни й тієї епохи, які його породили і які в ньому відбилися. ... Перекладаються не елементи тексту: в художньому перекладі відтворюється функція того чи іншого елемента в естетичній цілості

оригіналу... Розгляд перекладу має відбуватися в супроводі питань: Чому? Навіщо? Як? Чому автор послуговується саме такими мовними засобами? Навіщо перекладач відмовляється від деяких із них, замінює їх іншими? Як усе це відбивається на ідейно-художній суті твору» [1, с. 36].

Якщо ми візьмемося за переклад поезії, то тут слід зазначити, що не всі перекладачі мають здібності складання віршів. Тобто перекладач може на високому рівні перекладати прозу, але не бути поетом. Тоді у нього є змога зробити підстроковий переклад віршу та виразно прочитати вірш мовою оригіналу поетові. Який, в свою чергу, римує та віршує підстроковий переклад. Ось що вийшло у результаті такого двостороннього перекладу віршів поетеси Джеваріє та Усеїна Шаміля Тохтаргази.

«Люба, світло очей моїх,
Найдорожча, шановна мамо!
Моє щастя, моя радість, таємниця моєї душі,
Розарію мій, весна моя, кохана мамо!
[підрядковий переклад наш – Сеїт'яг'яєва Т. Р.]

(«Люба моя мамо» Джеваріє)

Віршований переклад:
Світло над віками,
Повниться піснями
Серце між зірками,
Люба моя мамо!»

«Що таке світ та зірки?
Навіщо ми створені?
Щоб це дізнатися, вам,
Потрібні арифметика, письмо, читання!
Одна частина світу – земля,
Вода – три частини: море, джерело,
Сонце дає цьому тепло,
Це арифметика, лист, читання.
Зірки теж – по одній всесвіт,
По-моєму, це одна мрія,
Цього не знають невігласи,
Потрібні арифметика, письмо, читання!
Цю обставину очі не розрізнять,
І мрія про це не розповість,
Ніхто без науки не знатиме,
Потрібні арифметика, письмо, читання!
На світі багато тварин,
Є трави та різні метали.
Щоб це знати людині,
Потрібні арифметика, письмо, читання!»

(«Що потрібно?» У. Тохтаргази)

[підрядковий переклад наш – Сеїт'яг'яєва Т. Р.]
Варіант віршованого перекладу:
«Що треба?»

Зірок на небі пребагато?
 Хто ми? Куди йдемо завзято?
 І як цей світ декодувати?
 Читати вчиться й рахувати...
 Земля – півсвіту половина,
 Вода – також його частина
 І сонце – вогняна перлина...
 Читати треба й рахувати...
 У кожній зірці – всесвіт цілий.
 І кожна мрія – легкокрила.
 Хто відає: яка це сила
 Читати вміти й рахувати.
 Що око не помітить пильне,
 Що мрія не охопить, вільна,
 Хай думка зважиться всесильна
 Цей світ читати й рахувати!
 Тварин і птахів розмаїття,
 Трави і квітів повноцвіття...
 У чому суть? Де шлях до світла?
 Читати варто й рахувати»

Що стосується перекладу художнього прозаїчного тексту, тут перекладач стикається з архаїзмами, неперекладними словами, стилістичними засобами, поняттями, виразами, які давно застаріли.

Перейдемо до аналізу перекладу роману «Алім» [2], який знайомить читача з реаліями життя історичного Криму (XIX ст.). В дослідженні зосередимося на відтворенні національних реалій. Щоб зберегти колорит, зробити текст перекладу максимально зрозумілим, перекладач залишає деякі слова в оригіналі, даючи пояснення поза текстом та в глосарії. Зображення в творі історичних та побутових реалій кримськотатарської літератури відтворюється за допомогою застарілих слів, які вийшли з ужитку. Наприклад, такі слова як кедай (поет-пісняр), джубе (вовняний одяг із рукавами, на кшталт пальта), чарики (постоли, селянське взуття із сирової шкіри), фирланта (тонке покривало, яке накидають на голову кримськотатарські жінки), шербенти – жіноча накидка із серпанку, слово-просторіччя «комасья» (комісія).

Передаючи релігійний колорит, перекладач використовує терміни релігійного характеру: джамі (мечеть), езан (заклик на молитву), намаз (канонічна мусульманська молитва), улема (верхівка мусульманського духовенства), хутба (проповідь у мечеті), мудерис – викладач у медресе, медресе – середня і вища школа при мечеті, муедзин – служитель при мечеті, який з мінарета, читаючи езан, закликає вірян до молитви, шейх – духовний наставник, сохта – учень у медресе.

За допомогою збереження в оригіналі топоніми, географічних назв: Кезлев (Євпаторія), Кефе

(Феодосія), Карасувбазар (Белогірськ), Копюрлікой (Черемисівка), Сувлу-Дере (дослівно Водяна балка), Асма-Кая (дослівно Нависла скеля); термінів, які вказують на родинні стосунки: енге (дружина старшого брата), тізе (тітка по матері), оглу (син), емдже (дядько по батькові), перекладачу вдається зберегти кримськотатарські реалії.

Зрозуміло, що автор вживає ці слова та вирази для емоційного забарвлення, для зображення тієї чи іншої епохи, тож задача перекладача – мати свій стиль, творчу уяву, тобто претендувати на друге авторство, бути письменником. Для цього йому потрібно постійно розширювати свій світогляд. Перекладач повинен бути добре обізнаним у двох мовах, мати достатній словниковий запас та знати особливості мови оригіналу твору – це йому знадобиться при перекладі фразеологічних одиниць.

Наприклад, автор перекладу, щоб передати сирітське дитинство героя твору Ресуля-ефенді, перекладає дослівно вираз «чингене торбасындан тошкен» («випав із циганської торби»), як його обзивали на вулиці. «Хною фарбуються на свято, і якщо ми будемо позіхати, нам у рота кинуть вогонь». Фразеологізм, який означає «аби ж не спізнитися» (оскільки хну використовують винятково на свята, і якщо свято минуло, а хною до нього не нафарбувалися, то після свята це вже недоречно).

«Минулого тижня в Карасуві дивився гороскоп, старі кажуть, що видно дорогу... маємо переселитись... наш кисмет переместився». Слово «кисмет» – це доля. Тобто вираз «наш кисмет переместився» означає, що «доля кличе нас покинути рідні місця і шукати притулку в інших, що вже в рідних місцях залишатися не можна з певних обставин».

Значна кількість творів кримськотатарських прозаїків та поетів густо насичена діалектизмами, оскільки описувані в них події розгортаються на різних територіях Криму. Тому автор залишає діалектизми в перекладі в оригіналі, щоб передати територіальну приналежність: анай (мама), татай (тітонька), акай (чоловік, брат, дядько, звертання до старшого за віком чоловіка).

Отже, кримськотатарська лексика визначає національний колорит кримськотатарської літератури. Але за відсутності в культурі певних реалій, неможливо повною мірою передати читачу той настрій, що закладений в кримськотатарських літературних творах. Переклад цієї лексики відбувається шляхом добору еквівалентів. Наприклад, Аллау екбер – Аллах величний (те саме, що й Аллах акбар). Тут подано написання, найближче

до звучання цього вислову у кримськотатарській мові.

В кримськотатарській мові немає категорії роду, отже про кого йде мова, можна здогадатися тільки за контекстом, тому що не завжди зрозуміло жіноче чи чоловіче ім'я згадується, як от в «Молитві ластівок» Номана Челебіджихана [3], Мавултай перекладається як чоловік і як жінка. У першому варіанті: «*Ми всі дуже любили Мавултай. Коли він починав говорити, діти вмовкали, і навіть ластівки замовкали і слухали його*» (переклад Дилляри Абібуллаєвої).

У другому варіанті:

«У давнину,

У дуже давні часи,

Коли удод був богословом,

Коли ластівка була суддею,

А дрофа – муфтієм ... – з такого зачину починалися казки Мавултай, яка доглядала дітей у школі. Ми всі слухали її довгі, цікаві історії, які вона могла розповідати довго, невтомно. Вона знала безліч приказок, приказок, загадок. Казки Мавултай розповідала всім: тим, хто слухав і тим, хто спочатку не хотів слухати. Вона вміла заворожити розповіддю, мимоволі змушуючи прислухатися до неї. Коли Мавултай говорила, її маленькі добрі очі, що сміялися, здавались ще меншими, круглі міцні щоки покривалися рум'янцем» (автор перекладу невідомий).

В кримськотатарській літературі письменник Юсуф Болат вважається майстром іронічного оповідання. Читаючи ці його оповідання, читач бачить перед собою іронію, яка викриває недоліки людей чи соціальних явищ і піднімає їх на сміх, правда, тут є осуд та критика. Іронію автор виражає через художні прийоми та засоби. Такі твори дають українському читачу змогу познайомитися з культурою кримськотатарського народу. Тут перекладачеві важливо передати іронію в діалогах персонажів, самоіронію та показати читачеві над якими саме вадами іронізує автор твору. Мало знати мову, культуру, розбиратися у почуттях людей, треба також мати творчість.

Часто при перекладі з кримськотатарської мови на українську, ми можемо побачити, коли підбираються еквіваленти, які передають ситуацію різними стилістичними і структурними засобами. Наприклад, «агов», «ей», «га». «*У тебе ж «ай-ой» пішло, а лишилося тільки «вай-вай»! Я що тепер маю носити тебе в кіно в твоєму стані в колісці з колесом? Або, коли вечорами сусіди парами підуть у парк слухати музику, я залишусь біля тебе*

слухати твоє «вай-вай», га?» [переклад наш – Сеїтяг'яєва Т. Р.].

В оповідання Ю. Болата «Шлюб не відбувся» автор перекладу залишає мімеми або наслідувальні слова оригінальними: «*Так засмажився, що перетворився на кебап, бідолаха. Кульгавий Куртвелі теж важко стоїть на ногах, зробили «пуф», і він «пат» впаде на землю*»; «*Старенька ж точнісінько як жайворонок: фир-р розправляє крила, сьогодні ночує у сина, завтра у дочки, післязавтра у онука*»; «*Після цього повісив на двері іржавий замок з півкіло, закрив його жарт-журт і... Тепер спробуй знайди Алі акая!*» [переклад наш – Сеїтяг'яєва Т. Р.].

Трапляються ситуації, коли у мові перекладу не існує ситуації, про яку йдеться у мові оригіналу, наприклад, давній тюркський звичай – ворожіння на кавовій гущі. «*Старий, що присів біля печі, випив останній ковток кави і витріщився на кавову гущу на дні фільджана. Хотів витлумачити. У кавовій гущі він шукав Гульпемпе картанай. Але бабуся або потонула в гущавині, або коли з турки втекла кави, вона полетіла в повітря, у фільджані не було видно навіть пам'яті про неї. Там не було видно і інших у спідницях. Десятками були ті, хто у штанах та калпаках. Здається, вони прямують до нього додому. Хто ж це такі?»* Або згадування про фарбування волос хною: «*Хоч ти трохи й згорбилася, знову ж таки молодець, хна, яку ти намазала на своє сиве волосся, горить як полум'я. Цим полум'ям ти розпалиш серця ще багатьох людей*» Або давній звичай викрадати наречену з її ж згоди: «*Якщо ще скажеш, то я сьогодні ж увечері найму гарбу з ослом, посаджу на неї шерфе, яку моя душа забажає, і вкраду її до себе додому*» [переклад наш – Сеїтяг'яєва Т. Р.]. Щоб передати жарт про слова, схожі за звучанням, перекладач подає їх в оригіналі: «*Старий хотів сказати старій «джади» («відьма»), але його язик послизнувся і сказав «джаним» («душа моя»)*».

Висновки. Таким чином, особливості перекладу художніх творів з кримськотатарської мови на українську мають свою специфіку, яка потребує знання двох мов, культур, історичних знань, творчості та постійного розширення світогляду перекладача. Художній переклад будучи складним процесом, вимагає від перекладача досконально знати оригінал, історичний, біографічний, соціальний аспекти, пов'язані з твором. Задачею перекладача є передати зміст, створивши новий текст, тобто стати другим автором твору.

Список літератури:

1. Білоус О. Теорія і технологія перекладу. Кіровоград, 2013. 200 с.
2. Болат Ю. Алім : роман / пер. Таміла Сеітяг'яєва. Київ : Майстер книг, 2019. 180 с.
3. І народився день: збірка. Київ: Майстер книг, 2018. 360 с.
4. Коптілов В. Теорія і практика перекладу: Навч. посібник для студентів філологічних факультетів університетів. Київ: Юніверс, 2002. 280 с.
5. Линтвар О. До проблеми художнього перекладу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. – 2012. № 30. С. 144–147.

Seitiahiaieva T. R. FEATURES OF LITERARY TRANSLATION OF WORKS FROM THE CRIMEAN TATAR LANGUAGE INTO UKRAINIAN

The article is devoted to the peculiarities of translation of works of fiction from the Crimean Tatar language into Ukrainian. The author analyses prose and poetic translations of Crimean Tatar literature. It is emphasised that the approach to translation has its own peculiarities and specifics. In order to master the process of literary translation, one must first have an understanding of the theoretical foundations that help to adapt a literary text from the Crimean Tatar language into Ukrainian, reproducing the content and meaning without losing the author's intention. In addition, some words and phrases can have several meanings, so the translator's task is to translate them in context, conveying the emotional background of the work.

It is noted that Crimean Tatar literature today can enrich Ukrainian national culture. After all, familiarisation with Crimean Tatar fiction allows Ukrainian readers to see the formation of the mentality and system of life views of the Crimean Tatars, their worldview and values, and helps to better understand the national character. Translation has a special role to play here.

Of course, literary translation undergoes considerable transformations because it is a translation between two different languages belonging to different language families. Therefore, it is natural that the grammatical and syntactic form, not to mention the phonetic form, is not preserved. The translator conveys only the content, adapting the cultural concepts represented by the Ukrainian expressions.

Literary translation, being a complex process, requires the translator to have a thorough knowledge of the original, historical, biographical, and social aspects related to the work. The translator's task is to convey the meaning by creating a new text, i.e. to become the second author of the work.

Key words: *Crimean Tatar language and literature, Ukrainian language and literature, literary translation, analysis of literary translation.*

Відомості про авторів

- Алієва В. С.** – здобувач третього рівня вищої освіти Азербайджанського університету мов
- Бондарчук Н. І.** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Львівська політехніка»
- Бугрій Н. Р.** – магістрантка кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Львівська політехніка»
- Варлакова А. В.** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Національного транспортного університету
- Волкова І. В.** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
- Галай Т. М.** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
- Гдуля В. В.** – студентка II курсу магістратури кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Львівська політехніка»
- Грабар О. В.** – викладач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
- Грибнік Ю. І.** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
- Дзира І. Я.** – кандидат філологічних наук, доктор історичних наук, професор, професор кафедри філології та перекладу Київського національного університету технологій та дизайну
- Дзюбак Н. М.** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Навчально-наукового інституту української філології та журналістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
- Дружб'як С. В.** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Львівська політехніка»
- Ель Карабітська Н. О.** – старший викладач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця
- Ісакова Є. П.** – кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри філології та перекладу Київського національного університету технологій та дизайну
- Карачова Д. В.** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»
- Касіяненко О. М.** – старший викладач кафедри української філології Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
- Кассем О. В.** – старший викладач кафедри іноземних мов Українського державного університету залізничного транспорту
- Колісник В. Ю.** – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
- Колоїз Ж. В.** – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови Криворізького державного педагогічного університету
- Кондратенко Л. О.** – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
- Кондратенко Н. В.** – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
- Корнєласва Є. В.** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри «Філологія» Одеського національного морського університету
- Котвицька В. А.** – кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Коць Т. А. – доктор філологічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Інституту української мови Національної академії наук України

Кульчицький В. І. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов і перекладу Національного авіаційного університету

Кухарук Х. В. – асистент кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»

Лазебна О. А. – кандидатка філологічних наук, доцентка, завідувачка кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Лазебний В. М. – старший науковий співробітник Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України

Лисенко Н. Є. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри італійської і французької філології та перекладу Київського національного лінгвістичного університету

Литвиненко В. Ю. – старший викладач кафедри теорії та практики іноземних мов Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Максимова А. Я. – кандидат наук з державного управління, викладач кафедри міжнародних відносин та соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Масло О. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Миргород В. О. – викладач кафедри іноземних мов Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

Мирошниченко В. М. – кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри ділової іноземної мови та перекладу Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Міщенко Т. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології та методики викладання іноземних мов Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Морараш Г. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри професійних та спеціальних правових дисциплін юридичного факультету Приватного вищого навчального закладу «Буковинський університет»

Мосієвич Л. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування Запорізького національного університету

Ніконова В. Г. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри романо-германських мов Національної академії Служби безпеки України

Павлова Л. В. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри міжкультурної комунікації та іноземної мови Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Панченко О. І. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Пахненко І. І. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Петренко М. В. – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Петренко О. А. – магістрант II курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Пільгуй Н. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Полякова Т. Л. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри міжкультурної комунікації та іноземної мови Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Похилук О. М. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української філології Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Прохоров М. Г. – кандидат політичних наук, асистент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Рій А. В. – студентка II курсу ОС «Магістр» кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Львівська політехніка»

Романова Н. В. – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри німецької та романської філології Херсонського державного університету

Русаченко Н. П. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Самаріна В. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Середницька А. Я. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Національного університету «Львівська політехніка»

Сидоренко Л. М. – старший викладач кафедри української мови, літератури та культури факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний університет імені Ігоря Сікорського»

Сковронська І. Ю. – кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення Львівського державного університету внутрішніх справ

Соколова О. В. – викладач кафедри викладання другої іноземної мови Запорізького національного університету

Стрільчук А. І. – студент II курсу магістратури факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету

Сеітяг'яєва Т. Р. – кандидат філологічних наук, завідувач кафедри кримськотатарської філології та загальноузвиських дисциплін Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Талібова С. А. – завідувач кафедри теоретичної лінгвістики та тюркських мов Бакинського Євразійського університету

Телстова С. Г. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Томчаковський О. Г. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Одеська юридична академія»

Ускова Т. О. – старший викладач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Челік К. С. – викладачка кафедри кримськотатарської та східної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Чіжова Н. В. – викладач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Шерстюк О. І. – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри «Філологія» Одеського національного морського університету

Науковий журнал

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Журналістика

Том 35 (74) № 5 2024

Частина 1

Коректура • *Н. Пирог*

Комп'ютерна верстка • *О. Молодецька*

Адреса редакції:

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

м. Київ, вул. Джона Маккейна, 33

Електронна пошта: editor@philol.vernadskyjournals.in.ua

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 29,94. Ум. друк. арк. 30,46. Зам. № 1124/791

Підписано до друку 08.11.2024. Наклад 150 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.